ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

Traducere din limba germană
de Mircea Ivănescu
Ediție revăzută și îngrijită
de Monica-Maria Aldea

POLIROM
2008

Cartea a treia

În Împărăția Milenară
(Criminalii)

1

Sora uitată

Când spre seara aceleiași zile Ulrich ajunse la... și ieși din clădirea gării, în fața lui se deschise o piață largă, spre care ar fi trebuit să coboare și care, la ambele capete, se continua cu niște străzi ce-i treziră în amintire o imagine aproape dureroasă, așa cum se întâmplă cu locurile pe care le-ai văzut deseori pe vremuri și le-ai uitat apoi.

— Vă asigur că veniturile au scăzut cu vreo douăzeci la sută și viața e cu douăzeci la sută mai scumpă; ceea ce face patruzeci la sută!

— Iar eu vă spun că niște jocuri sportive de o săptămână contribuie foarte mult la strângerea legăturilor între popoare!

Glasurile îi sunau în urechi; glasuri conversând în compartiment. Pe urmă auzi distinct pe cineva spunând:

— Mie cel mai mult și mai mult tot opera îmi place!

— Distracția dumitale favorită?

— Nu, e pasiunea mea.

Își clătină capul, ca și când ar fi vrut să-și scuture apa din urechi; trenul fusese plin, iar drumul, interminabil; frânturile din conversația generală, care ajunseseră până la el, apăreau din nou la suprafață. În exuberanța grăbită a sosirii, care făcea ca porțile gării să se deschidă asemenea

gurii unei conducte înspre liniștea pieței, Ulrich așteptase ca ecourile să se stingă treptat, ca scurgerea unor picături răzlețe; acum rămase în spațiul vidat al tăcerii care urmează totdeauna unei larme. În neliniștea care i se stârnise în urechi odată cu lăsarea tăcerii, ochii i se deschiseră spre o pace neobișnuită. Toată lumea vizibilă avea acum contururi mai precise ca oricând și, pe când privea astfel de sus piața, pe partea cealaltă cadrele încrucișate ale unor ferestre cu totul obișnuite se desprindeau acum atât de negre în lumina crepusculară, pe lucirea lividă a geamurilor, ca și când ar fi fost crucile de pe Golgota. Iar ceea ce mai mișca în scena aceasta se desprindea pe fundalul odihnindu-se în imobilitate al străzii, într-un anume fel, cum nu se întâlnește în marile orașe. Ceea ce mișca, cât și ceea ce era imobil aveau, se vedea limpede, spațiu să-și desfășoare în libertate propria importanță. Cu oarecare curiozitate, ca un om care revede locuri știute altădată, el privea în jur și contempla marele oraș provincial în care petrecuse perioade scurte, dar puțin plăcute ale vieții sale. Știa bine că orașul acesta avea ceva apatrid, colonial; un sâmbure străvechi al burgheziei germane ce ajunsese cu secole înainte pe pământ slav se ofilise cu timpul aici, astfel încât, în afară de câteva biserici și de numele unor familii, abia dacă mai amintea ceva de acele vremuri și chiar din vechea reședință a dietei de provincie, în care se transformase orașul mai apoi, nu se mai vedea prea mult, în afara unui palat frumos rămas în picioare. Dar peste tot acest trecut se așezase în timpul administrației absolutiste întreaga aparatură a statului imperial, cu instituțiile sale administrative provinciale, cu școlile sale înalte și obișnuite, cu cazărmile, tribunalele, închisorile, reședințele episcopale, fortăreața, teatrul, toți oamenii care le populau, negustorii și meseriașii implicați, astfel încât până la urmă li se adăugaseră și întreprinderile ținând de o industrie ale cărei fabrici umpluseră casă după casă în cartierele periferiei și influențaseră soarta unui petic de

pământ în timpul ultimelor generații într-o măsură mai mare decât orice alți factori. Orașul avea o istorie a sa și avea un chip al său, însă în fizionomia lui ochii nu se potriveau cu gura și nici bărbia cu părul, iar peste toate se așternuseră urmele unei vieți agitate, care în lăuntrul său rămăsese goală. Se prea poate însă ca tocmai această stare de fapt să fi favorizat, în anumite circumstanțe personale, mari singularități.

Pentru a folosi o expresie care să rezume totul, chiar dacă nu e pe de-a întregul ireproșabilă: Ulrich simțea ceva „sufletește insubstanțial", în care s-ar fi putut pierde până într-atât încât să simtă cum i s-ar fi deșteptat înclinațiile spre un joc necontrolat al imaginației. Avea în buzunar ciudata telegramă a tatălui său și o știa pe dinafară: „Îți aduc la cunoștință săvârșirea mea din viață", dispusese bătrânul domn să i se comunice – sau poate s-ar fi putut spune că îi comunicase el însuși? –, ceea ce rezulta de pe urma faptului că dedesubt se afla semnătura „Tatăl tău". Excelența Sa, domnul consilier aulic, nu glumea niciodată în momentele grave: construcția bizară a mesajului era diabolic de logică și prin faptul că el însuși era cel care îl înștiința astfel pe fiul său, atunci când, așteptându-și sfârșitul, scrisese cu propria sa mână sau dictase penei altei persoane, stabilind transmiterea comunicării astfel formulate în clipa urmând ultimei sale suflări; poate că întreaga împrejurare nici n-ar fi putut fi mai bine descrisă, și totuși plutea peste această operație, prin care prezentul încerca să stăpânească un viitor pe care n-ar mai fi izbutit să-l trăiască, un suflu sinistru, cadaveric, al voinței sale mânioase acum supusă descompunerii.

În fața unei asemenea conduite, care printr-o oarecare asociație de idei amintea tocmai de aspectul meticulos nediscriminatoriu al micilor orașe de provincie, Ulrich ajunse să se gândească nu fără îngrijorare la sora sa, care se căsătorise aici în provincie și pe care acum, în câteva minute, avea să o întâlnească. Se mai gândise și în timpul

călătoriei la ea, căci nu mai cunoştea prea multe detalii în ce o privea. Din timp în timp, odată cu scrisorile tatălui său, îi parveneau ştiri de felul obişnuit despre chestiunile familiale, cum ar fi fost: „Sora ta Agathe s-a măritat", la care se adăugau şi detalii complementare, căci Ulrich nu putuse veni acasă cu acel prilej. Poate un an mai târziu primise şi ştirea despre moartea tânărului soţ; apoi trecuseră trei ani, dacă îşi amintea bine, când sosise comunicarea: „Sora ta Agathe s-a hotărât, spre satisfacţia mea, să se recăsătorească". La această a doua căsătorie, cu cinci ani în urmă, fusese el însuşi de faţă şi o văzuse pe sora lui timp de câteva zile; îşi amintea doar că acele zile fuseseră asemenea unui voal uriaş din batist alb, care se rotea neîncetat. Îşi mai aducea aminte şi de mire, care-i fusese antipatic. Agathe trebuie să fi avut atunci douăzeci şi doi de ani, el însuşi avea douăzeci şi şapte, căci tocmai îşi luase doctoratul; aşadar, sora lui avea acum douăzeci şi şapte, nu o mai văzuse de pe vremea aceea şi nici nu schimbase cu ea vreo scrisoare. Îşi mai amintea doar că tatăl său îi scrisese apoi în repetate rânduri: „Din păcate, se pare că în căsnicia surorii tale lucrurile nu sunt toate la fel de bune precum ar fi putut fi, deşi soţul ei este un om admirabil". Şi mai spuneau aceste scrisori: „Succesele acestea recente ale soţului surorii tale Agathe mi-au umplut sufletul de bucurie". Cam asemenea informaţii cuprindeau scrisorile, cărora însă din păcate el nu le dăduse niciodată prea mare atenţie; odată, iar Ulrich îşi amintea cu precizie, se exprimase acolo, laolaltă cu regretul pentru faptul că sora lui nu avea copii, speranţa că ar fi putut cu toate acestea să aibă o căsnicie fericită, chiar dacă propriul ei caracter nu i-ar fi permis niciodată să recunoască acest aspect. „Cum ar mai putea sta lucrurile acum?" medită el. Făcea parte dintre ciudăţeniile bătrânului domn, care avusese atâta grijă să-şi înştiinţeze copiii unul despre celălalt, faptul că el îi trimisese pe amândoi încă de la o vârstă fragedă, îndată după moartea mamei lor, departe

de casă; fuseseră crescuți în internate diferite, iar Ulrich, care nu fusese un elev bun, nu avusese des permisiunea să plece acasă în vacanțe, astfel că, la drept vorbind, după perioada copilăriei, când cei doi se iubiseră foarte mult, Ulrich nu o mai revăzuse cu adevărat pe sora lui, poate cu excepția unei perioade mai lungi petrecute împreună pe când Agathe era o fetiță de zece ani.

Lui Ulrich i se păruse firesc și faptul că, acestea fiind împrejurările, nici nu mai schimbaseră scrisori între ei. La urma urmelor, ce și-ar fi putut scrie? Când Agathe se măritase prima dată, el era, după cum își amintea acum, tânăr locotenent și se găsea în spital în urma unei răni primite într-un duel: Doamne, ce tânăr nesăbuit fusese. La drept vorbind, pe vremea aceea experimentase variate feluri de nesăbuință. Căci acum își dădea seama că amintirea suferinței de pe urma unei asemenea răni, pe când fusese locotenent, nu se lega de fapt deloc de acea perioadă, mult mai probabil era că pe atunci era deja inginer și avusese „treburi importante" care-l ținuseră departe de sărbătoarea de familie! Despre sora lui se spusese ulterior că își iubise foarte mult primul soț; nu-și mai aducea aminte de la cine aflase, dar la urma urmelor ce însemna „îl iubise mult"? Lucruri din acestea se spun deseori. Ea se recăsătorise, și pe cel de al doilea bărbat al ei Ulrich nu-l putea suferi: lucrul era cert! Nu numai pornind de la impresia personală putea spune că nu-i plăcea, ci și de la unele cărți scrise de el, pe care le citise. Posibil să fi încetat să se mai gândească la sora lui, nu tocmai neintenționat, de atunci încoace. Evident, nu însemna că făcuse bine procedând astfel; dar trebuia să-și mărturisească singur că în decursul ultimului an, când se gândise la atât de multe lucruri din viața sa, nu-și mai amintise nici măcar o singură dată de ea, nici chiar atunci când primise știrea despre moartea tatălui. La gară îl întrebă pe bătrânul servitor venit să-l întâmpine dacă era acolo și cumnatul său, iar când află că profesorul Hagauer era așteptat

de-abia la înmormântare, se bucurase și, cu toate că până la înmormântare nu mai puteau fi decât cel mult două sau trei zile, perioada aceasta de timp îi apărea ca un interval prelungindu-se pe o durată nelimitată pe care avea să îl petreacă alături de sora lui, ca și cum ar fi fost ființele cele mai apropiate de pe lume. Ar fi fost zadarnic să găsească o logică a lucrurilor: probabil gândul acesta, „sora necunoscută", era una din abstracțiunile vaste în care-și găseau locul atât de multe sentimente care nu s-ar fi putut justifica nicăieri în altă parte.

Preocupat de asemenea întrebări, Ulrich pătrunsese în orașul străin, și totuși familiar, care i se deschidea în față. Aranjase să-l urmeze o trăsură cu bagaje, în care, în ultima clipă înainte de plecare, adăugase multe cărți, însoțită de bătrânul servitor, care făcea parte de mult din amintirile sale din copilărie și care întrunea în persoana sa rolul de preceptor, de majordom și de secretar, contopite în decursul timpului. Probabil că omul acesta rezervat și modest fusese cel căruia tatăl îi dictase telegrama anunțându-și propria moarte; pașii îl purtau pe Ulrich, pradă unei plăcute reverii, pe drumul ce-l conducea spre casă, în timp ce simțurile sale, acum treze, sorbeau cu curiozitate impresiile proaspete cu care ne surprinde un oraș care se extinde atunci când nu l-am mai văzut de multă vreme. Într-un anumit loc al drumului, loc de care picioarele sale își amintiră înainte ca însuși gândul lui Ulrich să o facă, pașii îl abătură de la direcția urmată până atunci și se regăsi după o scurtă vreme pe o alee îngustă, mărginită de ambele părți de zidurile unor grădini. Deodată casa se înălță în fața lui pe măsură ce se apropia, casa cu doar două caturi, corpul central al clădirii mai înalt decât aripile laterale, vechile grajduri într-o parte și, lipită de zidul grădinii, construcția mai mică în care locuia servitorul cu soția sa; s-ar fi părut că, în ciuda relațiilor întemeiate pe încredere, bătrânul domn o împinsese cât mai departe de sine, închizând-o totuși între zidurile domeniului său.

Ulrich ajunse adâncit în gânduri la intrarea acum încuiată a grădinii și lăsă să cadă inelul greu atârnat în locul clopotului obișnuit pe poarta scundă, înnegrită de vreme, înainte ca însoțitorul său să vină în fugă și să-i îndrepte greșeala. Trebuiau să se întoarcă, ocolind zidul, la intrarea din față, unde se oprise trăsura și abia atunci, când văzu fațada casei cu obloanele lăsate, Ulrich deveni conștient de faptul că sora lui nu venise să-l întâmpine la gară. Bătrânul servitor îl anunță că stăpâna avea o migrenă și se retrăsese după masă, dându-i dispoziție să o trezească atunci când avea să sosească *Herr Doktor*. Sora lui avea asemenea migrene, continuă Ulrich să-l întrebe și regretă îndată stângăcia care-i trăda în fața bătrânului slujitor devotat al casei părintești înstrăinarea de cele de aici și de relațiile familiale asupra cărora era preferabil să se păstreze tăcerea.

— Tânăra doamnă a dat dispoziție ca ceaiul să fie servit într-o jumătate de oră, răspunse cu deferență bătrânul, cu figura respectuoasă și oarbă a slujitorului model, care transmitea cu toată reținerea cuvenită asigurarea că el nu înțelegea nimic din cele ce depășeau cercul îngust al îndatoririlor sale.

Fără să vrea, Ulrich își ridică privirea spre ferestre, cu senzația că Agathe ar fi putut fi acolo, în spatele lor, urmărindu-i apropierea. Oare ea avea să se dovedească agreabilă, se întrebă el și constată cu o senzație de indispoziție că șederea aici avea să fie de-a dreptul insuportabilă dacă ea nu avea să-i placă. Faptul că nu se arătase nici la gară, nici la poarta casei i se părea mai degrabă un indiciu care îi inspira încredere și indica o anumită înrudire a modului lor de a-și trăi sentimentele, căci ar fi fost la fel de neîntemeiat ca ea să se fi grăbit să-i iasă în întâmpinare pe cât ar fi fost ca el, de-abia sosit, să fi vrut să se grăbească la catafalcul tatălui său. Lăsă vorbă, deci, că el însuși avea să fie pregătit într-o jumătate de oră și își puse ținuta în ordine. Camera unde era găzduit se afla la etajul

al doilea, mansardat, al casei și fusese camera sa de copil, acum ciudat adaptată cu câteva mobile care, era evident, fuseseră aduse în grabă și erau gândite spre a asigura confortul unui om matur. „Probabil că nu se poate face altceva, atâta vreme cât mortul se află încă aici!" gândi Ulrich și se instală, nu fără dificultate, printre ruinele copilăriei sale, dar în același timp cu o senzație parcă oarecum plăcută, ce părea să se înalțe asemenea unui abur cețos din dușumeaua încăperii. Vrând să-și schimbe hainele, îi veni gândul să îmbrace o haină de casă, asemănătoare unei pijamale, care-i căzuse în mâini desfăcându-și geamantanele. „Ar fi trebuit totuși să mă întâmpine, cel puțin la intrarea în casă!" se gândea și era un gest asemănător cu o dojană în alegerea neglijentă a unei asemenea haine, deși păstra încă sentimentul că sora lui ar fi putut avea o justificare pentru comportarea ei, oarecum congenială: astfel, schimbul de ținută vestimentară dobândi ceva din curtenia pe care o are exprimarea spontană, lipsită de constrângere, cea a unei familiarități și intimități.

Îmbrăcase o pijama largă, din flanel moale de lână, un fel de costumație de Pierrot, în carouri negre-cenușii, strânsă la încheieturile mâinilor și la glezne la fel de mult ca peste talie; haina aceasta îi plăcea, căci era comodă, iar acum, în timp ce cobora treptele, se simțea confortabil în ea după noaptea nedormită și după îndelungata călătorie. Dar când intră în camera unde îl aștepta sora lui, rămase perplex față de alegerea vestimentației, căci, prin lucrarea tainică a întâmplării, se găsi în fața unui Pierrot înalt, blond, învesmântat într-un costum în dungi și romburi delicate, cafenii și ruginii, care la prima vedere îi semăna leit.

— N-am știut că suntem gemeni! spuse Agathe și chipul i se lumină într-un zâmbet.

2

Confidențe

Nu se sărutară acum întâlnindu-se, ci se opriră doar unul în fața celuilalt, privindu-se cu prietenie, apoi își schimbară locurile și Ulrich fu în măsură să-și contemple sora. Se potriveau în ce privea înălțimea. Părul Agathei era mai deschis la culoare decât al său, dar avea aceeași uscăciune delicat înmiresmată ca tenul lor, singurul element plăcut pentru el în propriul său trup. Pieptul ei nu se pierdea în abundențe și rotunjimi, era zvelt și ferm, iar membrele surorii păreau să aibă forma prelungit-subțiată a unor fuse în care se unește abilitatea naturală cu frumusețea.

— Sper că ți-a trecut migrena; după felul în care arăți, nu se cunoaște deloc că te-ar durea capul, spuse Ulrich.

— N-am avut nici o migrenă, așa ți-am transmis doar pentru că era mai simplu, îi explică ea, la urma urmelor nu puteam să fac să-ți parvină prin intermediul servitorilor un mesaj complicat; mi-a fost pur și simplu lene. Am dormit. Aici m-am obișnuit să dorm ori de câte ori am câteva minute libere. Sunt o ființă cu desăvârșire leneșă; cred că din deznădejde. Când mi s-a comunicat că vii, mi-am spus: să sperăm că acum sunt somnoroasă pentru ultima dată și mi-am acordat atunci, singură, un fel de somn de vindecare; iar după ce am stat să mă gândesc bine, am denumit toată complicația, așa, pentru auzul servitorilor, migrenă.

— Tu nu faci deloc sport? întrebă Ulrich.

— Puțin tenis. Dar detest sportul.

În timp ce ea îi vorbea, el îi mai contemplă o dată chipul. Nu i se părea că ar fi semănat prea mult cu propriul său chip; dar poate că se înșela, s-ar fi putut să semene cu chipul lui așa cum un pastel seamănă cu o gravură în lemn, așa cum în fața diversității materialului se trece cu vederea concordanța dintre linii și suprafețe. Chipul ei îl neliniștea însă prin altceva. După o vreme își dădu seama că nu putea pur și simplu să recunoască ce anume exprima. Lipsea din expresia sa ceea ce îți permite de obicei să tragi concluzii în ce privește persoana pe care o privești. Era un chip expresiv, dar nicăieri pe acest chip nu era vreo trăsătură anume subliniată, nimic din acea combinație care sugerează în mod obișnuit trăsăturile unui caracter.

— Cum se face că și tu te-ai îmbrăcat așa? întrebă Ulrich.

— Nu am nici un motiv evident, răspunse Agathe. M-am gândit doar că e drăguț.

— Este foarte drăguț, confirmă Ulrich râzând. Dar e de-a dreptul o scamatorie a întâmplării. Iar moartea tatei, după cum văd, nu te-a zguduit nici pe tine foarte tare.

Agathe își înălță încet trupul pe vârful picioarelor și-l lăsă să cadă la loc la fel de încet.

— A venit și soțul tău? întrebă fratele, ca să spună ceva.

— Profesorul Hagauer vine de-abia la înmormântare.

Părea să savureze prilejul de a-i pronunța numele atât de reverențios, să-l poată astfel ține la distanță de ea ca pe un străin.

Ulrich nu știa ce ar fi trebuit să răspundă.

— Da, am auzit, spuse el.

Se priviră din nou și apoi intrară, după cum se cuvenea, în mica încăpere în care fusese depus defunctul.

Întreaga zi, până în acel moment, camera fusese menținută artificial în întuneric: era încărcată și înecată în negru. Florile și lumânările aprinse își răspândeau licăririle și miresmele. Cei doi Pierrot se opriră în poziție de drepți în fața defunctului și păreau să-l privească.

— N-am să mă mai întorc la Hagauer! declară Agathe, ca lucrurile să fie spuse o dată pentru totdeauna. Aproape că s-ar fi putut crede că și mortul ar fi trebuit să audă aceste cuvinte.

Defunctul era întins pe catafalc, așa cum dispusese el însuși; în frac, cu giulgiul ridicat până la jumătatea pieptului, pe deasupra arătându-i-se cămașa scrobită, cu mâinile împreunate fără crucifix, cu ordinele și decorațiile la vedere. Arcadele ochilor, mici și dure, obrajii și buzele supte. Închis în sinistra piele de mort, oarbă, care mai este încă parte a ființei și care a ajuns să fie străină; sacul de călătorie al vieții. Ulrich se simți fără voie zguduit până în adâncurile ființei; acolo unde nu există nici un simțământ și nici un gând; dar nicăieri în altă parte a ființei sale. Dacă ar fi trebuit să exprime ce simțea, ar fi reușit să spună numai că o relație apăsătoare și fără iubire se sfârșise. Așa cum o dragoste rea îi face pe oameni răi, dacă nu reușesc să se elibereze de ea, tot astfel se întâmpla cu acea legătură grea, copleșitoare, socotită pentru veșnicie, atunci când ceea ce este vremelnic se ofilește și seacă sub apăsarea ei.

— Aș fi vrut ca tu să fi venit încă mai demult, continuă Agathe, dar *papa* nu mi-a dat voie să te chem. A aranjat el singur tot în legătură cu moartea lui. Cred că i-ar fi fost penibil să moară sub ochii tăi. Eu sunt aici de două săptămâni; a fost îngrozitor.

— Cel puțin pe tine te-a iubit?

— L-a însărcinat pe bătrânul lui servitor cu tot ceea ce ar fi vrut el să știe că e aranjat și după aceea lăsa impresia că nu mai avea nimic de făcut și se simțea fără nici un rost. Dar cam la fiecare sfert de oră își ridica de pe pernă capul și se uita în jur, să vadă dacă mai sunt în cameră. Astfel s-au scurs primele zile. Pe urmă nu mai proceda astfel decât din jumătate în jumătate de oră, apoi la câte o oră întreagă și în ultima zi, de-a dreptul înfiorătoare, de cel mult două sau trei ori. În toate aceste zile, nu mi-a adresat nici un singur cuvânt decât atunci când îl întrebam ceva.

În timp ce îi relata despre cele petrecute, Ulrich își spuse: „În realitate, ea e o ființă aspră. Încă de copil, în felul ei liniștit, putea să fie incredibil de încăpățânată. Cu toate acestea, pare maleabilă". Își aminti subit de o avalanșă. Cândva, într-o pădure devastată de o avalanșă, el însuși își pierduse aproape viața. Avalanșa fusese un nor moale de pulbere de zăpadă, care, mânată de o forță cu neputință de oprit, se făcuse dură ca un munte prăvălindu-se.

— Tu mi-ai expediat telegrama? întrebă el.

— Bătrânul Franz, după cum era firesc! Totul fusese aranjat dinainte. Nici nu s-a lăsat îngrijit de mine. E sigur că nu m-a iubit, nu știu de ce a trimis după mine. Eram mâhnită și mă încuiam în camera mea ori de câte ori se ivea ocazia. Într-una din orele acelea a murit.

— Probabil că astfel a vrut să-ți demonstreze că ai făcut o greșeală. Vino! spuse Ulrich cu amărăciune și o îndreptă spre ușă. Poate că ar fi vrut să-l mângâi pe frunte? Sau să îngenunchezi lângă patul lui? Fie și doar pentru că citise că dintotdeauna astfel se cuvenea la ultima despărțire de un tată. N-a izbutit să-și impună să îți transmită o astfel de rugăminte?

— Se prea poate, spuse Agathe.

Se opriseră iarăși și se priveau.

— De fapt, toate acestea sunt oribile! spuse Agathe.

— Da, spuse Ulrich. Știm atât de puțin despre ceea ce se petrece.

Când părăsiră încăperea, Agathe se mai opri o dată și-i spuse lui Ulrich:

— Am să te pun acum în încurcătură spunându-ți un lucru care, firește, nu poate să te intereseze câtuși de puțin; dar m-am hotărât în timpul bolii tatei să nu mă mai întorc cu nici un chip la soțul meu!

Insistența aceasta încăpățânată îl făcu pe fratele ei să surâdă fără să vrea, căci Agathei îi apăruse un rid vertical între sprâncene și vorbea cu vehemență; părea că se temea că el nu avea să se situeze de partea ei, semăna cu o pisică

speriată de moarte și care astfel trecea cu toată îndrăzneala la atac.

— El e de acord? întrebă Ulrich.

— El nu știe încă nimic, spuse Agathe. Nici nu va fi de acord.

Fratele o privea întrebător. Dar ea clătină energic din cap.

— O, nu, nu e ce crezi. Nu e nici un al treilea implicat aici! răspunse ea.

Cu aceste cuvinte se încheie pentru moment conversația dintre ei. Agathe se scuză că nu se îngrijise de faptul că lui Ulrich ar fi putut să-i fie foame sau să se fi simțit obosit, îl conduse într-o cameră unde se pregătise ceaiul și, pentru că lipsea ceva, se duse ea însăși să aranjeze lucrurile. Ulrich se folosi de momentele în care rămase singur pentru a și-l readuce în amintire pe soțul ei, spre a încerca astfel să o înțeleagă mai bine. Profesorul Hagauer era un bărbat de talie mijlocie, cu stomacul supt, sigur plantat pe picioarele lui scurte, îmbrăcate în pantaloni cu croială grosolană, cu buzele mai degrabă groase sub o mustață țepoasă, cu înclinație spre cravatele cu motive înflorate, menite fără îndoială să semnaleze că nu era un profesor obișnuit, ci unul cu vederi generoase înspre viitor. Ulrich simți că i se stârnea din nou neîncrederea cu privire la alegerea Agathei, dar era cu totul exclus ca un asemenea om să fi nutrit vicii ascunse, dacă te-ai fi gândit la lumina plină de sinceritate care ardea pe fruntea și în ochii lui Gottlieb Hagauer. „Aici e vorba pur și simplu de un om luminat și activ, un om cumsecade care se străduiește să promoveze umanitatea în domeniul lui specific de activitate, fără să se amestece în lucrurile care nu-l privesc", conchise Ulrich, dar gândind astfel își aduse aminte iarăși de scrierile lui Hagauer și se adânci în gânduri nu întru totul plăcute.

Asemenea oameni pot fi recunoscuți drept ceea ce sunt încă din perioada școlii. Ei își însușesc învățătura mai

puțin conștiincios – cum s-ar spune, confundând efectul cu cauza –, cât mai ales metodic și practic. Încep prin a-și ordona îndatoririle, așa cum seara îți pui în ordine până la ultimul nasture hainele pentru a doua zi, dacă vrei să fii gata dimineața repede și fără greș; nu există înlănțuire de idei pe care să nu și-o poată fixa în înțelegerea lor, cu ajutorul a cinci până la zece nasturi astfel pregătiți, și trebuie să recunoaștem că se vor vădi după aceea ca siguri și în măsură să facă față oricărei inspecții. Astfel ajung elevi model, fără ca din punct de vedere moral să le devină antipatici colegilor, iar oameni care, asemenea lui Ulrich, prin însăși firea cu care au fost înzestrați se lasă atrași când spre un ușor excedent, când spre o la fel de ușoară insuficiență rămân în urma lor, chiar dacă sunt mult mai înzestrați, fiind depășiți într-un fel de evoluție imperceptibilă a lucrurilor, la fel de greu de deslușit ca însuși destinul. El remarca faptul că, la drept vorbind, nutrea o anumită teamă tainică față de o asemenea categorie de oameni privilegiați, căci precizia lor mentală făcea ca propriul lui entuziasm pentru precizie să pară oarecum derizoriu. „N-au nici urmă de suflet", judecă el, „și sunt oameni cumsecade; după ce împlinesc șaisprezece ani, vârsta la care tinerii se dau în vânt după probleme intelectuale, rămân, după cum s-ar părea, puțin în urma celorlalți și nu mai au pe de-a întregul capacitatea de a înțelege gânduri și emoții noi, dar lucrează în continuare cu toți cei zece nasturi ai lor. Vine și ziua când pot dovedi că ei au înțeles totdeauna totul, firește, fără a cădea în acele extreme care nu ar putea fi justificate, în cele din urmă ei fiind cei care creează posibilitatea ca ideile noi să prindă viață, atunci când aceste idei au ajuns pentru ceilalți niște clișee adolescentine de mult răsuflate sau niște exagerări izolate!" Astfel, când sora lui intră din nou în cameră, Ulrich tot nu-și dăduse seama ce ar fi putut să i se întâmple, dar simțea că războiul ei împotriva soțului, chiar dacă ar fi fost un război nedrept, însemna ceva ce ar fi fost în măsură să-i procure lui o plăcere de o natură cu totul frivolă.

Agathe părea să socotească imposibil să-și explice rațional hotărârea. Așa cum nici n-ar fi fost de așteptat altfel din partea unui om cu un caracter ca acela al lui Hagauer, căsnicia ei se găsea, privită din afară, în cea mai desăvârșită ordine. Nu existau certuri între ei, abia dacă s-ar fi putut vorbi de divergențe de opinie; fie și numai pentru că Agathe, așa cum îi povestea ea, nu-i mărturisea soțului părerea ei în nici un fel de problemă. Firește, nici un fel de excese, nici băutură, nici joc de cărți. Nici măcar obiceiuri de celibatar. O justă distribuire a veniturilor. Gospodărie bine pusă la punct. Desfășurarea liniștită a unei coabitări sociabile, privită fiind din anturaj, și posomorâte când se restrângea la cei doi.

— Dacă tu îl părăsești astfel, pur și simplu fără motiv, spuse Ulrich, căsătoria va fi desfăcută din vina ta, presupunând că el intentează divorțul.

— Să-l intenteze! susținu Agathe.

— Poate că ar fi mai bine să-i înlesnești un mic avantaj financiar dacă el se învoiește cu o soluție asupra căreia să cădeți de acord.

— Eu mi-am luat cu mine, răspunse ea, doar cele necesare pentru o călătorie de trei săptămâni, în afară de aceasta câteva obiecte din copilărie și amintiri din vremea de dinainte de Hagauer. Să păstreze el tot restul, nu am nevoie de nimic. Dar pe viitor nu va mai avea nici cel mai mic avantaj din partea mea!

Din nou exclamația ei fu dublată de o vehemență surprinzătoare. S-ar fi putut eventual deduce că Agathe voia să compenseze faptul că în vremurile trecute îi acordase acestui bărbat prea multe avantaje. Dar acum în Ulrich se redeșteptară combativitatea, sportivitatea, inventivitatea în ceea ce privea depășirea unor obstacole, deși făcea acea constatare fără nici o plăcere; era ceva care semăna cu efectul unui excitant punând în mișcare emoțiile extroverte, în vreme ce acelea lăuntrice rămâneau neatinse. Căută să abată conversația în alte direcții și încercă ezitant să-și formeze o imagine de ansamblu asupra întregii probleme.

— Am citit câte ceva scris de el și am auzit unele lucruri în ce-l privește, spuse, după câte știu, e considerat în domeniul învățământului și pedagogiei ca fiind un om de viitor!

— Da, este, răspunse Agathe.

— În măsura în care-i cunosc scrierile, nu este doar un profesor cu multiple talente, ci s-a pronunțat încă de la început în favoarea unei reforme a institutelor noastre de învățământ superior. Îmi aduc aminte că am citit odată o carte de-a sa în care era vorba, pe de o parte, despre valoarea de neînlocuit a învățământului istorico-umanist pentru formația în conformitate cu morala, pe de altă parte, despre valoarea de neînlocuit a învățământului științifico-matematic pentru formația spirituală și, în sfârșit, în al treilea rând, despre valoarea de neînlocuit pe care o are sentimentul vital concentrat al sportului combinat cu pregătirea militară pentru formarea spiritului de inițiativă și de acțiune. E adevărat?

— Ceva de genul acesta, confirmă Agathe, dar ai observat cum folosește el citatele?

— Cum folosește citatele? Stai puțin: îmi amintesc vag că într-adevăr m-a frapat ceva în acest sens. Citează foarte multe surse. Îi citează pe vechii maeștri. El – firește, citează și din scriitorii contemporani și uite, acum îmi dau seama: folosește citatele într-un mod de-a dreptul revoluționar pentru un profesor, adică nu numai clasicii știuți din școală, ci și proiectanții de avioane, oamenii politici și artiștii la ordinea zilei... Dar, în esență, e doar ceea ce-ți spuneam eu înainte..., încheie el cu un sentiment de jenă și puțin intimidat, ca și cum ar fi descoperit o amintire care se înfunda.

— Citează, îl completă Agathe, astfel încât, de exemplu, în muzică ar ajunge până la Richard Strauss sau în pictură până la Picasso; dar n-ar menționa niciodată, fie și numai ca exemplu de orientare falsă, vreun nume care să nu-și fi câștigat un anumit drept de cetate în ziare, cel puțin atât cât să fie luat în discuție spre a fi criticat.

Așa era. Era ceea ce căutase adineaori Ulrich în amintirile sale. Își ridică privirea. Răspunsul Agathei îl bucura prin tactul și prin spiritul de observație pe care le dovedeau cuvintele ei.

— Astfel a devenit cu timpul un lider de opinie, prin faptul că a fost unul din primii care au mers înainte, odată cu timpul, o completă și el râzând. Toți cei care vin ceva mai târziu decât el îl văd deja înaintea lor! Dar tu ții cu adevărat la aceștia care sunt primii?

— Nu știu. Oricum, eu nu citez.

— Haide să fim modești, spuse Ulrich. Numele soțului tău reprezintă un program care astăzi înseamnă pentru mulți tot ceea ce este mai important. Acțiunea lui are semnificația unui mic pas concret înainte. Ascensiunea sa socială nu mai poate întârzia. Mai devreme sau mai târziu va ajunge cel puțin profesor universitar, deși și-a câștigat atâta vreme pâinea doar ca profesor de școală secundară; iar eu, vezi tu, care nu am avut niciodată nimic altceva de făcut decât ce se găsea de-a dreptul în drumul cel drept, am ajuns astăzi în situația în care probabil că n-am să mă văd nici măcar conferențiar: ca să vezi!

Agathe se simțea dezamăgită și probabil acesta era motivul pentru care chipul ei căpătă deodată o lucire de porțelan, inexpresivă, ca a unei doamne din lumea bună și-i răspunse grațios:

— Nu știu, poate că ar trebui să-i ții mai degrabă partea lui Hagauer?

— Când trebuie să vină? întrebă Ulrich.

— De-abia la înmormântare; mai mult de atât nu-și pierde el timpul. Însă în nici un caz nu va locui aici în casă, nu permit așa ceva!

— Cum vrei! se hotărî pe neașteptate și Ulrich. Am să-l iau de la gară și am să-l duc la un hotel. Iar acolo, dacă așa vrei tu, am să-i spun: „Aici ți-a fost rezervată camera!".

Agathe păru surprinsă și deodată entuziasmată.

— Ceea ce îl va înfuria îngrozitor, pentru că îl va costa și e sigur că se așteaptă să locuiască la noi.

Fața i se schimbase într-o clipă și recăpătase ceva nestăpânit și copilăresc, ca a unui ștrengar care pune la cale o poznă.

— Care sunt dispozițiile? întrebă fratele ei. Casa îți aparține acum ție sau mie sau nouă, amândurora? Există un testament?

— *Papa* mi-a transmis un pachet voluminos de acte, în care e fără îndoială tot ceea ce trebuie să știm.

Trecură înspre birou, traversând camera unde era depus defunctul.

Alunecară iarăși prin licărirea lumânărilor, prin mirosul florilor, prin cercul acelor doi ochi care nu mai vedeau nimic. În semiîntunericul pâlpâitor, Agathe fu timp de o secundă doar o ceață nesigură de aur, cenușiu și roz. Pachetul conținând testamentul fu găsit, însă ei reveniră cu documentele la măsuța lor de ceai, unde apoi uitară să-l mai deschidă.

Căci atunci când se așezară din nou, Agathe îi împărtăși fratelui că trăia practic separată de soțul ei, chiar dacă, mai departe, sub același acoperiș; nu preciză de câtă vreme dura acea situație.

În primul moment spusele ei făcură o impresie proastă asupra lui Ulrich. Când femeile căsătorite își închipuie că un anume bărbat ar putea deveni iubitul lor, multe dintre ele obișnuiesc să-i mărturisească acestuia în confidență o asemenea poveste; deși sora lui se destăinuise cu un aer de stânjeneală, cu ezitări, hotărându-se stângace să creeze un șoc, oricare ar fi fost el, așa cum se putea simți limpede, pe el îl irita că ea nu găsise ceva mai bun ca să și-l apropie și socotea această atitudine a ei o exagerare.

— Ce n-am înțeles eu în primul rând niciodată este cum ai putut trăi cu un asemenea om! îi răspunse cu sinceritate.

Agathe insistă că tatăl lor voise așa; ce ar fi putut face ea într-o asemenea situație, îl întrebă.

— Dar erai pe atunci văduvă, nu mai erai o copilă, o minoră!

— Întocmai. Mă reîntorsesem acasă la *papa*; peste tot se spunea atunci că eram încă prea tânără să pot începe să trăiesc singură şi, chiar dacă eram văduvă, de-abia împlinisem nouăsprezece ani; de altfel, nu mai suportam să trăiesc aici.

— De ce nu ţi-ai căutat un alt bărbat? Sau de ce nu te-ai dus la facultate, să începi în felul acesta o viaţă independentă? întrebă Ulrich cu oarecare brutalitate.

Agathe clătină doar din cap. De-abia după o mică pauză răspunse:

— Ţi-am spus deja că sunt leneşă.

Ulrich simţea că acesta nu era un răspuns.

— Ai avut deci un motiv anume să te măriţi cu Hagauer?

— Da.

— Iubeai un altul, pe care nu-l puteai avea?

Agathe ezită.

— Îl iubeam pe soţul meu care murise.

Ulrich regreta că folosise cuvântul iubire într-un fel atât de obişnuit, ca şi când ar fi considerat intangibilă însemnătatea instituţiei sociale pe care o reprezintă acest termen. „Dacă vrei cu tot dinadinsul să consolezi pe cineva, la fel de bine poţi să înfiinţezi o cantină în care să serveşti supa populară!" reflectă. Cu toate acestea, se simţea ispitit să vorbească mai departe în acelaşi fel.

— Apoi ţi-ai dat seama de ce ţi s-a întâmplat şi i-ai făcut zile amare lui Hagauer? spuse el.

— Da, confirmă Agathe. Dar nu imediat; de-abia mai târziu, adăugă ea. Foarte târziu, chiar.

Aici se angajară într-un fel de mică ceartă.

Era vizibil că aceste mărturisiri o costau pe Agathe un efort, deşi le făcuse de bunăvoie şi era limpede, cum era şi firesc la vârsta ei, că ea vedea în felul cum fiecare se aranja în viaţa sa intimă un subiect important de discuţii pentru oricine. Părea încă din primul moment să-şi expună

problema ca o chestiune care depindea de înțelegerea sau neînțelegerea partenerului de discuție, căuta să-i obțină încrederea și era hotărâtă, nu fără sinceritate și înflăcărare, să-și câștige fratele de partea ei. Dar Ulrich, încă într-o dispoziție în care era înclinat să adopte un ton moralizator, nu era în stare să-i iasă imediat în întâmpinare pe pozițiile ei. În ciuda forței sale sufletești, nu era deloc imun la prejudecățile pe care spiritul său știa să le respingă, pentru că își lăsase de prea multe ori viața să se desfășoare la întâmplare și spiritul să se îndrepte pe alte cărări. Pentru că folosise și abuzase prea des de influența sa asupra femeilor, cu plăcerea unui vânător care prinde și examinează vânatul, întâlnise de asemenea aproape totdeauna și imaginea corespunzătoare, cea în care femeia este sălbăticiunea care se frânge sub lancea de iubire a bărbatului, și păstra în amintire voluptatea umilinței căreia i se supune femeia îndrăgostită, în vreme ce bărbatul este foarte departe de o asemenea dăruire. Această concepție virilă despre slăbiciunea feminină în raport cu forța masculină continuă să fie destul de obișnuită, deși odată cu valurile succesive ale generațiilor tinere au apărut și alte moduri de a vedea lucrurile, iar firescul cu care Agathe își recunoștea dependența față de Hagauer îl rănea pe fratele ei. Lui Ulrich i se părea că sora lui îndurase o înjosire, fără ca ea să fi fost de-a dreptul conștientă de aceasta, atunci când se supusese influenței unui bărbat care lui nu-i plăcea și persistase ani de zile într-o asemenea situație. Nu rosti asemenea vorbe, dar Agathe îi citi fără îndoială ceva din aceste gânduri pe chip, căci spuse deodată:

— Nu aveam cum să fug imediat de la el, dacă apucasem să mă mărit; ar fi fost bizar!

Ulrich – în continuare același Ulrich în rolul fratelui mai mare, gata să dea cu suficiență sfaturi simplificatoare cu rol educativ și moralizator – fu deodată violent smuls din postura de până atunci și exclamă, aproape strigând:

— Să fi fost oare cu adevărat bizar să simți dezgust față de această situație și să tragi imediat toate concluziile?

Încercă să-și atenueze reacția, surâzând de îndată ce apucase să rostească aceste vorbe, privindu-și sora cât mai prietenos cu putință.

Agathe îl privea și ea; fața îi fu umbrită deodată de efortul cu care îi cerceta trăsăturile.

— O ființă sănătoasă nu e totuși într-atât de sensibilă față de asemenea lucruri penibile, repetă ea. De fapt, ce importanță dețin aceste aspecte?

Ulrich reacționă controlându-se și nu mai îngădui ca gândurile lui să fie lăsate pe seama unui sine parțial. Redeveni omul înțelegerii funcționale.

— Ai dreptate, spuse el, ce importanță mai au, până la urmă, asemenea evoluții ca atare! Ele depind de sistemul de reprezentări prin care le observi și de sistemul personal în care sunt integrate.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe bănuitoare.

Ulrich se scuză pentru modul său abstract de a se exprima, dar în vreme ce căuta o comparație mai ușor accesibilă, îl copleși din nou gelozia fraternă, influențându-i alegerea cuvintelor.

— Să presupunem că o femeie, care nu ne este indiferentă, ar fi fost siluită, explică el. Dintr-o perspectivă eroică, ar trebui să ne așteptăm la răzbunare sau la sinucidere; potrivit unui punct de vedere cinic-empiric, să ne așteptăm ca ea să se scuture de incident ca gâsca de apă; ceea ce s-ar întâmpla în realitate în zilele noastre ar fi poate un amestec al celor două atitudini. Dar incertitudinea lăuntrică este mai respingătoare decât orice altceva.

Agathe nu accepta nici acest mod de a pune problema.

— Chestiunea ți se pare deci îngrozitoare? întrebă ea simplu.

— Nu știu. Mi s-ar părea umilitor să trăiești cu un om pe care nu-l iubești. Iar acum – fie cum vrei tu!

— Este mai rău decât atunci când o femeie care vrea să se recăsătorească la mai puţin de trei luni după divorţ trebuie să fie examinată de un medic ginecolog, numit oficial, pentru a se constata, potrivit legilor drepturilor succesorale, dacă nu este însărcinată? Am citit că aşa se face!

Fruntea Agathei părea acum, în mânia cu care-şi apăra cauza, să se fi rotunjit deodată şi îi apăruse iarăşi acel rid mic, vertical, între sprâncene.

— Iar femeilor nu le rămâne altceva de făcut decât să se conformeze, dacă nu au încotro! spuse ea dispreţuitoare.

— Nu te contrazic, răspunse Ulrich, toate lucrurile de felul acesta, odată ce au ajuns să ni se întâmple, trec precum soarele şi ploaia. Probabil că tu eşti mult mai raţională decât mine, când vezi lucrurile atât de natural, dar natura omului nu este naturală, ci e susceptibilă să modifice natura şi astfel este uneori bizară.

Surâsul lui îi invoca afecţiunea, iar cu ochii percepea acum cât de tânără îi era faţa. Când se enerva, aproape că nu făcea deloc riduri, ci chipul ei devenea neted de încordarea a ceea ce se petrecea îndărătul lui, ca o mănuşă în care se strânge pumnul.

— Eu nu am meditat niciodată în termeni atât de generali, răspunse ea. Dar acum, că te-am ascultat, mă gândesc iarăşi că am trăit îngrozitor de prost până acum!

— Toate provin doar, îndreptă în glumă fratele ei recunoaşterea reciprocă a greşelilor lor, de la faptul că tu mi-ai spus atât de multe de bunăvoie, dar nu şi ceea ce este hotărâtor. Cum aş putea să pun degetul pe rană dacă nu-mi mărturiseşti nimic despre bărbatul din cauza căruia tu îl părăseşti de fapt pe Hagauer?

Agathe îl privea iarăşi ca un copil sau ca un student care a fost jignit de profesorul său.

— Dar trebuie, de fapt, să fie vorba de un bărbat? Nu se poate întâmpla de la sine? Am greşit pentru că am tolerat totul fără să am nici un iubit? Poate că te-aş minţi dacă aş susţine că n-am avut niciodată un amant; nu

vreau să mă prezint într-o lumină într-atât de ridicolă; dar nu am acum nici un iubit şi ţi-aş lua în nume de rău dacă ai crede că aş avea nevoie, la urma urmei, de un amant ca să plec de la Hagauer!

Fratelui ei nu-i rămase nimic altceva de făcut decât să o asigure că femeile pasionale îşi părăsesc bărbaţii şi fără să aibă amanţi şi că, după părerea lui, era chiar mai demn. Ceaiul pentru care veniseră se transformase într-o cină improvizată şi timpurie, căci Ulrich era foarte obosit şi îşi exprimase dorinţa să se ducă devreme la culcare, spre a putea fi odihnit a doua zi, când urma să facă faţă agitaţiei inevitabile. Acum, înainte de a se despărţi, îşi fumară fiecare ţigara şi Ulrich constată că tot nu îşi putea forma o părere definitivă despre sora sa. Nu avea nimic emancipat sau boem, deşi o vedea aşezată în faţa lui îmbrăcată în pantalonii largi în care-l primise pe fratele ei necunoscut. Mai curând, aşa îi trecu prin minte, avea ceva de hermafrodit; veşmintele largi, masculine, lăsau, în gesturile din cursul conversaţiei dintre ei, să se bănuiască, prin semitransparenţa unei oglinzi de ape, formele delicate care se ascundeau sub ele şi, odată cu libertatea masculină şi independenţa cu care-şi ţinea picioarele, îşi purta părul frumos ridicat şi aranjat într-un chip foarte feminin. Centrul acestei impresii ambigue îl constituia însă mai departe chipul, care exprima în cea mai mare măsură farmecul unei frumuseţi feminine, laolaltă cu o reţinere şi o rezervă a căror natură el nu reuşea să o definească.

Faptul că ştia atât de puţine despre ea şi că îi şedea acum atât de familiar alături, cu totul altfel decât alături de o femeie pentru care el însuşi ar fi fost un bărbat, era un lucru foarte plăcut în oboseala aceasta căreia începea să-i cedeze.

„O mare schimbare de ieri încoace!“ gândi.

Era recunoscător pentru această schimbare şi se strădui să-i spună ceva cordial şi fratern Agathei la despărţire, dar, cum era o situaţie neobişnuită pentru ei, nu-i veni nimic în minte. Astfel că o cuprinse doar în braţe şi o sărută.

3

Dimineața într-o casă îndoliată

În dimineața următoare, Ulrich se trezi devreme și vioi ca un pește care țâșnește din apă ; era o urmare a oboselii mistuite cu totul de somnul fără vise după ziua precedentă. Căută să-și pregătească ceva pentru micul dejun și străbătu astfel casa. Doliul nu se instaurase încă definitiv, doar un abur de tristețe plutea în toate încăperile ; îl făcea să se gândească la o prăvălie care și-a deschis dimineața devreme obloanele, pe când strada e încă pustie. Apoi își scoase filele lucrării sale științifice din geamantan și se instală cu ele în camera de studiu a tatălui său. Părea, acum când el însuși se așeza în mijlocul ei și focul ardea în sobă, mai umană decât cu o seară înainte, deși un spirit pedant, cântărind argumentările de o parte și de alta, o aranjase până și în dispunerea simetrică a busturilor de ghips la înălțimea rafturilor bibliotecii ; totuși, micile obiecte personale rămase ici și colo – niște creioane, lupa, termometrul, o carte deschisă, suportul pentru tocuri și altele de felul acesta – imprimau încăperii vidul emoționant al unui adăpost acum părăsit. Ulrich se afla printre toate acestea, mai bine zis în apropierea ferestrei, așezat la masa de scris care dădea tonul acelui spațiu și simțea acum o lipsă particulară de participare. Pe pereți erau atârnate portrete ale strămoșilor săi, iar o parte din mobilă provenea încă din vremea lor. Locatarul acestui spațiu își formase propria sa găoace din învelișul vital al predecesorilor săi ; acum era mort, iar întreg decorul casei sale era încă păstrat în jur, ca și cum ar fi fost doar exilat din acea încăpere, dar

de pe acum ordinea lucrurilor era frântă, pentru a se adapta celui care avea să-i urmeze și se simțea cum dăinuirea mai cuprinzătoare a obiectelor începea, abia vizibil, să izvorască din nou în spatele rigidei lor măști de tristețe.

În acea stare de spirit, Ulrich reluă lucrarea pe care o întrerupsese de săptămâni și luni de zile, iar privirea îi căzu chiar de la început pe un pasaj privind ecuațiile hidrodinamice pe care nu reușise să-l depășească. Își amintea nelămurit că se gândise la Clarisse când folosise cele trei stări de agregare ale apei voind să exemplifice un anume aspect din lucrarea sa, pentru a demonstra astfel o nouă posibilitate matematică; iar Clarisse îl făcuse să piardă șirul. Dar există o anumită calitate a amintirii care readuce în minte nu cuvântul, ci atmosfera în care acesta a fost rostit, iar pe Ulrich îl străfulgeră un gând: „Carbonul..." și avu deodată senzația, ivită din nimic anume, că ar fi putut depăși acea fază dacă ar fi știut pe loc în câte stări de agregare se poate înfățișa carbonul; cum nu-și aminti nimic precis, gândi în schimb: „Ființa omenească se înfățișează în două stări. Ca bărbat și ca femeie". Reflectă astfel mai multă vreme, în aparență încremenit de uimire, ca și cum ar fi fost o minune descoperirea că ființa omenească trăiește în două stări endemic diferite. Numai că, sub această încremenire a gândului său, se ascundea un alt fenomen. Căci o ființă poate fi dură, egoistă, concentrată într-un efort îndreptat spre un țel anume, extrovertită, și în același timp se poate simți, în calitatea sa de același Ulrich Cutare, tocmai dimpotrivă, adâncit în sine însuși, ca o ființă fericită în detașarea sa, într-o stare în care toate lucrurile din jur devin indescriptibil de sensibile deodată și într-un fel, de asemenea, detașate cu totul. Se întrebă: „Cât timp a trecut de când nu m-am mai simțit astfel?". Spre surprinderea sa, de-abia trecuseră ceva mai mult de douăzeci și patru de ore. Tăcerea care-l înconjura pe Ulrich era înviorătoare și starea de care tocmai își

amintise nu i se mai păru atât de neobişnuită cum avusese senzaţia înainte. „Suntem – reflectă acum, destinzându-se – de fapt nişte organisme care trebuie să se impună unul împotriva altuia cu toată forţa şi cu toate dorinţele lor într-o lume neprietenoasă. Dar fiecare, cu duşmanii şi victimele sale laolaltă, nu este decât o părticică şi un vlăstar al acestei lumi; nici nu este atât de desprins de ele şi de independent cum îşi închipuie". Admiţând acest lucru, nu i se mai părea câtuşi de puţin de neînţeles că uneori urca din lume o premoniţie de unire şi iubire, aproape o certitudine a faptului că mizeria concretă a existenţei nu lăsa în anumite împrejurări să se întrevadă decât o jumătate din întreaga complexitate a fiinţelor. Acest gând nu avea în sine în mod necesar nimic care ar fi putut să rănească un om cu spirit matematico-ştiinţific şi cu deprinderea exactităţii sentimentelor; dimpotrivă, Ulrich îşi aminti de lucrările unui psiholog de care-l legau nişte relaţii de ordin personal; era vorba de faptul că există două mari grupuri de reprezentări opuse unele altora, din care una concepea omul ca fiind înconjurat de conţinutul experienţelor sale de viaţă şi deprins cu acestea, cealaltă concepându-l ca în măsură să cuprindă el însuşi conţinutul acestor experienţe, ceea ce sugera concluzia că asemenea stări de „prezenţă în interiorul a ceva" şi de „viziune din afara a ceva anume", asemenea „senzaţii concave şi convexe", asemenea „stări spaţiale sau obiective", asemenea „viziuni intuitive, lăuntrice" şi asemenea „concepţii exterioare" se regăseau în atât de multe opoziţii trăite, precum şi în verbalizarea lor, încât aveai dreptul să presupui că există un străvechi dualism al experienţei de viaţă. Nu era vorba aici de o cercetare strict obiectivă, ci de una din analizele acelea fanteziste ale imaginaţiei, care tatonează în viitor şi care-şi datorează impulsul unui stimul venind de dincolo de activitatea ştiinţifică de fiecare zi, dar fiind fermă pe temeiurile sale şi prezentând plauzibilitate în concluziile sale care evoluau spre o unitate, ascunsă sub ceţuri primordiale, a emoţiilor

și percepțiilor și, după cum Ulrich credea că era în măsură să afirme, produsese, din rudimentele sale, de nenumărate ori risipite și devastate, în cele din urmă, comportamentul actual, care se organizează nedesluşit din opoziția dintre modurile masculin și feminin de a experimenta și trăi viața, mereu desfășurându-se în umbra tainică a unor visuri străvechi.

Ajuns în acel punct, el căută – literalmente, așa cum la coborârea unui perete de stâncă primejdios alpinistul are nevoie de corzi și crampoane – să se asigure și se lansă într-o nouă meditație:

„Tradițiile filosofice cele mai vechi, pentru noi ajunse aproape de neînțeles în obscuritatea lor, vorbesc deseori despre un «principiu» masculin și unul feminin!" își evocă el.

„Zeițele care existau în religiile primitive alături de zei nu mai sunt în realitate accesibile sensibilității noastre", cugetă el mai departe. „Pentru noi, relația cu asemenea femele de o forță supraomenească ar fi un adevărat masochism! Însă natura – își urmă el gândurile – îi dăruiește bărbatului mameloane și femeii un rudiment de sex bărbătesc, fără ca de aici să se poată trage concluzia că strămoșii noștri ar fi fost hermafroditi. Deci nici sufletește ei nu vor fi fost niște hibrizi. În acest caz, dubla posibilitate a viziunii care dăruiește, respectiv primește, trebuie să fi fost adoptată odinioară din afară, ca un fel de față dual a naturii; într-un fel, toate acestea sunt mult mai vechi decât deosebirea dintre sexe, care mai târziu și-au completat veșmintele lor sufletești..."

Gândea toate acestea, dar în continuare ajunse să își amintească de un anumit amănunt din copilărie, ceea ce îi abătu considerațiile într-o altă direcție, căci – cum nu i se mai întâmplase de mult – îi făcu realmente plăcere să rememoreze acele întâmplări. Trebuie lămurit că, înainte vreme, tatăl său obișnuise să călărească și avusese cai de călărie, lucru pentru care mai stăteau mărturie și astăzi grajdurile goale de lângă zidul grădinii, pe care Ulrich le

văzuse întâi la sosirea lui acasă. Probabil că fusese singura înclinație aristocratică pe care și-o permisese tatăl său, în admirația lui față de prietenii aparținând lumii feudale, însă Ulrich era la vremea aceea copil și senzația de statuie uriașă, nesfârșită, în orice caz nemăsurată, pe care trupul înalt, musculos al unui cal i-o evocă unui copil copleșit de admirație se forma acum iarăși în sensibilitatea lui, ca o creastă muntoasă de basm, înfricoșătoare, încununată de coama revărsată a calului prin care se alungau tresăririle pieii de pe grumaz, asemenea valurilor de vânt prin iarbă. Era, cum își dădea seama, una din acele amintiri a căror strălucire provine din însăși neputința copilului de a-și îndeplini dorințele ; dar asemenea cuvinte spun prea puțin în comparație cu splendoarea acelei străluciri de-a dreptul supralumești sau cu strălucirea nu mai puțin minunată pe care micul Ulrich o atinsese cu vârful degetelor puțin mai târziu, când căutase să o reînvie pe cea dintâi. Căci, la vremea aceea, fuseseră afișate în oraș anunțurile cu privire la sosirea unui circ, în care apăreau nu numai cai, ci și lei, tigri, niște dulăi de o frumusețe uimitoare, care conviețuiau în bună înțelegere cu animalele sălbatice ; contemplase multă vreme afișele până ce reuși să obțină unul din acele panouri multicolore, din care decupase formele animalelor, dăruindu-le apoi consistență și alură cu niște mici monturi de lemn. Ceea ce se petrecuse apoi nu se mai poate însă compara decât cu o beție care nu stinge până la capăt setea, oricât de mult ai continua-o; căci nu luă sfârșit și nici nu duse, după prelungirea ei timp de săptămâni, la nici o evoluție spre altceva, ci fusese doar starea de transpunere dăinuitoare în creaturile atât de admirate, pe care-și închipuia că le poseda cu fericirea inexprimabilă a unui copil singuratic, atunci când le privea doar, cu intensitatea cu care simțea că lipsea ceva, un ultim element care nu ar fi putut fi suplinit de nimic altceva, și tocmai frustrarea conferea strălucire dorinței nebunești care-i umplea nemăsurat trupul. Odată cu această amintire ciudat

de nelimitată în intensitatea ei, urcă în el o alta, din aceeași vreme timpurie a uitării, amintirea unei trăiri doar puțin mai târzii și, în ciuda fragilității ei puerile, luă acum în stăpânire trupul acestui om în toată firea care visa cu ochii deschiși. Era amintirea acelei fetițe care nu avusese decât două însușiri: cea, anume, de a fi trebuit să-i aparțină lui, lui Ulrich, și cea a luptelor pe care trebuise să le ducă pentru ea cu alți băieți. Din cele două, numai luptele erau reale, căci fetița nu existase. Straniu timp în care, asemenea unui cavaler rătăcitor, le sărea în piept unor potrivnici necunoscuți, mai ales atunci când aceștia erau mai mari decât el și-i ieșeau înainte pe câte o stradă însingurată unde se ascundeau cine știe ce taine, în care se putea lupta astfel cu dușmanul luat prin surprindere! Suferise nu puține înfrângeri dureroase, dar repurtase victorii însemnate, însă, oricum s-ar fi încheiat asemenea înfruntări, se simțea înșelat în așteptările sale. Emoțiile lui nu se opriseră niciodată la gândul totuși atât de firesc că fetițele pe care le cunoștea în realitate erau aceleași pentru care se luptase, căci, asemenea tuturor băieților de vârsta lui, fusese sfios și simțea că parcă ar fi avut limba legată în prezența fetelor; până când într-o zi se ivi totuși o excepție. Ulrich își amintea atât de distinct de parcă imaginea s-ar fi aflat în vizorul unui ochean care străbătea anii, apropiindu-se de o seară în care Agathe era pregătită pentru o serbare la care urmau să se strângă mai mulți copii. Purta o rochie de catifea și părul i se revărsa pe deasupra, asemenea unor valuri de catifea de culoare mai deschisă, astfel încât, văzând-o, deși el însuși era costumat într-o vestimentație îngrozitoare de cavaler, simțise deodată, în același chip inexprimabil în care-și dorise animalele de pe afișele circului, dorința nesfârșită de a fi fată. Pe vremea aceea știa atât de puține despre deosebirile dintre bărbat și femeie încât nu i se părea cu totul imposibil acest lucru, dar știa totuși îndeajuns pentru ca să nu se lanseze dintr-odată, așa cum fac de obicei copiii, într-o încercare

de a-şi obţine cu forţa îndeplinirea dorinţei, ci ambele stări păreau să corespundă, aşa cum îşi spunea astăzi căutându-şi cuvintele pentru acea trăire, acelei situaţii în care ar fi pipăit pe întuneric pe după uşă, s-ar fi izbit de o rezistenţă caldăca-sângele sau dulce-aprinsă şi s-ar fi împins mereu mai tare în ea, dar ea s-ar fi împotrivit tandră dorinţei lui de a o răzbate, fără a-şi face până la urmă loc să treacă. Poate că era ceva care semăna şi cu un fel inofensiv de pasiune vampirică, dorinţa de a absorbi în sine fiinţa dorită, dar omuleţul care fusese el pe atunci nu voise să o tragă la sine pe fetiţa de lângă el, ci voia să fie el însuşi în locul ei, cu aceeaşi tandreţe orbitoare care este proprie doar primelor trăiri ale experienţei sexuale.

Ulrich se ridică şi se întinse, surprins de reveria sa. La o distanţă de mai puţin de zece paşi de el era întins, dincolo de perete, cadavrul tatălui său şi el îşi dădu seama de-abia acum că în jurul lor, de ceva vreme, păreau să mişune ca ieşite din pământ fiinţe omeneşti care-şi făceau de lucru în casa îndoliată, supravieţuindu-şi sieşi. Nişte bătrâne întindeau covoare şi aprindeau alte lumânări, se auzeau ciocănituri pe scări, erau aduse flori, se lustruia parchetul, iar acum activitatea aceasta urcase până la el, căci i se anunţară nişte persoane care se sculaseră atât de devreme pentru că voiau să capete sau să afle ceva şi din momentul acela lanţul lor nu se mai întrerupse. Universitatea cerea informaţii cu privire la înmormântare, veni un telal şi ceru sfios nişte haine vechi, din însărcinarea unei firme germane se înfăţişă, cu multe scuze, un anticar din oraş pentru a oferi un preţ pentru o operă juridică rară, care s-ar fi găsit probabil în biblioteca defunctului, un preot ceru să-i vorbească lui Ulrich în numele parohiei sale, pentru că era vorba de o oarecare neclaritate, un domn de la societatea de asigurări de viaţă veni cu nişte explicaţii nesfârşite, cineva căuta un pian ieftin, un agent imobiliar îi lăsă cartea de vizită pentru cazul că s-ar fi dorit vânzarea

casei; un funcționar fără slujbă se oferi să scrie adresele pe plicuri și astfel veneau, plecau, întrebau și cereau câte ceva fără încetare în acel ceas timpuriu, favorabil lor, legându-se realist de deces și cerându-și, oral sau în scris, propriul drept la existență; la ușa casei, bătrânul servitor se străduia după puteri să-i împiedice să pătrundă la etaj, unde Ulrich trebuia să-i primească pe cei care se strecurau în pofida obstacolelor. Nu avusese niciodată idee cât de mulți oameni așteaptă, politicos, moartea altora și câte inimi se pun în mișcare în clipa în care propria inimă se oprește; era într-o oarecare măsură uimit și vedea o asemenea imagine: o insectă zace moartă în pădure și alte insecte, furnici, păsări și fluturi dând din aripi, se strâng în jurul ei.

Căci în zelul agitației celor care căutau să-și asigure propriile interese se amestecau sclipirile și freamătul unei întunecimi de pădure bătrână. Profitul propriu privea prin deschizăturile ochilor emoționați asemenea unei lanterne care e lăsată să ardă în plină zi, când intră un domn cu o panglică de crep negru prinsă la reverul costumului său negru, care reprezenta ceva între haine de doliu și un costum de birou, și se opri lângă ușă, părând să aștepte ca fie el, fie Ulrich să izbucnească în suspine. Cum nu surveni nici una din aceste reacții, după câteva secunde păru să accepte situația, căci pătrunse acum cu totul în cameră și, întocmai cum ar fi procedat orice comis-voiajor de duzină, se prezentă ca fiind directorul întreprinderii de pompe funebre, care venise să se informeze dacă Ulrich era mulțumit de evoluția de până acum a lucrurilor. El dădu asigurări că cele ce urmau aveau să fie executate într-un fel cu care însuși defunctul domn *papa* ar fi trebuit negreșit să se declare de acord, iar acesta fusese, după cum se știa, un domn nu tocmai ușor de mulțumit. Îi strecură lui Ulrich în mână o bucată de hârtie, împărțită în numeroase rubrici și careuri, și îl sili să citească în proiectul de contract prevăzut pentru toate categoriile de ceremonii cuvinte

precum: „... Cu opt cai sau cu doi cai... trăsuri pentru coroane... în număr de... atelaje à la... deschizători călare ai procesiunii... de argint... escortă à la... facle după modelul Marienburg... modelul Admont... numărul însoțitorilor... lumânări... durata de ardere... lemnul sicriului... plantele ornamentale... numele, data nașterii, sexul, profesia... Se declină răspunderea pentru situații neprevăzute". Ulrich nu avea deloc idee de unde ar fi putut proveni asemenea denumiri în parte arhaice; puse întrebări, directorul îl privi uimit și se dovedi că nici el nu avea idee. Stătea în picioare în fața lui Ulrich, ca o sinapsă în creierul omenesc, făcând legătura între stimul și reacție, fără ca totuși să genereze o stare de conștiință. O istorie veche de secole îi fusese încredințată acestui om de afaceri funebre, putea să o activeze asemenea unei caracteristici distinctive a ofertei sale, dar avea acum sentimentul că Ulrich ar fi atins un șurub greșit și se străduia să-l rotească la loc cu o remarcă urmând să conducă spre îndeplinirea livrării. Lămuri că, din nefericire, toate aceste nuanțe erau prescrise în contractul-cadru al Societății Imperiale a Întreprinderilor de Pompe Funebre, dar că, la urma urmelor, nu avea nici o importanță dacă nu erau respectate, căci oricum nimeni nu respecta asemenea amănunte, iar dacă Ulrich avea să semneze contractul – stimata doamnă, sora acestuia, refuzase să semneze cu o zi înainte, în absența fratelui – însemna doar că domnul era de acord cu dispozițiile propriului său tată și fără îndoială că nu ar fi găsit nimic de obiectat în ce privea execuția ceremoniei de clasa întâi.

În timp ce semna, Ulrich îl întrebă pe respectivul dacă în oraș văzuse cumva unul din atelierele de făcut cârnați dotate cu mașini acționate electric, funcționând sub o firmă care să fi avut reprodusă imaginea sfântului Luca, patronul breslei măcelarilor; el însuși văzuse o asemenea firmă odată la Bruxelles – dar nu mai apucă să aștepte răspunsul, căci în locul omului de dinainte se afla un altul care voia ceva de la el, iar acesta era un ziarist care dorea

informații pentru necrologul ce urma să fie publicat în principalul ziar local. Ulrich i le furniză și se despărți de antreprenorul de pompe funebre, dar când începu să răspundă la întrebarea privind datele importante din viața tatălui său, își dădu seama că nu știa de fapt ce fusese esențial și ce nu, iar vizitatorul trebui să-i vină în ajutor. De-abia după aceea, prinsă în cleștele întrebărilor, așa cum erau manevrate de o curiozitate formată profesional spre aflarea a ce merita să fie cunoscut, conversația progresă și Ulrich avea senzația că asistă la facerea lumii. Ziaristul, un om tânăr, întrebă dacă moartea bătrânului domn survenise după o lungă suferință sau pe neașteptate și Ulrich îi dădu drept răspuns că tatăl său își ținuse cursurile la facultate până în ultima săptămână, iar celălalt formulă astfel: „păstrându-și nealterată prospețimea de spirit și capacitatea de muncă". Apoi din viața bătrânului domn începură să zboare, ca după lucrul cu rindeaua, cojile superflue, până rămaseră câteva noduri și nervuri: născut la Protivin în anul 1844, a frecventat școala..., a fost numit ca... numit la...; cu cinci asemenea numiri și distincții, esențialul fusese epuizat. Căsătoria, printre altele. Câteva cărți. Aproape că fusese numit ministru al justiției; opoziția unui anumit partid îl împiedicase. Ziaristul scria, Ulrich aproba, acordul se realiza. Ziaristul era mulțumit, avea numărul necesar de rânduri. Ulrich privea uimit grămăjoara de cenușă care mai rămâne de pe urma unei vieți. Pentru toate informațiile pe care le primise, ziaristul avea pregătite formule de șase sau opt cai putere: mare erudit, spirit deschis, om politic inventiv, dar prudent, înzestrări universale și așa mai departe; probabil că de multă vreme nu mai murise nimeni, cuvintele nu mai fuseseră folosite de mult și erau înfometate să-și găsească folosința. Ulrich reflecta; i-ar fi făcut plăcere să mai spună ceva bun despre tatăl său, dar datele certe fuseseră scoase la iveală de ziarist prin întrebări; acesta își strângea uneltele de scris, tot restul ar fi fost ca

și când ai fi vrut să prinzi în mână conținutul unui pahar cu apă în absența paharului.

Vânzoleala se mai rărise între timp; în ziua dinainte, toți cei care veniseră fuseseră îndreptați de Agathe spre fratele ei, iar revărsarea acestor vizitatori se terminase acum, Ulrich rămânând singur când și reporterul se retrase. Ceva îl făcea să se simtă acum prost dispus. N-avusese dreptate tatăl său, el, care trăsese după sine bagajul acela de cunoștințe și care mai vânturase puțin grămada de grăunțe ale cunoașterii și care, dincolo de acestea, se supusese unei vieți despre care crezuse că ar fi fost atotputernică? Se gândea la lucrarea lui care rămăsese acum neatinsă în sertarul mesei. Probabil despre el n-avea să se poată spune, ca despre tatăl său, că fusese un scormonitor al cunoașterii! Ulrich pătrunse în mica încăpere unde era expus defunctul. Acea chilie încremenită, cu pereții drepți, în mijlocul agitației neliniștite pe care o crease, era lugubră; rigid ca o bucată de lemn, mortul plutea printre valurile de preocupare aferată din jur, dar pentru câteva clipe imaginea s-ar fi putut inversa, căci ceea ce era viu apărea atunci rigid, și el părea să alunece într-o plutire nefirească, liniștită. „Ce-l mai interesează pe călător – își spunea el atunci – orașele care rămân în urma lui la popasuri; eu am trăit aici și m-am purtat cum mi se cerea s-o fac, dar acum plec mai departe...“ Nesiguranța unui om care, trăind printre alții, vrea altceva decât vor ei îl făcea pe Ulrich să simtă o strângere de inimă; privi chipul tatălui său. Poate că tot ceea ce el considerase a fi o particularitate a personalității lui nu era nimic altceva decât o contradicție, o împotrivire la adresa acelui chip, o răzvrătire din copilărie? Căută o oglindă, dar nu era nici una acolo și nimic altceva în afara acestui chip nu răsfrângea lumina. Îl scrută pentru a constata asemănările. Poate că existau. Poate că totul se afla acolo, rasa, dependența, impersonalul, curentul eredității în care fiecare din noi nu este decât o unduire, un rid, limitarea, descurajarea, veșnica reîncepere și repetare și

mersul în cerc al spiritului, lucrul acela pe care în cea mai profundă voinţă de a trăi el îl ura într-atât!

Cuprins deodată de această descurajare care-i schimbase starea de spirit se gândea dacă n-ar fi trebuit să-şi facă bagajele şi să plece înainte de înmormântare. Dacă ar mai fi putut într-adevăr să încerce să facă ceva în viaţă, ce-ar mai fi avut de făcut aici?

Dar când trecu dincolo de uşă se lovi în camera de alături de sora lui, care venea să-l caute.

4

Vechiul camarad

Ulrich o vedea pentru prima dată îmbrăcată ca femeie şi, după impresia pe care i-o făcuse cu o zi înainte, acum i se părea că ar fi deghizată. Prin uşa deschisă, lumina artificială cădea peste cenuşiul tremurător al dimineţii timpurii şi apariţia aceasta neagră cu păr blond părea să se fi oprit într-o grotă de aer prin care se revărsa o strălucire iradiantă. Agathe îşi strânsese părul şi astfel chipul îi apărea mai feminin decât cu o zi înainte, pieptul delicat i se strângea în negrul rochiei severe cu acel echilibru desăvârşit între abandon şi rezistenţă, propriu durităţii uşoare ca pana a unei perle, iar peste gambele ei zvelte, înalte, care semănau cu ale lui şi pe care i le văzuse astfel ieri în straiele bărbăteşti, se coborâse fusta. Pentru că apariţia ei, aşa cum o vedea acum întreagă, îi semăna astăzi mai puţin, el remarcă asemănarea chipurilor. I se părea că el însuşi fusese cel care înaintase spre uşă şi mergea spre el; numai că acel chip era mai frumos decât el însuşi şi învăluit într-o strălucire în care nu se vedea

niciodată pe sine. Pentru prima dată îl năpădi gândul că sora lui ar fi fost o repetare, o preschimbare ca într-un vis, a lui însuşi; dar cum impresia nu-i stărui decât o singură clipă, o uită iarăşi.

Agathe venise pentru a-i aminti în grabă fratelui ei de nişte îndatoriri pe care ea însăşi aproape că le trecuse cu vederea dormind mai mult: avea în mâini testamentul şi-l făcu atent la nişte dispoziţii de acolo ce deveniseră urgente. În primul rând, printre ele se impunea să se ţină seama de o prevedere oarecum complicată cu privire la decoraţiile bătrânului domn, despre care ştia bătrânul servitor Franz, iar Agathe subliniase acel pasaj al ultimelor dispoziţii cu roşu, conştiincioasă, chiar dacă nu cu prea multă prietenie. Defunctul voia să fie înmormântat cu acele decoraţii, din care nu avea puţine, însă, pentru că nu voia să fie îngropat cu ele din vanitate, era adăugată o lungă şi profundă justificare din care fiica sa citise doar începutul, lăsându-l pe fratele său să-i explice restul.

— Cum să-ţi explic? spuse Ulrich după ce se informase la sursă. *Papa* ar vrea să fie înmormântat cu ordinele şi decoraţiile lui pentru că el considera ca falsă teoria individualistă a statului! Ne-o recomandă pe cea universalistă. Omul îşi dobândeşte de-abia de la comunitatea creatoare a statului un scop suprapersonal, bunătatea şi dreptatea; singur el n-ar reprezenta nimic şi tocmai de aceea monarhul reprezintă un simbol spiritual; pe scurt, la moarte omul trebuie să se înfăşoare, ca să zicem aşa, în decoraţiile şi ordinele sale, aşa cum un marinar mort este aruncat în mare învăluit în steag!

— Dar eu am citit că ordinele trebuie înapoiate, spuse Agathe.

— Ordinele trebuie restituite de moştenitori Cancelariei Imperiale. Din cauza aceasta, *papa* şi-a confecţionat duplicate. Însă cele care au fost cumpărate de la bijutier nu i se par a fi adevăratele decoraţii şi vrea ca noi să operăm schimbul acesta pe pieptul său abia când se va

închide sicriul; aici e partea dificilă! Cine știe, poate că e aici un protest tacit împotriva regulamentului, pe care el n-a vrut să-l exprime altfel.

— Dar până atunci au să treacă pe aici sute de persoane, iar noi vom uita! își exprimă temerea Agathe.

— Putem să facem schimbul la fel de bine și acum!

— Acum nu avem vreme; trebuie să citești ce scrie imediat mai departe despre profesorul Schwung; profesorul Schwung poate să vină dintr-un moment într-altul, eu l-am așteptat și ieri toată ziua!

— Atunci, de îndată ce pleacă Schwung.

— E atât de neplăcut, răspunse Agathe, să nu-i îndeplinim dorința.

— El oricum nu mai știe.

Ea îl privi cu îndoială.

— Ești chiar atât de sigur?

— O! exclamă Ulrich râzând, tu crezi că așa ceva poate să nu fie sigur?

— Eu nu mai sunt sigură de nimic, răspunse Agathe.

— Chiar dacă n-ar fi sigur; el oricum nu a fost niciodată mulțumit de noi!

— E drept, spuse Agathe. Atunci, mai târziu. Dar spune-mi acum, adăugă ea, tu nu-ți faci niciodată griji pentru lucrurile pe care ți se cere să le faci?

Ulrich ezită. „Ea știe să-și procure lucrurile de care are nevoie din magazinele cele mai bune", gândi el. „N-ar fi trebuit să-mi fac griji inutile că am să dau în ea peste o mică provincială!" Însă pentru că de vorbele ei se lega, într-un fel sau altul, întreaga seară din ajun, ar fi vrut să-i dea un răspuns la obiect și care să-i fie util în vreun fel; dar nu știa cum ar fi trebuit să procedeze, pentru ca ea să nu-l înțeleagă în nici un caz greșit, astfel că spuse în cele din urmă cu o bună dispoziție juvenilă, care nu-și avea locul aici:

— Nu numai că tata e mort, ci și ceremoniile care se desfășoară în jurul lui sunt moarte. Testamentul lui e mort.

Oamenii care își fac apariția aici sunt morți. Nu vreau să spun nimic rău: Dumnezeu știe cât de recunoscători trebuie, poate, să le fim ființelor care-și aduc contribuția la trăinicia lumii; dar toate acestea aparțin valului vieții, nu al mării!

Surprinse o privire nelămurită din partea surorii sale și își dădu seama cât de puțin inteligibile îi erau spusele.

— Virtuțile societății sunt vicii pentru sfinți, completă el râzând.

Își lăsă, pe jumătate protector, pe jumătate exuberant brațul pe umărul ei; o făcea pur și simplu pentru că se simțea încurcat. Însă Agathe făcu serioasă un pas îndărăt și nu intră în jocul lui.

— Ai inventat tu această vorbă? întrebă ea.

— Nu, a spus-o un om la care țin.

Ea avea câte ceva din îmbufnarea unui copil constrâns să stea să se gândească intens, atunci când rezumă astfel răspunsurile lui Ulrich:

— Așadar n-ai fi dispus să-l consideri bun pe un om care este cinstit pur și simplu din obișnuință? Dar pe un hoț care fură ceva pentru prima dată, în vremea ce inima îi bate să-i spargă pieptul, tu îl socotești bun?

Ulrich fu surprins de aceste cuvinte ciudate și deveni serios.

— Nu știu, într-adevăr, spuse el scurt. În anumite împrejurări eu însumi, ca să-ți spun drept, nu prea-mi bat capul să știu dacă un lucru trebuie să fie considerat just sau injust, dar n-aș putea să-ți enunț vreo regulă după care să ne putem conduce.

Agathe își desprinse încet privirea cercetătoare de pe fața lui și ridică iarăși testamentul:

— Trebuie să citim mai departe, aici mai e ceva subliniat! își făcu singură curaj.

Bătrânul domn, înainte de a se așterne pentru totdeauna pe patul de moarte, mai redactase câteva scrisori și adăugase în testamentul său dispoziții în ce privea expedierea lor. Ceea ce era subliniat în mod special se referea la profesorul

Schwung, iar profesorul Schwung era acel bătrân coleg care-i otrăvise ultimul an de viaţă prin lupta stârnită în jurul paragrafelor privind responsabilitatea diminuată, după ce o viaţă fuseseră prieteni. Ulrich recunoscu îndată bine ştiutele explicaţii despre reprezentare şi voinţă, rigoarea dreptului şi imprecizia naturii pe care tatăl său i le mai rezumase odată înainte de a părăsi lumea aceasta şi nimic nu părea să-l fi preocupat atât de mult în acele ultime zile ale vieţii decât denunţarea şcolii sociale căreia el i se alăturase odinioară ca fiind o emanaţie a spiritului prusac. Pornise chiar să elaboreze o broşură care ar fi urmat să poarte titlul *Statul şi jurisprudenţa sau Consecinţe şi denunţare*, când începuse să simtă că-i slăbesc puterile şi trebuise cu amărăciune să lase câmpul de bătaie în singura stăpânire a adversarului său. În cuvinte solemne, cum numai apropierea morţii şi lupta pentru bunul sacru al reputaţiei mai pot insufla, el le arăta copiilor săi că aveau datoria să nu lase să se piardă opera sa şi îi atrăgea anume fiului său atenţia că trebuia să folosească relaţiile cu cercurile influente în ale căror favoruri intrase datorită eforturilor neobosite ale tatălui său pentru a zădărnici definitiv speranţele profesorului Schwung în ce priveşte realizarea planurilor sale.

Chiar dacă asemenea lucruri au fost scrise, ele nu exclud ca autorul lor să simtă nevoia ca, după înfăptuirea sau, mai bine zis, după pregătirea lucrării propriu-zise, să-i ierte unui fost prieten erorile alimentate de un orgoliu mocnit. Atunci când suferi mult şi când, cu trupul încă viu, simţi destrămarea treptată a învelişului pământesc, eşti înclinat să ierţi şi să ceri iertare; când îţi merge însă mai bine, retractezi, căci trupul sănătos are de la natură ceva intransigent; era evident că bătrânul domn trebuie să fi cunoscut ambele stări în alternanţa de situaţii dinaintea morţii şi fiecare din cele două trebuie să i se fi părut deopotrivă de îndreptăţită. Însă o asemenea stare oscilantă este insuportabilă pentru un jurist de prestigiu şi, prin

buna sa pregătire logică, el inventase un mijloc de a-și formula astfel testamentul încât să poată căpăta valoarea neștirbită de ultimă dorință fără intervențiile ulterioare, contrarii, ale emoțiilor și sentimentelor: scrisese o scrisoare de iertare, nu o semnase și nici nu o datase, ci îl mandatase pe Ulrich să treacă data ultimului său ceas și să-și pună propria semnătură împreună cu cea a surorii lui ca martori ai testamentului, așa cum poate fi cazul unor dispoziții testamentare orale pe care muribundul nu mai are puterea să le semneze. La drept vorbind, bătrânul fusese, fără să recunoască, un vulpoi viclean, care se supusese ierarhiilor existenței și le apărase ca un slujitor plin de zel, ascunzând însă în sinea lui tot soiul de revolte, pentru care nu găsise nici o posibilitate de a le exprima pe drumul ales de viață. Ulrich nu se putu împiedica să-și amintească de anunțul mortuar pe care-l primise el însuși și care fusese pregătit probabil în aceeași stare de spirit, aproape că vedea aici o afinitate cu propria sa fire, de data aceasta însă nu cu mânie, ci cu compătimire, cel puțin în sensul că, în febrilitatea exprimării, el înțelegea dezavuarea tatălui față de un fiu care-și făcuse viața ușoară prin tot felul de libertăți necuvenite. Căci așa le apar totdeauna părinților soluțiile de viață ale fiilor, iar pe Ulrich îl străbătu un sentiment de pietate când se gândi la toate cele nerezolvate care se mai ascundeau încă în propria sa ființă. Dar nu mai găsi timpul să dea acestui simțământ o formă coerentă și inteligibilă pentru Agathe, de fapt abia începuse demersul, când semiîntunericul încăperii făcu loc unei persoane care intrase impetuos. Acea persoană înaintă, purtată de propriul avânt, până în cercul de strălucire al lumânărilor și își ridică acolo cu un gest larg mâna în fața ochilor, la un pas distanță de catafalc, înainte ca slujitorul bătrân prin fața căruia trecuse în fugă la venire să se fi putut grăbi să-l anunțe.

— Prieten venerat! strigă vizitatorul cu o voce puternică, iar bătrânul domn zăcea acum întins cu fălcile încleștate în fața dușmanului său, Schwung.

— O, tinerii mei prieteni; maiestatea cerului înstelat asupra noastră, maiestatea legii morale în noi! continuă acesta privind cu ochii voalați spre colegii săi universitari. În pieptul acesta înghețat acum a trăit maiestatea legii morale.

Abia apoi își întoarse trupul și le strânse mâna fratelui și surorii.

Însă Ulrich folosi chiar această primă ocazie pentru a se achita de misiunea sa.

— Domnul consilier și tatăl meu au fost, din nefericire, în ultima perioadă adversari? tatonă el terenul.

Venerabila barbă încărunțită lăsa impresia că trebuie să stea să se gândească întâi înainte de a înțelege ce i se spusese.

— Deosebiri de opinii, care nici nu sunt demne de a fi pomenite! răspunse el mărinimos, contemplându-l cu fervoare pe defunct.

Când însă Ulrich insistă politicos și lăsă să se înțeleagă faptul că era vorba de ultima voință a tatălui său, atmosfera din cameră deveni deodată încordată ca într-o speluncă, în momentul când toată lumea din local știe: acum unul și-a scos cuțitul pe sub masă și în clipa următoare începe bătaia. Bătrânul se pricepuse deci să-i pregătească o clipă neplăcută colegului său Schwung chiar în ceasul despărțirii! Firește, o asemenea veche dușmănie nu mai însemna de mult doar o emoție, ci devenise o obișnuință de gândire; atunci când nu exista nimic care să stârnească din nou simțămintele de inimiciție, ele pur și simplu nu mai existau, iar cuprinsul total al nenumăratelor mici contrarietăți se concentrase în forma unei deprecieri reciproce a fiecăruia față de celălalt, la fel de independentă de oscilațiile sentimentelor ca un adevăr lipsit de orice prejudecată. Profesorul Schwung simțea acum aceleași lucruri pe care le simțise defunctul său adversar; i se părea cu totul superfluu și pueril să ierte, căci un asemenea impuls tolerant, acum, înaintea sfârșitului și care pe deasupra

era doar o simplă emoție și nu o retractare științifică, nu avea, firește, nici o forță demonstrativă în fața experiențelor unei dispute care dura de ani de zile și nu ar fi urmat, cum își dădea seama acum Schwung, decât să slujească la modul cu totul lipsit de orice rușine doar scopul de a-l pune într-o situație nedreaptă în savurarea propriei sale victorii. Cu totul altceva era, desigur, faptul că profesorul Schwung simțise nevoia să-și ia rămas-bun de la prietenul său defunct. Ce Dumnezeu! Se cunoșteau de pe când erau licențiați și celibatari încă! Îți mai aduci aminte cum în Burggarten închinam paharul soarelui în amurg și argumentam despre Hegel? Câți sori trebuie să se fi coborât în amurg de atunci, dar eu îmi amintesc mai ales de acela! Și îți mai aduci aminte de prima noastră dispută științifică, care încă de pe atunci aproape că ne făcuse dușmani? Ce frumos era! Acum tu ești mort și eu, spre bucuria mea, mai sunt încă pe picioare, chiar dacă în fața ta, întins aici! De felul acesta sunt, după cum se știe, sentimentele bătrânilor la moartea celor de o vârstă cu ei. Când ajungi la anii înghețului, deodată răzbate poezia. Mulți oameni, care n-au mai făcut nici o poezie de la vremea când erau de șaptesprezece ani, creează dintr-odată una în al șaptezeci și șaptelea an, când își scriu testamentul. Așa cum la Judecata de Apoi morții sunt chemați pe nume fiecare pe rând – deși se odihnesc în străfundurile timpului laolaltă cu secolele lor, asemenea încărcăturilor în corăbiile scufundate! –, în testament lucrurilor li se spune pe nume și-și recapătă personalitatea pierdută prin folosință. „Covorul de Buhara cu gaură de la o țigară de foi care este întins în camera mea de lucru", se spune în câte un asemenea ultim manuscris sau „Umbrela cu mânerul din corn de rinocer pe care am cumpărat-o în mai 1887 de la Sonnenschein & Winter" și chiar pachetele de acțiuni sunt discutate fiecare în parte și denumite după numerele lor.

Nu e o întâmplare că, laolaltă cu această ultimă lumină aruncată asupra fiecărui obiect în parte, se trezește dorința

de a lega de el o morală, un avertisment, o binecuvântare, o lege care să conjure cu o formulă plină de putere această multiplicitate nebănuită să mai răsară încă o dată la suprafață în jurul morții. Odată cu poezia momentului testamentului, se trezește deci și filosofia, care este, după cum e ușor de înțeles, de cele mai multe ori o filosofie veche și prăfuită, iarăși scoasă la iveală după cincizeci de ani. Ulrich înțelegea dintr-odată că nici unul din acei doi bătrâni n-ar fi putut să cedeze. „Viața n-are decât să facă ce vrea ea, dacă principiile rămân intacte!", aceasta este o nevoie foarte rațională atunci când cineva știe că în câteva luni sau în câțiva ani propriile sale principii îi vor supraviețui. Se putea vedea limpede cum în bătrânul consilier aulic două impulsuri se înfruntau mai departe; romantismul, tinerețea, poezia sa cereau un gest măreț, frumos și un cuvânt nobil; filosofia sa, dimpotrivă, pretindea ca el să dea expresie caracterului intangibil al legii rațiunii în fața oricăror inspirații spontane ale emoției și slăbiciunii de moment a sentimentelor, așa cum i le întinsese drept curse defunctul său adversar. De două zile Schwung își spunea: acum a murit, iar concepția Schwung despre responsabilitatea diminuată nu mai are în calea sa nici un obstacol; astfel că sentimentele sale se revărsaseră în valuri ample către vechiul său camarad și își pregătise scena de despărțire ca pe un plan de mobilizare elaborat cu minuție și care nu mai are nevoie decât de semnalul de intrare în acțiune. Dar peste această imagine picurase oțet și o limpezise. Schwung începuse cu un gest grandios, însă acum i se întâmplase ca aceluia care, în mijlocul recitării unui poem, devine deodată rațional și nu-și mai aduce aminte de ultimele versuri. Astfel se aflau acum unul în fața celuilalt, o barbă albă cu fire țepoase și tuleiele rigide ale unei bărbi albe și ambele maxilare implacabil încleștate.

„Ce are să facă oare?" se întreba Ulrich, care urmărea încordat scena. În cele din urmă, în mintea consilierului aulic Schwung certitudinea pozitivă că acum articolul

318 Cod penal avea să fie acceptat în forma propunerii lui învinse iritarea și, cum se simțea eliberat de gândurile rele, ar fi vrut să înceapă să fredoneze: „Am avut un camarad...“ ca să dea expresie bunei și unicei sale emoții de acum încolo. Dar pentru că nu se cădea, se întoarse spre Ulrich și declară:

— Crede-mă, tinere, fiu al prietenului meu, criza morală este cea care dă impulsul; declinul social urmează!

Apoi se îndreptă spre Agathe și continuă:

— Ceea ce a fost măreț la tatăl dumitale era disponibilitatea sa perpetuă de a contribui la afirmarea unei concepții idealiste în domeniul jurisprudenței.

Apoi el cuprinse o mână a Agathei și o mână a lui Ulrich, le scutură și exclamă:

— Tatăl vostru a acordat mult prea multă importanță unor oarecare divergențe de opinii care sunt uneori inevitabile într-o îndelungată colaborare. Eu am fost totdeauna convins că era îmboldit de dorința de a nu se expune nici unui fel de reproș în simțul său juridic atât de susceptibil. Mulți profesori își vor lua mâine rămas-bun de la el, dar printre ei nu va fi nici unul care să-i fi putut sta alături!

Astfel scena se încheie într-o notă conciliantă, iar la plecare Schwung îi confirmase încă o dată lui Ulrich că se putea bizui pe prietenii tatălui său în cazul că s-ar fi hotărât totuși să urmeze o carieră universitară.

Agathe urmărise scena cu ochii mari și contempla acum forma finală sinistră la care viața îl supune pe om.

— A fost ca o pădure cu arbori de *papier mâché*! îi spuse după aceea fratelui.

Ulrich răspunse surâzând:

— Mă simt la fel de sentimental ca un câine sub clar de lună!

5

Cei doi săvârşesc un lucru nelegiuit

— Îţi mai aduci aminte, îl întrebă Agathe după o vreme, cum odată, când eu eram încă foarte mică, tu ai căzut în apă până la brâu pe când te jucai cu nişte copii; ai vrut să nu se afle şi ai stat la masă, unde ţi se vedea numai partea de sus a corpului, uscată, dar până la urmă clănţăneai atât de tare din dinţi că ţi-au descoperit şi partea de jos, udă leoarcă?

Când Ulrich, băieţandru încă, venea în vacanţele de la internat acasă – ceea ce într-o perioadă îndelungată de timp nu se întâmplase decât o singură dată, şi anume tocmai atunci – şi când cadavrul acesta mic şi chircit de bătrâneţe mai reprezenta încă pentru ei amândoi o figură aproape atotputernică, nu rareori se ajungea în situaţia că Ulrich nu voia să recunoască vreo greşeală şi refuza să se căiască pentru ea, chiar dacă nu o putea nega. În felul acesta se şi îmbolnăvise atunci, făcuse febră mare şi fuseseră siliţi să-l ducă cu toată graba în pat.

— N-ai mai căpătat de mâncare decât o ceaşcă de supă! spuse acum Agathe.

— Ai dreptate, confirmă fratele ei surâzând.

Amintirea faptului că atunci fusese pedepsit, un lucru care acum nu-l mai privea câtuşi de puţin, îl făcea în clipa aceea să nu se simtă altfel decât dacă şi-ar fi văzut micii pantofi de copil pe jos în faţa lui, lucru care, de asemenea, nu-l mai mişca acum cu nimic.

— Oricum, din cauza febrei tot n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă, repetă Agathe, şi cu toate acestea ţi s-a dat tocmai pentru că fuseseşi pedepsit!

— Ai dreptate, confirmă Ulrich. Dar, firește, nu s-a întâmplat din răutate, ci pentru a se îndeplini o așa-numită datorie.

Nu știa unde anume voia să ajungă sora lui. El însuși vedea încă în fața lui pantofii aceia de copil. Nu-i vedea, de fapt; îi vedea doar ca și cum i-ar fi văzut. Simțea, de asemenea, suferințele peste care trecuse crescând. Reflectă: „În acest «acum nu mă mai ating cu nimic asemenea lucruri» se exprimă într-un fel adevărul că în nici un moment al vieții nu suntem cu totul noi înșine implicați în situație!".

— Dar oricum n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă! repetă Agathe și adăugă: Toată viața mi-a fost teamă că poate eu aș fi singura ființă omenească incapabilă să înțeleagă asemenea manifestări!

Pot oare amintirile a două ființe omenești, vorbind despre un trecut comun, nu numai să se completeze, ci să se contopească înainte încă de a fi fost rostite în cuvinte? În clipa aceea se întâmpla ceva asemănător! Aceeași stare de spirit, comună amândurora, îi surprindea, de fapt le tulbura celor doi, frate și soră, sufletele, asemenea unor mâini care ies deodată de sub mantii prin locuri unde nu ar fi fost niciodată de așteptat să se ivească și se cuprind fără veste. Fiecare din ei știa deodată despre propriul trecut mai mult decât își închipuise că știe, iar Ulrich simțea iarăși luminescența febrei care odinioară urcase din podea pe pereți tot mai sus, așa cum făcea acum licărirea lumânărilor în camera în care se aflau amândoi; apoi venise tatăl lor, străbătuse cercul de lumină al lămpii și se așezase pe patul lui. „Dacă ai conștiința cu adevărat tulburată de urmările faptei tale, atunci fapta ar putea fi privită într-o lumină mai blândă, dar în cazul acesta trebuie întâi să recunoști!" Poate că formulările din testament sau din scrisorile în legătură cu articolul 318 i se strecurau în amintire. De obicei nu avea memoria bună nici pentru detalii, nici pentru formulările exacte. Astfel că acum era cu totul neobișnuit pentru el ca dintr-odată părți întregi

de propoziție să-i apară în amintire și era ceva legat de sora lui, care se oprise în picioare, ca și cum apropierea ei ar fi fost cea care provoca transformarea.

— Dacă ai fost în stare, spontan și independent de acea necesitate, să comiți deliberat ceva rău, trebuie să recunoști că ai acționat vinovat! continua citându-și tatăl. Trebuie să-ți fi vorbit și ție astfel!

— Poate nu chiar întru totul astfel, îl corectă Agathe. Mie îmi acorda de obicei „circumstanțe atenuante determinate de dispozițiile mele lăuntrice". El a susținut totdeauna față de mine că un act voit este un act legat de gândire și nu o acțiune instinctivă.

— Voința, cită Ulrich, este cea care, prin dezvoltarea progresivă a înțelegerii și rațiunii, trebuie să-și subordoneze dorințele, respectiv instinctele, cumpănite prin reflecție și deciziile care decurg de aici.

— E adevărat? întrebă sora lui.

— De ce întrebi?

— Probabil pentru că eu sunt proastă.

— Nu ești proastă!

— Am învățat totdeauna greu și n-am înțeles niciodată cu totul ce învățăm.

— Ceea ce nu dovedește nimic.

— Atunci, probabil, am alte deficiențe, pentru că nici ceea ce înțeleg nu asimilez.

Se sprijineau acum de canaturile ușii care ducea în camera de alături și care rămăsese deschisă la plecarea profesorului Schwung; se opriseră foarte aproape unul de altul, unul în fața celuilalt; lumina zilei și licăririle lumânărilor le jucau pe chipuri, iar vocile li se îmbinau una în alta ca răspunsurile în psalmodierea religioasă. Ulrich își continua ca într-un recitativ frazele și buzele Agathei îl urmăreau liniștite. Vechea tortură a dojenilor care pe vremuri urmărise ca în mințile delicate, lipsite de înțelegere, ale copilăriei să introducă cu de-a sila o ordine străină lor le făcea acum plăcere și se jucau mai departe cu atitudinea aceasta.

Dintr-odată, fără vreo legătură directă cu cele spuse înainte, Agathe exclamă:

— Imaginează-ți joaca noastră la dimensiuni cosmice și ai să vezi cum este Gottlieb Hagauer!

Începu să-l imite pe soțul său, așa cum îi maimuțărește un copil pe cei mai mari:

— Chiar nu știi că *Lamium album* este urzica moartă? Cum am mai putea progresa altminteri dacă nu prin aceeași procedură laborioasă a inducției, pe care stirpea omenească, în trudă persistentă și multimilenară, plină de erori, a parcurs-o pas cu pas până la ceasul de astăzi al cunoașterii, condusă de mâna unui conducător credincios? Nu poți să recunoști, iubita mea Agathe, că gândirea este o misiune morală? A te concentra înseamnă o continuă depășire a propriei comodități. Disciplina spirituală reprezintă acea ordonare a spiritului, prin intermediul căreia omul este pus tot mai precis în situația de a elabora înlănțuiri mai lungi de gânduri în mod rațional și împotriva unor îndoieli stăruitoare, în mod rațional împotrivindu-se propriilor idei, adică prin silogisme impecabile, prin polisilogisme și prin concluzii ale înlănțuirilor de idei, prin inducții sau concluzii trase din indicii și în cele din urmă, prin supunerea judecății astfel obținute verificărilor, până când toate gândurile se vor închega unele într-altele, perfect armonizate!

Ulrich era uimit de această demonstrație de memorie a surorii sale. Se părea că Agathei îi făcea o plăcere nespusă să reproducă și să recite fără greș frazele școlărești pe care și le însușise, Dumnezeu știe de unde, poate dintr-o carte. Ea susținea că astfel vorbea Hagauer.

Ulrich nu credea.

— Cum ai fi tu în stare să-ți aduci aminte asemenea fraze lungi și complicate pe care le-ai fi auzit doar în conversații!

— Mi s-au întipărit în minte, răspunse Agathe. Așa sunt eu.

— Dar știi măcar, întrebă Ulrich surprins, ce înseamnă polisilogisme sau o verificare?

— N-am nici o idee! recunoscu Agathe râzând. Poate că și el a citit doar așa ceva pe undeva. Dar așa vorbește el. Iar eu le-am învățat pe dinafară din gura lui ca pe o înșiruire de cuvinte fără șir. Cred că de furie, tocmai pentru că el vorbește astfel. Tu ești altfel decât mine; în mine lucrurile rămân pentru că eu nu știu ce să fac cu ele – iată ce bună e memoria mea. Am, tocmai pentru că sunt proastă, o memorie îngrozitor de bună!

Se prefăcea că ar fi fost vorba aici de un adevăr trist de care trebuia să se scuture pentru a putea continua cu insolența ei de până atunci.

— Când învăț să joc tenis și imprim pentru prima dată rachetei mele în mod deliberat o anumită poziție, pentru a da mingii, cu al cărei traiect eram până atunci mulțumită, de acum încolo o anumită orientare, intervin în evoluția fenomenului: experimentez!

— El joacă bine tenis?

— Îl bat cu șase-zero.

Râseră amândoi.

— Știi, spuse Ulrich, că Hagauer, în ciuda tuturor acestor prostii pe care i le atribui, are totuși dreptate în esență? E doar comic.

— Se poate ca el să aibă dreptate, răspunse Agathe, dar eu nu îl înțeleg. Cândva, un copil de la școală de la el a tradus un pasaj din Shakespeare, așa, textual, în felul acesta:

„Cei lași mor deseori de propria lor moarte;
Cei curajoși nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată.
Dintre toate minunile de care am auzit până acum,
Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă
Văzând că moartea, un sfârșit necesar,
Va veni, când vrea ea să vină."

El a corectat în caietul băiatului, am văzut cu ochii mei, ștergând cuvânt cu cuvânt și înlocuind vorbele celebre ale lui Cezar după melița traducerii lui Schlegel! Mai știu

încă un pasaj! În Pindar, cred, se spune undeva: „Legea naturii, stăpâna tuturor celor muritoare și nemuritoare, domnește încuviințând tot ceea ce e mai violent, cu o mână atotputernică!“ Iar el i-a dat ultimul șlif: „Legea naturii, care domnește asupra tuturor celor muritoare și nemuritoare, stăpânește cu o mână atotputernică, încuviințând până și violența“. Totuși, nu era frumos – continuă ea întrebătoare – că acel micuț de la școală de la el, de care nu a fost mulțumit, traducea sensul trist al cuvintelor, așa cum le găsea, îngrămădite acolo, în fața lui, ca o movilă de pietre căzute una peste alta? Repetă: „Cei lași mor deseori de propria lor moarte;/ Cei curajoși nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată./ Dintre toate minunile de care am auzit până acum,/ Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă/ Văzând că moartea, un sfârșit necesar,/ Va veni, când vrea ea să vină...“

Își trecu mâna lunecând pe tocul ușii ca pe trunchiul unui copac și recită aceste versuri grosolan articulate la fel de frumos și sălbatic cum erau ele însele, fără să se lase tulburată de faptul că un nefericit chircit de vârstă zăcea întins sub privirea ochilor care răsfrângeau mirajul tinereții.

Ulrich o privea cu fruntea încruntată pe sora lui. „Un om care nu șlefuiește o poemă veche, ci o lasă în dezordinea înțelesului ei pe jumătate ruinat este asemenea celui care nu va așeza niciodată pe o statuie veche, căreia îi lipsește nasul, unul nou dintr-o marmură nouă“, reflectă el. „S-ar putea numi sentiment al stilului, dar nu e astfel. Nici nu e vorba de un om a cărui imaginație să fie atât de vie încât să nu-l mai deranjeze ceea ce lipsește. Ci este mai degrabă un om care nu pune de fapt preț pe desăvârșire și care de aceea nici nu va cere simțămintelor sale să fie «întregi». Fără îndoială că și ea a sărutat un bărbat până acum“, conchise el cu o bruscă întorsătură a gândului, „fără să se arunce cu tot trupul într-o asemenea îmbrățișare!“ I se părea în clipa aceea că nu avea nevoie să cunoască despre sora lui nimic altceva decât acele versuri înflăcărate pentru

a şti că ea n-ar fi fost niciodată „ea însăşi cu totul implicată în situaţie", că ea, ca şi el, era o fiinţă omenească a „fragmentelor pasionale". El uita gândind astfel chiar şi cealaltă jumătate a fiinţei lui, cea care îşi dorea măsura şi stăpânirea de sine. Ar fi putut acum să-i spună cu toată siguranţa surorii lui că nici una din acţiunile ei nu se potrivea cu mediul ei imediat, ci că toate depindeau de un mediu mult mai larg şi în cea mai mare măsură îndoielnic, la drept vorbind chiar de unul care nu-şi are nicăieri începutul şi nu e nicăieri limitat; astfel, impresiile contradictorii ale primei seri şi-ar fi găsit o explicaţie favorabilă. Însă rezerva cu care se obişnuise era totuşi mai puternică, el aştepta acum curios şi nu fără îndoieli să vadă cum avea să coboare Agathe de pe creanga înaltă pe care se cocoţase. Ea era mai departe acolo, în faţa lui, cu braţul ridicat pe canatul uşii şi o singură clipă în plus ar fi putut strica întreaga scenă. El simţea repulsie faţă de femeile care se comportă ca şi când ar fi fost plasate în lume de un pictor sau un regizor sau care, după o emoţie violentă, cum fusese cea trăită de Agathe, se pierd într-un decrescendo artificial. „Poate că", gândea el, „ea s-ar putea lăsa să alunece din piscul entuziasmului de adineaori, cu expresia aceea oarecum stupidă, ca de noctambulă, cum ştie s-o aibă un mediu trezit din transă; nici nu i-ar rămâne altceva de făcut, dar ar fi penibil!" Însă Agathe părea să ştie sau ghicise poate în privirea fratelui ei primejdia care o pândea; sări veselă, pe ambele picioare deodată, şi scoase limba la Ulrich!

Apoi însă deveni serioasă şi tăcută, nu mai scoase nici un cuvânt şi se duse după decoraţii. Astfel, fratele şi sora se pregătiră să acţioneze potrivit ultimei dorinţe a tatălui lor.

Agathe se îngriji de cele cuvenite. În Ulrich se făcea simţită o sfială de a-l atinge pe bătrânul întins acolo, fără putinţa de a se apăra, însă Agathe avea un fel de a nu se lăsa abătută de gânduri cu privire la ce s-ar fi cuvenit sau nu. Mişcările privirilor şi mâinilor ei aminteau în vremea

aceasta de cele ale unei femei care îngrijește de un bolnav și uneori aveau și ceva spontan și emoționant, ca al unor animale tinere care se opresc locului din joaca lor ca să se încredințeze că stăpânul le privește. El lua în primire decorațiile desprinse și îi întindea piesele înlocuitoare. Se gândea la un hoț căruia îi bate inima să-i spargă pieptul. Dacă avea în vremea aceasta impresia că stelele și crucile străluceau mai viu în mâna surorii sale decât într-a lui și chiar că deveneau niște obiecte magice, s-ar fi putut să fie chiar așa în camera aceea verde și neagră, plină de răsfrângerile marilor plante cu frunze orientale, dar s-ar fi putut să fie așa și pentru că simțea voința ezitantă, dar dominatoare a surorii sale, care o manevra tinerește pe a lui proprie și, cum la ea nu se putea ghici nici o intenție anume, în clipele de contact între ei în care nu se mai amesteca nimic altceva se năștea emoția, aproape fără substanță, amorfă și puternică, a propriei lor prezențe.

Agathe își întrerupse acum mișcările, căci terminase. Rămăsese ceva neînfăptuit și, după o mică pauză de gândire, ea spuse surâzând:

— Nu vrei să scriem fiecare ceva frumos pe un bilețel și să i-l vârâm în buzunar?

De data aceasta Ulrich știu imediat ce voia ea să spună, căci nu aveau multe asemenea amintiri comune și își rememoră cum, la o anumită vârstă, îi stăpânise pe amândoi o mare pasiune pentru versuri și povestiri triste în care era vorba de câte cineva care murea și era uitat de toți. Poate atmosfera dezolantă și de abandon în care-și petrecuseră copilăria fusese cauza și deseori își construiau ei amândoi în gând o asemenea povestire; Agathe însă avusese de pe atunci înclinația de a traduce în viață povestioarele, pe când Ulrich își păstra doar rolul conducător în manifestările mai virile, mai îndrăznețe și mai lipsite de compasiune. Hotărârea pe care o luaseră odată ca fiecare să-și taie câte o unghie de la un deget pentru ca s-o îngroape în grădină venise de la Agathe, iar ea adăugase acelor unghii

și o mică buclă din părul ei blond. Ulrich explicase cu mândrie că peste o sută de ani cineva avea poate să dea peste acele comori și să se întrebe uimit cine ar fi putut fi cel care le lăsase acolo, influențat de dorința de a ajunge până la posteritate; mica Agathe, dimpotrivă, era interesată mai mult de îngroparea ca atare a unui asemenea tezaur, ea avusese senzația că își ascundea o parte din ea însăși pentru a o sustrage cât mai mult timp supravegherii unei lumi de ale cărei cerințe pedagogice se simțea intimidată, fără a pune mare preț pe ele. La vremea aceea se construia anexa pentru servitori la marginea grădinii, așa că se înțeleseseră între ei să facă ceva neobișnuit. Se gândiră să scrie niște versuri minunat de frumoase pe două bilețele și să adauge acolo și cine erau ei, iar aceste misive urmau să fie zidite în pereții casei; dar când începură să scrie versurile, care ar fi trebuit să fie atât de încântătoare, nu le venea în minte nici un stih, și astfel zilele treceau una după alta și zidurile se înălțau din săpătura temeliei. Agathe scrise în cele din urmă, când timpul îi presă, un enunț dintr-o carte de aritmetică, iar Ulrich scrise: „Eu sunt" – și se iscăli. Le bătea grozav inima pe când se furișau în grădină pe lângă cei doi zidari care lucrau acolo, iar Agathe își aruncă pur și simplu bilețelul în groapa în fața căreia se opriseră și o luă la fugă. Ulrich, însă, cel mai mare și bărbat, se temea, firește, și mai mult ca zidarii să nu-l oprească și să-l întrebe surprinși ce căuta acolo, iar de tulburat ce era nu mai reușea nici măcar să-și miște brațul sau piciorul, astfel că Agathe, care prinsese curaj pentru că nu i se întâmplase nimic, se întorsese în cele din urmă și luase biletul lui. Se îndreptase apoi, cu biletul în mână, ca și cum ar fi făcut o plimbare nevinovată, spre capătul îndepărtat al unui rând tocmai zidit, unde văzuse o cărămidă, o săltase și împinsese hârtia cu numele lui Ulrich în gaura creată, înainte ca cineva să o poată goni de acolo, în timp ce Ulrich însuși o urmase șovăind, iar în clipa faptei simțise cum angoasa care-i strângea inima

atât de îngrozitor se preschimbă într-o roată cu vârfurile spițelor ca niște cuțite ascuțite care i se învârteau atât de repede în piept, încât în clipa următoare țâșni un soare împroșcând căldură, cum sunt cei care se aprind la focurile de artificii. La această întâmplare făcuse Agathe aluzie, deci, și foarte multă vreme Ulrich nu-i răspunse nimic, surâzând doar defensiv, căci o asemenea joacă pe seama defunctului i se părea inadmisibilă.

Agathe însă se și aplecase și-și scosese de pe gambă o jartieră lată de mătase; ridică giulgiul și i-o strecură tatălui în buzunar.

Iar Ulrich? La început nu-i venea să-și creadă ochilor în fața acestei amintiri din nou trezite la viață. Apoi aproape că-i venise să sară și să împiedice gestul; pur și simplu pentru că era împotriva oricărei reguli. Pe urmă surprinse în ochii surorii lui un fulger de pură prospețime de rouă a unei dimineți, atât de timpurii, încât nu căzuse încă peste ea nici una din tulburile lucrări ale zilei, ceea ce îl reținu.

— Ce faci tu acolo? spuse cu vocea scăzută, dojenind-o parcă.

Nici el nu știa dacă ea ar fi vrut să împace mortul pentru că i se făcuse ceva nepermis sau dacă ar fi vrut să-i dăruiască ceva bun pentru că el însuși făcuse atât de mult rău; ar fi putut întreba, însă ideea barbară de a-i dărui mortului rigid o jartieră, caldă încă, de pe piciorul fiicei sale îi sugruma glasul și-i arunca mintea într-o stare de confuzie.

6

Bătrânul domn ajunge în cele din urmă la locul odihnei veşnice

Puţinul timp care mai rămase până la înmormântare fu dedicat nenumăratelor mici îndatoriri neobişnuite şi trecu repede, iar în cele din urmă din vizitatorii a căror venire se urmase ca un fir negru de-a lungul tuturor ceasurilor se alcătuise în ultima jumătate de oră de dinaintea scoaterii mortului o ceremonie întunecată. Angajaţii de la pompe funebre făcuseră şi mai mult vacarm decât înainte cu ciocanele şi agitaţia lor – cu aceeaşi gravitate ca un chirurg căruia i s-a încredinţat viaţa unui om ce apoi nu mai are dreptul să spună nimic – şi întinseseră prin partea neatinsă a vieţii de zi cu zi a casei o cărare de emoţii solemne care conducea de la scara de la intrare până în camera unde era expus sicriul. Florile şi plantele ornamentale, draperiile negre de pânză şi de crep, sfeşnicele de argint şi micile limbi pâlpâind auriu ale flăcărilor potolite care-i primeau pe cei sosiţi îşi cunoşteau datoria mai bine decât Ulrich şi Agathe, care trebuiau să salute în numele familiei pe fiecare dintre cei ce veneau să aducă defunctului un ultim omagiu şi despre care ei n-ar fi ştiut cine anume erau, dacă bătrânul servitor al tatălui lor nu i-ar fi atenţionat la modul discret asupra participanţilor de vază. Toţi cei care-şi făceau apariţia se mişcau agale prin faţa lor, treceau mai departe, se opreau pe undeva prin încăpere, singuri sau în grupuri, urmărindu-i nemişcaţi de la locurile lor pe fratele şi sora care le erau gazde. O mască de gravă reţinere şi stăpânire de sine li se întindea

acestora din urmă pe chipuri, până când în cele din urmă maestrul de ceremonii sau conducătorul întreprinderii de pompe funebre – același personaj care-i prezentase lui Ulrich contractul cu rubricile sale și care în acea ultimă jumătate de oră alergase în sus și în jos pe scări de cel puțin douăzeci de ori – se ivi deodată dintr-o parte alături de Ulrich și îl anunță, cu gravitatea prudent spectaculoasă a unui adjutant care-i prezintă raportul generalului său la o paradă, că totul era pregătit.

Pentru că pornind de aici cortegiul urma să străbată solemn orașul, aveau să urce în trăsuri de-abia mai târziu, iar Ulrich trebuia să pășească primul, înaintea celorlalți, alături de reprezentantul monarhului cezaro-crăiesc, apărut personal spre a onora ultimul drum al unui membru al Camerei Superioare, iar de cealaltă parte a lui Ulrich pășea un domn cu o funcție deopotrivă de înaltă, cel mai în vârstă dintr-o delegație de trei membri ai Camerei Senioriale; urmau ceilalți doi înalți membri, apoi rectorul și senatul universității și de-abia după aceștia, dar înaintea curentului interminabil de jobene ale diverselor personalități oficiale, a căror demnitate și importanță scădea treptat, proporțional cu depărtarea de capul coloanei, pășea Agathe, încadrată de femei în negru, marcând punctul în care, printre somitățile autorităților oficiale, își avea locul cuvenita durere privată; căci participarea neîncadrată în reguli a celor care nu luau parte „cu-nimic-altceva-decât-cu-sentimentele" începea abia după cei care-și făceau apariția în calitatea lor oficială și ar fi fost posibil ca acel cortegiu liber alcătuit să nu constea din nimeni altcineva decât din perechea de bătrâni servitori care îi urmau agale. Astfel că era un cortegiu funerar alcătuit mai ales din bărbați, alături de Agathe nu pășea Ulrich, ci soțul ei, profesorul Hagauer, al cărui chip, roșu ca mărul, cu mustața stufoasă pe buza superioară, îi devenise între timp străin și care i se părea, din spatele vălului gros, negru, care-i permitea să-l contemple pe ascuns, de culoare albastru întunecat.

Ulrich însuși, care în numeroasele ceasuri de dinainte fusese tot timpul împreună cu sora lui, avea acum dintr-odată senzația că străvechea orânduire a ceremoniei de înmormântare, care provenea încă din epoca întemeierii universității, i-o răpise și îi simțea acum lipsa fără ca măcar să mai aibă dreptul să se întoarcă spre ea; se gândise la o glumă cu care să o întâmpine când aveau să se revadă, dar libertatea gândurilor sale fu întreruptă de reprezentantul imperial și regal, care pășea tăcut și dominator alături de el, totuși adresându-i din când în când câte un cuvânt cu vocea scăzută, pe care el trebuia să-l prindă din zbor, căci acest personaj trecea drept umbra contelui Leinsdorf, iar neîncrederea pe care începea să o stârnească pretutindeni acțiunea patriotică patronată de acesta îi conferea acum și lui importanță.

Pe trotuare și în spatele ferestrelor se strânseseră între timp curioșii și, deși Ulrich știa că, întocmai ca la un spectacol de teatru, într-o oră totul avea să se sfârșească, el trăise totuși în ziua aceea deosebit de pregnant evoluția lucrurilor, iar participarea generală la destinul său propriu îl apăsa pe umeri ca o mantie cu ciucuri grei. Pentru prima dată simțea rigoarea și răspunderea tradiției. Emoția care se revărsa ca un val înaintea convoiului prin masa privitorilor, care, pe marginea străzii, vorbeau, amuțeau și respirau iarăși, magia clericilor, bufnetul înăbușit de lemn al bulgărilor de pământ a căror apropiere se presimțea, tăcerea densă a convoiului care se strecura prin vertebrele trupului ca într-un instrument muzical străvechi, Ulrich simțea cu uimire un ecou indescriptibil în el însuși, în ale cărui pendulări i se îndrepta tot trupul ca și cum ar fi fost el însuși susținut cu adevărat de stilul cumpănit în care se desfășurau toate în jurul lui. Cum se afla acum mai aproape de ceilalți din jur, își închipui deodată cât ar fi fost de diferite toate dacă în clipa aceea, potrivit sensului originar al acestei ceremonii pe jumătate uitate, resuscitată și preluată acum de clipa prezentă, el însuși ar fi pășit aici

ca moştenitor al unei mari puteri. La gândul acesta tristeţea împrejurării dispăru şi moartea se transformă dintr-o circumstanţă îngrozitoare, personală, într-o tranziţie care se înfăptuia printr-o ceremonie solemnă; nu se mai vedea căscându-se abisul acela oribil pe care îl lasă în urma sa orice om şi cu care lumea se obişnuieşte în primele zile după dispariţia acestuia, ci încă de pe acum succesorul păşea în locul celui defunct, mulţimea îl omagia, ceremonia funebră devenind deopotrivă o sărbătoare a maturizării celui care prelua spada şi înainta acum, pentru prima dată fără predecesor şi cu totul singur, spre propriul sfârşit. „Ar fi trebuit – gândea Ulrich fără voie – să-i fi închis ochii tatălui meu! Nu pentru el sau pentru mine, ci..." – nu mai ştia cum să-şi ducă acest gând până la sfârşit; dar faptul că nici el nu ţinuse la tatăl lui, nici acesta la el i se părea în faţa acestei orânduiri o exagerare meschină a propriei importanţe şi în orice caz în faţa morţii gândirea personală avea un gust fad de totală lipsă de semnificaţie, în vreme ce tot ceea ce era important în clipa aceea părea să izvorască din trupul uriaş pe care-l alcătuia convoiul trecând încet prin masa de oameni, chiar dacă erau amestecate în el inerţie leneşă, curiozitate şi indiferenţă lipsită de gânduri.

Totuşi muzica era intonată mai departe, era o zi uşoară, limpede, superbă şi emoţiile lui Ulrich oscilau asemenea baldachinului purtat într-o procesiune de Ziua Tuturor Sfinţilor. Din când în când Ulrich privea în oglinzile geamurilor trăsurii funebre care înainta în faţa lui, vedea acolo propriul său cap cu pălăria şi umerii dedesubt şi la răstimpuri zărea pe pardoseala dricului, alături de sicriul ornamentat cu blazoane, micile grămăjoare de ceară de la înmormântările dinainte şi care nu fuseseră măturate cum trebuie şi suferea atunci, simplu şi fără gânduri, pentru tatăl său ca pentru un câine care ar fi fost călcat de un vehicul pe stradă. Privirea i se umezea, iar când, trecând peste toată acea mare neagră, ajungea până la privitorii de pe marginea străzii, aceştia păreau nişte flori multicolore

şi umede şi la gândul că cel care vedea toate acestea era el, Ulrich, nu cel care trăise în acel loc toate zilele vieţii sale şi care, pe deasupra, iubea solemnităţile mult mai mult decât le iubea el însuşi, toate deveneau pentru el atât de ciudate, încât i se părea cu totul imposibil că tatăl său nu mai avea posibilitatea să fie de faţă în clipa când părăsea o lume pe care în general o găsise bună. Îl emoţiona profund, dar în vremea aceea lui Ulrich nu-i scăpa totuşi faptul că agentul sau antreprenorul de pompe funebre, care conducea cortegiul acesta catolic spre cimitir şi-l menţinea în ordine, era un evreu înalt, voinic, de vreo treizeci de ani; era împodobit cu o mustaţă lungă, blondă, avea buzunarele pline de hârtii asemenea unui ghid pentru străini în vacanţă, se grăbea când înainte, când îndărăt şi aranja ceva la căpăstrul şi harnaşamentul unui cal sau şoptea dincolo ceva la urechea muzicantului. Ulrich îşi rememoră mai departe că în ultima zi cadavrul tatălui său nu fusese în casă, că fusese adus îndărăt cu puţin înaintea înmormântării, potrivit unei dispoziţii testamentare inspirate de spiritul liber al cercetării ştiinţifice prin care trupul fusese pus la dispoziţia ştiinţei, şi ar fi fost fără îndoială de presupus că după acea intervenţie anatomică bătrânul domn fusese doar pe fugă cusut la loc; aşadar aluneca acolo, în spatele geamurilor care răsfrângeau imaginea lui Ulrich, un obiect însăilat în grabă care constituia acum punctul central al marii, frumoasei şi solemnei închipuiri din jur. „Cu sau fără decoraţiile lui?“ se întrebă Ulrich emoţionat, nu se mai gândise la acest aspect şi nu ştia dacă tatăl său fusese îmbrăcat la loc în sala de anatomie înainte ca sicriul închis să fie adus îndărăt acasă. În ce priveşte soarta jartierei Agathei domnea incertitudinea; s-ar fi putut ca ea să fi fost găsită şi el îşi putea închipui acum glumele studenţilor. Toate acestea erau extrem de penibile, astfel încât obiecţiile ridicate de prezent îi destrămară iarăşi emoţiile în multe detalii, după ce timp de o lună ele se rotunjiseră aproape în învelişul neted al unui

vis trăit. Mai simțea acum doar absurdul situației, oscilația confuză a ordinii omenești și a lui însuși. „Sunt acum cu totul singur pe lume", gândi el, „lanțul ancorei e rupt – mă înalț acum!" În această amintire a impresiei pe care o trăise la primirea știrii despre moartea tatălui său i se înveșmântară acum iarăși simțămintele, în vreme ce înainta mai departe între zidurile umane.

7

Sosește o scrisoare a Clarissei

Ulrich nu lăsase nici uneia din cunoștințele sale adresa de aici, însă Clarisse o știa de la Walter, căruia îi era la fel de familiară ca propria lui copilărie.

Ea scria:

„Draga mea *Ființă* – Lașule – *Ființă* a mea!

Știi tu ce este o *Ființă*? Eu însămi nu reușesc să descopăr. Walter este poate o ființă slabă. (Cuvântul ființă era peste tot gros subliniat).

Crezi că eram beată când am venit la tine? Eu nu pot să mă îmbăt! (Bărbații se îmbată mai ușor decât mine. E o ciudățenie).

Dar nu știu ce am vorbit cu tine; nu-mi mai pot aminti. Mi-e teamă că tu îți închipui că aș fi spus lucruri pe care nu le-am spus. Eu nu le-am spus.

Dar trebuie să scriu o scrisoare – îndată! În primul rând: tu cunoști cum se deschid visele. Tu știi când visezi, uneori; dintr-odată erai undeva, stăteai de vorbă cu oamenii odată sau – E ca și cum ți-ai regăsi amintirea.

Trează fiind îmi dădeam seama că vegheam!

(Eu am prieteni în somn).

De fapt, tu mai știi cine este Moosbrugger? Trebuie să-ți povestesc ceva:

Dintr-odată numele lui era iarăși aici.

Cele trei silabe muzicale ale lui.

Însă muzica este o înșelătorie. Vreau să spun, atunci când este doar ea singură. Muzica singură este estetism sau ceva în genul acesta; slăbiciune în fața vieții. Când însă muzica se unește cu viziunea, se clatină zidurile și din mormântul prezentului se înalță viața a ce-va-să-vie. Nu numai că le-am auzit aceste trei silabe muzicale, le-am și văzut. Au *ieșit la suprafață* în amintire. Dintr-odată, știi: acolo unde ele ies la suprafață mai este și altceva! I-am scris odată contelui tău o scrisoare despre Moosbrugger: cum de se poate uita așa ceva! Eu văd-și-aud acum o lume în care lucrurile stau locului și oamenii se mișcă, așa cum îi știi tu dintotdeauna, dar *sonor-vizibil*. Nu pot să descriu limpede, căci de aici au ieșit la suprafață întâi trei silabe. Înțelegi? Poate că e încă prea devreme ca să discutăm pe această temă.

I-am spus lui Walter:

— Vreau să-l cunosc pe Moosbrugger!

Walter a întrebat:

— Cine, mă rog, este Moosbrugger?

Eu am răspuns:

— Prietenul lui Ulo, asasinul acela.

Am citit ziarele; era dimineața și Walter trebuia să plece la birou. Îți aduci aminte că am citit toți trei ziarele? (Tu ai memorie *slabă*, *n-ai* să-ți aduci aminte!) Împăturisem deci partea din ziar pe care mi-o dăduse Walter – un braț la stânga, un braț la dreapta; dintr-odată simt lemnul tare, sunt țintuită în cuie pe cruce. Îl întreb pe Walter:

— Nu era chiar în ziarul de ieri ceva despre un accident de cale ferată lângă Budweis?

— Da, răspunde el. De ce mă întrebi? Un accident de mici proporții, un mort sau doi.

După o vreme, spun:

— Pentru că și în America s-a întâmplat un accident. Unde e Pennsylvania?

El nu știe.

— În America, spune.

Eu spun:

— Mecanicii nu lasă niciodată locomotivele să li se ciocnească!

El se uită la mine. Era limpede că nu mă înțelegea.

— Firește că nu, spune el.

Eu întreb când vine Siegmund pe la noi. El nu știe sigur.

Acum, vezi: firește, mecanicii de tren nu-și lasă trenurile cu intenție să se ciocnească; *atunci, de ce, totuși, se ciocnesc*? Am să-ți spun: În plasa imensă de șine, macazuri și semnale care se întind pe întregul glob pământesc, ne pierdem cu toții forța conștiinței. Căci dacă am avea tăria să ne mai verificăm o dată și să ne mai gândim o dată ca lumea la ce avem de făcut, am face totdeauna ceea ce e necesar și am evita nenorocirea. *Dezastrul este oprirea noastră la penultimul pas!*

Firește nu era de așteptat ca Walter să priceapă imediat. Cred că eu pot ajunge la această uriașă forță a conștiinței și a trebuit să închid ochii pentru ca Walter să nu observe fulgerul din ei.

Din toate aceste motive consider că e de datoria mea să-l cunosc pe Moosbrugger.

Știi că fratele meu Siegmund este medic. El are să mă ajute.

L-am așteptat.

Duminică a fost pe la noi.

Când el e prezentat cuiva, spune: „Dar eu nu sunt nici..., nici nu am simț muzical". E o glumă a lui. Pentru că se numește Siegmund, nu vrea să fie luat nici drept evreu, nici drept un om cu simț muzical. *El a fost conceput într-o turmentare wagneriană*. E cu neputință să scoți de la el un răspuns rațional. Tot timpul cât am stat de vorbă cu el încercând să-l conving, el n-a făcut altceva decât să

mormăie tot felul de prostii. Se îndeletnicea să arunce cu o piatră după o pasăre și împungea cu bastonul în zăpadă. Voia să-și croiască un drum prin zăpadă; el vine deseori să lucreze la noi, cum spune el, pentru că nu-i place să stea acasă cu nevastă-sa și cu copiii. E de mirare că nu l-ai întâlnit niciodată. „Voi aveți *Fleurs du mal* și o grădină de legume!" zice. L-am tras de urechi și i-am tras ghionturi în coaste, dar n-a ajutat la nimic.

Pe urmă am intrat în casă la Walter, care firește că se așezase la pian, iar Siegmund își ținea paltonul sub braț și avea mâinile murdare de pământ până la cot.

— Siegmund, i-am spus de față cu Walter, când înțelegi tu o bucată muzicală?

El rânjea și mi-a răspuns:

— Niciodată, absolut niciodată.

— Atunci când o *faci* tu însuți înlăuntrul tău, i-am spus eu. Când îl înțelegi tu pe un om? Trebuie să-l creezi laolaltă cu el! Aceasta este o mare taină, Ulrich! Trebuie să fii și tu asemenea lui, *ca el*; dar nu tu în el *înăuntrul* lui, ci el în tine scoțându-l *în afară*! Noi mântuim, eliberăm scoțând *în afară*, ceea ce înseamnă forma *puternică*! *Noi* ne angajăm în acțiunile omului, *pe dinăuntru*, dar noi le îndeplinim ieșind *în afară* și le depășim astfel.

Iartă-mă că-ți scriu atât de mult. Dar trenurile se ciocnesc tocmai pentru că nici conștiința nu face ultimul pas. Lumile nu ies la suprafață dacă nu se trage de ele. Altă dată mai mult pe această temă, *omul genial are datoria să atace*! El are forța tainică necesară! Însă Siegmund, lașul, s-a uitat la ceas și și-a adus aminte de cină, pentru că trebuia să se întoarcă acasă. Știi tu, Siegmund se menține totdeauna la mijloc între blazarea unui medic cu experiență, care nu are păreri prea bune despre capacitățile profesiei sale, și blazarea omului contemporan, care și-a depășit tradițiile spirituale și a ajuns iarăși la igiena simplității și la lucrarea propriei grădini. Însă Walter a exclamat:

— Pentru numele lui Dumnezeu, de ce vorbiți despre astfel de lucruri? Ce vreți, la urma urmei, de la Moosbrugger? Ceea ce a fost salutar.

Căci acum Siegmund a spus:

— El e fie bolnav mintal, fie un criminal, e drept. Dar dacă acum Clarisse își închipuie că ar putea să-i amelioreze starea? Eu sunt medic și trebuie să-i permit și preotului spitalului să-și închipuie așa ceva! Ea spune că-l poate mântui? Atunci de ce n-ar putea cel puțin să-l vadă?

Și-a periat pantalonii, se prefăcea că e calm și s-a spălat pe mâini; la masa de seară am pus pe urmă totul la cale.

Am fost deja la doctorul Friedenthal; acesta e asistentul pe care-l cunoaște el. Siegmund i-a spus direct, de la început, că el își asumă răspunderea și m-a prezentat sub o titulatură falsă, oarecare, spunea că aș fi scriitoare și că aș vrea să-l văd pe omul acesta.

Însă a fost o greșeală, căci, întrebat direct, celălalt nu a putut spune decât nu.

— Dacă dumneavoastră ați fi Selma Lagerlöf, aș fi încântat de vizita dumneavoastră, ceea ce firește că sunt oricum, dar aici, din păcate, nu sunt recunoscute decât interesele de ordin științific!

Era chiar drăguț să trec astfel drept scriitoare. L-am privit fix și am spus:

— În cazul de față eu reprezint mai mult decât doamna Lagerlöf, pentru că eu nu vin aici pentru a-i studia cazul.

M-a privit și a spus apoi:

— Singura cale ar fi să veniți cu o recomandare de la ambasada dumneavoastră, adresată șefului de clinică.

M-a luat drept o scriitoare străină și n-a înțeles că sunt sora lui Siegmund.

Am ajuns până la urmă la o înțelegere în sensul că-l voi vedea nu pe bolnavul, ci pe pușcăriașul Moosbrugger. Siegmund îmi face rost de recomandarea unei societăți de binefacere și de un permis de la tribunal. După aceea Siegmund mi-a povestit că doctorul Friedenthal consideră

psihiatria drept o știință pe jumătate artistică, el îi spune „Directorul circului demonilor". Ceea ce mie nu-mi displace.

Cel mai mult mi-a plăcut faptul că această clinică este instalată într-o veche mănăstire. A trebuit să așteptăm pe coridor, iar amfiteatrul este într-o capelă. Are ferestre mari, de biserică, și puteam vedea de acolo înăuntru. Bolnavii sunt îmbrăcați în alb și sunt așezați alături de profesor la catedră. Iar profesorul se apleacă foarte prietenos peste scaunele lor. Mă gândeam: poate că acum au să-l aducă aici și pe Moosbrugger. Aveam senzația că aș fi putut zbura prin fereastra aceea înaltă direct în sala de curs. Ai să-mi spui că nu pot să zbor: atunci să fi sărit pe fereastră? Dar de sărit n-aș fi sărit sigur, căci nu mă simțeam tentată.

Sper să te întorci curând. *Niciodată* nu poți exprima lucrurile prin cuvinte. Cel puțin nu în scrisori".

Dedesubt era scris, energic subliniat: „Clarisse".

8

Familie în doi

Ulrich spune:

— Când doi bărbați sau două femei trebuie să împartă mai multă vreme același spațiu – în călătorie, în vagonul de dormit sau într-un hotel supraaglomerat – nu rareori ajung să se împrietenească surprinzător de îndeaproape. Fiecare din ei are un fel al lui de a se spăla pe dinți, de a se apleca atunci când își scoate pantofii sau de a-și încovoia un picior când se suie în pat. Lenjeria și hainele, care în mare sunt la fel, vădesc, fiecare luată în parte, nenumărate mici deosebiri care bat la ochi. La început –

probabil din cauza individualismului exagerat crispat al modului actual de viață – există o rezistență, care seamănă cu un fel de mică repulsie și care se apără în fața unei prea mari apropieri, a unei lezări a propriei personalități și care trebuie învinsă, apoi se constituie o comuniune care-și etalează începuturile neobișnuite ca pe o cicatrice. Mulți oameni se arată după o asemenea transformare mai binedispuși decât sunt de obicei; cei mai mulți sunt mai nepăsători; mulți dintre ei, mai vorbăreți; aproape toți, mai prietenoși. Personalitatea e schimbată, se poate aproape spune înlocuită, pe sub piele, cu o alta mai puțin proprie, originală: în locul sinelui a apărut prima schiță, resimțită limpede ca neplăcută și ca o diminuare proprie, dar totuși irezistibilă, a unui plural.

Agathe răspunse:

— O asemenea versiune născută dintr-o coabitare apropiată există mai ales între femei. Eu nu m-am putut obișnui niciodată cu femeile.

— Ea există între bărbat și femeie, spuse Ulrich. În astfel de cazuri e doar acoperită de obligațiile relațiilor amoroase care concentrează imediat atenția asupra lor. Dar nu rareori ființele astfel împletite laolaltă se trezesc deodată dintr-o asemenea stare și atunci văd – fiecare în felul lui, cu uimire, cu ironie sau cu dorința de evadare – o ființă cu totul străină care se face comodă alături de ei; multora li se întâmplă așa ceva după ani îndelungați. Atunci nici ei n-ar mai putea spune ce este mai firesc: legătura lor cu cealaltă ființă sau retragerea precipitată a sinelui din această legătură în iluzia propriei lui unicități – căci doar amândouă reacțiile sunt în însăși natura noastră. Amândouă se contopesc confuze în noțiunea de familie! Viața în familie nu este viața deplină; oamenii tineri se simt frustrați, diminuați, scoși din ei înșiși când sunt în cercul familiei. Uită-te la fetele mari, nemăritate, când au înaintat în vârstă: au fost absorbite de familie și li s-a

supt sângele; au ajuns niște hibrizi cu totul ciudați care s-au născut din ele, hibrizi între eu și noi.

Ulrich a resimțit scrisoarea Clarissei ca pe o tulburare. Izbucnirile și salturile de idei din ea îl neliniștesc mult mai puțin decât lucrarea calmă, părând aproape rațională, pe care ea o desfășoară adânc în sinele ei în favoarea unui plan în mod evident demențial. El și-a spus că va trebui desigur să vorbească după întoarcerea sa cu Walter pe acea temă și de atunci se străduiește deliberat să vorbească despre altele.

Agathe, lungită pe divan, și-a ridicat un genunchi și acum îl interpelează cu vioiciune:

— Explici singur, prin ceea ce spui, de ce a trebuit să mă recăsătoresc! spune ea.

— Cu toate acestea, există ceva în acest așa-numit „sentiment sacru al familiei", în această contopire a unuia în celălalt, în această slujire a celuilalt, într-o asemenea evoluție lipsită de orice egoism într-un cerc închis – continuă Ulrich fără să-i dea atenție, iar Agathe se miră de faptul că vorbele lui îl îndepărtează iarăși de ea atunci când au ajuns uneori atât de aproape. De obicei, acest sine colectiv este doar un egoism colectiv și atunci un sentiment puternic al familiei este lucrul cel mai odios care ar putea fi imaginat; pot să-mi închipui însă acest impuls de a sări-necondiționat-în-ajutorul-celuilalt, această „luptă comună și această răbdare în comun a lezărilor" ca pe un sentiment străvechi, plăcut, înrădăcinat profund în istoria umanității, poate chiar întipărit încă din epoca hoardelor animale – îl mai aude ea vorbind; nu reușește să se oprească pentru a medita la vorbele lui.

Nu reușește nici la fraza următoare:

— O asemenea stare degenerează însă ușor, așa cum e cazul cu toate stările a căror origine s-a pierdut.

De-abia când el încheie cu cuvintele:

— Probabil că ar trebui să pretindem ca indivizii să reprezinte ei înșiși entități deosebit de bine organizate,

pentru ca ansamblul pe care-l alcătuiesc să nu fie o caricatură absurdă – abia atunci se simte ea însăși ridicată la înălțimea lui și ar vrea, în timp ce-l privește astfel, să nu le îngăduie ochilor să se închidă pentru ca el să nu dispară între timp, pentru că este atât de minunat, cum stă acolo și spune lucruri care se pierd în înălțimi și dintr-odată cad iarăși ca o minge care s-a prins între crengi.

Fratele și sora s-au întâlnit după-amiaza târziu în salon; au trecut deja câteva zile de la înmormântare.

Acest salon de formă alungită era aranjat nu numai după gustul, ci și cu mobilierul autentic al perioadei burgheze așa-numită *empire*; între ferestre erau prinse dreptunghiurile înalte ale oglinzilor închise de ramele strălucitor aurii, iar scaunele măsurat țepene erau sprijinite de pereți, astfel încât pardoseala întunecată a camerei părea să se fi revărsat cu licărirea întunecată a modelelor ei unghiulare și să umple un bazin puțin adânc în care ai fi ezitat să întinzi piciorul. La marginea acestei austerități, elaborată cu stil, a salonului – căci camera de lucru unde se instalase în prima dimineață îi rămăsese rezervată lui Ulrich –, aproape de locul unde într-o nișă deschisă în colț se ridica, asemenea unei coloane, soba, purtând pe creștet un vas (și, exact în centrul fațadei, pe o etajeră înconjurând-o cam la înălțimea taliei, un singur candelabru) își crease Agathe o peninsulă cât se poate de personală. Pusese să se instaleze o canapea, cu un covor așternut la picioare, ale cărui tonuri vechi albastre-roșii, laolaltă cu modelul oriental al divanului repetându-se într-o nesfârșire absurdă, alcătuiau o sfidare voluptoasă a nuanțelor delicate de gri și a liniilor ezitante, dar raționale, care erau la locul lor în încăpere prin voința ancestrală a vechilor ocupanți. Leza această voință disciplinată și plină de distincție mai departe printr-o plantă verde, cu frunze late, înaltă cât un stat de om, pe care o reținuse din ornamentele de doliu ale casei și pe care o instalase în glastra ei drept „pădurice" la căpătâiul divanului – de cealaltă parte fiind lampa

înaltă cu picior, cu lumină puternică, ce avea să-i ușureze cititul stând întinsă și care în peisajul clasicist al camerei părea un reflector sau un catarg de antenă. Acest salon cu tavanul casetat, cu pilaștrii din zidărie și dulapurile sale înalte se schimbase prea puțin de o sută de ani, pentru că era rareori folosit și nu se intrase de fapt niciodată în el în timpul vieții ultimului proprietar; poate că, pe timpul strămoșilor, pereții să fi fost acoperiți cu stofe delicate în locul zugrăvelii de culoare deschisă pe care o afișau acum și poate husele scaunelor să fi arătat altfel, însă așa cum se înfățișa el în momentul de față Agathe îl cunoștea încă din copilărie și nici nu mai știa dacă străbunicii ei fuseseră cei care îl mobilaseră astfel sau niște străini, căci ea crescuse în casa aceasta și singurul lucru pe care-l știa consta în amintirea faptului că pătrunsese totdeauna în această încăpere cu sfiala care li se insuflă copiilor față de ceva pe care ei l-ar putea distruge sau macula. Acum însă își dezbrăcase ultimul simbol al trecutului, rochia de doliu, și își pusese iarăși pijamaua, era întinsă pe divanul adus aici în spiritul rebeliunii și citea încă de dimineața devreme cărți bune și proaste, pe care le strânsese laolaltă de pe oriunde își întrerupea temporar drumurile, ca să mănânce sau ca să doarmă; când se înserа, privea prin camera tot mai întunecată spre draperiile luminoase care, de pe atunci cufundate cu totul în lumina crepusculară, se umflau la ferestre asemenea unor pânze de corabie și se simțea ca și când ar fi navigat în cununa vie de raze a lămpii ei prin încăperea totodată rigidă și tandră, făcând doar rareori câte un popas. Astfel o găsise fratele ei, care cuprinse dintr-o privire instalarea ei în lumină; căci și el cunoștea acest salon și știa chiar să-i povestească că proprietarul inițial al casei fusese un negustor bogat, căruia mai târziu afacerile îi merseseră prost, fapt pentru care străbunicul lor, notar imperial, se văzuse în situația facilă de a dobândi pentru el respectiva clădire atât de cochetă. Ulrich mai știa multe alte lucruri despre acest salon, pe care îl cercetase

temeinic, și asupra surorii lui făcu o impresie deosebită informația că pe vremea străbunicilor lor o asemenea aranjare rigidă a spațiului era considerată ca deosebit de firească; nu era ușor de înțeles, căci i se părea mai curând rezultatul grotesc al unei ore de geometrie și îi trebui câtăva vreme până când începu să distingă, încă nelămurit, mentalitatea unei epoci ajunsă atât de saturată de formele agresive ale barocului încât propria ei atitudine simetrică și oarecum rigidă să fie ascunsă de dulcea iluzie că ar fi acționat în spiritul unei naturi purificate, debarasate de ornamente și încărcături și care să poată fi considerată eminamente rațională. Când însă își reprezentă în sfârșit acea evoluție a conceptelor în toate detaliile pe care i le înfățișă Ulrich, i se păru încântător să ajungă să cunoască multe, un lucru pe care ea, după totalitatea experiențelor vieții sale, îl disprețuise; iar când fratele său voi să afle ce anume citea ea, își acoperi cu propriul trup rezerva de cărți, deși susținea cu îndrăzneală că prețuia la fel de mult lecturile proaste ca pe cele bune.

Ulrich lucrase în timpul dimineții și apoi ieșise. Speranța de a ajunge să se concentreze nu se înfăptuise până în ziua aceea și influența stimulatoare, care ar fi fost de așteptat de la întreruperea vieții obișnuite, fusese risipită de diversiunile pe care noile condiții le atrăseseră după sine în viața lui. De-abia după înmormântare se produsese o schimbare, când legăturile cu lumea exterioară, care păruseră atât de active, se rupseseră dintr-odată. Fratele și sora, care doar ca fiind într-un fel reprezentanții tatălui lor constituiseră timp de câteva zile centrul unei compasiuni generale și simțiseră varietatea legăturilor care îi țineau la locul lor, nu cunoșteau în acest oraș, în afară de bătrânul tată al lui Walter, pe nimeni căruia ar fi putut să-i facă o vizită și, ținând seama de perioada de doliu, nu erau nici ei invitați de nimeni, doar profesorul Schwung venise nu numai la înmormântare, ci și a doua zi pentru a se interesa dacă defunctul său prieten nu lăsase vreun manuscris în

problema diminuării capacității de responsabilitate a cărui publicare postumă ar mai fi putut fi așteptată. Această tranziție nemijlocită de la o agitație care făcuse să se nască neîncetat bule de aer până la liniștea de plumb care îi urmase avusese asupra lor aproape efectul unei lovituri fizice. Se adăuga și faptul că dormeau mai departe în vechile lor camere de copii, căci clădirea nu avea camere de oaspeți, deci sus la mansardă, în paturi de campanie, înconjurate de nimicurile dezordonate ale copilăriei; încăperile aveau ceva din disconfortul celulei unui nebun furios, care se poate strecura până și în vise odată cu luciul modest al mușamalei de pe mese sau al linoleumului de pe podele, cu întreaga pustietate a arhitecturii de case din cuburi, dominată de idei rigide și schematice. Amintirile, la fel de absurde și de inepuizabile ca însăși viața pentru care ar fi trebuit să-i pregătească, îi făceau pe cei doi frați să li se pară plăcut faptul că acum dormitoarele lor, despărțite doar printr-o debara, se găseau cel puțin unul lângă altul; cum camera de baie era cu un etaj mai jos, erau în situația de a se întâlni încă de la deșteptare; drumurile li se încrucișau dimineața în pustiul scării și al casei, trebuiau să țină seama unul de altul și să răspundă împreună la toate întrebările pe care li le puneau servitorii străini cu care erau nevoiți să trăiască laolaltă dintr-odată. În felul acesta, resimțeau, firește, comicul situației, de care nu era lipsită o asemenea asociere pe cât de apropiată, pe atât de neprevăzută; semăna cu acel comic aventuros al unui naufragiu care să-i fi aruncat pe insula singuratică a copilăriei lor, ceea ce îi determină pe amândoi să-și caute independența, imediat după primele zile, asupra scurgerii cărora nu avuseseră nici un fel de influență, dar fiecare se comporta astfel mai mult din considerație pentru celălalt decât pentru sine însuși.

Astfel, Ulrich se trezise înainte ca Agathe să-și fi compus oaza ei în salon și se strecurase fără zgomot în camera de lucru, unde-și reluase analiza matematică întreruptă;

se îndeletnicise astfel oricum mai mult ca să-și treacă timpul decât cu intenția de a o duce la bun sfârșit. Dar, spre surprinderea sa, realiză în puținele ceasuri ale unei dimineți tot ceea ce lăsase neatins timp de luni de zile, ducând până la capăt toate calculele, cu excepția câtorva detalii neimportante. În obținerea acestei soluții neașteptate îi venise în ajutor unul din acele gânduri cu totul în afara oricăror reguli, despre care nu s-ar fi putut spune doar că apar atunci când nu le mai aștepți, ci mai degrabă că iluminarea lor surprinzătoare te face să te gândești la iubita care se afla încă de mult tot timpul printre alte prietene, înainte ca pretendentul izbit dintr-odată de revelație să fi încetat să mai înțeleagă faptul că a putut-o pune deopotrivă laolaltă și pe același plan cu celelalte. În asemenea inspirații este părtașă nu numai rațiunea, ci totdeauna și o anumită condiție a pasiunii, iar Ulrich simțea că el ar fi trebuit în clipa aceea să-și încheie lucrarea și să fie liber; mai simțea, deoarece nu-și dădea seama să fi fost vreun temei sau vreun scop în acest sens, că o încheiase înainte de momentul menit și astfel energia care-i rămăsese nefolosită se revărsă într-o visare. Vedea acum posibilitatea ca gândul care-i rezolvase problema de adineaori să poată fi aplicat la probleme cu mult mai ample, își creionă, în joacă parcă, o primă schiță imaginară a unei asemenea teorii și se simțea în clipele acelea de destindere fericită ispitit până și de insinuările profesorului Schwung, care-i sugerase să revină la profesia lui și să caute calea care să-l conducă spre onoruri și influență. Când însă, după câteva minute de joacă intelectuală în voie, își reprezentase cu luciditate ce urmări s-ar fi ivit dacă ar fi cedat ambiției și dacă ar fi pornit acum ca întârziat pe calea realizărilor academice, își dădu seama pentru prima dată în viață că se simțea prea bătrân pentru un asemenea efort, că din perioada adolescenței nu mai simțise în acest concept pe jumătate impersonal al anilor scurși nimic care să aibă un conținut vivace, independent și că la fel de puțin trăise până atunci gândul: există ceva ce nu mai ai puterea să faci!

Când Ulrich îi povesti surorii sale toate acestea, folosi poate la întâmplare cuvântul soartă, care-i stârni ei interesul. Ea voia să știe ce este „soarta".

— Un intermediar între „durerea mea de măsele" și „fiica regelui Lear", răspunse Ulrich. Eu fac parte dintre oamenii cărora le face plăcere să folosească acest cuvânt.

— Dar pentru oamenii tineri el face parte din cântecul vieții; ei ar vrea să aibă o soartă, un destin și nu știu ce este.

Ulrich îi răspunse:

— În epoci ulterioare, mai bine informate, cuvântul soartă va căpăta probabil un conținut statistic.

Agathe avea douăzeci și șapte de ani. Destul de tânără ca să fi păstrat încă unele din formele de sensibilitate găunoase pe care și le creează oamenii pentru început; destul de înaintată în vârstă ca să bănuiască și conținutul celorlalte, al celor pe care le umple realitatea. Ea răspunse:

— Să îmbătrânești este, desigur, o soartă! și era foarte nemulțumită de răspunsul în care melancolia sa juvenilă se exprima într-un fel care i se părea că nu spune nimic.

Însă fratele ei nu-i dădea atenție și-i propuse un exemplu:

— Când am devenit matematician, povestea el, îmi doream să am succese științifice și-mi concentram toate puterile, chiar dacă mă gândeam la prima treaptă spre altceva. Primele mele lucrări cuprindeau chiar – firește, nedesăvârșite, așa cum sunt totdeauna începuturile – gânduri care pe vremea aceea erau noi și care fie au rămas neremarcate, fie chiar s-au izbit de rezistență, deși toate celelalte lucrări ale mele au fost bine primite. Acum poate că s-ar chema soartă faptul că mi-am pierdut curând răbdarea să mai dau din toate puterile cu barda.

— Barda? îl întrerupse Agathe, ca și când cuvântul desemnând o activitate bărbătească și meșteșugărească i-ar fi creat vreo dificultate de înțelegere. De ce-i spui bardă?

— Pentru că este ceea ce am vrut să fac la început; voiam să izbesc cu barda, să-mi deschid drum, și pe urmă

mi-am pierdut răbdarea. Iar astăzi, când poate tocmai mi-am încheiat ultima mea lucrare, pe care am început-o încă de câtăva vreme, mi-a venit limpede în minte că, probabil nu cu totul fără temei, aş fi putut să mă consider fruntaşul unei mişcări, dacă aş fi avut odinioară mai mult noroc sau dacă aş fi dat dovadă de ceva mai multă consecvenţă.

— Dar ai putea să recâştigi terenul pierdut! spuse acum iarăşi Agathe. Un bărbat nu ajunge atât de repede prea bătrân pentru ceva, cum e cazul cu o femeie.

— Nu, răspunse Ulrich, nu vreau să mai recâştig terenul! Căci e surprinzător, dar adevărat, că în mod obiectiv – în evoluţia lucrurilor, în dezvoltarea ştiinţei însăşi – nu s-a schimbat nimic. S-ar fi putut ca eu să fi fost cu vreo zece ani înaintea timpului meu; dar ceva mai lent şi pe alte căi alţi oameni au ajuns şi fără mine acolo unde eu însumi aş fi putut cel mult să-i fi condus ceva mai repede, în vreme ce ar fi încă îndoielnic dacă o asemenea schimbare a vieţii mele ar mai putea ajunge să mă proiecteze dintr-un nou avânt dincolo de ţelul meu. Ai deci aici un exemplu despre ceea ce se numeşte soarta personală, dar se reduce la ceva în mod evident impersonal. Oricum, continuă el, cu cât îmbătrânesc mai mult, cu atât mi se întâmplă mai des ca ceva din ceea ce am detestat şi urât să-mi iasă în cale mai târziu pe căi ocolite, dar înaintând totuşi în aceeaşi direcţie ca mine, astfel că nu-i mai pot contesta acum dintr-odată dreptul la existenţă; sau se întâmplă că se arată la lumină deficienţele în ideile sau evoluţiile pentru care mă străduisem odinioară. Privind lucrurile în evoluţia lor mai îndelungată pe distanţe mai mari, pare să fie cu totul indiferent dacă nu te-ai străduit plin de zel odată şi în ce sens ţi-ai îndreptat eforturile. Totul ajunge la aceeaşi ţintă şi totul slujeşte unei evoluţii care este de nepătruns în înţelesul ei şi totodată infailibilă.

— Altădată justificarea consta din hotărârile de nepătruns ale Domnului, răspunse Agathe încruntându-se şi cu tonul cuiva care vorbeşte din experienţa propriei vieţi şi o face nu tocmai cu respect.

Ulrich își amintea că ea fusese crescută într-o mănăstire. Acum era întinsă, îmbrăcată în pantalonii lungi, legați la glezne, pe divanul la capătul căruia se așezase el, iar lampa cu picior îi lumina pe amândoi, astfel că pe dușumea se crease o mare frunză de lumină, pe care se desprindeau umbrele lor.

— Astăzi soarta face mai curând impresia a fi mișcarea dezordonată a unei mase, spuse el, și fiecare dintre noi este prins și rotit odată cu ea.

Își amintea că mai ajunsese odată la gândul că astăzi fiecare adevăr vine pe lume împărțit în jumătățile lui și că totuși, în felul acesta contorsionat și mereu mobil, se poate ajunge la o realizare comună mai cuprinzătoare decât dacă fiecare din noi ar căuta, cu gravitate și în singurătatea lui, să-și facă datoria. Din acest gând care i se implântase ca o pană în miezul propriului său sentiment de sine și care totuși nu era lipsit de posibilitățile măreției trăsese cândva concluzia, pe care de altfel nici nu o luase în serios, că fiecare putea face orice ar fi voit. Căci nimic nu-i era mai străin decât o asemenea concluzie, mai ales acum, când soarta, destinul lui, părea să-l fi așezat undeva la o parte și nu-i mai lăsa nimic altceva de făcut, în această clipă primejdioasă pentru ambiția sa, în care el, ciudat de stimulat, tăiase și ultimele fire care-l mai legau de perioadele sale de dinainte, adică lucrarea întârziată; în acea clipă deci, în care el personal era cu totul liber, ca o tablă de pe care fusese șters orice text, simțea în locul vreunei renunțări iscându-se în sine o nouă tensiune care se crease după plecarea lui de acasă. Nu avea nici un nume; s-ar fi putut spune pentru o clipă la fel de bine că ar fi fost un alt om, mai tânăr, înrudit cu el însuși, care-i căuta sfatul, tot astfel cum s-ar fi putut spune și altceva: dar el vedea uimitor de precis în fața sa poarta de lumină strălucitoare, de aur radios, pe fondul verde-negru al încăperii, și în interior cercurile delicate ale costumului de bufon al Agathei, și se vedea pe sine, și hazardul precis delimitat, iscându-se smuls din penumbră, al prezenței lor laolaltă aici.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe.

— Ceea ce astăzi se numește destin personal este înlocuit de evenimentele de ordin colectiv și în cele din urmă concretizabile doar la modul statistic, repetă Ulrich.

Agathe se gândi o clipă, apoi nu se putu abține să nu râdă.

— Firește că nu înțeleg, dar n-ar fi minunat dacă am putea fi mântuiți de statistică; oricum, dragostea nu mai e de mult în stare de așa ceva! spuse ea.

Ceea ce îl împinse pe Ulrich să-i povestească deodată surorii lui ce i se întâmplase după terminarea lucrării, când ieșind din casă ajunsese în centrul orașului pentru a umple cu ceva lipsa aceasta de determinare care-i rămăsese în suflet. Nu voise să aducă chestiunea în discuție, pentru că i se părea a fi o împrejurare prea personală. Căci de fiecare dată când călătoriile îl duceau în orașe de care nu era legat prin nici o treabă anume, savura senzația de singurătate creată de mediul nou și rareori fusese sentimentul acesta atât de puternic ca acum. Privise culorile tramvaielor, ale vehiculelor, ale vitrinelor, ale porților, formele turlelor de biserici, chipurile și fațadele și, chiar dacă toate aveau un aer de asemănare, familiar, european, totuși privirea îi zburase peste ele ca o insectă care s-a rătăcit peste un câmp cu felurite culori ispititoare și pe care nu se poate așeza, deși ar fi dorit s-o facă. Această trecere fără țel și fără o treabă precisă într-un oraș animat și preocupat de sine însuși, această încordare tot mai intensă a sentimentelor de viață într-un mediu de o stranietate tot mai accentuată, sporită de convingerea că nu un individ anume contează, ci doar suma aceasta de chipuri, mișcările smulse din trupuri, alcătuite din concentrarea laolaltă a brațelor, picioarelor sau dinților mulțimii și cărora le aparține viitorul, reușiseră să-i trezească senzația că un om singur, luat numai în sine și închis în sine și rătăcind astfel pentru sine poate fi de-a dreptul asocial și criminal; dar dacă un astfel de om ajunge să cedeze apoi unei asemenea

senzații, se poate ivi pe neașteptate un sentiment nefiresc de bunăstare trupească, dar și o iresponsabilitate, ca și cum trupul nu ar mai aparține unei lumi în care senzorialul este închis în micile fascicule și traiecte nervoase, ci ar pluti într-o lume străbătută de o dulceață somnolentă. Cu aceste cuvinte îi descrise Ulrich surorii lui ceea ce era poate urmarea unei stări de spirit fără țel și fără ambiții sau poate urmarea unei iluzii de atenuare a personalității, dar poate nimic altceva decât „mitul originar al zeilor", acel „chip cu două fețe al naturii", acea „viziune care dăruiește și care primește", pe care el o urmărea îndeaproape, ca un vânător pândindu-și prada. Aștepta acum cu toată curiozitatea să vadă dacă Agathe avea să-i dea vreun semn de înțelegere sau un semn că și ea cunoștea asemenea senzații, iar când nu se întâmplă nimic de felul acesta, îi mai explică o dată:

— E ca o ușoară scindare a conștiinței. Te simți îmbrățișat, învăluit și străbătut până în inimă de o dependență plăcută și involuntară, dar pe de altă parte rămâi treaz și capabil de spirit critic și chiar gata să intri în conflict cu aceste lucruri și aceste ființe mereu însuflețite de prezumțiile lor de care nu s-au dezis încă. E ca și cum ar fi în noi două straturi de viață relativ independente, care altminteri se mențin, în profunzimile lor, în echilibru. Pentru că tocmai am vorbit despre destin, e ca și cum am avea două destine: unul activ și neimportant, care se realizează, și unul inactiv și important, dar pe care nu-l cunoști niciodată.

Aici Agathe, care multă vreme îl ascultase fără să facă nici o mișcare, spuse deodată:

— E ca atunci când îl săruți pe Hagauer!

Se sprijinise în coate și râdea acum; picioarele îi erau încă întinse cât erau de lungi pe divanul unde stătea. Adăugă:

— Firește, n-a fost atât de frumos cum descrii tu!

Ulrich râse împreună cu ea. Nu era de fapt limpede de ce râdeau. Într-un fel, râsul acesta coborâse de undeva din aer sau din casa din jurul lor peste ei sau poate din urmele

încremenirii şi stânjenelii pe care le înscriseseră asupra lor împrejurările solemne şi acum fără sens legate de Tărâmul de Dincolo ale zilelor din urmă sau din plăcerea neobişnuită pe care o găseau în conversaţia lor; căci orice obişnuinţă omenească dezvoltată la extrem poartă în sine sâmburele schimbării şi orice stimul depăşind obişnuitul se acoperă curând cu o boare de tristeţe, absurditate şi saţietate.

În felul acesta şi pe asemenea cărări ocolite ajunseră împreună la destinderea ivită dintr-o conversaţie degajată despre eu şi noi şi familie şi la descoperirea, oscilând încă între ironie şi uimire, că la urma urmei ei doi alcătuiau o familie. În timp ce Ulrich vorbeşte despre dorinţa de comuniune – acum iarăşi cu febrilitatea unui bărbat care-şi impune o experienţă penibilă îndreptată împotriva propriei sale naturi; numai că nici el nu ştie dacă o îndreaptă împotriva adevăratei sale naturi sau împotriva celei pe care şi-o asumă cu împrumut – Agathe îl ascultă, simte cum vorbele lui se apropie de ea şi apoi se îndepărtează iarăşi, iar el îşi dă seama că de mult timp caută în înfăţişarea ei, aşa de vulnerabilă cum i se arată în lumina vie şi în costumaţia capricioasă, ceva care să-l şocheze, să-l poată respinge, cum din păcate este obişnuinţa lui să caute; negăsind nimic, el mulţumeşte acum cu o afecţiune simplă şi pură pe care în alte situaţii nu o trăieşte niciodată. Este foarte încântat de această conversaţie. Când ea a luat însă sfârşit, Agathe întreabă direct:

— De fapt, tu eşti pentru ceea ce numeşti familie sau eşti împotrivă?

Ulrich răspunde că nu astfel se pune problema, căci el a vorbit la urma urmei despre neputinţa de a ajunge la o concluzie în legătură cu lumea şi nu despre nehotărârile propriei sale persoane individuale.

Agathe cade pe gânduri.

În cele din urmă, ea spune nemijlocit:

— De fapt, nu am cum să judec! Dar aș vrea să fiu odată cu totul de acord cu mine și încă...: da, într-un anume fel să trăiesc chiar așa! N-ai vrea și tu să mai încerci o dată?

9

Agathe, când nu poate sta de vorbă cu Ulrich

În momentul în care Agathe urcase în tren și își începuse călătoria neașteptată spre tatăl ei, se întâmplase ceva care semăna în toate privințele cu o ruptură surprinzătoare, iar cele două bucăți, care în clipa pornirii în călătorie explodaseră, se îndepărtaseră cu atâta viteză una de alta de parcă n-ar fi alcătuit niciodată o singură entitate. Soțul ei o condusese la gară, își ridicase pălăria de pe cap și o ținea, această pălărie tare, rotundă, neagră, devenind văzând cu ochii mereu mai mică, așa cum se cuvine la o despărțire, pieziș prin aer în vreme ce trenul o ducea tot mai departe pe ea, ceea ce Agathei îi făcea impresia că însăși clădirea gării se rostogolea îndărăt la fel de repede pe cât o făcea trenul înainte. În clipa aceea, deși ea abia își închipuise că n-avea să stea departe de casă mai mult decât cereau neapărat împrejurările – luă hotărârea să nu se mai întoarcă și conștiința ei deveni neliniștită ca o inimă care se vede dintr-odată scăpată dintr-o primejdie de care nu știuse nimic până atunci.

Când Agathe rememora evenimentele, acum, după momentul propriu-zis, nu era câtuși de puțin mulțumită. Își reproșa în această situație faptul că prin forma pe care o luase o făcea să-și aducă aminte de o maladie ciudată de

care suferise când era copil, curând după ce începuse să meargă la școală. Mai mult de un an, prezentă o febră îngrijorătoare, care nici nu creștea, nici nu ceda, și slăbise până la o atât de mare fragilitate încât stârnise îngrijorarea medicilor, care nu-i puteau găsi cauza. Nici mai târziu boala nu fusese explicată. Într-un fel Agathei îi plăcea să-i vadă pe marii medici de la universitate care intraseră demni și plini de înțelepciune prima dată în camera ei de bolnavă, cum pierd de la o săptămână la alta câte ceva din încrederea lor în ei înșiși ; deși ea lua ascultătoare fiecare din doctoriile care-i fuseseră prescrise și deși s-ar fi însănătoșit cu adevărat doar pentru că i se cerea, tot se mai bucura că medicii cu rețetele lor nu reușeau s-o vindece și se simțea într-o stare de-a dreptul suprapământească, sau cel puțin extraordinară, pe măsură ce slăbea tot mai tare. Era chiar mândră că ordinul celor mari nu avea nici o putere asupra ei atâta vreme cât era bolnavă și nu știa cum trupul ei mic izbutea o asemenea performanță. Însă în cele din urmă se făcu sănătoasă de bunăvoie și într-un fel, în aparență, la fel de neobișnuit.

Nici astăzi nu știa mult mai multe decât îi povestiseră mai târziu servitorii, care susțineau că ar fi fost deocheată de o cerșetoare care venea des în casă la ei, dar care fusese o dată izgonită cu brutalitate pe când voia să intre ; Agathe nu aflase niciodată cât adevăr era în acea poveste, căci cei din casă făceau, e adevărat, aluzii de tot felul, dar nu dădeau niciodată explicații și se temeau vizibil, sub imperiul unei interdicții stricte de a vorbi pe care ar fi dat-o tatăl Agathei. Ea însăși mai păstra din acea epocă doar o singură amintire, oricum vie, în care își vedea tatăl acolo, în fața ei, aruncându-se plin de mânie asupra unei femei cu o înfățișare dubioasă și lovind-o de mai multe ori cu palma peste obraz ; aceea fusese singura dată în viața ei când îl văzuse pe acest bărbat scund, întotdeauna meticulos în simțul său de dreptate, astfel schimbat și ieșindu-și din fire ; însă, după câte își amintea ea, aceasta se întâmplase

nu înaintea, ci de-abia în timpul bolii ei, căci părea să știe că era în clipele acelea întinsă în pat și patul, în loc să fie în camera copiilor, se găsea cu un etaj mai jos, „la cei mari", într-una din camerele de locuit în care personalul de serviciu nu ar fi avut permisiunea să o lase să intre pe cerșetoare, chiar dacă aceasta ar fi putut fi văzută în camerele de serviciu sau pe scări. De fapt, Agathe avea impresia că împrejurarea trebuia să se fi produs mai degrabă spre sfârșitul bolii ei și că doar la puține zile după aceea se făcuse deodată sănătoasă și fusese smulsă din pat de aceeași ciudată nerăbdare cu care se încheiase boala, la fel de neașteptat cum și începuse.

De fapt, ea nu știa despre toate aceste amintiri dacă se bazau pe ceva real sau erau închipuiri ale febrei care o scuturase. „Probabil singurul lucru remarcabil – se gândea ea deprimată – este că asemenea imagini s-au putut păstra în mine astfel, între adevăr și închipuire, fără ca să mi se pară ceva neobișnuit!" Zguduirile taxiului care înainta pe străzile prost pavate împiedicau orice conversație. Ulrich propusese să folosească vremea uscată de iarnă pentru o excursie și avusese chiar și un țel, care la drept vorbind nici nu era o țintă, ci poate voia să facă o incursiune în imaginile, doar pe jumătate amintite, ale unui peisaj. Acum se găseau într-un automobil care ar fi trebuit să-i ducă la marginea orașului. „Sigur că ar fi cu adevărat remarcabil!" își repeta Agathe în sinea ei ceea ce tocmai gândise adineaori. Într-un fel asemănător învățase și la școală, astfel că nu se știa niciodată dacă era stupidă sau inteligentă, învăța cu sau fără voință: răspunsurile care i se cereau i se întipăreau cu ușurință în minte, fără însă să i se fi revelat vreodată în gândire scopul acestor învățături în fața cărora se simțea apărată de o adâncă indiferență lăuntrică. După boală, se duse la școală mai departe cu aceeași bunăvoință ca înainte și, pentru că unul din medici formulase sfatul că ar fi putut fi în avantajul ei să fie sustrasă singurătății din casa părintească și să fie lăsată

să-şi petreacă timpul cu cei de vârsta ei, o înscriseseră într-un internat confesional: acolo fusese considerată drept un copil vesel şi docil, mai târziu frecventase liceul. Când i se spunea că un anumit lucru era util sau adevărat, ea se orienta în consecinţă şi accepta tot ceea ce i se cerea cu bunăvoinţă, pentru că i se părea că astfel o costă cel mai mic efort şi ar fi socotit absurd să încerce ceva împotriva unor instituţii solide care nu aveau nici o legătură cu ea şi aparţineau, după cum era evident, unei lumi care fusese construită după voinţa părinţilor şi a profesorilor. Nu credea însă nici un cuvânt din ceea ce învăţa şi pentru că, în ciuda purtării sale în aparenţă pline de docilitate, nu era câtuşi de puţin o elevă model, iar acolo unde dorinţele ei erau în contradicţie cu propriile convingeri făcea cu cel mai mare calm ceea ce voia ea, se bucura de respectul colegelor ei, chiar şi de o simpatie admirativă, aşa cum întâlnesc în şcoală cei care se pricep să-şi facă viaţa comodă. Poate chiar ea însăşi îşi indusese boala aceea ciudată, căci la drept vorbind, cu acea unică excepţie, fusese totdeauna sănătoasă şi prea puţin nervoasă. „Aşadar, un caracter leneş şi nicidecum de nădejde!" constată ea, nesigură de propriile concluzii. Îşi amintea că prietenele ei se răzvrătiseră mult mai energic decât ea împotriva disciplinei internatului şi cu câtă indignare principială îşi dublaseră ele izbucnirile împotriva ordinii impuse; dar atâta cât fusese ea însăşi în măsură să observe apoi, tocmai cele care se împotriviseră cu mai multă pasiune fuseseră cele care mai târziu se acomodaseră cel mai bine cu viaţa în întregul ei şi aceste fete deveniră femei căsătorite, bine situate, care nu-şi creşteau propriii copii cu mult altfel decât fuseseră ele însele crescute. Deci, în ciuda nemulţumirii faţă de ea însăşi, nici ea nu era deloc convinsă că ar fi fost mai bine dacă ar fi avut un caracter activ şi bun.

Agathe detesta mişcarea de emancipare feministă la fel cum disprețuia nevoia femeilor de a-şi cloci şi creşte puii, lăsând pe seama bărbatului să le pună la dispoziţie cuibul.

Își amintea cu plăcere de vremea când simțise pentru prima dată cum sânii îi umflaseră rochia și când își plimbase buzele fierbinți prin aerul răcoros al străzilor. Însă agitația erotică a femeii, care răzbate din învelișul delicat al adolescenței asemenea unui genunchi rotund din rochia de tul trandafiriu, stârnise toată viața ei doar dispreț în ea însăși. Când se întreba de ce anume era ea convinsă în ultimă instanță, îi răspundea sentimentul că ar fi fost aleasă să trăiască ceva neobișnuit și cu totul aparte, chiar de pe vremea când nu știa practic nimic despre lume și nu credea nici puținul pe care fusese făcută să-l învețe. I se păruse o minune tainică, întru totul conformă acestei impresii, să se lase câteodată, atunci când trebuia, purtată de evenimente, fără ca totuși să dea vreo importanță exagerată acelor împrejurări.

Agathe îl privea dintr-o parte pe Ulrich, care se legăna serios și țeapăn după mersul vehiculului; își amintea cât de greu înțelesese el atunci, în prima seară, de ce nu fugise de la bărbatul ei încă din noaptea nunții, deși nu ținea la el. Cât timp îi așteptase venirea, trăise o venerație grozavă față de fratele ei, însă acum surâdea și-și amintea în taină de senzația pe care i-o treziseră buzele groase ale lui Hagauer în primele luni, când se rotunjeau pline de iubire sub mustața țepoasă; întregul ei chip se strângea atunci către faldurile adânci ale colțurilor buzelor și ea simțea ceva care semăna cu sațietatea: o, cât de urât este omul acesta! Chiar și blânda lui vanitate și bunăvoință profesorală le suportase ca pe o simplă greață fizică, care e mai mult exterioară decât lăuntrică. După ce-i trecuse prima surpriză, îl înșela din când în când cu alții: „Dacă vrem să-i spunem așa – se gândea ea –, pentru o creatură fără experiență, ale cărei simțuri nu s-au trezit încă, eforturile unui bărbat care nu este al ei au în prima clipă efectul unor trăsnete care cad asupra ușii ei!“ Căci ea dovedise puține înzestrări pentru infidelitate: amanții nu i se păreau, îndată ce ajungea să-i cunoască mai bine, mai

convingători decât pot fi soţii şi curând începu să i se pară că ar fi putut la fel de bine să ia în serios măştile dansatorilor dintr-un trib de negri ca măştile de iubire pe care şi le pune pe faţă omul european. Nu că ea nu şi-ar fi pierdut niciodată capul în asemenea jocuri; dar de la primele încercări de a repeta experienţa, totul era pierdut! Lumea de reprezentări şi de teatralitate, aşa cum o desfăşura iubirea, nu reuşea să o îmbete. Asemenea indicaţii, elaborate mai ales de bărbaţi, de regie a sufletului, care toate ţintesc spre a da vieţii dure, când şi când, câte o oră de slăbiciune – cu oricare din subdiviziunile slăbiciunii; cufundată în iubire, senzaţia de a muri din iubire, senzaţia de a fi pradă iubirii, dăruirea de sine, senzaţia de a fi supusă iubirii, senzaţia de a înnebuni din iubire şi aşa mai departe – i se păreau exagerate şi grosolane, pentru că ea nu se simţea niciodată decât o fiinţă slabă într-o lume admirabil organizată de forţa bărbaţilor.

Filosofia pe care Agathe şi-o alcătuise în felul acesta era cea a unei creaturi omeneşti feminine care nu se lasă trasă pe sfoară şi care observă fără să vrea ceea ce creatura omenească masculină încearcă să-i impună. La drept vorbind, nici nu era o filosofie, ci doar o amăgire de sine, cu mândrie ascunsă, mereu amestecată cu aşteptarea plină de rezervă a unei eliberări necunoscute şi care sporea în măsura în care scădea revolta exterioară. Cum Agathe citise mult, însă prin natura ei nu era înclinată să se ocupe de teoretizări, avusese deseori prilejul, când îşi compara propriile experienţe de viaţă cu idealurile cărţilor şi teatrului, să se minuneze că nici seducătorii ei n-o prinseseră cum prinde capcana o sălbăticiune, aşa cum i-o promitea imaginea donjuanescă a bărbatului „ieşind la o mică plimbare“ cu o femeie, şi nici coabitarea cu soţul ei nu devenise, după modelul lui Strindberg, o luptă între sexe, în care femeia captivă, cum era de asemenea moda, îşi chinuieşte de moarte tiranul, dominator şi totuşi neajutorat, cu mijloacele vicleniei şi propriei slăbiciuni. Relaţiile ei cu Hagauer

fuseseră mai degrabă în contradicție cu sentimentele ei mai profunde față de el, totdeauna dintre cele mai bune. Ulrich folosise în acea primă seară cuvinte mari ca spaimă, șoc și violență, care nu se potriveau câtuși de puțin. De fapt, Agathe, gândindu-se acum fără plăcere la acea amintire, simțea că regretă că nu se poate înfățișa precum un înger, ci mai degrabă totul se desfășurase în căsnicie în chip foarte firesc. Tatăl ei susținuse cererea în căsătorie a acelui bărbat din temeiuri raționale, ea însăși se hotărâse să se mărite din nou: așa și făcu; trebuia să lase lucrurile să se petreacă după cum se cuvine; nu era nimic deosebit de frumos, nici peste măsură de neplăcut! Acum îi părea rău că îl rănise cu bună știință pe Hagauer, chiar dacă voise neapărat! Nu-și dorise dragostea; se gândise doar că într-un fel sau altul menajul avea să meargă, el era doar un om bun.

La drept vorbind, el era mai degrabă unul din acei oameni care acționează totdeauna bine; în el însuși nu este deloc bunătate, gândea Agathe. Se pare că bunătatea dispare din om în măsura în care ea se preschimbă în bunăvoință sau în fapte bune! Cum spusese Ulrich? Un râu care alimentează fabrici își diminuează debitul. Da, el făcuse acea afirmație, dar era ceea ce căuta ea în memorie. Acum știa: „Se pare că numai oamenii care nu fac mult bine sunt în stare să-și păstreze întreaga lor bunătate". Dar în clipa în care avu în minte enunțul, așa, ca o explicație, cum fără îndoială îl rostise Ulrich, i se părea cu totul absurd. Nu mai putea fi smuls, izolat din contextul uitat al conversației. Căuta să dispună cuvintele altfel și le schimba cu altele asemănătoare; dar acum se arăta că prima formulare fusese cea bună, căci celelalte erau ca rostite în vânt și nu mai rămânea nimic din ele. Așadar, Ulrich spusese altfel sau: „Cum pot fi numiți buni oamenii care se poartă rău?" încerca ea să-și amintească. „Era într-adevăr un nonsens!" și știu deodată: când el rostise acea afirmație, fără să fi avut atunci mai mult conținut

decât acum, fusese minunată! Minunat nici măcar nu era cuvântul potrivit; i se făcuse aproape rău de fericire când auzise acea frază! Asemenea fraze îi explicau întreaga viaţă. Aceasta, de exemplu, fusese rostită în timpul ultimei lor conversaţii mai ample, după înmormântare şi când profesorul Hagauer plecase iarăşi; dintr-odată, ea îşi dădu seama cu câtă indolenţă acţionase totdeauna, până şi atunci când se gândise pur şi simplu că lucrurile aveau să meargă „şi aşa, într-un fel" cu Hagauer, pentru că el era un „om bun". Ulrich făcea deseori remarci care o umpleau pentru câteva clipe de fericire sau nefericire, deşi asemenea clipe nu puteau fi „păstrate" apoi mai departe. Când, se întreba acum Agathe, spusese, de exemplu, că în anumite împrejurări pe un hoţ îl poţi iubi, dar pe un om care este de obicei cinstit, niciodată? În clipa aceea nu-şi mai putea aminti, dar nostim era că foarte curând îşi dăduse seama că nu el, ci ea însăşi susţinuse astfel. De altfel, multe din lucrurile pe care le spunea el, ea le gândise dinainte; dar nu în cuvinte, căci asemenea afirmaţii ea însăşi, lăsată în seama ei, aşa cum fusese înainte, nu formulase niciodată. Până acum, în hurducăturile şi poticnelile maşinii trecând pe străzile cu hârtoape ale periferiei şi astfel închizându-i pe cei doi, incapabili să mai vorbească, într-o plasă de scuturături mecanice, Agathe se simţise foarte bine şi folosise până şi numele soţului ei, în propriile gânduri, fără nici un fel de resentiment, doar ca un simplu determinativ de timp şi de conţinut al acestor gânduri; însă acum, fără ca vreun prilej anume să se fi ivit, o străbătu încet un fior de nesfârşită spaimă: Hagauer fusese de fapt cu trupul aproape de ea! Modul direct în care se gândise la el până atunci dispăru acum şi dintr-odată se simţi gâtuită de amărăciune.

El venise în dimineaţa înmormântării; în ciuda întârzierii, insistase cu afecţiune să-l mai vadă pe socrul său, se dusese până la amfiteatrul de anatomie, întârziase închiderea sicriului, se arătase, într-un mod foarte plin de tact, sincer cu moderaţie, măsurat, foarte emoţionat de împrejurare.

După înmormântare Agathe invocase epuizarea, iar Ulrich fusese obligat să ia masa împreună cu cumnatul său undeva în oraș. După cum povestise el apoi, prezența continuă a lui Hagauer îl iritase la fel de mult ca un guler prea strâmt, așa că se străduise să-l îndepărteze cât mai repede cu putință. Hagauer avusese intenția să ajungă în capitală la un congres pe teme educative, să mai dedice acolo o zi unor intervenții la minister și unor inspecții, dar înainte își păstrase două zile pe care să le petreacă în calitate de soț atent alături de soția sa și pentru a se preocupa de partea ei de moștenire; în conformitate însă cu o înțelegere cu sora lui, Ulrich inventase o poveste care prezenta ca imposibil faptul ca Hagauer să fie primit în casa lor și-l anunțase că fusese rezervată pentru el o cameră în cel mai bun hotel al orașului. Așa cum se așteptaseră, Hagauer ezitase; hotelul avea să fie incomod, scump și se cădea, din decență, să fie plătit de el însuși; pe de altă parte, se gândi că pentru intervenții și inspecții în capitală ar fi trebuit prevăzute două zile, iar dacă ar fi călătorit noaptea economisea o cazare la hotel. Hagauer lăsase să se înțeleagă, cu un regret simulat, că îi venea foarte greu să se folosească de solicitudinea lui Ulrich și în cele din urmă își declară hotărârea, aparent de nestrămutat, de a pleca încă din seara aceea. Astfel că mai rămăseseră doar de rezolvat problemele legate de moștenire și atunci Agathe începuse să surâdă din nou, căci, așa cum dorise ea, Ulrich îi povestise soțului ei că testamentul nu putea fi deschis decât peste câteva zile. I se spusese că Agathe avea să fie de față pentru a-și susține drepturile, că avea să primească o notificare juridică în regulă și că, în ce privește mobilele, obiectele luate ca amintire și altele de acest fel, Ulrich, ca celibatar, nu avea să ridice nici un fel de pretenții pe care să nu fie gata să le subordoneze dorințelor surorii sale. În sfârșit, îl mai întrebase pe Hagauer dacă ar fi fost de acord în cazul în care ea ar fi vrut să vândă casa, care oricum nu mai era nimănui de folos acum, fără nici un fel de

angajament, firește, pentru că nici unul dintre ei nu văzuse încă testamentul și Hagauer explicase, la fel, fără angajamente prealabile, că el pentru moment nu vedea nici o obiecție în acea privință, dar că își rezerva dreptul să exprime un punct de vedere, firește, pentru cazul că se va trece la o hotărâre de fapt. Toate acestea i le propusese Agathe fratelui ei și el acceptase pentru că nu avea nici o părere în acea privință și voia să scape de Hagauer. Dintr-odată însă Agathe se simțise din nou îngrozitor, căci după ce organizase totul atât de bine, soțul ei mai venise încă o dată însoțit de fratele ei ca să-și ia rămas-bun. Agathe se comportase atunci extrem de neprietenos și îi explicase că nu era nicidecum cert când avea să se întoarcă și ea. Văzuse imediat, așa cum îl cunoștea, că el nu se așteptase la un asemenea gest și îl supăra faptul că, prin decizia sa de a pleca îndată, era pus în situația celui care nu iubește; după aceea îl irita deodată și faptul, de care-și dăduse seama acum, că se gândise să-l facă să stea la hotel, și primirea rece ce-i fusese făcută, dar, cum el era un om care-și organiza totdeauna mișcările după plan, nu spuse nimic, se hotărî să-i explice doar mai târziu soției sale toate acestea și după ce-și luase pălăria o sărută, așa cum se considera că trebuie s-o facă, pe buze. Sărutul la care asistase Ulrich i se părea acum Agathei că o distruge. „Cum s-a putut întâmpla – se întreba ea consternată – că am rezistat atât de mult alături de omul acesta? Dar oare nu am acceptat toată viața, așa cum a fost, fără nici o împotrivire?" Își reproșă cu patimă: „Dacă aș avea o oarecare însemnătate, nu aș fi ajuns într-o asemenea stare aici!".

Agathe își întoarse fața într-o parte de la Ulrich, pe care-l privise până atunci, și își lăsă acum privirile să hoinărească afară, prin fereastra mașinii. Case scunde de periferie, strada înghețată, oameni înfofoliți; imaginile unei pustietăți urâcioase îi alunecau prin față, ele îi înfățișau pustietatea vieții în care simțea că se cufundase prin propria ei nepăsare. Nu mai stătea drept, ci se lăsase să alunece

puţin pe pernele mirosind a vechi ale taxiului pentru a putea privi mai în voie pe fereastră, apoi nu-şi mai îndreptă poziţia lipsită de eleganţă, în care zguduirile vehiculului parcă o înşfăcau cu brutalitate de stomac şi o zgâlţâiau mai departe. Trupul acesta, zdruncinat aşa ca o boccea de cârpe, îi stârnea o senzaţie înfricoşătoare, căci era singurul lucru care era al ei. Uneori, pe vremuri, când se trezea dimineaţa în semiîntuneric la pensionul unde era elevă, avea impresia că pluteşte în propriul ei trup ca între scândurile unei luntri împinse spre viitor. Acum era poate de două ori mai în vârstă decât fusese pe atunci. În trăsură era la fel de întuneric ca în momentele de demult. Dar tot nu-şi putea imagina propria ei viaţă şi n-avea nici un fel de idee cum ar fi putut să i se înfăţişeze. Bărbaţii erau o completare, o desăvârşire a propriului ei trup, dar ei nu aveau nici un fel de conţinut sufletesc; îi luai aşa cum te luau şi ei pe tine. Trupul ei îi spunea că deja în câţiva ani avea să înceapă să-şi piardă frumuseţea; aşadar să-şi piardă sentimentele care, izvorând nemijlocit din propria siguranţă de sine, nu se lăsau exprimate decât în mică parte prin cuvinte sau prin gânduri. Atunci totul avea să se termine fără să fi fost ceva real vreodată. Îşi aminti că Ulrich îi vorbise într-un fel asemănător despre inutilitatea sportului aşa cum îl practica ea şi, în timp ce-şi silea chipul să rămână astfel întors spre fereastră, îşi propuse să continue să-l întrebe până când avea să-i explice el totul.

10

Continuarea excursiei la Fortificaţia suedeză. Moralitatea pasului următor

Cei doi fraţi coborâră din taxi la marginea oraşului, în faţa ultimelor case scunde, care căpătaseră o înfăţişare rustică, şi acum urcau pe un drum de ţară desfundat, larg şi prelungindu-se în pantă uşoară, iar urmele roţilor li se sfărâmau sub picioare în bulgări de ţărână. Pantofii li se acoperiră curând cu cenuşiul mizer al acestui drum străbătut de care, în contrast cu veşmintele lor elegante, orăşeneşti şi, deşi nu era frig, le sufla în faţă, venind de sus, un vânt tăios, astfel că începuseră să le ardă obrajii şi simţeau în gură o spulberare sticloasă care-i împiedica să vorbească.

Amintirea lui Hagauer o îmboldea pe Agathe să se explice faţă de fratele ei. Era convinsă că această căsătorie eşuată era pentru el, oricum ar fi privit-o, de neînţeles, judecând până şi după cele mai simple convenienţe sociale; dar nu se putea hotărî, deşi în sinea ei avea pregătite cuvintele, să treacă peste obstacolele pe care le reprezentau urcuşul la care erau obligaţi, frigul şi vântul care le biciuiau feţele. Ulrich înainta în faţa ei, păşind pe o urmă largă de roţi care îi slujea drept cărare: îi vedea umerii largi, zvelţi şi ezită acum. Ea şi-l închipuise totdeauna dur, intolerant şi oarecum dominat de un spirit de aventură, poate doar din cauza cuvintelor de reproş pe care le auzise de la tatăl ei şi din când în când şi de la Hagauer despre el şi îi fusese oarecum ruşine pentru propria ei îngăduinţă, aşa cum o resimţise toată viaţa faţă de acest frate care evadase şi se înstrăinase de familie. „A avut dreptate să nu-i mai pese

de mine!“ reflecta ea și i se reînnoia acum consternarea față de felul în care, atât de des, persistase în asemenea situații inacceptabile. În realitate era însă vorba de aceeași patimă furtunoasă, contradictorie, care o făcuse, oprită atunci în canatul ușii spre încăperea unde fusese expus tatăl ei, să strige acele versuri sălbatice. Făcu un efort să-l ajungă pe Ulrich, își pierdu respirația și deodată răsunară, izbucnindu-i de pe buze, întrebări cum pe acel drum utilitar nu se mai auziseră probabil niciodată și vântul fu sfâșiat de cuvinte pe care nici unul din frații acestui vânt al colinelor țărănești nu le mai prinseseră răsunând în suflul lor.

— Tu îți aduci, firește, aminte... strigă ea și cită câteva exemple renumite din literatură. Nu mi-ai spus dacă ai putea găsi scuze pentru un hoț; dar pe asemenea criminali i-ai găsi poate buni?!

— Firește! îi strigă Ulrich ca răspuns. Adică – nu, așteaptă puțin; poate că aceștia nu sunt decât niște oameni de situație bună, niște oameni valoroși. Este ceea ce le rămâne și mai târziu, când ajung niște criminali. Dar buni ei nu mai rămân!

— Dar atunci de ce-i mai iubești totuși și după fapta lor rea? Desigur, nu doar din cauză că au fost de condiție bună înainte, ci tocmai pentru că ei continuă să-ți placă.

— Așa este totdeauna, spuse Ulrich. Omul e cel care-i dă faptei caracterul ei, nu invers! Noi despărțim binele de rău, dar în sinea noastră știm că ele formează un singur întreg!

Agathe se înroșise, mai intens decât roșeața provocată de frig, atunci când pentru pasiunea întrebărilor ei, care se exprima tot atât cât se și ascundea în cuvinte, nu găsise altceva decât invocarea unor exemple din cărți. Invocarea abuzivă a „problemelor culturale“ este atât de iritantă încât se ivește în mod necesar sentimentul că ele nu ar mai fi la locul lor în bătaia vântului și sub crengile arborilor, ca și când cultura omenească nu ar fi recapitularea laolaltă a tuturor formațiunilor naturale! Dar ea luptase

curajoasă să-l ajungă, își trecuse brațul pe după cel al fratelui ei și-i răspunse, aproape vorbindu-i la ureche, ca el să nu mai fie nevoit să strige, și cu o insolență anume, care-i tremura pe față:

— Desigur, îi suprimăm pe cei răi, dar le mai punem totuși în față, cu toată prietenia, o masă de condamnat!

Ulrich, care intuia câte ceva din pasiunea ei manifestându-se în prezența sa, se aplecă spre sora lui și-i șopti, tot la ureche, dar destul de tare:

— Oricare dintre noi este tentat să creadă despre sine însuși că nu ar putea face nimic rău, tocmai pentru că e un om bun!

Cu aceste cuvinte ajunseră sus, în locul unde drumul de țară înceta să mai urce, ci tăia prin valurile unui podiș întins, lipsit de copaci. Vântul se oprise dintr-odată și nu mai era frig, însă, în liniștea plăcută, conversația amuți ca și când i s-ar fi tăiat firul și nu s-ar mai fi lăsat continuată.

— Cum ai ajuns, pe un asemenea vânt, tocmai la Dostoievski și Stendhal? întrebă Ulrich după o vreme. Dacă ar fi stat cineva să ne observe, i-am fi părut nebuni!

Agathe izbucni în râs.

— Ne-ar fi înțeles la fel de puțin cum ar fi înțeles strigătele păsărilor!... De altfel nu a trecut prea mult de când mi-ai vorbit tu însuți despre Moosbrugger.

Păşeau mai departe.

După o vreme Agathe spuse:

— Dar mie nu-mi place!

— Aproape că-l uitasem deja, răspunse Ulrich.

După ce o vreme merseră iarăși tăcuți, Agathe se opri locului deodată.

— Cum adică? întrebă ea. Ai făcut, după cum e de așteptat, multe lucruri iresponsabile în viață? Îmi aduc aminte de exemplu că odată ai fost internat în spital cu o rană într-un duel. Desigur că nu reflectezi de fiecare dată asupra oricărui lucru și nu poți prevedea la timp ce se va întâmpla...

— Ce întrebări mai pui astăzi? spuse Ulrich. Ce ar trebui să-ţi răspund acum?

— Tu nu regreţi niciodată ce faci? întrebă Agathe repede. Am impresia că nu te căieşti niciodată. Mi-ai spus odată ceva de genul acesta.

— Dumnezeule, îi răspunse acum Ulrich, care pornise din nou pe cărarea din faţă, în fiecare minus se ascunde şi un plus. Poate că am spus aşa ceva, dar nu trebuie luate toate ad litteram.

— În fiecare minus un plus?

— În fiecare rău şi ceva bun. Sau cel puţin în multe din cele ce sunt rele. De obicei, într-o variantă omenească având semnul minus se află o variantă plus care doar nu e recunoscută; iată ce am vrut probabil să spun. Când regreţi ceva, poţi totuşi să găseşti forţa să faci ceva bun, aşa cum altminteri n-ai fi reuşit să faci niciodată. Niciodată nu este hotărâtor ceea ce faci, ci totdeauna ceea ce faci ulterior unei fapte!

— Dacă ai omorât pe cineva, ce mai poţi face ulterior?

Ulrich ridică din umeri. Se simţea îmboldit să-i răspundă, doar aşa, de dragul raţionamentului logic:

— Poate că mi-ar da posibilitatea să scriu un poem care să le dăruiască oamenilor viaţă lăuntrică sau chiar să fac o mare descoperire! Dar se reţinu. „Niciodată nu s-ar întâmpla nimic asemănător!" îi trecu prin minte. „Numai un bolnav mintal ar putea să-şi închipuie ceva de acest gen. Sau un estet în vârstă de optsprezece ani. Sunt, Dumnezeu ştie de ce, gânduri care contrazic legile naturii. De altfel – se corectă el – cu omul primitiv tot astfel stăteau lucrurile; el omora pentru că sacrificiul uman era un mare poem religios!"

Nu rosti în cuvinte nici aceste gânduri, nici cele de dinainte, însă Agathe continuă:

— S-ar putea să-ţi fac reproşuri stupide, dar mi-am imaginat, atunci când te-am auzit pentru prima dată spunând că ceea ce contează nu e întâiul pas pe care-l faci, ci

totdeauna cel următor: dacă un om ar putea să zboare lăuntric, ca să spunem așa, să zboare moral vorbind și ar deveni astfel mereu mai bun și totul s-ar petrece tot mai repede, n-ar mai cunoaște remușcările! Te-am invidiat atunci îngrozitor!

— Este absurd, răspunse Ulrich energic. Am spus că nu contează primul pas greșit, ci următorul pas. Dar ce are importanță după acest pas următor? Firește, cel care urmează? Iar după pasul *n* și pasul *n* plus unu? Un asemenea om ar trebui să trăiască fără țel și fără nici o decizie, la urma urmelor chiar în afara realității. Totuși așa este, totdeauna contează următorul pas. Adevărul este că nu deținem nici o metodă pentru a proceda cum trebuie cu această serie care nu se încheie niciodată. Draga mea, conchise el deodată, uneori eu îmi regret toată viața!

— Este tocmai ceea nu reușești să faci! replică sora lui.

— De ce nu? De ce în mod particular nu reușesc nimic de acest gen?

— În ce mă privește, răspunse Agathe, n-am făcut niciodată nimic și astfel am avut totdeauna timp să regret puținele mele încercări de a face ceva. Sunt convinsă că tu nu cunoști situația: o stare lipsită de orice lumină! Atunci se învălmășesc umbrele și ceea ce a fost odată capătă putere asupra mea. E totul prezent până în cele mai mici amănunte, nu pot uita nimic și nu pot înțelege nimic. Este o situație neplăcută...

Rosti cuvintele fără emoție, pe un ton ponderat. Ulrich nu cunoștea cu adevărat o asemenea stare, o asemenea retragere a vieții, căci viața sa fusese totdeauna orientată spre expansiune în afară, își amintea doar că sora lui se mai plânsese uneori deschis de ea însăși. Dar amână acum să o mai chestioneze în continuare, căci între timp ajunseseră pe o colină pe care și-o propusese ca țintă a plimbării lor și înaintară până la marginea acesteia. Era o proeminență pronunțată, pe care o legendă o punea în legătură cu un asediu al trupelor suedeze în timpul Războiului de Treizeci

de Ani, căci semăna cu o fortificaţie, chiar dacă era prea mare pentru un asemenea scop, mai degrabă un bastion înverzit al naturii, fără tufişuri şi arbori şi care în latura pe care o întorcea spre oraş se ridica asemenea unui perete de stâncă înalt, deschis la culoare. O lume de coline, adâncite parcă şi golaşe, înconjura această înălţime; nu se vedea nici un sat, nici o casă, doar umbrele norilor şi păşunile cu ierburi cenuşii. Ulrich era cucerit din nou de locul pe care-l cunoştea din amintirile adolescenţei: oraşul se deschidea mai departe şi acum, în faţă, în adâncime, strâns, înfricoşat parcă, în jurul câtorva biserici care arătau asemenea unor găini cu puii lor, astfel că simţeai fără voie dorinţa de a ajunge la el dintr-un salt şi de a te aşeza printre casele lui sau de a le ridica dintr-odată, cu o mână de uriaş, ţinându-le între degete. „Trebuie să fi trăit simţăminte superbe acei aventurieri suedezi, când, după ce au rătăcit pe caii lor săptămâni de zile, au ajuns într-un asemenea loc şi şi-au văzut, pentru întâia dată, din şei, prada!" spuse el, după ce-i explicase surorii semnificaţia acelei coline.

— Apăsarea vieţii – descurajarea aceasta tainică lăsându-se asupra noastră, conştiinţa că toţi trebuie să murim, că totul este atât de scurt şi probabil atât de zadarnic! – simţămintele acestea ni se ridică la drept vorbind în suflet doar în asemenea clipe!

— În ce clipe, spui tu? întrebă Agathe.

Ulrich nu ştia ce ar fi trebuit să răspundă. De fapt nici nu voia să răspundă. Îşi amintea că, adolescent fiind, de fiecare dată când se afla în locul acela simţea nevoia să strângă din dinţi şi să tacă. În cele din urmă răspunse:

— În clipele care îndeamnă la aventură, atunci când trecerea vieţii ne poartă cu sine: la drept vorbind, în clipele lipsite de sens!

Rostindu-şi vorbele, îşi simţea capul aşezat pe gât asemenea unei nuci găunoase şi închizând în el zicale vechi, cum ar fi fost: „Cumătra Moarte" sau „Mi-am irosit viaţa";

în același timp auzea ecoul prelungit al acelei izbucniri în *fortissimo* a anilor în care nu a fost trasată încă granița dintre așteptările pe care le ai de la viață și viața însăși. Se gândea: „Ce trăiri am cunoscut eu de atunci încoace care să fi fost neechivoce și fericite? Nici una".

Agathe răspunse:

— Eu am acționat totdeauna fără nici un sens, ceea ce nu poate decât să te facă nefericit.

Înaintase până foarte aproape de marginea colinei; cuvintele fratelui său îi ajungeau surde la ureche, nu le înțelegea și vedea în fața ei un peisaj grav și posomorât, a cărui tristețe se acorda cu propria ei amărăciune. Întorcându-se, spuse:

— Este aici un mediu tocmai bun să te sinucizi în mijlocul lui, și surâse; vidul din capul meu s-ar destrăma nesfârșit de blând în golul acestei priveliști!

Făcu acum câțiva pași îndărăt spre Ulrich.

— Toată viața mea, continuă ea, mi s-a reproșat că nu am voință, că nu iubesc nimic, că nu venerez nimic, pe scurt, că aș fi o ființă care nu se decide să trăiască. *Papa* îmi spunea astfel, condamnându-mă, Hagauer mi-o reproșa; iar acum, spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi, în sfârșit, în ce fel de clipe ni se pare ceva a fi necesar în viață?

— Atunci când te întorci în pat pe partea cealaltă! explică Ulrich brutal.

— Ce tot spui?

— Iartă-mă, o rugă el, e un exemplu care se dă de obicei. Dar așa e în realitate: ești nemulțumit de poziția ta; te gândești fără încetare s-o schimbi, faci un plan după altul, fără să le pui în aplicare; în sfârșit, renunți: apoi dintr-odată te-ai întors pe partea cealaltă! La drept vorbind, ar trebui să se spună că ai fost întors. Nu există un alt model potrivit căruia să acționezi, nici în situațiile în care ești angajat pasional, nici în hotărârile pe care le-ai premeditat timp îndelungat.

Nu o privea răspunzându-i, își răspundea sieși. Continua să aibă senzația: „Aici am stat eu odată și am vrut ceva, ceva care nu mi s-a îndeplinit nicicând".

Agathe surâdea în continuare, dar gura i se crispase ca într-o expresie amară. Se întoarse la locul dinainte și privea mută în depărtările aventuroase din fața ei. Mantoul ei de blană se desprindea întunecat pe fondul cerului și silueta ei zveltă alcătuia un contrast izbitor cu tăcerea, întinzându-se larg în jur, a peisajului și a umbrelor norilor alunecând pe deasupra. Privind-o, Ulrich trăia emoția indescriptibil de puternică a vieții care trecea în jurul lui. Aproape că-i era rușine că se afla aici, în compania unei doamne, în loc de a ține de căpăstru un cal înșeuat. Deși era conștient de faptul că sursa stării reale se afla în imaginea liniștită pe care o emana sora sa, avea totuși impresia că se întâmpla ceva, nu cu el, ci undeva în lume, iar el lipsea de la acea întâmplare. Își spuse că era ridicol. Cu toate acestea, fusese ceva adevărat în afirmația pe care o rostise fără să se gândească adineaori, că își regreta viața. Își dorea uneori să se fi implicat în împrejurările din jurul lui ca într-o luptă în care să se fi angajat, chiar dacă asemenea întâmplări ar fi fost absurde sau criminale; esențial ar fi fost să fie autentice. Definitiv autentice, fără acel provizorat continuu pe care-l au asemenea întâmplări atunci când omul este superior propriilor sale trăiri. Așadar, autentice și cuprinse în sine – medită Ulrich, care căuta acum cu toată seriozitatea o expresie exactă și, pe neașteptate, gândul nu-i mai alunecă în jurul unor asemenea întâmplări imaginare, ci se opri la imaginea reală pe care Agathe, nimic altceva decât reflectarea propriului său sine, i-o oferea în momentul acela. Astfel, frații rămaseră o vreme îndelungată despărțiți unul de altul și fiecare pentru sine, o ezitare încărcată de contradicții nu le mai îngădui nici cea mai mică mișcare, nici cea mai mică schimbare. Remarcabil era însă că, oprit acolo, Ulrich nu se gândea câtuși de puțin că în clipa aceea se întâmplase deja ceva, căci la

dorința Agathei și în graba de a se debarasa de cumnatul său îi debitase acestuia, care nu bănuia nimic, minciuna că ar fi existat un testament sigilat, care urma să fie deschis peste câteva zile, și îl încredințase, de asemenea împotriva convingerilor proprii, că Agathe urma să-l reprezinte, ceea ce Hagauer avea să incrimineze mai târziu ca fiind o acțiune de complicitate.

Într-un fel sau altul părăsiră până la urmă locul acela în care fiecare din ei se cufundase în propriile gânduri și porniră împreună mai departe fără să-și mai fi spus ceva. Vântul reîncepuse să sufle rece și, pentru că Agathe dădea semne de oboseală, Ulrich îi propuse să caute o stână pe care o știa în apropiere. Era o colibă de piatră pe care o găsiră curând și se văzură siliți să-și aplece capul când intrară, iar nevasta ciobanului îi fixa din priviri, fâstâcindu-se și apărându-se parcă. În amestecul de germană cu acea limbă slavă care era vorbită acolo, la țară, și de care își mai amintea nelămurit, Ulrich îi ceru îngăduința să se încălzească puțin și, în adăpostul casei, să-și mănânce proviziile; își susținu cu atâta mărinimie cererea cu o monedă încât gazda lor fără voie începu să se vaite înfricoșată că în sărăcia lor lucie nu puteau primi mai bine niște „domni de vază". Ea șterse repede masa pătată de grăsime așezată la fereastra colibei, ațință un foc de vreascuri în vatră și puse niște lapte de capră să se încălzească. Agathe însă se îndreptă de îndată spre fereastră, strecurându-se pe lângă masă și nu mai acordă nici o atenție eforturilor celor din jur, ca și când ar fi fost ceva de la sine înțeles că aveau să găsească un adăpost undeva și-i era indiferent unde anume. Privea prin careul tulbure al celor patru ochiuri de geam spre câmpia de afară, care se întindea dincolo de „fortăreața" naturală și care, acum nemaifiind văzută de la înălțimea colinei de unde să i se fi deschis perspectiva, amintea mai degrabă de senzația unui înotător înconjurat de crestele verzi ale valurilor. Ziua nu coborâse încă spre amurg, dar trecuse de amiază și își pierdea acum din lumină. Agathe întrebă deodată:

— De ce nu stai niciodată serios de vorbă cu mine?

Cum ar fi putut Ulrich să-i răspundă mai bine decât printr-o privire fugară care ar fi urmat să exprime inocență și surpriză? Era ocupat tocmai să așeze pe masă felii de șuncă, ouă și cârnați pe o hârtie așternută între el și sora lui.

Agathe continua însă:

— Când te lovești undeva pe trup, din greșeală, te doare și te sperii parcă dându-ți seama de deosebirea între senzații. Când însă eu vreau să te întreb ceva decisiv de important, tu te destrami pur și simplu în aer.

Nu se atinse de proviziile pe care el i le întinsese, ba chiar se retrase în refuzul ei de a încheia ziua cu o asemenea colațiune campestră, în așa fel încât nici măcar nu atingea masa. Se repetă ceva asemenea cu urcușul lor adineaori pe drumul de țară. Ulrich împinse la o parte paharele cu lapte de capră, care tocmai fuseseră aduse la masă de la vatră și care ridicau spre nasurile lor, neobișnuite cu asemenea gusturi, un miros foarte neplăcut; ușorul dezgust pe care-l simțea avu un efect purificator și stimulator, precum produce uneori o senzație bruscă de amărăciune.

— Eu am stat totdeauna de vorbă serios cu tine, răspunse el. Dacă nu-ți place felul în care vorbesc cu tine, nu am ce să fac; căci ceea ce nu-ți place ție în răspunsurile mele este, de fapt, morala timpului nostru.

În clipa aceea își dădu limpede seama că voia să-i explice surorii lui cât mai complet cu putință tot ceea ce ar fi trebuit să știe ea pentru a se înțelege pe sine însăși și, de asemenea, puțin și pe fratele ei. Cu hotărârea unui om care socotește drept inutilă orice întrerupere, începu o prelegere mai lungă:

— Morala timpului nostru este, orice s-ar spune, cea a realizării. Cinci falimente mai mult sau mai puțin frauduloase reprezintă ceva bun, dacă după al cincilea urmează o perioadă de binecuvântare și de prosperitate. Succesul poate să facă uitat tot restul. Când cineva a ajuns în punctul în care poate acorda bani pentru câștigarea alegerilor

și poate achiziționa tablouri, își atrage în același timp indulgența statului. Există în sensul acesta reguli nescrise: dacă cineva dă bani pentru biserică, pentru opere de binefacere și pentru partide politice, sumele respective ajung să fie cel mult o zecime din ceea ce ar fi trebuit să dea dacă i-ar fi trecut prin minte să-și demonstreze bunăvoința prin promovarea artelor. Există și limite în ce privește succesul; nu se poate obține orice pe orice cale; anumite principii legate de coroană, de nobilime și de societate au asupra „parvenitului" un efect de înfrânare. Pe de altă parte, statul, în calitatea sa de entitate suprapersonală, recunoaște fățiș principiul că este permis ca cineva să ucidă, să jefuiască și să practice înșelăciunea, dacă de aici rezultă puterea, civilizația și strălucirea. Firește că nu susțin nici măcar faptul că toate acestea ar fi recunoscute măcar la modul teoretic, totul e mai degrabă foarte neclar. Dar eu îți expun aici faptele cele mai obișnuite. Argumentarea morală este pe lângă toate acestea încă un mijloc pentru atingerea țelului, o armă de luptă folosită cam la fel cum este folosită și minciuna. Astfel arată lumea creată de oameni și aș vrea să fi fost femeie – dacă femeile nu ar iubi bărbații!

Trece drept bun astăzi ceea ce ne creează iluzia că ne-ar ajuta să ajungem undeva: însă convingerea aceasta este tocmai ceea ce tu ai definit a fi omul care zboară, fără a avea remușcări, iar eu am delimitat-o ca pe o problemă pentru a cărei rezolvare ne lipsește metoda. Ca om de formație științifică, eu am în orice situație sentimentul că ceea ce cunosc este incomplet și că reprezintă doar niște jaloane; poate că mâine voi dobândi o nouă experiență care să mă facă să gândesc altfel decât astăzi; pe de altă parte, un om complet dominat de sentimentele sale, „un om în ascensiune", așa cum l-ai zugrăvit tu, va simți fiecare din acțiunile sale ca pe o treaptă peste care el se va ridica spre următoarea. Este deci ceva în spiritul nostru și în sufletul nostru, o „morală a pasului următor"; dar este aceasta doar morala celor cinci falimente, pătrunde morala

întreprinzătorilor din vremea noastră atât de profund în lumea lăuntrică? Sau este doar iluzia unei identități de vederi? Sau morala celor care fac carieră este doar o caricatură prea devreme ieșită la iveală în lumea unor fenomene mai profunde? În clipa de față n-aș putea să-ți dau nici un răspuns în această privință!

Mica pauză de respirație pe care o făcu Ulrich în explicațiile sale era pur retorică, pentru că el intenționa să-și dezvolte mai departe vederile. Însă Agathe, care ascultase până atunci în felul ei vivace și deopotrivă apatic, care-i era caracteristic uneori, abătu conversația într-un sens de-a dreptul contrar prin simpla observație că un asemenea răspuns i-ar fi fost indiferent, căci ea voia doar să știe ce gândea Ulrich personal și că ea însăși era incapabilă să cuprindă în mintea ei tot ceea ce lumea ar fi putut gândi.

— Dar dacă tu mi-ai pretinde, în indiferent ce formă, ca eu să realizez ceva în viață, aș prefera să nu am nici un fel de morală, adăugă ea.

— Slavă Domnului! exclamă Ulrich. Mă bucur de fiecare dată când îți privesc tinerețea, frumusețea, forța, iar apoi te aud spunând că tu nu ai absolut deloc energie! Oricum, epoca noastră are și așa prea multă, așa că debordează uneori. Nimeni nu mai vrea gânduri, ci vrea doar să vadă fapte. Energia îngrozitoare care îndeamnă la acțiune provine pur și simplu de la faptul că nimeni nu mai are nimic de făcut. Pe plan lăuntric, vreau să spun. Dar, la urma urmei, fiecare om se repetă de fapt toată viața: ajunge să exercite o profesie, apoi merge înainte. Cred că aici am ajuns iarăși la întrebarea pe care mi-ai pus-o adineaori sub cerul liber. E atât de simplu să ai energie pentru fapte, și atât de greu să cauți un sens al faptelor. Este ceea ce în zilele noastre înțeleg doar puțini. Din cauza aceasta, oamenii de acțiune seamănă astăzi cu niște jucători de popice, care cu gesturile unui Napoleon sunt în stare să dărâme nouă piese confecționate din lemn. Nici măcar nu m-ar mira dacă până la urmă ar ajunge să se

încaiere între ei, doar din cauză că deasupra capetelor lor plutește neînțelesul acesta tot mai mare care le spune că simplele fapte sunt inadecvate!...

Începuse vorbind însuflețit, dar devenise treptat gânditor și apoi tăcu chiar o vreme. În cele din urmă își ridică privirea surâzând și se mulțumi să spună:

— Tu spui că dacă aș pretinde din partea ta un efort moral, m-ai dezamăgi. Eu îți explic acum că dacă tu mi-ai cere sfaturi de ordin moral, eu te-aș dezamăgi. Vreau să spun, noi nu avem nimic precis să cerem unul de la altul; noi toți la un loc, adică: în realitate, noi n-ar trebui să cerem fapte unii de la alții, ci ar trebui întâi să le creăm premisele; aceasta e senzația mea!

— Cum ar trebui să procedăm? întrebă Agathe.

Remarca, desigur, faptul că Ulrich se abătuse de la discursul ambițios, general, cu care începuse și că ajunsese la ceva de interes personal, dar pentru gustul ei era oricum prea general. Ea avea, după cum se știe, o prejudecată împotriva oricăror analize de ordin general și considera orice efort care depășea, cum s-ar spune, limitele propriei epiderme ca oarecum lipsit de perspective; desigur, considera astfel în măsura în care ar fi fost vorba de un efort din partea ei înseși, însă probabil că extindea aceste simțăminte și asupra afirmațiilor de ordin general ale altora. Cu toate acestea, nu îl înțelegea pe Ulrich foarte bine. Observă deodată că fratele ei, pe când își ținea capul aplecat și vorbea astfel cu vocea scăzută împotriva energiei și puterii de a făptui, cresta cu lama briceagului pe care, fără să-și dea seama, nu-l lăsase din mână, linii și dungi în tăblia mesei, iar pe mâna lui toate tendoanele erau încordate. Mișcările acestea inconștiente, dar aproape pătimașe, ale mâinii lui și faptul că spusese atât de direct despre Agathe că era tânără și frumoasă formau un duet absurd, mai presus de ansamblul orchestrei alcătuit din celelalte cuvinte, de altfel nici nu le acorda vreun sens, decât cel că era așezată aici și îl privea.

— Ce ar trebui să facem? răspunse Ulrich pe același ton ca mai înainte. Odată, invitat fiind la vara noastră, i-am făcut contelui Leinsdorf propunerea să înființeze un secretariat mondial al preciziei și spiritului, pentru ca oamenii care nu merg la biserică să știe ce au de făcut. Bineînțeles, am glumit doar, căci încă de multă vreme pentru adevăr noi am creat știința, dar dacă pentru ceea ce mai rămâne s-ar cere ceva asemănător, astăzi am fi determinați să ne rușinăm ca de ceva irațional. Cu toate acestea, toate lucrurile pe care noi doi le-am discutat până acum ne conduc cu gândul la un asemenea secretariat!

Renunțase la discursul său și se rezema acum, cu trupul drept, de speteaza băncii.

— Probabil că m-aș destrăma iarăși în văzduh, dacă aș mai adăuga: cum s-ar putea înfăptui ceva asemănător astăzi? întrebă el.

Cum Agathe nu răspunse nimic, se lăsă tăcerea. După o vreme Ulrich spuse:

— De altfel, cred uneori eu însumi că nu-mi pot menține asemenea convingeri! Când te-am văzut adineaori stând așa, continuă el cu vocea scăzută, acolo, pe colina aceea, nu știu de ce am simțit nevoia nestăpânită să fac ceva. Eu am mai făcut uneori și câte ceva fără să stau să mă gândesc; farmecul de a ți se întâmpla asta constă în faptul că mai rămânea totdeauna lângă mine ceva. Uneori pot să mă gândesc că un om ar putea fi fericit chiar și printr-o crimă, pentru că i-ar asigura un anumit balast și l-ar înscrie, poate, pe un curs mai ferm.

Nici de data aceasta sora lui nu răspunse imediat. O privea acum liniștit, poate chiar cercetător, fără ca trăirea despre care vorbise să se repete și, la drept vorbind, fără să se gândească la ceva anume. După puțină vreme, ea îl întrebă:

— M-ai învinovăți dacă aș comite o crimă?

— Ce ar trebui să-ți răspund acum? spuse Ulrich, aplecat iarăși asupra briceagului cu care scrijelea masa.

— Nu adopți nici o atitudine?

— Nu, astăzi nu există nici o atitudine fermă.

Atunci Agathe răspunse:

— Aș vrea să-l omor pe Hagauer.

Ulrich se sili să nu-și ridice privirea. Cuvintele îi trecuseră pe la urechi încet, rostite cu voce scăzută, dar când trecură, lăsară după ele în amintire ceva care semăna cu o urmă lată de roată. Uitase imediat tonul cu care fuseseră spuse, ar fi fost necesar să-i vadă fața ca să știe cum ar fi trebuit înțelese vorbele acelea, dar nu voia să le acorde nici măcar atâta importanță.

— Foarte frumos, spuse, și de ce nu? Crezi că există astăzi cineva care să nu-și fi dorit niciodată ceva asemănător? Înfăptuiește crima, la urma urmei, dacă poți într-adevăr s-o comiți! E ca și cum ai fi spus: aș vrea să-l iubesc pentru greșelile lui!

De-abia acum își îndreptă iarăși trupul și o privi în față pe sora lui. Chipul ei avea o expresie încăpățânată și surprinzător de tulburată. Lăsându-și privirea pe fața ei, îi explică, pronunțând cuvintele rar:

— Aici, vezi tu, e ceva care nu e în regulă; la granița între ceea ce se petrece în noi și ceea ce se petrece în afara noastră, astăzi lipsește orice fel de mijlocire, jumătățile acestea se leagă una de alta și formează un tot numai pierzând enorm: aproape că s-ar putea spune că dorințele noastre rele sunt doar partea de umbră a vieții pe care o trăim cu adevărat, iar viața pe care o trăim cu adevărat este doar partea de umbră a dorințelor noastre bune. Închipuie-ți pur și simplu că ai comite crima cu adevărat: nu ar fi deloc ceea ce ai vrut tu să semnifice, ai fi cel puțin grozav de dezamăgită...

— Poate că atunci, dintr-odată, aș fi un alt om: ai recunoscut și tu, îl întrerupse Agathe.

Când în clipa aceea Ulrich își întoarse fața într-o parte, se văzu silit să-și amintească acum că nu erau singuri, ci că două ființe omenești le ascultau conversația. Bătrâna

stăpână a casei – de altfel, ea nu putea să fi avut mai mult de patruzeci de ani și era îmbătrânită doar de zdrențele în care era îmbrăcată și de urmele vieții ei de mizerie – se așezase, prietenoasă, alături de vatră și lângă ea venise și ciobanul, care se întorsese în coliba lui în timp ce ei stăteau de vorbă, fără ca oaspeții, atât de preocupați de ei înșiși, să-l fi remarcat. Cei doi bătrâni își lăsaseră mâinile pe genunchi și ascultau, după cât se părea, măguliți parcă și uimiți, discuția care se desfășura în coliba lor și erau foarte mulțumiți că asistau la o asemenea convorbire chiar dacă nu deslușeau nici un singur cuvânt din ea. Vedeau că nu băuseră laptele, că nici de cârnați nu se atinseseră, era un spectacol și, cine știe, poate chiar unul care le ridica moralul. Nici măcar nu șușoteau între ei. Privirea lui Ulrich se cufunda în ochii lor larg deschiși și, pentru că se simțea încurcat, le surâse, iar dintre ei doi doar femeia îi răspunse cu un surâs, în vreme ce bărbatul își menținu mai departe rezerva respectuoasă.

— Trebuie să mâncăm! îi spuse Ulrich pe englezește surorii sale. Stau și se minunează!

Agathe gustă ascultătoare din pâinea cu cârnați, el însuși se hotărî să mănânce ceva și bău chiar puțin lapte. În vremea aceasta Agathe spuse, vorbind tare și degajat:

— Gândul că i-aș face rău îmi e neplăcut, dacă stau acum să mă întreb ce gândesc. Așa că poate nu aș vrea totuși să-l omor. Dar aș vrea să-l distrug! Să-l tai în bucățele, să le pisez într-o piuliță și să le scutur pulberea în apă: iată ce aș vrea! Să șterg orice urmă a ceea ce a fost!

— Știi, e mai curând comic ce spunem noi aici, remarcă Ulrich.

Agathe tăcu o vreme. Apoi spuse însă:

— Dar în prima zi mi-ai promis doar că ai să fii de partea mea împotriva lui Hagauer!

— Firește că sunt. Dar nu așa.

Agathe tăcu iarăși. Apoi spuse deodată:

— Dacă ai putea să cumperi sau să închiriezi un automobil, am putea să mergem la mine acasă prin Iglau și să ne întoarcem pe drumul mai lung, cred că prin Tabor. Nu s-ar gândi nimeni că am fost noaptea acolo.

— Dar servitorii? Din fericire, de fapt nici nu știu să șofez! Ulrich râse, iar apoi clătină fără să vrea capul: Idei la ordinea zilei!

— Da, așa spui tu, zise Agathe.

Împingea gânditoare cu unghia o bucată de slănină încolo și încoace; se părea că unghia degetului ei se juca astfel de la sine și se alesese și cu o pată de grăsime.

— Dar tu spui, de asemenea: virtuțile societății sunt vicii pentru sfinți!

— Nu am spus însă că viciile societății ar fi virtuți pentru sfinți! precizează Ulrich calm.

Râse, îi prinse mâna Agathei și o șterse cu batista lui.

— Întotdeauna retractezi totul! îl certă Agathe și surâse nemulțumită; însă în vremea aceasta i se urcase sângele în obraji, căci căuta să-și elibereze degetul.

Cei doi bătrâni de lângă vatră, care continuau să stea întocmai ca mai înainte, surâseră și ei acum, ca un ecou, cu toată fața.

— Când stai de vorbă cu mine așa și spui când una, când alta, continuă Agathe cu jumătate de gură, am impresia că mă văd în cioburile unei oglinzi: nu te vezi niciodată toată.

— Nu, răspunse Ulrich, dar nu-i eliberă mâna, astăzi nu te vezi niciodată cu totul și nu te miști niciodată cu toată ființa: tocmai aici este problema!

Agathe cedă, părăsindu-și deodată brațul în voia lui.

— Eu sunt, desigur, contrariul unui sfânt, explică ea încet. Poate că în indolența mea am fost mai rău chiar decât o femeie întreținută. Cert e că nici nu am deloc spirit de inițiativă și poate că nici n-aș putea să omor pe cineva. Dar așa cum vorbeai atunci, prima dată, despre sfinți, a trecut acum destulă vreme, atunci am văzut ceva, așa, „în toată statura" mea...!

Își aplecase capul ca să reflecteze sau poate ca să nu i se vadă fața.

— Am văzut un sfânt, care era înfățișat ca statuie pe o fântână. Ca să spun drept, poate că nici n-am văzut nimic, dar am simțit ceva care s-ar putea exprima în felul acesta. Apa curgea, izvorând din căușul palmelor acelui sfânt, revărsându-se peste marginile bazinului ca și cum s-ar fi îndreptat în toate direcțiile. Așa, mă gândesc, ar trebui să fie, iar atunci am face totdeauna ceea ce e bine și, în ultimă instanță, ar fi indiferent ce am mai face.

Agathe se vede într-o revărsare sfințită și tremură la gândul că păcatele ei există pe lume și vede, nevenindu-i să creadă, cum șerpii și rinocerii, munții și hăurile rămân nemișcate și tot mai mici, mult mai mici decât e ea însăși, așternându-i-se la picioare.

— Dar atunci cum stau lucrurile cu Hagauer? o necăji Ulrich încet.

— Tocmai aceasta este problema. El nu se potrivește aici. El trebuie să dispară.

— Am să-ți povestesc atunci ceva, spuse fratele ei. De fiecare dată când a trebuit să iau parte la o acțiune în comun, la vreo împrejurare oarecare, obișnuită, cu mai mulți oameni, m-am simțit ca un ins care înainte de ultimul act iese din teatru ca să ia aer o clipă și vede vidul întunecat deasupra capului, cu stele multe, și își lasă pălăria, paltonul, uită de spectacol și pleacă de acolo.

Agathe îl privea cercetătoare. Ce spunea el era și nu era adecvat, ca răspuns.

Ulrich îi întâlni privirea.

— Ți se întâmplă și ție să simți deseori o antipatie pentru care nu există simpatia care s-o echilibreze, spuse el și reflectă: „Este oare asemenea mie?“ și iar îi trecu prin minte: „Poate îmi seamănă așa cum seamănă un pastel cu o gravură în lemn“.

El se considera pe sine ca fiind cel mai stabil dintre ei doi. Iar ea era mai frumoasă decât el. Atât de agreabil de frumoasă. Își trecu strânsoarea de la deget la toată mâna

ei: era o mână caldă, prelungă, plină de viață și până atunci nu o ținuse în a lui decât când se salutaseră. Tânăra lui soră era acum tulburată și chiar dacă nu s-ar fi putut spune că-i dăduseră lacrimile, totuși ochii îi erau umezi.

— Peste câteva zile tu ai să pleci de lângă mine, spuse ea, și cum am să mă mai descurc atunci cu tot ce am dezbătut acum?

— Am putea rămâne împreună, poți să vii cu mine.

— Cum îți închipui că s-ar putea? întrebă Agathe; i se ivise cuta aceea mică pe frunte.

— Ei, deocamdată nu-mi închipui nimic; mi-a trecut de-abia acum, așa, prin minte.

Se ridică și le mai dădu ciobanilor o monedă, „pentru masa zgâriată". Agathe îi vedea, ca printr-un nor, pe țărani rânjind, dând din cap și spunând ceva prietenos în cuvinte întretăiate, neînțelese. Când trecu prin fața lor, le percepu cei patru ochi dezgoliți și ospitalieri privind-o emoționați de pe chipurile lor și înțelese că îi socotiseră o pereche de îndrăgostiți, care se certaseră și acum se împăcaseră iarăși.

— Ne-au luat drept îndrăgostiți! spuse ea.

Exuberantă deodată, își petrecu brațul pe după cel al fratelui ei și toată buna dispoziție îi izbucni pe neașteptate.

— Ar trebui să mă săruți! îi ceru și strânse râzând brațul lui Ulrich lângă trupul ei, când se opriră în pragul colibei și ușa scundă se deschise spre întunericul de afară.

11

Conversații pe teme de sacralitate. Începutul

În restul ședерii lui Ulrich nu mai fu prea des vorba despre Hagauer, dar vreme îndelungată cei doi frați nu

mai reveniră la ideea să-și permanentizeze reîntâlnirea și să înceapă o viață în comun. Cu toate acestea, focul care, la dorința nestăpânită a Agathei de a-și părăsi soțul, izbucnise ardent mocnea mai departe sub cenușă. Se continua în discuții care nu-și găseau sfârșitul și reizbucneau mereu; poate că ar fi trebuit să se spună: sentimentele Agathei își croiau o altă posibilitate de a se mistui în voie.

De obicei, ea punea la începutul unor asemenea conversații câte o întrebare anume, cu caracter personal, a cărei formă interioară era „se cuvine sau nu se cuvine?". Firea ei anarhică avusese până atunci înfățișarea tristă și obosită a convingerii care-i spunea: „Am îngăduința să fac totul, dar oricum nu vreau nimic", și astfel întrebările pe care i le adresa tânăra sa soră îi făceau uneori lui Ulrich, nu fără îndreptățire, impresia că ar fi fost întrebările unui copil, la fel de calde ca mânuțele unor asemenea creaturi neajutorate.

Propriile lui răspunsuri aveau o altă particularitate, pentru el nu mai puțin caracteristică; îi împărtășea totdeauna bucuros câte ceva din recolta vieții și din reflecțiile lui și, cum obișnuia el, se exprima într-un fel pe cât de sincer, pe atât de îndrăzneț din punct de vedere spiritual. Ajungea repede să vorbească despre „morala istoriei" pe care o povestea sora lui, cuprindea totul în formule, se lua cu plăcere pe sine însuși ca exemplu și în felul acesta îi dezvăluia Agathei multe despre sine, adică din viața sa mai agitată de dinainte. Agathe nu-i povestea nimic despre ea, ci admira la el facultatea de a putea vorbi despre viața lui și îi plăcea că el trăgea din toate impulsurile ei observații morale. Căci morala nu este nimic altceva decât o ordine a sufletului și a lumii lucrurilor, cuprinzându-le pe amândouă deopotrivă; astfel, nu e surprinzător că tinerii, a căror voință de viață este încă intactă în toate privințele, vorbesc mult despre ea. Mai degrabă pentru un bărbat de vârsta și experiența lui Ulrich ar fi fost necesară o explicație; căci bărbații vorbesc despre morală numai din punct

de vedere profesional, atunci când ea face parte din limbajul oficial, altminteri însă acest cuvânt a fost acaparat pentru ei de activitățile vieții și nu se mai poate desfășura în deplina sa puritate. Când Ulrich vorbea despre morală, se crea o dezordine profund fascinantă pentru Agathe, care recunoștea tulburările ei proprii. Ea se rușina acum de faptul că mărturisise, oarecum cu naivitate, că ar fi vrut să trăiască în „deplin acord cu ea însăși", căci i se părea că află ce condiții complexe trebuiau întâi îndeplinite, și totuși își dorea cu nerăbdare ca fratele ei să ajungă mai repede la un rezultat, căci deseori avea impresia că tot ceea ce spunea el se orienta tocmai într-acolo, de fiecare dată către sfârșit în chip tot mai precis, și se oprea de-abia la ultimul pas înaintea pragului, iar acolo renunța din nou la încercarea lui.

Locul acestei ultime cotituri în încercările sale și al acelor ultimi pași, a căror influență paralizantă nu-i scăpa nici lui Ulrich, poate fi însă definit în termenii cei mai generali prin constatarea că fiecare principiu al moralei europene duce până la un asemenea punct, dincolo de care nu se poate merge mai departe; astfel că un om, care dă socoteală pentru el însuși, face la început gesturile cuiva care se bălăcește într-o apă puțin adâncă, atâta vreme cât simte sub el convingeri ferme, dar dintr-odată simte cu spaimă că se îneacă atunci când merge ceva mai departe, ca și când fundamentul vieții se pierde nemijlocit atunci când trece de la mică adâncime înspre profunzimi cu totul imponderabile. În ce-i privește pe ei doi, situația își găsea expresia exterioară într-un anumit fel: Ulrich putea să converseze calm și explicit la început, atâta vreme cât în discuție apela la rațiune, iar Agathe participa la fel de intens ascultându-l; dar apoi, când terminau de vorbit și tăceau, pe chipurile lor se așternea o încordare mult mai febrilă. Astfel se întâmplă odată că se văzură transpuși dincolo de granița la care se opriseră, fără să-și dea seama până atunci. Ulrich susținuse:

— Singura caracteristică esențială a moralei noastre este că, de fapt, preceptele ei se contrazic. Cel mai moral dintre principiile sale este: excepția confirmă regula!

Probabil că îl îmboldise să facă o asemenea afirmație pur și simplu aversiunea sa față de o comportare morală care se pretindea inflexibilă și care în aplicarea practică trebuia să cedeze oricăror presiuni, găsindu-se astfel în contradicție directă cu o procedură exactă care ar fi ținut seama întâi de experiență și ar fi derivat legile din respectarea acelei experiențe. Cunoștea, firește, deosebirea care se făcea între legile naturii și legile moralei, în sensul că unele le sunt atribuite naturii lipsite de morală, celelalte trebuind să fie puse pe seama naturii umane mai puțin obstinate; însă era de părere că acea separare încetase a mai fi acurată și ar fi vrut tocmai să spună că, în acel sens, morala se găsea într-o stare de întârziere de o sută de ani față de gândire, adaptându-se atât de greu cerințelor schimbate. Înainte însă de a fi ajuns până în acel punct în explicațiile sale, Agathe îl întrerupse cu un răspuns care părea foarte simplu, dar care pentru moment îl descumpăni.

— Oare a fi bun să nu mai fie bine? își întrebă fratele, și era în ochii ei o strălucire întocmai ca atunci când schimbase decorațiile tatălui lor, ceea ce, după aprecierea oricui, n-ar fi fost un lucru bun.

— Ai dreptate, răspunse el însuflețindu-se. Într-adevăr, trebuie întâi să formulăm asemenea principii dacă vrem să simțim iarăși înțelesul originar! Dar copiilor le place starea de a fi buni, așa cum le plac dulciurile...

— De altfel, cum le place să fie răi, îl completă Agathe.

— Dar starea de a fi bun ține oare încă de pasiunile adulților? întrebă Ulrich. Ea face parte din principiile lor! Ei nu mai sunt buni, li s-ar părea pueril, ci acționează în spiritul binelui; un om bun este unul care are principii bune și care face fapte bune; e secretul lui Polichinelle că în vremea aceasta el poate să fie un adevărat ticălos!

— Vezi Hagauer, completă Agathe.

— Există o absurditate paradoxală în acești oameni buni, spuse Ulrich. Ei fac dintr-o stare de spirit o exigență. dintr-o stare de grație, o normă, dintr-o stare de existență, un scop! În familia celor buni ei mănâncă toată viața numai resturi, de unde se iscă zvonul că ar fi fost cândva o sărbătoare de la care provin aceste rămășițe! Desigur, din când în când, câteva virtuți revin la modă, dar îndată ce s-a petrecut acest fenomen, își pierd prospețimea.

— N-ai spus odată că aceeași acțiune poate fi bună sau rea, în funcție de context? întrebă acum Agathe.

Ulrich recunoscu. Era teoria sa că valorile morale nu ar fi mărimi absolute, ci noțiuni funcționale. Când însă ajungem să moralizăm și să generalizăm, le desprindem din întregul lor natural.

— Probabil acesta este locul în care ceva nu mai este în ordine în drumul spre virtute, spuse el.

— Căci altminteri cum ar mai putea oamenii morali să fie atât de plicticoși, întregi Agathe, câtă vreme totuși intenția lor de a fi buni ar trebui să fie lucrul cel mai delicios, mai dificil și mai amuzant pe care ți l-ai putea închipui!

Fratele ei ezită; dar deodată lăsă totuși să se strecoare afirmația care avea să-i conducă pe cei doi spre o relație cu totul insolită.

— Morala noastră, explică el, este cristalizarea de suprafață a unei mișcări interioare care e complet diferită de ea! Din tot ce spunem noi absolut nimic nu se potrivește! Ia oricare frază vrei, de exemplu cea care tocmai mi-a trecut prin minte: „Pușcăria este un loc al remușcării!". E un principiu pe care poți să-l enunți cu conștiința împăcată, dar nimeni nu îl înțelege ad litteram, căci altminteri cei întemnițați ar trece prin focurile iadului! În consecință, cum înțelegem o asemenea formulă? Desigur, doar puțini știu ce înseamnă remușcarea, dar toată lumea spune unde ar trebui ea să domnească. Sau gândește-te că e ceva care-ți exaltă sufletul; de unde a apărut ca să fie

inclus în morală? Când am fost noi în asemenea măsură lipiți cu fața de țărână încât să ni se pară o binecuvântare gândul că ne-am putea ridica exaltați de acolo? Sau să luăm în sensul literal o expresie cum ar fi aceea că un gând te-a cuprins, a pus stăpânire pe tine; în clipa când tu ai simți în trupul tău o asemenea situație, ai ajunge deja la limita demenței! Astfel, toate vorbele noastre vor să fie luate ca atare, ad litteram, altminteri ajung să fie niște minciuni, dar nu ai voie să înțelegi nici una în sensul ei literal, căci lumea întreagă ar deveni o casă de nebuni! Un fel de imensă turmentare se ridică, asemenea unei amintiri tulburi, din contradicția aceasta și uneori ne gândim că tot ceea ce trăim nu reprezintă nimic altceva decât fragmente desprinse și sfărâmate dintr-un întreg care odinioară a fost pur și simplu greșit alcătuit.

Conversația în care intervenise acea remarcă avea loc în bibliotecă, în același timp și cabinet de lucru, și în timp ce Ulrich se așezase în fața unor lucrări pe care le luase cu sine în această călătorie, sora lui cerceta cărțile juridice și filosofice a căror succesoare în parte devenise, de unde extrăgea noțiunile care se transformau în stimuli pentru întrebările pe care i le punea. După excursia lor, frații nu mai ieșiră decât arareori din casă. Își găseau ocupații în felul acesta. Uneori se duceau să se plimbe în grădină, din ale cărei tufișuri golașe iarna desprinsese frunzele, astfel că pretutindeni pe sub ele ieșise la iveală pământul umflat de umezeală. Spectacolul era chinuitor. Aerul era palid, asemenea unui trup care a stat multă vreme în apă. Grădina nu era mare. Aleile se întorceau curând în ele însele. Starea de spirit în care ei doi intrau, plimbându-se pe aceste cărări, se învârtea și ea în cerc, ca un curent de apă care se izbește de un stăvilar. Când reveneau acasă, camerele erau întunecate și protejate, iar ferestrele semănau cu niște galerii profunde de mină prin care lumina zilei pătrundea atât de fragilă și rigidă de parcă ar fi fost dintr-un ivoriu subțire. Acum, după acea exclamație vehementă din urmă

a lui Ulrich, Agathe coborâse de pe scărița dintre rafturile bibliotecii, pe care fusese până atunci urcată și își lăsă brațul pe umărul lui, fără să-i răspundă. Era un gest de o tandrețe neobișnuită, căci în afară de cele două săruturi pe care le schimbaseră, cel din seara primei lor întâlniri și cel dat cu câteva zile în urmă, când ieșiseră pe drumul de întoarcere de la coliba ciobanului, rigiditatea naturală dintre frate și soră nu se destrămase altfel decât în cuvinte sau în mici gesturi de prietenie; chiar și în cele două împrejurări, efectul unui asemenea contact familiar fusese acoperit de aspectul spontan, neașteptat și de semeția gestului. De data aceasta însă Ulrich se gândi imediat la jartiera pe care sora lui o dăruise, caldă, fără multe cuvinte, mortului. Îi trecu de asemenea prin minte: „E sigur că ea are un amant; dar se pare că nu pune mare preț pe el, căci altminteri nu ar rămâne atât de liniștită aici!". Se vădea dintr-odată că ea era o femeie care-și urmase, independent de el, viața de femeie și care avea să o urmeze mai departe. Umărul lui simțea acum, în liniștita distribuție a greutății, frumusețea brațului ei, iar partea trupului întoarsă spre sora lui simțea asemenea unei umbre apropierea subsuorii ei blonde și profilul pieptului ei. Pentru ca să nu rămână pur și simplu astfel, inert și fără împotrivire, abandonat liniștitei ei îmbrățișări, cuprinse cu mâna degetul ei care i se odihnea lângă gât, iar această atingere a lui determină o estompare a celei precedente.

— Știi, e ceva copilăros în ce discutăm noi acum, remarcă el nu fără o anume descurajare. Lumea e plină de o determinare energică, iar noi stăm aici și vorbim, într-un fel de luxuriantă lenevie, despre deliciile stării de a fi bun și despre amforele teoretice în care am putea turna o asemenea stare!

Agathe își desprinse degetul, însă își lăsă mâna să i se întoarcă la locul de dinainte.

— Ce citești tu de fapt toată ziua? întrebă ea.

— Știi foarte bine, răspunse el, mi te uiți destul de des peste umăr în carte!

— Dar tot nu mă lămuresc.

El nu se putea hotărî să vorbească despre preocupările sale. Agathe, care-și trăsese acum un scaun, se cuibări lângă el și-și lăsă pur și simplu fața, cu un gest liniștit, în părul lui, ca și când ar fi adormit acolo. Lui Ulrich situația îi aminti în chip ciudat de clipa în care adversarul său Arnheim îl cuprinsese cu brațul și contactul i se impusese, ca un curent neașteptat, aproape invadându-l ca printr-o breșă a ființei. Însă de data aceasta propria sa natură nu o mai respingea pe cea străină, ci i se oferea, ieșindu-i parcă în întâmpinare, cu ceva îngropat până atunci în năruirea de neîncrederi și aversiuni cu care se umple inima unei ființe care a trăit îndelung astfel. Relația cu Agathe, care oscila pentru el între soră și femeie, străină și prietenă, nu era totuși asemănătoare cu nici una din acestea, nu consta nici – așa cum se gândise el deseori – în vreo armonizare a gândurilor sau sentimentelor care să fi mers îndeajuns de departe; dar, așa cum remarca el uimit în clipa aceea, se afla în deplin acord cu starea de spirit creată de pe urma nenumăratelor impresii din acele puține zile din urmă, care n-ar fi putut fi enumerate acum pe scurt; astfel, gura Agathei putea să se odihnească fără nici o pretenție pe creștetul lui, iar părul lui să fie acum cald și umed de la respirația ei. Era o stare spirituală și trupească totodată; când Agathe își repetă întrebarea, Ulrich fu năpădit de o gravitate cum nu mai simțise din zilele pline de credulitate ale adolescenței, înainte de a se fi risipit acea gravitate imponderabilă care-i străbătea întregul trup, răsărind din spațiul încăperii din spatele lui și întinzându-se până la cartea ce-i stătea în față și unde i se odihneau lui gândurile; el îi dădu un răspuns care-l surprinse mai mult prin tonul complet lipsit de ironie decât prin cuprins; spuse:

— Mă instruiesc în ce privește căile vieții sacre.

Se ridică, însă nu ca să se depărteze de sora lui, așezându-se acum la câțiva pași de ea, ci ca de acolo să o poată vedea mai bine.

— Nu trebuie să râzi, spuse el. Eu nu sunt pios ; privesc calea spre sanctitate cu întrebarea dacă aș putea circula pe ea cu un camion.

— Am râs numai, replică Agathe, pentru că sunt atât de curioasă să știu ce ai să spui tu. Cărțile pe care le-ai adus cu tine sunt pentru mine necunoscute, dar mi se pare că nu mi-ar fi cu totul de neînțeles.

— Tu cunoști starea aceasta ? întrebă fratele ei, dinainte convins că ea o cunoștea. Poți fi cuprins în miezul unei mișcări cât se poate de violente, dar dintr-odată îți cad ochii pe un obiect oarecare pe care Dumnezeu și lumea l-au părăsit și nu te mai poți desprinde de el ? Dintr-odată ești purtat de existența minusculă ca o pană care, imponderabilă și lipsită de forță proprie, zboară în vânt.

— În afară de mișcarea atât de violentă asupra căreia insiști, cred că recunosc situația, spuse Agathe și nu se putu stăpâni să nu surâdă în fața expresiei de mare încurcătură care se zugrăvea pe chipul fratelui ei și care nu se potrivea câtuși de puțin cu vorbele pline de tandrețe pe care le rostise.

— Uneori uiți să mai vezi și să mai auzi, iar vorbele își pierd cu totul puterea. Tocmai în asemenea momente simți că o clipă te-ai regăsit pe tine însuți.

— Eu aș spune, continuă cu vivacitate Ulrich, că e ca atunci când îți lași privirea să se oprească pe o mare suprafață refractată de apă : ochiul are impresia că vede ceva întunecat, atât de luminos e totul, iar dincolo, pe țărm, lucrurile toate par să nu se mai așeze pe pământ, ci plutesc în aer cu un fel de supraprecizie delicată, aproape dureroasă și emoționantă. Există o exaltare și o destrămare într-o asemenea senzație. Ești interconectat cu toate, dar în același timp nu te poți apropia de nimic. Ești aici, cum ar veni, lumea e dincolo, tu mai mult decât subiectiv,

lumea mai mult decât obiectivă, dar amândouă sunt dureros de limpezi, iar ceea ce separă și leagă aceste două stări de obicei contopite este o scânteiere întunecată, o revărsare și o extincție, o oscilație înspre înăuntru și înspre afară. Înoți ca peștele în apă sau plutești ca pasărea în aer, dar nu există nici un țărm și nici o creangă, nimic altceva decât plutirea!

Fără îndoială, Ulrich alunecase pe panta poeziei; însă înflăcărarea și fermitatea cu care vorbise se conturau metalic pe cuprinsul delicat și ezitant al cuvintelor lui. Părea să fi debarasat de prudența care-l domina de obicei, iar Agathe îl privea uimită, dar și cu o bucurie plină de neliniște.

— Crezi că se află ceva dincolo de toate? Ceva mai mult decât o simplă veleitate, sau oricare ar fi cuvintele repingătoare pe care le invocăm întru calmarea noastră?

— Cum să nu cred!

Se așezase iarăși pe locul dinainte și răsfoia în cărțile din fața lui în vreme ce Agathe se ridicase ca să-i facă loc. Apoi el deschise unul din manuscrisele de acolo, spunând:

— Sfinții descriu acea stare astfel: „În zilele acelea", îi citi el, „eram foarte neliniștit. Când mă așezam, când rătăceam încoace și încolo prin casă. Era ca un chin, ca o suferință, și totuși ceva care s-ar fi putut numi mai degrabă o stare dulce decât o suferință, căci nu își avea aici locul nici un necaz, ci o stare de grație, ciudată, cu totul supranaturală. Îmi depășisem toate facultățile, în afară de acea forță întunecată, obscură. Atunci auzeam fără să disting vreun sunet, vedeam fără să percep vreo lumină. Apoi inima mea ajunse să nu mai aibă temei, spiritul meu să nu mai aibă formă, iar natura mea era acum insubstanțială".

Amândoi aveau impresia că acele cuvinte îi mișcaseră prin casă și prin grădină, iar Agathe era în mod deosebit surprinsă să audă că până și sfinții își gândeau inima ca lipsită de temei și spiritul ca fiind fără formă; curând Ulrich păru să-și fi redobândit ironia.

El explică:

— Sfinții spun: odinioară eram închis ca între ziduri, apoi am fost smuls din mine și cufundat, fără să fi luat la cunoștință, în Dumnezeu. Împărații ieșiți la vânătoare, despre care am citit în cărțile noastre de povești, descriu situația altfel: ei relatează că le-a apărut un cerb cu o cruce în coarne, astfel că lancea ucigașă le-a căzut din mâini; apoi au pus să se ridice o capelă pe locul acela, pentru ca să mai poată totuși vâna mai târziu. Iar doamnele înstărite, inteligente, pe care le frecventez eu ți-ar răspunde imediat, dacă le-ai întreba, că ultimul om care a mai pictat asemenea experiențe a fost van Gogh. Poate chiar, în loc să amintească pictorul, îți vor vorbi despre poemele lui Rilke; dar în general ele îl preferă pe van Gogh, care reprezintă un excelent plasament de capital și care și-a tăiat o ureche pentru că pictura lui nu i se mai părea îndeajuns în confruntarea cu fervoarea lucrurilor. Majoritatea compatrioților noștri ar spune, dimpotrivă, că tăierea urechilor nu este o modalitate germană de a exprima sentimentele profunde; modalitatea germană ar fi vidul inconfundabil al privirii aruncate de la mare înălțime, așa cum ne este dat să experimentăm în vârf de munte. Pentru ei singurătatea, floricelele și murmurul pârâiașelor constituie chintesența exaltării umane: chiar și în acea exaltare bovină a bucuriei nealterate de a contempla natura se află ultima și prost înțeleasa răsfrângere a unei a doua vieți tainice; astfel, considerând lucrurile în totalitatea lor, trebuie fără doar și poate să existe sau să fi existat și ceva de genul acesta!

— Atunci ar fi mai bine să nu-ți mai bați joc de toate acestea, obiectă Agathe, întunecată de curiozitatea de a afla mai mult și strălucind toată de nerăbdare.

— Îmi bat joc doar pentru că le iubesc, răspunse Ulrich concis.

12

Conversaţii pe teme de sacralitate. Suită cu variaţiuni

În zilele care urmară, pe masă se strânse un maldăr mereu mai mare de cărţi pe care în parte le adusese cu el de acasă, în parte le cumpărase de atunci, iar el vorbea când liber, când deschidea câte una pentru a aduce o dovadă sau pentru că voia să reproducă o anumită expresie textual, citând vreunul din numeroasele locuri pe care şi le însemnase prin bileţele băgate între file. Erau, în majoritatea cazurilor, biografii sau mărturii personale ale unor mistici ori lucrări ştiinţifice despre aceştia şi de obicei el începea prin cuvintele:

— Haide să vedem cât mai obiectiv cu putinţă despre ce e vorba aici.

Era o atitudine precaută, la care de fapt nu renunţă atât de uşor; astfel ajunse să spună o dată:

— Dacă ai putea să citeşti toate descrierile care le-au fost făcute bărbaţilor şi femeilor din secolele trecute despre felul în care au fost luaţi în stăpânire de Dumnezeu, ai descoperi în fiecare literă de aici adevăr şi realitate, şi totuşi enunţurile ce se alcătuiesc din aceste litere vor contrazice în cel mai înalt grad intenţia ta actuală.

Continuă:

— Ei vorbesc despre o strălucire care se revarsă. Despre o întindere infinită, despre o nesfârşită împărăţie a luminii. Despre o „unitate" atotcuprinzătoare deasupra tuturor creaţiilor şi puterilor sufleteşti. Despre un avânt minunat şi indescriptibil al inimii. Despre revelaţii atât de rapide

încât totul se petrece instantaneu și care sunt asemenea unor picături de foc căzând peste lume. Pe de altă parte, vorbesc despre o uitare și despre o nemaiînțelegere, și chiar despre un declin al lucrurilor. Vorbesc despre o liniște uriașă care este detașată de pasiuni. Despre o amuțire. O dispariție a gândurilor și intențiilor. O orbire în care ei văd limpede, o claritate în care ei sunt morți și supranatural de vii. Ei o numesc o „încetare a devenirii" și susțin cu toate acestea că trăiesc în chip mai plenar decât oricând: nu sunt oare toate, chiar așa, învăluite în obscuritatea iradiind de înflăcărare a exprimării, aceleași senzații pe care le avem și astăzi, când din întâmplare inima – „avidă și ajunsă la saţietate", cum spun ei! – parvine în acele tărâmuri utopice care se situează între undeva și nicăieri, între o tandrețe nesfârșită și o singurătate infinită?

În mica pauză pe care o făcuse Ulrich pentru a medita o clipă, interveni vocea Agathei:

— E ceea ce tu ai numit odată cele două straturi care se află suprapuse în noi.

— Eu – când?

— Ieșiseși în oraș fără un scop anume și ai avut senzația că ai fi fost deodată dizolvat în el, și în același timp nu-ți plăcea locul; eu ți-am spus că și mie mi se întâmplă deseori la fel.

— O, da! Ai replicat atunci „Hagauer"! exclamă Ulrich. Am râs amândoi; acum îmi aduc aminte, firește. Dar în realitate nu simțeam nevoia să râdem. Ți-am povestit de altfel atunci și despre viziunea care dăruiește și care primește, despre principiul masculin și cel feminin, despre hermafroditismul imaginației originare și altele asemenea; pe astfel de teme pot să-ți vorbesc la nesfârșit! E ca și cum propria mea gură ar fi la fel de departe de mine ca luna, care, de altfel, e totdeauna la locul ei când noaptea simți câteodată nevoia unui confident căruia să i te destăinuiești! Dar ceea ce povestesc oamenii aceștia pioși despre sufletul lor, continuă el, în timp ce în amărăciunea cuvintelor lui

se amestecau iarăşi obiectivitatea, dar şi admiraţia, este scris câteodată cu forţa şi convingerea nemiloasă a unei analize demne de Stendhal. E adevărat numai – se delimită el – atâta vreme cât rămân strict la fenomene şi la aparenţe şi nu se interpune propria lor judecată, care le va fi fost pervertită de convingerea măgulitoare că ar fi fost aleşi de Dumnezeu pentru a-l experimenta nemijlocit. Căci, de la o asemenea clipă înainte, ei nu ne mai povestesc, firește, despre percepţiile lor greu de descris, fără substantive şi fără verbe, ci vorbesc în enunţuri cu subiect şi complement, pentru că ei cred în sufletul lor şi în Dumnezeu ca în două portaluri printre care se deschide miraculosul. Astfel ajung la relatările despre cum le este smuls sufletul din trup şi este cufundat întru Domnul sau cum îi penetrează Domnul ca un amant. Sunt luaţi în captivitate de Dumnezeu, înghiţiţi, orbiţi, siluiţi sau sufletul li se deschide larg spre el, se împinge în el, îl savurează, îl cuprinde cu iubire şi-l aude vorbind. Este imposibil să nu recunoşti aici modelul lumesc; asemenea descrieri nu mai seamănă acum cu descoperirile epocale, ci aduc doar cu imaginile relativ previzibile cu care îşi ornamentează subiectul un poet al iubirii, despre care nu ţi se îngăduie să nutreşti decât o singură părere. Pentru mine, cel puţin, care am fost învăţat să cred în reţinere şi rezervă, asemenea relatări reprezintă o adevărată tortură, pentru că aceşti aleşi, tocmai atunci când ne asigură că Dumnezeu le-a vorbit sau că ei înţeleg limbajul arborilor şi animalelor, omit să ne împărtăşească ce anume li s-a comunicat în asemenea clipe; iar dacă totuşi o fac, totul se reduce la nişte chestiuni personale sau la tot felul de informaţii ecleziastice arhicunoscute, readuse pe tapet. Va fi perpetuu un mare păcat faptul că nici un cercetător în ştiinţele exacte nu are vreodată viziuni! îşi încheie el îndelunga expunere.

— Crezi că ar putea avea viziuni? îl ispiti Agathe.

Ulrich ezită o clipă. Apoi răspunse ca printr-o profesiune de credinţă:

— Nu știu; eventual mie să mi se poată întâmpla!

Când își auzi spusele, surâse pentru a le atenua semnificația.

Agathe surâse și ea; părea să fi primit răspunsul pe care și-l dorise și fața ei răsfrângea clipa scurtă de dezamăgire neajutorată care urmează detensionării bruște. Astfel că mai ridică acum o obiecție, poate numai pentru că ar fi vrut să-l stimuleze din nou pe fratele ei.

— Tu știi, explică ea, că am fost educată într-o școală confesională foarte strictă; urmarea e că se face simțită în mine o apetență de a caricaturiza, care devine pur și simplu scandaloasă îndată ce se apucă cineva să-mi vorbească despre idealurile religioase. Institutoarele noastre purtau niște veșminte în două culori care formau o cruce, ceea ce era menit să ne amintească, desigur, de unul din gândurile cele mai sublime pe care îl aveam astfel ziua întreagă în fața ochilor; dar noi nu ne gândeam nici o clipă la cele sfinte și le spunem maicilor noastre pur și simplu păianjenii cu cruce, din cauza felului în care arătau și a vorbăriei lor mătăsoase. Așa că adineaori, când îmi citeai, îmi venea când să plâng, când să râd.

— Știi ce dovedește ceea ce îmi spui? exclamă Ulrich. Nimic altceva decât că puterea de a face bine, care într-un fel sau altul se află sădită în noi, se apucă și erodează pereții îndată ce e închisă într-o formă solidă, iar prin orificiul creat își ia zborul spre rău. Îmi reamintește de vremea când eram ofițer și împreună cu camarazii mei apăram tronul și altarul; niciodată în viața mea n-am auzit vorbindu-se atât de liber despre aceste două puteri ca la cercul militar! Sentimentele nu suportă să fie ferecate, îndeosebi anumite sentimente. Sunt convins că bunele voastre institutoare credeau ele însele în ceea ce vă predicau; dar credinței nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră! Iată în ce constă problema!

Agathe înțelegea și ea, deși Ulrich, în graba sa, nu se exprimase cum ar fi dorit, că de fapt credința acelor călugărițe

care o privaseră de încântarea credinței fusese doar ceva „gata preparat și conservat". Ceva conservat în propria sa natură, adică, și astfel păstrat încât să nu-și piardă nici una din însușirile credinței, dar cu toate acestea nemaifiind proaspăt, ba chiar trecut imperceptibil într-o altă stare decât cea originară, care fără îndoială plutea în clipa aceea ca o aluzie prin fața acestui novice în ale sacralității, chiulangiu și recalcitrant.

La un loc cu toate celelalte pe care le mai discutaseră în conversațiile lor despre morală, îndoielilor stăruitoare pe care fratele ei i le trezise li se adăugau niște stări care ar fi putut fi descrise ca o redeșteptare lăuntrică pe care o simțea în sinea ei fără a ajunge să și-o clarifice. Căci indiferența, pe care ea se străduia să o evidențieze și pe care o favoriza în ce o privea, nu-i dominase totdeauna viața. Odată se petrecuse ceva care făcuse ca nevoia de a se autoflagela să răsară nemijlocit dintr-o adâncă deprimare, care o determinase să se simtă umilită în ochii ei înseși, căci nu se mai credea îndreptățită să rămână fidelă propriilor sentimente elevate și de atunci se disprețuia pentru acea indolență a inimii. Întâmplarea se situase între existența ei de tânără în casa tatălui ei și căsătoria de neînțeles cu Hagauer și se înscrisese într-un interval atât de restrâns de timp încât până și Ulrich, în ciuda simpatiei cu care se implica, neglijase până atunci să o întrebe. Ce se întâmplase se poate povesti repede: Agathe se căsătorise la optsprezece ani cu un bărbat doar cu puțin mai în vârstă decât ea, iar într-o călătorie care începuse cu nunta lor și se sfârșise cu moartea lui soțul îi fusese răpus, înainte de a-și fi ales viitoarea locuință, în timp de câteva săptămâni, de o boală de care se molipsise pe drum. Medicii declarau că ar fi fost tifos, iar Agathe acceptase termenul, recunoscându-i chiar o aparență de ordine, căci reprezenta fața șlefuită a întâmplării pentru uzul general al celor din jur; dar pe fața cealaltă, nelustruită, lucrurile se prezentau diferit: Agathe trăise până atunci alături de

tatăl ei, pe care îl respecta toată lumea, astfel încât ea admitea că se făcuse vinovată de faptul de a nu-l fi iubit; iar așteptarea incertă de a-și defini personalitatea la pensionul unde fusese educată nu consolidase nici ea, prin neîncrederea pe care i-o sădise în suflet, relațiile ei cu lumea. Mai târziu însă, dimpotrivă, când cu o vivacitate deodată trezită își unise eforturile cu cel care-i împărtășise jocurile în adolescență și depășise în puține luni toate obstacolele ivite de pe urma căsătoriei între oameni atât de tineri, la care familiile lor nu avuseseră nici o obiecție, constatase dintr-odată că nu mai era însingurată și deveni ea însăși. O asemenea stare se poate la urma urmei numi dragoste; dar există îndrăgostiți care pot privi în față iubirea, precum soarele, și să orbească, și există îndrăgostiți care privesc uimiți pentru prima dată în față viața când ea este iluminată de dragoste. Din această categorie făcea parte și Agathe; ea nici nu știuse de fapt dacă își iubise soțul sau poate iubise altceva, când căzu lovitura a ceea ce în limbajul celor neluminați de revelații se numește o maladie infecțioasă. Fusese o izbucnire furtunoasă, dezastruoasă, de oroare răzbind din tărâmurile neștiute ale vieții, o luptă cu pâlpâiri mai vii și care se stingeau mereu iarăși, blestemul apăsând asupra a două ființe aflate în strânsoarea îmbrățișării și declinul unei lumi până atunci inocente prin vomismente, excremente și spaime.

Agathe nu recunoscuse niciodată realitatea acelui eveniment care-i anihilase simțămintele. Buimăcită de deznădejde, ea se așezase în genunchi la patul muribundului și căutase să se convingă că ar fi fost în stare să conjure forțele cu care-și depășise pe vremuri, copilă fiind, propria ei boală; când însă declinul continuă și conștiința bolnavului se stinse, ea rămase acolo, în camera unui hotel străin, incapabilă să mai înțeleagă ceva, privind cu ochii ficși chipul părăsit de viață, cuprinzându-l pe muribund în brațe, fără să mai ia în calcul primejdia molipsirii și fără să mai țină seama de o infirmieră tulburată, care căuta să

o readucă la realitate. Nu mai făcu altceva decât să murmure ceasuri întregi la urechea surdă acum: „Nu-ți dau voie, nu-ți dau voie, nu-ți dau voie!". Când însă totul se terminase, se ridică pur și simplu în picioare buimacă și, fără să mai creadă sau să mai gândească nimic anume, pornind doar de la forța de visare și de obstinație a unei firi singuratice, făcu față, începând cu acea clipă de uimire vidă, celor întâmplate, cu o convingere intimă că cele petrecute n-ar fi fost definitive. O tendință similară se arată, firește, în orice om când nu vrea să creadă o veste rea sau când caută să coloreze în nuanțe mângâietoare ceva irevocabil. Deosebite în comportarea Agathei erau însă forța și dăinuirea acelei reacții și, la drept vorbind, chiar disprețul care izbucnise deodată față de lumea din jur. De atunci, nu mai asimilă la nivelul conștientului nimic nou ca reprezentând ceva de domeniul prezentului, o atitudine facilitată de neîncrederea pe care o manifestase dintotdeauna față de realitate; ceea ce se petrecuse însă încremenise sub șocul pe care-l trăise și fusese mult mai lent erodat de trecerea timpului decât e cazul de obicei cu amintirile. Nu avea însă nimic de a face cu revărsarea mistuitoare a viselor, obsesiilor și relațiilor sufletești tulburi care fac de obicei necesară intervenția unui medic; dimpotrivă, Agathe își trăia mai departe viata în mod lucid, virtuoasă fără obstinație și poate doar puțin plictisită, într-o ușoară suspendare a voinței de a trăi, care de fapt semăna în realitate cu febra de care suferise în chip atât de ciudat și în mod benevol în copilărie. Iar faptul că în amintirea ei, care de altfel nu acceptase niciodată să-și dizolve ușor impresiile în generalități, acum rămâneau prezente cele întâmplate, atât de îngrozitoare, ceas după ceas, asemenea unui cadavru învăluit într-un giulgiu alb, o umplea de fericire în ciuda suferințelor legate de o astfel de precizie a amintirilor și acționa asupra ei asemenea unei aluzii tainic întârziate care îi sugera că faptele nu țineau de domeniul trecutului, îndemnând-o să mai păstreze,

în acea năruire a emoțiilor inimii, o încordare vagă, însă nobilă și curajoasă. În realitate, toate se reduceau la faptul că ea își pierdu din nou înțelesul propriei existențe și se aranjă cu bună știință într-o stare care nu se potrivea cu vârsta ei; căci doar bătrânii trăiesc astfel, încăpățânându-se să rămână ancorați în experiențele și succesele unor epoci trecute și nu se mai lasă emoționați de cele prezente. La vârsta la care se găsea Agathe atunci, deciziile luate păreau să fi fost asumate pe vecie, totuși, spre norocul ei, un an la o asemenea vârstă cântărește aproape la fel de mult ca o jumătate de veșnicie, era deci inevitabil ca după o vreme natura ei reprimată și imaginația ei înlănțuită să se elibereze violent. Nu are, firește, importanță care sunt amănuntele acelei evoluții; izbuti un bărbat, ale cărui eforturi în alte împrejurări nu ar fi reușit niciodată să o facă să-și piardă echilibrul, devenind amantul ei, dar încercarea de a reedita o situație se sfârși, după un timp foarte scurt de speranțe nutrite cu fanatism, într-o regăsire pasională a lucidității. Agathe se simțea acum batjocorită atât de viața ei adevărată, cât și de cea neadevărată, și nevrednică de intenții sublime. Era una din acele persoane care trăiesc cu intensitate, capabile de a se menține multă vreme în imobilitate și în așteptare până când, într-un anumit moment și într-un anumit loc, cad deodată pradă unei confuzii totale. Atunci, în dezamăgirea ei, luă curând o nouă hotărâre necugetată, care, pe scurt, consta în a se flagela într-un mod contrar celui în care păcătuise, condamnându-se să-și împartă viața cu un bărbat care-i inspira o ușoară repulsie. Iar bărbatul ales pentru penitență era Hagauer.

„E adevărat, nu am acționat echitabil și nici nu am manifestat vreo considerație față de el", își mărturisea Agathe și trebuie adăugat că în clipa aceea își făcea pentru prima oară asemenea reproșuri, căci simțul dreptății și al considerației față de semeni nu sunt virtuți prea agreate de cei tineri. Oricum, acea flagelare de sine nu fusese

deloc neînsemnată în contextul respectiv. Agathe examină mai departe acea împrejurare. Se îndepărtase considerabil de conversaţia lor, iar Ulrich, la rândul său, îşi frunzărea cărţile şi uitase, după cât se părea, să continue conversaţia. „În secolele trecute – reflectă ea – o fiinţă în starea mea de spirit de acum ar fi intrat într-o mănăstire", iar faptul că, în schimb, se măritase nu era lipsit de un aspect nevinovat comic, care până atunci îi scăpase. Acea notă de comic, pe care spiritul ei tineresc nu o remarcase până atunci, nu era alta decât cea caracteristică epocii moderne, care îşi satisface în cel mai rău caz nevoia de evaziune în câte un han turistic, de obicei în câte un hotel alpin, şi simte uneori chiar impulsul să mobileze cochet până şi penitenciarele. Aici îşi găseşte expresia o nevoie profund europeană de a nu exagera întru nimic. Nici un european nu se mai biciuieşte astăzi, nu-şi mai pune cenuşă în cap, nu-şi mai crestează limba, nu se mai sacrifică în vreun fel şi nu se mai retrage din societate, nu se mai stinge din prea multă pasiune, nu se mai lasă tras pe roată sau în ţeapă; dar oricare din ei simte uneori o apetenţă pentru asemenea suplicii, astfel că ar fi greu de spus ce anume ar fi de evitat, dorinţa sau renunţarea la un asemenea act dorit. De ce tocmai un ascet ar trebui să sufere de inaniţie; nu ar face decât să-i insufle cine ştie ce iluzii tulburi! O asceză raţională nu e altceva decât repulsia faţă de mâncare în condiţiile în care eşti în permanenţă bine hrănit! O asemenea asceză este o promisiune de longevitate şi îi permite spiritului libertatea pe care acesta nu o deţine când este dependent de trup şi de un refuz aprig! Asemenea explicaţii, pline de o ironie amară, pe care ea le învăţase de la fratele ei, îi făceau de altfel mult bine Agathei, căci ele destrămau acea notă „tragică" în care lipsa de experienţă o împinsese multă vreme să creadă cu încăpăţânare ca dintr-un sentiment al datoriei, dizolvând-o în ironie şi într-o pasiune care nu avea nici nume, nici scop şi care, tocmai din cauza aceasta, nu se termina în nici un fel odată cu ceea ce trăise ea.

În felul acesta, ea făcuse de fapt, de când locuia laolaltă cu fratele ei, constatarea că în marea sciziune între o viață lipsită de simțul răspunderii și imaginația spectrală în care suferise ea intervenise o mișcare care o elibera și care în același timp lega laolaltă ceea ce destrămase eliberându-se. Își amintea acum, de exemplu, în trecerea accentuată de cărți și de amintiri care se lăsase între ea și fratele ei, de descrierea pe care o făcuse Ulrich clipelor când rătăcise fără scop prin oraș și se simțise cotropit de el; își amintea foarte precis de puținele săptămâni ale fericirii ei. Era de asemenea adevărat că râsese, de fapt râsese cu totul fără motiv și în chip absurd atunci când el îi relatase întâmplarea, ea remarcând că ceva din acea inversare a lumii, din acea fericită și comică răsturnare despre care vorbea el, se regăsea și pe buzele groase ale lui Hagauer când se rotunjeau pregătindu-se de un sărut. Fără îndoială o trecuse un fior; dar un fior, gândi ea, îl simți străbătându-te și în lumina clară a amiezii, iar într-un fel sau altul ea simțise atunci în toată ființa că încă nu se închiseseră toate căile pentru ea însăși. Un nimic anume, o sciziune care existase totdeauna între trecut și prezent, dispăruse în această vreme din urmă. Privea acum pe furiș în jurul ei. Camera în care se găsea constituise o parte din spațiile în care se formase propriul ei destin; de când se afla aici, conștientiză acel aspect pentru prima dată. Căci aici, atunci când știa că tatăl ei nu era acasă, se întâlnise cu prietenul din copilărie, aici luaseră împreună marea decizie de a se iubi, aici îl primise uneori și pe acel „nevrednic" care o curta, aici stătuse, cu lacrimi furișe de furie sau de disperare la fereastră și aici se jucase ca pe o scenă, cu binecuvântarea tatălui, cererea în căsătorie formulată de Hagauer. Rămase atât de multă vreme ca fațete de umbră ale întâmplărilor, mobilele, pereții, lumina într-un anume fel captivă deveneau în acea clipă a recunoașterii minunat de ferme, iar ceea ce se petrecuse aici, asemenea unor aventuri, alcătuia un trecut atât de concret, atât de lipsit de echivoc, de parcă

ar fi fost cenușă sau lemn ars. Se menținuse doar sentimentul, aproape insuportabil de puternic, comic și fantomatic, al trecutului, acea ușoară mâncărime bizară pe care o simți stârnită de urmele vechi, uscate și aproape pulverizate ale sinelui și care în clipa când o simți a și dispărut iarăși.

Agathe se asigură că Ulrich nu-i dădea nici o atenție în clipa aceea și își deschise precaută rochia la piept, acolo unde își păstra, direct pe piele, medalionul cu mica imagine de care nu se mai despărțise de ani de zile. Se îndreptă spre fereastră și se prefăcu acum că privea afară. Ridică prevăzătoare marginea dură a minusculei scoici aurite și privi pe furiș chipul iubitului ei mort. Avusese buzele pline și moi, părul des, iar expresia îndrăzneață a unui tânăr abia trecut de douăzeci de ani răsărea pe o fizionomie care nu apucase încă să-și precizeze trăsăturile. Multă vreme nu-și mai dădu seama la ce se gândea, dar dintr-odată se surprinse spunându-și: „Doamne, un băiat de douăzeci și unu de ani!".

Despre ce pot să stea de vorbă împreună niște oameni atât de tineri? Ce semnificație acordă ei lucrurilor care li se întâmplă? Cât de ridicoli și de pretențioși sunt câteodată! Agathe desfășura acum curioasă, din hârtia subțire a amintirii, vechi spuse pe care le păstrase acolo grație minunatei ei inteligențe; Dumnezeule, unele aveau aproape importanță, gândea ea acum; dar, la drept vorbind, nici chiar astfel nu s-ar fi putut susține cu certitudine dacă nu-și mai imagina grădina în care vorbele acelea fuseseră rostite, cu florile ei ciudate, ale căror denumiri nu le știuseră, cu fluturii care se așezau asemenea unor beți obosiți pe câte una din ele și cu lumina care li se revărsa pe chipuri, ca și când cerul și pământul s-ar fi destrămat laolaltă în ea. Măsurându-se cu asemenea unități de timp, ea era astăzi o femeie bătrână și cu experiență, deși numărul anilor trecuți nu era deloc mare, și remarcă deodată, puțin confuză, ciudățenia că ea, o femeie de douăzeci și șapte de ani, iubise până acum un bărbat abia trecut de douăzeci;

el devenise acum mult prea tânăr pentru ea! Se întrebă: „Ce fel de sentimente înseamnă că am, dacă acum, la vârsta mea, bărbatul acesta, aproape un adolescent, este pentru mine lucrul cel mai important din viață?". Fuseseră niște simțăminte într-adevăr ciudate; acum nu mai reușea nici măcar să-și mai facă o imagine limpede. La drept vorbind, totul se destrăma în nimicnicie.

Agathe recunoștea acum, într-o efuziune sentimentală, că în singura pasiune trufașă a vieții fusese victima unei erori, iar esența acestei erori consta dintr-o pâclă de foc, care nu putea fi nici atinsă, nici cuprinsă cu gândul, fie că cineva ar fi susținut că unei asemenea credințe nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu un ceas, fie că ar fi putut să susțină altfel. Mereu era vorba de lucrul acela despre care îi vorbea fratele ei de când locuiau aici împreună, și mereu era ea însăși cea despre care vorbea el, chiar și atunci când el făcea tot felul de excursuri abstracte și prudența lui era deseori mult prea înceată pentru nerăbdarea ei. Se întorceau mereu la aceeași conversație și Agathe ardea ea însăși de dorința ca înflăcărarea lui să nu se potolească.

Când acum ea i se adresă lui Ulrich, acesta nici nu remarcase lunga întrerupere din discuția lor. Dar cititorul care nu a recunoscut, după indiciile de până acum, ce anume se petrecea aici între frate și sora lui aici, ar putea să lase la o parte povestirea, căci aici e descrisă o aventură pe care un asemenea om n-ar putea-o niciodată aproba: o călătorie până la limitele posibilului, care conduce pe lângă primejdiile imposibilului și nefirescului și chiar ale scandalului, și poate nu doar pe lângă asemenea primejdii; un „caz limită", cum avea să-l denumească mai târziu Ulrich, de o valoare restrânsă și particulară, amintind de libertatea cu care matematicianul se slujește uneori de absurd pentru a ajunge la adevăr. El și Agathe se înscriseseră pe un drum care avea câte ceva în comun cu preocupările celor posedați de Dumnezeu, dar înaintau pe el fără a fi

religioşi, fără a crede în Dumnezeu sau în suflet şi chiar fără a crede măcar în transcendent sau în reincarnaţie. Se angajaseră pe acest drum ca oameni ai acestei lumi şi îl urmau acum ca atare : tocmai aceasta era partea remarcabilă a situaţiei. Ulrich, în clipa când Agathe i se adresă din nou, preocupat încă de cărţile lui şi de problemele pe care i le ridicau ele, nu uitase nici o clipă despre ce vorbiseră, cu toate că discuţia se întrerupsese la ostilitatea surorii lui faţă de pietatea călugăriţelor şi la propria lui dorinţă de a ajunge la „o viziune exactă", astfel că acum îi răspunse imediat :

— Nu e deloc nevoie să fii sfânt ca să trăieşti o asemenea experienţă ! Poţi să stai pur şi simplu pe trunchiul unui copac răsturnat sau pe o bancă undeva la munte şi să priveşti la o turmă de vite păscând şi să ai o experienţă cu nimic mai prejos ca atunci când ai fi fost transpus deodată într-o altă viaţă ! Uiţi de tine şi în acelaşi timp te regăseşti deodată ; tu însăţi ai vorbit deja despre o asemenea stare !

— Dar ce anume se întâmplă în asemenea situaţii ? întrebă Agathe.

— Pentru a afla trebuie în primul rând să-ţi fie limpede ce anume este lucrul obişnuit, iubita mea soră ! explică Ulrich, încercând să stăvilească printr-o glumă zvâcnetul prea grăbit al gândurilor. Lucrul obişnuit este că o turmă de vite nu înseamnă nimic altceva decât o cantitate de carne de vită care stă şi paşte într-un anumit moment. Sau reprezintă un subiect de pictură, cu un plan îndepărtat. Sau ceva insignifiant. Turmele de vite pe cărări de munte aparţin de mediul acestor drumuri de munte şi ce anume trăim la vederea lor nici nu luăm în seamă decât dacă în locul lor s-ar afla acolo un ceas electric sau o casă de raport. De obicei ne gândim doar dacă e cazul să ne ridicăm în picioare sau să continuăm să stăm acolo unde ne-am aşezat ; găsim că sunt iritante muştele care se strâng în jurul vitelor ; ne mai uităm să vedem dacă e şi un taur printre vite ; ne întrebăm unde duce mai departe drumul ;

sunt nenumăratele mici intenții, griji, socoteli și recunoașteri, și toate laolaltă alcătuiesc, ca să spunem așa, foaia de hârtie pe care e imaginea turmei de vite propriu-zise. Nu mai știm nimic de hârtie până la urmă, ne mai gândim doar la turmă așa cum e desenată acolo...

— Și dintr-odată se rupe hârtia! interveni Agathe.

— Da. Adică un anumit țesut obișnuit se destramă în noi. Atunci nu mai e nimic comestibil care să pască acolo; nimic decorativ care să poată fi pictat; nimic care să ne mai taie drumul. Nu mai putem folosi nici măcar cuvinte ca a paște sau a rumega, pentru că de toate țin o grămadă de noțiuni practice, utilitare, pe care îți dai seama că le-ai pierdut deodată. Ceea ce mai rămâne la suprafața imaginii s-ar putea numi mai degrabă o unduire de emoții, care se înalță și se coboară, care respiră și alunecă, ca și cum ar vrea să umple tot câmpul imaginii, fără să aibă contururi precise. Firește, sunt cuprinse aici și nenumărate percepții izolate, culori, antene, mișcări, mirosuri și toate celelalte care aparțin realității propriu-zise; dar lucrurile acestea nu sunt înregistrate nici dacă le mai conștientizăm. Aș zice: detaliile nu mai posedă egoismul lor, prin care să ne solicite atenția, ci fraternizează între ele, formând o legătură care ține de însăși esența lucrului, „intimă", cum s-ar putea spune în înțelesul literal al cuvântului. Firește, nu mai există nici o „suprafață" a imaginii, ci într-un fel sau altul totul își pierde limitele și se contopește în noi.

Agathe reluă cu vivacitate această descriere:

— Acuma nu mai ai decât de înlocuit egoismul acesta al detaliilor cu egoismul oamenilor, exclamă ea, și astfel ajungi la ceea ce e atât de greu de exprimat: „Iubește-ți aproapele" nu înseamnă iubește-l așa cum sunteți tu și el, ci definește un fel de stare de visare.

— Toate principiile moralei, confirmă Ulrich, definesc un fel de stare de vis care, în momentul în care încerci să o cuprinzi în anumite reguli, s-a și evaporat.

— Atunci, în esență, nu mai există nici bine, nici rău, ci doar credință – sau îndoială! exclamă Agathe, căreia părea să-i fie acum foarte apropiată acea stare de spirit originară, autonomă, a credinței, nu mai puțin și degradarea ei morală despre care vorbise fratele ei când spusese că de fapt credința nu ar avea voie să îmbătrânească nici măcar cu o oră.

— Da, în momentul în care părăsești viața neesențială, toate lucrurile intră într-o nouă relație unele cu altele, confirmă Ulrich. Aproape că aș putea spune că nu mai există între ele nici un fel de relație. Căci e vorba aici de o relație cu totul necunoscută, în legătură cu care nu avem nici un fel de experiență, și toate celelalte relații s-au destrămat; dar această unică relație rămasă este, în ciuda obscurității ei, atât de limpede încât nu o mai putem nega. Este intensă, dar inexprimabilă. S-ar mai putea spune: de obicei privești ceva și privirea este ca un bastonaș sau ca un fir întins, pe care se sprijină, la fiecare capăt, ochiul care privește și obiectul care este privit, iar o asemenea alcătuire mare sprijină oricare secundă; pe când, dimpotrivă, acum, în această relație de care-ți vorbesc, e ceva dureros de dulce care trage în sens contrar razele privirii.

— Nu mai ai nimic pe lume în stăpânire, nu mai ții nimic ferm în mână, nu mai ești ținut cu fermitate de nimic, spuse Agathe. E totul ca un arbore uriaș în care nu se clintește nici o singură frunză. Nici nu poți face nimic josnic într-o asemenea clipă.

— Se spune că într-o asemenea stare nu se poate întâmpla nimic care să nu se acorde perfect cu starea însăși, completă Ulrich. O dorință de „a aparține" acelei clipe este singurul motiv, determinarea plină de iubire și singura formă a oricărei fapte și a oricărui gând care se poate produce în clipa însăși. E ceva nesfârșit de liniștitor și de cuprinzător și tot ceea ce se petrece într-o astfel de clipă sporește semnificația ei, liniștită, tot mai intensă; sau nu i-o sporește, ceea ce e rău, dar răul nu se poate întâmpla, pentru că în

același moment tăcerea și claritatea se sfâșie și starea miraculoasă încetează.

Ulrich o privea cercetător pe sora lui, dar fără să-i permită să bage de seamă; avea mereu sentimentul că toate trebuiau să înceteze curând. Însă figura Agathei se menținu impasibilă; ea se gândea la lucruri de mult trecute. Replică:

— Mă mir de mine însămi, dar a existat într-adevăr o perioadă scurtă de vreme când nu cunoșteam invidia, răutatea, vanitatea, lăcomia și nimic de felul acesta; pare incredibil, dar acum am impresia că atunci dispăruseră dintr-odată nu numai din inima mea, ci și din lume! În acea stare, nu numai că tu însuți nu te mai poți comporta josnic, dar nici ceilalți nu mai pot avea o asemenea conduită. Un om bun face să fie bun tot ceea ce intră în contact cu el, ceilalți pot încerca împotriva lui orice vor ei, în clipa în care acțiunile lor ajung sub imperiul lui se transfigurează.

— Nu, o întrerupse Ulrich, nu e chiar așa; ar fi mai degrabă una din cele mai vechi confuzii. Căci un om bun nu face câtuși de puțin lumea să fie bună, în esență nu are nici o influență asupra lumii, nu face altceva decât să se izoleze de lume.

— Dar rămâne în lume!

— Rămâne în lume, dar e ca și cum spațiul ar fi fost făcut să dispară din lume sau ca și când s-ar fi întâmplat ceva de domeniul imaginarului; e dificil de apreciat!

— Dar eu am totuși impresia că un om „cu sentimente sublime" – îmi vine să fac uz de această expresie! – nu întâlnește niciodată nimic josnic în calea lui; s-ar putea să fie ceva lipsit de sens, dar e totuși o experiență.

— S-ar putea să fie o experiență, răspunse Ulrich, dar există și experiența contrarie! Sau crezi că soldații care l-au răstignit pe Iisus nu s-au simțit niște oameni josnici? Iar ei erau în vremea aceea uneltele Domnului! De altfel, chiar și după mărturiile celor care trăiesc extazul, există sentimente rele: ei se plâng că decad din starea de grație

și că sunt atunci prada unor rele invincibile, cunosc spaima, suferința și rușinea, poate chiar și sentimentele de ură. Numai când focul acela liniștit îi cuprinde, remușcarea, mânia, spaima și suferința redevin beatitudine. Este atât de greu să judeci toate aceste aspecte!

— Când ai cunoscut tu o asemenea iubire? îl întrebă pe neașteptate Agathe.

— Eu? Dar ți-am povestit deja; fugisem la o mie de kilometri depărtare de femeia pe care o iubeam și, când m-am simțit ferit de orice posibilitate de a o îmbrățișa, am început să urlu după ea, cum urlă lupii la lună!

Atunci Agathe îi mărturisi povestea propriei ei iubiri. Era tulburată. Deja întrebarea ei din urmă țâșnise ca dintr-o coardă întinsă peste măsură, iar ceea ce urmă fu deopotrivă de încordat. Avea un tremur lăuntric atunci când ajunse să dezvăluie ceea ce tăinuise de ani de zile.

Fratele ei nu se arătă însă deosebit de mișcat.

— De obicei amintirile îmbătrânesc odată cu oamenii, îi explică el, iar episoadele cele mai încărcate de pasiune ajung cu vremea să fie proiectate într-o perspectivă conică, ai impresia că le vezi la capătul unui drum prin care se deschid unele după altele nouăzeci și nouă de uși. Dar uneori, atunci când ele au fost legate de sentimente foarte puternice, amintirile izolate nu mai îmbătrânesc și se mențin ancorate de întregi straturi ale ființei. Acesta a fost cazul tău. Aproape în fiecare ființă omenească există asemenea puncte care alterează oarecum echilibrul psihic; comportarea individului trece atunci pe deasupra lor ca un curs de apă peste o lespede invizibilă de stâncă, iar în cazul tău, fenomenul a fost deosebit de intens, așa că s-a ajuns la un fel de stagnare. Dar până la urmă te-ai eliberat și te-ai pus iarăși în mișcare!

Îi dădea acele explicații cu liniștea unui gânditor aproape profesionist; era deci atât de ușor de abătut în gândurile lui! Agathe era nefericită. Spuse acum, încăpățânată:

— Desigur, m-am lansat cu dinamism, dar nu e tema discuției noastre! Vreau să știu unde anume fusesem atunci pe punctul să ajung!

Era iritată, fără să vrea, fie și numai pentru că trebuia să-și exprime tulburarea; dar continuă să vorbească în direcția inițială a impulsului ei de adineaori și ameți de-a binelea între tandrețea cuvintelor ei și iritarea din fundalul trăirii. Astfel că îi povesti despre starea aceea ciudată de receptivitate și sensibilitate exagerată care provoacă o maree a impresiilor, din care izvorăște emoția – ca în oglinda puțin adâncă a unei întinderi de apă – senzația de a fi legat de toate obiectele din jur și de a dărui și a primi tot ce se întâmplă fără voință proprie: senzația miraculoasă de ștergere a limitelor, de nelimitare a celor din afară, ca și a celor lăuntrice, comună iubirii și misticii! Agathe nu se exprima, firește, în asemenea termeni, care închid în e o explicație, ci înșira doar, unul din altul, fragmente încărcate de pasiune ale amintirii ei. Dar nici Ulrich, deși meditase deseori, nu reușea să ofere nici o explicație a acelor experiențe de viață, de fapt nu știa dacă ar fi trebuit să întreprindă demersul în felul propriu al unei asemenea trăiri sau prin procedeele raționale uzuale; ambele îi erau deopotrivă de accesibile, dar nu s-ar fi armonizat cu pasionalitatea evidentă manifestată de sora lui. Ceea ce spuse răspunzându-i era în consecință doar o mediere, un fel de examinare a posibilităților. El evocă înrudirea remarcabilă între gândire și morală, care se face percepută într-o asemenea stare de exaltare, astfel încât fiecare gând e resimțit ca o fericire, ca un eveniment și ca un dar și nimic din toate acestea nu ajunge în rezervele gândirii și nici nu se mai însoțește cu sentimentele de luare în posesie și de dominație, de conservare și de observație, iar astfel, în minte nu mai puțin decât în inimă, gestul de a se înstăpâni și poseda pe sine însuși este înlocuit de o nelimitată dăruire de sine și de contopire.

— Deci, odată în viață, îi răspunse Agathe cu o exaltare fermă, tot ceea ce faci se întâmplă pentru o altă ființă. Vezi soarele strălucind pentru aceasta. Cel în cauză este pretutindeni și tu însăți nu mai ești nicăieri. Totuși, nu e un „egoism în doi", căci celălalt trebuie să simtă același lucru. În cele din urmă cei doi abia dacă mai există unul pentru altul și ceea ce rămâne este o lume doar pentru două ființe omenești, care constă din recunoaștere, dăruire, prietenie și altruism!

În întunecimea camerei, obrazul îi ardea de entuziasm ca un trandafir înflorind în umbră. Ulrich o rugă:

— Să ne menținem cumpătul; în asemenea chestiuni sunt implicate mult prea multe trucuri și măsluiri!

Departe de ea gândul că el n-ar fi avut dreptate. Poate că iritarea ei, care nu se risipise încă în întregime, făcea ca revărsările de exaltare să fie oarecum refulate de realitatea evocată de vorbele lui; dar înfiorarea vagă la limitele trăirii nu era o senzație neplăcută.

Ulrich începu prin a vorbi despre greșeala pe care o constituia încercarea de a expune trăirile despre care vorbeau ca și cum s-ar fi petrecut în ele nu doar o schimbare particulară a gândirii, ci ar fi apărut o gândire supraomenească în locul celei obișnuite. Fie că era definită ca iluminare divină, fie că, după moda timpului, doar ca intuiție, el o considera drept principalul obstacol în calea unei înțelegeri reale a fenomenului. După convingerea lui nu se câștiga nimic cedând în fața unor închipuiri care nu rezistau la un examen chibzuit. Erau doar aripile de ceară ale lui Icar topindu-se în înălțimi, exclamă el; dacă nu voiai să zbori doar în vis, erai nevoit să înveți să zbori cu aripi de metal.

Arătând spre cărțile sale, continuă după o mică pauză:

— Acestea sunt mărturii creștine, iudaice, indiene și chineze; pe unele dintre le desparte mai mult de un mileniu. În ciuda acestui fapt, se recunoaște în toate aceeași structură a mișcării lăuntrice, diferită de cea obișnuită, dar coerentă

în ea însăși. Ele se deosebesc unele de altele doar prin ceea ce ține de legăturile fiecăreia cu sistemul teologic și cosmogonic sub al cărui acoperiș protector s-au dezvoltat. Ne este deci permis să presupunem că există o stare alternativă, neobișnuită, a conștiinței, de cea mai mare importantă, de care este capabil omul și care este încă mai veche decât religiile.

Pe de altă parte, delimită el lucrurile, bisericile, ceea ce înseamnă comunitățile civilizate ale oamenilor religioși, au tratat această stare cu o neîncredere asemănătoare cu cea a unui birocrat față de spiritul de inițiativă privată. Ele nu au recunoscut niciodată fără rezerve trăirea exaltată, dimpotrivă, au depus eforturi mari, în aparență îndreptățite, pentru a instaura în locul ei o morală bine reglementată și inteligibilă. Astfel că istoria unei asemenea stări este istoria unei negații și rarefieri progresive care te face să te gândești la desecarea unei mlaștini.

Iar când autoritatea confesională a bisericii, încheie el, și vocabularul aferent au îmbătrânit, s-a ajuns, cum era de înțeles, ca acea stare a noastră să nu mai fie luată drept altceva decât o himeră. De ce ar fi fost civilizația burgheză, când a apărut în locul celei religioase, mai religioasă decât aceasta?! Ea redusese cealaltă stare la condiția câinelui care aportează raționamente. Există deci astăzi o grămadă de oameni care se plâng de raționalitate și care ar vrea să ne convingă de fapt că în momentele lor de cea mai mare înțelepciune ei gândesc cu ajutorul unei facultăți speciale, mai presus de gândire; aici este ultimul rudiment, el însuși cu totul și cu totul raționalizat, public, al stării noastre; ultimul vestigiu al acestei uscăciuni, care a devenit un nonsens! Astfel că vechea stare nu le mai este permisă, cu excepția poeților, decât persoanelor necultivate în primele săptămâni după ce au fost atinse de iubire ca de o aberație trecătoare; ele reprezintă, ca să spunem așa, doar niște frunze verzi întârziate care înmuguresc uneori pe lemnul paturilor și catedrelor: acolo însă unde

această stare ar mai vrea să se reîntoarcă la vechea ei eflorescență originară și abundentă, ea este dezgropată și smulsă din rădăcini fără milă!

Ulrich vorbise cam tot atât de mult timp cât îi trebuie unui chirurg să-și spele brațele și mâinile pentru a nu duce vreun microb în câmpul operator; de asemenea, cu răbdarea, devotamentul și seninătatea care contrastează cu frământarea faptelor de comis. După ce se aseptizase astfel complet, se gândea deodată cu o oarecare nostalgie la o stare infecțioasă și febrilă, căci el nu ținea la obiectivitate de dragul acesteia. Agathe era așezată pe o scară portativă care slujea la scoaterea cărților din rafturi, și nici chiar când fratele ei tăcu nu dădu nici un semn că ar mai fi participat la conversație; privea în cenușiul nesfârșit, ca al unei mări tulburi, al aerului de afară, și asculta acum tăcerea tot așa cum ascultase înainte cuvintele. Astfel că Ulrich continuă cu o obstinație pe care încerca anevoie să o mascheze printr-un ton mai glumeț.

— Să ne întoarcem la banca noastră din munți, când stăteam și ne uitam la cireada de vite, sugeră el. Închipuie-ți că un înalt birocrat oarecare e așezat acolo, în pantaloni scurți de piele, nou-nouți, cu bretele verzi, pe care e brodat salutul *Grüß Gott*; el reprezintă adevăratul conținut al vieții care se află acum în concediu. Prin aceasta, firește, conștiința pe care o are el însuși despre propria lui existență este pentru moment alterată. Dacă vede turma de vite, nu le mai numără pe fiecare, nu le clasifică, nu mai estimează greutatea vie a cornutelor care pasc acolo în fața lui; își iartă dușmanii și are numai gânduri pline de indulgență față de familia lui. Cireada se transformă dintr-un obiect practic – ca să spunem așa – într-unul moral. S-ar putea, bineînțeles, ca el totuși să mai estimeze, să recurgă la cifre și să nu ierte cu totul, dar oricum va fi înconjurat de foșnetul pădurii, de murmurul pâraielor și de lumina soarelui. Pe scurt, scena poate fi zugrăvită astfel: ceea ce constituie conținutul vieții lui îi apare acum „depărtat" și „la drept vorbind, nu tocmai important".

— Este o dispoziție sărbătorească, de vacanță, îl completă Agathe mecanic.

— Foarte adevărat! Părerea că existența sa este „la drept vorbind, nu tocmai importantă" este temporară, pe durata concediului. Astfel se prezintă astăzi adevărul: omul are două stări de existență, de conștiință și de gândire și se apără împotriva spaimei de moarte determinate de o asemenea perspectivă prin faptul că socotește una din acele stări drept vacanța pe care și-o ia de la cealaltă stare, o întrerupere, odihnă sau orice altceva. Mistica, dimpotrivă, ar fi pentru el legată de noțiunea unui concediu permanent. Funcționarul ar numi situația ca dezonorantă și ar simți instantaneu, așa cum simte de altfel totdeauna spre sfârșitul perioadei de concediu, că adevărata viață se află în biroul său bine pus la punct. Iar noi simțim oare altfel? Dacă ceva se cere sau nu să fie îndreptat depinde până la urmă totdeauna de felul în care hotărâm dacă trebuie să luăm lucrul respectiv în serios sau nu cu totul; trăirile de care vorbim nu s-au prea bucurat de șansă, căci de mii de ani ele n-au ieșit încă din dezordinea și nedesăvârșirea lor originară. Pentru asemenea stări avem totdeauna pregătită noțiunea de manie – manie religioasă sau erotomanie, la alegere. Poți să fii convinsă: astăzi chiar oamenii cei mai religioși s-au molipsit în atât de mare măsură de modul de a gândi științific încât nici nu mai îndrăznesc să se uite să vadă ce mocnește în inima lor și ar fi de fiecare dată dispuși să trateze în termeni medicali o asemenea ardoare ca pe o manie, chiar dacă oficial ar vorbi pe un alt ton și s-ar înscrie pe o altă linie.

Agathe îi aruncă fratelui ei o privire în care pâlpâia ceva asemenea unui foc în ploaie.

— Uite cum ne-ai scos la liman! îi reproșă când el nu mai spuse nimic.

— Ai dreptate, recunoscu el. Însă e ciudat: noi am înfundat posibilitatea respectivă ca pe un izvor necurat, dar câte o picătură care a mai scăpat pe undeva din apa

nefirească, miraculoasă, își tot sapă câte un orificiu în idealurile noastre. Nici unul nu este adecvat, nici unul nu ne face fericiți; ele indică, în ansamblul lor, spre ceva care nu mai există; dar destul pentru astăzi. Cultura noastră este un templu înălțat acelui fenomen care, fără obiecție, ar fi numit delir, o alienație, dar este în același timp și instituția în care acest delir este păstrat și nici nu mai știm dacă suferim de pe urma excesului sau a deficienței.

— Poate că tu nu ai avut niciodată curajul să te angajezi în plenitudinea forțelor tale pe această cale, spuse Agathe cu regret și coborî de pe scara de bibliotecă; căci până atunci se ocupaseră de punerea în ordine a documentelor lăsate în urmă de tatăl lor și se abătuseră de la acea îndatorire, care devenise treptat presantă; fuseseră seduși de cărțile din jur și apoi de conversația dintre ei. Acum reluară verificarea dispozițiilor și însemnărilor care se refereau la împărțirea bunurilor succesorale, căci termenul comunicat lui Hagauer devenea iminent. Dar înainte chiar de a se fi aplecat asupra acelei îndeletniciri, Agathe își ridică privirea de pe hârtiile ei și întrebă din nou:

— Până la ce punct crezi tu în toate lucrurile pe care tocmai mi le-ai spus?

Ulrich răspunse fără să-și ridice capul:

— Imaginează-ți că în cireada de acolo s-ar găsi, la vremea când inima ta s-a desprins cu totul de lume, un taur furios! Încearcă să-ți imaginezi că boala letală de care ai povestit tu ar fi evoluat altfel dacă emoțiile tale n-ar fi slăbit în intensitate nici o clipă!

Apoi își ridică ochii și indică înspre hârtiile pe care le avea în mână.

— Iar legea, dreptatea, măsura? Crezi că toate sunt complet inutile?

— Deci, până la ce punct anume crezi? repetă Agathe.

— Da și nu, spuse Ulrich.

— Așadar nu, conchise Agathe.

Interveni atunci în conversația lor o întâmplare; când Ulrich, care nici nu se simțea dispus să reia discuția, nici

nu era destul de liniştit ca să se gândească la ce avea de făcut, îşi răscoli hârtiile răspândite în faţa lui pe masă, în clipa aceea căzu ceva pe duşumea. Era un teanc dezlegat, cu tot felul de hârtii, care ieşise din greşeală, laolaltă cu documentele privind moştenirea, dintr-un colţ al sertarului de la biroul unde zăcuseră zeci de ani fără ca posesorul lor să mai ştie de ele. Ulrich privea distrat ce ridicase de jos şi recunoscu pe unele din hârtiile răspândite acolo scrisul tatălui său; dar nu era scrisul de bătrâneţe, ci acela al anilor când fusese un om în floarea vârstei; se uită mai atent, mai scoase dintre hârtiile scrise şi nişte cărţi de joc, fotografii şi tot felul de alte mici nimicuri şi înţelese instantaneu ce descoperise. Era despărţitura secretă a biroului. Acolo se găseau nişte glume, transcrise cu grijă, în cea mai mare parte obscene; fotografii de nuduri; cărţi poştale ilustrate, de trimis în plic, înfăţişând nişte băciţe planturoase cărora li se puteau deschide pantalonaşii pe la spate; seturi de cărţi de joc care arătau normal, dar care, ţinute la lumină, dădeau la iveală amănunte înspăimântătoare; omuleţi care dezvăluiau felurite detalii anatomice dacă erau apăsaţi pe pântece; şi altele de acest gen. Era cert faptul că bătrânul domn uitase ce fel de lucruri se mai aflau în sertarul lui, căci altminteri le-ar fi distrus la timpul cuvenit. Proveneau, după cum era limpede, din vremea maturităţii, când nu puţini celibatari sau văduvi, înaintând în vârstă, se încălzesc cu asemenea obscenităţi, însă Ulrich roşi privind fanteziile necuvenite lăsate în urmă de tatăl său, pe care moartea îl eliberase de tulburările cărnii. Relevanţa acestora pentru discuţia întreruptă de adineaori îi deveni deodată limpede. Cu toate acestea, primul său impuls fu să distrugă acele mărturii înainte ca Agathe să apuce să le vadă. Însă Agathe observase deja că el avea în mâini ceva neobişnuit, astfel că se răzgândi deodată şi o rugă să se apropie.

Voia să aştepte să vadă ce avea să spună ea. Dintr-odată era iarăşi stăpânit de gândul că ea era la urma urmei o

femeie care trebuie că își trăise viața, lucru care, în cursul conversației mai serioase de adineaori, îi ieșise din minte. Dar de pe fața ei nu se putea citi ce gândea ; privea serioasă și liniștită acele vestigii ilicite provenind de la tatăl ei și uneori surâdea deschis, dar mai degrabă indiferentă. Astfel că Ulrich începu el, în ciuda intențiilor sale inițiale.

— Iată ultima rămășiță a misticii ! spuse el, iritat și totodată binedispus. În același sertar se află îndemnurile stricte și moralizatoare ale testamentului și puroiul acesta.

Se ridicase în picioare și străbătea acum camera în lung și în lat. De abia începuse, că tăcerea surorii lui îl determină să continue.

— M-ai întrebat ce cred, începu el. Cred că toate prescripțiile moralei noastre sunt concesii făcute unei societăți de sălbatici.

Cred că nici una din ele nu e adevărată.

Un alt înțeles licărește pe dedesubt. Un foc care ar trebui să le retopească.

Cred că nimic nu s-a terminat.

Cred că nimic nu se află în stare în echilibru, ci că toate ar trebui să înceapă să se ridice, constituindu-se reciproc ca pivoți.

Iată ce cred ; credința mea s-a născut odată cu mine sau eu m-am născut odată cu ea.

După fiecare propoziție se oprise, căci nu vorbea cu glasul ridicat și trebuia să sublinieze într-un fel profesiunea sa de credință. Ochii îi rămaseră acum pe busturile clasice de ghips care se găseau pe rafturile bibliotecii ; vedea o Minervă, un Socrate ; își amintea privindu-le astfel că Goethe păstra în cameră un cap de ghips supradimensionat al Junonei. Predilecția respectivă i se părea acum neliniștitor de vetustă : ceea ce reprezentase pentru Goethe o idee înfloritoare se preschimbase de atunci în clasicism inert. Devenise un subiect retardatar de sporovăială cu privire la jurisprudență și morală pentru contemporanii tatălui său. Fusese deci zadarnic.

— Morala care ne-a fost transmisă prin tradiţie se aseamănă cu un îndemn de a păși pe o frânghie în balans, suspendată peste o prăpastie, spuse el, și care n-ar fi în stare să ne dea nici un alt sfat decât: ține-te cât mai drept și țeapăn!

M-am născut, după cum se pare, fără voia mea, sub imperiul unei alte morale.

M-ai întrebat ce cred! Cred că, dacă mi s-ar dovedi de o mie de ori cu motive îndreptățite că ceva e bun sau frumos, mie mi-ar rămâne indiferent și m-aș îndrepta doar spre un unic criteriu, dacă, anume, apropierea țelului m-ar face să mă ridic sau să mă afund.

Fie că mă trezește la viață sau nu.

Fie că tema este abordată doar în vorbirea mea sau în creierul meu sau de fiorul iradiant din vârful degetelor mele.

Dar nu pot să dovedesc absolut nimic.

Sunt convins că un om care cedează unei morale alternative este pierdut. Ajunge în tărâmul crepuscular. În ceață și dezordine, într-o plictiseală nearticulată.

Dacă extragi inechivocul din viața noastră, rămâne o stână de oi căreia nu îi mai dau târcoale lupii.

Cred că această mârșăvie poate deveni însuși îngerul nostru protector.

Așadar, nu cred!

Mai presus de toate, însă, cred că binele nu poate stăvili răul, așa cum pretinde amalgamul nostru de cultură; îmi repugnă!

Cred, deci, și nu cred!

Dar cred că poate oamenii, după o vreme, vor fi în parte foarte inteligenți, în parte mistici. Poate că încă de azi morala noastră se disociază în aceste două componente. Aș putea să adaug: în matematică și în mistică. În ameliorarea practică și în aventură necunoscută!

Trecuseră ani de când nu mai fusese atât de fățiș tulburat. Acele delimitări prin „poate" din spusele lui nici nu îl mai preocupau, i se păreau doar firești.

Agathe îngenunchease în vremea aceea în fața sobei; avea teancul de fotografii și file inscripționate alături de ea pe dușumea, le privi pe fiecare în parte încă o dată și le aruncă în foc. Nu era cu totul indiferentă față de senzualitatea grosolană a obscenităților pe care le privise. Își simțea trupul excitat lăuntric. I se părea că nu mai era ea însăși, că era la fel de detașată ca atunci când, într-o pustietate, ar fi văzut fugind un iepure. Nu știa dacă ar fi trebuit să-i fie rușine să-i mărturisească fratelui ei; dar era înfiorător de obosită și nu mai dorea ca ei să continue conversația. Nu asculta nici ceea ce spunea el; inima îi fusese zdruncinată de toate suișurile și coborâșurile din discuția lor, iar acum nu-l mai putea urmări. Întotdeauna alții știuseră mai bine decât ea ce era drept; la acest aspect se gândea, poate pentru că ei îi era rușine, nutrind totodată un sentiment de sfidare tainică. Era un drum nepermis sau ascuns pe care avea impresia că ar fi urmat să meargă; astfel, i se simțea superioară lui Ulrich. Îl auzea cum retracta mereu, plin de precauție, tot ceea ce lăsase să-i scape, iar cuvintele lui îi loveau în timpane ca niște picături de fericire și de tristețe.

13

Ulrich se întoarce și este pus în temă de general cu privire la evenimentele petrecute în absența sa

Patruzeci și opt de ore mai târziu, Ulrich se găsea iarăși în locuința sa, de unde plecase de atâta timp. Era dimineața devreme. Locuința îi fusese rânduită cu grijă, se făcuse curățenie și parchetul era lustruit; cărțile și manuscrisele

erau acum întocmai așa cum le lăsase la plecarea lui grăbită, pe mese, păstrate astfel de mâinile servitorilor, deschise sau cu însemnări acum de nedesluşit, unul sau altul dintre documente cu câte un creion printre file, așa cum le lăsase el din mână. Dar totul era acum înghețat și încremenit, asemenea conținutului unei cratițe sub care ai uitat să mai ațâți focul. Dureros trezit la realitate și acum fără să o mai înțeleagă, Ulrich privea urmele unei ore ce se consumase în trecut, la matricea unor stimuli și gânduri vii de care timpul debordase atunci. Simțea o repulsie greu exprimabilă să mai intre iarăși în contact cu acele vestigii ale propriei sale personalități. „Sunt risipite", se gândea, „prin ușile acestea, în toată casa, până la stupidele coarnele de cerb, prinse în perete, acolo în hol. Ce fel de viață am dus în acest an din urmă?" Închise ochii, așa cum se oprise acolo în picioare, ca să nu mai fie nevoit să vadă nimic. „Ce bine că ea are să vină curând după mine, o să schimbăm totul aici!" se decise. Apoi simți ispita să-și rememoreze ultimele ceasuri pe care le petrecuse aici; i se părea acum că lipsise nesfârșit de mult și voia să facă niște comparații. Clarisse; nu reprezenta nimic. Dar înainte și după aceea: tulburarea aceea ciudată când se grăbise în drumul spre casă și după aceea năruirea lumii peste noapte! „Așa cum fierul devine deodată maleabil sub acțiunea unei forțe considerabile", medită. „Începe să curgă topit, rămânând totuși fier. Omul pătrunde cu forță în lume", îi flutura un gând prin minte, „dar ea se închide deodată în jurul lui și totul apare altfel. Nu mai există corespondențe. Nici un drum pe care să fi venit și pe care să-l urmeze mai departe. O învăluire licăritoare în locul în care adineaori încă mai vedea un țel sau golul acela lucid care se întinde în fața oricărui țel." Ulrich își ținea mai departe ochii închiși. Încet, ca o umbră, revenea la sentimentul de dinainte. Era ca și cum s-ar fi întors în locul în care se aflase atunci și în care se afla și acum, o emoție care era mai degrabă în spațiul din afară decât în conștiința sa

lăuntrică; la drept vorbind, nici nu era o emoție, un gând, ci un fel de evoluție nefirească. Surescitat și însingurat cum era el atunci, putea într-adevăr să creadă că esența însăși a lumii se întorcea deodată cu dinăuntrul în afară; dintr-odată totul îi deveni clar – de neînțeles era doar că lucrul acesta se întâmpla de-abia acum –, iar retrospectiva i se deschise deodată ca o privire liniștită, de nimic împiedicată, înapoi: încă din clipa aceea simțământul prevestise întâlnirea cu sora lui, căci din clipa aceea spiritul său fusese condus de niște forțe miraculoase până când...; dar, înainte de a fi putut rosti „ieri", Ulrich abandonă brusc acea amintire, trezit parcă abrupt, ca și când s-ar fi izbit de ceva dur; aici era ceva la care nu voia să se gândească.

Se apropie de birou și răsfoi corespondența strânsă acolo, fără să se dezbrace de hainele de călătorie. Era dezamăgit că nu găsea nici o telegramă de la sora lui, deși nici nu se așteptase la nimic asemănător. Era acolo un teanc de scrisori de condoleanțe amestecate cu comunicări științifice și cu reclame de librărie. Se găseau și două scrisori de la Bonadea, care se simțeau la palpat atât de groase încât nici nu le deschise pentru moment. De asemenea, o rugăminte insistentă a contelui Leinsdorf să-l viziteze, erau și două scrisorele subțiri de la Diotima, invitându-l, de asemenea, ca imediat după întoarcere să se arate la ea; citită atent, una din ele, cea de a doua, cuprindea niște rezonanțe în afara tonului oficial, care erau foarte prietenoase, melancolice și aproape puțin cam prea tandre. Ulrich se îndreptă apoi spre apelurile telefonice care fuseseră consemnate în timpul absenței lui: generalul von Stumm, șeful de departament Tuzzi, de două ori secretariatul personal al contelui Leinsdorf, de mai multe ori o doamnă care nu-și lăsase numele și care era probabil Bonadea, directorul de bancă Leo Fischel și altminteri comunicări curente de afaceri. În timp ce Ulrich citea toate acestea, încă în picioare, lângă birou, sună telefonul și când ridică receptorul, o voce se anunță ca fiind „Ministerul de Război,

departamentul educațional și cultural, caporalul Hirsch", foarte emoționat de faptul că auzea pe neașteptate chiar vocea lui Ulrich și îl asigura acum zelos că domnul general îi ordonase să sune în fiecare dimineață pe la ora zece și că domnul general avea să vină imediat la telefon.

Cinci minute mai târziu Stumm îi confirmă faptul că era neapărat necesar ca încă în acea după-amiază să ia parte la o „conferință extraordinar de importantă" și că trebuia să stea de vorbă cu Ulrich înainte de întrunire; la întrebarea despre ce era vorba și de ce nu se putea rezolva printr-o convorbire telefonică, el oftă în pâlnia aparatului și anunță doar: „Comunicări, îngrijorări, probleme", fără a împărtăși nimic precis. Douăzeci de minute mai târziu se opri la ușă o trăsură a Ministerului de Război și generalul Stumm pătrunse în casă, urmat de o ordonanță care purta pe umăr un porthart de piele. Ulrich, care cunoștea foarte bine acea servietă, conținând îngrijorările intelectuale ale generalului, de pe vremea planurilor strategice și cadastrale de ordonare a marilor idei, își încruntă întrebător fruntea. Stumm von Bordwehr surâse, își trimise ordonanța îndată înapoi la trăsură, își deschise mantaua să scoată cheița încuietorilor de siguranță ale servietei, cheiță pe care o purta agățată de un lănțișor la gât, nu spuse nici un cuvânt și scoase la iveală din geanta, care nu mai conținea nimic altceva, două pâini de campanie.

— Noua noastră pâine, explică el după o pauză studiată, ți-am adus-o s-o guști!

— Foarte amabil din partea dumitale, spuse Ulrich, să-mi aduci după o noapte de drum pâine, în loc să mă lași să dorm.

— Dacă ai ceva șnaps în casă, după cum se poate presupune că ai, îi replică generalul, atunci pâinea și rachiul constituie cel mai bun mic dejun după o noapte de călătorie. Tu însuți mi-ai povestit odată că pâinea armatei noastre este singurul lucru care îți plăcea pe vremea când te achitai de îndatorirea serviciului militar în slujba împăratului, iar eu aș putea să susțin cu certitudine că armata

austriacă întrece oricare altă armată în ce privește pâinea de campanie, mai ales de când intendența a dat în producție acest nou model „1914". Iată de ce ți-am adus-o, e unul din motive. Pe urmă, trebuie să știi că procedez astfel și din principiu. Desigur, nimic nu mă obligă să stau toată ziua în fotoliul meu și să dau socoteală pentru fiecare pas pe care-l fac în afara biroului, înțelegi dumneata; dar știi că Marelui Stat-Major nu i se spune degeaba și corpul voluntarilor iezuiților și totdeauna se iscă murmure și zvonuri când câte unul iese prea des din minister, iar Excelența Sa von Frost, șeful meu, nu deține, la urma urmei, o viziune cu totul acurată despre amploarea spiritului – a spiritului civil, vreau să spun –, astfel încât de câtăva vreme iau totdeauna porthartul cu mine și o ordonanță, când vreau să ies puțin, iar pentru ca ordonanța să nu-și închipuie că geanta e goală, bag de fiecare dată câte două pâini înăuntru.

Ulrich nu-și putu stăpâni râsul, generalul râse și el mulțumit.

— S-ar părea că ești mai puțin entuziasmat decât înainte să te ocupi de marile idei ale umanității? îl întrebă Ulrich.

— Cu toții se bucură acum mai puțin de ele, îi explică Stumm, în vreme ce tăia pâinea cu briceagul. A fost dat consemnul de a acționa.

— Trebuie să-mi explici.

— De aceea sunt aici. Dumneata nu ești un adevărat om de acțiune.

— Nu?

— Nu.

— Știu și eu!?

— Poate că nici eu nu știu. Dar așa se spune.

— Cine spune, adică?

— Arnheim, de exemplu.

— Te ai bine cu Arnheim?

— Ei, firește! Suntem în relații excelente. Dacă el n-ar fi un astfel de spirit, cu totul superior, am putea chiar să ne tutuim!

— Ai și dumneata de a face cu terenurile petrolifere?

Generalul sorbi din rachiul pe care Ulrich ceruse să li se aducă și mestecă un colț de pâine, ca să câștige timp.

— Grozav de gustoasă, spuse cu efort, continuând să mestece.

— Firește că ai și dumneata de a face cu terenurile petrolifere! constată Ulrich deodată iluminat. Este o chestiune care privește departamentul vostru al marinei, din cauza combustibilului pentru vapoare și, dacă Arnheim vrea să pună mâna pe zăcăminte, trebuie să-și ia angajamentele să vă livreze petrolul ieftin. Pe lângă aceasta, Galiția este zonă militară de acțiune și zonă tampon față de Rusia, astfel că trebuie să luați măsuri de apărare în caz de război. Atunci fabrica lui de tablă pentru blindaje va fi din nou complezentă, cum doriți voi: cum de nu m-am gândit până acum! Sunteți de-a dreptul născuți unul pentru altul!

Ca măsură de precauție, generalul se apucase să mestece a doua bucată de pâine; acum însă nu se mai putea reține și spuse, cu mare efort, căutând să înghită tot ce avea în gură:

— Complezență, îți vine ție ușor să spui: n-ai idee ce avar este! Te rog să mă ierți, își corectă exprimarea, cu ce demnitate morală tratează el asemenea afaceri! N-am avut idee că, de exemplu, zece creițari pe kilometrul de transport pe calea ferată constituie o problemă de conștiință, pentru care trebuie să-l citești pe Goethe sau cine știe ce tratat de istorie a filosofiei!

— Dumneata conduci aceste tratative?

Generalul mai bău un pahar de rachiu.

— Dar eu nici măcar nu ți-am spus că se duc tratative! Din partea mea, poți să le spui schimburi de vederi.

— Iar dumneata ai primit ordinul să le conduci?

— Nu a primit nimeni nici un ordin! Se vorbește doar. Ar trebui să fie permis să se discute, pe ici, pe colo, și despre altceva decât despre Acțiunea Paralelă. Iar dacă ar

primi cineva misiunea, sigur e că nu aș fi eu acela. Nu e doar o chestiune a departamentului educațional și cultural. Așa ceva ține de competența cancelariei de stat sau cel mult a intendenței. Dacă aș fi și eu câtuși de puțin implicat, aș fi doar ca un consilier tehnic pentru problemele spiritului civil, ca să zicem așa ca interpret, pentru că Arnheim e un om atât de cultivat.

— Și pentru că dumneata, prin mine și Diotima, ești în permanent contact cu el! Dragul meu Stumm, dacă vrei ca eu să mai continui să fac pe călăuza pentru dumneata, trebuie să-mi spui adevărul!

Însă între timp Stumm se pregătise pentru o asemenea întorsătură.

— De ce întrebi, dacă știi oricum despre ce e vorba? îl contră cu indignare. Crezi că poți să mă duci de nas și că eu nu știu că Arnheim îți face confidențe?

— Nu știu absolut nimic!

— Dar mi-ai dovedit tocmai că știi!

— Chestiunea cu terenurile petrolifere o cunosc.

— Pe urmă ai spus că am avea interese comune cu Arnheim în privința terenurilor petrolifere. Dă-mi cuvântul dumitale de onoare că știi, apoi pot să-ți spun totul.

Stumm von Bordwehr apucă mâna ezitantă a lui Ulrich, îl privi în ochi și îi spuse cu îndrăzneală:

— Așadar, acum că îmi dai cuvântul de onoare că ai știut totul dinainte, ți-l dau și eu pe al meu că știi totul! E bine așa? Mai mult decât atât nici nu e nimic altceva. Arnheim ar vrea să se servească de noi în interesul lui, iar noi de el. Știi, sunt uneori năpădit de cele mai complicate conflicte sufletești gândindu-mă la Diotima! exclamă el. Dar nu rosti nici un cuvânt mai departe, în discuție e un secret militar! Generalul era acum mulțumit de sine. Știi, la urma urmelor, ce e un secret militar? continuă el. Când acum doi ani a fost mobilizare generală în Bosnia, intenționau să mă reducă din schema Ministerului de Război, pe atunci eram colonel, mă făcuseră comandantul unui

batalion de rezerviști al armatei teritoriale; aș fi putut comanda, desigur, și o brigadă, dar cum după regulament sunt cavalerist și ei voiau să scape de mine, m-au trimis la acel batalion. Și cum pentru război e nevoie de bani, mi-au dat pe mână când am ajuns acolo și casa de bani a batalionului. Când ai făcut armata, ai văzut vreodată așa ceva? Arată pe jumătate a sicriu și pe jumătate a ladă pentru nutreț, e confecționată din lemn gros și e strânsă toată de jur împrejur cu benzi de fier, ca o poartă de castel. Are trei lacăte și cheile aferente le poartă trei oameni asupra lor, fiecare câte una, ca să nu o poată deschide numai unul singur: comandantul și cei doi casieri subordonați lui. Așa ne-am strâns toți trei laolaltă, ca pentru rugăciune, și am deschis unul după altul câte o broască și am scos cu toată evlavia pachetele de bancnote, îmi făcea impresia că aș fi fost marele preot cu doi ministranți lângă mine, numai că în loc de Evanghelie citeam procesele-verbale financiare, cu toate cifrele înscrise acolo. Iar când am terminat, am închis la loc casa de bani, i-am pus benzile de fier împrejur, am închis încuietorile la loc, toate la rând, numai că în ordine inversă decât făcusem la început; eu trebuia să spun ceva, de care acuma nu-mi mai aduc aminte, astfel s-a terminat întreaga ceremonie. Cel puțin, credeam, și așa ai fi crezut și dumneata, că respectasem prevederile de nezdruncinat ale administrației militare pe vreme de război! Dar pe atunci aveam un foxterier, cel dinaintea celui de acum, era un animal foarte inteligent, nu exista nici un regulament care să spună că n-ar fi avut voie să fie de față; nu era în stare să vadă vreo gaură fără să înceapă imediat să scormonească și să dezgroape, ca un apucat. Când tocmai voiam să plec de acolo, odată îmi dau seama că Spot, așa îl chema, era englez, se tot învârtea pe lângă casa de bani și nu mai putea fi luat de acolo. Cum am tot auzit spunându-se că tocmai cu ajutorul câinilor credincioși au fost descoperite cele mai tainice conjurații și cum aproape se declarase războiul, odată mă gândesc,

ia hai să vedem ce are Spot – şi ce crezi dumneata că avea Spot? Probabil că îţi aminteşti, pentru batalioanele de atac intendenţa nu pune la dispoziţie lucrurile cele mai noi, astfel încât casa de bani a batalionului nostru avea o vechime venerabilă, dar nici nu m-aş fi gândit vreodată că pe din dos, în timp ce noi o zăvoram prin faţă câte trei deodată, aproape de locul unde atingea duşumeaua, avea o gaură de puteai să-ţi vâri braţul prin ea! Fusese un nod în lemn, care probabil că se desprinsese şi căzuse în vreunul din războaiele de dinainte. Ce puteam să facem? Alarma de atunci din Bosnia trecuse deja când a venit casa de schimb pe care o cerusem, iar până atunci am fost nevoiţi în fiecare săptămână să îndeplinim ceremonia solemnă, numai că pe Spot trebuia să-l las acasă ca să nu ne trădeze secretul militar. Aşa că, vezi dumneata, cam aşa arată un secret militar în anumite împrejurări!

— Mda, dar eu cred că dumneata nu eşti chiar atât de deschis precum lada aceea a dumitale, îi răspunse Ulrich. Ei bine, faceţi până la urmă afacerea sau nu?

— Nu ştiu, îţi dau cuvântul meu de general de stat-major: nu s-a ajuns încă până acolo.

— Dar Leinsdorf?

— Firește că habar nu are. Nici nu poate fi câştigat de partea lui Arnheim. Am auzit că e furios de când cu demonstraţia, când ai fost şi dumneata de faţă; acum e foarte pornit împotriva germanilor.

— Iar Tuzzi? întrebă Ulrich continuându-şi interogatoriul.

— E ultimul om care ar trebui să afle ceva! Ar strica imediat tot planul. Firește, cu toţii vrem pacea, dar noi, militarii, avem un alt fel de a sluji decât birocraţii!

— Şi Diotima?

— Dar te rog! Întreaga chestiune e numai între bărbaţi, la aşa ceva nu s-ar putea gândi nici măcar cu mânuţele înmănuşate! Eu n-am inima s-o plictisesc cu asemenea adevăruri. Înţeleg foarte bine că nici Arnheim nu-i povesteşte nimic de acest gen. Ştii, el vorbeşte atât de mult şi de

frumos, s-ar putea să-i facă plăcere să mai și tacă în legătură cu ceva anume. Îmi închipui că e ca atunci când ar da pe gât un păhărel pe tăcute pentru durerea de burtă!

— Dar știi că ai devenit cu adevărat un pezevenghi? În sănătatea dumitale! închină Ulrich paharul.

— Nu, nu pezevenghi! se apără generalul. Sunt doar membru într-un consiliu ministerial. La o întrunire vine fiecare cu ceea ce poate să contribuie el însuși și ceea ce consideră potrivit, iar la urmă rezultă ceva ce la drept vorbind n-a vrut nimeni: tocmai acesta e rezultatul. Nu știu dacă mă înțelegi, nu pot să mă exprim mai bine.

— Firește că te înțeleg. Cu toate acestea te porți josnic față de Diotima.

— Mi-ar părea rău, spuse Stumm, dar știi, călăul este un tip lipsit de onoare, în privința aceasta n-avem ce discuta; dimpotrivă, fabricantul de frânghii care livrează administrației închisorii doar ștreangul poate fi membru al Societății de Promovare a Eticii, nu ținem îndeajuns seama de asemenea impedimente.

— Iată ceva ce știi de la Arnheim!

— Se prea poate. Nu știu. În ziua de azi ajungi să ai un spirit atât de complicat, se plânse cu toată sinceritatea generalul.

— Care ar fi rolul meu?

— Ei bine, m-am gândit, dumneata ești fost ofițer.

— Bine, bine. Dar cum se împacă cele spuse cu „omul de acțiune"? întrebă Ulrich, care percepuse afrontul.

— „Om de acțiune?" repetă generalul surprins.

— Dumneata ai început prin a-mi spune că eu nu sunt om de acțiune!

— A, da. Bineînțeles, nu are nici o legătură. Am spus doar așa, ca să aduc vorba. Vreau să spun, Arnheim nu te socotește la drept vorbind un om de acțiune; așa spunea odată. Nu ai nici o preocupare, spune el, ceea ce îți alimentează zelul în gândire. Sau ceva de genul acesta.

— Cum ar veni, gânduri inutile? Idei care nu se lasă aduse în „sferele puterii"? Idei de dragul ideilor? Cu un cuvânt, idei juste şi independente! Nu? Sau poate idei şi gânduri ale unui „estet rupt de lume"?

— Da, îl asigură Stumm von Bordwehr cu diplomaţie. Ceva în genul acesta.

— În ce gen anume? Ce crezi dumneata că ar fi mai primejdios pentru spirit: visele sau terenurile petrolifere? Nu este nevoie să-ţi tot îndopi gura cu pâine, las-o încolo! Mie îmi e cu totul indiferent ce gândeşte Arnheim despre mine. Dar dumneata ai spus la început: „De exemplu, Arnheim"; cine altcineva mai crede aşadar despre mine că nu aş fi îndeajuns de mult un om de acţiune?

— Ei, ştii, îl asigură Stumm, nu sunt puţini. Ţi-am relatat doar că s-a dat consemnul de a trece la acţiune.

— Ce vrei să spui?

— Nu ştiu nici eu precis. Leinsdorf a spus că trebuie să se întâmple ceva acum! Aşa a început.

— Iar Diotima?

— Diotima spune că e vorba de un spirit nou. O spun acum mulţi în şedinţele de consiliu. Aş vrea să ştiu dacă şi dumneata cunoşti o asemenea experienţă, ţi se face de-a dreptul un gol în plex când vezi o femeie atât de frumoasă că are o asemenea minte!

— Te cred, îi răspunse Ulrich, care nu voia să-l lase pe Stumm să abată discuţia, dar aş vrea acum să aud ce spune Diotima despre spiritul acesta nou.

— Ce spune lumea? reluă Stumm. Lumea la consiliu spune că timpul nostru va fi dotat cu un spirit nou. Nu imediat, dar oricum în câţiva ani; dacă nu se întâmplă până atunci nimic deosebit. Iar spiritul acesta nou nu are să se mai încurce cu multe idei. Nici sentimentele nu mai sunt acum la modă. Ideile şi sentimentele sunt mai degrabă pentru oamenii care n-au nimic de făcut. Cu un cuvânt, e aşa, un spirit al acţiunii, mai mult nu ştiu nici eu. Însă

uneori, adăugă generalul îngândurat, m-am întrebat dacă n-o fi cumva vorba aici de spiritul militar?

— O faptă trebuie să aibă o semnificaţie, un sens! pretinse Ulrich şi, ca un sens mai serios şi mai profund, mult mai profund, din spatele acestei conversaţii, acum colorată de nonsensuri, îşi aminti de conversaţia gravă pe care o avusese pe acea temă cu Agathe la Fortăreaţa suedeză.

Dar generalul îi împărtăşi părerea:

— Tocmai ceea ce spuneam. Când nu ai ce face şi nu ştii ce să faci cu tine însuţi, ai o energie a faptei. Atunci te apuci să zbieri, să bei, să te iei la bătaie, să cauţi harţă în jur, devii brutal cu caii şi cu oamenii. Pe de altă parte, ai să recunoşti, când ştii foarte bine ce vrei să faci, devii deodată un tip furios. Uită-te şi dumneata la câte un tinerel de la Marele Stat-Major cum îşi strânge buzele, taciturn, cum face o figură de parcă ar fi generalul Moltke; zece ani mai târziu nasturii de la tunică stau să-i plesnească strângând un abdomen care aduce cu colina de pe care dă ordine un general, doar că nu este un rotofei bonom ca mine, ci unul care e plin de venin. Cât sens poate să aibă o faptă este, vezi şi dumneata, greu de spus. Se mai gândi puţin şi adăugă:

— Dacă ştii cum să-i iei, poţi să înveţi multe de la militari, mă conving din ce în ce mai mult de acest adevăr; dar nu crezi şi dumneata că ar fi, ca să spunem aşa, cel mai simplu dacă am putea găsi ideea cea mare?

— Nu, îl contrazise Ulrich. A fost o prostie.

— Mda, aşa, dar atunci nu mai rămâne cu adevărat nimic altceva decât fapta, oftă Stumm. Aproape că aşa gândeam şi eu. Îţi mai aduci aminte că te-am avertizat odată în privinţa aceasta, că toate ideile nemaipomenite nu fac decât să conducă la masacru? Este tocmai ceea ce trebuie să împiedicăm! afirmă el. Aici ar trebui să preia cineva comanda! îl ispiti el acum.

— Ce rol ai avut amabilitatea să îmi rezervi? întrebă Ulrich, apoi căscă fără să se ferească.

— Plec imediat, îi dădu asigurări Stumm. Dar acum, după ce am discutat atât de apropiat împreună, dacă ai vrea să fii un bun camarad, ai avea o misiune importantă de îndeplinit: între Diotima şi Arnheim ceva e în neregulă!

— Ce spui dumneata? Gazda se mai însufleţi puţin.

— Ai să constaţi singur, nu e nevoie să-ţi mai povestesc nimic! Pe lângă aceasta, ea se încrede mai mult în dumneata decât în mine.

— Dar se încrede în dumneata? De când?

— S-a mai obişnuit cu mine, spuse generalul mândru.

— Felicitările mele.

— Da. Apoi ar trebui să te duci cât mai curând la Leinsdorf. Din cauza aversiunii sale faţă de prusaci.

— Aşa ceva nu fac.

— Uite, ştiu că nu poţi să-l suferi pe Arnheim. Dar de făcut, trebuie s-o faci.

— Nu aceasta este cauza. Pur şi simplu, nu mă mai duc la Leinsdorf.

— De ce nu? E un domn bătrân foarte distins. Arogant, nici eu nu pot să-l sufăr, dar cu dumneata se poartă admirabil.

— Mă retrag din toată afacerea.

— Dar Leinsdorf nu te va lăsa. Şi nici Diotima. Şi nici eu! Doar nu vrei să mă laşi singur?

— Toată afacerea mi se pare o imbecilitate.

— Ca de fiecare dată, ai perfectă dreptate. Dar ce nu e imbecil astăzi! Uite, eu sunt un nătărău; şi anume, fără dumneata. Aşa că fă-mi pe plac şi du-te la Leinsdorf.

— Dar ce e cu Diotima şi Arnheim?

— Nu-ţi spun, că altminteri nu te mai duci nici la Diotima!

Generalul fu deodată străfulgerat de o idee:

— Dacă vrei, Leinsdorf poate să-ţi pună la dispoziţie un secretar, ca ajutor, care să te reprezinte în toate problemele pe care nu eşti dispus să le rezolvi singur. Sau îţi

pun eu la dispoziție unul de la Ministerul de Război. Poți să te retragi cât dorești, dar lasă-ți mâna protectoare să mă călăuzească!

— Lasă-mă întâi să dorm, îl rugă Ulrich.

— Nu plec până nu îmi promiți.

— Bine, să lăsăm noaptea să îmi fie sfetnic bun, îi acordă Ulrich o șansă. Nu uita să-ți pui pâinea de campanie la loc în geantă.

14

Ultimele evoluții în privința lui Walter și Clarisse. Un exhibiționist și spectatorii săi

Starea agitată de spirit în care se găsea îl determină pe Ulrich să iasă spre seară și să se ducă la Walter și Clarisse. Pe drum căută să-și reamintească scrisoarea pe care nu reușise s-o găsească în bagajul său sau pe care o pierduse, dar nu-și mai putea evoca nici un detaliu, ci doar ultima frază: „Sper să te întorci curând" și, rezumând totul, impresia că trebuia să stea de vorbă cu Walter, o senzație nu numai de regret și stânjeneală, ci și un fel de plăcere răutăcioasă. Se opri asupra acestui simțământ efemer și involuntar, căruia nu-i atribuia nici o semnificație, pe care îl dezvolta în loc să-l izgonească mai repede, și se simțea în vremea aceasta ca unul care suferă de vertij și se liniștește dacă poate să coboare de la înălțime.

Când se apropie de locuința lor, o văzu pe Clarisse stând în picioare lângă fațada casei, unde se afla spalierul cu piersici; își ținea mâinile la spate, se sprijinea de crengile elastice și privea în zare, fără să-l remarce pe cel ce se apropia de ea. În atitudinea ei era uitare de sine și

încremenire; dar în același timp și ceva abia perceptibil teatral, pe care doar el, care îi cunoștea ca prieten particularitățile, îl putea remarca; arăta ca și cum ar fi interpretat pe o scenă închipuirile pline de semnificații care-i agitau lumea lăuntrică și ar fi fost stăpânită de vreuna din ele, fără să se poată elibera. Își aduse aminte de vorbele ei: „Eu vreau să am copilul acesta de la tine!". Astăzi, vorbele acestea nu-i mai erau atât de neplăcute ca atunci; își strigă încet prietena și așteptă.

Clarisse însă se gândea: „De data aceasta Meingast se metamorfozează în casa noastră!". Viața lui Meingast cuprindea deja mai multe metamorfozări cu totul remarcabile și, fără să mai fi răspuns la scrisoarea amănunțită a lui Walter, într-o bună zi el își traduse în fapt anunțul că avea să vină la ei. Clarisse era convinsă că lucrarea pe care o începuse îndată ce sosise la ei era în legătură cu o asemenea metamorfoză. Își aminti de un zeu hindus care înainte de orice purificare se stabilea undeva, o informație care se amesteca în sinea ei cu amintirea că unele insecte își aleg un anumit loc pentru a se preschimba în crisalide. De la acel gând care-i crease impresia că era extraordinar de sănătoasă și de sigur ancorată pe pământ, ajunsese la mireasma senzuală a spalierului de piersici care se pârguiau acum pe lângă zidul luminat de soare al casei: urmarea logică a tuturor acestor senzații era că se oprise astfel în picioare sub o fereastră, în lumina arzătoare a soarelui din amurg, în vreme ce profetul se retrăsese în grota de umbră care se deschidea dincolo de ea. El le explicase în ajun Clarissei și lui Walter că niște cuvinte precum *Knecht*, *knight* însemnau, potrivit sensului originar, adolescent, băiat, valet, om de arme și erou; acum ea își spunea în sinea ei: „Eu sunt un *Knecht* al lui", slujindu-l și protejându-l în lucrarea sa; nu mai era nevoie de alte cuvinte, făcea doar față, nemișcată și cu ochii orbiți, razelor soarelui.

Când Ulrich i se adresă, ea își întoarse încet fața către acea voce neașteptată, iar el descoperi că se schimbase ceva în ea. Ochii care îl priveau acum cuprindeau o răceală, asemenea culorilor naturii care radiază după stingerea zilei și el știu îndată: „Ea nu mai vrea nimic de la mine". Nu se mai vedea în privirea ei nici o urmă din zbuciumul cu care voise „să-l smulgă cu de-a sila din blocul de piatră", în care el fusese un mare diavol sau un Dumnezeu și ea ar fi vrut să-și ia zborul împreună cu el prin „gaura creată de muzică", în care ea ar fi vrut să-l omoare dacă el nu avea s-o iubească. Faptul îi era lui Ulrich indiferent; această stingere a căldurii egoismului într-o privire poate constitui o experiență foarte obișnuită; însă era totuși ca o mică sfâșiere în vălul vieții prin care privește deodată neantul cu totul indiferent, ceea ce puse bazele pe care să se aștearnă unele din cele ce aveau să se petreacă mai târziu.

Ulrich află că Meingast era acolo și atunci înțelese. Se îndreptară tiptil spre casă ca să-l ia pe Walter și se întoarseră la fel de tiptil, ca să nu-l tulbure pe creator. Ulrich putu astfel să arunce de două ori, printr-o ușă rămasă deschisă, câte o privire spre spinarea lui Meingast. Era găzduit într-o cameră goală, mai retrasă, care făcea parte din locuință; Clarisse și Walter găsiseră undeva un pat de campanie; un taburet de bucătărie și un lighean de tablă îi slujeau ca masă de toaletă și ca baie, iar în afară de aceste instalații sumare se mai găseau în încăperea care nu avea nici perdele la ferestre doar un bufet vechi pentru vase, în care acum erau cărți, și o măsuță din lemn moale, nelăcuit. Meingast era așezat la acea masă și scria, fără să-și întoarcă vreo clipă capul spre cei care-i treceau prin față. Toate acestea Ulrich în parte le văzuse, în parte le află de la prietenii săi, care nu-și făceau deloc mustrări de conștiință pentru faptul că îl găzduiseră pe maestru în condiții mult mai sărăcăcioase decât locuiau ei înșiși, ci dimpotrivă, dintr-un motiv sau altul erau mândri de faptul

că el se mulţumea cu atât. Era emoţionant şi comod pentru ei; Walter îl asigura pe Ulrich că încăperea, atunci când intrau în ea în absenţa lui Meingast, avea acea notă indescriptibilă pe care o lasă să se vadă o mănuşă veche, uzată şi care fusese înainte purtată tocmai de o mână nobilă şi energică! Adevărul era că Meingast lucra cu mare plăcere în acest mediu, a cărui simplitate războinică îl măgulea. Aici îşi înţelegea bine propria voinţă formulând cuvintele pe hârtie. Dacă uneori Clarisse se oprea, ca adineaori, sub fereastra lui sau pe palier sau chiar dacă era aşezată în camera ei – „învăluită în mantia unei lumini nordice nevăzute", cum îi mărturisise ea –, atunci această elevă a lui, ambiţioasă şi pe care el o intimida, îi sporea şi mai mult bucuria. Pana îi vâna atunci ideile de la sine, şi ochii mari, întunecaţi pe deasupra nasului ascuţit, fremătător, începeau să ardă. Avea să fie una din părţile cele mai importante ale noii sale cărţi, pe care intenţiona să o termine în acele împrejurări, şi o asemenea operă nici nu s-ar mai fi cuvenit să fie numită o carte, ci un ordin de mobilizare şi înarmare pentru spiritul oamenilor noi! Când de la locul unde Clarisse făcea de gardă o voce de bărbat urcase până la el, el însuşi se întrerupse şi aruncă precaut o privire afară; nu-l recunoscu pe Ulrich, îşi amintea doar tulbure de el şi nu găsi în paşii care urcau scările motiv nici să închidă uşa, nici să-şi ridice capul de la lucrul lui. Purta o jachetă groasă de lână pe sub jiletcă şi îşi demonstra astfel indiferenţa şi insensibilitatea faţă de vreme şi de oameni.

Ulrich fu condus la plimbare şi îi fu îngăduit să le asculte entuziasmul stârnit de maestrul lor, în vreme ce acesta îşi vedea de lucrul lui.

Walter spuse:

— Când eşti prieten cu un om precum Meingast, abia atunci înţelegi cât ai suferit de pe urma aversiunii faţă de alţii! În relaţia cu el totul e, aş putea spune, ca pictat în culori cu totul pure, fără nimic cenuşiu.

Clarisse spunea:

— În relația cu el ai senzația că ai un destin; exiști deodată la modul eminamente personal și luminat din plin.

Walter o completă:

— Astăzi se sfărâmă totul în sute de straturi, devine opac și confuz; spiritul lui e ca sticla!

Ulrich le răspunse:

— Există țapi ispășitori și virtuți pentru ispășire; există turmele de oi care au nevoie de așa ceva!

Walter îi răspunse:

— Era de așteptat faptul că acest om nu avea să-ți convină!

Clarisse exclamă:

— Tu ai susținut odată că nu putem trăi după idei, îți aduci aminte? Meingast poate!

Walter spuse mai cumpănit:

— Firește că aș putea să obiectez la unele din idele sale...

Clarisse îl întrerupse:

— Simți cum te străbat fiori de lumină când îl asculți.

Ulrich răspunse:

— Un cap frumos de bărbat ascunde de obicei un prost; filosofii deosebit de profunzi sunt de obicei gânditori plați; în poezie, înzestrări care depășesc cu puțin mediocrul sunt considerate de obicei de contemporani ca fiind mărețe.

E un fenomen ciudat, sentimentul acesta al admirației. Limitat, în viața indivizilor izolați, doar la a se manifesta în „accese", el constituie în societatea luată în general o instituție permanentă. La drept vorbind, Walter ar fi preferat ca el însuși să fi ocupat locul revenindu-i acum lui Meingast în stima sa proprie și a Clarissei și nu înțelegea deloc cum de lucrurile nu se prezentau astfel; dar un oarecare mic avantaj tot exista. Sentimentul astfel economisit era spre profitul lui Meingast, ca atunci când adopți un copil străin și îl crești în locul celui propriu. Pe de altă parte, tocmai din cauza aceasta admirația pentru Meingast

nu era un sentiment pur și sănătos, ceea ce știa și Walter; era mai degrabă o dorință exasperată și exacerbată de a se abandona cu totul credinței în el. Era ceva deliberat, voit, în acest simțământ. Era un „sentiment de abandon în fața pianului" care bântuia, fără deplină convingere, ca o furtună fără urmări. Astfel o percepu Ulrich. Una din nevoile elementare de pasiune, pe care viața astăzi o frânge în mici fărâme și le amestecă laolaltă până ajung să nu se mai deosebească, își căuta astfel aici o cale de retragere, căci Walter îl lăuda pe Meingast cu aceeași frenezie cu care publicul aplaudă la teatru, dincolo de orice limite ale propriilor convingeri, niște locuri comune prin care li se stârnește dorința de a aplauda. Îl lăuda într-una din acele stări ale admirației pentru care există în mod obișnuit sărbătorile, marii contemporani sau ideile și onorurile care le sunt acordate și la care participă toți, iar nimeni nu mai știe exact pentru cine și pentru ce și cu toții sunt în sinea lor gata ca a doua zi să fie de două ori mai banali și nesimțiți ca de obicei, pentru a nu avea să-și reproșeze nimic. Astfel gândea Ulrich despre prietenii săi, pe care îi tachina din când în când prin remarci ascuțite pe care le îndrepta împotriva lui Meingast; căci, ca orice om cu experiență, se simțise iritat de nenumărate ori de uzanța lor de a se entuziasma pentru contemporani, capacitate care aproape totdeauna era îndreptată greșit și care astfel anihila și ceea ce indiferența lăsa neatins.

Se înserase deja când, continuând conversația, reintrară în casă.

— Meingast acesta trăiește din confuzia care se face astăzi între presentiment și credință, spuse Ulrich în cele din urmă. Aproape tot ceea ce nu este știință nu poate fi decât presimțit; pentru aceasta e nevoie de pasiune și de prudență. Astfel, o metodologie a ceea ce nu se știe ar fi aproape același lucru cu o metodologie a vieții. Voi însă „credeți" îndată ce unul ca Meingast vă iese pur și simplu în față! Toți procedați la fel. Iar „credința" voastră e un fel

de fatalitate, cam ca atunci când v-ar veni deodată ideea să vă așezați, cu toată persoana voastră așa prețioasă și valoroasă cum e, pe un coș cu ouă ca să-i clociți conținutul pe care nici nu i-l cunoașteți!

Se opriseră în josul scărilor. Dintr-odată Ulrich știu de ce venise aici și de ce stătea iarăși de vorbă cu ei doi ca pe vremuri. Nu-l surprinse când Walter îi răspunse:

— Iar lumea va trebui probabil să stea în loc până când tu definitivezi o asemenea metodologie?

Era limpede că îl disprețuiau acum pentru că nu înțelegeau cât de dezolant era domeniul acela al credinței, care se întinde între certitudinea științei și ceturile presentimentului! Idei vechi i se adunau acum, strângându-se laolaltă în minte; presiunea lor îi omora aproape gândul. Dar el mai știa că avea să fie necesar să ia totul de la început, ca un țesător de covoare căruia un vis i-a orbit mintea, și că doar din cauza aceea se afla iarăşi aici. În ultima vreme totul devenise mult mai simplu. Ultimele paisprezece zile făcuseră ca toate cele dinainte să-și piardă puterea și strânseseră laolaltă într-un nod puternic liniile mișcărilor lui lăuntrice.

Walter aștepta ca Ulrich să-i răspundă ceva la care el să poată replica iritat. Voia să i-o plătească acum îndoit! Își pusese în gând să-i spună că oameni ca Meingast erau salvatori: „Salvator nu înseamnă la origine a vindeca?“ se întrebă el. „Salvatorii pot să se înșele, dar ne vindecă!“ voia el să-i spună. „Probabil că tu nu-ți poți imagina nimic asemănător“, ar mai fi vrut să-i spună. Simțea în vremea aceasta față de Ulrich aceeași aversiune ca atunci când era nevoit să meargă la dentist.

Însă Ulrich întrebă doar distrat ce mai scrisese și mai făcuse de fapt Meingast în anii din urmă.

— Vezi? spuse Walter dezamăgit. Vezi, nici măcar nu știi, dar îl vorbești de rău!

— A, spuse Ulrich, nici n-am nevoie să știu, ajung doar câteva rânduri!

Puse piciorul pe treaptă.

Dar atunci Clarisse îl trase de pardesiu îndărăt și-i șopti:

— Dar el nici nu se numește Meingast!

— Firește că nu se numește astfel; e o taină, adică?

— El a devenit odată Meingast și acum la noi se metamorfozează iarăși! șopti Clarisse cu febrilitate și cu o aură de mister, iar acea șoaptă avea ceva comun cu izbucnirea unei flăcări.

Walter se aruncă asupra ei ca s-o stingă.

— Clarisse! o conjură el, Clarisse, lasă prostiile!

Clarisse tăcu și surâse. Ulrich urcă înaintea lor scările; voia să-l vadă acum, în sfârșit, pe acel apostol care coborâse din munții lui Zarathustra în viața domestică a cuplului Walter și Clarisse; când ajunse în capul scării, Walter se simțea dispus să-l vorbească de rău nu numai pe el, ci și pe Meingast.

Meingast își primi admiratorii în locuința lor proprie, acum întunecată. Îi văzuse venind, iar Clarisse se îndreptă imediat spre el așa cum stătea în dreptul luciului cenușiu al ferestrei, ea devenind o umbră mică, ascuțită lângă a lui, mare, slabă; nu se făcură prezentări, sau doar una unilaterală, când numele lui Ulrich îi fu readus în amintire maestrului. Apoi tăcură toți; Ulrich, pentru că era curios cum aveau să evolueze lucrurile, se postă în dreptul celei de a doua ferestre, libere, iar Walter i se alătură în chip surprinzător, probabil doar atras, prin diviziunea egală în clipa aceea a forțelor de repulsie, de luminozitatea, mai puțin mascată de trupurile celorlalți, a ferestrei care iradia crepuscular în încăpere.

Erau în luna martie. Însă meteorologia nu este totdeauna de încredere, uneori se creează o seară de iunie mai devreme sau mai târziu decât se cuvine: astfel gândea Clarisse, căci întunecimea ferestrei i se părea a da spre o noapte de vară. Afară, unde cădea lumina felinarului cu gaz, această noapte avea un luciu de lac galben deschis. Tufișul de

alături alcătuia o masă neagră, plutitoare. Acolo unde se desprindea în lumină, era verde sau albicios – nu se putea spune precis –, conturându-se colțuros cu frunzele lui și legănându-se în licărirea felinarului, asemenea unor rufe care au fost clătite într-un fir de apă ce curgea ușor mai departe. O bandă îngustă de fier sprijinită de niște piloni pitici – nimic altceva decât o amintire și un îndemn de a respecta ordinea – se întindea pe o porțiune din lungimea pajiștii, acolo unde era tufișul, și dispărea apoi în întuneric; Clarisse știa că de fapt acolo și înceta; poate că odinioară se gândiseră să transforme acea bucată de teren într-o grădină ornamentală, dar renunțaseră apoi. Clarisse se trăsese acum aproape de Meingast, pentru ca să poată privi din unghiul lui, al ferestrei, cât mai departe pe drum; nasul îi era turtit de geam, iar cele două trupuri se atingeau atât de dur și de multiplu, ca și când ea s-ar fi întins pe o scară, ceea ce uneori se și întâmpla; pe brațul ei drept, care trebuise să facă loc, se așezară atunci lângă cot degetele lungi ale lui Meingast, cât se poate de distrat, asemenea ghearelor ca niște tendoane ale unui vultur care ar fi mototolit o batistă de mătase. Clarisse urmărea de câtăva vreme un om cu care ceva nu părea în regulă, dar nu-și putea da seama ce anume; mergea, când ezitând, când neatent parcă; făcea impresia că era ceva care se înfășura pe însuși trunchiul voinței sale de a merge și, de fiecare dată când izbutea să se smulgă din acea înfășurare, străbătea o bucată de drum ca orice om normal care nu se grăbește în mod deosebit, dar nici nu șovăie. Ritmul acestei înaintări neregulate îi atrăsese atenția Clarissei; când omul trecea pe sub un felinar, ea căuta să-i deslușească chipul și i se păru acum scobit și apatic. La penultimul felinar ea avu impresia că era o față nesemnificativă, rea și furișă; când omul ajunse însă la ultimul felinar, care era aproape sub fereastra ei, fața lui era foarte palidă și plutea într-o parte și într-alta în lumină, tot așa cum și lumina plutea încoace și încolo prin întunericul din jur,

astfel că, alături de el, stâlpul subțire de fier al felinarului se desprindea foarte țeapăn și drept și se impunea privirii cu o strălucire pătrunzătoare, verde deschis, mai puternic decât ar fi fost cazul în mod obișnuit.

Toți patru ajunseră treptat să-l observe pe acel om care-și închipuia fără îndoială că nu e văzut de nimeni. El observă tufișul scăldat în lumină, ceea ce îi aminti de dantelăriile unui jupon de femeie, atât de groase cum nu mai văzuse încă până atunci, dar cum fără îndoială ar fi vrut să vadă. În clipa aceea puse stăpânire asupra lui o hotărâre. Trecu peste îngrăditura scundă și se afla acum pe pajiștea care semăna cu lâna lemnoasă, verde de sub pomii de jucărie din cuburi, iar o vreme privi fără rost în jos la picioarele lui, apoi fu trezit de propriul său cap care privea în jur cu precauție și se ascunse în umbră, așa cum fără îndoială îi era obiceiul. În jur erau cei de prin partea locului pe care vremea bună îi ispitise la o plimbare și care se reîntorceau acasă și li se auzea de departe zvonul de glasuri și buna dispoziție; pe omul acela îl speriară zgomotele și își căută adăpost în umbra tufișului. Clarisse nu-și dădea seama nici acum ce anume se petrecea cu el. Ieșea la iveală de fiecare dată când câte un grup de oameni se îndepărtase deja și când, după ce fuseseră orbiți de lumina felinarului, ochii li se îndreptau din nou spre întuneric. Se trăgea atunci, fără să ridice picioarele pentru a păși, spre cercul de lumină, ca unul care, pe țărmul unei ape puțin adânci, nu trece dincolo de locurile unde nu mai simte fundul apei sub tălpi. Clarissei îi atrăsese atenția cât era de palid, chipul îi era desfigurat și livid. Simțea o imensă milă pentru el. Dar el făcea niște mișcări ciudate, scurte, pe care multă vreme ea nu le înțelese, până când, deodată oripilată, se văzu silită să-și caute un sprijin: și pentru că Meingast îi strângea încă brațul, astfel că nu putea face gesturi mai ample, ea îl prinse de pantalonii largi și se agăță, căutând apărare, de materialul din care erau confecționați și care flutura pe piciorul maestrului asemenea unui

steag în furtună. Astfel rămaseră amândoi fără să se desprindă unul de altul.

Ulrich, care crezuse că fusese primul care să înțeleagă faptul că omul de sub ferestre era unul dintre bolnavii ce, prin neregularitatea vieții lor sexuale, atrag puternic curiozitatea celor cu deprinderi obișnuite, își făcu o vreme griji, necuvenite de fapt, în legătură cu felul în care Clarisse, care ea însăși era atât de instabilă, avea să trateze acea descoperire. Apoi uită și acum ar fi vrut el însuși să știe ce se petrecea de fapt într-un asemenea om. Se gândea că schimbarea ar fi urmat să se producă în clipa când individul avea să treacă gărduleţul, urmând să fie atât de însemnată încât nu ar mai fi fost cu putință să și-o închipuie în amănunt. Tot atât de firesc ca și când ar fi fost o comparație potrivită, se simți îndată dus cu gândul la un cântăreț care tocmai a terminat de mâncat și de băut, apoi se îndreaptă spre pian, își împreunează mâinile peste pântece și, deschizând gura ca să atace liedul, este în parte o altă ființă, și în parte aceeași. Ulrich se gândea de asemenea și la Alteța Sa contele Leinsdorf, care se putea branșa fie la o atitudine religioasă și etică, fie la cea de mare bancher și om de lume. Caracterul absolut total al unei asemenea transformări, care se desăvârșește interior, dar își găsește confirmarea și prin modul în care lumea îi vine în întâmpinare și o favorizează, îl fascinase pe Ulrich totdeauna. Îl lăsa indiferent felul cum omul de acolo de jos atingea acea performanță din punct de vedere psihologic, dar era silit să-și imagineze cum capul acestui individ se umplea treptat de încordare, asemenea unui balon în care se introduce gaz, probabil timp de zile întregi, tot mai mult, dar mereu încă oscilând în frânghiile de susținere care-l leagă de pământ, până când o poruncă inaudibilă, o cauză întâmplătoare sau pur și simplu trecerea timpului determinat, care face din ceva cu totul accidental o cauză, desprinde acele corzi, iar capul, fără legături acum cu lumea omenească, se ridică să plutească în vidul nefirescului.

Într-adevăr, omul acela cu chipul lui supt și insignifiant se retrăgea la adăpostul tufișului și pândea asemenea unui animal de pradă. Ar fi trebuit de fapt, pentru a-și pune în aplicare planurile, să aștepte până când trecătorii aveau să se rărească și astfel terenul să i se pară mai sigur; dar îndată ce trecea o femeie singură și uneori câte una care râdea însufleţit în mijlocul unui grup care o proteja, atunci aceştia nu mai erau pentru el oameni, ci niște marionete pe care conștiința sa le aranja absurd după bunul ei plac. Îl umplea în privința lor o îndrăzneală plină de cruzime, ca pe un asasin, și spaima lor de moarte l-ar fi lăsat pe el complet indiferent; însă, în același timp, el însuși suferea chinuri, nu prea mari, la gândul că ei l-ar fi putut descoperi și alunga de acolo ca pe un câine, înainte ca el să fi atins culmea pierderii conștiinței, iar atunci limba îi tremura în gură de spaimă. Aștepta astfel, cu capul complet năucit, și treptat se stingeau ultimele licăriri ale amurgului. O femeie singură se apropia de ascunzătoarea lui și el putea acum, când felinarele îl mai separau încă de ea, să o vadă desprinsă de tot ce-i era în jur, cum se cufunda și răsărea din valurile de lumină și întuneric și era doar o masă întunecată de pe care picura încă lumina înainte de a se apropia de el. Ulrich remarcă acum că era o femeie diformă, de vârstă mijlocie. Avea trupul asemenea unui sac umplut cu pietriș și fața ei nu transmitea nici un fel de simpatie, ci era autoritară și certăreață parcă. Dar slăbănogul acela palid din tufiș știa fără îndoială cum să se apropie, fără ca ea să remarce până când avea să fie prea târziu. Mișcările boante ale ochilor și gambelor ei probabil lui îi tresăreau de pe acum în trup și el se pregătea să sară asupra ei, fără ca ea să i se mai poată împotrivi, să o asalteze cu privirile lui care să pătrundă în această ființă astfel surprinsă și să rămână veșnic implântate în ea, oricum ar fi căutat ea să se zbată. Excitația îi șuiera, i se zvârcolea în genunchi, în mâini, în gâtlej; cel puțin așa i se părea lui Ulrich în timp ce observa cum omul tatona pe latura

aflată în semiîntuneric a tufișului și se pregătea ca în momentul decisiv să iasă de acolo și să i se arate. Complet scos din minți, nefericitul se mai sprijinea de ușoara ultimă rezistență a crengilor, cu ochii fixați pe fața urâcioasă care se legăna în plină lumină și suflarea îi gâfâia ascultătoare în ritmul acelei străine care se apropia. „Oare ea are să țipe?" se întrebă Ulrich. Acest personaj cu totul grosolan ar fi fost în stare ca, în loc să se sperie, să se înfurie și să treacă ea însăși la atac; atunci nebunul acela laș ar fi trebuit s-o ia la fugă și voluptatea lui tulburată și-ar fi implântat ascuțișul în propria sa carne. În clipa aceea de încordare, Ulrich auzi însă glasurile netulburate a doi bărbați care se apropiau pe stradă și, tot astfel cum el îi auzise prin geam, poate că sunetele ajunseră până la excitația șuierătoare a aceluia, căci omul de sub fereastră lăsă precaut vălul deja desfăcut al tufișului să cadă la loc și se retrase fără zgomot în întunericul de adineaori.

— Ce porc! șopti în aceeași clipă Clarisse cu energie către vecinul ei de la fereastră, dar nu era deloc indignată.

Înainte ca Meingast să se fi metamorfozat, el auzise deseori asemenea cuvinte din partea ei, care pe atunci erau provocate de comportarea sa tulburător de libertină, astfel că acest termen ar fi putut fi socotit acum ca având valoare istorică. Clarisse presupunea că și Meingast, în ciuda transformării sale, trebuia să-și mai amintească, și într-adevăr avu impresia că, drept răspuns, degetele lui îi atingeau acum ușor brațul. În orice caz, în seara aceea nimic nu era întâmplător; nici omul acela nu alesese întâmplător fereastra Clarissei pentru a se posta acolo jos: convingerea ei că ea îi atrăgea pe oamenii în care ceva era în neregulă era acum fermă și se dovedise deseori ca fiind adevărată! Dacă stătea să se gândească bine, ideile ei nici nu erau atât de tulburi și confuze, cât erau mai degrabă lipsite de verigi intermediare sau erau pătrunse în unele puncte de afecte, de emoții pentru care alți oameni nu au asemenea surse lăuntrice. Încredințarea ei că fusese

cea care-i facilitase lui Meingast la vremea respectivă acea transformare fundamentală nu era în sine inacceptabilă; dacă se lua în considerare cât de independent de ea se desăvârșise acea metamorfozare, căci avusese loc undeva departe și fără vreo legătură cu Clarisse, și de asemenea amploarea ei – căci ea crease doar dintr-un om de viață, superficial, un profet – și în cele din urmă dacă se mai ținea seama și de faptul că, de fapt, curând după plecarea lui Meingast, dragostea dintre Walter și Clarisse luase amploarea discordiei care mai avea loc între ei și acum, atunci presupunerea Clarissei că Walter și cu ea ar fi preluat asupra lor păcatele încă nemetamorfozatului Meingast pentru a-i face posibilă acestuia din urmă exaltarea lui actuală nu ar fi fost mai puțin întemeiată în sine decât nenumărate alte idei respectabile care sunt socotite astăzi demne de crezare. De aici se ivise și relația în care Clarisse se simțea plasată în rolul unui slujitor cavaleresc față de maestrul revenit printre ei, iar dacă ea acum vorbea despre noua lui „metamorfoză", în loc de o simplă transformare, se exprima astfel potrivit cu situația de exaltare proprie în care se afla de atunci încoace. Conștiința de a fi implicată într-o relație plină de semnificații putea s-o înalțe pe Clarisse în sensul literal al cuvântului. Nu se știe bine dacă sfinții trebuie pictați cu un nor sub picioare sau dacă levitează pur și simplu la un deget deasupra pământului. Astfel se prezentau lucrurile acum cu ea, de când Meingast alesese casa ei pentru a-și desăvârși marea sa operă, care, după toate probabilitățile, avea un fundament foarte profund. Clarisse nu era îndrăgostită de el ca femeie, ci mai degrabă ca un adolescent care admiră un bărbat în toată firea: extatic dacă reușește să-și așeze pe cap pălăria la fel ca maestrul și plin de ambiția tainică de a-și întrece idolul.

Walter știa. El nu era în stare să audă ceea ce Clarisse șușotea acolo cu Meingast, nici nu mai reușea să deslușească din cei doi decât o masă de umbră greoi contopită în luminescența de amurg a ferestrei, dar știa tot ce se petrecea

acolo, fără să-i scape nici un amănunt. Înțelesese cum stăteau lucrurile cu omul din tufișuri și tăcerea care domina întreaga încăpere apăsa asupra lui cel mai greu. El putea să-și imagineze că Ulrich, care era în picioare alături de el, privea încordat pe fereastră și presupunea că cei doi, la cealaltă fereastră, făceau același lucru. „De ce nu rupe nici unul tăcerea!" se gândea el. „De ce nu deschide nici unul din ei fereastra să-l izgonească pe monstrul acesta?" Îi trecea prin minte că ar fi trebuit chemată poliția, dar nu avea telefon în casă și nu avea curajul să întreprindă el însuși ceva care ar fi putut să se izbească de dezaprobarea companionilor săi. Nu voia, bineînțeles, să treacă drept un „filistin indignat", dar își ieșise totuși din fire! Putea înțelege foarte bine „relația cavalerească" în care se afla soția sa față de Meingast, căci Clarissei îi era imposibil să-și închipuie până și în dragoste o exaltare lipsită de efort; ea nu-și deriva exaltarea din senzualitate, ci doar din ambiție. Își amintea cât de fanatic de însuflețită putuse fi uneori în brațele lui pe vremea când el se mai îndeletnicea cu arta; dar în afara unor căi ocolite, ea nu putea fi niciodată adusă în stare de incandescență. „Poate că toți, fără excepție, ajung la exaltare doar din ambiție?" reflectă el plin de îndoială. Nu-i scăpase că în vremea din urmă Clarisse „stătea de pază" când Meingast lucra, pentru a-i apăra gândurile cu trupul ei, deși ea nici nu s-ar fi gândit în termeni comparabili la propria ei situație. Walter îl urmărea deci cu o senzație dureroasă pe egoistul acela însingurat în tufișul lui; nefericitul de acolo era pentru el un exemplu care-l avertiza asupra pustiirilor care se pot produce într-o conștiință mult prea bântuită de singurătate. În vremea aceea îl chinuia gândul că știa exact ce simțea Clarisse în clipele când vedea ce se petrecea. „A intrat probabil într-o stare de ușoară excitație, ca și când ar fi urcat prea repede o scară", își spunea. El însuși percepea în imaginea de sub ochii lui o încordare căutând să răzbească în afară, ca și când ar fi fost ceva care se străduia să

spargă un înveliș în care ar fi fost închis, simțea cum în acea încordare tainică, pe care o sesiza fără îndoială și Clarisse, se agita voința nu numai de a sta să privească, ci și, de asemenea, de a face ceva, de a interveni în cele ce se petreceau acolo, pentru a elimina acea tensiune. Pentru alții gândurile se ivesc din viață, dar pentru Clarisse ceea ce trăia ea se ivea de fiecare dată din idei: era ceva dement, și totuși îi stârnea invidia! Walter înclina mai mult spre exagerările soției sale, care era poate bolnavă mintal, decât spre gândirea prietenului său Ulrich, care-și închipuia că este precaut și îndrăzneț; într-un fel, ceea ce era lipsit de sens era mai plăcut pentru el, poate pentru că pe el însuși nu-l atingea, se adresa doar compătimirii lui, în orice caz mulți oameni preferă gândurile nebunești gândurilor dificile, îi procura chiar o anumită satisfacție faptul că acum Clarisse șușotea pe întuneric cu Meingast, în vreme ce Ulrich era condamnat să stea alături de el ca o umbră mută; constata, cu un sentiment de superioritate, că Ulrich fusese învins de Meingast. Dar din în când îl chinuia teama că Clarisse ar fi putut deschide deodată fereastra sau alerga pe scări spre tufișuri; apoi îl cuprindea repulsia față de cele două umbre virile și prezența lor indecent mută, care făcea din minut în minut tot mai vulnerabilă situația sărmanului mic Prometeu de jos, pe care avea impresia că el îl apără și care era expus oricăror ispite ale spiritului.

În vremea aceea, rușinea și voluptatea, frustrate de împrejurările neprielnice, se contopiseră în bolnavul retras în tufișul său într-o unitate a dezamăgirii, care i se topea pe chipul supt ca o mască a amărăciunii. Când ajunse in miezul întunericului, zvâcni dintr-odată și se lăsă să cadă la pământ, cu capul atârnându-i pe gât asemenea unei frunze uscate. Lumea se înălța în fața sa ca să îl pedepsească și el însuși își vedea propria situație cam cum le-ar fi apărut celor doi trecători dacă l-ar fi descoperit. Dar după ce o vreme omul își plânse fără lacrimi propria

soartă, schimbarea inițială porni din nou în el, de data aceasta amestecată cu încă și mai multă sfidare și dorință de răzbunare. Eșuă încă o dată. O fată, care ar fi putut avea cincisprezece ani și care, după cât se părea, întârziase pe undeva, trecu pe dinaintea-i, iar lui i se păru frumoasă, un mic ideal grăbit: nefericitul simțea că acum trebuia neapărat să iasă la iveală și să-i vorbească prietenos, dar era limpede că decizia îl umplu în aceeași clipă de o spaimă sălbatică. Imaginația lui, care era gata să-i răsfrângă tot potențialul pe care îl evocă o femeie, era înfricoșată și neajutorată în fata singurei posibilități firești de a o admira pe această mică creatură lipsită de apărare, apropiindu-se acum în toată frumusețea ei. Ea reprezenta pentru eul său de umbră cu atât mai puțină plăcere cu cât ar fi fost mai mult menită să-i placă eului său diurn și zadarnic căuta acum s-o urască, simțind că nu o putea iubi. Astfel că se oprise nesigur la limita dintre umbră și lumină și i se oferea acolo. Când mica făptură îi descoperi secretul, trecuse deja de el și era cam la opt pași depărtare; la început aruncă doar o privire asupra locului unde se simțea neliniștea frunzelor, fără să-și dea seama despre ce era vorba. Când înțelese, era deja suficient de departe de el încât să fie în siguranță, astfel că nu se mai sperie de moarte; e adevărat că rămase o clipă cu gura căscată, iar apoi țipă ascuțit și o rupse la fugă; strengăriței părea chiar să-i facă plăcere să se mai uite îndărăt și bărbatul, lăsat singur cu rușinea lui, mai spera plin de mânie că ei i-ar fi căzut o picătură de otravă în ochi și că mai târziu ar fi putut să-i roadă inima.

Acel deznodământ relativ inofensiv și comic îi determină pe spectatorii scenei să răsufle ușurați în umanitatea lor; de data aceasta ar fi intervenit dacă scena nu s-ar fi terminat astfel; sub această impresie aproape că nu mai băgară de seamă cum se încheiase împrejurarea, ci se încredințară că totul luase sfârșit doar cu observația că acea „hienă" umană, cum spuse mai târziu Walter, dispăruse deodată și rămase dispărută. Creatura cu care omul reușise

să își înfăptuiască premeditarea era o făptură din toate punctele de vedere mediocră, care îl privise descumpănită și cu repulsie, se oprise fără voie, o clipă speriată, din mers și căutase să se prefacă apoi că nu văzuse nimic. În secunda aceea omul se simți alunecând împreună cu acoperământul de frunze și cu întreaga lume răsturnată din care ieșise, adânc în privirea neprimitoare a acelei ființe fără apărare. Poate așa fusese sau poate altfel. Clarisse nu mai dăduse atenție faptului. Respirând adânc, ea își îndreptă trupul aplecat, după ce se desprinsese de Meingast. I se părea că ar fi căzut deodată cu tălpile pe podeaua de lemn și un vârtej de plăcere inexplicabilă și plină de cruzime i se potoli în trup. Era ferm convinsă că tot ceea ce se petrecuse avea o semnificație deosebită, anume creată pentru ea ; și, oricât de ciudat ar putea părea, impresia pe care i-o lăsase acea întâmplare respingătoare era că ea ar fi fost o logodnică sub fereastra căreia tocmai s-a cântat o serenadă și în cap îi dansau într-o horă sălbatică proiecte vechi pe care ar fi vrut să le ducă la bun sfârșit laolaltă cu altele pe care le alcătuia acum.

— Comic ! spuse deodată Ulrich pe întuneric și fu primul din ei patru care întrerupse tăcerea. E, la drept vorbind, ridicol și pervers să te gândești că bietului nenorocit i s-ar fi stricat toată plăcerea dacă ar fi putut să știe că era, fără să-și dea seama, observat de alții !

Umbra lui Meingast se desprinse din neantul din jur și se îndreptă în direcția de unde venea vocea lui Ulrich, nemișcată, asemenea unei condensări subțiratice de întunecime.

— În general, atribuim o prea mare importanță sexualității, spuse maestrul. În realitate, lucrurile de acest gen sunt niște rostogoliri ale voinței timpului nostru.

Altceva nu mai spuse. Însă Clarisse, care tresărise fără voie auzind glasul lui Ulrich, simțea că prin cuvintele lui Meingast era împinsă înainte, deși, ele rămânându-i obscure, n-ar fi putut spune în ce direcție.

15

Testamentul

Când Ulrich se întoarse acasă, transpus de ceea ce văzuse într-o stare de și mai mare nemulțumire decât înainte, el nu mai vru să-și amâne o hotărâre și își rememoră, pe cât putea mai exact, „incidentul", căci prin acel eufemism caracteriza el ceea ce se petrecuse în ultimele ceasuri ale ședерii sale împreună cu Agathe, la puține zile după marea lor convorbire.

Ulrich era pregătit de plecare, pentru a lua un tren cu vagoane de dormit care oprea noaptea târziu în orașul lor; fratele și sora se întâlniseră pentru o ultimă cină împreună; se stabilise dinainte că Agathe avea să-l urmeze în scurt timp și calculaseră oarecum aproximativ că aveau să rămână acum despărțiți, fără a o ști cu precizie, timp de cinci până la paisprezece zile.

La masă Agathe spuse:

— Mai avem ceva de făcut înainte să pleci!

— Ce anume? întrebă Ulrich.

— Trebuie să modificăm testamentul.

Ulrich își amintea că o privise pe sora lui fără nici o surpriză; în ciuda a tot ceea ce discutaseră până atunci, se așteptase ca acum să urmeze o glumă. Însă Agathe își privea farfuria cu bine cunoscuta ei cută de îngândurare la rădăcina nasului. Spuse, rostind cuvintele rar:

— El nu trebuie să mai pună mâna pe ceva de la mine, nici măcar cât un fir de lână care să-i fi ars între degete...

În ultimele zile se petrecuseră, era sigur acum, schimbări violente în ea. Ulrich ar fi vrut să-i spună că o asemenea deliberare cu privire la răul pe care să i-l facă lui Hagauer

era, din punctul lui de vedere, nepermisă şi că el nu mai voia să audă nimic asemănător ; în clipa aceea însă intrase bătrânul slujitor al tatălui său, care urma să servească la masă, şi nu mai putuseră discuta decât voalat, prin aluzii.

— Mătuşa Malwine, spuse Agathe, surâzându-i – îţi aduci aminte de mătuşa Malwine? Intenţiona să îi lase „verişoarei noastre" întreaga ei avere ; era un lucru aranjat, de care ştiau toţi ! În consecinţă, „vara" nu a mai primit ca succesoare a părinţilor decât partea legal cuvenită, trecând tot restul în proprietatea fratelui ei, astfel ca nici fratele, nici sora să nu fie în mod deosebit avantajaţi, căci tatăl lor îi iubea pe amândoi deopotrivă. Trebuie că-ţi aminteşti ! ? Renta anuală pe care Agathe, adică „Alexandra, vara ta" – se corectă ea râzând –, a primit-o după căsătorie a fost calculată în continuare din acea parte a ei strict legală ; a fost o chestiune complicată, şi anume aşteptând ca mătuşa Malwine să moară...

— Nu te înţeleg, mormăi Ulrich.

— Dar e uşor de înţeles ! Mătuşa Malwine a murit, dar încă dinainte de a muri îşi pierduse toată averea ; a trebuit chiar să fie ajutată cu bani. Acum n-ar mai rămâne decât ca *papa* să fi uitat, dintr-un motiv sau altul, să revoce acea prevedere testamentară pentru ca Alexandra să nu mai primească nimic, chiar dacă la căsătoria ei s-ar fi stipulat comunitatea de bunuri !

— Nu ştiu, cred că ar fi o chestiune foarte nesigură ! reacţionă Ulrich instinctiv. Pe urmă, trebuie să mai fi existat şi anumite asigurări din partea tatei. Tatăl nu poate să fi inclus asemenea dispoziţii fără anumite discuţii cu ginerele său !

Da, îşi amintea prea bine că răspunsese astfel, pentru că nu putuse păstra tăcerea faţă de eroarea primejdioasă a surorii sale. Chiar şi surâsul cu care ea îl privise atunci îi era acum viu în amintire : „Aşa e !" părea să fi gândit ea. „Ajunge să-i înfăţişezi o chestiune ca şi cum n-ar fi vorba

de ființe din carne și oase, ci de ceva de ordin general, și poți să-l duci de nas cum vrei!" Apoi ea îl întrebase scurt:

— Există vreo dovadă în scris a acestor înțelegeri?

Și își răspunse singură:

— N-am auzit de nimic de acest gen și, în ultimă instanță, eu ar fi trebuit să știu! Pe de altă parte, *papa* era așa de ciudat în toate.

În clipa aceea începuse să li se servească masa și ea profitase de faptul că Ulrich nu-i putea răspunde pentru a adăuga:

— Înțelegerile verbale pot fi oricând contestate. Dar dacă testamentul a mai fost încă o dată modificat după ce mătușa Malwine s-a ruinat, atunci totul arată că al doilea codicil s-a pierdut!

Încă o dată Ulrich se simțea tentat să facă o corectură și spuse:

— Oricum, rămâne partea legală din moștenire, care nu e deloc neînsemnată; de aceasta nu pot fi privați copiii proprii!

— Dar ți-am spus doar că a fost achitată în întregime încă din timpul vieții! Alexandra a fost măritată de două ori, nu uita!

Rămaseră o clipă singuri și Agathe adăugă în grabă:

— Eu am examinat cu foarte mare atenție pasajul respectiv; nu trebuie schimbate decât câteva cuvinte și atunci arată ca și când mi s-ar fi compensat integral în avans partea mea legală. Cine mai știe astăzi despre ea? Când, după pierderile suferite de mătușa noastră, *papa* ne-a trecut pe amândoi cu părți egale, procedura a constat într-un codicil care poate fi distrus. De altfel, eu însămi aș fi putut să renunț la partea mea legală din moștenire, în favoarea ta, dintr-un motiv sau altul!

Ulrich o privi buimac pe sora lui și astfel pierdu prilejul de a răspunde fabulațiilor ei așa cum ar fi fost de datoria lui s-o facă; când voise apoi să înceapă, din nou nu mai erau singuri și fu nevoit să apeleze la perifraze.

— Adevărul e, începuse el ezitând, că nici n-ar trebui să ne gândim la așa ceva!

— De ce nu? răspunse Agathe.

O asemenea întrebare este simplă câtă vreme nu a fost rostită; dar, îndată ce este articulată, devine un șarpe monstruos care până atunci fusese încolăcit doar ca o pată întunecată și inofensivă; Ulrich își amintea că replicase:

— Nietzsche însuși le recomandă „spiritelor libere" să respecte anumite reguli exterioare, tocmai de dragul libertății lăuntrice!

Vorbise cu surâsul pe buze, dar simțise în clipa aceea că era oarecum o lașitate să se ascundă în spatele cuvintelor altuia.

— Ce principiu șchiop! decise Agathe scurt. Tocmai după principiul acesta m-am măritat eu!

Iar Ulrich gândi: „Da, e într-adevăr un principiu șchiop". Se pare că oamenii care, la anumite întrebări, au de dat un răspuns nou și revoluționar compensează acest fapt încheind cu toate celelalte un compromis care le permite să trăiască după o morală cuminte, în papuci de casă; cu atât mai mult cu cât un asemenea procedeu, care tinde să considere ca invariabil totul, în afară de ceea ce are tendința să schimbe, corespunde întru totul economiei creatoare a gândirii care le este lor familiară. Ulrich însuși considerase totdeauna că aici era vorba mai curând de rigoare decât de neglijență, dar atunci când avusese loc acea conversație cu sora lui se simțise atins personal: nu mai suporta acum indecizia pe care o agrease până atunci și i se părea că tocmai Agathe avusese menirea să-l aducă în punctul acela. Dar pe când îi explica totuși regula spiritelor libere, ea râse și-l întrebă dacă nu-și dădea seama că în clipele în care încerca să creeze reguli generale, un alt om apărea deodată în locul lui.

— Chiar dacă tu îl admiri – desigur, pe bună dreptate, el îți este în esență cu totul indiferent! susținu ea.

Își privea fratele cu o îndrăzneală binedispusă și provocatoare. Se simți iarăși stânjenit să-i răspundă, tăcu și se

aștepta în fiecare clipă să fie întrerupt, dar cu toate acestea nu se putea hotărî să pună capăt conversației. Ei îi dădu curaj acea situație.

— În timpul scurt cât am fost împreună acum, continuă ea, tu mi-ai dat îndrumări de neprețuit în ce privește viața mea, cum n-aș fi îndrăznit niciodată să gândesc din proprie inițiativă, dar apoi de fiecare dată ajungeai să te îndoiești cu privire la adevărul spuselor tale! Mie mi se pare că adevărul, așa cum îl folosești tu, este o forță care le face rău oamenilor.

Nu știa nici ea ce anume îi conferea îndrăzneala de a-i face asemenea reproșuri; propria ei viață i se părea atât de lipsită de orice valoare, încât ar fi trebuit să tacă din gură. Însă ea își extrăgea curajul de la Ulrich însuși, iar felul în care se sprijinea acum pe el în timp ce-l ataca era o atitudine atât de feminină, că își dădu și el seama.

— Nu înțelegi deloc dorința de concentrare a gândurilor în mari mase bine articulate, experiențele trăite în lupta spirituală îți sunt străine; tu nu vezi decât niște coloane mărșăluind în cadență, impersonalitatea a nenumărate picioare care stârnesc adevărul asemenea unui nor de praf! spuse Ulrich.

— Dar nu mi-ai descris tu însuți atât de exact și limpede cum n-aș fi reușit eu niciodată cele două stări în care poți să trăiești? replică ea.

Un nor de căldură, ale cărui contururi se schimbau repede, pluti peste fața ei. Simțea dorința să-l împingă pe fratele ei atât de departe încât el să nu mai poată bate în retragere. Trăia o adevărată stare de febrilitate, dar nu știa dacă avea să aibă destul curaj pentru a-și duce intenția la îndeplinire și căută să întârzie ridicarea de la masă.

Toate acestea le știa și Ulrich, le ghicea; dar el se debarasă de momentul de ezitare și începu să argumenteze. Era așezat în fața ei, cu ochii absenți, cu gura crispată, căutându-și cuvintele și avea impresia că nu mai era în el însuși, că ar fi rămas oarecum în urma sa și că ceea ce spunea acum își striga, astfel, sieși din urmă.

— Să presupunem, spuse, că aș vrea cândva, într-o călătorie, să fur tabachera de aur a unui străin: te întreb, un asemenea lucru nu e de-a dreptul inimaginabil? Nici nu vreau să mai discut dacă decizia ta, așa cum îți plutește acum prin minte, ar putea sau nu fi justificată invocând o libertate spirituală superioară. S-ar putea chiar să fie just ca Hagauer să fie făcut să sufere. Dar închipuie-ți că eu m-aș afla într-un hotel și că nici n-aș suferi de mizerie, nici n-aș fi hoț de profesie, nici un deficient mintal cu cine știe ce malformații fizice sau psihice, nici n-aș fi avut ca mamă o isterică sau ca tată un bețiv, nici n-aș fi în vreun fel sau altul tulburat sau stigmatizat, și cu toate acestea aș fura. Îți repet, un asemenea caz nu se poate întâmpla niciunde în lume! Pur și simplu nu se produce nici un asemenea caz! Constituie o certitudine științifică – un asemenea caz este imposibil să se producă!

Agathe izbucni într-un râs sonor.

— Dar, Ulo! Ce se întâmplă dacă totuși ajungi să furi?

La acest răspuns pe care el nu-l anticipase, Ulrich însuși fu nevoit să râdă; sări în picioare și-și împinse grăbit scaunul la loc, ca astfel să nu pară că o încurajează, aprobând-o. Agathe se ridică și ea de la masă.

— Nu e permis să faci așa ceva! o rugă el.

— Dar, Ulo, răspunse ea, tu gândești până și în vis sau visezi ceva care se întâmplă?

Întrebarea îi aminti lui de ceea ce susținuse cu câteva zile înainte, și anume că toate exigențele morale evocau un fel de stare de vis care se disipa îndată ce ajungeau să îmbrace o formă. Însă Agathe, după ultima remarcă, trecu în camera de lucru a tatălui ei, care i se înfățișa privirii luminată prin cele două uși deschise, iar Ulrich, care nu o urmase, o vedea oprită acolo, în picioare. Ridicase spre lumină o foaie de hârtie și citea. „Oare nu are idee ce își asumă?“ se întreba el. Cu toate acestea, din legătura de chei a noțiunilor moderne, cum ar fi complex de inferioritate de natură nevrotică, deficiență mintală, debilitate și alte

asemenea, nu i se potrivea nimic, iar în imaginea, de altfel frumoasă, pe care o oferea Agathe în timp ce se gândea la comiterea acelui delict nu se vedea nici o urmă de cupiditate sau de de dorință de răzbunare sau de vreo altă urâciune sufletească. Chiar dacă, eventual cu ajutorul unor asemenea noțiuni, acțiunile unui criminal ori ale unui om pe jumătate nebun i s-ar fi părut lui Ulrich relativ disciplinate și civilizate, căci în profunzimile lăuntrice mai licăresc acolo mobilurile desfigurate și dezarticulate ale vieții obișnuite, hotărârea sălbatică și blândă totodată a surorii lui, în care se amestecau fără deosebire puritatea și delincvența, îl descumpănea acum pe el cu totul. Nu reușea să accepte gândul că această ființă omenească, acum în mod fățiș pregătită să săvârșească o faptă necuvenită, ar fi putut fi o ființă rea și era acum nevoit să privească de aici cum Agathe ridica de pe birou câte o hârtie, o citea, o punea la o parte și căuta cu toată gravitatea un anumit document. Hotărârea ei crea impresia de a se fi coborât la nivelul deciziilor cotidiene venind dintr-o altă lume.

În timp ce o observa astfel, pe Ulrich îl neliniștea și întrebarea de ce, la urma urmei, îl convinsese el pe Hagauer să plece plin de bună-credință. I se părea că încă de la început acționase ca și cum ar fi fost instrumentul voinței surorii lui și că până în ultima clipă, chiar și când o contrazicea, îi dăduse totdeauna răspunsuri care o ajutau să își înfăptuiască mai departe intențiile. Adevărul le face rău oamenilor, spusese ea: „Foarte bine spus, dar ea nu știe deloc ce înseamnă adevărul!“ reflectă el. „Cu anii, te îmbolnăvește de gută, dar la tinerețe te ține tot într-o vânătoare și în excursii cu barca!“ Se așezase iarăși. Acum se gândea deodată că Agathe nu numai că în ce spunea despre adevăr relua într-un fel sau altul gânduri ale lui, ci și că ceea ce făcea ea acum în camera de alături fusese indicat dinainte de el. El însuși spusese că, în momentele cele mai intense ale vieții unui om, nu mai există nici binele, nici răul, ci doar credința și îndoiala; că regulile

ferme contrazic regulile moralei și credinței nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră; că în starea de credință nu se poate făptui nimic josnic; că presentimentul era o situație mai pasionantă decât adevărul; iar Agathe era acum pe punctul de a părăsi tărâmul împrejmuit al moralei pentru a se aventura în acele profunzimi fără limite în care nu mai există nici o altă decizie decât de a urca sau de a cădea. Ea își punea în aplicare faptele așa cum la vremea respectivă luase din mâna lui ezitantă decorațiile pentru a le schimba pe pieptul tatălui, iar în clipa aceea el o iubea, fără să mai țină seama de lipsa ei de scrupule, cu simțământul ciudat că propriile lui gânduri erau cele care, pornind de la el, trecuseră în ea și acum se reîntorceau de la ea spre el, mai sărace în puterea de judecată, dar, asemenea unei sălbăticiuni, aducând cu ele mireasma de balsam a libertății. Simțind că tremura în efortul de a se stăpâni, el îi propuse cu precauție:

— Am să-mi amân plecarea cu o zi și am să consult un notar sau un avocat. Poate că ceea ce vrei tu să faci e cât se poate de evident.

Însă Agathe aflase de acum că notarul la care apela tatăl lor pe vremuri nu mai trăia.

— Nimeni nu știe nimic despre toată afacerea, spuse ea, nu mai stârni tu lucrurile!

Ulrich remarcă acum că ea luase o foaie de hârtie și încerca să imite scrisul de mână al tatălui lor.

Se apropiase, copleșit de curiozitate, și stătea acum în spatele ei. Strânse în teancuri erau aici niște documente peste care alunecase, pe când se afla în viață, mâna tatălui său, ale cărei gesturi se părea că le mai simte încă, iar dincolo era Agathe, care încerca, parcă într-o reprezentație teatrală, să imite ceea ce fusese real odinioară. Era un spectacol straniu. Scopul urmărit de aceste eforturi, gândul că ele slujeau comiterii unui fals, dispăruse. În realitate, Agathe nici nu se gândise la acest aspect. În jurul ei pâlpâia spiritul dreptății, însuflețit de flăcări, nu de logică.

Pentru ea decența și echitatea, așa cum învățase să le recunoască drept virtuți de la cei pe care-i știa și mai ales de la profesorul Hagauer, păreau a fi doar gestul cu care-ți ștergi o pată de pe rochie; iar fapta urâtă care plutea în jurul ei o făcea să se gândească acum că lumea era inundată în lumina unui răsărit de soare. Își spunea că dreptatea și abaterea de la dreptate nu mai erau niște noțiuni generale, un compromis creat pentru milioane de oameni, ci întâlnirea miraculoasă între un Eu și un Tu, nebunia unei creații originare, care nu ajunsese încă să fie comparată și măsurată cu vreun criteriu anume. De fapt, ea îi făcea în dar lui Ulrich un delict, dându-i-se astfel pe mână, pe deplin încrezătoare că el trebuia să o înțeleagă în necugetarea ei, asemenea unor copii care, când vor să facă daruri și nu au nimic de dăruit, ajung la cele mai năstrușnice idei. Iar Ulrich intuia în cea mai mare parte acele simțăminte. Urmărindu-i din priviri gesturile, el simțea o plăcere pe care nu o mai cunoscuse niciodată, căci acea abandonare cu toată ființa și fără nici o rezervă în ceea ce înfăptuia o altă ființă avea ceva din absurditatea și magia unui basm. Chiar dacă pătrundea în simțământul său și avertismentul că un al treilea avea să sufere o nedreptate, acesta străluci doar o clipă, asemenea tăișului unei securi; se liniști repede la gândul că, la drept vorbind, ceea ce comitea sora lui nu privea pe nimeni. Nu era sigur că încercările de a imita scrisul cuiva aveau să fie cu adevărat folositoare și ceea ce făcea Agathe între cei patru pereți ai locuinței rămânea doar o chestiune a ei personală, atâta vreme cât efectele faptei ei nu aveau să se manifeste în afara acelor ziduri.

Ea îl chemă acum, se întoarse spre el și fu surprinsă să-l vadă oprit în spatele ei. Se trezi parcă. Scrisese tot ceea ce voise să scrie și îngălbenea acum, cu gesturi sigure, hârtia la flacăra unei lumânări ca să-i dea aspectul învechit. Își întinse mâna liberă spre Ulrich, care i-o apucă, dar nu era în stare să-și încrunte chipul într-o expresie întunecată. Apoi ea spuse:

— Ascultă! Când e vorba de o contradicţie, iar tu eşti ataşat de ambele aspecte – iubindu-le cu adevărat! – nu înseamnă că rezolvi contradicţia, fie că vrei sau nu?

— Pui problema într-un mod mult prea uşuratic, murmură Ulrich.

Dar Agathe ştia cum avea să judece el situaţia cu acea a „doua gândire" a lui. Ea luă o foaie de hârtie curată şi scrise, cu insolenţă, cu acel scris de mână demodat pe care se pricepea să-l imite atât de bine: „Fiica mea cea rea Agathe nu-mi oferă nici un motiv pentru a modifica dispoziţiile pe care le-am întocmit odinioară în favoarea fiului meu cel bun Ulo!" Încă nemulţumită, scrise pe o a doua filă: „Fiica mea Agathe necesită ca o vreme să fie educată în continuare de fiul meu cel bun Ulo".

Astfel se petrecuseră lucrurile, dar când ulterior Ulrich îşi evocă din nou scena în cele mai mici amănunte, până la urmă ştia la fel de puţin ca la început ce ar fi fost de făcut.

N-ar fi trebuit să plece fără a fi restabilit situaţia: într-atât era neîndoielnic! Era evident că superstiţia contemporană potrivit căreia nimic nu trebuie luat prea în serios îi jucase o festă când îi şoptise toate astea, convingându-l să părăsească provizoriu câmpul de luptă şi să nu mai sporească printr-o rezistenţă sentimentală importanţa acelui incident litigios. Nu e dracul aşa de negru! Din cele mai violente exagerări, odată ce le laşi o vreme să se potolească, se iveşte cu vremea o nouă mediocritate; nu am mai putea lua trenul, nici nu am mai putea merge pe stradă fără a avea un pistol încărcat asupra noastră dacă nu am avea temeiuri să ne încredem în legitatea mediocrităţii, care reduce de la sine la nivelul improbabilului posibilităţile cele mai excesive. Ulrich dăduse ascultare acelei credinţe empirice, caracteristică europenilor, când plecase spre casă în ciuda tuturor neliniştilor. În sinea sa, îl bucură chiar faptul că Agathe se arătase a fi atât de diferită.

Cu toate acestea, legal vorbind, chestiunea nu putea fi soluţionată decât prin faptul că Ulrich trebuia să refacă

retrospectiv, cât mai repede cu putință, ceea ce neglijase atunci. Ar fi trebuit să-i trimită surorii lui, fără să mai ezite, o scrisoare expresă sau o telegramă și să-i fi scris cam așa: „Eu refuz orice complicitate cu tine, atâta vreme cât eu nu...". Dar nu se vedea câtuși de puțin scriind un asemenea text; pentru moment, lucrul îi părea cu totul imposibil.

În plus, scena fatidică în discuție fusese precedată de hotărârea lor de a locui împreună, sau cel puțin sub același acoperiș, pe durata săptămânilor care aveau să urmeze, iar în scurtul interval de timp care rămăsese până la plecarea lui fuseseră nevoiți să discute îndeosebi pe acea temă. Stabiliseră pentru început acest aranjament „pe durata divorțului", pentru ca Agathe să se poată bucura astfel de sfatul și de protecția lui. Însă acum, rememorându-și evenimentele, Ulrich își aminti de o remarcă mai veche a surorii lui, că ea voia „să-l omoare pe Hagauer" și era evident că acel „plan" lucrase în lumea ei lăuntrică și dobândise acolo o nouă înfățișare. Ea insistase cu vehemență să se ajungă repede la vânzarea imobilului părintesc, posibil pentru că dorea să facă proprietatea lor cât mai puțin vizibilă, chiar dacă un asemenea demers ar fi putut părea recomandabil și din alte motive; oricum, cei doi frați hotărâseră să mandateze o agenție imobiliară și stabiliseră condițiile. Astfel că Ulrich trebuia acum să se gândească și la ce ar fi urmat să se întâmple cu sora lui după ce el însuși se va fi întors la viața de dinainte, viață pe care, de fapt, nici el nu și-o mai accepta acum. Situația în care se găsea Agathe nu putea în nici un caz să se prelungească la nesfârșit. Cât de surprinzător de apropiați ajunseseră unul cu altul în acel interval de timp atât de scurt – situație care căpătase aspectul unei încrucișări de destine, se gândea Ulrich, chiar dacă probabil ea fusese creată de nenumărate detalii mici, independente unele de altele. Poate că Agathe își formase o concepție ceva mai aventuroasă și mai romantică; ei știau totuși prea puțin unul despre altul în ce privea

relaţiile multiple şi superficiale de care depindea o viaţă în comun. Când se gândea cu obiectivitate la sora lui, Ulrich constata chiar că existau multe întrebări fără răspuns şi nici chiar în privinţa trecutului ei nu reuşea să-şi formeze o opinie certă; cea mai plauzibilă i se părea ipoteza că ea trata cu mare neglijenţă tot ceea ce se întâmpla cu ea sau făcea ea însăşi şi că trăia într-un mod nesigur, poate de-a dreptul fantezist, în iluzii care se clădeau de fapt alături de viaţa reală, căci o asemenea explicaţie era susţinută şi de realitatea că trăise atâta vreme cu Hagauer, ca apoi să se rupă atât de subit de el. Până şi lipsa de chibzuinţă cu care aborda viitorul se potrivea cu o asemenea interpretare: îşi părăsise căminul, ceea ce părea să o mulţumească pentru moment, şi evita întrebările cu privire la ce avea să se întâmple în continuare. Nici Ulrich nu putea să-şi imagineze dacă ea avea să rămână nemăritată şi să trăiască mai departe la modul nelămurit ca o tânără celibatară sau cum ar fi trebuit să arate bărbatul care să se potrivească cu sora lui; îi împărtăşise, de altfel, opinia sa cu puţin timp înainte de a se fi despărţit.

Ea însă îl privise în ochi speriată – probabil cu o spaimă uşor jucată, arătându-se surprinsă –, apoi îl contră cu o întrebare:

— Oare nu pot pur şi simplu să locuiesc pentru moment la tine fără să decidem asupra fiecărui detaliu?

Astfel, şi fără a fi stabilit nimic precis, ei îşi confirmară hotărârea de a se stabili împreună. Dar Ulrich înţelese că odată cu acea încercare avea să se încheie şi încercarea sa de a-şi lua „concediu de la viaţă". Nu voia să se gândească acum ce urmări decurgeau de aici, dar n-ar fi putut spune că nu agrea faptul că de acum înainte traiul lui avea să fie supus anumitor restricţii şi se gândi iarăşi la societatea legată de Acţiunea Paralelă, dar îndeosebi la doamnele din acel mediu. I se părea minunat gândul că avea s-o rupă cu toate acestea, aşa cum era acum legat de o asemenea schimbare a vieţii. Aşa cum în anumite încăperi trebuie

schimbat doar un detaliu mărunt pentru ca din ecouri fără veselie să fie creată o rezonanță miraculoasă, în imaginația sa propria-i locuință se preschimbă într-o cochilie în care să fi putut asculta, asemenea unui curent depărtat, murmurul orașului.

Apoi, în ultima parte a acelei conversații, avu loc un anume schimb de replici:

— Vom trăi ca niște pustnici, spusese Agathe cu un surâs larg, dar, în ce privește dragostea, fiecare rămâne, firește, liber. Cel puțin pentru tine nu vor exista nici un fel de obstacole! îl asigurase ea.

— Știi tu, îi dăduse răspuns Ulrich, că intrăm acum în Împărăția Milenară?

— Ce înseamnă asta?

— Am vorbit deja atât de mult despre dragostea care nu curge precum un pârâu spre vărsare, ci, asemenea mării, alcătuiește o stare de spirit, un mod de viață. Fii sinceră acum: când la școală ți se spunea că îngerii în paradis nu fac nimic altceva decât să se oprească în fața Domnului și să-i aducă laude, puteai să-ți închipui o asemenea beatitudine a inacțiunii și negândirii?

— Eu mi-am imaginat totdeauna ceva plicticos, ceea ce sigur că depinde de faptul că sunt lipsită de orice desăvârșire, fu răspunsul Agathei.

— Dar după toate lucrurile asupra cărora ne-am înțeles noi, îi explică Ulrich, acum trebuie să-ți închipui că această mare se află într-o desăvârșită imobilitate și izolare, urmând a fi umplută cu mici întâmplări cristaline și pure, mereu reînnoindu-se. Timpurile vechi au încercat să-și imagineze o asemenea viață aici pe pământ: aceasta este Împărăția Milenară, alcătuită după chipul și asemănarea noastră și totuși ca nici una din împărățiile pe care le cunoaștem noi! Astfel vom trăi! Ne vom debarasa de orice egoism, nu vom mai strânge nici bunuri, nici cunoștințe, nici ființe iubite, nici prieteni, nici principii și nu ne vom mai concentra nici asupra noastră înșine; atunci spiritul ni se va deschide, se

va destrăma fluid în faţa oamenilor şi animalelor şi se va desface cuprinzător în aşa chip, încât nu vom mai putea rămâne câtuşi de puţin noi înşine şi nu ne vom mai putea menţine drepţi decât împletindu-ne cu tot ceea ce este pe lume!

Mica succesiune de replici fusese o glumă. El ţinea în clipa aceea în mână o foaie de hârtie şi un creion, îşi făcea nişte însemnări, iar în vremea aceea discuta cu sora lui lucrurile pe care urmau să le facă atunci când aveau să înfăptuiască vânzarea casei şi a dependinţelor ei. Era încă iritat şi nu ştia nici el dacă blasfemia sau se lăsa pradă fanteziei. Astfel preocupaţi, nici nu mai ajunseseră să se explice cum ar fi trebuit în legătură cu testamentul.

Poate datorită acelei confruntări atât de complicate, Ulrich nu mai ajunse de fapt la a trăi remuşcări active în acea zi. Iniţiativa atât de hotărâtă a surorii lui avea în mare măsură ceva care lui îi plăcea, deşi fusese atins în sinea lui; trebuise să recunoască atunci că omul care se lăsa să trăiască „după regula spiritelor libere“ şi căruia el îi făcuse un loc comod în lumea lui lăuntrică ajunsese dintr-odată într-o contradicţie primejdioasă cu omul profund nedeterminat care nutreşte adevărata seriozitate. Nu voia nici să evite ceea ce se petrecuse prin remedii grăbite şi obişnuite; numai că în privinţa aceea nu existau reguli şi lucrurile, aşa cum se petrecuseră, trebuiau lăsate să evolueze.

16

Reîntâlnirea cu soţul diplomat al Diotimei

Dimineaţa următoare nu-l găsi pe Ulrich limpezit, iar după-amiază târziu se hotărî – cu intenţia de a-şi atenua

gândurile grave care-l apăsau – să-și viziteze vara, care se preocupa de eliberarea sufletelor de relele civilizației.

Spre surprinderea lui, încă înainte ca Rachel să fi revenit din camera Diotimei, fu luat în primire de șeful de departament Tuzzi, care-i ieși în întâmpinare.

— Soția mea nu se simte bine astăzi, explică soțul experimentat, având acum în tonul vocii acea delicatețe necondiționată care, folosită luni de-a rândul, devine prin rezonanțele ei o formulă de divulgare a secretelor domestice. Nu știu dacă poate primi vizita dumitale.

Era îmbrăcat de plecare, dar îi ținu cu plăcere companie lui Ulrich.

Acesta se folosi de prilej pentru a se interesa de Arnheim.

— Arnheim a fost în Anglia şi acum se găsește la Petersburg, relată Tuzzi.

Lui Ulrich, care se afla încă sub impresia apăsătoarelor trăiri din ultima vreme, informația fără importanță în sine, și de altfel cât se poate de firească, îi creă deodată senzația că lumea întreagă, plenitudinea și mișcarea ei s-ar fi revărsat asupră-i.

— E mult mai bine astfel, spuse diplomatul. Se simte bine călătorind de zor încolo și încoace. În felul acesta se pot face observații și se mai află tot felul de lucruri.

— Deci dumneata tot mai crezi că el face drumurile acestea cu o misiune pacificatoare din partea țarului? întrebă Ulrich înveselit.

— Cred mai mult ca oricând, îl asigură cu simplitate șeful de departament Tuzzi, în sarcina căruia revenea aplicarea politicii austro-ungare.

Dar dintr-odată Ulrich simți că se îndoia de faptul că Tuzzi ar fi fost în realitate într-atât de lipsit de orice bănuieli, poate se prefăcea doar astfel și voia să-l inducă pe el în eroare ; oarecum iritat, îl lăsă deoparte pe Arnheim și se interesă :

— Am auzit că între timp aici s-a dat consemnul de a trece la acțiune?

Ca întotdeauna, lui Tuzzi părea să-i facă plăcere să joace rolul inocentului și în același timp al vicleanului în privința Acțiunii Paralele; ridică din umeri, rânjind:

— Nu vreau să mă amestec în afacerile soției mele. Ai să afli fără îndoială de la ea, îndată ce vei putea fi primit!

După o scurtă pauză, mustața de pe buza superioară începu să-i tresară, ochii mari și întunecați îi străluceau pe fața de culoarea pielii înnegrite, ca de o suferință incertă.

— Ești și dumneata, doar, un fel de cărturar, spuse el ezitând, poate că dumneata ai putea să mă lămurești ce înseamnă faptul că un om are suflet?

Se părea că Tuzzi ar fi vrut să discute despre acea problemă și, evident, nesiguranța lui crea impresia că suferea cu adevărat. Cum Ulrich nu-i răspunse imediat, continuă:

— Când se spune că cineva „e un om de suflet", înseamnă că te gândești la un tip fidel, răbdător în îndatoririle lui, onest – am și eu un șef de cabinet care-i un astfel de om; dar, la urma urmei, aici e vorba doar de niște calități de subaltern! Sau sufletul este o însușire a femeilor: ar însemna ceva de felul că ele plâng mai ușor și roșesc mai ușor...

— Doamna, soția dumitale, are suflet, îl corectă Ulrich cu tot atâta seriozitate cu cât ar fi constatat că doamna în chestiune avea păr albastru ca noaptea.

O ușoară paloare trecu repede peste fața lui Tuzzi.

— Soția mea are spirit, spuse el rar, trece cu îndreptățire drept o femeie de spirit. Eu o necăjesc uneori și îi reproșez că este o femeie cu spirit frumos, exaltat. Atunci ea se supără. Dar nu e, de fapt, sufletul...

Căzu pe gânduri.

— Ai fost vreodată la o ghicitoare, la o practicantă a ezoterismului? întrebă el apoi. Îți citește în palmă sau îți prezice viitorul după un fir de păr, uneori cu atâta acuratețe încât rămâi de-a dreptul surprins: e poate vreun dar aparte sau or fi cine știe ce trucuri. Dar poți să-ți închipui

că e ceva de înțeles când îți spune cineva, de exemplu, că s-ar arăta semne că vine o vreme când sufletele noastre ar putea ajunge să se vadă unele pe altele, fără mijlocirea simțurilor? Am să adaug imediat, completă el grăbit, că așa ceva nu trebuie înțeles la modul figurat, ci că dacă nu ești tu personal un om bun, orice ai face, în zilele noastre s-ar vedea mult mai limpede decât în secolele trecute, pentru că acum trăim deja într-o epocă în care sufletele sunt pe cale să se trezească! Dumneata crezi așa ceva?

Cu Tuzzi nu se știa niciodată dacă înțepăturile îl aveau drept țintă pe el însuși sau pe cel care-l asculta Ulrich răspunse deci la întâmplare:

— În locul dumitale, aș încerca să văd cum merg lucrurile de la sine!

— Nu mai face glume în chestiunea aceasta, stimabile, nu se cuvine așa ceva câtă vreme personal ești în siguranță, se plânse Tuzzi. Soția mea însă îmi cere ca eu să încuviințez cu toată seriozitatea frazele de genul acesta, chiar dacă nu le aprob, și trebuie atunci să capitulez fără să fi fost măcar în stare să mă apăr cum se cuvine. Așa că acum, în criza aceasta, mi-am adus aminte că Domnia Ta ești cărturar și...

— Afirmațiile acestea, amândouă, sunt din Maeterlinck, dacă nu mă înșel, îl ajută Ulrich.

— Așa!? Din... Da, se poate, desigur. Ceea ce e...? Da, da, bine; atunci poate că tot el este acela care susține că nu există adevăr? Decât pentru omul care iubește cu adevărat! zice el. Dacă iubesc o anumită ființă omenească, înseamnă că particip nemijlocit la un adevăr tainic, care este mai profund decât cel obișnuit. Dimpotrivă, când afirmăm ceva bazându-ne pe o cunoaștere și o observație precisă a omului, firește că așa ceva n-ar mai avea nici o valoare. Tot de la Mae..., cum îi spui dumneata, provine și asta?

— Drept să-ți spun, nu știu. Poate. Se potrivește cu ce spune el.

— Eu îmi închipuiam că provine de la Arnheim.

— Arnheim și-a însușit multe de la Maeterlinck, care și-a însușit multe de la alții, amândoi sunt niște eclectici foarte înzestrați.

— Așa? Atunci sunt chestiuni vechi? Dar explică-mi, pentru numele lui Dumnezeu, cum de se permite în zilele noastre să se tipărească așa ceva! îl rugă Tuzzi. Dacă nevasta mea îmi răspunde „Rațiunea nu dovedește nimic, ideile nu ajung până la suflet" sau „Mai presus de exactitate și precizie există un imperiu al înțelepciunii și iubirii, pe care cuvintele formulate de rațiune nu fac decât să-l profaneze", atunci înțeleg cum de poate ajunge la asemenea concepții; la urma urmei, e femeie, se apără în felul acesta împotriva logicii bărbatului! Dar cum poate un bărbat să spună așa ceva?!

Tuzzi se trase mai aproape și-și lăsă mâna pe genunchiul lui Ulrich:

— Adevărul înoată ca un pește într-un principiu invizibil; cum apuci să-l scoți de acolo, a și murit; ce spui de o asemenea afirmație? Poate că se leagă și de deosebirea dintre un om „erotic" și un om „sexual"?

Ulrich surâse.

— Chiar trebuie să te edific?

— Ard de nerăbdare să te ascult!

— Nu știu cum să încep.

— Păi, vezi! Între bărbați nu reușești să articulezi asemenea chestiuni. Dar dacă dumneata ai avea, cum zic ei, un suflet, atunci ai sta pur și simplu să-l contempli și să-l admiri pe al meu. Am ajunge până la o înălțime unde nu mai există nici gânduri, nici cuvinte, nici fapte. Dimpotrivă, niște forțe tainice și o tăcere cutremurătoare! Un suflet are voie să fumeze? întrebă el și își aprinse o țigară; de-abia după aceea își aminti de îndatoririle sale de gazdă și-i întinse și lui Ulrich tabachera.

De altfel, era mândru de faptul că citise cărțile lui Arnheim și, tocmai pentru că nu le putea suferi, îl măgulea,

ca și cum ar fi fost vorba de o descoperire personală, faptul că recunoscuse posibila utilitate a retoricii lor abundente în nepătrunsele intenții ale diplomației. În realitate, nimănui nu i-ar fi convenit să depună un efort atât de laborios în zadar și oricine în locul lui ar fi început prin a fi o vreme ironic, dar apoi ar fi cedat curând dorinței de a plasa ca piatră de încercare în discuții câte un citat sau de a îmbrăca vreunul din lucrurile care oricum nu se pot exprima în termeni precișI în câte una din ideile acelea noi, iritant de obscure. Așa ceva se petrece fără voie, căci simți în asemenea veșminte noi propriile gânduri ca fiind ridicole, dar te obișnuiești repede și astfel, pe nesimțite, spiritul timpului se schimbă în ce privește aplicările sale; în cazul acesta special s-ar fi putut foarte bine ca Arnheim să-și fi găsit un nou admirator. Până și Tuzzi recunoștea că s-ar fi putut imagina, în proiectul acela al unei fuziuni între spirit și economie și în ciuda tuturor opozițiilor de principiu, un fel de psihologie economică, iar ceea ce îl proteja acum serios față de Arnheim era, la drept vorbind, doar Diotima. Căci între ea și Arnheim începuse de pe atunci – dar rămăsese încă un lucru necunoscut tuturor – să câștige teren o anume răceală, care făcea să planeze asupra celor spuse până atunci de Arnheim despre problemele sufletului bănuiala că n-ar fi fost decât niște pretexte, iar urmarea era că Tuzzi reacționă cu mai multă iritare ca oricând la toate aluziile care i se făceau și pe care el le interpreta ca pe niște reproșuri. Era deci scuzabil ca în asemenea împrejurări el să presupună că relațiile soției sale cu străinul ar fi devenit tot mai apropiate; n-ar fi fost vorba adică de o dragoste împotriva căreia un soț să poată lua măsuri, ci de o „stare de spirit de iubire" și de o „meditație legată de iubire" și în asemenea măsură mai presus de orice suspiciune josnică, încât Diotima însăși vorbea acum deschis despre gândurile pe care i le inspira situația în sine, ba în ultima vreme îi cerea chiar cu destulă imprudență lui Tuzzi să participe și el din punct de vedere intelectual și spiritual.

El însuși se simțea stupefiat și extrem de vulnerabil, așa cum se afla înconjurat de acea situație, care îl orbea asemenea strălucirii soarelui revărsându-se deodată din toate părțile, fără a-i da posibilitatea de a stabili exact poziția soarelui după care să se orienteze pentru a se refugia la umbră și să găsească apărare.

Îl auzea acum pe Ulrich vorbind.

— Dar permite-mi să-ți atrag atenția asupra unor chestiuni la care să te gândești. În noi are loc de obicei un flux crescând și iarăși retrăgându-se al trăirii. Stimulii care se manifestă în noi provin din afară și se revarsă, ca acțiuni și cuvinte, iarăși în afară. Închipuie-ți totul ca pe un fel de joc mecanic. Pe urmă, închipuie-ți că mecanismul se defectează: se produce atunci o stagnare. Se petrece o oarecare revărsare peste maluri. În anumite împrejurări poate fi vorba doar de o creștere a nivelului...

— Cel puțin dumneata vorbești rațional, chiar dacă toate sunt absurdități... recunoscu Tuzzi. Nu prea înțelegea cum s-ar fi putut închega o explicație, însă își păstrase oricum rezerva și, chiar dacă în sinea lui rătăcea încă în senzațiile de dezolare lăuntrică, micul surâs răutăcios îi rămăsese pe buze, gata oricând să își reia rolul.

— Cred că fiziologii ne-ar spune, continuă Ulrich, că ceea ce numim acțiune conștientă provine de pe urma faptului că stimulul, ca să spunem așa, nu numai că parcurge un arc reflex, intrând și ieșind, ci este de asemenea silit la un ocol; atunci lumea pe care o trăim și lumea în care acționăm, deși ele ni se par a fi una și aceeași, seamănă cu nivelul superior și nivelul inferior al apei în iazul unei mori, iar aceste niveluri sunt legate laolaltă printr-un fel de stăvilar al conștiinței care reglează nivelul, presiunea și toți ceilalți parametri ai apei care intră și curge mai departe. Sau, cu alte cuvinte: când într-una din părți intervine o tulburare – o înstrăinare de lume sau suprimarea dorinței de a acționa – am putea la fel de bine să admitem că în felul acesta s-ar crea o a doua conștiință, superioară? Sau nu crezi?

— Eu? spuse Tuzzi. Trebuie să-ţi spun că eu cred că toate aceste aspecte îmi sunt perfect indiferente. Sunt lucruri pe care trebuie să le lămurească între ei profesorii universitari, dacă socotesc că e important s-o facă. Dar, ca să vorbim la modul practic... Își strivi gânditor ţigara în scrumieră şi-şi ridică apoi enervat privirea: Cine sunt oamenii care decid lucrurile pe lume, cei cu două stăvilare sau cei cu unul singur?

— Mă gândeam că vrei să auzi de la mine doar cum cred eu că apar asemenea idei...

— Dacă este ceea ce mi-ai spus, mărturisesc că din păcate n-am înţeles, spuse Tuzzi.

— Dar e foarte simplu: dumneata nu ai al doilea stăvilar, deci nu ai nici principiul înţelepciunii şi nu înţelegi nici un cuvânt din ceea ce spun oamenii care au suflet. Iar eu te felicit din această pricină!

Ulrich îşi dăduse treptat seama că gândurile pe care le exprima cu sarcasm şi în compania aceea stranie nu ar fi fost deloc nepotrivite pentru a explica sentimentele de care era agitată atât de nelămurit inima sa. Ideea că într-o stare de receptivitate mult exagerată s-ar fi putut ajunge la fluxul şi refluxul trăirilor care să lege, la modul domol şi nelimitat, asemenea unei întinderi de apă, simţurile proprii de toate lucrurile de pe lume îi evoca îndelungatele lui conversaţii cu Agathe, iar chipul îi dobândi fără voie o expresie totodată dură şi absentă. Tuzzi îl observa pe sub pleoapele leneş ridicate şi ghicea, de pe urma stilului sarcastic al lui Ulrich, că el însuşi nu era acolo singurul nemulţumit de acea teorie a „stăvilarelor".

Nici unul, nici altul nu remarcară cât de multă vreme întârziase Rachel, căci aceasta fusese reţinută de Diotima; stăpâna avea nevoie de ajutorul cameristei să se îmbrace şi să aranjeze sumar camera ei de bolnavă, o ordine informală, dar în acelaşi timp cuvenită pentru a-l putea primi pe Ulrich. Acum fata veni să transmită rugămintea ca Ulrich să nu plece, ci să mai aibă puţină răbdare, iar apoi se întoarse în grabă la stăpâna ei.

— Toate frazele pe care mi le-ai citat sunt, firește, alegorii, reluă Ulrich conversația după acea întrerupere, pentru a-l răsplăti pe amfitrionul său că rămăsese să-i țină companie. Un fel de vorbire spilcuită! Iar oamenii precum Arnheim mie îmi fac impresia că-și umflă burțile tocmai cu asemenea nectar fără nici o substanță! Adică, adăugă el repede, căci își dăduse seama că n-ar fi avut voie să o insulte indirect pe Diotima, tocmai Arnheim e cel care-mi creează impresia că își poartă sufletul în buzunarul de la piept, exact cum își poartă portvizitul.

Tuzzi își lăsă iarăși la o parte servieta și mănușile pe care le ridicase la intrarea Rachelei și răspunse, însuflețindu-se:

— Îți dai seama despre ce este vorba? Ce mi-ai explicat dumneata atât de interesant. Nu e altceva decât spiritul pacifismului!

Făcu o pauză, pentru a permite acelei aserțiuni să-și facă efectul.

— Pacifismul în mâinile unor diletanți reprezintă fără îndoială o mare primejdie, adăugă el grav.

Lui Ulrich îi venea să râdă, dar Tuzzi vorbise cu o seriozitate teribilă; de fapt, el asocia aici două noțiuni care în realitate erau înrudite de departe, oricât de ciudat ar fi putut să fie să vezi dragostea și pacifismul legate laolaltă prin faptul că-i făceau lui impresia că ar fi rezultat dintr-un libertinaj diletant. Astfel că acum Ulrich nu mai știa ce ar fi trebuit să răspundă și se folosi pur și simplu de acel prilej pentru a reveni la Acțiunea Paralelă și a obiecta că totuși se lansase consemnul de a se trece la fapte.

— Aceasta e o idee a lui Leinsdorf, comentă Tuzzi disprețuitor. Îți mai aduci aminte de ultima ședință care a avut loc aici, la noi, puțin înainte de plecarea dumitale? Leinsdorf a spus: „Trebuie să se întâmple ceva!", ceea ce acum se numește consemnul de a acționa! Firește că Arnheim caută să-și infiltreze aici pacifismul lui rusesc. Îți amintești cum te-am avertizat atunci? Mi-e teamă că va avea motiv

să-și amintească de mine! Nicăieri politica externă nu e atât de dificilă cum e aici, la noi, iar eu am spus încă de pe atunci: cine se mai încumetă astăzi să traducă în faptă idei politice fundamentale trebuie să aibă stofă de speculant pregătit să meargă până la faliment, dar și de criminal!

De data aceasta Tuzzi își ieșise din fire în adevăratul înțeles al cuvântului, fie pentru că Ulrich ar fi putut fi chemat dintr-un moment în altul la Diotima, fie pentru că el însuși ar fi vrut să nu lase impresia că ar fi fost singurul moralizat în acea conversație.

— Acțiunea Paralelă stârnește neîncrederea generală, relată el, iar efectele ei pe planul politicii interne, unde e socotită ca fiind ostilă deopotrivă germanilor și slavilor, pot fi simțite și în politica externă. Pentru ca să înțelegi însă și dumneata pe de-a întregul deosebirea dintre pacifismul diletant și pacifismul profesioniștilor, am să-ți explic ceva: Austria ar putea împiedica orice război pe o perioadă de cel puțin treizeci de ani, dacă ar intra în Antanta Cordială. Cu prilejul anului acestuia jubiliar ar putea face acest gest pacifist nemaiauzit de frumos și ar asigura în același timp și Germania de dragostea ei fraternă, fie că aceasta i-ar urma exemplul, fie că nu. Cele mai multe dintre minoritățile noastre naționale ar fi entuziasmate. Am putea, cu ajutorul unor credite avantajoase, franceze și engleze, să ne consolidăm armata, încât Germania să nu ne mai intimideze. Am scăpa astfel de Italia, iar Franța n-ar putea întreprinde nimic fără noi: pe scurt, noi am fi cheia atât în problemele păcii, cât și în ale războiului, am deveni un factor decisiv al marii politici. Nu-ți trădez nici un secret: este un calcul politic simplu pe care l-ar putea face orice atașat comercial din vreo ambasadă. De ce nu este pus în practică? Imponderabilele de la curtea imperială: acolo Maiestatea Sa este atât de puțin agreat încât s-ar considera de-a dreptul indecent să i se facă pe plac. Monarhiile sunt astăzi în dezavantaj pentru că sunt atât de împovărate de considerente de ordinul decenței! Pe urmă imponderabilele

așa-numitei opinii publice : astfel ajung la Acțiunea Paralelă. De ce nu caută să educe, să formeze opinia publică ?! De ce nu propune o concepție obiectivă ? Vezi – însă aici expunerile lui Tuzzi își pierdură din credibilitate și creară mai degrabă impresia că ar fi încercat să ascundă unele dificultăți – individul acesta, Arnheim, mă amuză sincer cu toate scrierile lui ! El nu a inventat scrisul, iar noaptea trecută, când n-am putut adormi până târziu, am avut timp să mă gândesc puțin la toată problema. Întotdeauna au existat politicieni care au scris romane sau piese de teatru, de exemplu Clemenceau sau Disraeli ; Bismarck nu, dar Bismarck a fost distructiv. Uită-te și la avocații francuji care sunt astăzi la cârmă : poți să-i invidiezi ! Sunt niște profitori politici, dar sunt sfătuiți de o diplomație de un profesionalism impecabil, care le dă liniile directoare, cu toții au scris într-un moment sau altul fără nici o jenă piese de teatru sau romane, cel puțin în tinerețe, și mai scriu și astăzi cărți. Crezi că valorează ceva cărțile acestea ? Eu cred că nu. Dar îți jur că m-am gândit și aseară : propriei noastre diplomații îi lipsește ceva, pentru că se apucă să producă niște cărți. Am să-ți și spun de ce : în primul rând pentru că e, firește, important pentru un diplomat, ca și pentru un sportiv, să elimine apa. În al doilea rând, sporește securitatea publică. Dumneata știi ce este echilibrul european ?

Fură întrerupți de Rachel care venise cu știrea că Diotima îl aștepta pe Ulrich. Tuzzi o lăsă să-i întindă pălăria și pardesiul.

— Dacă ai fi patriot... spuse el vârându-și brațele prin mâneci în timp ce Rachel îi ținea pardesiul.

— Ce aș face atunci ? întrebă Ulrich privind stelele negre ale ochilor Rachelei.

— Dacă ai fi patriot ai face-o atentă pe soția mea sau l-ai preveni pe contele Leinsdorf cu privire la aceste dificultăți. Eu nu mă încumet, din partea unui soț ar putea cu ușurință să pară meschin.

— Dar aici pe mine nu mă ia nimeni în serios, replică Ulrich calm.

— A, să nu spui așa ceva! exclamă Tuzzi cu vioiciune. Nu ești luat în serios la modul în care sunt alții luați în serios, dar tuturor le este frică de dumneata. Le e teamă că ai putea să-l influențezi pe Leinsdorf să ia cine știe ce decizie ciudată. Știi dumneata ce este echilibrul european? insistă diplomatul.

— Presupun că da, oarecum, spuse Ulrich.

— Atunci ți se cuvin felicitări! răspunse Tuzzi incitat. Noi, diplomații de profesie, nu știm nici unul. E lucrul acela pe care nu avem voie să-l tulburăm, ca să nu sară unii la gâtul celorlalți. Dar ce anume nu e voie să tulburăm, iată ce nu știe nimeni precis. Adu-ți aminte ce s-a întâmplat și ce se întâmplă de câțiva ani încoace: războiul turco-italian, Poincaré la Moscova, problema Bagdadului, intervenția armată în Libia, încordarea relațiilor austro-sârbe, problema Adriaticii... E ceea ce se poate numi echilibru? Neuitatul nostru baron Ährenthal – dar nu vreau să te mai reții!

— Păcat, îl asigură Ulrich. Dacă acesta este echilibrul european, atunci în el se exprimă la modul ideal spiritul european!

— Da, este ceea ce îl face să fie atât de interesant, recunoscu Tuzzi deja din ușă, surâzând politicos. În sensul acesta, realizarea spirituală a acțiunii noastre nu trebuie subestimată!

— De ce nu împiedici dumneata acest fapt?

Tuzzi ridică din umeri.

— Când, la noi, un om cu poziția Alteței Sale vrea ceva, nimeni nu se poate manifesta împotrivă. Nu poți face nimic altceva decât să fii cu ochii în patru!

— Dumitale cum îți merge? o întrebă Ulrich, după plecarea lui Tuzzi, pe mica santinelă în costumul ei negru-alb, care îl conducea acum spre Diotima.

17

Diotima și-a schimbat lecturile

— Dragul meu, spuse Diotima când Ulrich intră la ea în cameră, nu voiam să te las să pleci fără să stau de vorbă cu dumneata, dar iată în ce deranj te primesc!

Purta un capot în care amploarea maiestuoasă a formelor ei te făcea, prin felul întâmplător în care cădea vreun fald, să te gândești oarecum la condiția de femeie însărcinată, ceea ce împrumuta acestui trup mândru care nu născuse niciodată ceva din impudoarea uneori fermecătoare a durerilor nașterii; alături de ea pe canapea era întins un brâu de blană cu care se vedea că tocmai își încălzise trupul, iar pe frunte avea o compresă împotriva migrenei, rămasă la locul ei pentru că Diotima știa că aducea cu modul grecilor de a-și strânge părul. Deși era târziu, nu fuseseră aprinse lămpile, iar miresmele lecuitoare și revigorante pentru o suferință necunoscută pluteau prin aer amestecate cu un parfum persistent, împrăștiat peste toate celelalte asemenea unui pled.

Ulrich își aplecă mult fața când îi sărută mâna Diotimei, ca și când ar fi vrut să ghicească în mireasma brațului schimbările care se petrecuseră în timpul absenței sale.

Însă epiderma ei emana doar mireasma amplă, îngrijită, îmbăiată ca în toate celelalte zile.

— Dragul meu prieten, repetă Diotima, ce bine că te-ai întors... O! gemu ea deodată surâzând, am niște crampe groaznice la stomac!

Această punere în temă, care, făcută de o persoană cu un comportament firesc, ar fi fost la fel de naturală ca un buletin meteorologic, căpăta în gura Diotimei întreaga greutate a unei mărturisiri și a unei căderi în ruină.

— Scumpă vară! exclamă Ulrich și se aplecă surâzând ca să-i vadă fața.

Aluzia pe care Tuzzi o făcuse cu delicatețe la indispoziția soției sale se confunda în mintea lui Ulrich cu presupunerea că Diotima ar fi fost însărcinată și că o mare decizie avea să transforme acea casă.

Ghicindu-l pe jumătate, ea făcu un gest obosit de apărare. În realitate suferea de dureri menstruale, pur și simplu, un lucru care, e adevărat, nu i se mai întâmplase înainte, iar faptul că asemenea tulburări reveneau de câteva luni părea să se lege în chip nelămurit de ezitările între Arnheim și soțul ei. Când auzise de întoarcerea lui Ulrich, găsise în aceasta o oarecare mângâiere și saluta în el pe unul care-i cunoștea bine conflictele lăuntrice, de fapt, de aceea îl și lăsase să intre. Era întinsă acolo, pe jumătate așezată și, cedând în prezența lui durerilor care o tulburau, era asemenea unui fragment de natură, fără tăblițe indicatoare și de interdicție, ceea ce i se întâmpla destul de rar. Oricum, pornise de la premisa că avea să sune credibil dacă vorbea de dureri de stomac de natură nervoasă și că așa ceva putea constitui chiar un indiciu al unei firi sensibile; altminteri nici nu i s-ar fi arătat în starea aceea.

— Ia ceva, îi propuse Ulrich.

— Ah, oftă Diotima, totul provine de la emoții. N-au să-mi mai reziste mult nervii!

Urmă o mică pauză, căci acum Ulrich ar fi trebuit de fapt să se intereseze de Arnheim, dar era curios să afle câte ceva despre evoluțiile care-l priveau pe el personal și nu găsi imediat o cale de a rezolva dilema respectivă. În cele din urmă întrebă:

— Eliberarea sufletului din strânsorile civilizației prezintă greutăți? și adăugă: Din păcate, am voie să mă simt măgulit la gândul că ți-am prezis încă de mult că eforturile dumitale de a crea spiritului o cale în lume vor eșua în mod dureros.

Diotima își amintea cum părăsise cercul invitaților ei și se așezase împreună cu Ulrich pe bancheta din anticameră:

deprimarea ei de atunci fusese asemănătoare cu cea de acum, dar între ele se aflau nenumărate avânturi și prăbușiri ale speranței.

— Cât era de magnific, spuse ea, prietene, când încă mai credeam în marea idee! Astăzi pot să afirm că lumea a ciulit urechile, dar cât de dezamăgită sunt eu însămi!

— De ce, la urma urmei? întrebă Ulrich.

— Nu știu. E fără îndoială vina mea.

Ar fi vrut să adauge ceva în legătură cu Arnheim, însă Ulrich se arătă interesat să știe cum făcuseră față demonstrației: își mai amintea doar că el nu o întâlnise atunci pe Diotima când îl trimisese anume la ea contele Leinsdorf să o pregătească pentru o intervenție energică și în același timp să o liniștească.

Diotima făcu un gest disprețuitor.

— Poliția a arestat câțiva tineri și pe urmă le-a dat iarăși drumul. Leinsdorf e foarte enervat, dar ce altceva s-ar fi putut face?! El s-a agățat acum din toate puterile de Wisnieczky și tot spune că trebuie să se întâmple ceva; dar Wisnieczky nu poate desfășura nici un fel de propagandă dacă nu se știe pentru ce anume!

— Am auzit că acum e vorba de consemnul de a trece la acțiune, interveni Ulrich.

Numele baronului Wisnieczky, care căzuse ca ministru din cauza opoziției partidelor germane naționaliste, avea desigur să stârnească neîncredere dacă ajungând acum în fruntea comitetului pentru marea idee patriotică, încă nedefinită, ar fi militat pentru Acțiunea Paralelă, ceea ce îi reaminti lui Ulrich de manevrele politice ale Alteței Sale. După cum se părea, evoluția netulburată a ideilor leinsdorfiene – poate întărită și de eșecul așteptat al tuturor eforturilor de a trezi la viață spiritul patriei și, în cercurile mai largi, al Europei prin influența conjugată a celor mai importanți oameni ai momentului – condusese acum la recunoașterea faptului că ideal ar fi fost să i se confere acelui spirit un imbold, indiferent de unde ar fi provenit

zguduirea respectivă. Poate că în meditațiile Alteței Sale acea convingere se fundamenta pe anumite experiențe făcute cu bolnavii posedați, cărora uneori le face bine să fie tratați cu brutalitate, să se strige la ei sau să fie bine zgâlțâiți; dar aceste presupuneri pe care Ulrich le concepuse în grabă înainte ca Diotima să-i fi putut răspunde îi fură acum întrerupte prin chiar acest răspuns.

De data aceasta, vara suferindă se folosi iarăși de formula cu care-l salutase: prieten drag.

— Dragă prietene, spuse ea, e ceva adevărat aici! Secolul nostru e însetat de o faptă. O faptă...

— Dar ce faptă, ce fel de faptă? o întrerupse Ulrich.

— Indiferent care! În faptă coexistă un pesimism grandios în ce privește vorbele: nu trebuie să negăm că în trecut tot ce s-a petrecut a fost să se vorbească; am trăit pentru vorbe și idealuri veșnice și mărețe; pentru o intensificare a ceea ce este omenesc; pentru o plenitudine generală a existenței. Ne-am străduit să obținem o sinteză, am trăit pentru plăceri estetice inedite și noi valori ale fericirii și nu vreau să contest că această căutare a adevărului este un joc de copii față de seriozitatea monstruoasă cu care dorim să devenim noi înșine un adevăr; dar a fost, față de conținutul sărac în adevăr al momentului nostru, o exagerare, iar în această jinduire de vis noi am trăit, ca să spunem așa, pentru nimic!

Diotima se ridicase acum în capul oaselor, sprijinindu-se în coate.

— E un semn de sănătate dacă astăzi renunțăm să mai căutăm calea de acces, acum îngropată sub dărâmături, către suflet și încercăm mai degrabă să facem față vieții așa cum este ea! conchise.

Ulrich avea deci acum, în afară de aceea presupus leinsdorfiană, și o altă interpretare oficială a consemnului de trecere la acțiune. Diotima părea să-și fi schimbat lecturile: își amintea că, intrând, o văzuse înconjurată de multe cărți, dar se făcuse deja prea întuneric ca să le poată

deslușì titlurile și, de altfel, o parte dintre acestea erau acoperite de trupul tinerei și îngânduratei femei, care se îndreptase acum în capul oaselor asemenea unui șarpe gros, privindu-l plină de așteptare. Diotima, după ce încă din anii adolescenței se hrănise cu predilecție cu cărți sentimentale și subiective, era acum cuprinsă, după cum deducea Ulrich din cuvintele ei, de acea forță de înnoire spirituală mereu în acțiune care o făcea să nu găsească nici în noțiunile și conceptele viitorilor douăzeci de ani ceea ce nu găsise nici în conceptele ultimilor douăzeci; poate că de aici aveau până la urmă să se producă acele mari schimbări de climat istoric care oscilează între umanitate și cruzime, între furtună și indiferență și între alte contradicții și pentru care nu există nici un fel de motiv cu totul suficient. Lui Ulrich îi trecu prin minte că tocmai acel mic rest neexplicat de indeterminare care dăinuie în orice trăire morală și despre care el discutase atât de mult cu Agathe putea fi, la drept vorbind, cauza incertitudinii omenești; dar, pentru că nu voia să-și îngăduie fericirea care se perpetua în amintirea acestor conversații, își lăsă gândurile să se abată, îndreptându-se spre generalul Stumm, cel care-l avertizase primul că epoca beneficia acum de un nou spirit și îi explicase totul într-un fel atât de plin de o scandalizare salubră, încât nu mai lăsase loc pentru vreo fermecătoare îndoială. Cum gândurile i se îndreptaseră spre general, își aminti de rugămintea acestuia de a se îngriji de ordinea tulburată a relațiilor dintre vara sa și Arnheim, astfel că răspunse acum simplu acestui discurs de încheiere al Diotimei:

— Deci „dragostea fără limite" nu ți-a reușit prea bine?

— Ce tot vorbești? Rămâi mereu același! oftă vara și se lăsă acum să cadă la loc pe perne, iar acolo își închise ochii; căci, dezobișnuită prin absența lui Ulrich de asemenea întrebări directe, trebuia să-și reamintească mai întâi cât de mult i se confesase.

Dintr-odată, prezența lui Ulrich puse iarăși în mișcare detaliile uitate. Își amintea nelămurit de o discuție cu el despre „dragostea nemăsurată", discuție care-și găsise o continuare la ultima sau penultima lor întrevedere. În care ea jurase că sufletele pot ieși din temnița trupului sau se pot cel puțin înclina spre exterior cu jumătate de trup, iar Ulrich îi răspunsese atunci că acestea erau delirurile aviditații de dragoste și că s-ar fi cuvenit deci ca ea să-i acorde un „gaj" lui Arnheim sau lui însuși sau oricui altcuiva; chiar și pe Tuzzi îl pomenise în acest context, după cum își amintea ea acum; sugestiile de acest fel sunt poate mai ușor de rememorat decât celelalte lucruri despre care poate vorbi cineva precum Ulrich. Poate chiar pe bună dreptate considerase ea atunci că ar fi fost o impertinență; dar cum suferința trecută este, în comparație cu cea actuală, un prieten vechi și inofensiv, o asemenea amintire se bucura astăzi de avantajul de a fi devenit o amintire familiară, camaraderească aproape. Diotima își coborî din nou pleoapele și spuse:

— Probabil că aici, pe pământ, nu putem iubi niciodată pe deplin!

Ea surâdea, dar în mod evident sub banda strângându-i fruntea erau acum riduri de îngrijorare care imprimau feței ei în semiîntunericul amurgului o expresie ciudată, crispată. Diotima era, în problemele care o atingeau îndeaproape, înclinată să creadă în posibilități supranaturale. Chiar și apariția neașteptată a generalului von Stumm la ședințele de consiliu pe ea o speriase ca o lucrare a duhurilor rele; copil fiind, se rugase să nu moară niciodată. Era ceea ce o ajuta să dăruiască până și relațiilor ei cu Arnheim o credință supranaturală – mai exact spus, să le îmbrace în acea necredință nedesăvârșită, în acea atitudine în care se spune că ceva „poate-fi-considerat-ca-nefiind-exclus" care astăzi a devenit forma fundamentală a credinței. Doar dacă Arnheim ar fi fost în stare să extragă ceva invizibil din sufletul ei și al lui, care să devină tangibil în aer la o

distanță de cinci metri între ei sau dacă privirile ar fi fost în stare să producă ceva, astfel încât după aceea să dăinuie dintr-o asemenea creație o fărâmă tangibilă cât o boabă de cafea, un fir de griș, o pată de cerneală, o urmă oarecare că ar fi folosit la ceva sau că ar fi avut loc vreo evoluție, atunci Diotima s-ar fi așteptat cu toată încrederea că într-o bună zi relația lor avea să ajungă să se înalțe și mai mult, în vreuna din acele complexe legături suprapământene care, de altfel, sunt la fel de greu de imaginat precum cele mai multe dintre cele pur pământene. Avea acum răbdare și față de faptul că în ultima vreme Arnheim pleca mai des în diferite călătorii și lipsea mai mult decât înainte și că până și în zilele când era prezent era surprinzător de preocupat de afacerile lui. Ea nu-și îngăduia să se îndoiască nici un moment că dragostea pentru ea constituia mai departe cel mai important eveniment din viața lui, iar când se regăseau singuri, numai ei doi, exaltarea lor sufletească era din prima clipă imensă, iar contactul stabilit între ei atât de esențial, încât emoțiile amuțeau înspăimântate; dacă nu se oferea prilejul de a vorbi despre ceva impersonal, se crea un vid care lăsa în urma sa o epuizare amară. Oricât de puțin ar fi fost exclus ca acea stare de lucruri să fie o pasiune, la fel de puțin reușea Diotima – obișnuită de epoca în care trăia să vadă că tot ceea ce nu era practic însemna oricum doar un obiect al credinței, și chiar al acelei nesigure necredințe – să excludă posibilitatea că acum avea să urmeze ceva care să contrazică toate ipotezele raționale. Însă în clipa aceea, când ochii ei se deschiseră și se îndreptară mari spre Ulrich, din care nu se mai desprindea decât un contur întunecat și care nu-i răspundea nimic, ea se întreba: „Ce aștept eu, de fapt? Ce are să se întâmple de fapt?".

În cele din urmă, Ulrich răspunse:

— Dar Arnheim voia doar să se însoare cu tine?!

Diotima se ridică iarăși sprijinindu-se într-un braț și spuse:

— Adică poate fi rezolvată problema dragostei dacă te desparți sau te căsătorești?!

„În ce privește presupunerea că ar fi fost însărcinată, m-am înșelat", constată în sinea sa Ulrich, care acum nu știa deloc ce să-i răspundă verișoarei sale. Deodată spuse însă, spontan:

— Eu te-am avertizat în ce-l privește pe Arnheim!

Poate că simțea în clipa aceea datoria de a-i comunica ceea ce știa el despre felul în care nababul legase laolaltă sufletul ei și al lui personal cu propriile afaceri, dar imediat renunță; căci simțea că în acea conversație fiecare cuvânt își păstrase locul său vechi, ca obiectele din apartamentul său, pe care le șterse cu grijă de praf după întoarcere, ca și când, de fapt, el ar fi fost mort în acel răstimp. Diotima îl certă:

— Nu ai voie să iei lucrurile atât de ușor. Între Arnheim și mine există o profundă prietenie; chiar dacă uneori mai există ceva între noi, un lucru pe care eu l-aș numi o mare angoasă, acesta provine tocmai din sinceritatea noastră. Nu știu dacă tu ai trăit așa ceva vreodată sau dacă ești în stare de așa ceva: între două ființe omenești care au atins o anumită altitudine a emoției, orice minciună devine imposibilă, încât aproape că nu mai poți vorbi cu cealaltă ființă.

Urechea fină a lui Ulrich auzi în acest blam că accesul către sufletul verișoarei sale îi era acum în mai mare măsură deschis decât înainte și, pentru că îl binedispusese ceea ce ea mărturisea fără să vrea, anume că nu putea sta de vorbă cu Arnheim fără să-l mintă, el își stăpâni o vreme propria sinceritate, amuțind; apoi se aplecă, deoarece Diotima se lungise iarăși pe perne, peste brațul ei pentru a-i săruta la modul prietenos și tandru mâna. Ușoară ca o tulpină de soc, mâna aceea se odihnea în a lui și rămase acolo și după ce fusese sărutată. Pulsul îi zvâcnea peste vârfurile degetelor lui. Mireasma delicată, de pudră, a apropierii de ea dăinui ca un mic nor peste fața lui. Deși acel sărut pe o mână fusese doar o glumă galantă, el avea

în comun cu o infidelitate acea amară moștenire a plăcerii de a te fi aplecat atât de aproape peste o altă ființă încât să poți sorbi din ea ca un animal și să nu-ți mai vezi propria imagine răsărindu-ți înainte din apă.

— La ce te gândești? întrebă Diotima.

Ulrich clătină doar din cap și-i oferi astfel – în întunericul care nu mai era luminat decât de o ultimă licărire catifelată – din nou prilejul de a-și închipui studii comparate despre tăcere. O frază ciudată îi tresări ei în amintire: „Există oameni alături de care nici cel mai mare erou nu ar îndrăzni să tacă". Sau poate formularea exactă a cuvintelor era doar asemănătoare. Credea că-și amintea că era vorba de un citat; îl folosise Arnheim, iar ea și-l însușise. În afară de mâna lui Arnheim, ea nu mai ținuse din primele săptămâni ale căsniciei ei mâna nici unui alt bărbat mai mult de câteva secunde în mâna ei, doar cu mâna lui Ulrich se întâmpla acum la fel. Preocupată astfel de ea însăși, nu mai simți cum se prelungi acea clipă, dar un moment mai târziu se regăsi plăcut convinsă că avusese pe de-a întregul dreptate să nu mai aștepte clipa care poate că avea să vină, sau care poate devenise imposibilă, a celei mai intense iubiri, ea însăși stând inactivă, ci că-și folosise vremea de ezitare înaintea hotărârii consacrându-se ceva mai mult soțului ei. Oamenii căsătoriți au o situație privilegiată: acolo unde alți îndrăgostiți își încalcă fidelitatea, ei își pot spune că își văd de datoria lor; și pentru că Diotima își zicea că, orice s-ar fi întâmplat, avea de îndeplinit pentru moment, în locul unde o așezase destinul, propria ei datorie, purcedea acum la încercarea de a echilibra greșelile soțului prin faptul că-i dăruia ceva mai mult din sufletul ei. Iarăși își aminti de vorba unui poet: spunea ceva de felul că nu există nici o disperare mai rea decât de a fi legat printr-un destin comun de o ființă omenească pe care nu o iubești, ceea ce dovedea că ea trebuia să se străduiască să simtă ceva pentru Tuzzi atâta vreme cât soarta nu îi despărțise încă. În contrast inteligibil cu mișcările incalculabile ale

sufletului, pe care nu mai voia să-l lase să plătească, ea începuse în chip sistematic acea convertire. Simțea acum plină de mândrie sub ea cărțile peste care era întinsă, căci ele se preocupau de fiziologia și psihologia căsătoriei și într-un anumit fel senzația aceea se completa cu faptul că era întuneric, că avea lângă ea acele cărți, că Ulrich îi ținea mâna în a lui, că îl făcuse să înțeleagă un magnific pesimism, pe care poate că avea să-l exprime curând și prin activitatea sa fățișă, printr-o renunțare la idealurile ei și Diotima strângea din când în când mâna lui Ulrich la gândurile acestea, ca și când geamantanele ar fi fost deja făcute pentru a-și lua rămas-bun de la toate cele trecute. Gemu apoi ușor și un val vag de suferință îi străbătu ca o scuză trupul: Ulrich însă răspunse cu o mângâiere strângerii mâinii ei, cu vârful propriilor lui degete și, după ce gestul se repetase de câteva ori, Diotima se gândi poate că la drept vorbind atingerea ar fi durat prea mult, dar nu mai îndrăznea să-și retragă mâna, pentru că ea rămăsese atât de uscată și de ușoară în a lui și uneori tresărea ușor, ceea ce ei i se părea o aluzie inadmisibilă la fiziologia dragostei pe care n-ar fi vrut cu nici un preț să o trădeze prin vreo mișcare stângace de retragere.

„Rachelle", care-și făcuse de lucru în camera de alături și care de câtăva vreme devenise ciudat de impertinentă, puse capăt acelei scene aprinzând deodată lumina dincolo de ușa de legătură rămasă deschisă. Diotima își retrase repede mâna din a lui Ulrich ; un spațiu încărcat de imponderabilitatea clipei trecute rămase o clipă în palma lui.

— Rachelle, o chemă Diotima în șoaptă, aprinde și aici lumina!

Dispoziția fiind executată, capetele lor luminate aveau aerul că ieșiseră abia atunci la suprafață, ca și când întunericul nu s-ar fi uscat cu totul pe trăsăturile lor. Umbrele din jurul gurii Diotimei o făceau să pară umedă și proeminentă; pliurile mici de culoarea perlei de pe gât și de sub obraji,

care altminteri ar fi putut părea făcute anume pentru amatorii de delicatese, erau acum dure ca o linogravură și umbrite dens ca în cerneală. Capul lui Ulrich se desprindea pictat în negru și alb ca al unui primitiv aflat pe câmpul de bătălie și surprins acolo de o lumină neobișnuită. El clipea și încerca să descifreze titlurile cărților de care era înconjurată Diotima; recunoscu surprins curiozitatea de a cunoaște a verișoarei sale în ce privește problemele igienei sufletești și trupești, așa cum se exprima în alegerea acelor opere. „Cândva mă va răni!" se gândi ea deodată, pe când îl urmărea cu privirea și se simțea neliniștită, dar gândul nu îmbrăcă forma acelei propoziții în conștiința ei; se simțea pur și simplu prea mult abandonată în puterea vărului ei, așa cum era acum întinsă în văzul lui, și simți nevoia să-și redobândească siguranța. Cu un gest care ar fi trebuit să fie superior, așa cum i se cuvine unei femei „independente", ea arătă, cuprinzând cărțile din jur, lecturile ei actuale și spuse cu tonul cel mai obiectiv cu putință:

— Ai să mă crezi dacă îți voi spune că uneori adulterul mi se pare o soluție mult prea simplă pentru conflictele maritale?!

— Este în orice caz cea mai inofensivă! îi răspunse Ulrich și se enervă singur din pricina tonului său ironic. Aș spune că în nici un caz nu poate să strice.

Diotima îi aruncă o privire de reproș și-i făcu semn că Rachel ar fi putut auzi din camera alăturată. Apoi spuse cu glas tare:

— Desigur, nu la așa ceva mă gândesc! și-și strigă acum camerista, care apăru prost dispusă și luă cunoștință cu o gelozie amară că i se poruncea să se îndepărteze.

Prin acel incident, sentimentele se domoliseră însă; iluzia, favorizată de întuneric, că ar fi săvârșit laolaltă o mică infidelitate, oricât de nesemnificativă și fără a fi fost îndreptată împotriva cuiva anume, se risipi în lumina vie de acum, iar Ulrich încercă să aducă vorba despre ceea ce trebuia încă spus din punctul de vedere al chestiunilor care-l interesau înainte de a se retrage.

— Nu ți-am comunicat încă de fapt că demisionez din postul de secretar onorific, începu el.

Diotima se arătă însă la curent și-i explică doar că era necesar să rămână la postul său, nu se putea altfel.

— Munca pe care trebuie să o depunem este încă imensă, spuse ea. Mai ai puțină răbdare, trebuie să se ajungă în curând la o soluție! Ți se va pune la dispoziție un secretar foarte bun.

Această exprimare nelămurită, „ți se va pune la dispoziție", îi atrase atenția lui Ulrich și el ceru amănunte.

— Arnheim s-a oferit să-ți împrumute secretarul său.

— Nu, mulțumesc, răspunse Ulrich. Am impresia că nu ar fi un gest cu totul altruist.

În clipa aceea avea din nou poftă să-i explice Diotimei povestea simplă cu terenurile petrolifere, însă ea nici nu remarcase formularea exprimând îndoieli a răspunsului său și îi explica mai departe.

— De altminteri, și soțul meu s-a declarat dispus să-ți repartizeze un funcționar de la serviciul lui.

— Dumitale ți-ar conveni?

— Sincer vorbind, nu ar fi tocmai pe gustul meu, se exprimă Diotima, de data aceasta cu mai multă fermitate, mai ales că nici nu îi ducem lipsa: amicul dumitale, generalul, mi-a spus că ți-ar putea pune la dispoziție cu plăcere un ajutor din departamentul lui.

— Iar Leinsdorf?

— Aceste trei oferte mi-au fost făcute benevol, astfel că n-am mai avut motive să-l întreb pe Leinsdorf; dar desigur că nici el nu s-ar da în lături de la vreun sacrificiu de acest fel.

— Sună de-a dreptul a răsfăț.

Cu aceste cuvinte Ulrich rezumă surprinzătoarea disponibilitate a lui Arnheim, Tuzzi și Stumm de a-și asigura la modul cel mai simplu un anumit control asupra evoluției Acțiunii Paralele.

— Dar poate că cel mai înțelept lucru ar fi totuși să-l primesc pe omul de încredere al soțului dumitale.

— Dragul meu prieten...? încercă Diotima să mai amâne acea rezolvare, dar nu mai ştia bine cum să continue şi probabil din cauza aceea se iscă o oarecare complicaţie în conversaţia lor.

Se sprijinea iarăşi într-un cot şi spuse cu vioiciune:

— Eu resping adulterul ca pe o soluţie prea grosolană a conflictelor matrimoniale: ţi-am spus doar. Cu toate acestea, nu e nimic mai greu decât să trăieşti legată într-un *unic* destin de o fiinţă omenească pe care nu o iubeşti îndeajuns!

Era cel mai puţin natural strigăt al naturii. Dar, fără să se tulbure, Ulrich rămase mai departe la hotărârea sa.

— Fără discuţie, în felul acesta şeful de departament Tuzzi ar dobândi influenţă asupra a ceea ce veţi întreprinde voi; este ceea ce ar vrea şi alţii să îşi adjudece! îi explică el. Toţi trei aceşti bărbaţi te iubesc şi fiecare din ei vrea să îmbine această situaţie particulară cu propria lui datorie.

Se minuna de-a dreptul că Diotima nu înţelegea nici limbajul faptelor şi nici al comentariilor pe care le făcea el şi încheie într-o tonalitate ironică atunci când se ridică spre a-şi lua rămas-bun:

— Singurul care te iubeşte fără egoism sunt eu; pentru că eu nu am absolut nimic de făcut şi nu am nici o datorie. Însă sentimentele fără deviaţii sunt distructive; este ceea ce ai aflat dumneata însăţi între timp şi ai manifestat totdeauna faţă de mine o neîncredere îndreptăţită, fie şi doar instinctiv.

Diotima nu ştia de ce, dar poate că i se întâmpla tocmai din motivul, oricum agreabil, că îi făcea plăcere să-l vadă pe Ulrich luând partea casei ei în problema secretariatului. astfel că nu dădu încă drumul mâinii pe care el i-o întinsese.

— Cum mai pui situaţia de acord cu relaţia ta cu „acea" femeie? întrebă ea cu îndrăzneală, legând întrebarea de remarca de adineaori a lui Ulrich – în măsura în care Diotima era în stare de insolenţă, adică într-un fel în care un atlet de categoria grea s-ar fi jucat cu o pană.

Ulrich nu înțelegea la cine se referea ea.

— Soția președintelui de tribunal pe care mi-ai prezentat-o!

— Ai remarcat-o, vară?

— Doctorul Arnheim m-a făcut atentă asupra ei.

— Da? Foarte măgulitor că el își închipuie că mă poate denigra față de dumneata. Însă, firește, relațiile mele cu această doamnă sunt cu totul în afara oricăror reproșuri eventuale, apără Ulrich la modul tradițional onoarea Bonadeei.

— În timpul cât ai lipsit, a fost doar de două ori acasă la dumneata! râse Diotima. O dată am observat-o noi din întâmplare, iar a doua oară am aflat pe alte căi. Discreția dumitale este deci lipsită de utilitate. Dimpotrivă, aș vrea să te înțeleg. Și *nu* reușesc!

— Doamne, cum aș putea să-ți explic tocmai dumitale?

— Fă-o! porunci Diotima.

Își afișase expresia ei de „impudoare oficială", un aer, cum s-ar fi zis, de purtătoare de ochelari, pe care și-l asuma când spiritul ei îi comanda să asculte sau să spună lucruri pe care sufletul ei de doamnă le considera interzise. Însă Ulrich refuză și repetă că în ce privea persoana Bonadeei, rolul său se rezuma la simple supoziții.

— Bine! cedă Diotima. De altfel, prietena dumitale, ea însăși, nu a economisit deloc aluziile! Pare să creadă că trebuie să apere în fața mea nu știu ce nedreptate! Dar, oricum, vorbește-mi despre ea, dacă așa preferi, doar ca și când ai lansa niște supoziții.

Acum Ulrich se simțea plin de curiozitate și află că Bonadea fusese deja primită de câteva ori de Diotima, nu numai în chestiuni legate de Acțiunea Paralelă și de poziția soțului ei.

— Trebuie să recunosc că eu o consider frumoasă pe această doamnă, continuă Diotima. Și este neobișnuit de idealistă. La drept vorbind, sunt supărată pe dumneata că pretinzi să-ți acord încrederea mea, iar dumneata, în ce te privește, mi-ai refuzat-o totdeauna!

În clipa aceea Ulrich aproape că-şi formulă instinctiv dorinţa: „Să vă ia pe toţi...!". Vru s-o sperie pe Diotima şi s-o facă pe Bonadea să plătească pentru indiscreţia şi insistenţele ei sau simţi poate o clipă întreaga depărtare dintre el şi viaţa pe care se lăsase sedus să o ducă.

— Atunci ascultă, anunţă el şi arboră o expresie prefăcut sumbră. Femeia aceasta este o nimfomană, iar eu nu pot face faţă la aşa ceva!

Diotima ştia „profesional" ce însemna o nimfomană. Urmă o pauză, apoi ea răspunse vorbind rar:

— Sărmana femeie! Iar dumneata iubeşti aşa ceva?!

— E o chestiune atât de stupidă! mărturisi Ulrich.

Diotima voia să afle „amănunte în plus"; el trebui să-i explice acel „fenomen lamentabil" şi să i-l facă „de înţeles din punct de vedere omenesc". Nu se pierdu în amănunte, dar, ascultându-l, în ea se înstăpâni treptat un sentiment de satisfacţie al cărui fundament l-ar fi putut constitui cunoscuta formulă de a înălţa mulţumiri Domnului că ea nu era asemenea acelei creaturi, dar proeminenţele acestui sentiment se pierdeau în spaimă şi curiozitate, ceea ce nu avea să rămână fără urmări asupra relaţiilor ei viitoare cu Ulrich. Spuse îngândurată:

— Trebuie să fie pur şi simplu înfricoşător să îmbrăţişezi o fiinţă omenească dacă nu eşti cu totul convins lăuntric!

— Crezi? îi răspunse candid vărul ei.

Diotima simţea cum faţă de o asemenea indecenţă îi urcau în obraji indignarea şi umilinţa ca faţă de o jignire, însă nu avea voie să permită să se observe; se mulţumi deci să dea drumul mâinii lui Ulrich şi să se lase să cadă pe perne cu un gest prin care-şi lua rămas-bun.

— N-ar fi trebuit să-mi povesteşti aşa ceva niciodată! spuse ea de acolo. Te-ai purtat acum dezagreabil faţă de această sărmană femeie şi eşti indiscret!

— Eu nu sunt niciodată indiscret! se apără Ulrich şi se văzu silit să râdă de vara sa. Eşti într-adevăr nedreaptă.

Dumneata eşti prima femeie căreia eu îi fac confidenţe cu privire la o altă femeie şi singură m-ai ispitit!

Diotima era măgulită. Ar fi vrut să spună ceva de genul că fără transformări spirituale ajungeai să fii frustrat de tot ceea ce e mai bun; dar nu reuşi, deoarece dintr-odată lucrurile acestea o atingeau într-un mod prea personal. În cele din urmă o ajută amintirea uneia din cărţile care o înconjurau acum să-i dea un răspuns anodin, protejat parcă de restricţii oficiale:

— Faci greşeala pe care o fac toţi bărbaţii, îl admonestă ea. Îţi tratezi partenera în iubire nu ca având drepturi egale, ci doar ca pe o completare a ta însuţi, iar apoi eşti dezamăgit. Nu ţi-ai pus niciodată întrebarea dacă nu cumva calea spre iubirea înaripată şi armonică nu trece decât printr-o mai dură autodisciplină?

Ulrich aproape că rămase cu gura căscată; dar apărându-se involuntar în faţa acelui atac atât de direct, îi răspunse:

— Ştii că astăzi şeful de departament Tuzzi m-a întrebat despre posibilităţile de disciplinare şi de deşteptare a sufletului?!

Diotima tresări ridicându-se dintre perne:

— Cum aşa, Tuzzi vorbeşte cu dumneata despre suflet? întrebă ea surprinsă.

— Da, firește; vrea să se informeze ce ar putea însemna asemenea demersuri, o asigură Ulrich, dar nu se mai lăsă reţinut şi promise doar că eventual altă dată avea să încalce îndatoririle discreţiei şi să-i povestească.

18

Greutățile pe care le întâmpină un moralist în redactarea unei scrisori

Cu această vizită la Diotima luă sfârșit starea de neliniște în care se găsise Ulrich la întoarcerea din călătorie; chiar a doua zi către seară el se așeză la biroul său care, odată cu gestul acela, îi redeveni familiar, și începu să-i scrie o scrisoare Agathei.

Era limpede pentru el – la fel de limpede și de clar cum este uneori o zi fără vânt – că intenția ei necugetată putea fi extrem de primejdioasă; se mai putea ca tot ceea ce se petrecuse între ei să nu însemne nimic altceva decât o glumă îndrăzneață, care să nu privească pe nimeni altcineva decât pe ei doi, dar totul depindea de posibilitatea ca gluma în sine să fi fost anulată înainte de a fi stabilit vreo legătură cu realitatea și cu fiecare zi primejdia creștea. Ulrich ajunse la punctul în care-i spunea aceasta, când se întrerupse, întâi cuprins de teamă că ar fi urmat să încredințeze poștei o scrisoare exprimând lucrurile în termeni atât de direcți. Își spuse că ar fi fost poate din toate punctele de vedere mai potrivit să plece el însuși cu primul tren în locul scrisorii; dar, firește, această intenție i se păru absurdă, după ce zile întregi nici nu luase în considerare asemenea împrejurare, și știa că va renunța și la acea inițiativă.

Remarcă acum că la baza conduitei sale se afla ceva la fel de ferm ca însăși decizia sa: era în dispoziția de a lăsa să se producă ceea ce avea să dobândească formă din respectivul incident. Întrebarea care i se punea era așadar doar în ce măsură el voia asta cu adevărat și în mod clar, iar în vremea aceea îi treceau prin minte tot felul de gânduri confuze.

Astfel, de la bun început el constată că până atunci, de fiecare dată când se comportase „moral", se găsise într-o situație spirituală mai proastă decât cele provenind de pe urma unor acțiuni sau gânduri care în general ar fi putut fi numite „imorale". Este un fenomen general: căci în circumstanțele care îi aduc în contradicție cu anturajul lor, oamenii își desfășoară toate forțele, în vreme ce acolo unde nu fac decât ceea ce se cuvine să facă, ei se comportă la modul natural ca atunci când își plătesc impozitele; de aici urmează că răul este înfăptuit cu mai multă sau mai puțină fantezie și pasiune, în vreme ce, dimpotrivă, binele se caracterizează printr-o incontestabilă și lamentabilă sărăcie de sentimente. Ulrich își amintea că sora lui exprimase această stare de jenă morală într-un mod lipsit de orice complicații prin întrebarea dacă în ultimă instanță nu era adevărat că a fi bun nu era tocmai bine. Ba susținuse că așa ceva ar fi trebuit să fie un fapt plin de greutate și pasionant și se mirase că totuși oamenii morali erau aproape totdeauna niște ființe plicticoase.

Surâse mulțumit la această amintire și își urmă gândurile spunându-și că Agathe și el se găseau împreună într-un contrast izbitor față de Hagauer, cam în felul în care se poate spune că doi oameni care sunt răi într-un fel bun se deosebesc de un om care e bun într-un fel rău. Abstracție făcând de marele centru al vieții, care este ocupat pe bună dreptate de oameni în a căror gândire termenii generali de bine și de rău nici nu mai intervin deloc din momentul în care s-au desprins de fustele materne, rămân regiunile marginale, unde nu există eforturi voluntar morale și care sunt abandonate astăzi, la drept vorbind, în seama unor asemenea oameni răi-buni și buni-răi, dintre care primii n-au văzut niciodată binele zburând și nici nu l-au auzit cântând și care cer din cauza aceasta tuturor semenilor lor să se entuziasmeze pentru un peisaj al moralei în care păsările împăiate să stea cocoțate în arbori fără viață; pe când ceilalți, muritorii buni-răi, exasperați de

rivalii lor, manifestă cel puțin în gândire o înclinație spre rău, ca și când ar fi convinși că numai în faptele rele, care nu sunt încă uzate cu totul ca acelea bune, ar mai tresări încă puțină vivacitate morală. În felul acesta, lumea – firește, fără ca Ulrich să fi fost cu totul conștient de asemenea perspective de viitor – se confrunta pe atunci cu opțiunea de a pieri fie din cauza moralei sale paralizate, fie din cauza imoraliștilor ei atât de activi. Iar ea nu aflase nici până în ziua aceea în ce direcție se decisese în cele din urmă să se îndrepte cu un succes atât de răsunător și poate că acea majoritate care nu are niciodată timp să se preocupe în general de morală a hotărât totuși să se aplece asupra ei în mod special acum, pentru că și-a pierdut încrederea în atmosfera spirituală ambiantă și eventual în alte multe lucruri din jur; căci oamenii răi-răi, care pot fi făcuți atât de ușor răspunzători pentru toate, existau pe atunci în număr la fel de mic ca astăzi, iar cei buni-buni reprezentau un ideal la fel de îndepărtat precum o nebuloasă galactică. Dar tocmai la ei se gândea Ulrich, în vreme ce toate celelalte lucruri la care s-ar fi părut că se gândește îi erau cu totul indiferente.

El imprimă acelor gânduri ale sale o formă generală și impersonală, așezând relația care există între comandamentele „Fă!“ și „Nu face!“ în locul noțiunilor de bine și de rău. Căci atâta vreme cât morala – iar faptul era valabil în egală măsură pentru spiritul iubirii de aproape, cât și pentru morala unei hoarde de huni – reprezintă în faza ei de ascensiune comandamentul care spune „Nu face acest lucru!“, ca revers și urmare naturală a celui care te îndeamnă „Fă!“, atunci fapta și trecerea în plan secund a faptei intră în incandescență, iar erorile pe care le închide în sine o asemenea atitudine nu mai au importanță, căci sunt erorile eroilor și martirilor. În situația aceasta, binele și răul sunt egale cu fericirea și nefericirea omului considerat în întregul său. Dar îndată ce obiectul unei asemenea controverse a ajuns în poziție dominantă, și-a extins dominația,

iar realizarea sa nu mai e legată de dificultăţi deosebite, relaţia dintre comandament şi interdicţie traversează în mod necesar o situaţie decisivă, în care datoria nu se creează în fiecare zi din nou şi plină de vivacitate, ci, epuizată şi divizată în nuanţe de „dacă" şi „însă", trebuie ţinută disponibilă pentru folosinţă multiplă. Este astfel declanşat un proces în a cărui evoluţie ulterioară virtuţile şi viciile încep să semene tot mai mult între ele prin faptul că îşi au originea în aceleaşi reguli, legi, excepţii şi limitări, până când în cele din urmă se produce acea ciudată, dar, în esenţă, insuportabilă contradicţie de la care pornise Ulrich, anume că deosebirea dintre bine şi rău şi-a pierdut orice semnificaţie faţă de satisfacţia provenind dintr-un mod de acţiune pur, profund şi originar, care poate ţâşni asemenea unei scântei atât din actele permise, cât şi din cele nepermise. Ei bine, cine examinează problema fără prejudecăţi va recunoaşte probabil că acea parte a moralei care se dedică interdicţiilor este mai încărcată de această tensiune decât cea privind permisiunile; în timp ce pare relativ firesc că anumite acţiuni considerate drept „rele" nu s-ar cuveni să fie săvârşite sau, dacă totuşi sunt comise, cel puţin nu ar fi trebuit să fie comise, cum ar fi însuşirea unei proprietăţi străine sau lipsa de măsură în plăcere, tradiţiile pozitive care le corespund – în cazul acesta fiind deplina dăruire de sine sau plăcerea de a ucide fiinţa carnală – s-au pierdut aproape cu totul, iar acolo unde ele mai există, constituie o preocupare a nebunilor, vizionarilor sau pedanţilor lipsiţi de vlagă şi palizi la faţă ai virtuţii. Într-o asemenea stare de spirit, în care virtutea este infirmă şi comportamentul moral constă îndeosebi în limitarea imoralităţii, se poate întâmpla uşor ca aceasta din urmă să pară nu numai originală şi mai puternică decât cea dintâi, ci de-a dreptul mai morală, în măsura în care este permisă folosirea acestui termen nu în înţelesul de drept sau de lege, ci de criteriu al tuturor pasiunilor care mai pot fi înflăcărate de problemele de conştiinţă. Dar poate

exista vreo contradicție mai mare decât a favoriza lăuntric răul tocmai în măsura în care, cu tot restul sufletului pe care încă îl mai avem, căutăm binele?

Ulrich nu percepuse niciodată mai intens acea contradicție ca în clipa când curba ascendentă pe care o parcursese meditația sa îl readuse la Agathe. Disponibilitatea ei naturală de a se servi de forme de expresie de tipul *bine-rău* – iar el făcu încă o dată uz de acea formulă superficială –, așa cum se întruchipase pregnant în falsificarea testamentului patern, îi leza acea disponibilitate firească pentru el care, în ce-l privea, dobândise o formă pur și simplu intelectuală, s-ar fi putut spune, și anume cea a unei admirații de păstor sufletesc față de diavol, în vreme ce el nu numai că era în stare să trăiască la modul oarecare, obișnuit, ci și, așa cum vedea acum, nu voia să fie deranjat în acea viață obișnuită. Constata acum, cu melancolică mulțumire și ironică luciditate, că întreaga sa preocupare cu totul teoretică pentru chestiunea răului se rezuma în esență la dorința sa de a apăra acțiunile rele împotriva oamenilor răi care profită de pe urma lor și simți deodată o nevoie după bine, așa cum un om care s-a învârtit fără rost pe meleaguri străine își poate imagina că se întoarce în sfârșit acasă pentru a se duce direct să bea apă de la fântâna din satul său. Dacă nu s-ar fi interpus acea comparație, el ar fi remarcat poate că întreaga sa încercare de a și-o imagina pe Agathe definită prin ambivalență morală, așa cum prezentul oferea din belșug exemple, era doar un pretext de a se apăra împotriva unei perspective care-l speria în mult mai mare măsură. Căci ciudat era că purtarea surorii sale, care ar fi trebuit condamnată dacă ar fi fost analizată conștient, exercita o atracție fascinantă îndată ce pătrundeai în visul ei; atunci dispărea orice litigiu și orice echivoc și se construia impresia de bunătate pasionată, afirmativă și presantă, care putea părea ușoară în comparație cu forma ei obișnuită, debilă, un adevărat viciu primitiv.

Ulrich nu-și permitea cu ușurință o asemenea exaltare a sentimentelor și, mai ales, nu voia s-o facă în privința scrisorii pe care o avea de întocmit, astfel că-și abătu din nou gândurile spre alte subiecte noi, generale. Ele s-ar fi menținut incomplete dacă nu și-ar fi amintit cât de ușor și cât de des, în timpurile pe care le trăia, dorința după o datorie care să fi fost dictată de totalitate nu ar fi îndemnat ca din provizia existentă de virtuți să fie extrasă când una, când alta, pentru a le plasa în centrul unei idolatrii vehemente. Trecuseră astfel la rând virtuțile naționale, creștine, umaniste, o dată cu fermitate nobilă, altă dată cu blândețe, când personalitatea, când prietenia, într-o anume zi virtutea unei zecimi de secundă, în ziua dinainte impasibilitatea istorică; schimbările de atmosferă ale vieții publice provin, în ultimă instanță, din interșanjabilitatea unor asemenea laitmotive; însă fenomenul în sine îl lăsase totdeauna indiferent pe Ulrich și nu îl făcuse decât să-și perceapă izolarea. Iar acum nu însemna pentru el decât o completare a imaginii de ansamblu, căci doar o tratare superficială sugerează că se poate confrunta imposibilitatea explicației morale a vieții, așa cum se înfățișează ca treaptă înaltă a complicațiilor excesive, doar invocând vreuna din explicațiile deja existente. Astfel de încercări sunt asemenea mișcărilor unui bolnav care-și schimbă neliniștit poziția, în vreme ce paralizia care-l ține în pat progresează constant. Ulrich era convins că starea în care surveneau asemenea complexități era inevitabilă și constituia însăși treapta de pe care orice civilizație continua să coboare, căci până acum nici una din acele civilizații nu fusese în stare să pună în locul tensiunii lăuntrice pierdute o alta nouă. Era convins, de asemenea, că aceeași soartă care lovise morala veche urma să atingă oricare altă morală viitoare. Căci relaxarea morală nu aparține domeniului comandamentelor și respectării lor, ea este independentă de deosebirile dintre ele, este inaccesibilă rigorilor exterioare, reprezintă un proces cu totul lăuntric, comparabil cu slăbirea

sensului oricăror acțiuni și a credinței în integralitatea responsabilității.

Astfel, gândurile lui Ulrich reveneau, fără ca el să fi intenționat, la acea idee pe care el o definise, adresându-se cu ironie contelui Leinsdorf, ca pe un „secretariat general al preciziei și al spiritului"; deși el însuși nu vorbise niciodată pe acea temă decât cu insolență și în glumă, vedea acum că de când era om în toată firea nu se comportase niciodată altfel decât ca și cum un asemenea „secretariat" ar fi ținut de domeniul posibilului. Poate ar fi putut spune în apărarea sa: fiecare ființă omenească gânditoare are în sine o asemenea idee despre ordine, așa cum oamenii ajunși la vârsta maturității continuă să poarte pe sub veșminte iconița pe care le-au agățat-o pe piept mamele lor pe când erau copii. Iar această imagine a ordinii, pe care nici unul din ei nu îndrăznește nici s-o ia în serios, nici s-o respingă, nu poate avea o altă înfățișare decât aceasta: pe de o parte, ea reprezintă nostalgia nelămurită după o lege a vieții juste, care este strictă și naturală, nu acceptă nici o excepție și nu suferă nici o obiecție, eliberatoare ca o beție și sobră ca însuși adevărul; pe de altă parte, însă, alcătuiește aici convingerea că nu vom vedea niciodată cu propriii noștri ochi o asemenea lege, nu o vom gândi niciodată cu propriile noastre gânduri, că ea nu ne poate fi dată prin mesajul sau autoritatea vreunui singur om, ci numai prin efortul tuturor, dacă nu cumva ea nu este nimic altceva decât o himeră. O clipă Ulrich ajunse să ezite. Fără îndoială el era un om credincios, care pur și simplu nu credea în nimic; nici cea mai intensă dăruire față de știință nu reușise niciodată să-l determine să uite că frumusețea și bunătatea oamenilor provin de la ceea ce cred și nu de la ceea ce știu ei. Însă credința fusese totdeauna legată de știință, încă din zilele primitive ale întemeierii ei magice, chiar dacă nu ar fi fost altceva decât o știință imaginată. Acea veche parte a științei a putrezit de mult și a tras după sine și credința în aceeași stare de putreziciune;

trebuie deci ca astăzi această legătură să fie din nou creată. Firește, nu numai în felul în care credința ar fi adusă la „înălțimea științei", ci tocmai astfel încât credința să-și poată lua zborul de la această înălțime. Arta ridicării mai presus de știință trebuie exersată din nou. Cum nici un singur om izolat nu poate determina lucrurile, trebuie ca toți să-și îndrepte spiritele în acel efort, oriunde s-ar întâmpla să întârzie preocupările lor acum. Iar dacă Ulrich în clipa aceea se gândea la un plan pe zece, pe o sută sau pe o mie de ani, pe care să și-l impună omenirea pentru a-și îndrepta eforturile spre un țel pe care nu-l poate cunoaște încă, nu mai avea nevoie să se întrebe prea mult pentru ca să știe că el își reprezentase acea chestiune încă de demult, sub tot felul de denumiri diferite, ca însemnând o viață în adevăratul înțeles al cuvântului experimentală; într-adevăr, el înțelegea prin cuvântul credință nu atât acea voință degenerată de a ști, acea ignoranță credincioasă care e de obicei desemnată printr-o asemenea noțiune, cât mai mult presentimentul știutor, ceva care nu este nici știință, nici imaginație, dar nici credință, ci tocmai acel „alt lucru" care se sustrage unei asemenea noțiuni.

Trase cu o mișcare rapidă scrisoarea spre sine, dar o împinse îndată iarăși la o parte.

Fața sa, cu o clipă înainte înflăcărată trecător de o fervoare severă, se adumbri iarăși și acest primejdios gând favorit al său i se păru acum ridicol. Ca și când ar fi aruncat o privire printr-o fereastră în pripă deschisă, simțea acum ceea ce îl înconjura în realitate: tunurile, afacerile Europei. Ideea că niște oameni care trăiau în felul acesta ar fi putut să se asocieze pentru a face posibilă o navigație inteligentă a destinului lor spiritual era pur și simplu de neconceput, iar Ulrich se văzu silit să recunoască de fapt că nici evoluția istorică nu se înfăptuise niciodată într-o asemenea organizare planificată a ideilor, așa cum e posibilă la rigoare în spiritul oamenilor izolați, ci totdeauna în chip risipitor și necugetat, ca aruncată din pumnul unui cartofor brutal pe masa de joc. I se făcuse

oarecum ruşine. Tot ceea ce gândise de un ceas încoace semăna suspect de mult cu o anumită „consultare cu privire la întocmirea unui proiect al rezoluţiei generale şi la prelevarea dezideratelor cercurilor participante ale populaţiei" şi chiar faptul că se apucase acum să moralizeze, să gândească astfel la modul teoretic, să observe natura la licărirea lumânării i se părea cu totul nefiresc, de vreme ce omul simplu, obişnuit cu strălucirea soarelui, se preocupă doar de ceea ce îi e accesibil şi nu-şi bate capul niciodată cu alte probleme decât cu cea precisă dacă poate pune mâna pe un anumit lucru aflat în imediata sa proximitate şi dacă poate îndrăzni să procedeze astfel.

În clipa aceea gândurile lui Ulrich se întoarseră iarăşi de la generalităţi spre sine însuşi şi simţi deodată întreaga însemnătate pe care o avea pentru el sora lui. El îi arătase acea stare minunată şi nelimitată, incredibilă şi de neuitat în care totul este o afirmaţie unică. Starea de spirit în care nu mai eşti capabil de nici un alt gest spiritual decât de cel moral, deci de singurul în care domneşte o moralitate fără nici o întrerupere, chiar dacă ea ar consta doar din situaţia în care orice fel de acţiune ar pluti în ea fără nici un fundament. Agathe nu făcea totuşi nimic altceva decât să întindă mâna într-acolo. Ea era acea fiinţă omenească care întinde mâna, iar în locul meditaţiilor lui Ulrich apăreau corpurile şi imaginile lumii adevărate. Tot ceea ce gândise el i se părea acum doar o ezitare şi o tranziţie. Voia acum „să lase să se întâmple" ceea ce avea să se ivească din ideea Agathei şi în clipa aceea îi era cu totul indiferent că acea misterioasă promisiune începuse printr-o acţiune îndoielnică din punctul de vedere al moralei obişnuite. Trebuia să aştepte să vadă dacă morala „avântului şi declinului" avea să se arate la fel de aplicabilă ca morala simplă a onestităţii. Îşi amintea de întrebarea înflăcărată pe care i-o adresase sora lui, dacă el însuşi credea în ceea ce îi spunea ei, dar acum putea confirma la fel de puţin ca atunci. Îşi mărturisi sieşi că o aştepta pe Agathe pentru a da răspunsul la acea întrebare.

Atunci sună telefonul, iar Walter, care era la aparat, i se adresă de acolo deodată, îngrămădind niște justificări și înghesuindu-și cuvintele. Ulrich îl ascultă indiferent și confirmându-și disponibilitatea, iar când puse la loc receptorul și se ridică în picioare mai auzea încă ecoul apelului care de fapt încetase acum; profunzimile și întunecimea se revărsară binefăcătoare în jurul lui, dar el n-ar fi putut spune dacă era înconjurat de sunete sau culori, era asemenea unei mari profunzimi a tuturor simțurilor. Surâzând, ridică foaia de hârtie pe care începuse să-i scrie surorii lui și o rupse în bucățele mici, înainte de a ieși din cameră.

19

Cu toții la Moosbrugger

În aceeași clipă, Walter, Clarisse și profetul Meingast erau așezați în jurul unei fructiere cu ridichi, mandarine, migdale, brânzeturi și prune turcești mari, uscate și se înfruptau din acea cină delicioasă și sănătoasă. Profetul era îmbrăcat, peste torsul oarecum uscat, doar cu jacheta sa de lână și lăuda din când în când plăcerile naturale ale mesei care-i era oferită, în vreme ce fratele Clarissei, Siegmund, cu pălăria și mănușile în mână, era așezat ceva mai la o parte de masă și relata despre o întrevedere pe care o „aranjase" iarăși cu Friedenthal, asistentul de la clinica psihiatrică, pentru a-i permite „nebunei de legat" care era sora lui să-l vadă pe Moosbrugger.

— Friedenthal insistă că nu poate accepta decât o autorizație a tribunalului, conchise el impasibil, iar la tribunal nu acceptă cererea asociației „Ultima oră" de care v-am făcut eu rost, ci vor o recomandare a ambasadei, pentru că

din nefericire am mințit, spunând că de fapt Clarisse ar fi o cetățeană străină. Așa că nu mai e nimic altceva de făcut: doctorul Meingast trebuie să se ducă mâine la ambasada Elveției!

Siegmund semăna cu sora lui, doar că fața lui era mai puțin expresivă, deși el era fratele mai mare. Când erau văzuți împreună fratele și sora, nasul, gura și ochii pe fața ternă a Clarissei păreau niște crăpături într-un pământ arid, în vreme ce aceleași trăsături pe fața lui Siegmund înfățișau liniile moi, cam confuze, ale unor terenuri acoperite de iarbă, deși, în afară de o mustață, el era ras proaspăt. Aspectul burghez nu era nici pe departe în aceeași măsură atenuat pe fața lui cum era pe cea a surorii și îi imprima un fel de naturalețe inocentă chiar și în clipa când dispunea cu atâta insolență de timpul liber al unui filosof. N-ar fi fost de mirare dacă fulgere și trăsnete ar fi izbucnit din fructiera cu ridichi; însă marele om primi cu bonomie această impudență – fapt pe care admiratorii săi îl considerară ca fiind cel mult un amănunt anecdotic – și aprobă din ochi asemenea unui vultur care rabdă o vrabie alături de el pe stâncă.

Oricum, încordarea stârnită deodată și care nu se descărcase complet avu ca urmare că Walter nu se mai putu stăpâni. El își împinse îndărăt farfuria, se făcu roșu la față ca un nor auroral și susținu cu energie că un om sănătos, dacă nu ar fi fost vorba de un medic sau de un infirmier, nu avea ce căuta într-un ospiciu. Și pe el îl aprobă maestrul cu un semn din ochi abia perceptibil. Siegmund, care remarcase gestul și care în cursul vieții lui asimilase multe, își asezonă asentimentul cu aceste cuvinte igienice:

— Fără îndoială e dezgustătoare obișnuința aceasta a burghezilor înstăriți de a vedea în bolnavii mintal și în criminali ceva demonic.

— Dar lămurește-mă, în sfârșit, exclamă Walter, de ce cu toții vreți s-o ajutați pe Clarisse să facă un lucru pe

care voi nu-l aprobați și care nu poate decât să-i sporească nervozitatea de care dă dovadă!?

Soția sa nu-l învrednici cu nici un răspuns. Fața ei avea acum o expresie dezagreabilă, atât de îndepărtată de realitate încât aproape că inspira teamă; două cute arogante i se alungeau de-a lungul nasului, iar bărbia își arăta acum ascuțișul. Siegmund nu se considera nici îndatorat, nici îndreptățit să vorbească în numele altcuiva. Astfel că după întrebarea lui Walter urmă o scurtă tăcere, până când Meingast spuse cu o voce scăzută și indiferentă:

— Clarisse e sub impresia unei emoții prea puternice, lucrurile nu trebuie lăsate astfel.

— De când? întrebă Walter răstit.

— Nu demult; ieri-seară, la fereastră.

Walter se făcu livid, căci el era singurul care afla lucrul acesta abia acum, în vreme ce era limpede că, de fapt, Clarisse îi făcuse confidențe lui Meingast și chiar și fratelui ei. Dar era caracteristic pentru ea! reflectă el.

Deși nu ar fi fost necesar să aibă acea percepție, el încercă deodată – pe deasupra fructierei cu cruditâți – senzația că ar fi fost deodată cu toții cu vreo zece ani mai tineri. Fusese vremea când Meingast, încă vechiul Meingast, nemetamorfozatul, își luase rămas-bun și Clarisse se hotărâse în favoarea lui Walter. Mai târziu ea îi mărturisise că Meingast, deși la vremea aceea renunțase la ea, o mai sărutase de câteva ori și o mângâiase. Amintirea aceea era ca balansul larg al unui scrânciob. Tot mai sus se aventurase Walter și toate îi reușeau la vremea aceea, chiar dacă între suișuri existau și unele abisuri. Când Meingast se afla de față sau prin apropiere, Clarisse nu era în stare să stea de vorbă cu Walter; el trebuise deseori să afle de la alții ce gândea și ce făcea ea. În apropierea lui ea încremenea dintr-odată.

— Când mă atingi *tu*, înțepenesc toată! îi spusese. Tot trupul mi se face rigid, e altceva decât se întâmplă cu Meingast!

Iar când el o sărutase prima dată, ea îi spusese:

— I-am promis mamei să nu fac așa ceva niciodată!

Deși mai târziu recunoscuse că pe vremea aceea Meingast îi tot atingea mereu în taină picioarele pe sub masă. Walter exercitase totuși o influență asupra ei! Bogăția dezvoltării lăuntrice pe care el i-o facilitase o împiedicase să se poarte fără restricții, astfel își explica el.

Își aminti de scrisorile pe care le schimbase pe atunci cu Clarisse; credea în continuare că în ce privește pasiunea și originalitatea nu ar fi fost ușor să le găsească asemănare, chiar dacă ar fi căutat în întreaga literatură. În epoca aceea furtunoasă el o pedepsea pe Clarisse plecând dacă ea îi îngăduia lui Meingast să se apropie prea mult, și apoi îi scria o scrisoare; la rândul ei, îi trimitea scrisori în care îl asigura de fidelitatea ei și îi comunica apoi cu sinceritate că mai fusese sărutată o dată de Meingast prin ciorap, pe genunchi. Walter avusese intenția să publice aceste scrisori într-un volum și continua să creadă că avea să își pună planul în aplicare. Din nefericire, de pe urma intenției sale rezultase de la bun început o neînțelegere plină de urmări, care o implicase și pe guvernanta Clarissei. Acesteia Walter îi spusese într-o zi:

— O să vedeți, în cel mai scurt timp voi îndrepta eu toate lucrurile!

Făcuse afirmația gândindu-se la acea intenție a lui și își închipuise marele succes pe care avea să-l aibă în fața familiei și care avea să constituie o justificare îndată ce publicarea „scrisorilor" îl va fi făcut celebru; căci, luând lucrurile în semnificația lor strictă, încă de pe atunci anumite aspecte ale relației sale cu Clarise nu erau așa cum ar fi trebuit să fie. Guvernanta Clarissei – o moștenire de familie care-și menținuse poziția sub pretextul onorabil de a sluji ca o a doua mamă – interpretase greșit ceea ce înțelesese în felul ei propriu, drept care se răspândi de îndată în familie zvonul că Walter voia să întreprindă ceva care să-i permită să ceară mâna Clarissei; odată ce afirmația fusese făcută pe față, decurseră din ea niște bucurii și niște

reținere cu totul ciudate. Viața reală fusese, ca să spunem așa, trezită dintr-odată la acțiune. Tatăl lui Walter explică faptul că nu mai voia să-l întrețină pe fiul său, dacă acesta nu avea să câștige el însuși ceva; viitorul socru al lui Walter îl chemă în atelierul său și-i vorbi acolo despre greutățile și dezamăgirile care-i așteaptă pe cei ce slujesc arta pură, sacră, fie că aceasta era arta plastică, muzica sau poezia; pe Walter însuși și pe Clarisse îi preocupa ideea dintr-odată devenită o nevoie fizică, asemenea unei răni care nu se mai vindecă pentru că nu te poți împiedica să te scarpini mereu, de a avea o gospodărie independentă, copii și un dormitor comun, acceptat ca atare de restul lumii. Astfel se întâmplă că la câteva săptămâni după declarația sa precipitată se văzu logodit cu adevărat cu Clarisse, ceea ce îi făcu pe amândoi foarte fericiți, dar și foarte agitați, căci atunci începu acea căutare a unui loc stabil în viață, iar căutarea aceasta fu împovărată cu toate dificultățile obișnuite în civilizația europeană, căci situația la care aspirau, cu toate indeciziile și ezitările, nu era condiționată doar de venitul lui Walter, ci și de cele șase repercusiuni posibile aici, anume asupra Clarissei, asupra lui însuși, asupra vieții lor erotice, asupra poeziei, muzicii și picturii. De fapt, abia se treziseră din multiplul vârtej stârnit în clipa când pe Walter îl copleșise verbozitatea în fața bătrânei domnișoare, când el își preluă slujba de la Departamentul monumentelor istorice și se mută împreună cu Clarisse în modesta casă în care soarta avea să li se hotărască mai departe.

De fapt, Walter se gândea că lucrurile ar fi fost acceptabile dacă destinul s-ar fi declarat mulțumit, încă de atunci, chiar dacă sfârșitul n-ar fi fost exact cel dorit la început, căci și merele când s-au copt cad nu în sus, pe pom, ci în jos, la pământ.

Astfel cugeta Walter, iar în vremea aceea, pe deasupra diagonalei care despărțea locul lui, peste bolul colorat cu cina cea sănătoasă, de cealaltă margine a mesei, plutea

capul micuț al soției sale, iar Clarisse se străduia să completeze cât mai obiectiv cu putință, chiar la fel de obiectiv ca Meingast însuși, observația acestuia.

— Trebuie să fac ceva pentru a atenua impresia creată asupra mea; șocul a fost prea puternic pentru mine, cum spune Meingast, explică ea și adăugă din proprie inițiativă: La urma urmei, e sigur că nu a fost o simplă întâmplare că omul acela s-a postat tocmai sub fereastra mea, acolo, în tufișuri!

— Prostii! respinse Walter acea afirmație așa cum izgonește un om adormit o muscă. Era doar și fereastra mea!

— Atunci fereastra noastră! se corectă Clarisse cu surâsul ei ca o fisură între buze, despre care în acea împrejurare nu se mai putea deosebi dacă exprima amărăciune sau sfidare. Noi l-am atras. Dar trebuie să-ți spun cum se poate numi lucrul acela – pe care l-a făcut omul respectiv. Un furt de voluptate sexuală!

Pe Walter îl durea capul; era plin până la refuz de trecut, iar prezentul se implânta în el ca o secure, fără ca deosebirea între prezent și trecut să fie convingătoare. Erau și niște tufișuri care se închideau masive în capul lui Walter asemenea unor frunzișuri compacte prin care treceau piste de biciclete. Percepea, întocmai ca în acea zi de dimineață, îndrăzneala unor drumuri lungi cu bicicleta, a unor plimbări. Rochii de fete tinere oscilau iarăși, rochiile care în anul acela eliberau pentru prima dată cu îndrăzneală gleznele și lăsau să se înspumeze, în spontaneitatea sportivă a mișcărilor, tivul jupoanelor albe. Era un eufemism faptul că Walter considera pe atunci că între el și Clarisse unele lucruri „n-ar fi fost așa cum ar fi trebuit să fie", căci la drept vorbind în acele plimbări cu bicicleta în primăvara anului logodnei lor se întâmplase tot ce s-ar fi putut întâmpla fără ca totuși tânăra fată să-și piardă virginitatea. „Aproape de necrezut pentru o fată cuminte", se gândea Walter pe când își amintea cu un fior de plăcere de vremurile acelea. Clarisse numise starea de fapt „să preia păcatele lui Meingast

asupra sa", deși Meingast se numea încă pe atunci altfel și tocmai plecase în străinătate. „Ar fi o lașitate acum să nu fim senzuali pentru că el a fost astfel!" Așa explicase Clarisse și anunțase: „Dar vrem ca pentru *noi* să fie la modul spiritual!". E adevărat că Walter își făcuse uneori griji că aceste gesturi ar fi fost prea strâns legate de cel care se făcuse nevăzut cu puțin timp în urmă, însă Clarisse răspundea: „Când vrei să faci ceva măreț, cum vrem noi în artă, îți este interzis să-ți mai faci griji pentru orice altceva", și astfel Walter își amintea cu cât zel anihilaseră ei trecutul, repetându-l într-un spirit nou, și cu câtă plăcere descoperiseră capacitatea magică de a scuza niște plăceri trupești nepermise, atribuindu-le o misiune suprapersonală. La drept vorbind, la vremea aceea Clarisse desfășurase în ce privește plăcerile același fel de energie a faptei ca mai târziu refuzându-i-se, își mărturisea acum Walter și, părăsind pentru moment subiectul, își simți un gând răzvrătit spunându-i că sânii ei erau și acum la fel de drepți și tari ca atunci. Toți puteau să observe, chiar și prin rochie. Meingast, de fapt, îi privea tocmai atunci, poate că nici nu conștientiza. „Sânii ei sunt muți!" declama acum în gând Walter cu tot atâta bogăție de sensuri cât ar fi făcut-o în vis sau într-un poem și, prin vătuirea emoțiilor lui, străbătea acum aproape cu la fel de multă putere momentul prezent:

— Clarisse, spune și dumneata ce gândești! îl auzi pe Meingast încurajând-o, ca un medic sau un profesor, care dintr-un motiv sau altul, reîntors după atâta timp, își părăsea uneori familiaritatea cu care o tutuise înainte.

Walter remarcă mai departe că acum Clarisse îl privea întrebătoare pe Meingast.

— Mi-ai povestit despre un oarecare Moosbrugger care ar fi dulgher...

Clarisse îl privea mai departe.

— Cine altcineva a fost dulgher? Mântuitorul! N-ai spus dumneata așa? Mi-ai povestit chiar că ai scris pentru el o scrisoare unei persoane influente?

— Încetați! îi rugă Walter cu vehemență.

I se învârtea capul. Însă de-abia își exprimase astfel neplăcerea că îi deveni limpede că el nu auzise nici despre acea scrisoare și deodată, simțind că îl cuprinde o slăbiciune, întrebă:

— Ce scrisoare ai scris?

Nu primi răspuns de la nimeni. Meingast îi ignoră întrebarea și spuse:

— Este una dintre cele mai actuale idei. Noi nu suntem în stare să ne eliberăm singuri, în privința aceasta nu poate exista nici o îndoială; numim această stare de fapt democrație, dar asta e doar expresia politică pentru o stare sufletească, însemnând de fapt „Se poate așa, dar se poate și altfel". Suntem epoca buletinului de vot. Ne alegem în fiecare an idealul nostru sexual, regina frumuseții, cu buletine de vot și faptul că ne-am făcut din știința pozitivă idealul nostru spiritual nu înseamnă nimic altceva decât că împingem buletinul de vot în mâna așa-numitelor stări de fapt, pentru ca ele să aleagă în locul nostru. Epoca este antifilosofică și lașă; nu are curajul să decidă ce e valoare și ce e non-valoare și democrația, redusă la cea mai simplă expresie, înseamnă „Fă ceea ce se întâmplă!". În treacăt fie zis, este unul din cele mai dezonorante cercuri vicioase care au existat până acum în istoria rasei noastre.

Profetul spărsese iritat o nucă, o cojise și acum își băga miezul în gură. Nu îl înțelesese nimeni. Își întrerupse discursul în folosul unui lent proces masticator executat de maxilare, la care lua parte acum și vârful ușor arcuit al nasului, dar în timp ce restul feței îi rămânea ascetic în nemișcare nu-și muta privirile de pe Clarisse, de acolo unde se și opriseră, în regiunea pieptului ei. Involuntar, ochii celorlalți doi bărbați părăsiră chipul maestrului și-i urmară privirea absentă. Clarisse simțea un fel de forță care o sugea, ca și când, dacă avea să mai fie privită astfel, ar fi fost ridicată afară din sine însăși de acești șase ochi. Însă maestrul înghiți zgomotos ultimele resturi ale nucii și-și continuă lecția.

— Clarisse a descoperit că legenda creștină spune despre Mântuitor că a fost dulgher; de fapt, nu e întru totul exact; doar tatăl său adoptiv era dulgher. Firește că nu îi e nicidecum permis Clarissei ca pornind de la faptul că un criminal care a impresionat-o este întâmplător dulgher să vrea să tragă o anumită concluzie. Din punct de vedere intelectual, ar fi sub orice critică. Din punct de vedere moral este ușuratic. Însă e curajos din partea ei : așa este!

Meingast făcu o pauză pentru a lăsa cuvântul „curajos" rostit cu tărie să-și facă efectul. Apoi continuă liniștit:

— Acum, recent, ea a văzut un psihopat exhibiționist, ceea ce ni s-a întâmplat și nouă ; ea dă prea mare importanță acestei întâmplări, în general astăzi sexualul este mult supraevaluat, însă Clarisse își spune: nu e o întâmplare că omul acesta a apărut sub fereastra mea – și se cuvine să înțelegem cum trebuie! Este, firește, fals, căci din punctul de vedere al cauzalității, toată convergența aceasta de situații este, desigur, o întâmplare. Cu toate acestea Clarisse își spune: dacă voi considera totul ca fiind explicitat, înseamnă că omul nu va mai putea schimba niciodată nimic pe lume. Ea consideră ca inexplicabil faptul că un asasin, care, dacă nu mă înșel, se numește Moosbrugger, este tocmai dulgher; ea consideră ca inexplicabil că un bolnav necunoscut, care suferă de tulburări de natură sexuală, se expune exact sub fereastra ei; astfel, ea s-a obișnuit să considere ca inexplicabile și alte lucruri care-i ies înainte și...

Din nou Meingast își lăsă ascultătorii să aștepte o clipă; glasul său amintise acum, la urmă, de mișcările unui om hotărât, care se apropie cu cea mai mare prevedere, în vârful picioarelor, dar care acum trece la atac:

— Iar ea va acționa din cauza aceasta! explică Meingast cu toată fermitatea.

Pe Clarisse o luă cu frig.

— Repet, spuse Meingast, că nu avem voie să criticăm acest complex din punct de vedere intelectual, dar intelectualitatea este, după cum știm, doar expresia sau instrumentul

unei forme de viață aride și goale; dimpotrivă, ceea ce exprimă Clarisse provine probabil dintr-o altă sferă: cea a voinței. Clarisse nu va reuși, după cât se pare, să explice niciodată ceea ce i se întâmplă, dar poate găsi soluția; ea o denumește pe bună dreptate „mântuire", folosind instinctiv cuvântul potrivit. Căci, bineînțeles, e ușor pentru unul din noi să spună că toate i se par doar idei delirante sau că în realitate Clarisse e o ființă bolnavă de nervi. Dar n-ar avea nici un rost: lumea trăiește în momentul de față atât de puțin iluzoriu încât nu mai știe dacă ceva, orice, trebuie iubit sau detestat și, cum totul este ambivalent, toți oamenii sunt neurastenici sau debilitați sufletește. Pe scurt, încheie inopinat profetul, nu le e ușor filosofilor să renunțe la cunoaștere, dar probabil că cea mai mare descoperire a secolului XX va fi aceea că vor trebui să procedeze tocmai astfel. Mie mi se pare mai important că la Geneva există un profesor francez de box decât că marele analist Rousseau a creat cândva în acel oraș!

Meingast ar fi spus mai multe, acum că se pornise. Întâi ar fi vorbit despre faptul că ideea mântuirii fusese totdeauna antiintelectuală. „Așadar, astăzi nimic nu e mai dezirabil pe lume decât o nebunie bună, solidă"; avusese deja pe limbă acea propoziție, dar o înghițise apoi în favoarea celeilalte întorsături de frază drept încheiere. În al doilea rând, ar fi spus ceva despre semnificația fizică a ideii de mântuire, care era dată tocmai prin sinonimia dintre „mântuitor" și „salvator", o semnificație colaterală de ordin fizic exprimând convingerea că numai faptele pot mântui, adică trăirile care implică salvarea omului în carne și oase. În al treilea rând, ar fi vrut să vorbească despre faptul că din cauza hiperintelectualizării bărbatului, în anumite împrejurări femeia avea să preia conducerea spre faptă, iar în sensul acela Clarisse ar fi fost unul din primele exemple. În sfârșit, despre metamorfozele ideii de mântuire în istoria popoarelor în general și despre faptul că în

momentul de față în evoluția lucrurilor predominanța seculară a credinței că mântuirea ar fi doar o noțiune generată de emoția religioasă făcea loc recunoașterii realității că ea trebuia să fie realizată printr-o decizie a voinței și, la nevoie, prin forță. Căci mântuirea lumii prin forță constituia în clipa aceea centrul gândirii sale, însă Clarisse simțea între timp că forța aceea care căuta să o absoarbă, ivită din atenția celorlalți concentrată asupra ei, îi devenise de nesuportat și îl întrerupse pe maestru, îndreptându-se spre Siegmund, ca reprezentând punctul de minimă rezistentă; îi spuse, vorbind mult prea tare:

— Ți-am spus doar; nu poți înțelege decât lucrurile la care participi cu ființa proprie; din cauza aceasta trebuie să ne ducem noi înșine la casa de nebuni!

Walter, care pentru a se stăpâni curăța o mandarină, înfipse în clipa aceea cuțitul prea adânc și o izbucnire înțepătoare de suc îi țâșni în ochi, astfel că se trase îndărăt tresărind și își căută batista. Siegmund, ca totdeauna îngrijit îmbrăcat, studie întâi, pentru a-și face o idee corectă, efectul iritării asupra ochiului cumnatului său, apoi contemplă mănușile de piele care, asemenea unei naturi moarte a onorabilității, erau așezate laolaltă cu pălăria sa rotundă, tare pe propriii săi genunchi și de-abia după ce constată că privirea surorii sale nu cobora de pe fața lui și nimeni altcineva nu dădea un răspuns, își ridică ochii clătinând cu gravitate din cap și murmură liniștit:

— Eu nu am avut niciodată îndoieli că locul nostru, al tuturor, este la casa de nebuni.

Clarisse se îndreptă atunci spre Meingast și spuse:

— Ți-am povestit deja despre Acțiunea Paralelă: ar fi o ocazie colosală și o datorie pentru noi să punem capăt atitudinii de a tolera lucrurile „așa-dar-poate-și-altfel", care este cu certitudine păcatul secolului nostru!

Maestrul clătină din cap, negând cu un surâs. Clarisse, covârșită de entuziasmul propriei importanțe, strigă incoerent, cu obstinație:

— O femeie care îi permite unui bărbat să facă ceva de capul lui, care să-i detracheze spiritul, este și ea o criminală în domeniul acesta al perversiunilor sexuale.

Meingast spuse pe un ton de dojană:

— Să rămânem acum la generalități! De altfel, într-o privință pot să te liniștesc: la deliberările acestea, oarecum ridicole, în care democrația noastră muribundă ar mai vrea să creeze o mare misiune, eu îmi am încă de mult observatorii și oamenii mei de încredere!

Clarisse simți cu adevărat cum îi îngheață rădăcina părului.

Walter mai încercă o dată, însă zadarnic, să împiedice ceea ce se pregătea. Luând poziție cu cel mai mare respect împotriva lui Meingast și vorbind pe un cu totul alt ton decât i-ar fi vorbit, de exemplu, lui Ulrich, el se îndreptă acum spre maestru cu aceste cuvinte:

— Ce spui tu e în ultimă instanță ceea ce spun eu însumi încă de mult, și anume că nu ar trebui să pictăm decât în culori pure. Trebuie să punem capăt liniilor frânte, contururilor confuze, concesiilor, atmosferei vide, lașității privirii care nu mai îndrăznește să vadă că fiecare lucru are un contur ferm și o culoare a lui; eu fac asemenea afirmații vorbind ca pictor, iar tu vorbind ca filosof. Dar dacă noi suntem de aceeași părere... – și dintr-odată intră în încurcătură, simțind că nu putea spune de față cu ceilalți de ce se temea de urmările pe care le-ar fi putut avea asupra Clarissei apropierea ei de acel bolnav mintal. Nu, nu vreau s-o las pe Clarisse să își pună planul în aplicare, strigă el, iar așa ceva nu se va întâmpla cu acordul meu!

Maestrul ascultase cu bonomie și apoi îi răspunse cu aceeași bonomie, ca și cum nu i-ar fi ajuns la ureche nici unul din cuvintele pronunțate cu atâta vehemență.

— Clarisse a mai exprimat aici, de altfel foarte frumos, încă ceva: a susținut că noi toți am avea, în afară de acest „trup-de-păcat" în care trăim, un „trup-de-nevinovăție"; am putea da acestei idei o interpretare elevată afirmând

că independent de reprezentarea acestei lumi lamentabile a așa-zisei experiențe am avea acces la o altă lume a magnificenței, în care, în anumite clipe luminate, ne-am simți imaginea însuflețită de o dinamică infinit deosebită. Cum spuneai dumneata, Clarisse – întrebă el căutând s-o încurajeze și îndreptându-se acum spre ea –, nu ai susținut dumneata că dacă ai reușit să-ți asumi fără rezerve cauza acestui nenorocit, și ai ajunge până la el, și ai putea, fără să te simți paralizată, să cânți zi și noapte la pian în celula lui, atunci ar fi ca și când ai scoate din el păcatele săvârșite de el, le-ai lua asupra dumitale și te-ai înălța de acolo, cu ele odată?! Firește că – observă el, întorcându-se iarăși spre Walter – nu trebuie luat ad litteram, ci ca indicând că aici e un proces de profunzime al sufletului timpului nostru, care, învesmântat în parabola înfățișată de omul acesta, intră în voința ei...

În clipa aceea nu era sigur dacă n-ar mai fi trebuit să spună ceva despre relațiile Clarissei cu istoria ideii de mântuire sau dacă n-ar fi fost mai incitant să-i explice încă o dată, între patru ochi, misiunea aceea de conducere care i-ar fi revenit ei; dar ea sărise deja de la locul ei, ca un copil stârnit peste măsură și zvâcnise în aer brațul cu pumnul strâns, surâdea, cu o înfățișare totodată rușinată și agresivă și-l întrerupse când el ar fi vrut să-i aducă mai departe alte laude, cu un țipăt strident:

— Haideți cu toții la Moosbrugger!

— Dar nu e nimeni acolo care să ne lase să intrăm... obiectă Siegmund.

— Eu nu merg cu voi, o asigură ferm Walter.

— Eu nu am voie să pretind nici un fel de favor de la un stat în care libertatea și egalitatea în drepturi pot fi obținute în condiții rezonabile, explică Meingast.

— Atunci Ulrich trebuie să ne facă rost de permise! exclamă Clarisse.

Ceilalți consimțiră cu plăcere la acea decizie, prin care fără îndoială că se simțeau eliberați pe moment de orice

implicare mai dificilă, iar Walter însuși trebui să-și asume, în ciuda lipsei sale de entuziasm, până la urmă sarcina de a-i telefona de la cel mai apropiat magazin prietenului ales pentru a da o mână de ajutor. Astfel el determină întreruperea definitivă a scrisorii pe care Ulrich voia să i-o scrie Agathei. Acesta ascultă surprins glasul lui Walter și auzi mesajul. Firește că aici puteau exista păreri diferite, adăugă Walter de la sine, dar sigur nu era vorba doar de un capriciu. Poate că trebuia făcut într-adevăr un început într-un fel și era mai puțin important în ce fel anume. Firește, apariția lui Moosbrugger ca persoană în acea situație era doar o întâmplare; dar Clarisse era uneori atât de insistentă și directă; gândirea ei era totdeauna asemenea tablourilor acestora noi, pictate în culori pure, dure și rebarbative, dar, dacă intrai în stilul lor, deseori remarcabil de juste. Nu putea explica mai amănunțit acele lucruri la telefon; Ulrich nu trebuia să-l refuze...

Lui Ulrich îi convenea că fusese chemat și acceptă invitația, deși drumul se vădi a fi disproporționat de lung față de efemerul sfert de ceas în care putu sta de vorbă cu Clarisse; căci aceasta era invitată de părinții ei să ia masa de seară acolo, împreună cu Walter și Siegmund. Pe drum Ulrich se miră el însuși că nu se mai gândise de atâta vreme la Moosbrugger și că fusese necesar ca Clarisse să i-l amintească, deși anterior omul acela îi revenea asiduu în amintire. Nici chiar în întunericul prin care merse Ulrich de la stația de capăt a tramvaiului până acasă la prietenii săi nu mai fu loc pentru o asemenea fantomă; vidul din care ieșise acum o clipă se închisese la loc. Ulrich își dădu seama de asta cu oarecare mulțumire și în același timp cu acea ușoară nesiguranță de sine, urmarea unor schimbări a căror amploare e mai evidentă decât propriile lor cauze. Străbătea acum cu plăcere, odată cu propria lui umbră cu contururi mai precise, întunericul imprecis din jur când Walter îi ieși în întâmpinare, nesigur. Walter, căruia îi inspirau teamă locurile acelea singuratice, dar

care ținea în mod deosebit să-i spună lui Ulrich câteva cuvinte înainte să se alăture celorlalți. El continuă acum agitat să îl pună la curent cu mersul evenimentelor de acolo unde se întrerupseseră când sfârșiseră convorbirea telefonică. Se părea că voia să se apere pe sine însuși și, implicit, pe Clarisse împotriva unor interpretări greșite. Chiar dacă ideile Clarissei ar fi părut incoerente, pretutindeni se întâlnea în ele un anume virus care bântuia în realitate întreaga epocă; aceasta era calitatea ei cea mai ciudată. Ea era asemenea unei baghete magice, care arăta comorile ascunse. În cazul acesta, în discuție erau: necesitatea de a amplasa din nou „valorile" în locul comportărilor pasive, doar intelectuale și sensibile, ale oamenilor prezentului; inteligența timpului nu mai lăsase nicăieri nici un punct ferm, astfel că numai voința, iar dacă nu se putea altfel, până și forța mai rămăseseră să creeze o nouă ierarhie a valorilor, în care omul să descopere unde se aflau *alfa* și *omega* pentru lumea sa lăuntrică...; el repeta ezitând și în același timp entuziasmat ceea ce auzise de la Meingast.

Ulrich, care intuia acest fapt, îl întrebă iritat:

— De ce te exprimi atât de pompos? Precum profetul vostru? Pe vremuri nu te mai săturai de simplitate și naturalețe!

Walter îndură totul de dragul Clarissei, pentru ca prietenul lor să nu îi refuze ajutorul; dar dacă ar fi fost o singură rază de lună în noaptea întunecoasă din jurul lor, i s-ar fi putut vedea sclipind dinții pe care și-i întredeschisese cu o expresie de neputință. Nu răspunse nimic, dar mânia pe care o exprima îl făcu să se simtă deodată slab, iar apropierea camaradului său atât de voinic lângă el și care-l apăra în acea pustietate înfricoșătoare îl amorți și mai mult. Spuse deodată:

— Închipuie-ți că iubești o femeie și te întâlnești deodată cu un bărbat pe care-l admiri și-ți dai seama că și el o iubește și o admiră pe soția ta și pe amândoi vă umple acum, odată cu dragostea, gelozia și admirația, superioritatea inaccesibilă a acestui bărbat...

— Nu pot să-mi imaginez așa ceva!

Ulrich ar fi trebuit să-l asculte, dar el ridică doar râzând din umeri, întrerupându-l.

Walter îl fixa cu o privire veninoasă. Ar fi vrut să întrebe:

— Ce-ai face tu într-un asemenea caz?

Dar se repeta vechiul joc al prietenilor din adolescență. Intrară în semiîntunericul scărilor și el strigă:

— Nu te mai preface; atât de îngâmfat până la nesimțire n-ai mai fost niciodată!

Apoi fu nevoit să alerge ca să-l ajungă pe Ulrich din urmă și să-i spună încet, încă pe scară, tot ceea ce trebuia să știe.

— Ce ți-a povestit Walter? îl întrebă sus Clarisse.

— Eu pot rezolva problema, îi răspunse Ulrich fără ocoluri, dar mă îndoiesc că ar fi rezonabil.

— Auzi, primul lui cuvânt e „rezonabil", exclamă Clarisse râzând către Meingast.

Se agita între dulap, lavoar, oglindă și ușa întredeschisă dintre camera ei și cea în care se găseau bărbații. Din timp în timp putea fi văzută; cu fața udă și cu părul atârnându-i deasupra, pe jumătate despletit și nepieptănat, cu picioarele dezgolite, în ciorapi, dar fără pantofi, partea de jos a trupului deja în rochia lungă de seară, partea de sus încă într-o pelerină de toaletă, care semăna cu o uniformă de sanatoriu; aceste apariții și dispariții îi făceau bine. De când își impusese voința, toate simțămintele ei pluteau într-o ușoară voluptate.

— Dansez pe o coardă de lumină! striga ea, de dincolo, din cameră.

Bărbații surâdeau; doar Siegmund se uita la ceas și-i îndemna, conform bunelor uzanțe, să se grăbească. El considera întreaga scenă ca un exercițiu de gimnastică.

Apoi Clarisse alunecă pe o „rază de lumină" spre colțul camerei, să-și ia o broșă și trânti sertarul noptierei.

— Eu mă schimb mai repede decât un bărbat, strigă ea către Siegmund în camera de alături, dar se poticni deodată

la dublul înțeles al cuvântului „a se schimba", căci însemna pentru ea în clipa aceea în egală măsură a se schimba de haine, dar și a se transforma sub influența unui destin tainic.

Termină repede să se îmbrace, își băgă capul pe ușă și-i privi cu fața serioasă pe prietenii ei, unul după altul. Cine n-ar fi luat-o ca pe o glumă ar fi putut să se sperie, căci pe acea față gravă se stinsese ceva ce ar fi trebuit să aparțină expresiei unui chip normal, sănătos. Se înclină în fața prietenilor și spuse solemn:

— M-am schimbat, iar acesta este destinul meu!, dar când își îndreptă iarăși trupul arăta ca de obicei, cu adevărat încântătoare, iar fratele ei Siegmund strigă:

— Înainte marș! Lui *papa* nu-i face plăcere să întârziem la masă!

Pe când se îndreptau toți patru spre tramvai, Meingast dispăru înainte de a ajunge să-și ia rămas-bun, iar Ulrich rămase cu Siegmund puțin în urmă și-l întrebă dacă nu-și făcea acum în ultima vreme griji pentru sora lui. Țigara licăritoare a lui Siegmund descria prin aer un arc vag ascendent.

— Este fără îndoială anormală, răspunse el. Dar Meingast e normal? Sau chiar Walter? Cântatul de la pian, așa cum îl practică el, e ceva normal? E o stare de excitație neobișnuită, cu tremurături ale încheieturilor la mâini și la glezne. Pentru un doctor nimic nu e normal. Dar dacă mă întrebi serios: sora mea e oarecum surescitată și cred că starea i se va ameliora îndată ce va fi plecat marele maestru. Ce părere ai despre el?

Accentuase cu o ușoară răutate timpul viitor la frazele din urmă.

— E un palavragiu! răspunse Ulrich.

— Nu-i așa?! exclamă Siegmund. Dezgustător, dezgustător! Dar e interesant, dacă-l iei în calitatea lui de gânditor, nu se poate nega! adăugă el puțin mai târziu, după ce-și trase sufletul.

20

Contele Leinsdorf se arată deznădăjduit în ce privește proprietatea și educația

Astfel, Ulrich își făcu din nou apariția la contele Leinsdorf. Îl găsi pe Alteța Sa înconjurat de tăcere, devoțiune, solemnitate și frumusețe, așezat în fața mesei de scris, citind ziarul desfășurat pe un teanc de documente. Contele imperial clătină îngrijorat din cap, după ce îi mai exprimase o dată condoleanțe lui Ulrich.

— Tatăl dumitale a fost unul din ultimii reprezentanți adevărați ai ideii de proprietate și educație, spuse el. Îmi amintesc încă bine de vremea când am fost împreună membri ai Dietei Boemiei; a meritat încrederea pe care noi i-am acordat-o totdeauna!

Din politețe, Ulrich se interesă ce progrese înregistrase Acțiunea Paralelă în timpul absenței sale.

— În urma dezordinilor și tulburărilor de stradă din fața casei mele, la care ai fost de față și dumneata, am lansat o „Anchetă în vederea stabilirii năzuințelor cercurilor interesate ale populației cu privire la reforma administrației interne", povesti contele Leinsdorf. Prim-ministrul și-a exprimat personal dorința ca noi să-l degrevăm de această sarcină, pentru că în calitatea noastră de organizație cu caracter patriotic ne bucurăm, ca să spunem așa, de încrederea generală.

Ulrich îl asigură, păstrându-și o expresie serioasă, că în orice caz denumirea fusese fericit aleasă și că proiectul promitea o anumită eficacitate.

— Da, termenii bine aleși au mare importanță, spuse Alteța Sa gânditor, apoi întrebă deodată: Ce spui de toată

istoria cu funcționarii municipali de la Trieste? Cred că ar fi într-adevăr timpul ca guvernul să se hotărască să adopte o atitudine fermă!

Schiță gestul de a-i întinde lui Ulrich ziarul pe care-l împăturise la intrarea acestuia, se hotărî însă în ultima clipă să-l mai deschidă o dată el însuși și-i citi cu vioiciune vizitatorului său o informație de lungă respirație.

— Crezi că ar mai exista un al doilea stat pe lume în care ar fi posibil așa ceva? întrebă el când termină lectura. Așa se petrec lucrurile în orașul austriac Trieste încă de ani de zile, adică sunt angajați în serviciile municipalității exclusiv italieni din imperiul austriac, ca să sublinieze că se simte aparținând Italiei, nu nouă. Am fost odată acolo de ziua împăratului; în tot Trieste n-am văzut nici un singur steag, în afară de palatul guvernatorului, administrația financiară, închisoarea și vreo două cazărmi. Dacă în schimb ai avea vreo treabă la vreun birou din Trieste în ziua de naștere a regelui Italiei, n-ai vedea nici un funcționar care să nu aibă câte o floare la butonieră!

— Cum de a fost tolerată starea aceasta de fapt până acum? întrebă Ulrich.

— De ce nu s-ar tolera, adică? răspunse contele Leinsdorf nemulțumit. Dacă guvernul constrânge municipalitatea să-și concedieze funcționarii străini, s-ar spune imediat că ducem o politică de germanizare. De un asemenea reproș s-ar teme orice guvern. Nici Maiestății Sale nu-i face plăcere să audă așa ceva. Noi nu suntem prusaci, nu-i așa?

Ulrich credea că-și amintește că orașul de coastă și portuar Trieste fusese fondat de Republica Venețiană, pe atunci în expansiune pe pământurile slave și că astăzi orașul cuprindea în mare proporție locuitori de origine slovenă; deci, dacă problema ar fi fost considerată doar ca o chestiune privată a locuitorilor săi, cu toate că orașul reprezenta însăși poarta comerțului cu Orientul pentru întreaga monarhie austro-ungară și depindea de această monarhie într-o manieră extrem de profitabilă, nu se putea

trece cu vederea faptul că numeroasa mică burghezie slavă de aici îi contesta cu cea mai mare pasiune marii burghezii privilegiate de limbă italiană dreptul de a considera orașul drept proprietatea sa. Ulrich o spuse.

— Este cât se poate de adevărat, confirmă doct contele Leinsdorf. Dar îndată ce se spune că noi vrem să-i germanizăm, slovenii s-au și aliat cu italienii, oricât s-ar vrăjmăși altminteri! Într-un asemenea caz, italienii se bucură de sprijinul tuturor celorlalte naționalități. Am trăit asemenea evenimente destul de des până acum, slavă Domnului. Dacă vrem să gândim în termenii unei politici realiste, trebuie, fie că vrem, fie că nu, să înțelegem că primejdia care amenință inițiativele noastre se află tot în rândul germanilor.

Contele Leinsdorf încheie pe un ton îngândurat și persistă o vreme în acea atitudine, pentru că atinsese astfel proiectul său politic de anvergură, care-l preocupa în atât de mare măsură, fără ca până acum să i se fi clarificat în minte. Deodată se însufleți iarăși și continuă, ca și cum ar fi scăpat de o povară:

— Cel puțin de data aceasta le-am spus-o ritos celorlalți!

Își așeză din nou, cu un gest pe care nerăbdarea i-l făcea nesigur, *pince-nez*-ul pe nas și-i citi acum încă o dată lui Ulrich cu o fermitate aprobatoare toate pasajele hotărârii guvernatorului cezaro-crăiesc din Trieste, care i se păreau deosebit de grăitoare:

— „Avertismentele repetate ale administrației superioare au rămas fără rezultate... Prejudicii aduse localnicilor... Ținând seama de această poziție menținută cu încăpățânare față de ordonanțele oficiale, guvernatorul orașului Trieste s-a văzut silit acum să asigure prin intervenții din partea sa respectarea dispozițiilor legale..." Nu găsești că e un limbaj plin de demnitate? se întrerupse el.

Își ridicase capul, dar își coborî îndată privirea la loc, căci dorea să reproducă pasajul de încheiere a cărui demnitate oficială plină de urbanitate o sublinie acum cu glasul modulat de o plăcere estetică:

— „Guvernatorul – citi el în continuare – își rezervă pe mai departe disponibilitatea de a supune unei abordări binevoitoare eventualele cereri de naturalizare din partea unor funcționari publici, în măsura în care, ca urmare a unui serviciu îndelungat și a unei atitudini ireproșabile, vor apărea demne de a fi luate individual în considerare, și există din partea guvernatorului cezaro-crăiesc disponibilitatea ca în asemenea cazuri, în ce privește propriile sale intervenții și păstrându-și în continuare punctele de vedere, să renunțe provizoriu la aplicarea imediată a decretului de față." Așa ar fi trebuit să vorbească totdeauna guvernul! exclamă contele Leinsdorf.

— Dar nu e de părere Alteța Voastră că tocmai pornind de la acest pasaj de încheiere... până la urmă lucrurile vor rămâne exact la fel? întrebă Ulrich puțin mai târziu, după ce șarpele frazeologiei imperiale îi dispăruse cu totul în ureche.

— Da, întocmai! răspunse Alteța Sa, învârtindu-și vreme de un minut policarii unul în jurul celuilalt, așa cum făcea totdeauna când îl frământa o profundă îngândurare.

Apoi îl privi deodată cercetător pe Ulrich, mărturisindu-i:

— Îți aduci aminte că ministrul de interne, când am fost atunci la inaugurarea expoziției poliției, a lăsat să se întrevadă că se va instaura un spirit de „solidaritate și rigoare"? Foarte bine, eu nici nu cer ca elementele acelea turbulente care au făcut scandal în fața casei mele să fie imediat arestate, dar n-ar fi trebuit totuși ca ministrul să fi găsit de cuviință să spună în fața parlamentului câteva cuvinte de condamnare? întrebă el indispus.

— Eu credeam că în absența mea s-a și petrecut o asemenea intervenție! strigă Ulrich cu o uimire prefăcută, căci observase că o suferință reală îl frământa pe bonomul său prieten.

— Nu s-a întâmplat absolut nimic! îl asigură Alteța Sa.

Îl mai privi încă o dată pe Ulrich, cercetător, cu ochii săi îngrijorați și ieșindu-i acum din orbite, și i se mărturisi mai departe:

— Dar are să se întâmple ceva.

Își îndreptă trupul și se rezemă apoi tăcut de speteaza fotoliului.

Își închisese ochii. Când îi deschise iarăși, începu să explice pe un ton calm:

— Vezi, distinsul meu prieten, constituția noastră din 1861 a încredințat necondiționat naționalității germane din cadrul populației conducerea vieții noastre politice, în forma unei scheme guvernamentale experimentale și, în cadrul ei, acelei secțiuni reprezentând capitalul, proprietatea și educația. A fost un dar generos, exprimând încredere și poate, pe de altă parte, nu întru totul corespunzând evoluției vremurilor, din partea Maiestății Sale: căci ce s-a petrecut de atunci cu această proprietate, cu capitalul și educația?

Contele Leinsdorf își ridică o mână, apoi o lăsă să cadă abandonată peste cealaltă.

— Când Maiestatea Sa a urcat pe tron în anul 1848, la Olmütz, adică într-un fel de exil... continuă el încet, dar deveni îndată nerăbdător sau nesigur, apoi scoase cu degete tremurătoare un document din tunica sa, se strădui tulburat să-și așeze *pince-nez*-ul la loc pe nas și citi mai departe, în unele locuri cu vocea tremurându-i emoționată și tot timpul tulburat și preocupat să-și descifreze scrisul: ...A fost înconjurat de vacarmul dezlănțuit al popoarelor care aspirau la libertate. În cele din urmă, împăratul a reușit să liniștească manifestările extreme ale acelei revolte. A ieșit învingător, chiar dacă a acordat niște concesii cu privire la revendicările acelor oameni; a fost un moment glorios și mărinimos, împăratul le-a iertat supușilor greșelile și le-a întins mâna, făcând oferta unei păci onorabile pentru toate părțile implicate. Constituția și celelalte libertăți au fost acordate, e adevărat sub presiunea evenimentelor, dar ele au fost totuși un act de voință liberă al Maiestății Sale, rodul înțelepciunii, al mărinimiei și al speranței sale în progresul culturii popoarelor. Însă acele frumoase relații ale împăratului cu poporul său au fost tulburate în ultimii ani de către elemente subversive și demagogice...

Contele Leinsdorf își întrerupse lectura expunerii pe marginea istoriei politice, în care fiecare cuvânt fusese cu grijă cumpănit și șlefuit, și privi gânditor la portretul strămoșului său, cavaler și mareșal al Mariei Tereza, care atârna pe peretele din fața sa. Iar când privirea lui Ulrich, care aștepta urmarea, îl abătu de la contemplarea tabloului, spuse:

— Mai departe nu este încă așternut de hârtie. Dar vezi că în ultima vreme am cântărit în amănunt aceste probleme, explică el. Ce ți-am citit aici este începutul răspunsului pe care ministrul ar fi trebuit să-l dea parlamentului în chestiunea demonstrației îndreptate împotriva mea, dacă el și-ar fi îndeplinit cum trebuie misiunea! L-am elaborat cu însumi încetul cu încetul și pot să-ți spun în mod confidențial că voi avea prilejul să i-l prezint Maiestății Sale îndată ce-l voi termina. Căci, vezi dumneata, constituția din 1861 nu a încredințat guvernarea, fără o bună cumpănire în prealabil, proprietății și educației; aici ar fi trebuit să existe o garanție; dar unde sunt astăzi proprietatea și educația?

Părea să fie foarte supărat pe ministrul de interne; pentru a-i atrage atenția în altă direcție, Ulrich formulă candid observația că, totuși, în ce privește proprietatea s-ar fi putut spune că ea se afla astăzi nu numai în mâinile bancherilor, ci și în cele experimentate ale nobilimii feudale.

— Eu nu am nici un fel de resentimente împotriva evreilor, îl asigură din proprie inițiativă contele Leinsdorf, ca și cum Ulrich ar fi spus ceva care ar fi făcut necesară o asemenea precizare. Ei sunt inteligenți, harnici și poți avea încredere în caracterul lor. Dar s-a făcut o mare greșeală când li s-au dat nume nepotrivite. Rosenberg și Rosenthal, de exemplu, sunt nume nobile; Löw, Bär și alte asemenea nume de animale sunt la origine animale heraldice; Meier derivă de la marile proprietăți funciare; Gelb, Blau, Rot, Gold sunt culori de blazoane: toate numele evreiești, explică în chip surprinzător Alteța Sa, nu au reprezentat

nimic altceva decât o insolență a birocrației noastre împotriva nobilimii. Împotriva ei se îndrepta lovitura, și nu împotriva evreilor, din care cauză li s-au mai dat evreilor, pe lângă asemenea nume, și altele, cum ar fi Abeles, Jüde sau Tröpfelmacher. Acest resentiment al birocrației noastre împotriva vechii nobilimi l-ai mai putea vedea, dacă ai avea toate datele, până și în ziua de azi în nu tocmai puține situații, continuă el oracular, posomorât și obstinat, ca și cum lupta administrației centrale împotriva feudalismului n-ar fi fost de mult depășită de istorie și n-ar fi dispărut de mult din vederea celor care trăiau în vremea de față.

Într-adevăr, Alteța Sa nu se simțea de nimic mai sincer iritat în străfundul sufletului său decât de privilegiile sociale de care se bucurau înalții funcționari datorită poziției lor, chiar dacă aveau ei înșiși nume ca Fuchsenbauer sau Schlosser. Contele Leinsdorf nu era nicidecum un gentilom ignorant de țară, el voia să se simtă în pas cu vremea, iar asemenea nume nu-l deranjau nici la un parlamentar, fie el și ministru, nici la vreo persoană particulară cu influență, și nici nu se închidea în prejudecăți împotriva valorii politice și economice a burgheziei, însă tocmai funcționarii administrativi superiori cu nume burgheze îi stârneau o mânie fervență, care era o ultimă rămășiță a tradițiilor venerabile. Ulrich se întreba dacă aceste remarci ale contelui Leinsdorf n-ar fi fost provocate de soțul verișoarei sale; n-ar fi fost cu neputință, dar contele Leinsdorf continua să vorbească și, așa cum i se întâmpla totdeauna, fu repede transpus dincolo de detaliile personale de o idee care era evident că îl preocupa de multă vreme.

— Toată această așa-numită problemă evreiască ar fi dispărut de mult din lume dacă evreii ar fi vrut să se decidă să vorbească în limba ebraică, să-și reia vechile lor nume adevărate și să-și poarte îmbrăcămintea orientală, explică el. Recunosc că un galițian care tocmai s-a îmbogățit de curând la noi și-și face apariția în costum tirolez și cu

pană la pălărie pe esplanadă la Bad Ischl nu e un spectacol grozav. Dar ia fă-l să îmbrace un veşmânt din acelea cu falduri largi, ce se prea poate să fie o haină costisitoare, care să-i acopere picioarele, şi o să vezi ce bine i se asortează chipul şi gesturile largi, vioaie, cu o asemenea îmbrăcăminte! Toate problemele pe marginea cărora oamenii îşi permit astăzi să facă glume ar fi atunci la locul lor, fie şi inelele scumpe pe care lor le place să le poarte. Eu sunt un duşman al asimilării, aşa cum o practică nobilimea engleză; e un proces plicticos şi nesigur; dar daţi-le îndărăt evreilor adevărata lor fiinţă şi o să vedeţi că vor deveni o piatră preţioasă, de-a dreptul o nobilime de un fel deosebit, printre popoarele care se adună cu recunoştinţă în jurul tronului Maiestăţii Sale sau, dacă preferi să mă exprim mai comun şi mai direct, care ies la plimbare pe Ring, pe bulevardul nostru, unic în felul său pe lume, tocmai pentru că vedem amestecându-se printre trecători de cea mai elevată eleganţă vest-europeană şi câte un mahomedan cu fesul lui roşu sau un slovac în pielea lui de oaie sau un tirolez cu gambele dezgolite până la genunchi.

Ulrich nu se putu abţine să nu dea expresie admiraţiei sale pentru spiritul de observaţie al Alteţei Sale, care era îndreptăţit să îşi rezerve dreptul de a-l descoperi acolo şi pe „adevăratul evreu".

— Da, ştii dumneata, credinţa catolică autentică te învaţă să vezi lucrurile aşa cum sunt ele în realitate, explică generos contele. Dar n-ai să ghiceşti cum am ajuns la asemenea consideraţii. Nu prin Arnheim, nu vorbesc acum despre prusaci. Dar am un bancher, firește de credinţă mozaică, cu care de mulţi ani sunt nevoit să am întrevederi la intervale regulate de timp; la început era în tonul său, în inflexiunile cu care-şi rostea frazele totdeauna ceva care mă deranja, aşa că nu eram în stare să fiu atent la chestiunile de afaceri. Vorbeşte totdeauna în aşa fel de parcă ar vrea să mă convingă de faptul că el e unchiul meu; vreau să spun, ca şi când tocmai ar fi coborât atunci

de pe cal sau tocmai s-ar întoarce de la vânătoare de gâşte sălbatice; să zicem, cam aşa cum vorbesc oamenii de pe la noi. Dar ca să scurtăm discuţia: uneori, când se ambalează, atunci se poticneşte, pe scurt, o ia în idiş. Este ceea ce m-a deranjat foarte mult, cred că am început prin a face remarca aceasta; pentru că, anume, se întâmplă totdeauna tocmai în momentele cele mai importante ale discuţiilor de afaceri. Fără să vreau, mă aşteptam la acel moment şi nu mai eram în stare să fiu atent la altele sau pur şi simplu ajungeam să trec cu vederea câte ceva important. Atunci am pus în aplicare o idee: anume, de fiecare dată când începea să turuie în felul acela, îmi spuneam pur şi simplu că de fapt vorbeşte în ebraică, şi atunci ar fi trebuit să auzi ce plăcut suna! De-a dreptul fascinant; e, de fapt, o limbă de cult; un fel de incantaţie melodioasă – eu sunt foarte muzical, trebuie să completez, de altfel; pe scurt, el a început atunci să-mi dea lecţii despre calculele de scont şi dobânzile compuse ca şi când mi-ar fi dat lecţii de pian.

Dintr-un motiv sau altul, contele Leinsdorf surâse melancolic la acea amintire.

Ulrich îşi permise să adauge observaţia că cei pe care Alteţa Sa îi privilegia astfel acordându-le atenţia sa poate că aveau să respingă respectiva sugestie.

— Firește că nu vor accepta, spuse contele. Dar atunci ar trebui să fie siliţi, tocmai spre binele lor! Monarhia ar avea de îndeplinit o misiune de importanţă mondială, iar în chestiuni de felul acesta nu are importanţă dacă partea cealaltă nu e de acord dintru început! Ştii şi dumneata, iniţial sunt unii care trebuie să fie constrânşi să facă ceva. Dar gândeşte-te ce-ar înseamna când mai târziu am fi aliaţi cu un stat evreiesc recunoscător nouă, în loc de a fi aliaţi cu germanii din Reich şi cu prusacii! Când Trieste al nostru ar fi, ca să zicem aşa, ca un Hamburg la Marea Adriatică, fără să mai ţinem seama de faptul că vom fi invincibili din punct de vedere diplomatic, dacă pe lângă papă îi vom avea şi pe evrei de partea noastră.

Adăugă fără tranziţie:

— Trebuie să te gândești, de asemenea, la faptul că eu mă ocup în momentul de față și cu chestiunile monetare.

Surâse din nou, la drept vorbind melancolic și discret.

Remarcabil era faptul că Alteța Sa îl rugase pe Ulrich în repetate rânduri și cu insistență să-i facă o vizită și că acum, când acesta venise în sfârșit, nu vorbea despre chestiunile la ordinea zilei, ci își expunea fără reținere tot felul de idei proprii. Dar probabil că în vremea aceasta, când fusese nevoit să se lipsească de ascultătorul său, avusese multe idei și ele păreau acum să se asemene cu niște albine neliniștite care pot roi undeva departe, dar care la momentul cuvenit se adună să-și strângă mierea.

— Ai să-mi obiectezi poate, începu din nou contele Leinsdorf, deși Ulrich tăcuse, că și în alte împrejurări din trecut m-am exprimat defavorabil cu privire la finanțe. Nu vreau să neg acest adevăr: căci ce e prea mult strică, iar în viața noastră de azi finanțele joacă un rol prea mare; dar tocmai din cauza aceasta trebuie să ne preocupăm de chestiunea pe care o reprezintă! Uită-te și dumneata: educația nu se menține în echilibru cu proprietatea, aici e tot secretul evoluției din 1861 încoace! Tocmai din cauza aceasta trebuie să ne ocupăm acum de proprietate.

Alteța Sa făcu o pauză abia perceptibilă, dar tocmai îndeajuns de lungă pentru a-și anunța ascultătorul că acum urma taina proprietății, dar continuă apoi cu o familiaritate sumbră:

— Vezi dumneata, într-o cultură lucrul cel mai important este ceea ce li se interzice oamenilor, ceea ce nu face parte din cultura propriu-zisă; acestea fiind spuse, lucrurile sunt lămurite. Un om cult, de exemplu, nu va mânca niciodată sosul cu cuțitul; Dumnezeu știe de ce; așa ceva nu se poate demonstra la școală. E așa-numitul tact, trebuie să beneficiezi de un statut privilegiat către care cultura își întoarce privirea, un model de cultură, pe scurt, dacă pot să spun așa, o nobilime. Recunosc că nobilimea noastră nu a fost totdeauna așa cum ar fi putut fi. Tocmai

aici se află sensul încercării de-a dreptul revoluționare a constituției de la 1861 : proprietatea și educația ar fi trebuit să treacă de partea ei. Au fost în stare s-o facă? Au putut să folosească marea perspectivă pe care le-a oferit-o atunci generozitatea Maiestății Sale?! Sunt convins că nici dumneata nu ai să susții că experiențele pe care le trăim noi în fiecare săptămână în marea provocare lansată de doamna, vara dumitale, corespund unor asemenea speranțe!

Glasul i se animase iarăși, iar acum aproape strigă:

— Știi, e foarte interesant ce se numește astăzi, dintre toate, spirit! I-am povestit de curând Eminenței Sale, cardinalul, la vânătoare la Mürzsteg – ba nu, la Mürzburg a fost, la nunta micuței Hostnitz! – și atunci numai ce-l văd că plesnește din palme și râde. „În fiecare an – zice – altceva? Ca să vezi ce nepretențioși suntem! De aproape două mii de ani nu le mai spunem oamenilor nimic nou!" Și e cât se poate de adevărat! Credința constă în esență în faptul de a crede mereu în același lucru, aș spune, chiar dacă e vreo erezie. „Vezi tu – zice el – eu sunt mereu la vânătoare, pentru că și predecesorul meu sub Leopold von Babenberg se ducea mereu la vânătoare. Dar eu nu ucid niciodată vreun animal" – e de altfel cunoscut pentru faptul că nu trage nici un singur foc de armă la vânătoare – „pentru că o repulsie lăuntrică îmi dictează că așa ceva nu se cuvine atâta timp cât porți veșminte ca ale mele. Iar ție pot să-ți vorbesc deschis, pentru că noi când eram mici am învățat împreună să dansăm. Dar n-am să mă apuc niciodată să declar în public: nu trebuie să împuști la vânătoare! Doamne, cine știe dacă așa ceva ar fi adevărat și, în orice caz, nu e o învățătură a bisericii. Persoanele din societatea prietenei tale ies în public cu asemenea afirmații îndată ce apucă să le treacă prin cap! Este ceea ce se numește astăzi spirit!" El poate să râdă – vorbea acum mai departe contele Leinsdorf iarăși în numele său propriu – pentru că funcția lui e permanentă. Nouă, ca laici, ne

revine obligația grea de a găsi partea bună și în inconstanța aceasta perpetuă. I-am și spus. L-am întrebat: „De ce, în ultimă instanță, a mai lăsat Dumnezeu să existe o literatură, o pictură și așa mai departe, dacă toate ni se par până la urmă atât de fade?!" La care mi-a dat o explicație foarte interesantă. „Ai auzit tu cumva ceva despre psihanaliză?" mă întreabă el. N-am prea știut, la drept vorbind, ce să-i răspund. „Mda", zice el, „poate că ai să-mi răspunzi că e un scandal. Nu are rost să intrăm în dispută, este ceea ce spune toată lumea; cu toate acestea, lumea se îmbulzește la doctorii care sunt acum la modă mai de zor decât la confesionalul din bisericile noastre catolice. Îți spun, aleargă cu toții acolo, cu grămada, pentru că au de înfruntat slăbiciunea trupescului! Își mărturisesc păcatele lor tainice pentru că asta le produce o imensă plăcere, iar dacă le condamnă, îți spun eu, ceea ce se condamnă se vinde mai bine! Dar eu aș putea să dovedesc că invenția doctorilor lor necredincioși nu e nimic altceva decât ce a făcut biserica încă de la începuturile ei: să-l exorcizeze pe diavol și să-i vindece pe posedați. Corespunde până în amănunt cu ritualul exorcismului, de exemplu, când ei, fiecare cu mijloacele sale, încearcă să-i facă pe posedați să le povestească ce se petrece în firea lor; acesta este și în învățătura bisericii întocmai punctul crucial în care diavolul se pregătește să-și dea drumul! Noi am lăsat pur și simplu să ne scape momentul pentru a adapta acest ritual la timpul potrivit la necesitățile schimbate și, în loc să tot amintim despre orduri și diavol, să vorbim despre psihoze, inconștient și altele asemenea din limbajul de astăzi." Nu găsești că e foarte interesant? întrebă contele Leinsdorf. Dar urmează ceva și mai interesant, căci: „Hai să nu vorbim acum despre faptul că ceea ce este trupesc este slab", zice el, „ci să vorbim despre faptul că și spiritul e slab! În acest caz, biserica a procedat cu înțelepciune și nu s-a lăsat jucată! Omul nu se teme adică de diavolul care-i intră în trup, în carne, chiar dacă se preface că ar lupta

împotriva lui, nici de departe pe atât cât se teme de iluminarea care-i vine din spirit. Tu nu ai studiat teologia, dar cel puțin ai respect față de ea, ceea ce e mai mult decât a ajuns să facă vreodată un filosof lumesc în orbirea lui; pot să-ți spun că teologia e ceva atât de dificil incât unul care s-a ocupat cincisprezece ani exclusiv cu studiul ei de-abia ajunge să știe că n-a înțeles nici măcar un singur cuvânt! Și bineînțeles că nimeni n-ar vrea să creadă, dacă ar ști cât de greu este, cu toții ar sta să ne critice din toate puterile. Ne-ar vorbi de rău exact așa, înțelegi", spunea el cu viclenie, „cum îi bârfesc astăzi pe ceilalți, care-și scriu cărțile lor, care pictează tablouri și-și proclamă afirmațiile. Iar noi le facem loc cu toată bunăvoința, lor și pretențiilor lor, căci poți să mă crezi: cu cât vreunul din ei ia mai în serios ceea ce spune, cu atât mai puțin se îngrijește de traiul lui și de veniturile lui și cu atât mai mult, deci, îl slujește pe Dumnezeu, fie și în felul lui rătăcit, și cu atât mai insipid li se pare oamenilor, iar atunci cu atât mai vârtos îl critică. Nu așa e viața, spun ei. Noi însă știm de fapt care e adevărata viață, le vom dovedi, iar pentru că noi știm să așteptăm, s-ar putea să-ți fie dat să apuci să vezi cum vor face cale întoarsă înspre noi, plini de mânie față de toată deșteptăciunea lor risipită. Marea noastră familie stă ea însăși mărturie: pe vremea părinților bisericii se credea, doar Dumnezeu poate ști!, că aveau să transforme împărăția cerurilor într-o universitate!" Nu aș vrea să susțin, încheie contele Leinsdorf acea parte a mărturisirilor sale și deschise o alta, că el înțelegea ad litteram tot ceea ce afirma. Familia Hostnitz din Mürzburg are un renumit vin de Rin, pe care l-a lăsat acolo generalul Marmont în anul 1805 și a uitat de el, pentru că a trebuit să pornească repede spre Viena; din acela au pus atunci la nuntă pe masă. Însă în cele mai multe aspecte, cardinalul a avut desigur dreptate. Dacă mă întreb acum cum anume trebuie să înțeleg cele spuse, pot doar să comentez: dreptate a avut, desigur, dar de potrivit nu se potrivește.

Adică nu încape nici o îndoială că oamenii pe care i-am invitat acolo pentru că ni se spune că ei ar trebui să reprezinte spiritul și intelectualitatea timpului nostru nu ar avea nimic de a face cu adevărata viață și că biserica poate să aștepte liniștită; dar noi, politicienii civili, nu putem aștepta, noi trebuie să stoarcem acum dintr-odată din viață, așa cum este, ceea ce e bun. Omul nu trăiește numai cu pâine, e adevărat, ci și cu sufletul, sufletul e acolo, ca să spunem așa, ca să poată mistui cum trebuie pâinea; din cauza aceasta trebuie ca odată...

Contele Leinsdorf era de părere că politica avea menirea să pună în mișcare sufletul.

— Adică trebuie să se întâmple ceva, spuse el, este o exigență a timpului nostru. Sentimentul acesta îl au astăzi, ca să zicem așa, toți, nu numai oamenii politici. Epoca are ceva interimar, ceva ce nimeni nu mai suportă la nesfârșit.

Adoptase ideea că se impunea să i se dea un brânci acelui echilibru instabil al ideilor pe care se baza echilibrul nu mai puțin instabil al puterilor europene.

— Ce fel de lovitură ar fi e aproape o chestie de importanță secundară! îl asigură el pe Ulrich, care, cu o spaimă simulată, declară că Alteța Sa devenise în vremea cât absentase el aproape un revoluționar.

— De ce nu! răspunse măgulit contele Leinsdorf. Eminența Sa a fost, firește, de părere că ar reprezenta cel puțin un mic pas înainte dacă Maiestatea Sa ar putea fi convins să desemneze pe altcineva la Ministerul de Interne, dar pe termen lung niște reforme atât de mărunte n-au efect, chiar dacă sunt absolut necesare. Știi dumneata că uneori, stând așa și meditând, ajung să mă gândesc până și la socialiști?!

Îi lăsă interlocutorului său timp să-si revină din uluirea pe care o presupunea inevitabilă și continuă apoi decis:

— Poți să mă crezi că adevăratul socialism n-ar fi deloc atât de înfricoșător pe cât se presupune. Poate că ai să obiectezi că socialiștii sunt republicani: desigur, n-ar trebui

să-i ascultăm când își țin ei discursurile, dar dacă înțelegem lucrurile în spiritul politicii realiste, aproape că am putea fi convinși că o republică social-democrată cu un conducător cu mână forte în frunte nu ar fi deloc o formă de stat imposibilă. Eu personal sunt sigur că dacă le ieși oarecum în întâmpinare, ei renunță bucuroși la folosirea violenței și că se vor dezice de principiile lor condamnabile; tind să-și îmblânzească lupta de clasă și ostilitatea față de proprietate. Și sunt cu adevărat printre ei unii care pun statul înaintea partidului, în timp ce burghezii, de la ultimele alegeri, s-au radicalizat cu totul în opozițiile lor naționaliste. Mai rămâne împăratul, continuă el cu vocea confidențial coborâtă. Am făcut deja aluzia că trebuie să ne învățăm să gândim ca economiștii; politica unilaterală a naționalităților a împins imperiul într-un adevărat deșert; împăratul însuși s-a săturat de toată mascarada cu libertățile ceho-polono-germano-italiene – nu știu cum să formulez, să zicem că îi este cu totul indiferentă în inima lui. Ceea ce simte Maiestatea Sa în adâncul inimii e doar dorința ca aceste credite în scopuri militare să fie votate fără amendamente, astfel ca imperiul să fie puternic, și simte de asemenea o repulsie energică față de toate pretențiile gândirii burgheze, pe care și-a format-o probabil din anul 1848. Dar nutrind aceste două sentimente, Maiestatea Sa nu este altceva decât, ca să spunem așa, primul socialist al țării; cred că recunoști acum și dumneata perspectivele grandioase despre care-ți vorbesc! Rămâne doar sfera religioasă, în care continuă să existe o opoziție care nu poate fi împăcată, și tocmai în legătură cu aceasta trebuie să mai stau de vorbă o dată cu Eminența Sa.

Alteța Sa se cufundă tăcut în convingerea că istoria, și mai ales istoria țării sale, avea, datorită naționalismului steril în care alunecase, să se vadă curând în situația de a face un pas în viitor, iar el își reprezenta tocmai pornind de aici esența istoriei, ca atare, ca o creatură cu două picioare, dar pe de altă parte și ca pe o necesitate filosofică.

Astfel că era de înțeles că el reapăru deodată la suprafață cu ochii tulburi, asemenea unui cufundător care s-a hazardat la cine știe ce adâncime.

— În orice caz, noi trebuie să fim pregătiți să ne facem datoria! spuse el.

— În ce consideră Alteța Voastră că ar consta acum datoria noastră? întrebă Ulrich.

— Care e datoria noastră? Tocmai să ne facem datoria! E singurul lucru pe care-l putem face în orice moment! Dar, ca să vorbim acum despre altceva...

Contele Leinsdorf părea să-și fi amintit de-abia acum de teancul de ziare și documente pe care-și odihnise mâna lui puternică.

— Uită-te și dumneata, poporul cere astăzi o mână forte; o mână forte are însă nevoie de cuvinte frumoase, căci altminteri poporul nu rabdă acea personalitate în vremea noastră. Iar dumneata, tocmai dumneata, vreau să spun, deții într-un grad foarte înalt această calitate. Ce-ai spus dumneata, de exemplu, ultima dată, când eram cu toții împreună la vara dumitale înainte să pleci, că la drept vorbind, dacă-ți mai amintești, ar trebui să creăm acum un secretariat general pentru spirit, ceva care să se concilieze în gândirea noastră cu acurateței: firește, n-ar fi atât de simplu, dar Eminența Sa a râs din inimă când i-am relatat despre sugestia dumitale; la drept vorbind, i-am cam trecut ideea așa, pe la nas, cum se spune, și chiar dacă el râde tot timpul despre toate problemele, eu știu totuși foarte bine dacă veselia provine de la fiere, când le înghite, sau din inimă. Așa că vezi că tocmai din acest motiv nu putem să ne lipsim de dumneata, iubite *Herr Doktor*...

În timp ce toate celelalte declarații ale contelui Leinsdorf din ziua aceea avuseseră caracterul unor reverii mai complicate, dorința pe care și-o exprimă în continuare era ca Ulrich „să renunțe – cel puțin provizoriu – definitiv" la intenția sa de a-și da demisia din funcția onorifică de

secretar al Acțiunii Paralele, iar acea dorință fu formulată atât de ferm și de apăsat, iar contele Leinsdorf își lăsă în chip atât de agresiv mâna pe brațul lui Ulrich, încât acesta avu impresia nu tocmai plăcută că toate discursurile amănunțite de dinainte erau, cu mult mai multă viclenie decât își dăduse seama, menite doar să-i adoarmă lui prudența. În clipa aceea fu de-a dreptul furios pe Clarisse, care-l adusese într-o astfel de situație; dar cum el apelase la amabilitatea contelui Leinsdorf îndată ce o pauză în conversație îi oferise primul prilej în acest sens și cum binevoitorul și importantul domn, care dorea să poată vorbi mai departe fără întreruperi, îi răspunsese imediat cât se poate de prietenos, nu-i mai rămase altceva de făcut decât să convină la cererea celuilalt pentru a menține echilibrul amabilităților.

— Tuzzi mi-a și spus, răspunse contele Leinsdorf mulțumit, că poate te hotărăști să accepți un om din serviciul său, care să preia asupra lui treburile mai puțin plăcute. „Bine", i-am răspuns, „cu condiția așa să și facă". În ultimă instanță, ți se va pune la dispoziție un om care a depus jurământul de funcționar, iar secretarul pe care eu însumi ți l-aș pune cu plăcere la dispoziție este, din păcate, un prostănac. Ar fi eventual preferabil să nu-i arăți documentele confidențiale, pentru că, la urma urmei, nu e tocmai agreabil faptul că omul ne-a fost recomandat tocmai de Tuzzi, dar, în rest, ia lucrurile cât mai lejer, cum îți este dumitale mai la îndemână! încheie cu generozitate Alteța Sa acea conversație rodnică.

21

Aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările

În vremea aceea, începând din clipa în care rămase singură, Agathe trăia într-o relaxare totală a tuturor relațiilor, ca și cum voința i-ar fi plutit într-o melancolică depărtare de toate cele din jur; o stare de spirit care o transpuse la o mare înălțime, de unde nu se mai vedea decât cerul imens și albastru. Ieșea zilnic, doar de plăcere, câte puțin, prin oraș; citea, când era acasă; își vedea de treburi; trăia cu o plăcere plină de gratitudine acea blândă și nesemnificativă activitate de a-și duce pur și simplu existența. Nimic nu-i tulbura acea stare, nici un fel de atașament față de trecut, nici un efort în ce privea viitorul; când îi cădea privirea pe vreun obiect din jurul ei era ca și cum ar fi chemat spre ea un miel tânăr; fie că se apropia atunci, moale, de ea, fie că nu-i dădea nici o atenție și o lăsa singură – dar ea nu se implica nicicând cu intenție, cu acel impuls lăuntric care comandă o inițiativă în afară și care imprimă oricăror acte ale inteligenței reci ceva brutal și totodată zadarnic, astfel încât să fi intimidat fericirea calmă care se afla în lucruri. În felul acela Agathei i se părea că toate cele ce o înconjurau erau mult mai ușor de înțeles decât oricând înainte, însă în primul rând o preocupau în continuare conversațiile pe care le purtase cu fratele ei. Potrivit cu natura, anume, a memoriei ei neobișnuit de fidele și care nu-i deforma prin nici un fel de veleitarisme sau prejudecăți imaginile amintite, îi răsăreau acum la lumină iarăși cuvintele vii, micile nuanțe surprinzătoare ale tonului și ale gesturilor din cursul convorbirilor, fără prea multă coerență, mai degrabă așa cum fuseseră

încă înainte ca Agathe să le fi înțeles cum se cuvenea și să fi știut ce formă aveau să îmbrace. Totul era acum în cea mai mare măsură semnificativ, amintirea ei, în care predominaseră atât de des remușcările, era acum plină de o afecțiune senină și asemenea unei mângâieri, timpul trecut rămânea îmbibat în însăși căldura trupului ei, în loc să se piardă ca alteori în răceala și întunericul care înghit trăirile zadarnice.

Astfel, învăluită într-o lumină invizibilă, Agathe discuta cu avocații, notarii și oamenii de afaceri spre care o duceau drumurile. Nu se lovi nicăieri de vreun refuz; îi ieșeau întru totul în întâmpinare acelei femei tinere și încântătoare, recomandată de numele tatălui ei, în toate problemele pe care dorea să le discute. Ea însăși acționa de fapt în acele domenii cu la fel de multă siguranță și absență a oricăror gânduri: ceea ce hotărâse rămânea ferm hotărât, dar într-un fel ca din exterior, iar experiența pe care și-o câștigase în viață – de asemenea un element care poate fi deosebit de persoana propriu-zisă – lucra mai departe la transpunerea în fapt a acelei hotărâri ca un zilier care-și știa treaba și care se folosea liniștit de avantajele pe care i le oferea îndatorirea sa; faptul că în tot ceea ce făcea era pe punctul de a pregăti un fals, semnificația acțiunii ei, care i s-ar fi impus unui străin de la prima vedere, nici măcar nu-i străbătu mintea în acest răstimp. Unitatea deplină a conștiinței sale excludea o asemenea posibilitate. Strălucirea conștiinței sale acoperea cu lumina ei acel punct întunecat care se menține ca un centru al flăcării. Agathe nu știa nici ea cum ar fi putut să exprime acea trăire; prin intenția urmărită se găsea într-o stare de spirit care era la fel de departe ca cerul de pământ de latura urâtă a premeditării.

Încă din dimineața care urmase plecării fratelui ei, Agathe se studiase cu toată atenția; începuse dintr-o întâmplare prin a-și examina chipul, căci privirea îi căzuse asupra propriei sale fețe și nu se mai abătuse după aceea de la oglindă. Fusese reținută acolo ca atunci când uneori

n-ai mai vrea să mergi mai departe, dar faci mereu încă o sută de pași până la vreun obiect care ți-a devenit deodată vizibil, unde îți pui în gând că te vei întoarce în cele din urmă și mereu constați că totuși nu te întorci. În felul acesta, și fără nici un fel de vanitate, era reținută de peisajul sinelui propriu, care-i era în clipa aceea sub ochi sub un suflu de sticlă în oglindă. Se îndreptă spre părul ei, care era mai departe asemenea unei catifele de culoare deschisă; descheie gulerul imaginii sale reflectate și-și coborî rochia de pe umeri; o scoase până la urmă cu totul și se cântări din ochi până la învelișul trandafiriu al unghiilor de la mâini și de la picioare, acolo unde trupul sfârșește și aproape că nu-și mai aparține sieși. Totul părea încă asemenea unei zile strălucitoare, care se apropie de zenit: ascendent, pur, exact și străbătut de curentul de ape ale devenirii care este vremea de dimineață și care se exprimă într-o ființă omenească sau într-un animal tânăr prin aceeași zvâcnire care se poate descrie ca zvâcnirea dintr-o minge ce nu a atins încă punctul culminant al traiectoriei, ci se află doar puțin mai jos. „Poate că-l străbate tocmai în clipa aceasta", gândea Agathe. Gândul acesta îi inspiră teamă. Cu toate acestea mai putea încă dura o vreme; avea abia douăzeci și șapte de ani. Trupul ei, nesupus influențelor profesorilor de sport și maseurilor, nici nașterilor și grijilor materne, nu fusese format de nimic altceva decât de propria sa creștere și dezvoltare. Dacă ar fi putut fi așezat dezgolit într-unul din acele peisaje imense și singuratice pe care le alcătuiesc fețele întoarse spre cer ale lanțurilor muntoase, atunci vasta și nerodnica ondulare a unor asemenea înălțimi l-ar fi purtat ca pe o zeitate păgână. Într-o natură de acest fel amiaza nu mai revarsă nici o aburire de lumină și căldură, amiaza însăși pare pur și simplu să mai urce o vreme mai presus de punctul ei culminant și trece pe nesimțite în splendoarea tremurătoare a declinului de după-amiază. Din oglindă se răsfrângea simțământul neliniștitor al acelui ceas care nu se lasă înțeles pe de-a întregul.

În clipa aceea Agathe medită și la faptul că Ulrich lăsa în egală măsură să-i treacă viața ca și când ar fi urmat să dăinuie veșnic. „Poate că e o greșeală că nu am ajuns să ne cunoaștem decât mai târziu, la bătrânețe", își spuse și avea imaginea apăsată de tristețe a două mase de nori coborând spre seară. „Nu mai sunt atât de frumoase ca la amiază, scânteind de raze", își dădu ea cu părerea, „dar ce le mai pasă acestor două pete informe și cenușii cum le percep oamenii! A venit ceasul lor și este pentru ei la fel de dulce ca ceasul cel mai strălucitor de căldură!" Aproape că se întorsese cu spatele spre oglindă, dar se simți pe neașteptate împinsă de o înclinație spre excesiv născută din acea stare de spirit în care se afla în clipa aceea să se întoarcă iarăși și nu se putu stăpâni să nu râdă amintindu-și de două ființe corpolente, doi vilegiaturiști de la Marienbad, pe care cu ani înainte îi văzuse așezați tandru pe o bancă verde, giugiulindu-se și mângâindu-se drăgăstos. „Le bate inima, zveltă, în grăsimea lor și așa, cufundați în viziunea lor lăuntrică, nu știu nimic despre comicul pe care-l naște aspectul lor din afară", își spusese Agathe. Acum i se înveselise fața căutând să-și îngroașe trupul și să și-l reverse în falduri de grăsime. Dar când îi trecu momentul de exuberanță, s-ar fi spus că-i apăruseră mici lacrimi de mânie în ochi și, stăpânindu-se cu răceală, reîncepu să-și examineze cât mai realist înfățișarea. Deși trecea drept zveltă, remarcă deodată atentă că membrele ei trădau posibilitatea de a deveni poate prea greoaie. Poate că și toracele îi era prea larg. Din pielea foarte albă, care, pe față, era întunecată de blondul părului ca de lumânările arzând la lumina zilei, nasul se înălța cam mare și, din profil, linia lui aproape clasică era adâncită la vârf. Într-un fel, în întreaga ei formă fundamentală, alungită, asemenea unei flăcări, părea că se ascunde o a doua, mai grea și mai tristă, ca o frunză de tei prinsă în crengile unei tufe de laur. Agathe era acum plină de curiozitate față de ea însăși. S-ar fi putut foarte ușor ca astfel s-o fi văzut și

bărbații cu care avusese legături, ea însăși nu știuse niciodată nimic în acel sens. Simțământul nu era cu totul liniștitor. Dar prin cine știe ce capriciu al imaginației auzi acum, înainte de a-și fi limpezit amintirile, dincolo de tot ceea ce trăise ea, strigătul de dragoste, lung, arzător, tărăgănat al unui măgar, care dintotdeauna o tulburase într-un fel anume; sună nemărginit de prostește și de urât, dar tocmai din cauza aceasta nu există poate nici un alt eroism al iubirii care să fie atât de nemângâiat de dulce ca acesta. Ridică din umeri, atribuind acel gest propriei sale vieți și se întoarse cu o voință fermă spre propria imagine, pentru a descoperi în ea un loc în care înfățișarea ei să fi început să cedeze vârstei. Erau acele mici locuri pe lângă ochi și urechi care încep să se schimbe, iar în primul moment arată ca și când ceva a înnoptat și a dormit peste ele sau rotunjimea sânilor care își pierde atât de ușor claritatea; în clipa aceea ar fi mulțumit-o și i-ar fi făgăduit liniștea să poată descoperi acolo o schimbare, dar încă nu se putea deosebi nicăieri nimic și frumusețea trupului îi plutea aproape nefirească în profunzimile oglinzii.

În clipa aceea Agathei i se părea cu adevărat ciudat că ea era doamna Hagauer; deosebirea dintre relațiile precise și complicate și nesiguranța care o cuprindea lăuntric pornind de la aceste relații era atât de puternică, încât i se părea că ea însăși se afla acolo fără trup, iar trupul ei îi aparținea doamnei Hagauer din oglindă, care acum ar fi urmat să vadă cum avea să se descurce cu acel trup care se implicase în situații sub demnitatea lui. Aici era ceva din plăcerea aceea, plutind vag, a vieții, care uneori este ca o spaimă, și primul gest la care se hotărî Agathe după ce se îmbrăcase iarăși în grabă o duse în dormitor să caute acolo o capsulă care trebuia să se găsească în bagajele ei. Acea capsulă de dimensiuni reduse, ermetic închisă, pe care o avea aproape de când era măritată cu Hagauer și de care nu se despărțea niciodată, conținea o cantitate infimă dintr-o substanță neplăcut colorată, despre care i

se dăduseră asigurări că ar fi fost o otravă puternică. Agathe își amintea de anumite sacrificii pe care trebuise să le facă pentru a intra în posesia acelei substanțe prohibite despre care nu știa nimic altceva decât ceea ce i se relatase despre efectul ei și o denumire chimică din cele care sună asemenea unei formule magice pe care un neinițiat trebuie să o țină minte fără să o înțeleagă. Dar, fără îndoială, toate mijloacele care, asemenea posedării de otrăvuri, de arme sau căutarea unor primejdii de înfruntat, sunt în măsură să prefigureze oarecum sfârșitul fac parte din romantismul poftei de viață ; e foarte posibil ca viața celor mai mulți dintre oameni să se desfășoare în asemenea condiții de apăsare, de ezitare, cu atâtea umbre în luminile ei și în asemenea totale confuzii încât de-abia prin posibilitatea, fie și îndepărtată, de a-i pune capăt își poate elibera bucuria pe care o închide în sine. Agathe fu liniștită când ochii ei întâlniră micul obiect metalic care, în incertitudinea cu care se confrunta, părea un *porte-bonheur*, un talisman.

Ceea ce nu înseamnă câtuși de puțin că Agathe ar fi avut în acea perioadă intenția de a-și lua viața. Dimpotrivă, ea se temea de moarte la fel cum se teme orice tânăr când, de exemplu, seara, înainte de a adormi după o zi petrecută în condiții de sănătate perfectă, întins în pat simte că-i vine gândul : este inevitabil ca într-o zi la fel de frumoasă ca aceea de azi eu să fiu mort. Faptul de a fi obligat să asiști la moartea altcuiva nu dă nimănui gustul de a muri, iar moartea tatălui ei o chinuise cu impresii a căror oroare îi revenea mereu în minte de când, după plecarea fratelui ei, rămăsese singură în casă. Dar : „Sunt oarecum moartă" – senzația aceasta Agathe o avea des, și tocmai în asemenea clipe, când cu puțin înainte fusese conștientă de alcătuirea armonioasă și de sănătatea trupului ei tânăr, de frumusețea încordată care în coerența ei tainică este la fel de nemotivată ca descompunerea elementelor în moarte, ea aluneca ușor din starea de securitate fericită într-una de frică, de uimire și de amuțire, așa cum o simți când dintr-o

cameră plină de viață ieși deodată sub licărirea stelelor. Fără să mai țină seama de proiectele care se agitau în ea și în ciuda satisfacției pe care o trăia pentru că reușise să se salveze dintr-o viață ratată, se simțea acum oarecum desprinsă de sine și legată doar de limitele nelămurite ale sinelui. Se gândea cu indiferență la moarte ca la o stare în care ființa e înălțată mai presus de truda și închipuirile vane, imaginându-și-o ca o tandră alunecare în somn : ești întins în mâna Domnului, iar mâna aceasta este ca un leagăn, ca un hamac legat de doi arbori mari, pe care vântul îl leagănă ușor. Își imagina moartea ca pe o acalmie obosită, eliberată de dorințe și efort, de concentrare și cumpănire, asemănătoare acelei plăcute neputințe pe care o simți în degete atunci când somnul le desprinde cu toată precauția de ultimul lucru pe care s-ar mai fi încleștat. Fără îndoială că își făcuse însă astfel o reprezentare cu totul comodă și tolerantă despre moarte, așa cum convine nevoilor cuiva care nu e dispus favorabil să accepte eforturile vieții și până la urmă o înveseli gândul că toate acestea o făceau să-și amintească de canapeaua pe care pusese să o instaleze în severul salon părintesc ca să poată să citească întinsă acolo, singura schimbare produsă de ea din proprie inițiativă.

Cu toate acestea, gândul de a renunța la viață era pentru Agathe cu totul altceva decât un simplu joc. Ei i se părea profund credibil că după agitația decepționantă ar fi trebuit să urmeze o stare a cărei liniște dătătoare de fericire căpăta fără voie în imaginația ei un fel de substanțialitate trupească. O simțea astfel pentru că nu avea nici un fel de nevoie de a-și hrăni iluzia palpitantă că lumea ar putea fi îndreptată și se simțea pregătită în orice moment să renunțe cu totul la participarea ei la această viață, în măsura în care așa ceva s-ar fi putut întâmpla într-un mod agreabil ; pe lângă aceasta, prin boala ciudată de care suferise la limita între copilărie și adolescență, ea avusese o anumită întâlnire cu moartea. Pe atunci – într-o pierdere abia perceptibilă a puterilor, care părea să se insinueze în

cea mai mică unitate de timp și care în totul se petrecea totuși cu o repeziciune irezistibilă – de la o zi la alta tot mai multe părți ale trupului ei se desprindeau de sub controlul ei și erau reduse la inerție; dar, în același ritm cu decăderea și retragerea vieții, se deșteptase în ea o aspirație necunoscută, de neuitat, care izgonea din maladie toate neliniștile și spaimele, era o stare ciudat de densă, prin care exercita o anumită putere asupra adulților, tot mai nesiguri, din jurul ei. Nu e cu neputință ca acest avantaj descoperit atunci în condiții atât de impresionante să fi constituit mai târziu centrul disponibilității ei sufletești de a se sustrage într-un fel asemănător vieții ale cărei emoții, dintr-un motiv sau altul, nu ar mai fi corespuns așteptărilor; dar e mai probabil că lucrurile se prezentau tocmai invers și că acea boală, prin care ea fusese în stare să se sustragă exigențelor școlii și ale casei părintești, constituise prima exteriorizare a relațiilor sale cu lumea, relații transparente, străbătute parcă de raze de emoții, pe atunci necunoscute ei. Căci Agathe se percepea, conform unei mentalități fundamental simple, ca fiind caldă, plină de viață, predispusă la bună dispoziție și ușor de mulțumit, cum de altfel se și adaptase mai târziu în cele mai diferite împrejurări ale vieții; nici nu se produsese nicicând în ce o privea acea scufundare în indiferență care li se întâmplă femeilor incapabile să-și îndure dezamăgirea. Dar în plină desfășurare a unui acces de râsete sau în agitația unei aventuri senzuale, care se continua cu toate acestea, intervenea o senzație de depreciere, care făcea ca fiecare fibră a trupului ei să fi fost obosită și dornică de o schimbare; acelui altceva i se potrivea termenul de neant.

Acel neant avea un conținut definit, chiar dacă indefinibil. Multă vreme își repetase în diverse împrejurări fraza lui Novalis: „Ce pot eu face deci pentru sufletul meu, care sălășluiește în mine ca o enigmă nerezolvată? Care-i permite omului vizibil o libertate discreționară pentru că nu-l poate stăpâni în nici un fel?“ Însă lumina pâlpâitoare a

acelei fraze se stingea după ce o străfulgera, de fiecare dată instaurându-se iarăşi întunecimea, căci ea nu credea în existenţa unui suflet; i se părea a fi ceva pretenţios şi mult prea precis pentru persoana ei. Dar ea putea crede la fel de puţin în lumea pământească. Pentru a se înţelege cum se cuvine o asemenea dispoziţie e suficient să conştientizăm faptul că deturnarea de la ordinea pământească fără credinţă la cea suprapământească este ceva cât se poate de firesc, căci în fiecare minte se impune, pe lângă gândirea logică, cu simţul său riguros şi elementar de ordine, care este o oglindire a relaţiilor exterioare, şi o gândire afectivă, a cărei logică, în măsura în care poate fi adusă în discuţie, corespunde particularităţilor sentimentelor, pasiunilor şi stărilor de spirit; astfel încât legile celor două moduri de gândire au stabilit între ele aproximativ aceleaşi raporturi ca între legile de funcţionare ale unui gater, unde scândurile sunt ajustate şi aşezate ordonat pentru expediere, şi cele ale întunecatelor îmbinări şi împletiri ale pădurii, cu murmurele şi foşnetele ei. Cum materia gândirii noastre nu este în nici un caz cu totul independentă de stările gândirii, nu numai că în fiecare fiinţă omenească cele două moduri de gândire ajung să se întrepătrundă, ci ele reuşesc chiar până la un anumit punct să-l confrunte cu două lumi opuse, înainte şi după acea „clipă dintâi, misterioasă şi indescriptibilă" despre care un cunoscut gânditor religios a susţinut că o trăia în fiecare percepţie sensibilă, anterior momentului când sentimentul şi contemplaţia devin divergente şi se poziţionează pe locurile în care suntem obişnuiţi să le găsim: ca pe un obiect în spaţiu şi o meditaţie, care acum îi devin intrinseci observatorului.

Oricum s-ar alcătui relaţia între obiecte şi sentiment în imaginea elaborată despre lume a omului civilizat, oricine cunoaşte totuşi momentele exaltate în care nu s-a produs încă o scindare, ca şi când apele nu s-ar fi despărţit de uscat şi valurile emoţiilor şi sentimentelor s-ar mai afla la acelaşi orizont cu proeminenţele şi profunzimile din care

este constituită înfățișarea lucrurilor. Nici măcar nu ar fi nevoie să se presupună că Agathe ar fi trăit asemenea clipe neobișnuit de frecvent și de intens, pur și simplu ea le percepea mai pregnant sau, dacă vrem, mai superstițios, căci era totdeauna gata să creadă și apoi să nu creadă în lume, așa cum se petrecuse în timpul școlii și cum nu se dezvățase să practice nici mai târziu, când ajunsese să aibă de a face îndeaproape cu logica bărbaților. În acest sens, care este foarte departe de arbitrar și de capriciu, Agathe, dacă ar fi fost mai sigură pe ea însăși, ar fi putut emite pretenția de a se defini pe sine însăși ca fiind cea mai ilogică dintre femei. Dar nu-i trecuse niciodată prin minte ideea de a vedea în sentimentele acelea deturnate dinspre lume, pe care le trăia ea, ceva mai mult decât o bizarerie personală. De-abia prin întâlnirea cu fratele ei se produsese în sinea ei o transformare. În încăperile pustii acum, cu totul adâncite în umbra singurătății, unde cu puțin timp înainte răsunaseră conversații și care fuseseră pline de un sentiment al comuniunii pătrunzând până în străfundurile sufletului, se pierdea de la sine deosebirea dintre separarea fizică și prezența spirituală, iar Agathe simțea, în timp ce zilele se scurgeau fără nici un punct de reper, mai intens și mai pătrunzător decât trăise vreodată, fascinația deosebită a omniprezenței și atotputerniciei, legată de pătrunderea lumii percepute senzorial în lumea percepțiilor. I se părea atunci că atenția i se deschidea nu în simțuri, ci de-a dreptul în forul ei interior, pe care nu mai venea să-l convingă nimic altceva decât ceea ce lumina asemănător și avea impresia, dincolo de propria ei ignoranță, pentru care își exprima de obicei regretul, că înțelege în ecoul cuvintelor auzite de la fratele ei tot ceea ce era de înțeles, fără să fie nevoită să se mai gândească la ele. Cum în felul acesta spiritul ei era atât de plin de el însuși încât până și ideea cea mai vie dobândea ceva din plutirea tăcută a unei amintiri, tot ceea ce i se întâmpla se extindea până la proporțiile unui prezent lipsit de orice limite; ori

de câte ori întreprindea câte ceva, rezultatul era că între ea, cea care înfăptuia acel lucru, și ceea ce era înfăptuit se topea, la drept vorbind, doar o linie de separație și gestul făcut de ea părea să fie drumul pe care lucrurile înseși veneau spre ea, dacă ea ar fi întins doar brațul spre ele. Acea blândă putere, cunoștințele ei și prezentul grăitor al lumii erau însă, după cum vedea când se întreba surâzând ce făcea, aproape cu neputință de deosebit de absența, neputința și profunda mutenie a spiritului. Amplificându-și doar foarte puțin senzațiile, Agathe ar fi putut spune despre sine că acum ea însăși nu mai știa unde se afla. Se simțea înconjurată din toate părțile de o imobilitate în care avea conștiința că este totodată prada unei exaltări și a unei extincții. Ar fi putut spune: m-am îndrăgostit, dar nu știu de cine. O intenție inechivocă, a cărei lipsă o resimțise de altfel totdeauna, o cuprindea acum, dar nu știa ce să întreprindă în acea stare de limpezime, căci tot ceea ce fusese bine și rău în viața ei era fără semnificație.

Astfel că nu numai când contempla capsula cu otravă, ci aproape în fiecare zi, Agathe se gândea că ar fi vrut să moară sau că fericirea de a muri trebuia să fie asemenea fericirii în care își trăia acele zile, în vreme ce aștepta să plece după fratele ei și între timp făcea acel lucru la care el o conjurase să renunțe. Nu-și putea imagina ce avea să se întâmple îndată ce va fi ajuns la fratele ei în capitală. Își amintea, aproape reproșându-i, că el o lăsase uneori să înțeleagă din spusele lui indiferente că se aștepta ca ea să repurteze acolo succese și că avea să-și găsească repede un alt soț sau cel puțin un iubit; căci tocmai acest lucru nu avea să se întâmple, ea știa prea bine, cu precădere așa ceva nu! Dragostea, copiii, zilele frumoase, o societate veselă, călătorii și puțină artă – viața frumoasă e un lucru atât de simplu și ea înțelegea lejeritatea cu care se complăcea el și la care nici ea însăși nu era insensibilă. Dar, oricât ar fi fost de dispusă să se considere pe sine însăși inutilă, Agathe purta totuși în adâncul ei întregul dispreț

al ființei născute pentru revoltă împotriva unei asemenea simplități prea mărginite. Recunoștea aici impostura. Viața care emitea pretenția de a fi fost trăită din plin este în realitate fără noimă, ca o poezie fără rimă, îi lipsește totdeauna ceva până la urmă și la capătul ei, în accepția proprie a termenului, la moarte, se constată această lipsă. Este ceva – își căuta acum cuvintele – ceva ca o adunătură de obiecte pe care nu le-a strâns laolaltă nici o voință superioară; ceva neîmplinit în abundența sa, contrariul simplității, doar o confuzie pe care o accepți cu bucuria obișnuinței! Fără tranziție, gândi: „E ca o droaie de copii necunoscuți pe care-i urmărești cu o cordialitate pe care te silești singură să o simți și totodată plină de o neliniște ce ia amploare pentru că nu reușești să-l identifici pe al tău printre ei".

O liniștea gândul că se hotărâse să-și pună capăt zilelor dacă nici după acea ultimă schimbare care i s-ar mai fi putut întâmpla viața ei nu avea să devină alta. Ca la fermentarea vinului, simțea fierbând în ea nădejdea că moartea și spaima nu aveau să fie ultimul cuvânt al adevărului. Nu simțea nici nevoia să se gândească la acele aspecte. Simțea chiar o angoasă în fața acelei nevoi, căreia Ulrich îi ceda cu atâta ușurință, și era o angoasă combativă. Căci intuia, firește, că tot ceea ce o cuprindea cu atâta forță nu era cu totul în afara bănuielii că ar fi putut fi vorba doar de o aparență. Dar la fel de sigur era că acea aparență conținea și o realitate fluidă, diluată; poate o realitate care nu se solidificase îndeajuns spre a deveni pământ, se gândea ea. În răstimpul uneia din acele clipe miraculoase, în care locul unde se afla părea să se destrame în incertitudine, reuși să creadă că în spatele ei, în aceeași încăpere, acolo unde privirea n-ar fi ajuns să pătrundă niciodată, era poate Dumnezeu. Se înspăimântă față de un asemenea preaplin. Un spațiu larg, un vid care o umplea de fiori, o străbătu dintr-odată, o strălucire fără margini îi întunecă spiritul și-i înfricoșă inima. Tinerețea ei – care era cu

ușurință gata să se cufunde în asemenea neliniști cum sunt cele provocate de lipsa de experiență – îi șoptea că se afla în primejdia de a lăsa să se agraveze începuturile unei crize delirante. Dorea cu toată puterea să se întoarcă. Își afirmă singură cu violență că ea nici nu credea în Dumnezeu. Cu adevărat nu credea, de când fusese învățată să creadă, ceea ce era o urmare a neîncrederii pe care o simțea față de toate lucrurile pe care fusese silită să le învețe. Era foarte departe de a fi religioasă în acel sens precis care tinde spre o convingere suprapământeană sau pur și simplu morală. Dar, epuizată și simțind că tremură, trebui după o vreme să-și mărturisească din nou că-l simțise pe „Dumnezeu" la fel de limpede ca și cum un om s-ar fi oprit în picioare în spatele ei și i-ar fi așezat o mantie pe umeri.

După ce meditase îndeajuns și își recăpătase sângele rece, își dădu seama că semnificația celor trăite de ea nu consta câtuși de puțin în acea „eclipsă de soare" pe care o suferiseră sentimentele ei, ci fusese în primul rând una de ordin moral. O schimbare bruscă a stării ei intime de spirit și, în dependență de aceasta, a tuturor relațiilor ei cu lumea îi dăruise pentru o clipă acea „unitate a conștiinței cu simțurile" pe care până atunci o cunoscuse doar în presimțiri atât de nelămurite încât de-abia dacă ajungeau să imprime vieții obișnuite o nuanță de dezolare și de tristețe pasionată, fie că Agathe ar fi încercat să facă ceva bun sau ceva rău. Avea acum impresia că acea schimbare rezida într-un fel de revărsare incomparabilă pornind atât de la cele din jur înspre ea, cât și dinspre ea spre cele din jur, ceea ce o făcea să se contopească întreagă și să fie una în modul cel mai semnificativ cu putință cu mișcările infinitezimale ale spiritului, astfel încât aproape că nu mai putea să se deosebească pe ea însăși de obiectele din jur. Obiectele din jur erau străbătute și îmbibate de simțăminte și simțămintele de obiecte, în chip atât de convingător încât Agathe intuia faptul că nimic din ceea ce până atunci

numise propriile ei convingeri nu mai însemna nimic pentru ea, nu o mai atingea cu nimic. Întâmplarea respectivă se petrecuse în împrejurări care în optica uzuală ar fi exclus posibilitatea ca ea să fi fost convinsă de ceva.

Astfel că semnificația stărilor care o cotropiseră în acea singurătate nu consta în rolul care din punct de vedere psihologic ar fi fost interpretat ca un indiciu al unei personalități hipersensibile sau instabile, căci nu era vorba aici de persoana ei, ci de generalitate și de raporturile persoanei cu generalitatea. Pe bună dreptate, Agathe considera aceste raporturi ca fiind de natură morală, în sensul că ea, o tânără femeie cunoscând experiențele dezamăgirii, își spunea că dacă ar fi reușit să trăiască mereu ca în acele momente de excepție și dacă n-ar fi fost prea slabă pentru a se menține în asemenea stări, atunci i-ar fi fost cu putință să iubească lumea și să se integreze în lume cu toată bunăvoința ; altminteri, adăuga, n-ar fi fost cu putință să mai trăiască ! Acum o cuprinsese o dorință vie de a se reîntoarce într-o asemenea stare, însă clipele de mare exaltare nu permit să fie recâștigate cu forța ; cu claritatea pe care o capătă o zi cu lumină lividă după ce a apus soarele, ea deveni conștientă, odată ce înțelese zădărnicia eforturilor ei furtunoase, de faptul că singurul lucru pe care-l mai aștepta într-adevăr și cu o nerăbdare abia disimulată de la singurătatea ei actuală ar fi fost această perspectivă ciudată, descrisă odată, pe jumătate în glumă, de fratele ei sub denumirea de Împărăție Milenară. S-ar fi putut alege la fel de bine și un alt cuvânt, căci pentru Agathe nu însemna altceva decât ecoul convingător și încărcat de certitudinea a ceva ce urma să vină. Ea însăși n-ar fi îndrăznit să afirme nimic asemănător. Nu știa sigur nici măcar dacă ar fi fost cu adevărat cu putință. În ultimă instanță, nici nu știa ce reprezenta. În clipa aceea uitase iarăși toate cuvintele prin care fratele ei dovedea că, dincolo de tot ceea ce îi umplea ei spiritul doar cu o ceață luminoasă, potențialitatea se extindea tot mai departe în nemărginit.

Dar câtă vreme fusese alături de el, avusese sentimentul că din cuvintele lui se alcătuia un ţinut şi se alcătuia anume nu în mintea ei, ci, în adevăratul înţeles al cuvântului, pe sub tălpile ei. Tocmai faptul că el vorbea doar ironic, precum şi alternanţa lui între răceală şi emoţie care o tulburase adeseori înainte, o bucurau pe Agathe în izolarea ei de acum, conferindu-i parcă o garanţie că cele spuse erau adevărate, aşa cum stările de spirit neprielnice şi mohorâte sunt mai convingătoare decât cele de bună dispoziţie. „Probabil că m-am gândit la moarte doar pentru că mi-era teamă că el nu vorbise îndeajuns de serios", îşi mărturisi ea.

Ultima zi pe care urma să o petreacă în singurătate o luase prin surprindere; dintr-odată casa se afla în deplină ordine şi curăţenie şi nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să înmâneze cheile perechii de bătrâni care, potrivit dispoziţiilor testamentare, urmau să locuiască în dependinţele pentru slujitori până avea să se găsească un nou proprietar. Agathe refuzase să se mute la hotel şi preferase să rămână la locul ei până la plecarea care urma să aibă loc între miezul nopţii şi zorii zilei. Totul în casă era împachetat şi acoperit cu huse. Mai ardeau doar lămpile strict necesare. Nişte lăzi strânse unele lângă celelalte alcătuiau masa şi scaunul. Ceruse să i se servească cina pe marginea unei grămezi de lăzi aşezate unele peste altele în formă de zigurat. Bătrânul servitor al tatălui ei pendula cu vesela printre umbre şi lumini; el şi soţia sa nu acceptaseră să-şi părăsească vechea lor bucătărie, pentru ca stimata doamnă tânără, cum îi spuneau ei, să nu fie neîngrijit servită când lua masa pentru ultima oară în casa părintească. Dintr-odată, abandonând gândurile care o însoţiseră în zilele din urmă, Agathe se întrebă: „Oare au băgat de seamă ceva?!". S-ar fi putut ca ea să nu fi distrus toate hârtiile pe care făcuse exerciţiile de scris şi bruioanele pentru falsificarea testamentului. O cuprinseră fiori îngheţaţi de spaimă, spaima aceea grea, de coşmar,

care apasă pe toate mădularele, spaima avară a realității, care nu-i dăruiește nimic spiritului, ci doar smulge din el. În clipa aceea simți în ea cu o putere vie dorința redeșteptată de a trăi. Se răzvrătea din toate puterile împotriva eventualității de a fi împiedicată. Când bătrânul servitor reveni cu un alt fel de mâncare, ea îl cercetă cu decizia de a-i citi pe față. Dar bătrânul se mișca impasibil cu surâsul lui prudent, căci el simțea ceva amuțit și solemn în atmosfera încăperii. Ea nu putea pătrunde în lumea lui cum nu ar fi putut trece printr-un zid și nu știa dacă în spatele acelei străluciri oarbe mai era cu adevărat ceva în el. Simțea la rândul ei ceva mut, solemn și trist. El fusese dintotdeauna confidentul tatălui ei, nepregetând niciodată să-i aducă la cunoștință orice secret al copiilor lui pe care ajungea să-l afle; însă Agathe se născuse în acea casă și tot ceea ce se petrecuse de atunci încoace se sfârșea acum. Luă hotărârea să-i dea un mic dar în bani și, cuprinsă o clipă de o slăbiciune neașteptată, se decise să-i spună că o făcea în numele profesorului Hagauer, se gândise astfel nu din viclenie, ci dintr-un sentiment de penitență și dorind să nu neglijeze nimic din ce se cuvenea, deși îi era evident că un asemenea gest era deplasat și superstițios. Înainte ca bătrânul să revină, ea mai scoase cele două mici medalioane diferite, iar pe cel cuprinzând portretul neuitatului ei iubit îl împinse, după ce mai contemplase pentru ultima dată imaginea tânărului, sub capacul unei lăzi prost bătute în cuie, care urma să mai rămână acolo un timp nedeterminat și care conținea, după cât se părea, veselă de bucătărie și corpuri de iluminat, căci auzi metalul sunând pe metal atunci când obiectul căzu înăuntru așa cum cad crengile unui copac; însă micul medalion cu capsula cu otravă îl prinse în locul unde purtase înainte portretul.

„Ce demodată sunt!" gândi surâzând – „desigur că există lucruri mai importante decât poveștile de dragoste!", însă de fapt nu credea ceea ce afirma.

În clipa aceea s-ar fi putut spune la fel de puțin dacă ea refuza să intre în relații prohibitive cu fratele ei sau dacă dorea acel fapt. Avea să depindă de viitor; însă în starea ei de spirit actuală nu era nimic de genul unei decizii într-o asemenea problemă.

Lumina ornamenta scândurile între care era ea așezată cu alb țipător și cu negru profund. Iar o mască tragică asemănătoare, care conferea o nuanță sinistră semnificației de altfel foarte simple, purta și gândul că acum își petrecea ultima seară în casa unde fusese născută de o femeie de care ea nu-și putuse aminti niciodată și care-l născuse de asemenea și pe Ulrich. O impresie străveche i se strecurase acum în inimă, în jurul ei erau niște clovni cu fețele sobre ca moartea și cu instrumente ciudate în mâini. Începură să cânte la ele. Agathe identifică un vis cu ochii deschiși din copilărie. Nu auzea muzica, dar toți clovnii aceia o priveau pe ea. Își spuse că în clipa aceea moartea ei n-ar fi fost pentru nimeni și nimic o pierdere, iar pentru ea însăși n-ar fi însemnat poate decât încheierea exterioară a unei stări muribunde lăuntrice. Astfel se gândea în vreme ce clovnii își înălțau tonurile cântecului până la tavan, i se părea că era așezată într-o arenă presărată cu rumeguș a unui circ și lacrimile îi alunecau peste degete. Era o senzație de absurditate profundă, pe care înainte vreme, în adolescență, o trăise adeseori și se gândea acum: „Am rămas adică tot atât de copilăroasă până astăzi?", ceea ce însă nu o împiedica în același timp să se gândească la acel fapt anume, care acum, printre lacrimi, i se părea că luase o amploare nemăsurată, că, din primul ceas al revederii cu fratele ei, își ieșiseră în față îmbrăcați în costume de clovni. „Ce poate să însemne faptul că tocmai de fratele meu se leagă ceea ce simt acum?" se întrebă. Ajunse să plângă cu adevărat. N-ar fi putut atribui nici un alt motiv pentru acea întâmplare decât că ar fi fost tocmai din preaplinul inimii și scutură energic din cap, ca și când ar fi fost ceva în el pe care ea nu-l putea nici desface, nici aduna laolaltă.

Atunci, cu o simplitate cât se poate de firească, își spuse că fără îndoială Ulrich avea să găsească răspuns la toate și medita astfel când bătrânul reveni și o privi, el însuși emoționat, în emoția ei.

— Tânăra doamnă... spuse el, clătinând la rândul său din cap.

Agathe îl privi absentă, dar când înțelese că regretul lui se datora greșitei înțelegeri a tristeții ei puerile, se trezi din nou în ea răzvrătirea propriei ei tinereți.

— Aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările. Iar dacă nu mai ai nimic de aruncat, nu te mai gândi nici măcar la giulgiu și aruncă-te despuiat în foc! îi spuse bătrânului.

Era o zicală veche pe care i-o citise încântat Ulrich și bătrânul servitor surâse observând elanul serios și blând al acelor cuvinte pe care ea i le spusese cu ochii tremurându-i în lacrimi, cu un rudiment de surâs înțelegător în priviri pe când urmărea gestul stăpânei sale care voia să-i explice situația inducându-l în eroare, indicând cu mâna spre lăzile suprapuse care alcătuiau parcă un rug. La cuvântul giulgiu bătrânul aprobase cu înțelegere din cap, gata s-o urmărească, cu toate că înțelesul cuvintelor îi era încă nelămurit; dar când ea rosti cuvântul „despuiat" el tresări, iar când Agathe repetă zicala, chipul îi încremeni în masca politicoasă a servitorului de nădejde a cărui expresie conferă asigurarea că el nu vrea nici să vadă, nici să audă, nici să judece.

Câtă vreme servise pe lângă bătrânul domn, acest cuvânt nu fusese rostit nici o singură dată în fața lui, cel mult se spusese „dezbrăcat"; dar tinerii erau altfel în acele zile și fără îndoială că el nu ar mai fi fost în stare să-i servească în mod mulțumitor. Cu liniștea solemnă a unei zile de sărbătoare, el simțea acum că drumul carierei lui ajunsese la capăt. Ultimul gând al Agathei înainte de plecare fu însă „Dar Ulrich ar arunca oare în foc totul?".

22

De la critica lui Koniatowski pe marginea teoremei lui Danielli la păcatul originar. De la păcatul originar la enigma emoțiilor surorii

Starea de spirit în care Ulrich ieșise în stradă, părăsind palatul contelui Leinsdorf, semăna cu senzația prozaică de foame; se opri în fața unui panou cu afișe și-și potoli foamea de normalitate burgheză cu anunțurile și reclamele de acolo. Panoul înalt de mai mulți metri era acoperit cu cuvinte. „La drept vorbind am putea să acceptăm – îi trecu prin minte – că tocmai cuvintele acestea care se repetă la fiecare colț și la fiecare capăt de stradă al orașului au valoare de cunoaștere". I se păreau înrudite cu întorsăturile consacrate de fraze care sunt rostite de personajele romanelor preferate, în împrejurări de viață pentru ele importante, și citi: „Ați purtat vreodată ceva atât de plăcut și de practic cum sunt ciorapii de mătase Topinam?", „Alteța Sa se amuză", „Se pregătește o nouă noapte a Sfântului Bartolomeu", „Vă simțiți în largul dvs. la Calul Murg", „Plăceri îndrăznețe și dancing la Calul Roib". Alături îl frapa un afiș politic „Mașinațiuni criminale"; dar nu era vorba de Acțiunea Paralelă, ci de prețul pâinii. Se întoarse pe călcâie și după câțiva metri se opri să privească în vitrina unei librării. „Noua operă a marelui poet", citi pe o pancartă așezată alături de cincisprezece volume identice, frumos aliniate. În fața acestei pancarte, în celălalt colț al vitrinei era o copie identică și cu text tipărit referindu-se la o operă: „Domnii și doamnele se cufundă cu egală încordare în *Turnul Babel al iubirii*, de..."

„Marele autor?“ se gândea Ulrich. Își amintea că citise o singură carte a acestuia și își spusese că nu ar mai fi avut nevoie să citească vreodată o a doua; de atunci însă omul devenise totuși renumit. În fața acestei vitrine a spiritului german, lui Ulrich îi veni în minte o poreclă a soldaților: „Mortadella!“. Așa fusese poreclit pe vremea stagiului lui militar un general de divizie prea puțin iubit, după salamul italian bine apreciat, iar cine întreba de subînțelesul acestui joc de cuvinte primea răspunsul: „O parte porc, o parte măgar“. Ulrich ar fi continuat acum, înveselit, această comparație dacă n-ar fi fost întrerupt de o femeie care i se adresă cu cuvintele:

— Așteptați și dumneavoastră tramvaiul?

Astfel descoperi că nu se mai afla în fața librăriei. Nu-și dăduse seama nici că între timp se oprise nemișcat lângă tăblița indicatoare a unei stații de tramvai. Doamna care-l făcuse să remarce acest fapt purta un rucsac și ochelari; era o astronomă pe care o cunoștea, asistentă la institut, una din puținele femei care realizaseră ceva important în acea disciplină tipic masculină. El îi privi nasul și pungile de sub ochi, care, prin efortul obișnuit, de zi cu zi, al meditației, dobândiseră ceva din aspectul foilor protectoare de gutapercă; apoi înregistră în partea de jos fusta scurtă de loden și în cea de sus o pană de cocoș de munte în vârful pălăriei verzi care-i plutea pe deasupra chipului erudit și surâse.

— Vă duceți la munte? întrebă.

Domnișoara doctor Strastil se ducea trei zile la munte „ca să se destindă“.

— Ce spuneți despre lucrarea lui Koniatowski? îl întrebă ea pe Ulrich.

Ulrich nu răspunse.

— Kneppler are să se înfurie, spuse ea. Dar critica pe care o aduce Koniatowski deducției lui Kneppler de pe urma principiului lui Danielli este interesantă; nu sunteți de aceeași părere? Credeți că o asemenea deducție e plauzibilă?

Ulrich ridică din umeri.

El făcea parte dintre acei matematicieni care sunt denumiți logicieni, care în general găsesc că nimic nu e corect și care se străduiesc să creeze o nouă axiomatică. Dar el nu considera nici logica logicienilor ca fiind cu totul corectă. Dacă ar fi continuat să lucreze în domeniul lui s-ar fi reîntors la Aristotel; în privința aceasta își formase propriile păreri.

— Cu toate acestea eu consider deducția lui Kneppler nu eronată, ci pur și simplu falsă, afirmă *Doktor* Strastil.

Ar fi putut spune la fel de bine că ea considera deducția respectivă drept eronată, în părțile ei esențiale nefiind însă falsă; ea știa ce voia să spună, însă în vorbirea obișnuită, unde cuvintele nu sunt bine definite, nimeni nu se poate exprima fără echivoc; sub pălăria ei de drumeție se agita, în vreme ce ea recurgea la acest limbaj de vacanță, ceva din orgoliul anxios pe care trebuie că lumea senzuală a laicilor îl stârnește în sufletul unui călugăr când se aventurează părăsindu-și în chip imprudent mânăstirea.

Ulrich urcă împreună cu domnișoara Strastil în tramvai; nici el nu știa de ce. Poate pentru că i se părea atât de importantă critica formulată de Koniatowski la adresa lui Kneppler. Poate că ar fi vrut să vorbească acum cu ea despre literatură, la care ea nu se pricepea absolut deloc.

— Ce veți face la munte? întrebă el.

Voia să urce pe Hochschwab.

— Veți găsi acolo încă prea multă zăpadă. Nu se mai poate urca cu schiurile, iar fără schiuri nu e încă momentul, încercă s-o oprească, el cunoscând bine munții.

— Atunci rămân în vale, explică domnișoara Strastil. Am mai stat odată trei zile în cabanele de pe Färsenalm, acolo, chiar la începutul urcușului. Nu vreau decât să savurez un pic natura!

Figura pe care o făcu distinsa astronomă la cuvântul natură îl determină pe Ulrich să își pună întrebarea de ce, la urma urmei, își dorea ea să iasă în natură.

Domnișoara doctor Strastil se indignă sincer. Putea să stea în acele trei zile întinsă acolo la cabană, fără să se miște; ca o stâncă! afirmă ea.

— Îndeosebi pentru că sunteți om de știință! sugeră Ulrich. Un țăran s-ar plictisi!

Domnișoara doctor Strastil nu era de acord. Ea îi vorbi de miile de oameni care în fiecare zi de sărbătoare ies în natură mergând pe jos, cu bicicleta, cu vaporul.

Ulrich îi vorbi despre fuga de la țară a țăranilor, care trag către oraș.

Domnișoara Strastil își exprimă îndoiala că el ar fi avut măcar o sensibilitate elementară.

Ulrich afirmă că, în afară de mâncare și de dragoste, elementar ar mai fi fost confortul, însă nu vacanțele pe munte. Sensibilitatea naturală care, după cum se spune, duce la așa ceva ar fi mai degrabă rousseauism modern, o comportare distorsionată și sentimentală. Simțea că nu se exprima deloc adecvat, îi era indiferent ce spunea, continua doar pentru că ceea ce spunea acum nu era deloc ceea ce ar fi vrut să exprime. Domnișoara Strastil îi aruncă o privire bănuitoare. Nu era în stare să-l înțeleagă; bogata ei experiență în ce privea gândirea în concepte pure nu o ajuta cu nimic, nu putea nici să disocieze, nici să combine imaginile pe care el părea să le proiecteze pur și simplu la întâmplare în jurul lui; presupunea că vorbește fără să gândească. Faptul că stătea acum să asculte asemenea cuvinte, având pălăria cu pană de cocoș pe cap, era singurul lucru care-i crea o anume satisfacție în acea întâlnire și-i confirma bucuria singurătății spre care se îndrepta în acea călătorie.

În clipa aceea privirea lui Ulrich căzu pe ziarul călătorului de alături și citi acolo cu litere mari în titlul unui articol: „Epoca pune întrebări, epoca dă răspunsuri"; ar fi putut să fie vorba de recomandarea unui aparat ortopedic sau a unei conferințe, nu se mai putea face deosebirea, însă gândurile îi țâșniră deodată pe făgașul de care avusese

nevoie. Interlocutoarea sa se străduia să fie obiectivă și-i mărturisi nesigură:

— Din păcate, eu mă pricep prea puțin la literatură, în domeniul nostru nu avem timp. Poate că nici nu cunosc operele cele mai importante. Dar, de exemplu – și aici pronunță un nume apreciat –, îmi dăruiește incredibil de mult. Găsesc că atunci când un poet ne face să simțim cu atâta putere viața este într-adevăr ceva magnific!

Cum însă Ulrich credea că profitase îndeajuns de legătura instituită în spiritul domnișoarei doctor Strastil între extraordinara dezvoltare a gândirii conceptuale și evidenta slăbiciune a inteligenței psihice, el se ridică înveselit, îi făcu în aceeași grabă colegei sale de vocație un compliment cam stângaci și coborî repede, pretextând că trecuse deja cu două stații de locul unde intenționa să coboare. Când se văzu în libertate, salută încă o dată, iar domnișoara Strastil își aminti că în ultima vreme auzise lucruri nefavorabile cu privire la lucrările lui și se simți mișcată de o emoție care-i urcă sângele în obraji, stârnită de cuvintele sale plăcute de despărțire, dar lucrul acela, potrivit convingerilor ei, nu era, la drept vorbind, de natură să-l ridice în ochii ei. El însă știa acum, și în același timp nu știa sigur, de ce anume gândurile sale se învârteau în jurul literaturii și ce căutau ele acolo, de la comparația aceea întreruptă cu salamul Mortadella și până la ispitirea inconștientă a domnișoarei Strastil spre a o determina la confidențe. La urma urmei, literatura nu-l mai interesa de când, pe la vârsta de douăzeci de ani, scrisese ultima poemă; oricum, pe vremuri, scrisul acesta în taină constituise o obișnuință practicată cu oarecare regularitate, iar el nu renunțase pentru că ar fi îmbătrânit sau ar fi constatat că avea prea puține înzestrări, ci din motive pentru care, sub imperiul actualelor impresii, ar fi preferat să folosească mai degrabă unul din cuvintele exprimând senzația de a se cufunda în gol după multe eforturi.

Ulrich făcea parte dintre acei amatori de cărți care nu mai percep imboldul să citească pentru că simt că întreaga activitate a scrisului și cititului devine ceva monstruos. „Dacă rezonabila Strastil vrea să fie făcută să simtă" reflectă el – („Are dreptate! Dacă aș fi contrazis-o mi-ar fi dat peste nas cu exemplul clasic și decisiv al muzicii!") – și, cum se întâmplă de obicei, el gândea în parte în cuvinte, în parte meditația acționa sub forma unor obiecții instinctive, tacite, la adresa conștiinței sale – „dacă, deci, înțeleapta domnișoară doctor Strastil ar dori să simtă, atunci problema s-ar reduce în ultimă instanță la lucrul spre care aspirăm cu toții, anume ca arta să-l miște pe om, să-l înfioare, să-l distreze, să-l surprindă, să-l facă să perceapă gânduri nobile sau, pe scurt, să-l facă într-adevăr să «trăiască», și el însuși să devină «viu» sau o «trăire»". Iar Ulrich nici nu voia de fapt să respingă cu totul acel simțământ. Într-o paranteză de gândire, care se încununa cu un amestec de ușoară emoție și ironie recalcitrantă, el medită: „Sentimentul e un lucru destul de rar. A apăra de frig o anumită înflăcărare a simțirii înseamnă probabil a apăra căldura de incubația din care ia naștere întreaga evoluție spirituală Iar dacă un om este smuls din confuzia intențiilor inteligente care-l prind în intricarea a nenumărate obiecte străine și ridicat pentru câteva clipe într-o stare de abandon absolut când, de exemplu, ascultă muzică, el se transpune în starea de viață a unei flori peste care se revarsă ploaia și lumina soarelui". Ar fi vrut să adauge că în pauzele și în odihna spiritului omenesc există o veșnicie „mai dăinuitoare" decât cea specifică spiritului activ; dar își dădu scama că folosise când termenul „sentiment", când pe cel de „trăire", ceea ce reprezenta o contradicție. Căci există și trăiri ale voinței! Există și trăiri ale faptei împinse la apogeu! E adevărat că se putea admite că fiecare din aceste trăiri, când atinge punctul culminant, incandescent, de amărăciune, reprezintă până la urmă tot un sentiment; dar atunci s-ar ivi contradicția că starea aceea de simțire ar fi în deplina ei puritate

o „odihnă", o epuizare a activității? Sau oare nu era o contradicție? Exista o ordine complexă minunată în care cea mai intensă activitate ar fi fost în centrul ei imobilă? S-a dovedit însă că acea suită de inspirații, de idei reprezenta mai puțin niște paranteze de gândire cât o gândire indezirabilă și, într-o împotrivire brusc manifestându-se împotriva turnurii sentimentale pe care o luaseră considerațiile în care se angajase, le retractă dintr-odată. Nu avea câtuși de puțin intenția să mediteze asupra anumitor stări de spirit, iar dacă ajungea să reflecteze asupra sentimentelor, nu voia ca el însuși să cadă pradă acestor sentimente.

În clipa aceea îi veni în gând că, la modul ideal și fără ocolișuri, lucrurile pe care le urmărise s-ar fi putut exprima prin actualitatea zadarnică sau prin instantaneitatea perpetuă a literaturii. Are oare literatura o finalitate? Sau nu este decât un monstruos ocol de la o trăire la alta și se întoarce mereu în ea însăși, sau este o chintesență a stărilor de excitație din care nu se mai ivește nimic definit? „Fără îndoială, o băltoacă", chibzuia el acum, „sugerează mai pregnant impresia adâncurilor decât oceanul, din simplul motiv că avem mai des prilejul să privim la băltoace decât la apele oceanelor". La fel i se părea că ar sta lucrurile și cu sentimentele, din același motiv sentimentele de toate zilele trec drept cele profunde. Preferința pentru simțire, pentru sentiment, caracteristică tuturor emotivilor, provine de asemenea de la dorința de a face să se simtă ceva și de a fi făcut să simtă ceva, care le este comună tuturor instituțiilor urmărind să slujească sentimentului, și are ca rezultat coborârea în rang și în esență a sentimentelor în profitul aparițiilor lor fugare și ca o stare personală, iar mai departe duce la acea platitudine, acea blocare a dezvoltării și acea totală lipsă de importanță pentru care nu lipsesc exemplele de ordin general. „Firește, o asemenea concepție – gândea Ulrich, completându-și meditația – va părea respingătoare pentru toți cei care se simt bine cu

sentimentele lor, asemenea cocoşului în penele sale, care caută să-şi mai sporească pe cât posibil bunăstarea susţinând că eternitatea începe cu fiecare personalitate". Avea reprezentarea clară a unei enorme inversiuni, o răsturnare de dimensiunile întregii umanităţi, dar nu reuşea să se exprime într-un fel care să-l mulţumească cu totul pentru că structura era mult prea complicată.

În timp ce reflecta astfel, observă tramvaiele care se apropiau şi aşteptă unul care să-l ducă cât mai aproape de centrul oraşului. Îi vedea pe oameni coborând şi urcând, privirea sa de cunoscător în problemele tehnice se juca distrată cu ciclicitatea proceselor de forjare şi turnare, de vălţuire şi de nituire, de asamblare şi prelucrare în atelier, de evoluţie istorică şi de realizare actuală din care se ivise invenţia unor asemenea barăci pe roţi puse la dispoziţia celor ce se slujeau de ele. „La urmă, o comisie a administraţiei tramvaielor se deplasează la fabrica de vagoane şi hotărăşte acolo în ce priveşte lemnăria, vopseaua, capitonarea scaunelor, locul rezemătorilor şi al suporturilor de susţinere a mâinii, al scrumierelor şi alte chestiuni de felul acesta", îşi imaginã el în treacăt, „şi tocmai nimicurile acestea sunt importante, culoarea roşie sau verde a caroseriilor e importantă, efortul calculat pentru a urca pe scara vagonului, şi acestea reprezintă singurul lucru care le rămâne lor din ceea ce se cheamă geniu şi pe care ei îl trăiesc. Aceasta le formează lor caracterul, le dăruieşte viteza sau comoditatea, îi face să simtă tramvaiele roşii ca fiind patria lor şi pe cele albastre ca fiind străine şi constituie acel miros inconfundabil, format din mici fapte, care li se impregnează secolelor în veşminte." Nu se putea nega, deci, iar faptul se lega deodată de ceea ce constituise cursul principal al gândurilor lui Ulrich, că în mare parte viaţa se revarsă în actualitatea lipsită de importanţă sau, dacă am vrea să ne exprimăm în limbaj tehnic, în realitate coeficienţii de eficienţă sufletească sunt foarte mici.

Deodată, în timp ce el percepea efortul făcut pentru a se propulsa în vagon, își spuse: „Trebuie să o determin pe Agathe să înțeleagă: morala este organizarea fiecărei stări momentane a vieții noastre într-o stare durabilă!". Acest enunț îi venise dintr-odată în gând sub forma unei definiții. Fără a fi pe deplin elaborat și articulat, acestui gând șlefuit și strălucitor în perfecțiunea lui îi precedară și îi urmară alte idei, întregindu-i înțelesul. Concomitent se iviră, nesigur concentrate, o concepție și o organizare strictă, o ierarhie gravă pentru acea inofensivă preocupare pe care o constituie simțirea; căci sentimentele trebuie ori să slujească, ori să aparțină unei stări extreme, împinse până la ultimele limite, care nu a fost încă descrisă cum se cuvine, nemărginită asemenea mării fără țărmuri. Ar fi trebuit oare definită ca fiind o idee, ca fiind o nostalgie? Ulrich fu silit să lase întrebarea fără răspuns, căci în clipa în care-i venise în minte numele Agathei, umbra ei îi întunecă mai departe gândurile. Ca totdeauna când se gândea la ea, avea impresia că în timpul petrecut alături de ea se arătase a fi fost într-o altă stare de spirit decât cea obișnuită. Știa, de asemenea, că voia cu ardoare să se reîntoarcă la acea stare. Însă aceeași amintire îl acoperi de rușine la gândul că avusese o atitudine acaparatoare, ridicolă, asemenea unui bețiv care, în confuzia lui, se aruncă la picioarele trecătorilor, pe care a doua zi nu mai îndrăznește să-i privească în ochi. Ținând seama de relațiile spirituale pline de măsură și sobrietate dintre frate și soră, o asemenea atitudine constituise o exagerare monstruoasă, iar dacă n-ar fi fost vorba de ceva cu totul absurd, ar fi trebuit desigur considerată ca un reflex al unor sentimente care nu-și găsiseră încă forma. Știa că Agathe trebuia să sosească peste câteva zile și el nu ar fi determinat-o să abandoneze nici o intenție. Comisese ea oare ceva nelegiuit? S-ar fi putut presupune că, odată temperată exaltarea capriciului ei de atunci, retractase totul. Dar un presentiment viu îl asigura că Agathe nu renunțase la intenția ei. Ar fi putut

s-o întrebe direct. Simțea iarăși că avea datoria să o avertizeze printr-o scrisoare. Dar în loc să ia în serios fie și o singură clipă această posibilitate, căuta să-și închipuie ce anume ar fi putut-o împinge pe Agathe spre comportarea ei neobișnuită; vedea un gest incredibil de violență prin care ea îi dăruia încrederea și se lăsa în seama lui. „Ea are foarte puțin simțul realității – recunoscu el –, dar are un fel cu totul minunat de a face ce vrea. Nechibzuit, s-ar putea spune; dar tocmai din cauza aceasta un fel de a fi în care nu s-a stins incandescența. Când e furioasă, vede roșu în fața ochilor." Surâse cu indulgență și privi în jur spre cei din tramvai. Gânduri urâte avea fiecare din ei, cu certitudine, fiecare și le reprima și nimeni nu le lua în nume de rău; dar nici unul nu avea asemenea gânduri în afara propriei sale ființe, într-o altă ființă care să le confere inaccesibilitatea fascinantă a unor evenimente petrecute în vis.

De când se oprise din scrierea scrisorii, Ulrich își dădu seama limpede pentru prima dată că nu mai avea de ales, ci că se găsea tocmai în acea stare în fața căreia mai ezita încă. Potrivit conceptelor sale, așa cum și le recunoștea – și își îngăduia echivocul prezumțios de a le denumi sacre –, eroarea comisă de Agathe nu putea fi regretată, ci remediată, făcută să fie cu adevărat bună, doar prin niște evenimente care să-i urmeze, ceea ce, de altfel, corespundea cu înțelesul originar al căinței, care este o stare a focului purificator, nu una de degradare. Despăgubirea incomodului soț al Agathei sau compensarea unor eventuale daune n-ar fi însemnat decât ștergerea unei datorii, deci doar acea dublă și paralizantă negație în care constă obișnuita bună purtare, care se echilibrează lăuntric. Pe de altă parte, ceea ce ar fi trebuit să i se întâmple lui Hagauer, cum ar fi fost „ridicarea" unei poveri de pe umeri, era însă cu putință numai dacă s-ar fi concentrat anume pentru el o mare emoție, un mare sentiment, ceea ce nu se putea imagina fără o senzație de spaimă. Așa că, în conformitate cu logica în

care Ulrich căuta să pătrundă, se putea repara altceva decât daunele, neîndoindu-se nici o clipă că acest altceva trebuia să constituie întreaga sa viaţă şi cea a surorii lui. „Grandilocvent spus – îşi mărturisi el – sensul ar fi: Saul nu şi-a îndreptat păcatele vechi, ci a devenit Pavel!" Împotriva acestei logici stranii sentimentul şi convingerile ridicau obiecţiile lor obişnuite, anume că ar fi fost mai convenabil şi nu ar fi dăunat cu nimic elanurilor viitoare dacă ar fi fost întâi reglate conturile cu cumnatul lui, urmând ca apoi să se gândească la o viaţă nouă. Acea morală care îl atrăgea într-atât nu era la urma urmei menită să facă ordine în problemele financiare şi în contradicţiile care decurgeau din ele. De aceea, la graniţa dintre această nouă viaţă şi cea cotidiană de acum trebuiau în chip necesar să se ridice cazuri insolubile şi pline de contradicţii, care era, firește, mai bine să nu fie lăsate să ajungă cazuri limită, ci trebuiau eliminate pe căile obişnuite şi prozaice ale decenţei. Dar şi în această privinţă Ulrich simţea din nou că nu puteau fi luate ca reper condiţiile obişnuite ale bunăstării, dacă s-ar fi dorit aventurarea în domeniul bunătăţii necondiţionate. Misiunea sa, de a face pasul în lumea nouă, nu părea să tolereze nici un amendament.

Ultima sa linie de apărare era ocupată de o puternică aversiune faţă de faptul că noţiuni cum ar fi fost sinele, sentimentele, bunătatea, bunătatea celuilalt, răul, pe care el le folosise din belşug, erau în realitate atât de personale şi în acelaşi timp intens subiective şi puţin generalizabile, cum la drept vorbind s-ar fi potrivit doar cu speculaţiile morale ale unor oameni cu mult mai tineri. I se întâmpla aşa cum li se va întâmpla desigur şi unora din cei care i-au urmărit povestea, şi anume că se oprea la unele cuvinte izolate şi se întreba: „Producerea sentimentelor şi efectele acestora?". Ce concepţie tehnicistă, raţionalistă, nerealistă sub aspect psihologic! „Morala ca problemă a unei stări dăinuitoare căreia să i se subordoneze toate stările particulare şi altceva nimic? Cât de inumane erau toate acestea!"

Privite cu ochii unui om raţional, toate păreau monstruos deformate, absurde. „Esenţa moralei nu se bazează pe nimic altceva decât pe faptul că sentimentele importante rămân mereu aceleaşi", reflectă Ulrich, „şi tot ceea ce are de făcut individul este să acţioneze în acord cu ele". Dar tocmai aici liniile trasate cu rigla şi cu compasul ale corpului în mişcare, incluzându-l pe Ulrich, se opriră într-un loc în care privirea sa, ieşind din cadrul mijlocului modern de transport şi participând încă involuntar la sistemul acestuia, căzu pe o coloană de piatră, aflată încă din epoca barocului la marginea străzii, astfel că deodată confortul tehnic inconştient acceptat al creaţiei raţionale intră în contradicţie violentă cu pasiunea dezlănţuită a gestului străvechi al statuii, sugerând poate o durere de stomac pietrificată. Efectul acestei ciocniri optice fu o confirmare neobişnuit de vehementă a gândurilor cărora Ulrich tocmai încercase să li se sustragă. S-ar fi putut oare exprima starea de confuzie a vieţii mai limpede decât prin imaginea oferită acestei priviri întâmplătoare? Fără ca gustul său să ia nici partea acestui *acum*, nici a acelui *altădată*, aşa cum se întâmpla de obicei în asemenea confruntări, spiritul său nu ezită nici o clipă să se simtă părăsit atât de prezentul cel nou, cât şi de trecutul cel vechi şi văzu aici doar demonstraţia grandioasă a unei probleme care, în esenţă, este o problemă morală. Nu reuşea să pună la îndoială faptul că acel caracter tranzitoriu şi efemer a ceea ce se cheamă stilul, cultura, voinţa unei epoci sau sentimentul vital, admirat ca atare, este în esenţă o manifestare a fragilităţii morale. Căci evaluată cu marile unităţi de măsură ale timpului această efemeritate nu înseamnă nimic altceva decât ceea ce s-ar întâmpla la scara redusă a vieţii personale dacă fiecare om şi-ar dezvolta în chip unilateral propriile capacităţi şi s-ar risipi în excese, fără a-şi impune vreodată măsura propriei voinţe, fără a se dezvolta până la întreaga formă coerentă ce i-ar fi proprie şi ar acţiona doar pradă pasiunilor incoerente, la întâmplare. Din cauza

aceasta, ceea ce se numește schimbare sau chiar progres al vremurilor i se părea a fi doar un concept pentru a spune că nici una din acele încercări nu ajunge până la punctul în care toate ar trebui să conveargă spre o convingere în măsură să cuprindă întregul și de-abia de acolo spre posibilitatea unei evoluții constante, a unei bucurii de viață dăinuitoare și spre acea gravitate a marii frumuseți de la care astăzi poate că mai cade doar din când în când câte o umbră peste viața noastră.

Firește, lui Ulrich i se părea o prezumție monstruoasă aceea că totul avea să se dovedească a nu fi fost nimic. Totuși nu există nimic cu adevărat. Existențial vorbind, era ceva cu neputință de măsurat, din punctul de vedere al înțelesului – o confuzie. Cel puțin, judecând după rezultate, nu era nimic mai mult decât situația în care s-a produs devenirea sufletului prezentului, adică relativ puțin. În timp ce Ulrich medita, se abandonă acestui „puțin" cu un fel de sentiment de confort, ca și când ar fi fost cina cea de taină de la masa vieții pe care i-o îngăduiau propriile intenții. Coborî din tramvai și se înscrise pe un drum care-l duse repede îndărăt în centrul orașului. Avea senzația că ieșise dintr-o pivniță. Străzile fremătau de plăceri și erau invadate de o căldură timpurie ca într-o zi de vară. Gustul dulceag-otrăvitor al monologului îi pierise. Totul era comunicativ și însorit. Ulrich se oprea aproape în fața fiecărei vitrine. Sticluțele în atât de multe culori, miresme încapsulate și nenumărate variante de forfecuțe de unghii ; ce însumări de geniu se găseau într-o simplă vitrină de coafor! Un atelier de confecționat mănuși: câte conexiuni și câtă inventivitate înainte ca o piele de capră să poată fi trasă peste o mână de doamnă, iar blana animalului să devină mai elegantă decât propria noastră epidermă! Se minuna în fața spontaneității și naturalului, a micilor, a nenumăratelor nimicuri delicate ale bunăstării și vieții comode, ca și când le-ar fi văzut pentru prima dată. Ce cuvânt fascinant: bunăstare! Ce fericire era în această imensă armonie a

vieții în comun! Nu se mai simțea nici urmă din crusta pământeană a vieții, din cărările neasfaltate ale pasiunii, din – acum își îngăduia să spună – din necivilizarea sufletului! Luminoasă și zveltă, atenția îi plutea peste o grădină de flori alcătuită din fructe, pietre prețioase, stofe, forme și ispite, ai căror ochi blând-pătrunzători se deschiseseră în toate culorile. Cum pe vremea aceea era agreată și apreciată pielea albă și protejată de soare, apăruseră deja umbrele multicolore care pluteau ici și colo pe deasupra mulțimii și așezau umbre mătăsoase peste chipuri palide de femei. Chiar și de berea aurie îi era încântată privirea, așa cum o văzu în trecere prin vitrinele unui restaurant pe fețele albe de masă, atât de albe încât la marginea umbrită alcătuiau pete plate, albastre. Pe urmă trecu pe lângă el arhiepiscopul; o caleașcă greoaie, confortabilă, în a cărei întunecime tronau roșul și violetul; trebuie să fi fost într-adevăr trăsura arhiepiscopului, căci acel atelaj pe care Ulrich îl urmări cu privirea părea cu totul eclezial și doi polițiști îl salutară în poziție de drepți pe urmașul lui Hristos, fără să se gândească la strămoșii lor, care înfipseseră o lance în coasta acestuia.

Ulrich se abandona acelor impresii pe care cu puțin înainte le denumise „actualitatea zadarnică a vieții" și o făcea cu atâta dăruire, încât treptat, pe măsură ce ajungea la sațietate privind spectacolul lumii, renăscu în el starea de combativitate de dinainte. Ulrich știa acum precis care era punctul slab al meditațiilor sale. „Ce sens ar mai putea avea – se întreba el – ca, în fața unei asemenea splendori, să pretinzi vreun rezultat care să fie mai presus de toate acestea, dincolo de ele? Ar putea să fie vorba de o filosofie? O convingere atotcuprinzătoare, o lege? Sau mâna lui Dumnezeu? Sau presupunerea că moralei i-ar fi lipsit până atunci o «mentalitate inductivă», că e mult mai greu să fii bun decât s-a crezut, iar în acest scop este nevoie de un efort comun și continuu, așa cum e necesar peste tot în domeniile cercetării științifice?

Admit că nu există nici o morală, pentru că ea nu se poate deduce din ceva constant, ci că există doar reguli pentru menținerea inutilă a unor stări efemere; și admit că nu există fericire profundă fără o morală profundă; dar în același timp mi se pare că e o stare artificială și devitalizată să stau să reflectez și, la urma urmei, nu e ceea ce vreau!" De fapt, el ar fi putut să se întrebe, mult mai simplu: „Ce misiune anume mi-am asumat?". Ceea ce făcea acum. Întrebarea însă îi afecta mai mult sensibilitatea decât gândirea, la drept vorbind îi întrerupea fluxul gândirii și, înainte ca el să și-o fi formulat, îl îndepărtase pas cu pas de plăcerea lucidă a planificărilor strategice. Fusese la început asemenea unei rezonanțe întunecate, răsunându-i în urechi și însoțindu-l, apoi tonul pătrunsese în ființa lui, doar cu o octavă mai jos decât tot restul, iar acum Ulrich se contopea în sfârșit cu întrebarea sa și se auzea pe sine însuși ca pe un sunet ciudat de profund în lumea luminoasă și precisă din jur, nota prelungindu-se cu un interval larg. Ce anume își asumase el deci și ce promisese?

Făcu un efort. Știa că nu glumise când folosise formula „Împărăția Milenară", chiar dacă o intenționase doar ca o comparație. Dacă o asemenea făgăduință era luată în serios, atunci ea echivala cu dorința de a trăi, cu susținerea iubirii împărtășite, într-o dispoziție de spirit profană atât de elevată încât să nu se mai poată simți și face decât ceea ce ar fi menținut și sporit acel spirit. Faptul că o asemenea dispoziție există fie și doar sub formă de aluzii lui i se părea o certitudine, era sigur de când se știa în stare să gândească. Începuse odată cu „povestea cu soția maiorului", iar experiențele de viață ulterioare, chiar dacă nu prea importante, fuseseră totdeauna de același ordin. Rezumând acum totul, însemna mai mult sau mai puțin că Ulrich credea în „căderea în păcat" a omului și în „păcatul originar". Adică, el ar fi putut admite că o modificare fundamentală se produsese cândva în comportamentul omului, asemănătoare cu situația unui îndrăgostit care se trezește din

pasiunea sa: el vede atunci întregul adevăr, dar ceva mai vast s-a destrămat și adevărul însuși nu mai e nicăieri decât doar ca o parte care a rămas dintr-un întreg și care a fost cârpită de bine, de rău. Poate că, într-adevăr, mărul „cunoașterii" fusese cel care produsese acea modificare în spirit, expulzând stirpea omenească din starea originară la care nu s-ar mai fi putut reîntoarce decât după experiențe și trăiri nesfârșite și devenită înțeleaptă prin păcat. Însă Ulrich nu credea în asemenea povești transmise prin tradiție, ci așa cum le descoperise el; credea ca un om care calculează, care are în față sistemul propriilor sentimente și constată că nici unul din ele nu se lasă justificat izolat, trage concluzia că e necesar să introducă o ipoteză cu totul ieșită din comun, a cărei natură poate fi doar prefigurată. Nu era o bagatelă! Mai recursese deseori la reflecții analoage, dar niciodată nu fusese în situația de a trebui să se hotărască în răstimpul câtorva zile dacă avea să ia toate lucrurile atât de în serios încât însăși viața lui să depindă de această decizie. O ușoară transpirație i se ivi pe frunte și pe gât, iar oamenii care-i treceau pe aproape îl tulburau. Ceea ce gândea acum echivala cu o ruptură a celor mai multe din relațiile vieții; în privința aceasta nu-și făcea iluzii. Căci astăzi omul trăiește divizat și părți din sine însuși se împletesc cu cele ale semenilor; ceea ce visează omul depinde de visarea ca atare și de visele pe care le visează alții; ceea ce face un om are coerență în sine, dar în și mai mare măsură ține de ceea ce fac alți oameni; iar lucrul de care ești convins depinde de niște convingeri din care doar o fracțiune infimă este și a noastră; a voi să acționezi potrivit cu propria ta realitate este deci o exigență cu totul nerealistă. El însuși fusese pătruns întreaga sa viață de ideea că era obligat să-și împărtășească propriile convingeri, că trebuia să aibă curajul să trăiască în mijlocul unor contradicții morale, pentru că răsplătea astfel obținerea unor mari realizări. Era oare cel puțin convins de ceea ce gândea despre posibilitatea și semnificația unui alt mod

de a trăi? Câtuși de puțin! Cu toate acestea nu își putea împiedica propriile sentimente de a se angaja ca și când s-ar fi confruntat cu semnele neîndoielnice ale unui fapt pe care-l așteptase ani de zile.

Acum însă trebuia să se întrebe cu ce drept ajunsese, asemenea unui om care s-a îndrăgostit de sine însuși, să nu mai vrea să facă nimic din ceea ce i-ar fi fost indiferent propriului său suflet. O astfel de atitudine contrazice mentalitatea activă a omului de azi, și dacă epocile dinainte, convinse de existența lui Dumnezeu, ar fi putut nutri dorințe similare, ele s-au topit totuși asemenea luminii zorilor sub razele tot mai puternice ale soarelui. Ulrich simțea în sine o mireasmă a izolării și a unui dulce abandon, care devenea tot mai neplăcută. Din cauza aceasta se strădui să-și înfrâneze, îndată ce fu posibil, gândurile acelea rebele și-și spuse, chiar dacă nu cu totul sincer, că acea promisiune ciudată pe care i-o făcuse surorii lui cu privire la Împărăția Milenară nu însemna, rațional vorbind, nimic altceva decât un fel de operă de binefacere. Fără îndoială raporturile sale cu Agathe aveau să-i pretindă o doză de tandrețe și de altruism, cu care el nu mai era obișnuit. Își amintea, așa cum îți amintești de un nor neobișnuit de transparent care a trecut pe cer, de anumite clipe din zilele pe care le petrecuseră împreună. „Poate conținutul Împărăției Milenare nu este nimic altceva decât extinderea forței care se manifestă la început numai între două ființe, până când ajunge să se răspândească rezonând într-o comuniune?“ reflectă oarecum fâstâcit. Se întoarse din nou la propria sa „poveste cu soția maiorului“, pe care și-o rememoră: lăsând la o parte iluziile iubirii care, în imaturitatea lor, fuseseră cauza erorii de atunci, își concentra întreaga atenție asupra senzațiilor tandre de bunătate și adorație de care fusese capabil în solitudinea de atunci și i se părea că puterea de a manifesta încredere și afecțiune pentru o ființă sau de a trăi pentru o altă ființă trebuie să fie o fericire emoționantă până la lacrimi, sublimă precum

declinul aprins al zilei în liniștea înserării, dar parcă tot atât de emoționant de săracă în plăceri și apatică pentru spirit. Căci între timp proiectul său începuse să-i apară oarecum comic, cam ca o înțelegere între doi bătrâni celibatari de a se muta împreună și în asemenea oscilații ale imaginației simțea cât de puțin era făcută ideea dragostei fraterne devotate să alimenteze o asemenea dorință. Cu o obiectivitate relativă, își mărturisi că în relațiile dintre Agathe și el pătrunsese de la început o mare doză de asocial. Nu numai chestiunea cu Hagauer și cu testamentul, ci întreaga paletă a sentimentelor trăda o oarecare vehemență și, fără îndoială, în relația lor fraternă era cuprinsă iubirea reciprocă, dar și aversiune față de restul lumii. „Nu!" se împotrivi Ulrich. „Să vrei să trăiești pentru altul nu e altceva decât egoismul eșuat, care de îndată își deschide alături o nouă firmă cu un asociat găsit în grabă!"

De fapt, încordarea sa lăuntrică, în ciuda acelei observații strălucit formulate, depășise punctul culminant încă din clipa când fusese ispitit să concentreze într-un opaiț marea lumină care-l cotropise atât de confuz; când se vădi că fusese o greșeală, gândul său renunță la intenția de a lua vreo decizie și se lăsă abătut de bunăvoie. În apropierea lui se ciocniseră tocmai doi bărbați, își aruncau acum pe un ton răstit remarci neplăcute ca și când ar fi vrut să se ia la bătaie, iar atenția sa înviorată se îndreptă înspre ei, iar când se abătu de la acel incident, privirea i se intersectă cu cea a unei femei care semăna cu o floare grea înclinându-se pe tijă. În acea bună dispoziție plăcută în care se amestecau în cantități egale sentimentul și atenția îndreptată în afară, el luă acum cunoștință de faptul că cerința ideală de a-ți iubi aproapele se divizează în omul real în două părți, una constând în constatarea că nu-ți poți suferi semenii, în timp ce cea de-a doua, drept compensație, ajunge să intre într-un raport sexual cu aceștia. Fără să mai stea pe gânduri, se întoarse după câțiva pași să o urmărească; lucrul se întâmplase cu totul mecanic, ca

urmare a atingerii lor din priviri. Vedea silueta ei prin rochie asemenea unui peşte mare, alb, care pluteşte aproape de suprafaţa apei. Îşi dorea să o agaţe cu harponul, bărbăteşte şi s-o vadă zvârcolindu-se, în imaginea aceea era la fel de multă repulsie ca şi dorinţă. Din anumite indicii abia perceptibile avea certitudinea că femeia ştia că el se strecura în spatele ei şi aprecia gestul. Încerca să-şi dea seama în ce loc anume s-ar fi putut situa ea pe eşichierul social şi ghicea că ar fi fost vorba de pătura superioară a clasei mijlocii, unde ar fi fost greu de precizat poziţia. „Familie de negustori? Familie de funcţionari?" se întreba el. Dar apăreau arbitrar şi alte imagini, printre ele chiar şi cea a unei farmacii; simţea mirosul de pământ, înţepător şi dulceag, al drumului care se întoarce acasă; atmosfera densă a căminului unde nu se mai percepeau tresăririle luminate doar cu puţin înainte de lampa unui intrus. Fără îndoială, situaţia avea ceva repulsiv şi în acelaşi timp atrăgător la modul vulgar, ordinar.

În vreme ce Ulrich mergea mai departe în urma femeii şi în realitate se temea că ea avea să se oprească în faţa vreunei vitrine şi să-l sileaască fie să se poticnească stupid trecând mai departe pe lângă ea, fie să o acosteze adresându-i-se, în el se menţinea ceva neabătut şi luminos de limpede. „La urma urmei, ce poate să vrea Agathe de la *mine*?" se întrebă el pentru întâia dată. Nu ştia. Presupunea că ar fi fost, probabil, ceva asemănător cu ceea ce voia şi el de la ea, dar nu avea decât raţiuni de ordin afectiv pentru aşa ceva. N-ar fi trebuit să se mire că totul se petrecuse atât de rapid şi într-un mod atât de neprevăzut? În afara câtorva amintiri din copilărie, nu ştiuse nimic despre ea şi puţinul pe care-l aflase, de exemplu faptul că de câţiva ani era legată de Hagauer, îi era mai curând neplăcut. Îşi amintea acum şi de ezitarea ciudată, de adversitatea cu care se apropiase la sosire de casa tatălui său. Dintr-odată, îl străfulgeră o idee: „Sentimentul meu pentru Agathe este doar o închipuire!". Pentru un om care vrea tot timpul altceva

decât cei din jurul său – își spunea el cu seriozitate –, pentru un astfel de om care nu simte decât antipatii și nu reușește să ajungă niciodată la simpatii, bunăvoința obișnuită și bunătatea insipidă a oamenilor în general trebuie în mod necesar să se destrame ușor și să se reducă la o duritate siderală, pe deasupra căreia plutește ceața unei iubiri impersonale. Iubire serafică, o numise el odată. S-ar fi putut spune : iubire fără partener, se lansă în speculații. Sau la fel de bine : iubirea fără sexualitate. În general, astăzi iubirea este doar sexuală ; cei de același gen nu se pot suferi, iar în împreunarea dintre sexe oamenii manifestă o răzvrătire tot mai pronunțată împotriva supraestimării acestei constrângeri. Iubirea serafică era însă eliberată de ambele defecte. Era o iubire eliberată de contracurenții aversiunilor sociale și sexuale. O asemenea iubire, care se făcea percepută pretutindeni laolaltă cu cruzimile vieții, putea fi într-adevăr denumită iubirea fraternă a unei epoci care nu mai găsea nici o întrebuințare acestui tip de iubire – își spuse el acum tresărind de iritare.

Dar în vreme ce-și încheia astfel gândurile, visa în același timp și în alternanță și la o femeie care să nu se lase abordată în nici un fel. Plutea prin fața lui asemenea zilelor de toamnă târzie la munte, unde aerul are în sine ceva cadaveric, agonizant, însă culorile ard în tumultul cel mai înalt al pasiunii. Vedea în fața ochilor depărtările în perspective albăstre, nesfârșite, în tainicele și bogatele lor nuanțe. Uitase cu totul de femeia care mergea în fața lui, era departe de orice dorință și poate aproape de iubire.

Fu trezit din această stare de absență doar de privirea insistentă a unei alte femei, asemănătoare cu cea a primei, dar nu atât de insolentă și de grea, ci delicată și elegantă ca un pastel, și totuși îi ajunse un fragment de secundă pentru a pătrunde până la Ulrich ; își ridică ochii și înregistră într-o stare de totală epuizare lăuntrică prezența unei doamne frumoase, în care o recunoscu pe Bonadea.

Ziua aceea minunată o atrăsese și pe ea pe stradă. Ulrich își privi ceasul; nu se plimbase decât o jumătate de oră fără vreo țintă, iar de când ieșise din palatul contelui Leinsdorf nu trecuseră nici patruzeci și cinci de minute. Bonadea spuse:

— Astăzi nu sunt liberă.

Ulrich gândi: „Cât de lungă poate să fie o zi întreagă, un an și chiar o hotărâre luată pentru toată viața!". Cu neputință de măsurat.

23

Bonadea sau recăderea

Astfel se întâmplă că nu multă vreme după aceea Ulrich primi vizita prietenei sale părăsite. Întâlnirea lor pe stradă nu ajunsese nici pentru reproșurile pe care el avusese intenția să i le facă de a fi abuzat de numele lui spre a câștiga astfel prietenia Diotimei și nu-i lăsase nici Bonadeei suficient timp pentru a-i face lui reproșuri pentru tăcerea îndelungată, nu numai pentru a se apăra de învinuirile de indiscreție și a o numi pe Diotima o „viperă netrebnică", ci și pentru a găsi o dovadă în acest sens. Astfel că, prietenul retrăgându-se acum din acea relație, conveniseră doar că se cădea să mai stea de vorbă.

Cea care-și făcu apariția nu mai era acea Bonadea care-și răsucise părul până într-atât încât capul ei căpătase un profil aproape clasic grecesc atunci când se privea cu ochii strălucitori în oglindă și-și propunea să devină la fel de pură și nobilă ca și Diotima, și nici nu era cea care în nopțile ei furtunoase își blestema fără nici o rușine și cu o abilitate feminină modelul pentru a o fi silit să îndure

asemenea cure de dezintoxicare, ci era iarăși Bonadea cea șarmantă de altădată, căreia îi cădeau buclele peste fruntea nu foarte inteligentă sau i se ridicau de pe frunte, după cum cerea moda, în ai cărei ochi plutea perpetuu ceva asemenea aerului vibrând deasupra unui foc aprins. În vreme ce Ulrich se pregătea să-i ceară socoteală pentru că trădase legătura dintre ei în fața verișoarei lui, ea își scotea cu grijă în fața oglinzii pălăria și, când el tocmai voia să se asigure cât de multe dezvăluise, ea îi explică, binedispusă și cu precizie, că fabulase în fața Diotimei că ar fi primit de la el o scrisoare în care o ruga să aibă grijă ca Moosbrugger să nu fie dat uitării și că nu se gândise că ar fi putut face altceva decât să se îndrepte spre femeia despre a cărei magnanimitate autorul scrisorii îi vorbise atât de des. Apoi se așeză pe brațul fotoliului lui Ulrich, îl sărută pe frunte și-l asigură cu modestie că toată povestea era adevărată, cu excepția scrisorii. O mare căldură emana din corsajul ei.

— Atunci de ce ai făcut-o șarpe pe vara mea? Tu însăți ai fost o viperă! spuse Ulrich.

Bonadea își mută îngândurată privirea de la el spre perete.

— Ei, nu știu, îi răspunse, e așa de drăguță cu mine. Se interesează atâta de mine!

— Ce vrei să spui? întrebă Ulrich. Participi și tu la eforturile ei îndreptate înspre bine, adevăr și frumos?

Bonadea răspunse:

— Mi-a explicat că nici o femeie nu-și poate trăi iubirea pe măsura puterilor ei, ea la fel de puțin ca mine. Din cauza aceasta, fiecare femeie trebuie să-și facă datoria în locul în care a fost așezată de destin. E atât de nemaipomenit de bună, continuă Bonadea gânditoare. Mă convinge să fiu indulgentă cu soțul meu și susține că o femeie superioară își găsește fericirea profundă în felul în care-și stăpânește viața maritală; ea pune aceasta mai presus de adulter. La drept vorbind, și eu am gândit totdeauna astfel.

Era de fapt adevărat; căci Bonadea nu gândise niciodată altfel, ea acționase doar altfel și putea deci s-o afirme fără nici o mustrare de conștiință. Când Ulrich îi spuse asta, se alese încă un sărut; de data aceasta ceva mai jos de frunte.

— Tu îmi tulburi echilibrul poligam! spuse ea cu un mic oftat pentru a-și scuza contradicția care se ivise între gândirea și acțiunile ei.

Reieși dintr-un lung schimb de întrebări că ar fi vrut să spună „echilibru poliglandular", un termen fiziologic pe atunci doar pe înțelesul inițiaților, care putea fi tradus prin echilibru al umorilor, în ipoteza că ar exista anumite glande acționând asupra sângelui și care influențează, prin stimulările și inhibițiile provocate caracterul și temperamentul, mai ales acel fel de temperament cu care Bonadea era înzestrată în anumite împrejurări în prea mare măsură, până la a o face să sufere.

Ulrich se încruntă curios.

— Adică o problemă de glande, spuse Bonadea. Te mai liniștește oarecum dacă știi că tot nu poți să faci nimic – îi surâse melancolică prietenului său pierdut – și când ajungi să-ți pierzi prea repede echilibrul, atunci ai ușor insuccese sexuale!

— Dar, Bonadea, o întrebă Ulrich uimit, ce tot spui!

— Așa am învățat. Tu ești un eșec sexual, spune vara ta. Dar ea mai spune și că poți să scapi de tulburările fizice și sufletești grave care decurg de aici dacă îți spui că nimic din ceea ce facem nu este doar o chestiune personală. Ea e foarte bună cu mine. Despre mine spune că greșeala pe care o fac este că în dragoste am rămas legată în prea mare măsură de un singur detaliu, în loc să privesc iubirea în ansamblul ei. Prin detaliu ea înțelege ceea ce ea denumește și „experiența brută"; e deseori foarte interesant să ajungi să cunoști lucrurile în lumina pe care o aruncă ea asupra lor. Dar un lucru nu-mi place la ea; căci, până la urmă, chiar dacă spune că o femeie puternică își află opera vieții în monogamie și trebuie să iubească întocmai cum

lucrează un artist, ea are totuși trei, și cu tine poate patru bărbați în rezervă, iar eu, cu norocul meu, nu am acum nici unul!

Privirea cu care îl învrednici pe rezervistul care dezertase de la ea era caldă și plină de îndoială. Dar Ulrich nu vru să remarce.

— Voi vorbiți despre mine? se interesă el, având niște presimțiri.

— A, numai așa, câteodată, răspunse Bonadea. Când vara ta caută un exemplu pentru câte ceva sau când e de față prietenul tău, generalul.

— Poate că se întâmplă să fie și Arnheim pe acolo?

— El ascultă cu multă demnitate conversația nobilelor doamne, îl ironiză Bonadea, nu fără un anumit dar al imitației discrete, dar adăugă apoi serioasă: De altfel, purtarea lui față de vara ta mie nu-mi place. Mai toată vremea e în vreo călătorie; când e acolo, vorbește prea mult cu toată lumea, iar când ea o dă ca exemplu pe doamna von Stern și...

— Doamna von Stein, o corectă Ulrich întrebător.

— Firește, von Stein, vreau să spun; despre ea Diotima vorbește mereu. Și când, cum îți spuneam, vorbește despre relațiile care existau între doamna de Stein și cealaltă, Vul... – ei, cum o cheamă, are, așa, un nume cam indecent?

— Vulpius.

— Desigur. Înțelegi, aud acolo așa multe cuvinte străine că uite, încep să le uit și pe cele mai simple! Așa deci, când o compară pe doamna von Stein cu cealaltă, atunci Arnheim se uită la mine tot timpul, ca și când eu, pe lângă adorata lui, aș fi doar ca aceea, cum îi spuneai!

Ulrich insistă el să afle explicațiile acestor schimbări.

Reieși că Bonadea, de când pretinsese a fi una din prietenele intime ale lui Ulrich, făcuse mari progrese în cercul Diotimei.

Reputația de nimfomană pe care Ulrich, în iritarea lui, i-o atribuise cu ușurință Bonadeei avusese asupra verișoarei

sale un efect extraordinar. Primind-o la recepțiile ei, recomandată vag drept o doamnă care se ocupa cu operele de binefacere, ea o observa uneori pe ascuns ; această intrusă cu ochii asemenea unor sugative care se îmbibau de imaginea casei ei i se păruse nu numai de-a dreptul neliniștitoare, ci stârnise la fel de multă curiozitate feminină cât și oroare. Ca să spunem adevărul, când Diotima pronunța formula „boală venerică" avea niște senzații confuze semănând cu cele avute când își imagina viața agitată a noii ei cunoștințe și se aștepta, cu conștiința plină de neliniște, de fiecare dată la scene imposibile, la ceva rușinos și compromițător. Bonadea reușea însă să-i liniștească neîncrederea prin comportamentul ei ambițios, care corespundea purtării deosebit de bine-crescute a unor copii răi într-un mediu care le trezește un zel de emulație morală. Uită astfel că era geloasă pe Diotima și aceasta remarca acum cu uimire că neliniștitoarea ei protejată era la fel de devotată idealurilor ca ea însăși. Căci „surioara rătăcită", cum îi spunea ea, devenise acum o protejată și curând Diotima îi acordă un interes activ, căci propria ei situație o făcea să simtă în taina infamă a nimfomaniei un fel de manifestare feminină a sabiei lui Damocles, despre care ea spunea că ar putea pluti suspendată și deasupra creștetului Genovevei. „Eu știu, copila mea", o învăța ea pe Bonadea, consolând-o, când de fapt erau cam de aceeași vârstă, „nimic nu e mai tragic decât să îmbrățișezi un bărbat despre care nu ești în sinea ta convinsă..." și o săruta pe gura nu prea castă cu o risipă de curaj care i-ar fi ajuns să-și apese buzele pe țepii însângerați ai bărbii unui leu.

Situația în care se afla Diotima la vremea aceea era cea a ezitării între Arnheim și Tuzzi : o postură verticală, s-ar putea spune la figurat, cu pe de o parte prea multă, pe de alta prea puțină greutate. Însuși Ulrich o găsise la întoarcere pe vara sa cu o legătură pe frunte și cu comprese calde ; dar aceste tulburări feminine, a căror intensitate ea o resimțea ca însemnând protestul trupului ei față de

instrucțiunile contradictorii primite din partea sufletului, treziseră în Diotima acea nobilă fermitate care-i era proprie îndată ce nu mai voia să fie asemenea oricărei alte femei. De fapt, la început s-ar fi putut întreba dacă o asemenea misiune s-ar fi cuvenit să fie abordată pornind de la suflet sau de la trup, dacă ar fi fost favorizată mai degrabă de o schimbare a atitudinii față de Arnheim sau față de Tuzzi; dar până la urmă dilema se decise cu ajutorul lumii, căci în timp ce sufletul, cu enigmele sale amoroase, îi scăpa ca un pește pe care ar fi vrut să-l țină în mână, Diotima, în situația bolnavei care caută ajutor, găsi din belșug sfaturi în cărțile scrise în spiritul epocii, tocmai când se hotărâse pentru prima dată să-și abordeze destinul prin cealaltă latură, cea fizică, care pentru ea era reprezentată de soțul ei. Nu știuse că epoca noastră, presupusă a fi pierdut noțiunea pasiunii amoroase, ca epocă mai degrabă religioasă decât sexuală, simte că e copilăresc și nedemn de ea să se mai ocupe de dragoste, îndreptându-și în schimb eforturile spre căsătorie, ale cărei procese firești în toate metamorfozele lor le cercetează cu o meticuloasă vigoare. Încă de pe atunci apăruseră multe din acele cărți care vorbeau cu o candoare întâlnită numai la profesorii de educație fizică despre „revoluțiile vieții sexuale" și care vor să-i ajute pe oameni să fie căsătoriți, și totuși mulțumiți. În aceste cărți bărbatul și femeia nu sunt numiți altfel decât „elementul masculin și cel feminin al procreației" sau cel mult „parteneri sexuali", iar plictiseala din relațiile între ei, care ar urma să fie alungată prin tot felul de variațiuni psihice și fizice, a fost botezată „problema sexuală". Când Diotima pătrunse în acea literatură, la început i se încruntă fruntea, însă apoi i se netezi la loc; căci fusese obligată în orgoliul ei să constate că o mare mișcare de idei, care se năștea sub ochii ei, îi scăpase până atunci și în cele din urmă, sedusă de-a binelea, își luă fruntea în mâini de uimire la gândul că ar fi fost eventual în stare să-i dăruiască lumii un țel (chiar dacă nu se hotărâse care anume ar fi fost acel țel

până în momentul respectiv), dar nu se gândise niciodată că dezagreabilele enervări ale căsniciei ar fi putut fi tratate prin arma superiorității intelectuale. Această posibilitate revelată acum corespundea în cea mai mare măsură propriilor ei înclinații și-i deschise dintr-odată perspectiva de a trata relațiile cu soțul ei, până atunci resimțite doar ca o sursă de suferințe, ca pe o știință și ca pe o artă frumoasă.

„De ce să ne mai avântăm în depărtări când binele e atât de aproape?" spunea Bonadea și-și întărea atitudinea prin predilecția ei pentru locuri comune și pentru citate. Căci ajunsese în situația de a fi curând adoptată de Diotima, totdeauna gata să-și dăruiască protecția, drept eleva ei în asemenea probleme și tratată ca atare. Se aplica astfel principiul pedagogic potrivit căruia înveți cel mai bine învățându-i pe ceilalți și, pe de o parte, aceasta o ajuta pe Diotima să continue să extragă, din impresiile provizorii și încă neordonate, nici pentru ea limpezi, așa cum le culesese din noile ei lecturi, ceva de care să fie ferm convinsă – condusă aici de fericitul mister al „intuiției", adică de principiul că, pe cât vorbești mai mult în vânt, pe atât mai bine îți atingi ținta; pe de altă parte, Bonadea avea de aici un avantaj, devenind posibilă acea reacție de răspuns în absența căreia elevul rămâne nerodnic, chiar având cel mai bun profesor; amploarea cunoștințelor ei practice, chiar dacă le ascundea prevăzătoare, reprezenta pentru Diotima în rolul ei de teoreticiană o sursă de experiențe cu anxietate cercetată, de când soția șefului de departament Tuzzi se hotărâse să-și îndrepte căsnicia cu ajutorul cărților.

— Eu nu sunt nici de departe atât de deșteaptă cum e ea, explică Bonadea, dar deseori aflu în cărțile acelea ale ei niște lucruri despre care eu habar n-aveam, ceea ce uneori o deprimă atât de tare încât îmi spune tristă: „Sunt lucruri care nu pot fi decise la masa de consiliu a patului conjugal, ci, din păcate, pentru așa ceva e nevoie de o experiență sexuală și o practică sexuală imensă, învățată pe material viu!".

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, exclamă Ulrich care izbucnise în râs numai la gândul că vara sa atât de castă s-ar fi rătăcit în „științele sexualității", ce vrea ea, la urma urmei?

Bonadea adună laolaltă tot ce învățase despre fericita reuniune a intereselor științifice ale modei cu un mod stupid de exprimare.

— E vorba de cea mai bună exploatare, de optima administrare a instinctelor sexuale, răspunse ea în spiritul profesoarei ei. Ea este convinsă că drumul spre o viață amoroasă înaripată și armonioasă trebuie să ducă prin cea mai strictă autoeducare.

— Adică vă educați cu toată grija? Și încă la modul cel mai strict! Dar vorbești nemaipomenit! exclamă iarăși Ulrich. Fii atât de bună și explică-mi în ce scop se educă astfel Diotima?

— În primul rând îi face, bineînțeles, educație soțului ei, îl corectă Bonadea.

— Săracul de el! îi scăpă lui Ulrich fără voie și o rugă: Atunci aș vrea să știu cum procedează; nu mai fi așa discretă!

În realitate, în fața acestor întrebări Bonadea se simțea paralizată de mândrie, ca un elev model la examen.

— Atmosfera ei sexuală e otrăvită, explică ea cu precauție. Dacă ea vrea să o purifice, nu poate face astfel decât dacă Tuzzi și cu ea își vor controla cu cea mai mare minuțiozitate activitatea. Aici nu există reguli generale. Trebuie să te străduiești să-l observi pe celălalt în reacțiile sale. Iar pentru a-l putea observa cum trebuie, se cere să ai o anumită intuiție în problemele vieții sexuale. Trebuie să poți compara experiența câștigată în practică cu rezultatele cercetărilor teoretice, spune Diotima. Astăzi femeia a adoptat o atitudine nouă, schimbată, față de problema sexuală; ea pretinde de la bărbat nu numai ca el să acționeze, ci îi pretinde să acționeze pornind de la o cunoaștere corectă a naturii feminine!

Iar pentru a-l distrage pe Ulrich, sau poate pentru că o amuza și pe ea, adăugă binedispusă:

— Închipuie-ți ce efect poate să aibă așa ceva asupra bărbatului ei, care nu are nici o idee despre aceste noutăți și care află cam ce-i cu ele mai ales la dezbrăcare în dormitor, când Diotima, să zicem, cu părul pe jumătate despletit, începe să-și caute acele de păr; strângându-și jupa între picioare, atunci își găsește să discute despre aceste probleme. Am încercat cu soțul meu și el s-a înecat aproape; dar un lucru tot trebuie să recunoști, dacă e să fie vorba despre o căsătorie de durată, ea are cel puțin avantajul că scoate din partenerul de viață tot potențialul lui erotic; din cauza aceasta îl tot prelucrează Diotima pe Tuzzi care, fie vorba între noi, e cam necioplit.

— A început o epocă grea pentru bărbații voștri, o tachină Ulrich.

Bonadea râse, dar remarcă atunci cât de fericită ar fi fost ea să poată scăpa din când în când de gravitatea apăsătoare a școlii ei de erotică.

Însă curiozitatea științifică a lui Ulrich nu era satisfăcută; el intuia faptul că prietena sa atât de schimbată trecea ceva sub tăcere, un lucru despre care în realitate ar fi ținut mai degrabă să vorbească. Obiectă deci, pe un ton confidențial, că de fapt eroarea celor doi soți care se regăseau acum uniți prin suferință ar fi constat mai degrabă în faptul că ar fi avut un prea mare „potențial erotic".

— Desigur, așa gândești tu totdeauna! îl critică Bonadea și își însoți spusele cu o privire înțepătoare, putând fi interpretată la fel de bine și ca o expresie a regretului pentru nevinovăția ei de curând recâștigată. Iar tu abuzezi de slăbiciunea fiziologică a femeii!

— De ce abuzez eu? Ia te uită, ai găsit un termen excelent pentru istoria iubirii noastre!

Bonadea îi dădu o palmă ușor și își potrivi cu degete nervoase părul în fața oglinzii. Privindu-l de acolo, spuse:

— Citezi dintr-o carte!

— Firește. Dintr-una foarte cunoscută.

— Dar Diotima contestă acest fapt. Ea a mai găsit ceva într-o altă carte, adică: „Inferioritatea fiziologică a bărbatului". Cartea e scrisă de o femeie. Crezi că acest amănunt joacă într-adevăr un rol atât de important?

— Habar n-am despre ce-i vorba și nu pot să-ți dau nici un răspuns!

— Atunci, ascultă! Diotima pornește de la descoperirea pe care o denumește „Disponibilitatea constantă pentru plăcere a femeii". Poți să-ți dai seama ce-nseamnă?

— În ce o privește pe Diotima, nu!

— Nu fi grosolan! îl certă prietena lui. Teoria e foarte delicată și trebuie să mă străduiesc să ți-o explic în așa fel încât să nu tragi concluzii greșite de pe urma faptului că sunt singură cu tine în casa ta. Adică, teoria se bazează pe faptul că o femeie poate fi iubită chiar dacă ea nu vrea. Înțelegi acum?

— Da.

— Din păcate, nici nu se poate nega. Dimpotrivă, bărbatul, chiar dacă vrea să iubească, deseori nu e în stare de așa ceva. Diotima spune că faptul a fost dovedit științific. Tu ce crezi?

— Se prea poate.

— Știu eu? se îndoi Bonadea. Dar Diotima spune că dacă privești lucrurile științific, se înțelege de la sine. Căci contrar femeii, care e oricând gata să facă dragoste, bărbatul, adică, mai pe scurt, partea cea mai bărbătească a bărbatului, e foarte ușor de intimidat.

Fața Bonadeei era de culoarea bronzului când se întoarse acum cu spatele la oglindă.

— Mă mir să aud așa ceva despre Tuzzi, spuse Ulrich plin de tact.

— Nici eu nu cred că ar fi fost așa înainte, spuse Bonadea, dar faptul vine să confirme teoria, pentru că îl bate la cap toată ziua. Ea o numește teoria unui „fiasco". Căci dacă procreatorul mascul este înclinat spre fiasco, atunci el nu

se mai simte sigur decât acolo unde nu are să se teamă de vreo superioritate sufletească, indiferent de ce fel, a femeii, astfel că bărbaţii nu au aproape niciodată curajul să înceapă ceva cu o femeie care le este egală ca om. Cel puţin, încearcă de la început să o plaseze într-o situaţie de inferioritate. Diotima spune că laitmotivul tuturor iniţiativelor amoroase ale bărbaţilor şi, mai ales, al aroganţei masculine, este frica. Oamenii mari o simt; vrea să spună că şi Arnheim. Cei mai mici o ascund sub tot felul de pretenţii fizice brutale şi abuzează de viaţa sufletească a femeii; când spun aşa ceva mă gândesc la tine! Iar ea la Tuzzi. Insistenţa „în clipa aceasta – sau niciodată!" cu care ne împingeţi în păcat atât de des este doar un fel de com...

Era cât pe ce să spună „compresă".

— Compensaţie, o ajută Ulrich.

— Da. Astfel scăpaţi voi de impresia propriei voastre inferiorităţi fizice.

— Ce aţi hotărât voi să faceţi? întrebă Ulrich impresionat.

— Trebuie să ne străduim să fim drăguţe cu bărbaţii! Din acest motiv am şi venit acum la tine. Să vedem cum ai să te descurci!

— Dar Diotima?

— Doamne, ce-ţi pasă ţie acum de Diotima! Arnheim face nişte ochi de melc atunci când ea îi spune că bărbaţii superiori din punct de vedere intelectual nu par să-şi găsească, din păcate, deplina satisfacţie decât cu femei inferioare lor, în vreme ce faţă de femeile care le sunt egale, sufleteşte vorbind, înregistrează un fiasco, lucru dovedit ştiinţific de doamna von Stein şi acea Vulpius. (Vezi, acum nu mă mai încurc deloc în numele lor. Dar, faptul că ea a fost partenera sexuală a bătrânului olimpian Goethe, asta am ştiut, firește, dintotdeauna!)

Ulrich încercă să mai îndrepte o dată conversaţia înspre Tuzzi, pentru a o îndepărta de el însuşi. Bonadea începu să râdă; nu-i lipsea înţelegerea faţă de situaţia jalnică a acelui diplomat, care, ca bărbat, îi plăcea foarte mult şi

simţea o bucurie răutăcioasă şi un sentiment de complicitate cu Diotima în faptul că şeful de departament avea de suferit de pe urma corecţiei aplicate sufletului conjugal. Ea povesti că Diotima pornea în tratamentul pe care i-l administra soţului ei de la premisa că trebuia să-l elibereze de teama faţă de ea şi că în acel scop trebuia chiar să se acomodeze puţin cu „brutalitatea sexuală" a bărbatului. Greşeala vieţii ei – recunoştea ea acum – fusese că propria ei importanţă era prea mare pentru naiva nevoie de superioritate a partenerului său masculin în căsătorie şi că procedase, pentru a atenua acel neajuns, la mascarea superiorităţii ei sufleteşti printr-o cochetărie erotică simetrică.

Ulrich întrebă interesat cum anume era de înţeles ceea ce îi spunea.

Privirea Bonadeei îi cercetă chipul cu gravitate.

— De exemplu, îi spune: „Ne-am ratat viaţa prin concurenţa între noi ca să stabilim care e mai important la nivel personal". Astfel, recunoaşte că efectul otrăvitor al tendinţei de autoritate masculină e dominant şi în întreaga viaţă publică...

— Dar nu e nimic cochet aici, nici erotic! obiectă Ulrich.

— Tocmai. Pe urmă trebuie să te gândeşti că un bărbat, când e cu adevărat dominat de pasiune, se comportă faţă de o femeie ca un călău în faţa victimei lui. Atitudinea provine de la tendinţa de autoritate, aşa cum i se spune acum. Pe de altă parte, n-ai să negi că instinctul sexual e important şi pentru femeie?

— Sigur că nu!

— Perfect. Însă relaţia sexuală pretinde, pentru a putea evolua fericit, egalitate. Trebuie să îi arătăm consideraţie partenerului în dragoste, dacă vrem să obţinem de la el o îmbrăţişare care să ne facă fericiţi, egali în drepturi, şi nu numai ca o completare pasivă a noastră, continuă ea, preluând modul de a se exprima al institutoarei sale, ca un om care se vede împins pe o suprafaţă alunecoasă fără voia lui, tot mai speriat, tot mai departe. Căci dacă în nici

o altă relație umană nimeni nu suportă să fie în permanență oprimat sau să oprime tot timpul pe altcineva, în relațiile sexuale cu atât mai puțin...!

— Nici chiar așa! o contrazise Ulrich.

Bonadea îl strânse de braț și ochii îi străluceau precum stelele căzătoare.

— Taci din gură, izbucni ea. Vouă vă lipsește cunoașterea experimentală a psihicului feminin! Dacă vrei să-ți povestesc mai departe despre vara ta...; dar ajunsese și ea la capătul puterilor și acum ochii îi fulgerau ca ai unei tigroaice în a cărei cușcă se adusese carnea. Nu, nu pot să mai aud așa ceva! strigă ea.

— Iar ea vorbește astfel? întrebă Ulrich. A spus ea într-adevăr așa ceva?

— Dar în fiecare zi nu aud altceva decât practică sexuală, îmbrățișare reușită, puncte erogene, glande, secreții, dorințe refulate, antrenament erotic și normalizarea instinctului sexual. Probabil că fiecare are sexualitatea pe care o merită, cel puțin așa susține vara ta, dar trebuie să mă laud cu una atât de deosebită?

Privirea ei o susținea pe cea a prietenului.

— Eu cred că nu trebuie, în ce te privește! afirmă Ulrich fără să se grăbească.

— La urma urmei, s-ar putea spune că această capacitate atât de puternică a mea de a trăi experiențele de viață reprezintă o plusvaloare fiziologică? întrebă Bonadea izbucnind într-un râs ambiguu și fericit.

Nu mai ajunse să primească nici un răspuns. Când, după mai mult timp, Ulrich sesiză la el însuși o anumită împotrivire, printre draperiile de la ferestre țâșnea ziua vie de afară și, privită din exterior, încăperea întunecată semăna cu o cameră funerară a unui sentiment atrofiat până la a nu mai putea fi recunoscut. Bonadea stătea întinsă, cu ochii închiși, și nu mai dădea nici un semn de viață. Senzațiile pe care le trăia trupul ei nu erau diferite de cele ale unui copil a cărui încăpățânare a fost înfrântă

printr-o pedeapsă. Fiecare părticică a trupului, acum pe deplin domolit și ajuns la saţietate, tânjea după tandreţea unei iertări morale. Dăruită de cine? Sigur nu de bărbatul în al cărui pat era întinsă acum și pe care-l implorase să o omoare, pentru că plăcerea nu mai putea fi frântă de nici o repetare sau intensificare a mângâierilor. Își ținea ochii închiși, ca să nu fie nevoită să-l vadă. Se gândea doar, încercând să-și ducă gândul la capăt: „Stau acum lungită în patul lui!" și „Nu mă mai las niciodată alungată de aici!". Așa strigase lăuntric cu puţin înainte: acum cuvintele exprimau doar o situaţie din care nu exista nici o ieșire fără a trece prin etape penibile. Bonadea își reluă cu lenevie și încetineală gândurile de acolo de unde fuseseră întrerupte.

Se gândea la Diotima. Treptat îi veneau în minte cuvinte, fraze și fragmente de fraze, dar mai ales sentimentul de mulţumire faţă de existenţa ei proprie în clipa când asemenea cuvinte de neînţeles și greu de rememorat cum ar fi fost hormoni, glande, cromozomi, zigoţi sau secreţii interne îi fosneau în lungi conversaţii în ureche. Căci pudoarea maestrei sale nu mai recunoștea limitele atunci când aceste limite erau scăldate de luminile științei. Diotima era în stare să spună în fața ascultătorilor ei: „Viaţa sexuală nu este o meserie care să poată fi furată, ea trebuie să rămână mereu cea mai înaltă artă pe care ne este dat să o învățăm în viaţa noastră!", dar în același timp putea să se exprime puţin științific și să vorbească febril despre „manevre de abordare" sau „puncte grave". De asemenea expresii își amintea acum cu precizie eleva ei. O punere în lumina critică a îmbrăţișărilor, clarificarea situaţiilor fizice, zonele erogene, drumul orgasmului feminin, bărbaţii bine disciplinaţi, atenţi la partenera lor... Cu vreo oră înainte, Bonadea se simţise înșelată în modul cel mai ordinar de asemenea exprimări științifice, intelectuale, distinse, pe care altminteri le admira. Spre surprinderea ei, luase cunoștinţă pentru prima oară de faptul că acești termeni aveau importanţă nu numai pentru știință, ci și pentru sentimente și remarcase

aceasta când flăcările izbucniseră deja din latura emotivă pe care o lăsase descoperită. O urâse în clipa aceea pe Diotima. „Să vorbești astfel despre lucrul acesta, tocmai bine ca să-ți pierzi plăcerea!" gândise ea și, însuflețită de sentimente de răzbunare, avusese impresia că Diotima, care avea patru bărbați, nu-i permitea ei să se bucure de nici unul, trăgând-o astfel pe sfoară. De fapt, Bonadea văzuse în asemenea analize cu ajutorul cărora știința sexuală rezolvă obscurele procese sexuale doar o intrigă a Diotimei. Acum le înțelegea la fel de puțin ca dorința ei pasională pentru Ulrich. Căuta să-și amintească de clipele când toate gândurile și senzațiile ei intraseră într-un fel de delir: la fel de neînțeles poate să i se pară unui om pradă hemoragiei când se gândește la nerăbdarea care l-a împins să-și smulgă bandajul protector! Bonadea se gândea la contele Leinsdorf, care denumise căsătoria o funcție înaltă și comparase cărțile Diotimei tratând despre această problemă cu o raționalizare a căilor oficiale; se gândea la Arnheim, care era multimilionar și care afirmase că revalorizarea fidelității conjugale pornind de la ideea de trup era o autentică necesitate a epocii; și se gândea la mulți alți oameni renumiți, pe care îi cunoscuse în vremea aceea, fără măcar să-și mai amintească acum dacă aveau picioare lungi sau scurte, dacă erau grași sau slabi; căci ea vedea la ei doar noțiunea strălucitoare a celebrității completată de o masă fizică incertă, cam în felul în care i se dă conținut trupului unui porumbel tânăr bine fript printr-o umplutură densă, presărată cu ierburi. Evocându-și asemenea amintiri, Bonadea își jura să nu se mai lase niciodată pradă unor asemenea furtuni izbucnite pe neașteptate, care să-i răstoarne lumea lăuntrică, și făcu un jurământ atât de energic încât se și vedea, în măsura în care avea să-și respecte ferm intențiile, ajunsă, în spirit și fără precizie fizică, iubita celui mai desăvârșit dintre bărbați, pe care să și-l aleagă dintre admiratorii importantei sale prietene. Cum însă pentru moment nu se putea nega faptul că era mai

degrabă dezbrăcată în patul lui Ulrich și nu voia să-și deschidă ochii, acel sentiment atât de bogat de pocăință voluntară se transformă, în loc să evolueze mai departe într-o consolare, într-o proastă dispoziție penibilă și exasperată.

Pasiunea, prin ale cărei efecte viața Bonadeei ajunsese să fie divizată în asemenea contradicții, nu își avea sursele profunde în senzualitate, ci în ambiție. La aceasta se gândea Ulrich, care-și cunoștea bine prietena; tăcea acum pentru a nu-i trezi reproșurile, în timp ce-i contempla chipul în care ochii i se ascundeau lui. Forma originară a tuturor dorințelor ei i se părea lui Ulrich a fi imboldul de a dobândi distincție, o necesitate care se rătăcise pe cărări greșite, de fapt, în adevăratul înțeles al cuvântului, prin sinapse defectuoase. La drept vorbind, ambiția socială de a bate recordurile, care în alte condiții își sărbătorește triumfurile în a bea cea mai mare cantitate de bere sau în a-și atârna la gât cele mai mari pietre prețioase, nu s-ar fi putut exterioriza, cum era cazul cu Bonadea, prin nimfomanie? După ce se consumase, Bonadea își retractase cu regret acea formă de exteriorizare, înțelegea el acum, și înțelegea de asemenea foarte bine că lipsa incomodă de naturalețe a Diotimei trebuia să i se impună ei, o ființă pe care diavolul o îmboldise totdeauna cu brutalitate, ca o viziune paradiziacă. Îi privea ochii epuizați și grei în orbite; vedea în fața lui nasul care se înălța cu fermitate pe chipul ei și nările roșii, alungite; urmărea oarecum tulburat liniile acelui trup de femeie, acolo unde pe corsetul ferm al coastelor se odihnea pieptul rotund, amplu, cele de unde, din bulbul șoldurilor, creștea spinarea adâncită, cele ale unghiilor ascuțite și dure asemenea unor solzi pe cupele dulci ale degetelor. În sfârșit, în timp ce contemplă multă vreme cu repulsie câteva mici fire de păr care creșteau din nările iubitei, atât de aproape de ochii lui, îl preocupa de asemenea amintirea seducției pe care aceeași ființă o exercitase cu puțin înainte asupra dorințelor lui. Surâsul atât

de viu, ambiguu, cu care Bonadea venise „să se explice", modul natural în care ea respingea toate reproșurile sau în care comunicase vreo noutate despre Arnheim și, în acea privință, exactitatea aproape ironică a observațiilor ei; într-adevăr, se schimbase în avantajul ei, părea să fi devenit mai independentă, forțele care o atrăgeau spre înălțimi și spre profunzimi își găsiseră în ea un echilibru liber și acea imponderabilitate morală îl împrospătase parcă, binefăcător, pe Ulrich, care în ultima vreme suferise de pe urma propriei sale gravități; mai putea să simtă și acum plăcerea cu care o ascultase adineaori urmărindu-i jocul expresiilor pe față, asemănător jocului valurilor sub soare. Deodată se gândi, privind chipul acum încruntat al Bonadeei, că, la drept vorbind, doar oamenii serioși pot fi răi. „Oamenii veseli – gândea el – ar putea fi considerați de fapt asigurați împotriva răutății. La fel cum rolul de intrigant e totdeauna cântat de un bas". Într-un mod oarecum neliniștitor, ceea ce înseamnă că și pentru el profunzimea și întunericul erau inseparabile; căci e sigur că orice greșeală vinovată e mai puțin gravă când e săvârșită de un om vesel „în mod ușuratic", dar, pe de altă parte, s-ar putea ca lucrul acela să nu fi fost aplicabil decât în dragoste, unde seducătorii greoi acționează mult mai distructiv și sunt în mai mare măsură de neiertat decât cei frivoli, chiar dacă ei fac pur și simplu același lucru. Astfel îi rătăceau gândurile și era nu numai dezamăgit că acel ceas de iubire, început în frivolitate, se încheia acum într-o asemenea stare tulbure, ci și neașteptat de înviorat.

O uită astfel pe Bonadea cea reală, de alături și, fără să-și dea seama cum, îi întorsese îngândurat spatele, sprijinindu-și capul pe braț; era acum cu gândul departe, dincolo de pereții încăperii, când ea, îndemnată de tăcerea lui desăvârșită, își deschise ochii. În clipa aceea, fără să bănuiască că ea îl privea, el își aminti că odată, în timpul unei călătorii, coborâse din tren fără să fi ajuns la destinație, căci o zi transparentă care-i dezvăluise cu o viclenie insidioasă

împrejurimile îl atrăsese departe de gară, spre o plimbare fără rost, pentru a-l părăsi deodată la lăsarea nopții, fără bagaje într-un loc foarte îndepărtat. De altfel, credea că-și amintea că avusese totdeauna darul de a absenta un timp imprevizibil de îndelungat și de a nu se întoarce niciodată pe același drum; în felul acesta, pornind de la o amintire foarte îndepărtată, care venea dintr-o etapă a copilăriei sale la care nu se mai gândea altminteri niciodată, o rază de lumină îi dezvălui ceva din propria viață. În fisura unui moment infinit de scurt avu impresia că simte iarăși acea dorință tainică de care e împins un copil spre un obiect văzut de departe să-l atingă sau chiar să-l bage în gură, iar farmecul de o clipă se sfârșește ca într-o alee închisă; în același moment i se revelă faptul că dorința oamenilor în toată firea nu e cu nimic mai bună, nici mai rea, așa cum îi împinge spre orice depărtare pentru a o preschimba într-o apropiere, și era tocmai ceea ce îl stăpânea pe el și se dovedea a nu fi altceva decât un vid abia travestit de curiozitate; iar această imagine din profunzimile sinelui se preschimbă în sfârșit pentru a treia oară în experiența plină de nerăbdare și dezamăgitoare, nedorită de nici unul din ei doi, la care dusese reîntâlnirea cu Bonadea. Faptul că erau amândoi lungiți unul lângă altul în același pat i se părea cu totul pueril. „Dar ce înseamnă atunci starea contrarie, acea dragoste depărtată, imobilă, liniștită ca aerul fără adieri, care este la fel de imaterială ca o zi de toamnă?“ se întrebă el. „Probabil tot numai un joc de copil sub o altă formă“, reflectă mai departe cu îndoială și își aminti de animalele multicolore de pe afișele pe care, copil fiind, le iubise mai fericit decât își iubise astăzi prietena. Dar acum Bonadea se săturase să-i mai vadă spinarea pentru a-și măsura propria nefericire și i se adresă:

— Tu ai fost vinovat!

Ulrich se întoarse surâzând spre ea și răspunse fără să se gândească:

— În câteva zile vine sora mea și va rămâne să locuiască la mine; ți-am spus deja? Atunci nu ne vom mai putea vedea.

— Câtă vreme? întrebă Bonadea.

— Definitiv, răspunse Ulrich și surâse iarăși.

— Cum? spuse Bonadea. Cum ne-ar putea împiedica? Poate vrei să mă convingi că sora ta nu-ți dă voie să ai o iubită!

— Este tocmai ceea ce vreau să-ți spun, confirmă Ulrich.

Bonadea râse.

— Eu am venit astăzi să te văd într-un un mod cât se poate de inofensiv și tu nu m-ai lăsat să-ți povestesc până la sfârșit! îi reproșă ea.

— Natura mea e ca o mașină care nu face altceva decât să deprecieze viața! Vreau să mă schimb o dată pentru totdeauna! răspunse Ulrich.

Ei îi era cu neputință să înțeleagă, dar atunci își aduse aminte brusc că îl iubea pe Ulrich. Dintr-odată încetă să mai fie fantoma ezitantă a propriilor ei nervozități, își găsi naturalețea convingătoare și spuse simplu:

— Ai început o legătură cu ea!

Ulrich o certă că spunea astfel de lucruri, cu mai multă seriozitate decât ar fi vrut.

— Mi-am propus ca multă vreme de acum înainte să nu mai iubesc nici o altă femeie altfel decât dacă mi-ar fi soră, explică el și apoi tăcu.

Tăcerea, prin faptul că se prelungi, îi făcu Bonadeei impresia unei fermități mai profunde decât s-ar fi potrivit cu conținutul celor spuse.

— Ești cu adevărat pervers! strigă ea deodată, ca și când ar fi rostit un avertisment profetic și sări din pat pentru a se grăbi să se întoarcă la școala de înțelepciune a Diotimei, ale cărei porți erau fără îndoială deschise s-o primească pe această elevă revigorată și plină de remușcări.

24

Agathe sosește cu adevărat

În seara aceleiași zile sosi o telegramă, iar în după-amiaza următoare, Agathe.

Sora lui Ulrich veni cu puține bagaje, întrucât își imaginase că lăsa totul în urma ei; oricum, însă, numărul geamantanelor nu corespundea întru totul preceptului „aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările". Când Ulrich află de acest principiu, râse: până și două cutii de pălării scăpaseră flăcărilor.

Fruntea Agathei căpătă expresia încântătoare a unei ființe ofensate și care caută zadarnic să înțeleagă greșeala de care este învinuită.

Dacă Ulrich avea sau nu dreptate să critice expresia nedesăvârșită a unui sentiment care fusese cuprinzător și pasionant rămâne o problemă deschisă, căci Agathe trecu acea dilemă sub tăcere; buna dispoziție și dezordinea provocate fără voie prin sosirea ei îi foșneau încă în urechi și în ochi, așa cum dansul se rotește în jurul muzicii; era foarte binedispusă și se simțea ușor dezamăgită, deși nu sperase nimic precis, iar în timpul călătoriei se abținuse deliberat de la orice așteptare. Era deocamdată foarte obosită, amintindu-și de faptul că în noaptea trecută nu dormise deloc. Îi conveni că Ulrich îi mărturisi după ceva vreme că, la sosirea veștii, nu mai avusese posibilitatea să amâne o întâlnire prevăzută pentru acea după-amiază; promise să se întoarcă într-un ceas și-și instală, cu o politețe minuțioasă care le stârni amândurora râsul, sora pe un divan aflat în camera lui de lucru.

Când Agathe se trezi, trecuse de mult ceasul prevăzut, iar Ulrich lipsea încă. Încăperea era cufundată într-o penumbră profundă și i se părea atât de străină încât se sperie la gândul că se găsea acum în mijlocul acelei vieți noi pe care o așteptase atât. Pe cât putea să-și dea seama, pereții erau acoperiți de cărți, ca anterior acasă la tatăl ei, iar mesele de hârtii. Deschise curioasă o ușă și pătrunse în camera alăturată; găsi acolo dulapuri de haine, cutii de pantofi, sacul de box, haltere, un spalier. Merse mai departe și dădu iarăși peste cărți. Ajunse la apele de toaletă, parfumurile, periile de păr și pieptenii din camera de baie, la patul fratelui ei, la garnitura de trofee de vânătoare din hol. I se putea urmări trecerea prin aprinderea și stingerea luminilor, dar întâmplarea vru ca Ulrich să nu afle nimic despre acea excursie, cu toate ca el se afla deja acasă; își amânase intenția de a o trezi, ca s-o lase să se odihnească și se întâlni acum cu ea pe scară pe când se întorcea din bucătăria de la subsol pe care el o folosea arareori. Căutase acolo ceva de mâncare pentru ea, căci, din lipsă de prevedere, în ziua aceea nu era nimeni din personalul de serviciu acasă. Când se găsiră astfel unul în fața celuilalt, Agathe simți cum toate impresiile de care fusese asaltată până atunci haotic se concentrau, ceea ce îi provocă o stare de neplăcere care o descumpăni ca și cum ar fi simțit că cel mai bun lucru ar fi fost să dea de îndată bir cu fugiții. Era în casa aceea ceva impersonal, un fel de improvizație alcătuită din impresii adunate laolaltă din voia unor capricii indiferente, care pe ea o sperie.

Ulrich, care îi intui starea, se scuză pentru situația în care se afla și oferi niște explicații amuzante. Îi povesti cum ajunsese să închirieze acea locuință și-i explică în amănunt istoria instalării sale, începând cu acele coarne de cerb pe care le deținea fără să se fi dus vreodată la vânătoare și până la sacul de box pe care îl făcu să vibreze în fața Agathei. Agathe privi toate acele obiecte încă o dată cu o gravitate neliniștitoare și de fiecare dată când

ieşeau din vreo cameră se întorcea să mai arunce o privire cercetătoare; Ulrich ar fi vrut să ia în glumă acea inspecţie, dar cum lucrurile se repetau, propria sa locuinţă începu să-l irite. Se vădi acum un lucru pe care obişnuinţa îl ascunsese, şi anume că el locuia doar în încăperile care îi erau absolut necesare, lăsându-le pe celelalte ca pe nişte ornamente ale restului. Când se aşezară împreună după acel tur, Agathe întrebă:

— Dar de ce le-ai acceptat, dacă nu-ţi plac?

Fratele său îi oferise un ceai şi ce mai putea pune la dispoziţie casa lui şi ar fi vrut să o primească cu toată ospitalitatea, chiar dacă întârziată, pentru ca acea a doua întâlnire a lor să se desfăşoare în aceeaşi atmosferă de atenţie şi afecţiune ca prima. Agitându-se să o servească aşa cum trebuia, el susţinu:

— Am trăit atât de neglijent, de fals şi până la urmă s-au aranjat toate în aşa fel încât nu mai au nici o legătură cu mine.

— Dar e totuşi foarte drăguţ, îl consolă acum Agathe.

Ulrich îşi dădu cu părerea că poate dacă ar fi încercat altfel ar fi ieşit şi mai rău.

— Eu nu pot să suport locuinţele care sunt făcute, sufleteşte vorbind, după măsură, arătă el. Aş avea atunci impresia că eu însumi aş fi fost făcut după reţeta unui decorator interior.

Iar Agathe replică:

— Mie mi-e frică de asemenea apartamente.

— Cu toate acestea, lucrurile nu pot rămâne astfel, îi dădu dreptate Ulrich.

Se aşezase acum alături de ea la masă, iar de faptul că de acum încolo aveau să mănânce împreună se legau o mulţime de probleme. Era cu adevărat uimit să recunoască faptul că multe trebuiau să se schimbe; simţea că era vorba de o îndatorire neobişnuită care-i era impusă şi la început simţi zelul unui neofit.

— O fiinţă care trăieşte singură – răspunse el la disponibilitatea tolerantă a surorii sale de a lăsa totul aşa cum

era – poate avea o slăbiciune; este inclusă în celelalte însușiri ale ei și se pierde printre ele. Dar când două ființe împărtășesc o slăbiciune, ea dobândește atunci, în comparație cu însușirile pe care nu le au în comun, o greutate de două ori mai mare și devine o profesiune de credință deliberat asumată.

Agathe nu găsea că lucrurile stăteau astfel.

— Pe scurt, ca frate și soră nu ne vom mai putea permite să facem unele din lucrurile pe care ni le-am îngăduit ca persoane singure; tocmai astfel ne-am și regăsit.

Constatarea îi plăcu Agathei. Totuși concepția negativă de viață în comun doar pentru a nu întreprinde nimic nu o satisfăcea, iar după o vreme ea întrebă, reîntorcându-se la faptul că Ulrich se instalase acolo recurgând la serviciile celor mai bune firme de profil:

— Totuși, eu nu înțeleg prea bine. La urma urmei, de ce te-ai instalat în felul acesta dacă ai constatat că nu e ceea ce ai fi vrut?

Ulrich îi întâmpină privirea senină și îi contemplă în vremea aceea chipul care, pe deasupra rochiei de călătorie, oarecum șifonată, cu care mai era încă îmbrăcată, i se păru deodată neted, ca suflat în argint și ciudat de prezent, deopotrivă apropiat și depărtat sau ca și cum apropierea și depărtarea s-ar fi anihilat reciproc în prezența ei, așa cum luna apărând dintr-odată în imensitatea cerului se arată pe după acoperișul vecinului.

— De ce am procedat astfel? răspunse el surâzând. Nu mai știu. Probabil pentru că s-ar fi putut face la fel de bine și altfel. Nu am simțit nici un moment vreo responsabilitate. Mai puțin sigur ar fi dacă aș vrea să-ți explic acum că iresponsabilitatea în care ne trăim astăzi viața ar putea fi o treaptă spre o nouă responsabilitate.

— În ce fel?

— Ei, în diferite feluri. Știi doar: viața unei persoane singure, izolate, este poate doar o mică oscilație în jurul celei mai probabile valori medii dintr-o serie. Și așa mai departe.

Agathe nu înţelegea decât ceea ce era limpede pentru ea. Spuse:

— De unde decurg exclamaţiile de felul „De-a dreptul drăguţ" sau „Foarte drăguţ". Curând ajungi să nu mai simţi cât de respingător trăieşti. Dar uneori este cu totul oribil, ca şi când te-ai trezi dintr-o moarte aparentă într-un cavou!

— Dar tu cum erai instalată în locuinţa ta? întrebă Ulrich.

— Cu respectabilitate mic-burgheză. În maniera lui Hagauer. Foarte drăguţ. La fel de fals ca la tine.

Ulrich luase între timp în mână un creion şi schiţa cu el pe faţa de masă planul casei şi o nouă împărţire a spaţiilor. O făcea uşor şi fu atât de repede gata încât încercarea Agathei, care, ca o bună gospodină, ar fi vrut să protejeze faţa de masă, veni prea târziu şi se încheie cu mâna ei oprindu-se fără rost o clipă peste a lui. Se iviră din nou dificultăţi în legătură cu principiile aranjamentului.

— Avem acum o casă, se apără Ulrich, şi trebuie să o rearanjăm pentru noi amândoi; dar, în esenţă, problema e depăşită şi fără obiect. „Să ne aranjăm o casă" e ca o faţadă de decor în spatele căreia nu se mai găseşte nimic: relaţiile sociale şi personale nu mai sunt destul de ferme pentru a întemeia case pe ele, nimeni nu mai simte nici o plăcere sinceră să-şi afişeze în exterior durata şi consecvenţa. Cândva, se proceda astfel şi se demonstra prin numărul camerelor servitorilor şi oaspeţilor cine anume era omul respectiv. Astăzi simte aproape oricine că o viaţă lipsită de formă este singurul mod care corespunde voinţei şi posibilităţilor multiple de care e plină viaţa, iar tinerilor le place simplitatea goală, care este asemenea unei scene de teatru nemobilată, sau visează la cufere cu sertare şi la concursuri de bob, la campionate de tenis şi la hoteluri de lux de-a lungul şoselelor, cu terenuri adecvate pentru golf şi muzică la discreţie, pe care să o porneşti sau să o opreşti din buton, precum apa curentă de la robinet, în camere.

Astfel vorbea Ulrich, ca și când ar fi întreținut o conversație distractivă, având în față o străină; se străduia, la drept vorbind, să mențină echilibrul, pentru că legătura dintre ceea ce era definitiv și ceea ce era un nou început creată de prezența lor împreună îl făcea să se simtă stânjenit.

Dar după ce îl lăsase astfel să vorbească până la sfârșit, sora sa îl întrebă:

— Atunci vrei să spui că ar trebui să locuim la hotel?

— Nicidecum! se grăbi Ulrich să o asigure. Cel mult uneori, atunci când facem o călătorie.

— Iar în restul timpului, să ne construim o colibă de frunze pe o insulă sau o cabană la munte?

— Ne vom instala aici, firește, răspunse Ulrich mai grav decât se potrivea cu acea conversație.

Discuția se întrerupse o clipă; el se ridicase și se plimba în sus și în jos prin cameră. Agathe se prefăcea că-și aranjează ceva la tivul rochiei și își aplecase capul sub linia pe care privirile li se întâlniseră până atunci. Dintr-odată Ulrich se opri locului și spuse cu un glas care părea să-și rostească greu cuvintele, dar care suna sincer:

— Draga mea Agathe, este un cerc de întrebări, cu o circumferință imensă și fără centru; toate întrebările acestea înseamnă: cum trebuie să trăiesc eu?

Agathe se ridicase la rândul ei în picioare, dar tot nu-l privea încă. Ridică din umeri.

— Trebuie să încercăm! spuse.

Sângele îi urcase pe chip; când își îndreptase capul, ochii îi erau însă strălucitori și plini de îndrăzneală, în obraji roșeața îi mai stăruia încă asemenea unui nor alunecând pe cer.

— Dacă vrem să rămânem împreună, explică ea, trebuie în primul rând să mă ajuți să despachetez, să mă instalez și să mă schimb de rochie, căci n-am văzut nici o cameristă!

Din nou fratele ei simți cum conștiința încărcată îi stârnea brațele și picioarele și i le însufleția, galvanic parcă, pentru a îndrepta, sub conducerea și cu ajutorul

Agathei, propria neatenție. Goli dulapurile, așa cum un vânător eviscerează un animal vânat și-și părăsi propriul dormitor, oferindu-i-l stăruitor Agathei, urmând ca el să-și găsească undeva un divan. Se mișca acum cu vioiciune, ducând încolo și încoace tot felul de obiecte de uz curent, care până atunci sălășluiseră la locurile lor ca niște flori într-o grădină ornamentală, așteptând ca singură posibilitate de schimbare a sorții lor o mână care să le ordoneze. Costumele se îngrămădeau pe scaune, iar pe etajerele de sticlă din camera de baie se crea printr-o concentrare minuțioasă câte un compartiment de obiecte de toaletă pentru domni și unul pentru doamne; când într-un fel sau altul întreaga ordine fusese transformată în dezordine, mai rămăseseră doar papucii lustruiți de piele ai lui Ulrich, părăsiți pe dușumea, aducând a câine de casă jignit pentru că fusese izgonit din coșul său, imaginea dezolantă a comodității deranjate în tot ce are ea plăcut și frivol. Dar nu era timp să se mai emoționeze cineva pentru soarta lor, căci acum venise rândul despachetării bagajelor Agathei și, oricât de puține păruseră să fie, la fel de inepuizabile erau în revărsarea de obiecte frumos împăturite desfășurându-se pe măsură ce erau scoase la iveală, înflorind în aerul încăperilor asemenea sutelor de roze scoase de un vrăjitor din pălăria sa. Trebuiau atârnate, întinse, scuturate și triate și, pentru că Ulrich dădea o mână de ajutor, se iscară tot felul de incidente și se râse cu bună dispoziție.

Preocupat astfel, el nu se putea împiedica să nu se gândească aproape încontinuu la faptul că toată viața lui, până cu câteva clipe înainte, fusese singur. Acum era Agathe aici. Această scurtă propoziție, „Agathe este acum aici" reduplicându-se în valuri, îl făcea să se gândească la uimirea unui băiețel căruia i-a fost dăruită o jucărie; era în ea ceva care-l inhiba, pe de altă parte aducând și o plenitudine aproape de neînțeles a unei prezențe, iar totul conducea până la urmă iarăși la aceeași scurtă propoziție, „Agathe este acum aici". „Este într-adevăr înaltă și zveltă?" se

întreba Ulrich și o observa pe furiș. Dar ea nu era deloc astfel: era mai scundă decât el și lată în umeri într-un fel care dovedea sănătate. „Are oare grație?" se întreba el. Nici aceasta nu s-ar fi putut spune: nasul mândru, de exemplu, era, văzut dintr-o parte, puțin cam prea arcuit; de aici se desprindea un farmec mult mai viguros decât al simplei înfățișări grațioase. „Oare e frumoasă?" se întreba Ulrich într-un fel mai curând ciudat. Căci nu-i venea ușor să-și pună acea întrebare, deși Agathe, dacă lăsa la o parte convenționalismul de orice fel, era pentru el o femeie străină. O interdicție lăuntrică de a privi o rudă de sânge cu ochii unei iubiri trupești nici nu există de fapt, e vorba doar de moravuri sau de opreliști impuse de morală și igienă; de asemenea, împrejurarea că nu fuseseră crescuți împreună împiedicase apariția acelei sterilizări a dragostei dintre frate și soră, așa cum domnește în familiile europene; cu toate acestea, ascendența lor ajungea să îi priveze de la bun început de acea stare de efervescență a sentimentelor reciproce, până și de frumusețea atribuită celuilalt, gând în ultimă instanță inofensiv, iar Ulrich constată în clipa aceea, spre surprinderea lui, că tocmai atracția imediată lipsea din sentimentele sale. A găsi că ceva era frumos înseamnă probabil în primul rând a găsi acel ceva; fie că este vorba de un peisaj sau de o iubită, există, îl privește pe cel care l-a descoperit sau găsit, care se simte măgulit, și pare să-l fi așteptat în exclusivitate; cu încântarea creată de faptul că ea aparținea lumii lui și că voia să fie descoperită de el, sora lui îi plăcea acum peste măsură, delimitându-se totuși: „Cu adevărat frumoasă nu poți să-ți găsești propria soră, cel mult poate să te flateze gândul că ea le place altora". Apoi auzi, în locurile acelea unde înainte fusese tăcere, minute la rând vocea ei; cum era vocea ei? Valuri de parfum îi însoțeau mișcările rochiilor; cum era mireasma aceea? Mișcările ei erau când cele ale unui genunchi, când ale unui deget delicat, când răzvrătirea unei bucle. Singurul lucru care se putea spune: ele există

aici. Existau în locurile unde înainte nu fusese nimic. Deosebirea între momentul cel mai intens în care Ulrich se gândise la sora lui, așa cum o lăsase singură în urmă, și cel mai viu dintre momentele prezente îi oferea încă o plăcere la fel de mare și de clară ca și cum un loc umbrit ar fi fost umplut de soare cu căldura lui și cu mireasma florilor deschizându-se la lumină.

Agathe își dădea seama că fratele ei o observa, dar nu-l lăsă să vadă că era conștientă de asta. În clipele de tăcere când simțea cum privirea lui îi urmărea mișcările sau când întrebările și răspunsurile nu se întrerupeau prea frecvent, căci alunecau asemenea unui vehicul cu motorul oprit peste niște locuri profunde și primejdioase, se bucura și ea de senzația de prezență extrem de intensă și de energia liniștită ivită din reîntâlnirea lor. Iar când despachetatul și aranjatul se terminară și Agathe fu singură în baie, se petrecu o aventură care amenința să perturbe liniștea tărâmului în care pășiseră; căci ea se dezbrăcase până la lenjeria intimă în acea cameră în care Ulrich fuma și se uita la lucrurile pe care ea le dăduse jos. Cufundată în apă, se gândea ce ar fi putut face acum. Nu era nici o cameristă, să sune sau să strige ar fi fost probabil la fel de zadarnic și nu-i mai rămase nimic altceva de făcut decât, înfășurată în halatul de baie al lui Ulrich, pe care îl găsise acolo atârnat pe perete, să bată la ușă și să-și roage fratele să iasă din încăpere. Însă Agathe, binedispusă, se îndoia că în acel gest de intimitate, chiar dacă aceasta nu se consolidase încă între ei, clipele petrecute împreună i-ar fi permis să se comporte asemenea unei femei tinere și să-l roage pe Ulrich să se retragă: se hotărî să-și ignore feminitatea echivocă și să apară în fața lui în firească și apropiată camaraderie, chiar dacă ar fi fost sumar îmbrăcată.

Când însă pătrunse cu toată hotărârea în camera de alături, amândoi simțiră totuși o tresărire neașteptată a inimii. Se străduiau amândoi să nu se tulbure. O clipă nu fură în stare să se debaraseze de inconsecvența convențională

care la plajă permite nuditatea cvasitotală, dar care într-o cameră face ca tivul juponului sau al pantalonașilor să devină o potecă tainică pentru simțiri romantice. Ulrich surâse fâstâcit când Agathe, având lumina anticamerei în spate, îi apăru în cadrul ușii deschise ca o statuie de argint învăluită de o ușoară boare de batist; ea îi ceru, cu o voce cam prea apăsată în firescul tonului, ciorapii și rochia, care însă fură găsite de-abia în cealaltă încăpere. Ulrich o conduse pe sora lui și, spre plăcerea lui tainică, ea păși într-acolo cu un mers asemănător cu al unui băiat, al unui adolescent și cu un aer pe care părea să se bucure să-l afișeze cu un fel de sfidare, așa cum fac femeile când nu se mai simt apărate de fustă. Apoi se petrecu ceva nou când Agathe, puțin mai târziu, se găsi captivă în propria sa rochie, pe care nu reușea nici să o tragă peste cap, nici să o scoată, iar Ulrich fu chemat în ajutor. Constată, în timp ce el se preocupa în spatele ei să o ajute, fără gelozie fraternă, ci mai degrabă cu un fel de plăcere, că el se pricepea excelent să umble cu veșmintele feminine și ea însăși se mișca cu gesturile vioaie cerute de natura împrejurării.

În vremea aceea Ulrich, deodată atât de aproape de epiderma delicată și totuși având un fel de saţietate a surorii lui, aplecat spre ea și atent la îndatorirea neobișnuită ce-i revenea și care făcuse ca roșeața să-i coloreze fruntea, fu cuprins de o senzație anevoie de descris în cuvinte, că trupul îi era asaltat deopotrivă de senzația de a avea în față o femeie, cât și de a nu fi aproape de un trup feminin; dar la fel de bine s-ar fi putut spune că, fiind cu picioarele pe pământ, se simțea depersonalizat, ca și când i-ar fi fost dăruit un al doilea trup, mult mai frumos decât cel propriu.

Când se îndreptă, primul lucru pe care i-l spuse surorii lui fu:

— Știu acum ce ești tu: tu ești amorul meu propriu!

Suna ciudat, e drept, dar el descria astfel cu adevărat ceea ce îl emoţiona în clipa aceea.

— Într-un sens, un adevărat amor propriu, o dragoste pentru mine însumi, așa cum alții au în foarte mare măsură, mie mi-a lipsit totdeauna, explică el. Acum e evident că ea și-a găsit, din greșeală sau printr-un joc al destinului, întruparea în tine, în loc să și-o găsească în mine! adăugă imediat.

Aceasta fu prima lui încercare în seara aceea de a închide într-o judecată fermă sosirea surorii lui.

25

Gemenii siamezi

Mai târziu, seara, el reveni încă o dată la acel subiect.

— Trebuie să știi, începu să-i povestească surorii sale, ca eu nu cunosc de fapt o anumită manifestare a amorului propriu, acea relație tandră față de mine însumi care după cât se pare le este firească celor mai mulți dintre oameni. Nu știu cum să descriu această stare mai bine. Aș putea spune, de exemplu, că am avut totdeauna iubite cu care am fost în relații false. Ele erau ilustrații ale unor idei ivite brusc, caricaturi ale capriciilor mele; adică, la drept vorbind, doar exemple ale neputinței mele de a intra în relații firești cu alți oameni. Depinde de felul în care te comporți față de tine însuți. La urma urmei, eu mi-am căutat totdeauna iubite pe care nu le iubeam...

— Ai avut perfectă dreptate! îl întrerupse Agathe. Dacă aș fi bărbat, n-aș avea nici un fel de mustrări de conștiință să mă port cu cea mai mare dezinvoltură față de femei. Nici nu le-aș dori altfel decât din distracție și pe neașteptate.

— Da? Așa ai face? Drăguț din partea ta!

— Femeile sunt niște paraziți ridicoli. Împart și ele viața bărbatului la un loc cu câinii!

Agathe nu făcea o asemenea afirmație din indignare morală. Avea o oboseală plăcută, își ținea ochii închiși, se retrăsese devreme la culcare și Ulrich, care venise să-i spună noapte bună, o vedea întinsă pe locul lui, în patul lui.

Era însă și patul în care cu treizeci și șase de ore înainte stătuse întinsă Bonadea. Probabil din cauza aceea Ulrich reveni la tema iubitelor sale.

— Voiam doar să vorbesc despre neputința mea de a ajunge la o relație bazată pe tandrețe cu mine însumi, repetă el surâzând. Ca să pot trăi ceva participând cu adevărat, trebuie să se întâmple ca o parte a unui întreg complex, trebuie să se subordoneze unei anumite idei. Aș prefera, la drept vorbind, ca trăirea propriu-zisă să fie deja în urma mea, în amintire; risipa actuală de sentimente este neplăcută și ridicol de disproporționată. Așa stau lucrurile, dacă vreau să mă descriu fără nici o milă în fața ta. Ideea cea mai spontană și mai simplă, cel puțin în tinerețe, este aceea că tu însuți ești acel individ grozav și nou pe care l-a așteptat lumea. Dar după treizeci de ani, faptul în sine nu mai deține valoare!

Rămase un moment pe gânduri și apoi spuse:

— Nu! E atât de greu să vorbești despre tine însuți; la urma urmei, ar trebui să spun pur și simplu că nu am trăit niciodată sub imperiul unei idei constante. Nu se găsea nici una. O idee trebuie să o iubești ca pe o femeie. Să fii literalmente fericit când revii la ea. Să o ai mereu în tine! Să o cauți în tot ce e în afară de tine! Asemenea idei eu n-am găsit niciodată. Am avut totdeauna relații ca de la bărbat la bărbat cu așa-zisele idei grandioase; poate chiar cu cele pe drept calificate astfel: nu mă credeam născut pentru a fi subordonat, ideile acestea mă stârneau să le răstorn de la locul lor și să așez altele în locul lor. Da, poate că am fost condus de invidia față de știință, ale cărei legi le cauți în comuniune și pe care nici nu le consideri inviolabile.

Iarăși se întrerupse și râse de sine însuși sau de descrierea pe care și-o făcea sieși.

— Oricum ar fi, continuă el sobru, in felul acesta de a nu mă ataşa de nici o idee sau de a mă ataşa de toate m-am dezvăţat să mai consider viaţa ca fiind importantă. Mă stârneşte cu mult mai mult, la drept vorbind, când citesc despre ea într-un roman, unde este ordonată în sistem; dar când trebuie s-o trăiesc în toate detaliile, o găsesc totdeauna deja îmbătrânită, de modă veche şi prea minuţioasă şi depăşită în ce priveşte conţinutul ei ideatic. Nici nu cred că eu sunt vinovat. Căci cei mai mulţi oameni sunt astfel astăzi. E adevărat că unii se prefac a avea o bucurie agresivă de viaţă, de felul celei cu care copiii de şcoală sunt învăţaţi să zburde veseli printre flori, dar ceea ce simt ei e totdeauna ceva forţat. În realitate se pot ucide unii pe alţii cu la fel de mult sânge rece, tot aşa cum se pot înţelege între ei cu cordialitate. Sigur e că timpul nostru nu ia în serios întâmplările şi aventurile de care e ticsit. Când se întâmplă, ele îi excită. Iar atunci creează imediat noi întâmplări, un fel de vendetă a întâmplărilor, ca şi cum ai fi silit să spui tot alfabetul, de la B la Z, pentru că cineva a spus A. Dar întâmplările acestea ale vieţii noastre au mai puţină viaţă decât o carte, pentru că nu au nici un sens care să le confere coerenţă.

Astfel vorbea Ulrich. Dezlânat. Trecând prin tot felul de stări de spirit schimbătoare. Agathe nu răspundea; îşi ţinea mai departe ochii închişi, dar surâdea.

Ulrich recunoscu:

— Nu mai ştiu nici eu ce-ţi relatam. Cred că nici nu mai ştiu de unde am pornit.

Tăcură o vreme. Putea acum să-i observe îndelung chipul, care nu-i mai era apărat de privirea ochilor ei. Era acolo, în faţa lui, ca parte a unui trup dezgolit, aşa cum stau femeile împreună la baia publică. Cinismul feminin, necontrolat, firesc al acelui spectacol care nu fusese premeditat pentru ochii unui bărbat continua să exercite asupra lui Ulrich un efect neobişnuit, chiar dacă nu mai era nici pe departe la fel de pregnant ca în zilele dintâi ale

primei lor revederi, atunci când Agathe își pretinsese îndată dreptul ei de soră de a sta de vorbă cu el fără nici un fel de perifraze mentale, căci el nu mai era în ochii ei un bărbat ca oricare altul. El își amintea de surpriza amestecată cu spaimă pe care o simțea ca adolescent când vedea pe stradă o femeie însărcinată sau o femeie care-și alăpta copilul; acele taine, cu grijă ascunse adolescentului, apăreau nestânjenite la lumina zilei. Poate că purtase multă vreme în sine asemenea impresii, căci deodată simțea că acum era cu totul eliberat de ele. Faptul că Agathe era femeie și trebuia să aibă o oarecare experiență i se părea o imagine plăcută și comodă; nu mai avea nevoie să se controleze când vorbea cu ea, cum ar fi făcut-o în prezența unei fete și i se părea chiar emoționant de natural că, în cazul unei femei, morala era ceva mai lejeră. Simțea chiar nevoia de a o proteja și de a o răsplăti, pentru orice ar fi putut să i se întâmple, printr-un gest izvorând din bunătatea sufletului său. Își propuse în gând să facă pentru ea tot ce ar fi fost el în stare. Își propuse chiar să-i caute un alt soț. Această nevoie de a fi bun cu ea îi dărui iarăși, aproape fără ca el să-și dea seama, firul pierdut al conversației.

— Probabil că dragostea pentru noi înșine se schimbă în anii pubertății, spuse el fără tranziție. Căci atunci pajiștea de tandrețe, unde ne-am jucat până la vremea aceea, este cosită pentru a se strânge furajul pentru un anumit instinct.

— Pentru ca vaca să dea lapte! completă Agathe scurt după vorbele lui, pe un ton impertinent și plin de demnitate, dar fără să-și deschidă ochii.

— Da, lucrurile se completează, spuse Ulrich și continuă: Există deci o clipă în care viața noastră își pierde aproape întreaga tandrețe, care se concentrează asupra acelei unice căi de manifestare, supraîncărcată cu sentimente: nu ți se pare că e ca și cum pe pământ ar domni pretutindeni o secetă îngrozitoare, în vreme ce într-un singur loc plouă continuu?

Agathe spuse:

— Mie mi se pare că mi-am iubit păpușile pe care le aveam în copilărie cu o energie cu care n-am iubit niciodată un bărbat. După ce ai plecat tu, am găsit în pod o ladă cu toate păpușile mele vechi.

— Ce-ai făcut cu ele? întrebă Ulrich. Le-ai dăruit cuiva?

— Cui să le dăruiesc? Le-am înmormântat în focul din cămin, spuse ea.

Ulrich îi răspunse animat:

— Când îmi amintesc de prima mea copilărie, aș putea spune că la vremea aceea lumea dinăuntru și lumea din afară nu erau în linii mari despărțite. Când mă târam de-a bușilea spre ceva, lucrul acela venea zburând spre mine; când se întâmpla ceva care pentru noi era important, nu numai noi eram tulburați și stârniți de acel ceva, ci lucrurile însele deveneau efervescente. Nu vreau să susțin că am fi fost atunci mai fericiți decât mai târziu. Nu ne mai stăpâneam; la drept vorbind nici nu eram noi, stările noastre de spirit personale nu erau încă clar delimitate de cele ale lumii. Sună ciudat, și totuși este limpede, când afirm că simțămintele noastre, veleitățile și noi înșine nu eram încă pe de-a întregul în noi. Ciudat e că aș putea spune la fel de bine că nu eram încă pe de-a întregul despărțiți de noi. Căci dacă tu azi, când te crezi pe deplin stăpână pe tine însăți, te-ai întreba cine ești tu în esență, ai face o descoperire similară. Ai să te vezi mereu din afară ca pe un obiect. Ai să simți că într-o anumită ocazie ești furioasă și alteori tristă, așa cum pardesiul tău e uneori jilav și alteori cald. Oricât te-ai observa, are să ți se pară în cel mai bun caz că ai ajuns în spatele tău, dar niciodată în tine însăți. Rămâi în afara ta, orice ai face, cu excepția acelor puține momente când se poate spune despre tine că ți-ai ieșit din fire. Drept compensație, noi, adulții, am ajuns să putem gândi în orice împrejurare „eu sunt", dacă ne face plăcere. Vezi o mașină și în momentul acela într-un fel vezi ca o umbră și enunțul „văd o mașină". Ești

îndrăgostită sau ești tristă și vezi că ești astfel. În înțelesul deplin al cuvântului însă nu există niciodată cu totul nici mașina, nici tristețea sau iubirea ta și nici tu însăți. Nimic nu există cu totul întru totul, așa cum fusese odată în copilărie. Ci totul, tot ce atingi, îndată ce ai reușit să fii o „personalitate", este într-un fel încremenit, o stană de piatră în cea mai lăuntrică lume proprie, și ce mai rămâne, învăluit cu totul de o existență eminamente exterioară, e un fir cețos și fantomatic al siguranței de sine și al unei tulburi iubiri de tine însăți. Ce anume e în neregulă aici? Ai sentimentul că ceva anume ar mai putea fi îndreptat! Nu poți susține în ultimă instanță că un copil trăiește cu totul altfel decât un adult! Nu știu nici un răspuns, chiar dacă tot am putea să încercăm să ne facem o idee în privința aceasta. Dar am răspuns de mult, în sensul că mi-am pierdut iubirea pentru felul acesta de a fi eu și pentru acest fel de lume.

Îi făcea plăcere lui Ulrich că Agathe îl asculta fără să-l întrerupă, căci nu aștepta vreun răspuns nici de la ea, nici de la sine însuși și era convins că un răspuns așa cum îl înțelegea el nu i l-ar fi putut da nimeni. Cu toate acestea, nu se temuse nici un moment că lucrul despre care vorbise el ar fi putut fi prea greu de înțeles pentru ea. Nu considera că ar fi fost filosofie și nici nu credea măcar că ar fi ales un subiect de conversație neobișnuit, tot așa cum un tânăr – el însuși se comporta ca un tânăr în clipa aceea – nu se împiedică în greutățile de exprimare, găsind că totul este simplu atunci când își dă cu părerea cu privire la întrebarea eternă „Cine ești tu? Eu sunt astfel". Certitudinea că sora lui era în stare să-i urmărească fiecare cuvânt o deduse de pe urma faptului că era acolo, nu pentru că ar fi reflectat la acel aspect. Privirea i se odihnea acum pe fața ei și acolo era ceva care-l făcea fericit. Chipul cu ochii acum închiși nu-i opunea nici o rezistență. Exercita asupra lui o atracție fără fond; s-ar fi putut spune că îl atrăgea într-o profunzime fără sfârșit. Nu simțea,

cufundându-se în contemplarea acestui chip, nicăieri mâlul rezistențelor destrămate pe care în dragoste se sprijină cel cufundat prea adânc spre a se putea ridica din nou la mal. Dar cum el era obișnuit să vadă în înclinația către femei o brutală inversare a antipatiei pentru bărbați, ceea ce – chiar dacă el dezaproba – consfințea totuși o anumită certitudine că nu avea să ajungă la pierderea de sine în ea, îl sperie acea pură atracție în care, plin de curiozitate el se înclina tot mai adânc, aproape ca o ruptură de echilibru, astfel că se retrase repede din respectiva stare de spirit și, spre norocul lui, își găsi refugiul într-o glumă tinerească pentru a o readuce pe Agathe la viața cotidiană: cu gestul cel mai prevăzător de care era în stare căută să-i ridice pleoapele. Agathe își deschise ochii râzând și strigă:

— Adică, dacă eu aș fi forma dragostei tale pentru tine însuți, începi să te porți de-a dreptul brutal cu mine!

Răspunsul era la fel de glumeț în stil juvenil ca gestul său și privirile li se înfruntară cu exuberanța a doi băieți andri care ar fi vrut să se ia la harță și nu reușeau pentru că erau prea binedispuși. Dintr-odată Agathe lăsă toate la o parte și întrebă serioasă:

— Cunoști mitul pe care Platon l-a preluat din cine știe ce surse mai vechi, că la origine omul întreg a fost împărțit de zei în două părți, în bărbat și în femeie?

Se ridică în coate și roși pe neașteptate, căci după ce vorbise i se părea că fusese stupidă întrebarea dacă Ulrich cunoștea acea istorie, probabil de notorietate. Hotărându-se brusc, adăugă deci:

— Acum jumătățile acestea nefericite fac tot felul de prostii pentru a putea ajunge iarăși un întreg; este scris în toate manualele pentru cursul superior; din păcate, nu se spune acolo și din ce cauză nu au reușit.

— Pot să-ți spun eu, interveni Ulrich fericit să constate cât de minuțios înțelesese ea acele aspecte. Nici unul din oameni nu știe care din nenumăratele jumătăți care aleargă încoace și încolo e cea care-i lipsește lui. Apucă una din

ele, care i se pare a fi aceea, și face cele mai zadarnice eforturi de a ajunge una cu ea, până când se dovedește că nu se poate. Dacă se mai naște și un copil, ambele jumătăți cred timp de câțiva ani de tinerețe că s-au unit cel puțin prin copil; dar acela nu reprezintă decât a treia jumătate, care curând lasă să se întrezărească faptul că se străduiește să se îndepărteze cât mai mult cu putință de celelalte două și să-și caute o a patra. Astfel, umanitatea se „înjumătățește" din punct de vedere fiziologic mai departe, iar unitatea esențială rămâne ca luna la fereastra camerei de culcare.

— S-ar putea crede că fratele și sora ar fi făcut deja jumătate din drum! conchise Agathe cu o voce deodată aspră.

— Poate gemenii.

— Noi nu suntem gemeni?

— Desigur! se eschivă deodată Ulrich. Gemenii apar rar; gemenii de sexe diferite sunt o mare raritate; când însă sunt și de vârste diferite și aproape că nu s-au cunoscut cea mai mare parte din timp, devin o curiozitate care e într-adevăr demnă de noi! încheie el și căută să-și regăsească o bună dispoziție mai superficială.

— Dar noi ne-am reîntâlnit ca gemeni! îl provocă Agathe fără să se lase influențată.

— Pentru că s-a întâmplat să fim îmbrăcați la fel?

— Poate. Dar mai ales restul. Poți să spui că a fost o întâmplare; dar ce e întâmplarea? Eu cred că e tocmai destinul sau menirea sau cum ai vrea să-i spui. Nu ți s-a părut o întâmplare faptul că te-ai născut tocmai ca tine însuți? Este de două ori mai adevărat, prin faptul că suntem frate și soră!

Astfel expuse Agathe lucrurile, iar Ulrich se supunea acelei înțelepciuni.

— Ne declarăm deci gemeni! conveni el. Ca niște creaturi simetrice ale capriciului naturii, de acum încolo vom străbate cărările oamenilor, amândoi de aceeași vârstă, deopotrivă de înalți, cu același păr, în veșminte la fel croite și cu

același nod sub bărbie; dar te fac atentă că oamenii se vor uita după noi pe jumătate emoționați și pe jumătate ironici, așa cum se întâmplă totdeauna când ceva le amintește de taina devenirii lor.

— Putem să ne îmbrăcăm de-a dreptul contrastant, răspunse Agathe amuzată. În galben unul din noi, când celălalt e în albastru, sau roșu alături de verde, și părul putem să ni-l colorăm în violet sau purpuriu, iar eu îmi fac o cocoașă și tu o burtă mare; cu toate acestea suntem gemeni!

Însă gluma se epuizase, pretextul era uzat și o vreme tăcură amândoi.

— Știi tu, spuse apoi Ulrich deodată, că lucrul despre care vorbim noi acum e ceva foarte serios?

Abia își rostise constatarea că sora lui își coborâse iarăși evantaiul genelor peste ochi și, cu atenția ascunsă în spatele lor, îl lăsă să vorbească singur. Poate că era numai o părere că ea își închisese ochii. Camera era foarte întunecată, lampa, limpezea mai puțin, doar cât se revărsa în suprafețe mai clare, toate contururile din jurul lor. Ulrich spuse:

— Putem să ne gândim deopotrivă la mitul omului care a fost împărțit, cât și la Pygmalion, la hermafroditi sau la Isis și Osiris; în diferite înfățișări, el rămâne același. Dorința după o dublură de sex opus este străveche. E ceva aspirând la iubirea unei ființe care să ne fie întru totul asemenea, dar totuși să fie o alta decât noi înșine, o făptură vrăjită, adică noi înșine, dar tocmai prin aceasta o făptură vrăjită și care mai ales să aibă asupra a tot ceea ce gândim noi doar avantajul de a se bucura de propria autonomie și independență. De nenumărate ori s-a ridicat, în alchimia singuratică din retortele minții omenești, visul acesta al fluidului iubirii care, dincolo de limitările lumii fizice, să se întâlnească în două făpturi deosebite și totuși asemenea...

Aici se împotmolise; era evident că-i venise în minte ceva care-l tulbura și încheie cu vorbe aproape neprietenoase:

— Chiar și în cele mai banale relații de iubire se mai găsesc astfel de urme; în farmecul legat de orice schimbare și de orice deghizare, în importanța dată acordului cu altul și repetării propriului eu într-o altă ființă. Farmecul rămâne același, fie că e vorba de o doamnă elegantă, pe care o vezi pentru prima dată despuiată sau de o tânără goală, pe care o surprinzi pentru prima dată într-o rochie pretențioasă, iar marile, nemiloasele pasiuni ale iubirii sunt dependente de faptul că o făptură omenească își închipuie că sinele său tainic o pândește de după cortina unor ochi străini.

Lăsa impresia că parcă ar fi rugat-o să nu acorde o importanță exagerată lucrurilor despre care vorbeau acum. Dar Agathe se mai gândea încă la senzația fulgerătoare de uimire pe care o simțiseră când se întâlniseră pentru prima dată îmbrăcați în costume de casă identice. Răspunse:

— Ceva de felul acesta se petrece de mii de ani; este mai ușor de înțeles când explicăm fenomenul ca pe o iluzie dublă?

Ulrich tăcu.

După o vreme Agathe spuse deodată, încântată:

— Dar și când dormi e tot astfel! Atunci în vis te vezi uneori metamorfozat în altceva. Sau te întâlnești pe tine însăți ca bărbat. Te porți mai bine cu el decât cu tine însăți. Ai să-mi spui probabil că sunt vise de natură sexuală; dar mie mi se pare mai degrabă că e vorba aici de ceva mult mai vechi.

— Ai deseori asemenea vise? întrebă Ulrich.

— Uneori; rar.

— Eu aproape niciodată, mărturisi el. De o veșnicie n-am mai visat nimic asemănător.

— Cu toate acestea, mi-ai explicat cândva – îi replică Agathe – vreau să spun, trebuie să fi fost chiar la început, încă acolo, în casa cea veche – că acum mii de ani omul a cunoscut alte experiențe de viață!

— Vrei să spui acea viziune „care dăruiește" și „care primește"? răspunse Ulrich și surâse, deși Agathe nu vedea acest surâs. „Starea de a fi cuprins" și de a „cuprinde" a spiritului? Da, fără îndoială că ți-am vorbit și de acest hermafroditism tainic al sufletului! De fapt, de ce nu? În toate bântuie ca o fantomă ceva asemănător. Chiar și în orice metaforă, în orice analogie se regăsește ceva din vraja de a fi asemenea și diferit. Dar n-ai remarcat că în toate modurile acestea de comportament despre care am vorbit, în vis, în mit, în poezie, în copilărie, chiar și în dragoste, o participare mai mare a sentimentului se plătește printr-un deficit de înțelegere, ceea ce înseamnă printr-un deficit de realitate?

— Doar nu crezi cu adevărat în așa ceva? întrebă Agathe.

Ulrich nu răspunse. După o vreme, spuse:

— Dacă traducem aceste afirmații în modul deplorabil de exprimare de astăzi, putem să le numim participarea procentuală a omului la trăirile și faptele sale, care este înfricoșător de mică. În vis pare să fie în proporție de sută la sută, în stare de veghe nu este nici măcar pe jumătate! Tu ai constatat chiar astăzi în locuința mea; nici relațiile mele cu oamenii pe care ai să-i cunoști nu sunt deloc altfel. Odată chiar – de fapt, dacă nu mă înșel, trebuie să adaug că s-a întâmplat într-o conversație cu o femeie, adică în situația potrivită – am numit-o acustica viciului. Când cade un ac într-o cameră pe care ai golit-o de tot ce era în ea, zgomotul care se produce are ceva disproporționat, întrece orice măsură; la fel este când există un vid între ființele omenești. Atunci nu mai știi: strigi sau s-a instaurat o tăcere mormântală? Căci tot ce e fals și deformat dobândește forța de atracție a unei ispite monstruoase, îndată ce nu-i mai poți opune în cele din urmă nimic. Nu găsești și tu că e așa? Dar iartă-mă, se întrerupse el, trebuie să fii obosită și eu nu te las să te odihnești. Se pare că mediul și relațiile mele îndeplinesc toate condițiile să-ți displacă.

Agathe își deschise ochii. După ce fusese atâta vreme ascunsă, privirea ei exprima ceva extrem de greu de definit, ceva ce Ulrich simțea răspândindu-i-se, cu voia lui, prin întregul său trup. Apoi continuă:

— Când eram mai tânăr am încercat să văd aici o forță. Nu ai nimic să-i opui vieții? Foarte bine, atunci viața se va refugia din om în operele sale! Cam așa gândeam. Cert e că există o forță în această lipsă de iubire și iresponsabilitate a lumii de azi. Cel puțin e aici ceva dintr-un secol al nebuniilor de tinerețe, așa cum poate să se producă în evoluția secolelor la fel ca în anii de adolescență și maturizare a unui om. Ca orice tânăr, m-am aruncat la început în muncă, în aventuri și în plăceri; mi se părea că orice ai încerca să faci e la fel atâta vreme cât te implici cu toată ființa. Mai ții minte că am vorbit odată despre „morala realizării, a productivității"? E o imagine care ne e înnăscută și după care ne ghidăm. Dar cu cât înaintăm în vârstă, cu atât mai clar ne dăm seama că toată aparenta lipsă de măsură, independența și mobilitatea, suveranitatea părților active și a impulsurilor parțiale – atât a celor proprii împotriva ta însuți, cât și a celor proprii împotriva lumii – pe scurt, că tot ceea ce, ca „oameni ai prezentului", am considerat ca fiind o forță și o particularitate care să ne fie proprie nouă, în esență nu este nimic altceva decât o slăbiciune a întregului față de părțile sale componente. Cu pasiunea și cu voința nu putem rezolva nimic în acest sens. În momentul în care vrei să fii cu toată ființa în mijlocul lucrurilor, te vezi marginalizat; aceasta este astăzi experiența de viață din toate experiențele de viață!

Cu ochii deschiși acum, Agathe aștepta ca în vocea lui să se producă ceva; când nu se întâmplă nimic, spusele fratelui ei se pierdură ca o cărare care s-a bifurcat dintr-un drum mai mare și nu se mai întoarce, iar ea rezumă:

— După experiența ta, deci, nu putem acționa niciodată cu adevărat din convingere și nici nu vom putea niciodată. Vreau să spun – se corectă ea –, prin convingere nu înțeleg

o știință oarecare, nici condiționarea morală care ni s-a impus, ci faptul de a te simți cu totul tu însuți în tine și de a te simți întreg și în alții, în toți ceilalți, sentimentul că e saturat ceva ce acum rămâne gol, ceva de la care să pornești și la care să te întorci. Ah, nu mai știu nici eu ce vreau să spun, se întrerupse ea violent, sperasem că ai să-mi explici.

— Vrei să spui, tocmai lucrul despre care am vorbit, răspunse Ulrich încet. Tu ești de altfel singura ființă omenească cu care pot vorbi astfel. Dar n-ar avea nici un rost să mai continui, ca să mai adaug doar câteva cuvinte insidioase. Mai degrabă ar trebui să spun că nici n-am putea pretinde, dacă stăm să judecăm rațional, să avem acces la ascensiunea spre „a fi în mijlocul lăuntric al lucrurilor", în starea de „intimitate" intactă a vieții – dacă nu înțelegem termenul la modul sentimental, ci în semnificația pe care tocmai i-am dat-o.

Se aplecase spre ea, îi atinse brațul și o privi lung în ochi.

— E probabil ceva contrar naturii omenești, spuse încet. Real este doar faptul că îi simțim dureros lipsa! Căci de ea depinde, fără îndoială, aspirația noastră spre dragostea fraternă, care este o completare la dragostea obișnuită, în direcția imaginară a unei iubiri în care să nu existe nici un amestec de înstrăinare și de non-iubire.

După o vreme, adăugă:

— Știi doar ce predilecție există pentru folosirea în pat a cuvintelor drăgăstoase de alint: oamenii, în stare de orice fratricid, se bagă pur și simplu ca niște frățiori și surioare sub aceeași pătură.

În penumbra din încăpere, fața îi tremura de ironia pe care o întorcea spre sine însuși. Însă credința Agathei se agăța de chipul pe care îl privea și nu de dezordinea cuvintelor. Ea mai văzuse asemenea chipuri care tresăreau, iar în clipa următoare se năpusteau asupra ei: fața aceasta de acum nu se apropia de ea; părea să se îndepărteze cu o viteză nesfârșit de mare pe un drum nesfârșit de lung. Răspunse cât mai scurt cu putință:

— Nu ajunge să fim frate și soră!

— Dar noi am spus adineaori „frați gemeni", răspunse Ulrich, care se ridică în picioare fără zgomot, căci i se părea că observă acum că biruise până la urmă marea ei oboseală.

— Ar trebui să fim o pereche de gemeni siamezi, mai spuse Agathe.

— Atunci, gemeni siamezi! repetă fratele ei.

Era preocupat să-i desprindă mâna dintr-a lui și să o lase prevăzător pe pătură, cuvintele lui păreau a fi fără greutate, ușoare și volatile, extinzându-se în cercuri tot mai largi și după ce el părăsise camera.

Agathe surâdea cufundându-se într-o tristețe singuratică, a cărei penumbră se destrămă curând în cea a somnului fără ca ea, în înnegurarea conștiinței diurne, să mai remarce aceasta. Ulrich însă se strecură în camera sa de lucru și acolo, fără să mai fie în stare să lucreze, învăță în răstimp de două ore, până când obosi, să cunoască starea de a fi constrâns din prea multă considerație față de o altă ființă. Fu surprins să constate ce multe lucruri i-ar fi plăcut să facă în vremea aceea, lucruri de efect și zgomotoase, care acum trebuiau reprimate. Era o senzație nouă pentru el. Aproape că-l irita, deși căuta să-și închipuie cu mare interes cum ar fi fost să fi crescut cu adevărat alături de o altă ființă. Nu avea cunoștință de felul în care acționează două astfel de sisteme nervoase care sunt asemenea a două frunze pe o singură tulpină, legate laolaltă nu numai prin același sânge, ci mult mai mult prin efectul totalei dependențe reciproce. Presupunea că orice excitare a unuia din aceste suflete trebuia să fi fost resimțită imediat de celălalt suflet, în timp ce procesul astfel provocat avea să se petreacă într-un trup care n-ar fi fost în esență cel propriu. „O îmbrățișare, de exemplu; ești tu îmbrățișat într-un altul", specula el. „Poate că nici măcar nu ești de acord, însă celălalt eu al tău își proiectează un val uriaș, copleșitor, de consimțire în tine! Ce te mai interesează cine o sărută

pe sora ta? Însă stârnirea, excitația ei, trebuie să o trăiești și tu odată cu ea! Sau tu ești acela care iubește și acum trebuie într-un fel să o faci și pe ea să ia parte, căci nu poți doar să proiectezi în ea senzații fiziologice fără nici un sens...!" Ulrich simțea la gândurile acelea o puternică tulburare stimulatoare și o profundă jenă; i se părea greu să traseze cu precizie o graniță între noile perspective și caricatura celor cu care se obișnuise.

26

Primăvara în grădina de legume

Elogiul pe care i-l adusese Meingast și ideile noi pe care le primea de la el făcuseră asupra Clarissei o impresie profundă. Neliniștea și hipersensibilitatea ei spirituală, care uneori o îngrijorau până și pe ea, se diminuaseră, iar de data aceasta nu se mai destrămaseră, cum se întâmplase în alte împrejurări, în descurajare, apăsare și deznădejde, ci erau înlocuite de o luciditate extraordinar de tensionată și de o atmosferă lăuntrică acum cu totul transparentă. Încă o dată se cuprinse pe sine cu privirea, căutând să se aprecieze la modul critic. Fără să păstreze vreo îndoială, și chiar cu o anumită satisfacție, luă cunoștință de faptul că nu era deosebit de inteligentă; nu fusese îndeajuns educată. Dimpotrivă, Ulrich, la un asemenea examen comparativ, era ca un patinator care se apropia și se depărta după bunul său plac pe oglinda înghețată a spiritului. Niciodată nu se putea ști de unde veneau lucrurile pe care le spunea el; nici când râdea, când era iritat, când îi fulgerau ochii, când era de față și cu umerii lui largi îl disloca pe Walter din spațiul încăperii. Când își întorcea curios capul, i se

încordau tendoanele gâtului ca odgoanele unei bărci cu pânze plutind în vânt. Astfel că era totdeauna în el ceva inaccesibil Clarissei, menținându-i vie dorința de a se arunca asupra lui cu tot corpul, pentru a se înstăpâni pe acel ceva. Tumultul cu care o cotropea uneori acel sentiment, ca atunci când nu mai existase nimic cert pe lume decât dorința de a avea un copil de la Ulrich, trecuse acum și nu mai lăsase în urmă nici măcar acele rudimente de care, după risipirea pasiunilor, amintirea rămâne saturată într-un mod de neînțeles. Clarisse se enerva, cel mult, când se gândea la eșecul pe care-l suferise acasă la Ulrich, în măsura în care se mai întâmpla să se gândească la acea stare, dar acum dispoziția ei era mai curând luminoasă și însuflețită. Noile idei cu care oaspetele său cu înclinații filosofice o alimenta avuseseră acel efect, fără a mai menționa stimulentele nemijlocite pe care le primise de la revederea cu acest prieten pe care îl transferase în sfera sublimului prin noua sa metamorfoză. Trecură multe zile într-o încordare multiplă, în vreme ce, cu toții, în căsuța care era scăldată de soarele primăvăratic, așteptau să vadă dacă Ulrich avea să le aducă permisul de a-l vizita pe Moosbrugger în sinistra sa reședință.

În contextul acesta, un gând anume părea important pentru Clarisse: maestrul spusese că lumea era „liberă de nebunie într-o asemenea măsură" încât el nu mai știa dacă trebuia s-o iubească sau s-o urască și Clarisse era de atunci convinsă că omul trebuia să se lase pradă nebuniei dacă voia să aibă parte de starea de grație. Căci o nebunie este o stare de grație. Cine mai știa încă la vremea aceea dacă trebuia s-o apuce la dreapta sau la stânga atunci când ieșea din casă, afară doar dacă avea o ocupație, cum era cazul lui Walter, care-l obliga într-o anumită direcție sau un angajament, ca al ei față de părinți sau de familia fratelui, care cu toții o plictiseau! În starea de nebunie lucrurile se prezintă altfel! Atunci viața este aranjată practic, întocmai ca o bucătărie modernă; stai la mijloc,

aproape că nu ai nevoie să te miști și poți să pui în mișcare de la locul tău toate obiectele din jur. Pentru așa ceva Clarisse avusese totdeauna înclinație și pricepere. De altfel, ea nu înțelegea prin nebunie nimic altceva decât ceea ce se numește voință, doar că o ridica la un grad deosebit de intensitate. Clarisse se simțise până atunci intimidată de faptul că putea să-și explice în mod adecvat doar puține lucruri din cele ce se petreceau pe lume, dar de când se reîntâlnise cu Meingast constatase că acesta o ajuta să iubească, să urască și să acționeze după propriile sale criterii. Căci, potrivit cuvântului maestrului, nimic nu-i lipsea în aceeași măsură umanității ca voința, iar darul de a putea dori ceva cu putere îi fusese dintotdeauna la îndemână! Când Clarisse se gândea la toate acestea, se înfiora de atâta fericire și valuri de căldură o cuprindeau, dându-și seama de propria responsabilitate. Firește, voința, așa cum o înțelegea ea, nu era acel efort posomorât de a învăța o anume piesă la pian sau de a-și apăra punctul de vedere într-o discuție, ci sentimentul puternic de a se lăsa condusă de viață, de a se ține în frâu pe sine, de a se lăsa să alunece în fericire.

Nu se putu abține în cele din urmă să nu-i împărtășească acele gânduri lui Walter. Îi spuse că din zi în zi conștiința ei era tot mai puternică. Dar Walter replică exasperat și fără să țină seama de admirația sa pentru Meingast, pe care-l presupunea a fi la originea acestei stări de fapt:

— Probabil că avem noroc că Ulrich se pare că nu reușește să facă rost de acel permis!

Clarissei i se crispară buzele, trădând compătimire față de neputința de a înțelege și de înverșunarea lui Walter.

— La urma urmei, ce vrei de la criminalul acela, care nu are cum să ne intereseze nici în cea mai mică măsură pe noi toți? o întrebă Walter iritat.

— Are să-mi vină o idee când am să ajung acolo, îi răspunse Clarisse.

— Eu cred că s-ar fi căzut să fi aflat până acum! remarcă Walter.

Soția sa surâse, cum făcea totdeauna înainte de a-i spune ceva care să-l rănească profund. Apoi zise doar atât:

— Găsesc eu ceva.

— Clarisse! răspunse Walter ferm, tu nu ai voie să faci nimic fără permisiunea mea; eu sunt de drept soțul și tutorele tău.

Era un ton nou pentru ea; se întoarse cu spatele la Walter și făcu tulburată câțiva pași.

— Clarisse! strigă Walter după ea și se ridică s-o urmeze. Am de gând să iau măsuri împotriva nebuniei care bântuie aici, în casă.

Ea înțelese atunci că forța vindecătoare a hotărârii ei începuse să se facă simțită asupra lui Walter, care căuta să-și adune puterile. Se întoarse pe călcâie:

— Ce-ai să faci? îl întrebă ea și un fulger din fanta îngustată a ochilor ei lovi în castaniul umed, larg deschis al ochilor lui Walter.

— Vezi tu, spuse el conciliant și se retrase, surprins de fermitatea răspunsului smuls de exclamația lui, cu toții avem în noi această înclinație de natură intelectuală pentru ceea ce este nesănătos, atroce și problematic, noi, intelectualii; dar...

— Dar îi lăsăm pe filistini să-și facă de cap! îl întrerupse Clarisse triumfătoare.

Acum venea ea după el, nu-l slăbea din ochi. Simțea cum forța ei vindecătoare îl cuprinsese și îl subjuga. I se umpluse deodată inima de o bucurie inexprimabilă, stranie.

— Dar nici nu facem atâta tevatură, murmură Walter terminându-și nemulțumit fraza.

În spatele lui, la pulpana jachetei simțea o rezistență; pipăind cu mâna ghici marginea uneia din măsuțele ușoare, cu picioare subțiri, din care se găseau mai multe în casa lor și care i se părură deodată spectrale; dacă se mai dădea îndărăt, avea să răstoarne în chip ridicol masa. Astfel că

își înăbuși dorința deodată trezită în el de a se afla departe de toată acea luptă, pe o pajiște de un verde intens, sub copacii înfloriți și printre oameni a căror bună dispoziție sănătoasă să-i spele și să-i cureţe rănile. Era o dorință liniștită, densă, înfrumusețată de chipuri de femei care să-i asculte cuvintele și să-i mulțumească pline de admirație. În clipa în care Clarisse se apropie de el, o percepu ca pe o molestare sordidă, de coșmar. Spre surprinderea sa, Clarisse nu-i spuse însă: ești un laș! Ci zise:

— Walter? De ce suntem noi nefericiți?

La auzul vocii ei fascinante, translucide, el simți că nefericirea lui alături de Clarisse n-ar fi putut fi înlocuită de fericirea alături de nici o altă femeie.

— Trebuie să fim astfel! răspunse el, cu o revărsare de emoție asemănătoare.

— Nu, nu trebuie să fim! îl asigură blând Clarisse.

Își înclină capul și căută un argument cu care să-l convingă. Nici n-ar fi trebuit să fie ceva anume: stăteau astfel unul în fața celuilalt ca o zi fără înserare, care dăruiește mai departe, ceas de ceas, focul soarelui fără ca el să se diminueze.

— Trebuie să recunoști, începu ea în sfârșit pe un ton deopotrivă sfios și încăpățânat, că actele criminale sunt cu adevărat îngrozitoare nu pentru că au fost săvârșite, ci pentru că li se permite să fie înfăptuite!

Walter știa bine ce avea să urmeze și pentru el era o mare dezamăgire.

— O, Doamne! strigă el nerăbdător. Știu bine că prin indiferența și prin ușurința unei conștiințe împăcate se pot distruge mult mai multe vieți omenești decât prin reaua-voință a oamenilor izolați! E admirabil că ai să spui că tocmai din cauza aceasta fiecare din noi trebuie să-și sondeze cu luciditate propria conștiință și să-și calculeze cât mai exact fiecare pas înainte de a-l comite.

Clarisse îl întrerupse deschizând gura, dar se răzgândi și nu-i mai răspunse.

— Desigur, mă gândesc la sărăcia, la foamea, la depravările de orice fel care li se îngăduie oamenilor sau la prăbușirea galeriilor din minele a căror administrație a economisit banii la instalațiile de securitate, continuă Walter coborând glasul, și am recunoscut și în alte discuții toate acestea.

— Dar doi oameni care se iubesc ar trebui atunci să nu se iubească atâta vreme cât starea în care se află nu este de „fericire pură", spuse Clarisse. Lumea nu va deveni mai bună până nu vor exista oameni care să se iubească astfel!

Walter își împreună mâinile.

— Dar nu înțelegi cât de inechitabile față de viață sunt asemenea cerințe mari, orbitoare, absolute? strigă el. La fel stau lucrurile și cu Moosbrugger, care din când în când îți răsare în minte ca împins pe o sârmă! De fapt, ai dreptate când susții că nu trebuie să ne găsim liniștea atâta vreme cât astfel de creaturi omenești mizerabile vor continua să fie ucise pentru că societatea nu știe nimic mai adecvat; dar mai multă dreptate are, firește, societatea obișnuită, sănătoasă, când refuză pur și simplu să-și mai bată capul cu asemenea îndoieli și subtilități suprarafinate. Există, la drept vorbind, criterii ultime ale gândirii sănătoase, care nu pot fi dovedite, ci pe care trebuie să le ai în sânge.

Clarisse răspunse:

— În sângele tău, „la drept vorbind" nu e la drept vorbind.

Lezat, Walter clătină din cap și-i arătă astfel că nu mai voia să răspundă. Obosise să joace în permanență rolul celui care avertizează că un mod de gândire unilateral este nociv și poate că tocmai acest lucru îl făcuse în cele din urmă și pe el să se simtă nesigur.

Însă Clarisse îi citea, prin acea intuiție nervoasă care îl uimise totdeauna, gândurile și, ridicându-și capul, trecu dintr-odată de toate etapele intermediare și ateriză lângă el în acel punct culminant unde se situa adresându-i cu jumătate de glas această întrebare insistentă:

— Poți să ți-l închipui pe Iisus ca director de mină?

Fața ei trăda faptul că prin Iisus ea și-l închipuia de fapt pe Walter într-una din acele exagerări sălbatice prin care iubirea ajunge să nu se mai deosebească de nebunie. El respinse întrebarea cu un gest al mâinii în același timp indignat și descurajat.

— Nu așa, de-a dreptul, Clarisse! o conjură el. Nu ai voie să vorbești despre lucrurile acestea așa direct!

— Ba da, îl contrazise Clarisse. Tocmai că trebuie să vorbim direct! Dacă nu avem putere să-l salvăm pe el, atunci n-o să avem nici puterea să ne salvăm pe noi înșine!

— La urma urmei, ce importanță are dacă îl execută! strigă Walter violent.

Avea impresia că prin acest răspuns brutal simțea pe limbă gustul eliberator al vieții, amestecat acum în chip miraculos cu gustul morții și al anihilării pe care Clarisse îl invoca prin aluziile ei.

Clarisse îl privea așteptând. Însă lui Walter părea să-i fi ajuns acea izbucnire sau poate că tăcea cuprins de indecizie. Asemenea cuiva constrâns să-și joace ultimul atu irezistibil, ea spuse:

— Mi s-a revelat un semn!

— Îți imaginezi tu doar! strigă de-a dreptul Walter spre tavanul camerei, care acum reprezenta pentru el cerul; însă Clarisse încheie cu acele ultime cuvinte convorbirea lor și nu-l mai lăsă să spună nimic.

El o văzu în schimb puțin mai târziu discutând febril cu Meingast. Senzația că erau observați care-l apăsa pe acesta din urmă – un simplu simțământ doar, căci el însuși nu vedea departe – se baza deci pe un fapt real. Căci Walter nu participa la eforturile zeloase de grădinărit ale cumnatului său Siegmund, sosit între timp în vizită și care acum, cu mânecile suflecate, îngenunchease într-un strat de flori și făcea o treabă despre care însuși Walter susținea că trebuia făcută primăvara în grădină, dacă voiai să arăți că ești un bărbat adevărat și nu un simplu semn de carte presat în volumele de specialitate.

Walter privea acum pe furiș spre perechea pe care o alcătuiau Clarisse și Meingast, dincolo, într-un colț expus la soare al grădinii de legume.

Nu se gândea că în acel colț de grădină, acum expus privirilor sale, s-ar fi petrecut ceva nepermis. Simțea totuși o senzație nefirească de frig în palmele deschise prin aerul primăvăratic și în genunchi, pe care avea pete de umezeală, căci îngenunchease din loc în loc să-i dea câte un sfat lui Siegmund. Îi vorbea de sus, așa cum e cazul cu oamenii slabi și ușor supuși umilințelor atunci când pot să-și descarce proasta dispoziție asupra altcuiva. Știa că Siegmund, care-și pusese în gând să-l venereze, n-avea să se lase atât de ușor impresionat. I se părea că simte un fel de fior, o senzație de singurătate funebră ca după apusul soarelui, în timp ce observa că acum Clarisse nu se întorcea deloc spre el, ci-l privea pe Meingast, părând că participă din plin la conversație. În plus, era mândru de situația creată. De când Meingast se găsea în casa lui, era deopotrivă de mândru de abisurile deschise de prezența lui, pe cât era de preocupat să le umple cu grijă. De la înălțimea omului care se oprise în picioare, lăsă să se cearnă asupra lui Siegmund, îngenuncheat alături, cuvintele:

— Firește că resimțim cu toții, și cu toții cunoaștem asemenea simțăminte, o anumită înclinație spre problematic și spre morbid!

El nu era un disimulator. În intervalul de timp scurs de când Clarisse spusese despre el, tocmai din cauza acestei formule, că este un filistin, își corectase exprimarea vorbind despre „micile ipocrizii ale vieții".

— O mică ipocrizie este bună, fie ea dulce sau amară – îl instruia acum pe cumnatul său –, dar noi avem datoria să o facem să se rafineze în noi până când va face onoare unei vieți sănătoase. Înțeleg printr-o asemenea mică ipocrizie, continuă el, la fel de bine acordul acesta nostalgic cu moartea care ne cuprinde când ascultăm muzica la *Tristan*, cât și atracția tainică, inexplicabilă, pe care o exercită cele

mai multe dintre crimele sexuale, chiar dacă nu-i cedăm! Căci eu numesc neoneste și contrarii omenescului, vezi tu, în egală măsură puterea elementară a vieții când în momente de deprimare și de boală se înstăpânește asupra noastră, cât și excesul de spiritual și de conștiință care caută să violenteze viața. Tot ceea ce ar vrea să depășească limitele care ne-au fost trasate este lipsit de onestitate! Mistica este la fel de neonestă ca închipuirea că am putea reduce natura la o formulă matematică. Intenția de a-l vizita pe Moosbrugger este la fel de neonestă ca... – aici Walter se întrerupse o clipă, pentru a scoate în evidență înțelesul și încheie cu vorbele: – ca și când ai vrea să-l chemi pe Dumnezeu la căpătâiul unui bolnav!

Desigur că era ceva în ce spunea Walter și spusele lui apelau surprinzător la umanitatea profesională și spontană a medicului care era Siegmund, atunci când arăta că intenția Clarissei și motivele extravagante invocate depășeau limitele permise. Dar în relațiile cu Siegmund, Walter era genial prin faptul că fusese condus de gândirea sa sănătoasă la asemenea confidențe în ce privește propriile gânduri, în vreme ce sănătatea înfloritoare a cumnatului său își găsea expresia în tăcerea hotărâtă în fața acestui univers de idei îndoielnice. Siegmund îngrămădea acum pământul cu mâinile și, fără să deschidă gura, își înclina uneori capul ba într-o parte, ba în cealaltă, ca și când ar fi vrut să întoarcă pe dos o eprubetă sau poate doar ca și cum ar fi auzit destul cu urechea aceea. După ce Walter terminase de vorbit, urmă o tăcere profundă și în această tăcere lui Walter i se păru că aude o propoziție, pe care fără îndoială că o exclamase Clarisse cândva în fața lui; căci o auzise nu în limpezimea ei halucinatorie, ci ca și cum cuvintele ar fi fost tezaurizate în tăcere: „Nietzsche și Hristos au pierit tocmai din pricina nedesăvârșirii lor!". Într-un fel nu tocmai liniștitor, într-un fel care-i amintea de formula „directorului de mină", fraza i se păru că-l măgulește. Astfel că se crease o situație ciudată, așa cum el, sănătatea întruchipată, se afla aici,

într-o grădină răcoroasă, între un bărbat pe care-l privea de sus cu sentimente de superioritate și două ființe nefiresc de înflăcărate, al căror joc mut de gesturi îl contemplase cu superioritate, și totuși cu jind. Căci Clarisse era de fapt mica neonestitate de care avea nevoie propria lui sănătate pentru a pieri și o voce tainică îi spunea că Meingast era tocmai pe punctul de a face să crească nemăsurat această micime încă acceptabilă a ipocriziei în discuție. El îl admira cu sentimentele pe care o rudă obscură le are pentru o rudă celebră; era mai degrabă invidie decât gelozie, adică în ultimă instanță o emoție care acționa mai puternic decât gelozia asupra lumii lui lăuntrice, faptul de a o vedea pe Clarisse șușotind asemenea unui conspirator cu Meingast; dar în același timp emoția îl exalta într-un anumit fel și, având conștiința propriei lui demnități, nu voia să se supere, își interzise să se îndrepte într-acolo și să-i tulbure pe cei doi, își simțea superioritatea în fața aprinderii cu care discutau ei și din toate acestea se născu, nici el nu știa cum, un gând obscur, echivoc, în afara oricărei logici: anume că cei doi în discuția lor îl invocau într-un mod necontrolat și condamnabil pe Dumnezeu.

Dacă un asemenea ciudat amestec poate fi denumit gând, era un gând care nu s-ar fi putut exprima în nici un fel, căci alchimia sa tenebroasă s-ar fi modificat instantaneu sub influența luminoasă a vorbirii. De altfel, așa cum dovedise față de Siegmund, Walter nu lega nici un fel de credință de cuvântul acesta, Dumnezeu, și când cuvântul îi veni în minte, se creă în jurul lui un vid plin de înfricoșare; astfel se întâmplă că, după o lungă tăcere, primul lucru pe care-l spuse Walter când i se adresă cumnatului său fu ceva foarte diferit.

— Ești un măgar, îi reproșă el, dacă nu te crezi îndreptățit să o convingi cât se poate de categoric să renunțe la vizita aceasta; la urma urmei, ești medic.

Siegmund nu-i luă în nume de rău acea izbucnire.

— Iată ceva ce trebuie să rezolvi tu singur, îi răspunse el ridicându-şi liniştit privirea şi se întoarse iarăşi la îndeletnicirile lui.

Walter oftă.

— Clarisse este, firește, o ființă neobișnuită, reluă el. Eu o înțeleg foarte bine. Recunosc chiar că nu greșește cu totul în rigoarea concepțiilor ei. Gândește-te la sărăcia, la foamea, la depravările de tot felul de care e plină lumea, la prăbușirea galeriilor de mină, de exemplu, pentru că direcția minelor a economisit bani la lucrările de securitate...

Siegmund nu lăsă să se vadă prin nici un semn că s-ar fi gândit la toate acestea.

— Dar ea o face! continuă Walter cu energie. Găsesc că e minunat de frumos din partea ei. Noi, cei de aici, ne declarăm mult prea uşor ca având conştiinţa împăcată. Ea e mai bună decât noi atunci când pretinde să ne schimbăm cu toţii şi să ne asumăm o conştiinţă mai activă, o conştiinţă infinită. Dar iată ce te întreb eu: asta nu duce până la urmă la un delir al scrupulelor morale, presupunând că există aşa ceva? Desigur, tu trebuie că te pricepi.

La această rugăminte insistentă, Siegmund se propti într-un picior şi îl privi cercetător pe cumnatul său.

— E nebună! explică el. Dar nu se poate spune că în înţelesul medical al cuvântului.

— Ce spui de faptul că, întrebă Walter mai departe, fără superioritate, ea susţine că i s-au arătat semne?

— Zice că i s-au arătat semne? întrebă Siegmund gânditor.

— Da! Asasinul acesta nebun, de exemplu! De curând, porcul acela nebun de sub ferestrele noastre!

— Un porc?

— Nu, un fel de exhibiţionist.

— Aşa? spuse Siegmund şi cumpăni. Ţie ţi se arată semne când găseşti ceva de pictat, nu-i aşa? Ea se exprimă doar într-un fel mai exaltat decât tine, hotărî el în cele din urmă.

— Susține că trebuie să ia asupra ei păcatele omului aceluia, și pe ale mele, și pe ale tale, și păcatele nu mai știu cui încă! strigă Walter insistent.

Siegmund se ridicase acum în picioare și-și scutura pământul de pe palme.

— Se simte apăsată de păcate? întrebă el încă o dată, deși n-ar mai fi fost nevoie, și conveni politicos, ca și când s-ar fi bucurat că poate să fie de acord cu cumnatul lui: Este un simptom!

— Este un simptom? întrebă Walter, deodată deprimat.

— Delirul de culpabilitate e un simptom, confirmă Siegmund cu imparțialitatea unui specialist.

— Uite ce e, adăugă Walter și ridică îndată o obiecție împotriva judecății pe care el însuși o conjurase, în primul rând trebuie să te întrebi singur: există păcate? Firește că există păcate. Dar există și o frenezie a vinovăției, a păcatelor săvârșite, care nu e delir, nici nebunie. Poate că nu înțelegi, căci e mai presus de simplul empirism! Este simțul rănit al responsabilității omului pentru o viață mai înaltă!

— Dar ea susține totuși că i se arată semne? obiectă acum încăpățânat Siegmund.

— Și mie mi se arată semne, ai spus-o singur! exclamă agitat Walter. Îți spun, uneori aș vrea să mă rog în genunchi de destinul meu să mă lase în pace; dar de fiecare dată îmi trimite din nou semne, iar semnele cele mai cumplite mi le trimite prin Clarisse!

Continuă mai calm:

— Ea susține, de exemplu, că Moosbrugger reprezintă, pentru ea și pentru mine, „trupul păcătos" și că ne-a fost trimis ca avertisment; dar se poate interpreta: este un simbol al faptului că noi neglijăm posibilitățile mai înalte ale vieții noastre; ca să zicem așa, trupul de lumină al vieții noastre. Acum mulți ani, când Meingast s-a despărțit de noi...

— Dar delirul culpabilității, al păcatului, *este* un simptom în anumite tulburări! îi aminti Siegmund cu seninătatea dezarmantă a specialistului.

— Desigur, tu nu te pricepi decât la simptome! o apără Walter cu însuflețire pe Clarisse a lui. Căci celelalte depășesc experiența ta. Dar poate că superstiția care tratează tot ceea ce depășește experiența obișnuită ca fiind o maladie este păcatul și trupul păcătos al vieții noastre! Clarisse ne cere să trecem la o acțiune lăuntrică împotriva acestei stări de lucruri. Încă de acum mulți ani, atunci când Meingast s-a despărțit de noi, am...

Se gândea la felul în care Clarisse și el „luaseră asupra lor păcatele" lui Meingast, însă n-avea rost să încerce să-i explice lui Siegmund procesul unei deșteptări spirituale, astfel că încheie vag cu cuvintele:

— În sfârșit, faptul că au existat totdeauna oameni care parcă atrăgeau asupra lor sau concentrau în ei înșiși păcatele tuturor n-ai să-l negi nici măcar tu!

Cumnatul său îl privea cu satisfacție.

— Ei, da! îi răspunse el prietenos. Acum dovedești tu însuți ce-ți spuneam eu încă de la început. Faptul că ea se crede apăsată de păcate este o comportare tipică în anumite tulburări. Dar există în viață și moduri de comportament atipice: n-am susținut niciodată altceva.

— Dar rigoarea excesivă în tot ce face? întrebă Walter după o vreme, oftând. O asemenea strictețe nu se poate numi normală.

Între timp Clarisse purta o conversație importantă cu Meingast.

— Tu ai spus, îi aminti ea, că oamenii care se laudă cu faptul că ei explică și înțeleg lumea nu vor schimba nicicând nimic pe lume?

— Da, răspunse maestrul. „Adevărat" și „fals" sunt scuzele celor care nu vor să ajungă niciodată la o hotărâre. Căci adevărul este un lucru fără sfârșit.

— Din cauza aceasta spuneai că trebuie să avem curajul să decidem între „valoare" şi „nonvaloare"? îl cercetă Clarisse.

— Da, răspunse maestrul oarecum plictisit.

— Minunat de dispreţuitoare este şi formula ta, exclamă Clarisse, că în viaţa de azi oamenii acţionează întâmplător.

Meingast se oprise şi privea în pământ; s-ar fi putut spune la fel de bine că îşi apleca urechea sau că examina o pietricică aflată undeva la dreapta cărării. Însă Clarisse nu mai contenea să-i ofere mierea dulce a laudelor; ea îşi aplecase acum capul, astfel că bărbia i se odihnea aproape la baza gâtului şi privirea scormonea în pământ, între vârfurile ghetelor lui Meingast; o îmbujorare uşoară îi colora faţa palidă atunci când, coborând cu precauţie glasul, continuă cu aceste cuvinte:

— Ai spus că orice formă de sexualitate e doar un şir de tumbe!

— Da, am spus astfel într-o anumită împrejurare. Ceea ce îi lipseşte epocii noastre în ce priveşte sexualitatea ea cheltuieşte, în afară de aşa-numitele ei activităţi ştiinţifice, în sexualitate!

Clarisse ezită o vreme, apoi spuse:

— Eu însumi am multă voinţă, dar Walter face tumbe!

— De fapt, ce se petrece între voi? întrebă maestrul devenit curios, dar adăugă îndată, aproape dezgustat: Firește, pot să-mi închipui.

Se aflau acum în colţul grădinii lipsite de arbori, deschisă soarelui plin al primăverii, iar aproximativ în colţul opus era Siegmund, ghemuit la pământ, în timp ce Walter, în picioare alături de el, îi vorbea cu însufleţire. Grădina avea forma unui dreptunghi mărginit de zidul cel lung al casei şi în jurul straturilor cu legume şi fructe era o alee, în vreme ce două alei centrale acoperite cu pietriş alcătuiau, acolo unde nu crescuse încă iarba, o cruce luminoasă. Clarisse răspunse, aruncând o privire prudentă spre ceilalţi doi bărbaţi:

— Poate că el nu e vinovat cu nimic: trebuie să ştii că eu îl atrag pe Walter într-un fel nesănătos.

— Pot să-mi închipui, îi răspunse maestrul, de data aceasta cu o privire interesată. Tu ai ceva băieţos.

La o asemenea laudă Clarisse simţi fericirea zvâcnindu-i prin vene asemenea unui ropot de grindină.

— Ai observat acest lucru „atunci", că eu sunt în stare să-mi trag hainele pe mine mai repede decât un bărbat? îl întrebă ea precipitat.

Pe chipul binevoitor, ridat al filosofului se întipări lipsa de înţelegere. Clarisse chicoti.

— E un joc de cuvinte, explică ea. Mai există şi altele: crimă cu viol, de exemplu.

Fără îndoială maestrul considera acum că era bine să nu se mai mire de nimic.

— Da, da, răspunse el, ştiu. Tu ai susţinut odată că ar fi o asemenea crimă sadică cu viol, o crimă din plăcere sexuală, atunci când stingi dragostea în îmbrăţişarea obişnuită.

Dar voia să afle ce voise ea să spună cu uşurinţa de a-şi trage repede hainele pe ea.

— Să laşi lucrurile să meargă de la sine e ca un asasinat, explică acum Clarisse cu repeziciunea unuia care îşi arată arta pe un teren lunecos şi din prea multă vioiciune îşi pierde echilibrul.

— Ştii, mărturisi Meingast, acum chiar că nu mai înţeleg. Iar vorbeşti despre individul acela, dulgherul? Ce vrei tu de la el?

Clarisse râcâia îngândurată în pietriş cu vârful piciorului.

— E acelaşi lucru, răspunse.

Dintr-odată îl privi pe maestru.

— Cred că Walter ar trebui să înveţe să mă renege, spuse ea direct.

— Eu nu pot judeca, răspunse Meingast după ce aşteptase zadarnic o continuare. Desigur, soluţiile radicale sunt cele mai bune.

Vorbise la întâmplare. Însă Clarisse îşi aplecase iarăşi capul, astfel că privirea i se îngropă undeva în costumul

lui Meingast, iar după o vreme mâna ei se apropie încet de antebrațul lui. Simțea dintr-odată o poftă nestăpânită să apuce brațul acela aspru, slab, pe sub marginea manșetei și să-l atingă pe maestrul care se prefăcea că uitase cuvintele pline de înțelegere în legătură cu dulgherul. În acest timp, creștea în ea dorința să se apropie de el și în încetineala cu care mâna ei dispărea în mâneca lui, în această lentă fluiditate, se roteau frânturile unei voluptăți neclare care pornea de la conștiința faptului că maestrul era imobil și se lăsa astfel atins de ea.

Dintr-un motiv sau altul, Meingast privea stupefiat mâna care i se încleștase pe braț și acum urca pe el asemenea unui miriapod care se târa spre femela lui; vedea pe sub pleoapele coborâte ale micuței femei tremurând ceva neobișnuit; înțelese că se desfășura un proces îndoielnic ce, în chipul deschis, manifest în care evolua, îl emoționa.

— Haide! îi propuse el îndepărtându-i prietenos mâna. Să nu mai stăm aici, unde ne văd toți; să ne continuăm plimbarea.

În vreme ce străbăteau aleile, Clarisse îi relata:

— Eu mă îmbrac, îmi trag hainele repede pe mine, mai repede decât un bărbat, atunci când trebuie. Veșmintele îmi zboară pe trup, când sunt – cum să spun, în acea stare! Este ca un fel de electricitate; eu atrag tot ce-mi aparține, trag pe mine, îmbrac. Dar e de obicei o atragere nefirească.

Meingast surâse la aceste jocuri de cuvinte pe care le înțelegea bine și căută pe ghicite un răspuns impresionant.

— Tu tragi și atragi așadar veșmintele precum își atrage un erou soarta? răspunse el.

Spre surprinderea lui, Clarisse se opri deodată și exclamă:

— Da, întocmai! Cine trăiește astfel constată că la fel stau lucrurile cu rochia, pantofii, cuțitul, furculița!

— E ceva adevărat aici, confirmă maestrul această afirmație obscur convingătoare, apoi întrebă direct: De fapt, cum procedați voi, Walter și cu tine?

Clarisse nu înțelegea. Îl privi și văzu deodată în ochii lui nori galbeni care păreau alungați de un vânt al pustietății.

— Tu ai spus, continuă Meingast ezitând, că îl atragi într-un fel care „nu este sănătos". Care, probabil, nu este sănătos nici pentru femeie? Ce vrei să spui? Ești cumva frigidă față de bărbați?

Clarisse nu știa ce însemna acel cuvânt.

— Frigidă, explică maestrul, este o femeie care nu găsește nici o plăcere în îmbrățișarea bărbatului.

— Dar eu îl cunosc numai pe Walter, răspunse Clarisse intimidată.

— Da, dar după tot ce ai spus ar trebui totuși să presupunem, nu?

Clarisse era încurcată. Trebuia să se mai gândească. Nu știa.

— Eu? Nu se cade; eu trebuie tocmai să împiedic așa ceva! spuse ea. Nu pot îngădui așa ceva.

— Ce tot spui? Acum maestrul râdea aproape necuviincios. Trebuie să împiedici ca tu însăți să simți ceva? Sau să-l împiedici pe Walter să aibă parte de ceea ce i se cuvine?

Clarisse roși. Acum îi era mai limpede ce avea de spus.

— Când cedezi, totul se cufundă în plăcerea sexuală, răspunse ea serioasă. Eu nu îngădui plăcerii bărbatului să se despartă de el și să devină plăcerea mea. Din cauza aceasta atrag eu bărbații, îi atrăgeam încă de când eram o fetiță. E ceva în neregulă cu plăcerile bărbaților.

Din diferite motive Meingast preferă de data aceasta să nu intre în amănunte.

— Poți deci să te stăpânești? întrebă el.

— Da, depinde, recunoscu Clarisse sinceră. Dar ți-am spus doar, aș fi un fel de asasin al plăcerii, al sexului, dacă aș lăsa să fie totul după capul lui! Și continuă, încălzindu-se: Prietenele mele vorbesc pe această temă, spun că ele „se topesc", „mor" în brațele unui bărbat. Eu nu cunosc această senzație. N-am murit încă niciodată în

brațele unui bărbat. Dar cunosc trăirea aceasta în afara momentelor de îmbrățișare. O cunoști și tu, desigur; ai spus doar că lumea este liberă de nebunie.

Meingast se apără cu un gest, ca și când ea nu l-ar fi înțeles bine.

Dar acum ei totul îi devenise foarte limpede.

— Când spui, de exemplu, că trebuie să te decizi împotriva a tot ce e inferior în favoarea a tot ce e superior, strigă ea, înseamnă: există în viață o voluptate enormă și fără margini! Nu e voluptatea sexului, este voluptatea geniului! Aici trădează Walter, dacă eu nu-l împiedic!

Meingast clătină din cap. Simțea în el dorința să nege acea reproducere alterată și pasională a cuvintelor lui, era o negație speriată, aproape înspăimântată; din tot ceea ce conținea această negație, el răspunse luând ceva la întâmplare.

— Este îndoielnic că Walter ar putea acționa altfel.

Clarisse se opri deodată ca lovită de trăsnet.

— Dar trebuie să poată! strigă ea. Doar tu ești cel care ne-ai învățat că trebuie să se petreacă așa ceva.

— Este adevărat, recunoscu ezitând maestrul și încercă zadarnic, prin exemplul său, să o îndemne să meargă mai departe. Dar ce vrei *tu* la urma urmelor?

— Vezi, înainte ca tu să fi venit, nu voiam încă nimic, spuse Clarisse încet. Dar e atât de înfiorătoare viața aceasta care dintr-un ocean de plăceri își alege tocmai dorința de a trăi infima plăcere sexuală! Așa că acum vreau ceva.

— E tocmai ceea ce te întrebam, o ajută Meingast.

— Trebuie să fii pe lume pentru un scop anume, trebuie să fii „bun" de ceva. Altminteri totul rămâne îngrozitor de confuz, răspunse Clarisse.

— Ceea ce vrei tu e în legătură cu Moosbrugger? insistă Meingast.

— Greu de spus. Vom vedea ce se va întâmpla! răspunse Clarisse.

Apoi adăugă îngândurată:

— Am să-l răpesc, am să provoc izbucnirea unui scandal! Expresia chipului i se schimbase, devenind tainică. Te-am

observat, spuse ea deodată. La tine vin și pleacă tot felul de oameni misterioși. Îi chemi când crezi că noi nu suntem acasă. Sunt adolescenți și tineri! Nu ne spui ce caută ei aici! – Meingast o privea fără să înțeleagă. – Tu pregătești ceva, continuă Clarisse, pui ceva în mișcare. Însă eu... șopti ea, sunt atât de puternică încât pot să fiu prietenă cu mai multe ființe în același timp. Am dobândit caracterul și îndatoririle unui bărbat. Am învățat trăind alături de Walter sentimentele unui bărbat!...

Iarăși întinse mâna spre brațul lui Meingast. Se vedea limpede că proceda inconștient astfel. Degetele îi ieșeau din mânecă asemenea unor gheare.

— În mine sălășluiesc două ființe, șopti ea, trebuie să știi! Dar nu e ușor. Tu ai dreptate, nu trebuie să ne fie frică de violență.

Meingast o privea încă stânjenit. Nu o cunoștea în stările acestea. Rămânea de neînțeles pentru el cum s-ar fi putut lega coerent cuvintele pe care le spunea acum. Pentru Clarisse, în momentul acela nu era nimic mai limpede decât noțiunea de ființă dedublată, însă Meingast se întreba dacă ea nu ghicise ceva din relațiile lui secrete și dacă nu făcea aluzie la aceasta. Nici nu era prea mult de ghicit; abia de curând începuse, în acord cu filosofia lui orientată spre virilitate, să constate o transformare în ce privea sentimentele lui și să atragă băieți tineri, care însemnau pentru el ceva mai mult decât faptul de a fi fost niște simpli discipoli. Poate că din cauza aceasta își schimbase și locul de reședință și venise aici, unde se simțea în siguranță față de privirile indiscrete; nu se gândise niciodată la o asemenea posibilitate, iar această fragilă ființă care devenise neliniștitoare părea să fie în stare să presimtă ce se petrecea cu el. Brațul ei ieșea tot mai mult în afară din mâneca rochiei, fără ca distanța dintre trupurile lor, pe care le unea acest braț, să se fi schimbat, iar brațul dezgolit, slab, laolaltă cu mâna de la capătul lui, care îl atingea pe Meingast, avea în clipa aceea o înfățișare atât de ciudată

încât în imaginația bărbatului se învălmășea acum tot ceea ce înainte avusese contururi precise.

Însă Clarisse nu dezvălui ceea ce intenționase să spună adineaori, deși acum pentru ea totul era limpede. Cuvintele acestea cu dublu înțeles erau indicii în acest sens și erau acum împrăștiate ca niște crengi pe care le frângi și ca frunzele pe care le așterni pe pământ pentru a marca un drum ascuns. Erau expresii precum „crimă sexuală din plăcere" și „atragere și atracție", și tot astfel era „repede" și multe alte cuvinte, poate chiar toate celelalte cuvinte indicau acum spre două înțelesuri, dintre care unul era tainic și personal. Dar un limbaj dublu înseamnă și o viață dublă. Cea obișnuită este evident aceea a păcatului, cea tainică aceea a trupului de lumină. Astfel, de exemplu, „repede" în trupul său de păcat însemna graba obișnuită, epuizată, graba de toate zilele, în trupul de lumină totul era repede și țâșnea în salturi pline de dorința plăcerii. Atunci însă trupului plăcerii i se mai poate spune trup al forței sau trup al inocenței, iar pe de altă parte trupul păcatului poate fi denumit cu toate numele care au ceva din deprimarea, inconsistența și nehotărârea vieții obișnuite. Toate acestea exprimau niște relații ciudate între lucruri și sinele persoanei, astfel că un lucru făptuit își dobândea efectele acolo unde nu s-ar fi presupus că se află vreodată; cu cât reușea Clarisse să exprime mai puțin din toate acestea, cu atât mai însuflețite se desfășurau acum cuvintele în lumea ei lăuntrică și alunecau mai repede decât era ea în măsură să le strângă laolaltă. Dar o certitudine tot mai păstra încă de câtăva vreme: datoria, privilegiul, misiunea pentru ceea ce se cheamă conștiință, himeră, voință era tocmai de a găsi acest trup puternic, trupul de lumină. Acel trup în care nimic nu mai este întâmplător, în care nu mai există spațiu pentru ezitări, în care fericirea și constrângerea coincid. Alții au numit această stare „a trăi la modul esențial", au vorbit despre „caracterul inteligibil", înfățișând instinctul ca fiind nevinovăția și intelectul drept

păcat; Clarisse nu putea gândi astfel, dar făcuse descoperirea că o anumită întâmplare poate fi pusă în mișcare și părți din trupul de lumină se leagă de la sine de ea, căpătând astfel un trup real. Din motive care depindeau în primul rând de inactivitatea plină de receptivitate a lui Walter, dar mai departe și dintr-o ambiție eroică și căreia îi lipsiseră totdeauna mijloacele de a se manifesta, Clarisse fusese determinată să gândească acum că fiecare om poate să-și creeze prin acțiunile sale violente o imagine care să-l atragă apoi după sine mai departe. Din cauza aceasta îi era cu totul nelămurit ce avea de gând cu Moosbrugger și nu-i putea răspunde nimic lui Meingast.

De altfel, nici nu voia să răspundă. E adevărat că Walter îi interzisese să mai spună că maestrul avea să se transforme iarăși sau nu exista nici o îndoială că spiritul lui Meingast se îndrepta spre niște pregătiri misterioase pentru o faptă despre care ea nu știa nimic și care ar fi putut să fie la fel de impresionantă cum era însuși spiritul lui. El o înțelegea, probabil, chiar dacă se prefăcea că nu-și dădea seama. Cu cât ea îi spunea mai puțin, cu atât îl lăsa să înțeleagă că ea știe. Își putea chiar permite să îl atingă, să-l apuce de mână, ceea ce el nu-i putea interzice. În felul acesta el îi recunoștea intenția, iar ea pătrundea în intențiile lui și participa la ele. Era un fel de dedublare a ființei, una atât de puternică încât aproape că nu mai înțelegea bine. Prin brațul ei curgea acum întreaga forță, așa cum nu-i știuse niciodată măsura și se revărsa într-un flux cu adevărat inepuizabil spre prietenul ei atât de misterios, lăsând-o într-o stare de epuizare și de vid lăuntric care depășea orice emoție obișnuită a iubirii. Nu putea face nimic altceva decât să-și privească surâzând mâna, din când în când ridicându-și ochii să-l privească în față. Nici Meingast nu făcea nimic altceva decât să o privească pe ea și, alternativ, mâna ei.

Deodată se întâmplă în clipele acelea ceva care la început o luă pe Clarisse cu totul pe nepregătite și care apoi o

cufundă într-un vârtej de extaz bacanal: Meingast încercase să-și mențină pe chip un surâs de superioritate care ar fi trebuit în primul rând să-l ajute să nu-și trădeze nesiguranța în fața ei; nesiguranța lui creștea din minut în minut, izvorând din ceva ce rămânea pentru el de neînțeles. Căci există înainte de orice fapt asumat cu îndoială o perioadă de slăbiciune care corespunde clipelor de remușcări de după faptă, chiar dacă în desfășurarea firească a lucrurilor acea clipă nu iese în evidență. Atunci, convingerile și fantasmele puternice care protejează și promovează fapta comisă nu au atins încă întreaga dezvoltare și ezită în afluxul pasiunii nesigure și lipsite de fermitate, așa cum poate mai târziu vor vibra sau se vor sfărâma în pasiunea revărsată a remușcării. Meingast fusese surprins tocmai într-un asemenea moment al a intențiilor sale. Lucrul îi era de două ori penibil, atât din cauza trecutului, cât și din cauza considerației de care se bucura din partea lui Walter și a Clarissei; în plus, orice emoție violentă modifică imaginea realității în favoarea ei, astfel încât poate să-și intensifice și mai mult violența. Situația nefirească în care se găsea acum Meingast o făcea pe cea a Clarissei nefirească în ochii lui, spaima îi insuflase și ei ceva înfricoșător, iar încercările de a gândi fără pasiune adevărul amplificau, rămânând neputincioase, consternarea. Astfel se întâmplă că surâsul lui, în loc să creeze iluzia unui calm superior, se transforma de la clipă în alta într-o expresie rigidă, care părea să-i plutească pe chip; la început, inflexibil în ezitările lui și, în cele din urmă, atât de țeapăn de parcă era pe catalige, maestrul nu se comporta altfel decât asemenea unui câine mare care are în fața sa un animal neobișnuit de mic și pe care nu îndrăznește să-l atace: ca, de exemplu, o omidă, o broască sau un șarpe. El își ridică tot mai sus trupul pe lungile sale picioare, își crispă buzele și spinarea, apoi se văzu deodată târât de curenți de jenă fizică, smuls din locul unde acei curenți își avuseseră originea, fără să mai fi fost în stare să-și ascundă fuga prin vreun cuvânt sau vreun gest.

Clarisse nu-l slăbea din strânsoare; la primii pași ezitanți făcuți de el, scena ar mai fi putut avea spontaneitatea unei emoții inofensive, dar mai târziu el începu să o tragă de-a dreptul după sine și de-abia își mai găsea cuvintele ca să-i explice că se grăbea spre camera lui, unde avea de lucru. De-abia când ajunseră în coridorul de la intrare reuși să se elibereze, iar până acolo nu fusese stăpânit decât de dorința de a fugi cât mai repede, fără să mai ia seama la cuvintele Clarissei și simțind toată vremea că se înăbușea, dându-și în același timp osteneala să nu le atragă atenția lui Walter și Siegmund. Walter fu în stare să ghicească în linii mari acea scenă. Văzu că la un moment dat Clarisse îi cerea ceva cu înflăcărare lui Meingast, lucru pe care acesta îl refuza, și o gelozie ca un cuțit cu două tăișuri îi străpunse pieptul. Căci deși suferea în chipul cel mai oribil la ideea că soția lui își oferea favorurile prietenului, era și mai violent lezat crezând că îl vede respingând-o. Dacă și-ar fi dus până la capăt senzațiile acelea confuze, i-ar fi venit să-l silească pe Meingast s-o ia pe Clarisse cu el și apoi, purtat de violența aceleiași agitații lăuntrice, Walter s-ar fi cufundat în cea mai neagră disperare. Era pradă unei agitații dureros-melancolice și eroice. Nu putea suporta, în clipa când Clarisse se afla la cumpăna destinului ei, să-l strige pe Siegmund, întrebându-l dacă răsadurile trebuiau așezate în pământ afânat sau cu pământul bătătorit împrejur. Era necesar să spună ceva și se simțea ca un pian în acea sutime de secundă dintre clipa când cele zece degete se pregătesc să atace un acord intens și clipa când sunetul se înalță ca un urlet. Gâtlejul îi devenise incandescent. Cuvintele ar fi trebuit să însemne cu totul altceva decât înțelesul lor obișnuit. Dar, în chip neașteptat, unica replică pe care reuși să o articuleze fu cu totul deosebită de întreaga situație:

— N-am să tolerez așa ceva! repetă el, mai mult adresându-se grădinii din jur decât lui Siegmund.

Se vădi însă că acesta din urmă, în aparență preocupat doar de răsaduri și de îngrămădirea pământului, observase totuși cele ce se petreceau și chiar își făcuse gânduri în legătură cu cursul evenimentelor. Căci Siegmund își îndreptă trupul, își scutură pământul de pe genunchi și-i dădu un sfat cumnatului său.

— Dacă ți se pare că ei merg prea departe, trebuie să-i faci să-și schimbe intențiile, spuse pe un ton care ar fi vrut să arate că era de la sine înțeles că toată vremea cântărise cu conștiinciozitate medicală confidențele lui Walter.

— Cum să procedez? întrebă Walter buimăcit.

— Ca un bărbat, replică Siegmund. Durerile și necazurile femeilor își au dintotdeauna leacul în același punct sau cum vrei să-i spui!

Îi tolera multe lui Walter, iar viața era plină de asemenea relații în care unul îl lua de sus pe un altul și-l tiraniza, iar acesta din urmă nu se răzvrătea. Strict vorbind și potrivit convingerii proprii a lui Siegmund, tocmai aceasta întruchipa viața sănătoasă. Căci lumea s-ar fi dus de râpă probabil încă din vremea năvălirilor barbare dacă fiecare ar fi vrut să se apere și să se răzvrătească până la ultima suflare. În schimb, cei mai slabi s-au împrăștiat pătrunși de deferență și au căutat semeni pe care să-i poată la rândul lor asupri; după tipicul acesta se desfășoară relațiile omenești în marea lor majoritate până în ziua de astăzi, astfel totul se aranjează cu timpul de la sine. În cercul propriei familii, unde Walter trecea drept un geniu, Siegmund fusese totdeauna tratat oarecum ca un prostănac, el acceptase însă situația și ar fi fost cel devotat și respectuos dacă ierarhia familială ar fi fost în joc. De ani de zile această veche structură a relațiilor familiale își pierduse importanța în raport cu noile relații de viață instituite și tocmai astfel lucrurile se menținuseră așa cum fuseseră transmise prin tradiție. Nu numai că Siegmund avea o clientelă aleasă ca medic – iar medicul, spre deosebire de funcționar, domină nu prin forțe străine, ci prin capacitățile personale,

așa cum li se înfățișează oamenilor care așteaptă ajutor de la el și îl acceptă ascultători –, el avea și o soție bogată, care îi era devotată și în scurtă vreme îi dăruise trei copii; uneori o înșela cu alte femei, chiar dacă nu prea des, dar oricum cu regularitate, în funcție de dispozițiile sale. Astfel că el era în adevăratul înțeles al cuvântului în situația de a-i da, în funcție de circumstanțe, lui Walter un sfat autoritar și de toată încrederea.

În clipa aceea Clarisse ieși iarăși din casă. Nu-și mai amintea ce spusese în cursul retragerii lor precipitate. Își dăduse, firește, seama că maestrul fugise pur și simplu de ea; dar amănuntele se pierduseră, întreaga amintire a acelei scene se închise în sine, suprapunându-se. Ceva se întâmplase! Cu această singură noțiune în minte, Clarisse se simțea asemenea unei ființe care se salvează dintr-o furtună și al cărei trup întreg e încărcat de energie senzuală. În fața ei, la câțiva metri de ultima treaptă a scării de piatră de la ușa pe care ieșise, vedea așezată pe pământ o mierlă neagră cu un cioc roșu ca focul și care tocmai devora un vierme. Era în acea pasăre sau în contrastul coloristic de pe trupul ei o energie formidabilă. Nu s-ar fi putut spune că, privind-o, Clarisse s-ar fi gândit la ceva anume; mai degrabă era un răspuns care îi venea de undeva, din urma ei, dar și de pretutindeni deodată. Mierla neagră era un trup al păcatului în clipa în care-și dezlănțuia violența. Viermele era trupul de păcat al unui fluture. Cele două viețuitoare îi fuseseră trimise în cale de destin, ca semne că ea trebuia să acționeze. Se vedea bine cum mierla prelua prin ciocul ei portocaliu-arzător păcatele viermelui. Nu era oare „geniul negru"? Așa cum porumbelul este „geniul alb"? Semnele acestea nu alcătuiau oare un lanț? Exhibiționistul, împreună cu dulgherul și cu fuga maestrului...? Nici una din idei nu ajunsese să se dezvolte în sinea ei, ele se aflau invizibile în pereții casei, erau invocate, dar rețineau încă în ele răspunsul; însă ceea ce Clarisse simțise cu adevărat când pășise pe treptele scării

și văzuse mierla care-și înghițea viermele era armonia inexprimabilă a întâmplărilor lăuntrice cu cele din exterior.

Iar armonia se transferă în chip ciudat asupra lui Walter. Impresia pe care o resimțea corespundea deodată cu acea stare pe care el o numise „a-și înălța chemarea spre Dumnezeu" și o simțea fără nici un fel de nesiguranță. Nu-și putea da seama ce se petrecea cu Clarisse, căci distanța dintre ei era prea mare ; așa cum se oprise ea în fața lumii în care cobora o scară îngustă asemenea treptelor unei piscine, cufundându-se în apă, el deosebea ceva ce nega hazardul. Era ceva superior, exaltat. Nu era o postură a vieții obișnuite. Înțelese deodată : tocmai la această negare, la această depășire a întâmplării, se gândise Clarisse când afirmase : „Omul acela nu se află întâmplător sub fereastra mea!".

El însuși simțea, privindu-și soția, cum presiunea forțelor străine revărsându-se pătrundea în aparențe și le umplea cu totul. El era în picioare aici și Clarisse dincolo, în diagonală față de el, care-și îndrepta involuntar ochii de-a lungul grădinii și trebuia să-și întoarcă privirea pentru a o vedea precis pe Clarisse ; chiar în acea simplă așezare a lor în spațiu fermitatea mută a vieții cântărea mai greu decât arbitrariul naturii. Din multitudinea acelor imagini care-i asaltau ochiul se ridica la suprafață ceva linear-geometric și neobișnuit. Astfel, se putea întâmpla ca din niște coincidențe aproape insubstanțiale, cum ar fi fost împrejurarea că un om se oprise sub fereastra ei și un altul era dulgher, Clarisse putea deduce un anumit sens ; împrejurările aveau un mod de a se dispune altfel decât cel obișnuit, intrau în componența unui întreg străin care întorcea alte fațete și, pentru că scoteau acele aspecte din ascunzișurile lor tainice, o îndreptățeau pe Clarisse să creadă că ea însăși era cea care atrăgea asemenea întâmplări. Ar fi fost greu să se exprime lucid, dar în cele din urmă Walter fu împins să se gândească la ceva mai familiar lui, și anume ceea ce se întâmpla când un pictor picta un tablou. Un tablou exclude, nu se știe cum, orice culoare și

linie care nu corespunde cu forma sa fundamentală, cu stilul, cu paleta sa și extrage pe de altă parte din mâna pictorului, prin intermediul unor legi ale geniului, lucrurile de care are nevoie și care sunt altfel decât cele obișnuite ale naturii. În clipa aceea nu mai rămăsese în el nimic din acea bunăstare rotunjită și sănătoasă care judecă aberațiile naturii după ceea ce poate folosi din ele, așa cum cu puțin înainte se lăudase el; mai curând era suferința unui copil care nu mai avea curaj să intre în jocul lui.

Însă Siegmund nu era omul care, odată ce apucase ceva, să-i dea prea curând drumul.

— Clarisse este surescitată, constată el. Ea a vrut totdeauna să dea cu capul în zid și în ceva tot a intrat cu capul și s-a împotmolit acolo. Tu trebuie să intervii hotărât, chiar dacă ei nu-i convine!

— Voi, doctorii, nu vă pricepeți nicidecum la zbuciumările sufletești, izbucni Walter.

Căuta un al doilea punct de atac și îl găsi.

— Îi tot dai zor cu „semnele", continuă el, iar plăcerea de a putea vorbi despre Clarisse era acum mai mare decât iritarea dinainte, tot vrei să verifici cu minuție când semnele arată că ar fi vorba de o tulburare și când nu. Dar îți spun: starea de lucruri adevărată pentru om e cea în care totul e semn! Pur și simplu totul! Poate tu ești în stare să privești adevărul în față, dar adevărul n-are să te privească niciodată în față pe tine; sentimentul divin de nesiguranță tu n-ai să-l cunoști nicicând!

— Amândoi sunteți nebuni, remarcă Siegmund sec.

— Da, firește că suntem! strigă Walter. Tu, ca om, nu ești un creator; tu n-ai aflat niciodată ce înseamnă „a te exprima", ceea ce pentru artiști înseamnă mai ales „a înțelege"! Expresia pe care o dăm noi lucrurilor se dezvoltă, îmbracă forme de-abia atunci când le deslușim bine. Atunci înțeleg ce vreau eu și ce vrea altul, abia în clipa când execut faptele! Este experiența noastră vie, spre deosebire de a ta, care este inertă! Ai să spui, bineînțeles,

că e un paradox, că e o confuzie între cauză și efect, tu, cu toată cauzalitatea ta medicală!

Însă Siegmund nu obiectă, ci repetă doar fără plăcere:

— Sigur e spre binele ei dacă nu-i tolerezi prea multe. Oamenii nevrozați au nevoie de o disciplină strictă.

— Iar eu, când cânt la pian cu fereastra deschisă, întrebă Walter în aparență fără să fi auzit avertismentul cumnatului său, ce fac atunci? Trec pe afară oameni, poate sunt și fete printre ei, cine vrea se oprește, eu cânt atunci pentru perechi de îndrăgostiți și pentru bătrâni singuratici. Sunt și înțelepți, și stupizi printre ei. Eu nu le dăruiesc lor nici inteligență, nici rațiune. Ceea ce interpretez eu nu este rațiune. Eu comunic, mă împărtășesc lor. Stau nevăzut în camera mea și le dau semne: câteva sunete, acelea sunt viața lor, iar aceasta e viața mea. Poți într-adevăr să spui că e o nebunie!...

Dintr-odată tăcu. Senzația că ar fi putut afirma „O, ce de lucruri aș avea să vă spun!", acea ambiție fundamentală a unui cetățean al lumii sensibile, dar cu capacități limitate de exprimare și care se simte totuși îmboldit să comunice, toate acele percepții și simțăminte se năruiră deodată. De fiecare dată când Walter era așezat în vidul domol al camerei sale în spatele ferestrei deschise și, cu sublima conștiință a artistului, își lăsa muzica să se risipească în aer, făcându-i fericiți pe mii de necunoscuți, sentimentul acela era asemenea unei umbrele deschise și, de fiecare dată când înceta să mai cânte, umbrela se închidea pierzându-și deodată amplitudinea. Atunci toată fluența pierea, tot ceea ce se întâmplase era ca și când nu s-ar fi întâmplat și el nu mai era în stare să vorbească despre felul în care arta își pierduse contactul cu lumea și cum totul era putred. Își reaminti de acea stare și îi pieri curajul. Dar se împotrivi acelei descurajări. Clarisse spusese: muzica trebuie cântată „până la capăt". Spusese: înțelegi ceva numai câtă vreme participi la lucrul respectiv. Dar mai spusese, de asemenea: iată de ce trebuie să mergem la

ospiciu! „Umbrela lăuntrică" a lui Walter flutura pe jumătate închisă în izbucnirile intermitente ale furtunii sale lăuntrice.

Siegmund continuă:

— Oamenii nevrozați au nevoie să fie într-un anume fel îndrumați, e spre binele lor. Chiar tu ai spus că nu mai ești în stare să rabzi. Ca medic și ca bărbat eu nu pot decât să-ți recomand același lucru: arată-i că ești bărbat; știu că ea se împotrivește, dar va ajunge să-i placă!

Siegmund repeta ca o mașinărie fiabilă, neobosit, ceea ce constituia acum „rezultatul" la care ajunsese el.

Walter, din vârtejul furtunii sale lăuntrice, răspunse:

— Supraaprecierea medicală a vieții sexuale bine ordonate este de fapt o chestiune depășită! Când fac muzică, când pictez sau gândesc, acționez în imediata apropiere, dar și în depărtare, fără să iau de la unii ceea ce voi da altora. Dimpotrivă! Dă-mi voie să-ți spun că astăzi concepția privată despre viață nu mai poate găsi probabil nicăieri o justificare! Nici în căsătorie.

Însă presiunea mai puternică venea dinspre Siegmund, iar Walter plutea împins de vânt, cu toate pânzele întinse, spre Clarisse, pe care în timpul conversației nu o pierduse din ochi. Îi era neplăcut faptul că putea spune despre el că nu ar fi fost bărbat; întoarse spatele unei asemenea afirmații, lăsându-se împins spre Clarisse. La mijlocul drumului, simți printre dinții pe care neliniștea îi dezgolise că trebuia să înceapă cu întrebarea:

— Ce poate să însemne faptul că tu vorbești despre semne?

Însă Clarisse îl văzuse îndreptându-se spre ea. Îl văzuse ezitând încă înainte, acolo, în locul unde se oprise alături de Siegmund. Pe urmă tălpile i se dezlipiră de sol și el porni înspre ea. Clarisse îl urmărea cu o plăcere sălbatică. Mierla zburase înfricoșată, luându-și cu ea viermele. Era deschis acum drumul pentru atracția dintre ei. Dar dintr-odată Clarisse își schimbă gândurile și evită, ea de data aceasta, întâlnirea, îndepărtându-se încet de-a lungul zidului casei, fără să-și întoarcă privirile de la Walter,

însă mișcându-se mai repede decât el, care încă șovăia, înainte de a fi trecut din sfera efectului la distanță înspre cea a dialogului direct între ei.

27

Generalul Stumm o descoperă de îndată pe Agathe în folosul vieții de societate

De când Agathe venise să locuiască împreună cu el, relațiile care-l legau pe Ulrich de cercul social din jurul casei Tuzzi ajunseseră să-i creeze tot felul de îndatoriri sociale de natură să-i răpească mult timp, căci viața mondenă mai alertă în timpul iernii nu se încheiase, în ciuda faptului că sezonul era înaintat, iar simpatiei manifestate față de Ulrich după moartea tatălui său el încerca să îi răspundă prin faptul de a nu o mai ascunde pe Agathe, deși, pe de altă parte, doliul îi scutea să ia parte la mondenitățile mai importante. Dacă Ulrich ar fi uzat de ele, avantajele pe care i le oferea doliul ar fi fost suficiente pentru a evita chiar pe termen îndelungat orice contacte mondene și astfel să se despartă de un cerc de persoane în care nu pătrunsese decât dintr-un capriciu. Numai că de când Agathe îi încredințase propria ei viață, Ulrich acționa în sens contrar propriilor lui sentimente și transmitea în seama unei părți din el pe care o situase la rubrica tradițională a „îndatoririlor unui frate mai mare" multe decizii față de care persoana sa, în întregul ei, se menținea încă într-o stare incertă, dacă nu chiar de-a dreptul de dezaprobare. Printre aceste îndatoriri ale unui frate mai mare figura în primul rând ideea că fuga Agathei din casa soțului ei nu trebuia să se sfârșească altfel decât în casa unui soț mai bun.

— Dacă lucrurile evoluează la fel în continuare – obișnuia el să-i răspundă îndată ce începeau să discute despre faptul că viața lor în comun avea să pretindă anumite măsuri – tu vei primi curând cereri în căsătorie sau cel puțin oferte de relații amoroase; dacă Agathe proiecta planuri pe o durată depășind câteva săptămâni, el îi răspundea: Până atunci lucrurile se vor prezenta cu totul altfel.

Asemenea atitudini ar fi lezat-o pe Agathe dacă ea n-ar fi remarcat sciziunea lăuntrică a fratelui ei, ceea ce o reținea în primul rând de la a-i opune rezistență când el considera avantajos să extindă cât mai mult posibil cercul în societatea pe care o frecventau. Astfel se ajunse la situația în care, după sosirea Agathei, fratele și sora se amestecau acum în relațiile mondene într-o măsură mult mai mare decât ar fi făcut Ulrich dacă ar fi fost singur.

Apariția lor împreună, după ce multă vreme el fusese cunoscut ca un bărbat singur și nu pronunțase niciodată vreun cuvânt despre sora lui, trezi oarecum atenția. Într-o zi generalul Stumm von Bordwehr își făcuse din nou apariția la Ulrich însoțit de ordonanță, cu servieta și pâinile sale și adulmecase bănuitor aerul. În atmosfera camerelor plutea o mireasmă greu de identificat. Stumm descoperise un ciorap de damă atârnat pe speteaza unui scaun și spuse pe un ton reprobator:

— Firește, tinerii din ziua de azi!

— Sora mea, explică Ulrich.

— Ei, fugi! Dumneata n-ai nici o soră! protestă generalul. Acum ne solicită grijile cele mari și dumneata te încui în casă cu o fată!

În aceeași clipă intră în încăpere Agathe, iar generalul își pierdu cumpătul. Vedea asemănarea de familie și simțea în modul degajat în care ea intrase în cameră că Ulrich spusese adevărul, fără totuși să fi renunțat la gândul că avea în față o prietenă a lui Ulrich care îi semăna într-un mod înșelător și de neînțeles.

— Nici nu mai știu ce am făcut atunci, pe moment, neprețuită prietenă, îi povesti el mai târziu Diotimei, dar poți să mă crezi că nu m-ar fi făcut să mă simt altfel dacă l-aș fi văzut deodată apărând în uniformă de sublocotenent!

Agathe îi plăcu peste măsură, iar Stumm căzu la vederea ei în acea stupoare pe care învățase să o recunoască drept indiciul unei tulburări profunde. Corpolența sa delicată și firea sa sensibilă îl împingeau la o retragere precipitată dintr-o situație atât de complicată și, în ciuda tuturor eforturilor de a-l convinge să mai întârzie, Ulrich nu fu în stare să afle prea multe despre preocupările atât de importante care-l aduseseră pe cultivatul general în fața lui.

— Nu! protestă el. Nu e ceva atât de important încât să pot să-mi permit să te deranjez acum!

— Dar nu m-ai deranjat deloc! îl asigură Ulrich surâzând. Cum ai putea să mă deranjezi?

— Nu, firește că nu! răspunse Stumm, de-a dreptul buimac. Firește, într-un anumit sens nu. Dar, cu toate acestea... Uite ce, mai bine vin altă dată!

— Dar spune-mi cel puțin de ce ai venit, înainte de a o lua la fugă! îl invită Ulrich

— Dar nu e nimic! Absolut nimic! O bagatelă! exclamă Stumm în graba de a se retrage. Cred că acum începe „marele eveniment".

— Un cal! Un cal! Să ne îmbarcăm pentru Franța! strigă Ulrich plin de o veselă însuflețire.

Agathe îl privi mirată.

— Vă cer iertare, se îndreptă generalul spre ea. Stimata doamnă nu știe, desigur, despre ce e vorba.

— Acțiunea Paralelă a găsit ideea care s-o încununeze! completă Ulrich.

— Nu, căută generalul să-i restrângă entuziasmul, n-am spus nimic de genul acesta. Am vrut să spun doar: începe să se profileze evenimentul așteptat de toată lumea!

— A, așa! spuse Ulrich. E ceea ce se petrece constant, încă de la bun început.

— Nu, îl asigură cu gravitate generalul. Nu-i așa simplu. Plutește acum în aer un suflu de nimeni-nu-știe-nimic. Curând va avea loc la vara dumitale o reuniune decisivă. Doamna Drangsal...

— Cine e persoana? îl întrerupse Ulrich auzind un nume nou.

— Așa e, dacă trăiești atât de retras! îi reproșă generalul cu regret și se întoarse spre Agathe să se corecteze. Doamna Drangsal este protectoarea poetului Feuermaul. Nu-l cunoști? întrebă întorcându-și iarăși trupul rotund când dinspre Ulrich nu veni nici o confirmare.

— Ba da. Poetul liric.

— Face și el versuri, spuse generalul evitând bănuitor cuvântul neobișnuit pentru el.

— Apreciabil de bune. Și tot felul de piese de teatru.

— Asta nu mai știu. N-am la mine nici notițele mele. Dar el e acela care spune: omul e bun. Într-un cuvânt, doamna profesor Drangsal susținea teza că omul este bun și se spune că ar fi o teză europeană și că Feuermaul ar avea un mare viitor. Dar ea a avut un soț renumit ca medic și probabil că ar vrea să facă din Feuermaul un om cu faimă; oricum, există primejdia ca vara dumitale să piardă conducerea și atunci puterea va trece în salonul doamnei Drangsal, care oricum e frecventat de toate celebritățile.

Generalul își tampona sudoarea de pe frunte; Ulrich găsea însă că o asemenea perspectivă nu ar fi fost inadecvată.

— Ce tot spui? îl admonestă Stumm. O venerezi pe vara dumitale, cum poți să vorbești astfel! Nu găsiți, stimată doamnă, că se poartă cât se poate de dezagreabil și de ingrat față de o doamnă pe care cu toții o privim cu entuziasm? i se adresă el Agathei.

— Eu n-o cunosc deloc pe vara mea, îi mărturisi aceasta.

— O, spuse Stumm și adăugă, în cuvinte în care intenția cavalerească se împletea cu o lipsă involuntară de cavalerism, ca o concesie adusă Agathei: E adevărat că în ultima vreme entuziasmul pare să mai fi scăzut.

Nici Ulrich, nici ea nu răspunseră, iar generalul avea acum senzația că ar fi trebuit să-și explice cuvintele.

— Știi și de ce, îi spuse cu subînțeles lui Ulrich. El dezaproba preocupările pentru studiile de sexualitate prin care spiritul Diotimei era abătut de la problemele Acțiunii Paralele și își făcea griji pentru că relațiile ei cu Arnheim nu se îmbunătățeau; însă nu știa cât de departe ar fi putut merge, vorbind în fața Agathei despre asemenea împrejurări, căci expresia ei devenea tot mai rece. Ulrich, dimpotrivă, răspunse calm:

— Adică dumneata nu faci progrese în chestiunea cu petrolul, dacă Diotima noastră nu mai are influență asupra lui Arnheim?

Stumm schiță un gest patetic și implorator, ca și când ar fi trebuit să-l oprească pe Ulrich de la a face o glumă deplasată în fața unei doamne și în același timp îl privi cu insistență în ochi, avertizându-l astfel să ia seama. Găsi chiar puterea să-și ridice trupul greoi cu o grabă tinerească și-și netezi tunica. Îi mai rămăsese încă din neîncrederea inițială în ce privea statutul Agathei îndeajuns pentru ca să nu dorească să trădeze în fața ei tainele Ministerului de Război. De-abia în anticameră, unde Ulrich îl însoțise, se agăță de brațul acestuia și-i murmură surâzând, cu o voce răgușită:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce faci dumneata e înaltă trădare! și-l dădăci în sensul că nu avea voie să rostească față de o altă persoană, fie ea propria lui soră, nici un cuvânt despre terenurile petrolifere.

— Bine, bine, îl asigură Ulrich. Dar ea e sora mea geamănă.

— Nici chiar față de o soră geamănă! insistă generalul, căruia povestea cu sora i se păruse atât de incredibilă, încât adaosul că era vorba de o soră geamănă nu-l mai descumpănea. Promite-mi!

— Nu ajută, suprasolicită Ulrich, chiar dacă-mi smulgi o asemenea promisiune, pentru că noi suntem de fapt gemeni siamezi; înțelegi?

Acum Stumm înţelese că Ulrich, în felul său de a evita orice afirmaţie simplă, râdea de el.

— Ai făcut uneori glume mai bune decât să născoceşti despre o doamnă atât de încântătoare, chiar dacă ar fi ea de zece ori sora dumitale, asemenea lucruri neapetisante, cum că ar fi crescut laolaltă cu dumneata! îl certă el.

Iritarea lui plină de neîncredere faţă de recluziunea în care-l găsise pe Ulrich fusese stârnită din nou, astfel că mai adăugă unele întrebări să vadă cum îşi petrecuse timpul: ţi s-a prezentat noul secretar? Ai fost la Diotima? Ţi-ai respectat promisiunea de a te duce la Leinsdorf? Ştii în sfârşit cum stau lucrurile între vara dumitale şi Arnheim? Firește, el însuşi era informat în toate acele chestiuni, aşa că rotofeiul neîncrezător controla sinceritatea lui Ulrich, iar rezultatul îl mulţumi.

— Atunci, fă-mi plăcerea şi vezi să nu întârzii la reuniunea decisivă, îl rugă el, în timp ce, încă gâfâind după efortul cu care intrase în mâneci, îşi încheia mantaua. Îţi telefonez înainte şi pe urmă vin să te iau cu maşina mea, ar fi cel mai bine!

— Când va avea loc plictisitoarea întrunire? întrebă Ulrich, nu tocmai dispus să participe.

— Cred că peste vreo două săptămâni, spuse generalul. Vrem să aducem cealaltă persoană la Diotima, dar trebuie să fie acolo şi Arnheim, iar el e încă într-o călătorie.

Îşi lovi cu un deget eghiletul auriu care-i atârna la buzunarul tunicii.

— Fără el, *noi* nu avem de ce să ne batem capul, înţelegi. Dar îţi spun – oftă el – eu nu-mi doresc altceva decât ca şi de acum înainte conducerea spirituală să rămână în seama verişoarei dumitale; mi-ar fi peste măsură de neplăcut să mă aclimatizez la nişte noi relaţii.

Acestei vizite i se datora deci faptul că Ulrich, împreună cu sora lui, se reîntoarseră la relaţiile mondene, pe care el singur le abandonase; şi, chiar dacă n-ar fi vrut, tot ar fi trebuit să reia acele relaţii, căci nu s-ar fi putut ascunde

nici o singură zi în plus împreună cu Agathe închipuindu-şi că von Stumm ar fi păstrat pentru sine istorisirea unei descoperiri atât de pasionante. Când „siamezii" îi făcură o vizită Diotimei, ea se arătă informată de denumirea neobişnuită şi îndoielnică a acelei relaţii fraterne, chiar dacă nu s-ar fi putut spune că o şi încânta. Căci divina doamnă, celebră pentru distincţia şi originalitatea persoanelor care o frecventau, luase la început în nume de rău apariţia neanunţată a Agathei, pentru că o rudă care nu ar ajunge să placă lumii poate deveni mult mai primejdioasă decât un văr, iar ea ştia despre această rubedenie pe cât de puţin ştiuse înainte despre Ulrich, ceea ce pentru gradul ei de informare era în sine un prilej de iritare, aşa cum de altfel fusese nevoită să recunoască faţă de general. Cei din jurul Diotimei aleseră pentru Agathe apelativul de „sora orfană", atât pentru a-şi calma propria proastă dispoziţie, cât şi pentru o folosire preventivă în cercuri mai largi şi cam în acel spirit îi primi ea pe cei doi fraţi. Fusese plăcut surprinsă de impresia, desăvârşită din punct de vedere monden, pe care Agathe era în măsură să o ofere; Agathe însăşi – amintindu-şi de educaţia aleasă primită în internatul confesional şi lăsându-se condusă de disponibilitatea ei ironică, politicos uimită, de a accepta viaţa, de care se acuzase ea însăşi faţă de Ulrich – reuşi din prima clipă să-şi asigure simpatia indulgentă a tinerei şi influentei sale amfitrioane, ale cărei ambiţii atât de mari îi erau cu totul de neînţeles şi indiferente. Ea o examina pe Diotima cu aceeaşi uimire candidă cu care ar fi admirat o uriaşă uzină electrică în ale cărei activităţi neînţelese, constând în furnizarea luminii, nu trebuie să te amesteci. După ce Diotima fusese câştigată de partea ei, îndeosebi după ce ea observase că Agathe plăcea tuturor, se preocupă să dezvolte succesul ei social şi-l spori întru propria ei onoare. „Sora orfană" stârni o atenţie plină de simpatie, care la cei mai apropiaţi începea cu o uimire sinceră faţă de faptul că nu se auzise niciodată despre ea şi se transforma

pe măsură ce se lărgea cercul de persoane din jurul ei în acea apetență pentru nou și surprinzător care le este comună caselor nobile și marilor ziare.

Tot atunci se întâmplă că Diotima, care stăpânea calitatea femeilor de spirit de a o alege din instinct dintre mai multe posibilități pe cea mai proastă, calitate ce asigură succesul de public, făcu o mișcare prin care Ulrich și Agathe își dobândiră locul permanent în amintirea lumii bune, datorită faptului că protectoarea lor găsi deodată încântător faptul, transmițându-l de îndată mai departe ca atare, că vărul și vara ei, reuniți în mod romantic după o despărțire de aproape o viață, se intitulaseră de atunci înainte gemeni siamezi, deși, prin voința oarbă a destinului, fuseseră până atunci tocmai contrariul. Ar fi fost greu de spus de ce asta plăcuse atât de mult, întâi Diotimei, apoi tuturor celorlalți și în ce fel hotărârea fraților de a conviețui sub același acoperiș li se păruse deopotrivă de neobișnuită și de firească; era aici darul Diotimei de a se plasa în rolul de conducător al câte unei evoluții; căci în orice caz ambele reacții se produseră și dovediră că, în ciuda tuturor manevrelor concurenței, Diotima era mai departe în măsură să-și exercite blânda ei autoritate. Când află acest fapt la întoarcerea sa din călătorie, Arnheim ținu în fața unui cerc select un discurs amănunțit, care se încheia cu un elogiu al forțelor aristocratice, de factură populară. Într-un fel sau altul se răspândi zvonul că Agathe, care se refugiase la fratele ei, trăise până atunci într-o căsnicie nefericită cu un ilustru savant străin; cum pe atunci cercurile care dictau tonul potrivit principiilor marii proprietăți nu erau favorabile divorțului și preferau drept cale de ieșire adulterul, hotărârea Agathei apăru în ochii unor persoane mai vârstnice, în lumina ambiguă a vieții superioare, deopotrivă voluntară și savuroasă și pe care contele Leinsdorf, el însuși deosebit de binevoitor față de frații care își făcuseră apariția împreună, o analiză prin cuvintele:

— Ni se prezintă la teatru nişte drame pasionale de-a dreptul monstruoase; teatrul nostru naţional, Burgtheater, ar face bine să ia exemplu de la tinerii noştri!

Diotima, în a cărei prezenţă se făcuse acea afirmaţie, răspunse:

— Unii spun, ghidându-se după o modă, că omul ar fi bun; dar când ajungi să cunoşti, aşa cum am ajuns eu prin studiile mele, confuziile şi rătăcirile vieţii sexuale, îţi dai seama cât de rare sunt asemenea exemplare!

Voia ea oare să delimiteze sau să susţină lauda rostită de Alteţa Sa? Nu-i iertase încă lui Ulrich ceea ce numea lipsa lui de încredere în ea, deoarece nu i se confesase cu privire la sosirea iminentă a surorii sale; dar era totodată mândră de succesul la care era părtaşă, iar aceste sentimente se amestecară în răspunsul ei.

28

Prea multă bună dispoziţie

Agathe folosi, cu un bun-simţ înnăscut, avantajele care i se ofereau în societate, iar locul pe care şi-l asigură în cercuri extrem de pretenţioase îl măgulea pe Ulrich. Anii în care fusese soţia unui profesor de şcoală secundară în provincie păreau să se fi detaşat de ea fără să fi lăsat urme. Ulrich însuşi rezumă, pentru început ridicând din umeri, rezultatul: înaltei aristocraţii îi place că am fost botezaţi gemeni siamezi; nobilimea a manifestat totdeauna mai mult interes pentru menajerii decât, de exemplu, faţă de artă.

Printr-un acord tacit, ei tratau tot ceea ce li se întâmpla ca pe un simplu interludiu. Ar fi fost necesar ca în casă să

se schimbe multe sau să se facă unele noi aranjamente, așa cum îi fusese clar încă din prima zi; dar nu făcură nimic, pentru că evitau reluarea unor explicații ale căror limite nu se lăsau prevăzute. Ulrich, care-i cedase Agathei camera sa de culcare, se instalase într-o debara, despărțit de sora sa prin sala de baie, iar treptat îi cedase ei și cele mai multe din dulapurile din fosta sa cameră. Refuza să se lase compătimit pentru asemenea sacrificii, făcând aluzie la martirajul Sfântului Laurențiu; însă Agathe nu ajunse cu adevărat la gândul că ar fi putut tulbura viața de celibatar a fratelui ei, căci el o asigurase că era foarte fericit, iar ea nu-și putea face decât o idee imprecisă despre gradul de fericire în care ar fi putut el să se găsească. Îi plăcea casa cu amenajările ei atât de puțin burgheze, cu risipa inutilă de camere de recepții și anticamere în jurul puținelor încăperi utilizabile, acum încărcate de mobile; avea ceva din atmosfera de politețe meticuloasă a unor epoci trecute, rămasă fără apărare împotriva frivolității indulgente cu care o înconjoară prezentul, însă uneori protestul mut al încăperilor ei frumoase împotriva dezordinii invadatoare era plin de tristețe, cum sunt corzile smulse și sfâșiate în cutia frumos arcuită și incrustată a unei viori vechi. Agathe vedea că fratele ei nu-și alesese fără o anume pricepere și intenție acea casă retrasă de la stradă, deși el se străduia s-o determine să creadă contrariul și din pereții aceia vechi se înălța un limbaj al pasiunilor care nu amuțiseră, nici nu se făceau limpede auzite, însă nici ea, nici Ulrich nu-și mărturiseau altceva decât plăcerea găsită în această neorânduială. Trăiau incomod, puneau, de la sosirea Agathei, să li se aducă mâncarea în cameră și găseau în toate acestea o oarecare bună dispoziție, cumva exagerată, ca aceea care se instalează la un picnic unde mănânci direct pe pământul acoperit de iarbă, în condiții mai proaste decât cele pe care le-ai considera necesare la masă.

În asemenea împrejurări, nici serviciul nu era cum ar fi trebuit. Servitorul cu experiență, pe care Ulrich,

mutându-se în casă, îl preluase doar pentru scurt timp – căci era un bătrân care voia să se retragă la pensie și aștepta doar reglementarea unor demersuri începute – nu putea asigura prea mult, iar Ulrich căuta să-l solicite cât mai puțin; rolul cameristei trebui să-l preia el însuși, căci o cameră în care ar fi putut fi instalată o fată convenabilă se găsea încă în aceeași stare de proiect ca toate celelalte intenții, iar anumite tentative de a trece peste acele dezavantaje nu se soldaseră cu rezultate bune. Ulrich realiză deci progrese însemnate ca scutier al doamnei sale suverane în vederea cuceririlor ei mondene. De altfel, între timp, Agathe se ocupase de completarea necesarului și cumpărăturile umpleau acum casa. Ținând seama de felul cum fusese construită acea casă și cum nu avea dotări speciale pentru o doamnă, își luase obiceiul să folosească locuința întreagă drept cameră de toaletă, astfel că Ulrich, de voie sau de nevoie, trebuia să se asocieze noilor ei achiziții. Ușile dintre camere rămâneau deschise, aparatele sale de gimnastică slujeau acum drept umerașe și cuiere, pentru a decide asupra anumitor probleme era ridicat de la masa lui de scris asemenea austerului Cincinnatus de la plugul său. Acele contraziceri ale voinței sale de a lucra, în așteptare și încă dispusă să se exercite, el le răbda acum nu numai cu gândul că era vorba de o stare de lucruri trecătoare, dar îi și făceau o plăcere pentru el nouă, ca o adevărată reîntinerire. Vivacitatea aparent fără finalitate a surorii lui murmura și tresărea în singurătatea lui, ca un foc într-o sobă multă vreme rămasă rece. Valuri luminoase de bună dispoziție grațioasă, valuri întunecate de încredere omenească umpleau încăperile în care trăise și le lipseau acum de înfățișarea acelui spațiu în care până atunci se mișcase doar după capriciile sale. Mai mult decât orice îl uluia în revărsarea aceea inepuizabilă a unei prezențe particularitatea ca din nenumăratele bagatele din care consta să rezulte o însumare imensă, de un cu totul alt fel: impacienta de a-și irosi timpul, sentimentul acela nicicând

satisfăcut și care nu-l părăsise întreaga viață, independent de preocupările lui pentru lucrurile importante și impresionante, dispăruse acum cu desăvârșire, spre uimirea lui, iar el își iubea pentru întâia oară viața de fiecare zi fără nici fel de rezerve.

De fapt, ajunsese chiar să i se taie respirația când Agathe, cu seriozitatea ei caracteristic feminină, îi oferea spre admirație miile de nimicuri grațioase pe care le cumpăra. Ulrich se prefăcea irezistibil fascinat, constrâns parcă de bizareria remarcabilă care face ca natura femeii, egală în inteligență cu a bărbatului, să fie mai sensibilă decât cea masculină, mai accesibilă nevoii de a se împodobi ostentativ și deci să se îndepărteze și mai mult de o umanitate rațională decât ar putea-o face bărbatul. Poate era într-adevăr sincer. Căci multele, măruntele, delicat ridicolele invenții cu care era confruntat: podoabele din perle de sticlă, părul frizat cu fierul, stupidele aliniamente de dantele și broderii, în culori țipătoare de o agresivitate de-a dreptul perversă – toate aceste înfrumusețări înrudite cu atracțiile de bâlci pe care orice femeie inteligentă le percepe la adevărata lor lipsă de valoare, fără ca totuși ele să-și piardă câtuși de puțin puterea de atracție asupra ei, începeau să-l învăluie și pe Ulrich cu firele ametitoarei lor nebunii. Orice lucru, fie el cel mai prostesc și mai lipsit de gust, își desfășoară, când îl iei în serios și te așezi pe picior de egalitate cu el, arhitectura sa proprie, aroma ametitoare a amorului său propriu, voința pe care o ascunde în sine de a se juca și de a plăcea. Ulrich le experimentă pe sine, atras de meșteșugurile legate de gătelile surorii lui. Ducea pachete de colo până colo, admira, dădea sfaturi și era consultat, ajuta la probele de croitorie. Se oprea alături de Agathe în fața oglinzii. Astăzi, când înfățișarea unei femei amintește de cea a unui pui de găină bine jumulit, gata de a fi pus în oală, ne vine greu să ne mai imaginăm apariția ei de altădată, cu tot farmecul anume gândit pentru a stârni dorința și care între timp a căzut în ridicol; fusta lungă,

în aparență cusută de croitoreasă direct de pământ și totuși, printr-un miracol, alunecând peste el, închidea în sine la început jupoane tainice, ușoare, niște petale multicolore de mătase, a căror unduire delicat legănată se transmitea deodată unor țesături albe, încă și mai moi și a căror suprafață fină atingea cea dintâi trupul; iar dacă o asemenea învesmântare semăna cu jocul valurilor, pentru că reunea în ea ceea ce avea fascinant și atrăgător și ceea ce se sustrăgea privirii, ea alcătuia un sistem artistic miraculos de bastioane și fortificații intermediare în jurul unor minunății cu toată abilitatea apărate; în întreaga lor artificialitate erau asemenea unui teatru amoros cu subtilitate învăluit în cortine, a cărui întunecime captivantă nu era luminată decât de lucirile mate ale imaginației. Acea chintesență a preludiilor erotice Ulrich o vedea acum zilnic demolată, demontată parcă dinăuntru. Nici chiar tainele unei femei nu mai erau pentru el de mult ascunse, tocmai pentru că el le parcursese toată viața ca pe niște anticamere sau grădini; acum, când ele nu mai constituiau locuri de trecere și nici nu mai erau un scop în sine, aveau pentru el cu totul altă semnificație. Tensiunea care se găsește în toate lucrurile de felul acela ceda acum și-l lovea pe el. Lui Ulrich i-ar fi fost greu să spună ce schimbări anume provoca o asemenea stare de fapt. El se considera pe drept un bărbat cu sensibilitate masculină și i se părea de înțeles să savureze fascinația privind dintr-un alt unghi lucruri atât de dorite odinioară, dar uneori situația devenea aproape neliniștitoare și căuta să se apere glumind.

— E ca și cum zidurile unui pension de fete ar fi crescut peste noapte în jurul meu și m-ar fi închis cu totul între ele! spunea el.

— Să fie oare insuportabil? întrebă Agathe.

— Nu știu, răspundea Ulrich.

Apoi îi spuse că ea era o plantă carnivoră și el însuși o biată insectă care s-ar fi strecurat în caliciul ei luminos.

— Iar tu l-ai închis în jurul meu, spuse el, și acum stai în mijlocul culorilor, miresmei și strălucirii, iar eu aștept, în ciuda propriei mele naturi, devenit de acum parte din tine, mici masculi pe care îi vom atrage.

Era cu adevărat ciudat pentru el să fie martorul impresiei pe care sora lui o făcea asupra bărbaților, tocmai el, a cărui grijă era aceea de „a scăpa de piatra din casă". Nu era gelos – în ce calitate ar fi putut fi gelos? –, punea acum propria lui comoditate pe plan secund și îi dorea ca ea să-și găsească cât mai curând posibil un soț demn de ea, pentru a o elibera din acea stare de tranziție în care intrase prin despărțirea de Hagauer; totuși, când o vedea în centrul unui grup de bărbați care se străduiau să-i câștig atenția sau când pe stradă vreun bărbat, atras de frumusețea ei și fără să-i pese de cel care o însoțea, o privea în față, se simțea nelămurit tulburat. Pentru că soluția simplă a geloziei masculine îi era interzisă, se simțea deseori ca și când s-ar fi închis în jurul lui o lume în care nu pătrunsese încă niciodată. Cunoștea din experiență bărbatul, precum și tehnica amoroasă mai prevăzătoare a femeii, dar când o vedea pe Agathe expusă unora și practicând-o ea însăși pe cealaltă suferea; credea că asistă la obiceiurile de rut ale cailor sau șoarecilor și gâfâielile și nechezaturile, boturile ascuțite sau lățite cu care niște ființe omenești își închipuie că își pot plăcea lor însele sau altora îi repugnau, le examina fără nici o simpatie, ca pe o beție grea, exaltată din interiorul ființei. Iar dacă încerca să creeze o singură ființă cu sora lui, așa cum îi dicta o profundă nevoie a sentimentelor sale, uneori nu-i mai lipsea mult ca după aceea, amețit încă de atâta răbdare, să trăiască rușinea pe care o resimte un om normal când a fost abordat sub diferite pretexte de unul care nu este astfel. Când îi mărturisi aceasta Agathei, ea râse.

— Dar există și în cercul nostru câteva femei care se străduiesc mult să-ți câștige atenția, fu răspunsul ei.

Ce se întâmpla adică acolo? Ulrich spuse:

— În esență, e un protest împotriva lumii! și continuă: Îl cunoști pe Walter: de mult nu mai suntem prieteni; dar chiar dacă uneori mă înfurii din cauza lui și știu la fel de bine că și eu îl irit pe el, totuși deseori simt, doar când îl văd, un sentiment de tandrețe, ca și cum m-aș înțelege cu el la fel de bine, așa cum nu mă mai înțeleg de fapt. Vezi tu, în viață înțelegi atât de multe lucruri fără să fii de acord cu ele; iar să fii de la început în acord total cu cineva, înainte chiar de a-l fi înțeles, este o absurditate atât de frumoasă, de basm, ca apele care se revarsă primăvara din toate părțile într-o vale.

Iar el simțea: „Acum așa e!". Și se gândea: „Îndată ce am să reușesc să nu mai manifest nici un fel de egoism și de egotism față de Agathe și nici un singur sentiment urât și de indiferență, atunci ea va atrage din mine toate însușirile mele, așa cum muntele vrăjit abate acul busolelor de pe corăbii. Voi fi dizolvat din punct de vedere moral până la stadiul unui atom originar. În care nu mai sunt nici eu, nici ea! Poate că aceasta este beatitudinea?".

Însă spuse doar:

— E atât de distractiv să te privesc!

Fața Agathei se întunecă de fâstâceală și spuse:

— De ce e „distractiv"?

— A, nu știu. Ție uneori ți-e rușine de mine, spuse Ulrich. Dar pe urmă îți spui că de fapt eu sunt „doar fratele tău". Alteori nu ți se face deloc rușine când te surprind în anumite împrejurări care pentru un bărbat străin ar fi foarte excitante și pe urmă, dintr-odată, îți trece prin gând că felul în care ne găsim uneori nu e deloc potrivit pentru ochii mei și-mi ceri să-mi abat imediat privirile...

— Dar de ce este atât de distractiv? întrebă Agathe.

— Poate că e plăcut să urmărești o altă ființă cu privirea, fără să știi de ce o faci, spuse Ulrich. Amintește de dragostea copiilor pentru lucrurile lor; fără acea neputință intelectuală a copilului...

— Poate că tu găseşti distractiv, îi răspunse Agathe, să te joci de-a fratele şi sora pentru că te-ai săturat să te joci de-a bărbatul şi femeia?

— Pe lângă toate celelalte, răspunse Ulrich şi o privi. Dragostea este la origine un simplu instinct de apropiere, un instinct de posesiune. Omul s-a divizat în doi poli, în bărbat şi femeie, cu toate încordările, inhibiţiile, convulsiile şi aberaţiile nebuneşti care au luat naştere între timp. Astăzi ne-am detaşat de toată ideologia aceasta obosită, care este aproape la fel de ridicolă ca gastrosofia, ştiinţa alimentaţiei înţelepte. Sunt convins că cei mai mulţi dintre noi ar fi încântaţi dacă s-ar putea anula această asociere a unei excitaţii epidermice cu întreaga fiinţă a omului, draga mea Agathe. Mai devreme sau mai târziu vine o epocă a camaraderiei sexuale simple, în care băiatul şi fata se vor opri amândoi deodată, cu aceleaşi simţăminte şi deopotrivă de neînţelegători, în faţa unei grămezi de resorturi vechi, stricate, care alcătuiseră cândva bărbatul şi femeia!

— Dacă ţi-aş spune acum că Hagauer şi cu mine am fost pionierii acestei epoci, mi-ai lua mărturisirea în nume de rău! îi răspunse Agathe cu un surâs la fel de astringent ca un vin bun netratat cu zahăr.

— Nu mai iau nimic în nume de rău, spuse Ulrich.

Zâmbea.

— Un războinic ieşit din armură! Pentru prima dată din vremuri imemoriale el simte adierea naturii în locul fierului bătut direct pe propria piele şi-şi vede trupul ajuns atât de obosit şi de delicat încât păsările cerului ar putea să-l poarte cu ele, susţinu el.

Astfel surâzând, pur şi simplu uitând să-şi mai şteargă surâsul, o contemplă acum pe sora sa, aşa, aşezată pe marginea unei mese, cum îşi legăna picioarele îmbrăcate în ciorapi de mătase neagră; în afară de cămăşuţă ea nu purta decât pantalonaşi scurţi; erau doar impresii desprinse de determinarea lor şi devenite imagini izolate. Îmi este ca un prieten şi mi se înfăţişează fermecătoare ca o

femeie, cugetă Ulrich. Ce complicație realistă este faptul că ea e într-adevăr femeie! Agathe întrebă:

— Chiar nu există dragoste?

— O, ba da! spuse Ulrich. Dar este o excepție. Trebuie să facem distincția: e la început o trăire, o experiență fizică, aparținând categoriei excitațiilor epidermice; care poate fi stârnită fără vreun substrat moral, chiar fără sentiment, ca o simplă plăcere. Pe urmă sunt, în al doilea rând, mișcări afective obișnuite, care oricum sunt legate puternic de trăirile fizice, dar astfel încât, cu variații mărunte, ele sunt aceleași la toți oamenii; aceste momente ale iubirii eu le-aș atribui mai degrabă, în toată uniformitatea lor de automatisme, mecanicii trupești decât sufletului. În sfârșit, există experiența propriu-zis sufletească a iubirii: numai că ea nu are în mod necesar de a face cu celelalte două. Îl poți iubi pe Dumnezeu, poți iubi lumea; la drept vorbind, poate că nu-l poți iubi decât pe Dumnezeu sau lumea. Oricum, nu e necesar să iubești o ființă omenească. Dar dacă se întâmplă, partea fizică, trupească, atrage spre ea lumea întreagă, astfel încât pare să se răstoarne... Ulrich se întrerupse.

Fața Agathei se îmbujorase iarăși întunecat.

Dacă Ulrich își potrivise și propusese cuvintele cu intenția de a evoca, cu ipocrizie, pentru urechea Agathei realitatea iubirii împreună cu toate imaginile inevitabil legate de ea, ar fi însemnat că își atinsese scopul.

Căută un chibrit pentru ca astfel, printr-o diversiune oarecare, să întrerupă acea nouă comuniune între ei, creată fără ca el să fi vrut.

— Oricum, spuse, dragostea, când e reală, e o excepție și nu poate constitui un model pentru împrejurările de zi cu zi.

Agathe apucase marginile feței de masă și le petrecuse pe după gambele ei.

— Niște oameni străini care ne-ar vedea și ne-ar auzi oare n-ar ajunge să vorbească despre niște sentimente împotriva naturii? întrebă ea deodată.

— Prostii! susținu Ulrich. Ceea ce simte fiecare din noi este dedublarea naturii sale în natura opusă, asemenea unor umbre. Eu sunt bărbat, tu ești femeie; se spune că ființa omenească poartă în sine odată cu fiecare însușire a ei și contraînsușirea, asemenea unei umbre sau reprimată de-a dreptul; oricum, simte că aspiră la acea contraînsușire, dacă nu este incurabil de satisfăcut de sine însuși. Atunci contrariul omului din mine ieșit la lumină s-a strecurat în tine, iar al tău în mine și se simt grozav în trupurile acestea schimbate, pur și simplu pentru că nu aveau cine știe ce respect pentru mediile lor dinainte și pentru perspectiva care li se oferea de acolo.

Agathe cugetă: „Despre toate acestea, el a spus altă dată mai mult; de ce își pierde acum din intensitate?".

Ceea ce spunea Ulrich se potrivea, desigur, cu viața pe care o duceau ei asemenea unor camarazi care, uneori, anume când societatea în care trăiesc le lasă timp, se miră amândoi că sunt de fapt bărbat și femeie și în același timp gemeni. Dacă se ajunge la un asemenea acord între două ființe, relațiile fiecăruia dintre ei cu lumea dobândesc farmecul găsit atunci când se ascund unul în altul, când își schimbă între ei veșmintele și trupurile și când îi înșală binedispuși pe ceilalți, care nu bănuiesc nimic, ei înșiși ascunzându-și acea contopire într-o singură ființă sub masca dublă a aparențelor. Însă buna dispoziție jucăușă și oarecum șarjată – așa cum uneori copiii fac zgomot în loc să fie ei înșiși zgomotul – nu se potrivea cu seriozitatea lor de acum, ca și cum o umbră ar fi căzut de la mare înălțime și ar fi făcut pe neașteptate să tacă inima celor doi frați. Astfel se întâmplă că odată, într-o seară, înainte de a se retrage la culcare, mai avură întâmplător o conversație, atunci când Ulrich o întâlni pe sora lui îmbrăcată într-o cămașă de noapte lungă și vru să facă o glumă spunându-i:

— Acum o sută de ani am fi strigat într-o clipă ca aceasta: îngerul meu! Păcat că acest cuvânt a ieșit din modă!

Apoi tăcu și se gândi descumpănit: „Nu e acesta singurul cuvânt pe care se cuvine să-l folosesc în ce o privește? Nu prietenă, nici femeie! Se mai spunea, de asemenea: tu, făptură cerească! Probabil că ar fi ridicol și deplasat, totuși ar fi mai bine decât dacă nici n-ai mai avea curajul să crezi în tine".

Agathe se gândea: „Un bărbat în pijama nu arată deloc ca un înger!". Însă el avea un aer violent, era viguros, lat în umeri, iar ei îi fu deodată rușine că-și dorise ca acest chip puternic, înconjurat de un păr bogat, să ajungă să-i întunece ei privirea. Era tulburată senzual, dar într-un chip care rămânea nevinovat trupește; sângele îi zvâcnea în valuri vii prin trup și i se răspândea pe sub piele, răpindu-i lumii sale lăuntrice toată forța. Cum ea nu era o ființă fanatică precum fratele ei, știa exact ce simțea. Când era tandră, era tandră; nu avea limpezimea lui de gândire și nici nu era iluminată moral, deși acestea erau calitățile pe care le admira la el tot atât de mult pe cât se temea de ele.

Zi după zi, Ulrich căuta să rezume toate acelea stări în gândul: de fapt, este un protest împotriva vieții! Mergeau acum braț la braț prin oraș. În înălțime potrivindu-se unul cu altul, în vârstă potrivindu-se unul cu altul, în gânduri potrivindu-se unul cu altul. Mergând astfel, alături, nu se puteau vedea prea bine unul pe celălalt. Niște siluete înalte, reciproc agreabile, treceau doar, din pura plăcere a plimbării, pe stradă și simțeau la fiecare pas suflul atingerii lor în mijlocul străinilor care-i înconjurau. Suntem laolaltă, unul pentru altul! Simțământul acela, deloc neobișnuit, o făcea fericită; pe jumătate lăsându-se prins în el, pe jumătate rezistându-i, Ulrich spuse:

— E nostim cât suntem de mulțumiți că suntem frate și soră. Pentru toată lumea, e o relație cât se poate de banală, iar noi îi atribuim o semnificație deosebită!

Poate că o rănise într-un fel. Adăugă acum:

— Dar eu mi-am dorit dintotdeauna ca astfel să se petreacă lucrurile. Când eram copii, îmi pusesem în gând să nu mă căsătoresc decât cu o femeie pe care s-o fi adoptat de copil și pe care s-o fi crescut eu. Cred de altfel că mulți bărbați au asemenea gânduri, e o chestiune cât se poate de banală. Dar odată, când mă făcusem mare, m-am îndrăgostit cu adevărat de o asemenea copilă, chiar dacă numai pentru două sau trei ceasuri! Și continuă să-i povestească: S-a întâmplat în tramvai. A urcat pe lângă mine o fată, poate de vreo doisprezece ani, însoțită de tatăl ei, foarte tânăr, sau de un frate mai mare. În felul de a urca în vagon, de se așeza, de a-i întinde neglijent conductorului banii pentru amândoi era de acum o adevărată doamnă, dar fără nici o afectare puerilă. Tot astfel vorbea cu însoțitorul ei sau îl asculta în tăcere. Era minunat de frumoasă; brună, cu buze pline, cu sprâncene puternice, cu un nas ușor acvilin: poate o poloneză negricioasă sau o slavă din sud. Cred că era îmbrăcată într-o rochie care te făcea să te gândești la un port național oarecare, dar cu jacheta lungă, strânsă pe talie, cu guleraș și mânecuțe de dantelă, la fel de îngrijite cum era ea însăși. Poate era albaneză? Eram prea departe ca să pot auzi cum vorbea. Mi se părea că trăsăturile feței ei grave erau mai mature decât vârsta ei și păreau ale unei femei în toată firea; cu toate acestea, nu era fața unei femei pitice, ci fără discuție a unui copil. Pe de altă parte, chipul ei de copil nu era doar schița nematurizată a unui adult. Se pare că uneori chipul femeii și-a desăvârșit înfățișarea la doisprezece ani, chiar și sufletește, ca și când ar fi fost format de un penel de maestru de la prima încercare, astfel că tot ce aduce ulterior împlinirea nu poate decât să ciuntească măreția inițială. Poți să te îndrăgostești de o asemenea apariție cu toată pasiunea și, la drept vorbind, fără dorință. Știu că am privit în jur, sfios, spre ceilalți, căci mi se părea că toată ordinea lumii se retrăgea din fața mea. Am coborât apoi după acea micuță, dar am pierdut-o în înghesuiala de pe stradă, își încheie el istorisirea.

După ce mai aşteptă câteva clipe, Agathe îl întrebă surâzând:

— Cum se potriveşte cu ce spuneai că vremea iubirii a trecut şi nu mai rămân decât sexualitatea şi camaraderia?

— Nu se potriveşte deloc! exclamă Ulrich râzând.

Sora lui rămase o clipă pe gânduri şi apoi remarcă aspru – era ca o repetare deliberată a frazei pe care o folosise el în seara primei lor revederi:

— Toţi bărbaţii vor să se joace de-a frăţiorii cu surioara. Desigur, are o semnificaţie anume, stupidă. Tatăl şi mama au unul pentru celălalt sentimente de-a dreptul frăţeşti atunci când beau şi ei câte un păhărel – în plus.

Ulrich tresări. Nu numai că Agathe avea dreptate, se vădea că femeile inteligente sunt şi observatoare nemiloase ale bărbaţilor pe care-i iubesc; doar că ele nu au nici un fel de teorii şi din cauza aceasta nu-şi folosesc în nici un fel descoperirile, în afară de cazul că sunt provocate. El însuşi se simţea puţin jignit.

— Firește, faptul a fost explicat din punct de vedere psihologic, spuse el ezitând. Dar e foarte probabil că noi doi suntem suspecţi din punct de vedere psihologic. Înclinaţie incestuoasă, detectabilă încă din copilărie şi în acelaşi timp dispoziţii asociale şi atitudine protestatară faţă de viaţă. Poate chiar o sexualitate insuficient fixată, deşi eu...

— Nici eu! îl întrerupse Agathe şi râse acum iarăşi, chiar dacă la drept vorbind poate cam fără voia ei. Mie nu-mi plac deloc femeile!

— Nu are nici o importanţă, spuse Ulrich. Toate acestea ţin doar de viscerele sufletului. Poţi să-ţi aminteşti, de asemenea, că există şi tipologia sultanului, de a adora şi de a fi adorat singur, excluzând restul lumii; în vechiul Orient aceasta a dat naştere haremului, iar astăzi avem familia, dragostea şi câinele. Pot să spun că dorinţa fierbinte de a poseda o fiinţă în mod atât de exclusiv încât nimeni altcineva să nu se mai poată apropia de ea este un semn al singurătăţii personale în cadrul comunităţii omeneşti,

pe care nici chiar socialiștii nu o condamnă decât rareori. Dacă vrei să-i spui așa, nu suntem altceva decât o formă a desfrâului burghez. O, uite, ce frumos! – se întrerupse el și o trase de braț.

Se opriseră la marginea unei piațete între case vechi. În jurul statuii în manieră clasicistă a unei personalități spirituale se întindeau legume multicolore, erau răspândite marile umbrele de pânză ale tarabelor de piață, grămezi de fructe erau târâte în coșuri și câinii erau goniți din fața acestor minunății scoase la vânzare, se vedeau chipurile roșii ale oamenilor grosolani și aspri. Aerul răsuna și vibra de glasuri răsărite târguindu-se și mirosea a soare strălucind peste comorile acestea pământene.

— Poți să nu iubești lumea când o vezi și îi simți mirosul? întrebă Ulrich entuziasmat. Noi nu putem s-o iubim, pentru că nu suntem de acord cu ceea ce se întâmplă în capetele acestea toate... adăugă el.

Nu era o restricție tocmai pe gustul Agathei, așa că ea nu-i răspunse. Dar se strânse lângă brațul fratelui ei; pentru amândoi gestul acesta era ca și când ea și-ar fi lăsat blând mâna peste gura lui.

Ulrich spuse râzând:

— Nici eu nu mă iubesc pe mine însumi! Aceasta e consecința faptului de a avea totdeauna de reproșat ceva oamenilor din jur. Dar până și eu trebuie să iubesc ceva, și iată că există o soră siameză, nici eu și nici ea însăși, care este deopotrivă și eu, și ea și care este în mod evident singurul punct de intersecție al tuturor acestor linii.

Era iarăși binedispus. De obicei starea lui de spirit o stimula și pe Agathe. Dar ca în prima seară a revederii lor sau ca mai înainte nu mai ajunseră să discute. Atmosfera de atunci se risipise, ca și cum ar fi fost niște castele de nori; când asemenea edificii nu se opresc deasupra pământurilor îndepărtate, ci pe străzile pline de viață ale unui oraș nu mai poți crede cu adevărat în ele. Cauza trebuia probabil căutată în faptul că Ulrich nu știa ce grad anume

de consistență putea să acorde emoțiilor care-l agitau; însă Agathe credea deseori că nu mai vedea în ele decât o revărsare dezordonată de închipuiri fantastice. Ea nu-i putea dovedi că ar fi fost astfel; vorbise totdeauna mai puțin decât el, nu-și găsea cuvintele și nici nu mai avea încredere în ea însăși. Simțea doar că el evita să ajungă la o hotărâre și că nu s-ar fi cuvenit să se comporte astfel. În ultimă instanță, se ascundeau acum amândoi în fericirea aceea senină, fără profunzime și fără pregnanță, iar Agathe era din zi în zi mai tristă, dar râdea la fel de des ca fratele ei.

29

Profesorul Hagauer ia pana de scris

Situația se schimbă însă prin intervenția soțului Agathei, la care nici unul din ei nu se mai gândise aproape deloc.

Într-o dimineață, care încheie acele zile ale bucuriei, ea primi o scrisoare voluminoasă, într-un plic de format oficial, închis cu un sigiliu mare, rotund, galben, purtând antetul tipărit cu litere albe al gimnaziului cezaro-crăiesc Rudolfin din... Încă ținând corespondența nedeschisă în mână, îi apăru în fața ochilor casa cu două etaje; cu oglinzile mute ale geamurilor bine îngrijite; cu termometrele albe prinse în exterior pe ramele late ale ferestrelor, câte unul la fiecare etaj, ca să se poată urmări mersul vremii; cu frontoane grecești și cu cochilii baroce deasupra ferestrelor; cu capete în relief pe pereți și alți asemenea paznici mitologici care arătau ca și când ar fi fost creați în atelierele de tâmplărie de mobilă fină și ar fi fost apoi vopsiți să pară de piatră. Întunecate și ude, străzile se intersectau prin oraș, așa cum își făcuseră intrarea ca drumuri de țară, purtând încă

urmele roților de căruțe, iar magazinele se înfățișau cu vitrinele lor noi de o parte și de alta, evocând cu toate acestea înfățișarea unor doamne venerabile de acum treizeci de ani, care și-au suflecat doar fustele lungi și nu se pot decide să pășească de pe trotuar în noroiul străzii. Provincia în mintea Agathei! Fantome în mintea Agathei! Neînțeleasa obstinație „de a nu voi să dispari" cu totul, deși ea crezuse că se detașase pentru totdeauna! Încă și mai de neînțeles: fusese cu adevărat odată legată de toate acestea? Vedea drumul de la ușa casei ei de-a lungul zidurilor cunoscute ducând spre școală, așa cum soțul Hagauer îl parcurgea de patru ori în fiecare zi și pe care ea însăși îl făcuse deseori; la început, însoțindu-l pe Hagauer de acasă la locul unde își exercita profesia pe vremea când avea grijă să nu lase să-i scape nici o picătură din acea doctorie amară: „Oare acum Hagauer se duce la amiază la hotel să ia masa?" se întreba ea. „Oare rupe el acum filele din calendar, pe care altminteri le smulgeam eu în fiecare dimineață?" Toate acestea deveniseră deodată o prezență atât de absurd de puternică de parcă n-ar fi putut muri de fapt niciodată și percepea cu o oroare tăcută bine cunoscutul simțământ care o intimidase înainte și care acum se trezea iarăși în ea, simțământul acela alcătuit din indiferență, curaj pierdut, saţietate de urât și conștiința propriei ei inconsistențe. Deschise cu un fel de dorință avidă scrisoarea voluminoasă pe care i-o adresase soțul ei.

Când profesorul Hagauer, după înmormântarea socrului său și după o scurtă vizită în capitală, se întorsese la reședința și locul său de muncă, mediul vieții sale îl primise la fel ca după oricare din scurtele lui călătorii; cu conștiința confortabilă de a-și fi îndeplinit cum se cuvine rolul într-o astfel de situație de viață și de a putea schimba pantofii de călătorie cu papucii de casă, de două ori mai confortabili, el se dedică din nou lucrului. Se duse la școală; fu salutat cu respect de portar; se simțea binevenit ori de câte ori nu îi întâlnea pe profesorii care-i erau

subordonați; în biroul directorului îl așteptau actele și problemele pe care în lipsa lui nimeni nu îndrăznise să le rezolve; când trecea grăbit pe coridoare, îl însoțea sentimentul că pasul său înaripa întreaga instituție: Gottlieb Hagauer era o personalitate, fapt de care el era conștient; figura sa răspândea raze de încurajare și bună dispoziție prin întreaga clădire a instituției de învățământ aflate în subordinea sa, iar când în afara școlii era întrebat cum se simțea și unde se afla soția lui, el răspundea cu liniștea sufletească a unui bărbat care se știe căsătorit în cele mai onorabile condiții. Este de notorietate faptul că un bărbat, atâta vreme cât mai este capabil să procreeze, resimte scurtele pauze în căsnicia sa ca și când ar fi fost eliberat de un jug nu prea apăsător, chiar dacă nu se leagă de această senzație nici un fel de acțiune nelegiuită, iar după trecerea acestei recreații își reia înviorat propria sa fericire. Tot astfel Hagauer acceptă la început fără bănuieli absența Agathei și în primele momente nici nu remarcă, de fapt, cât de mult dura aceasta.

Cu adevărat îi atrase atenția în acea direcție calendarul care se oglindise în amintirea Agathei, cu filele smulse zi după zi, ca un simbol înfricoșător al vieții; se afla în sufragerie ca o pată neaparținând cu adevărat peretelui, rămas acolo ca dar de Anul Nou oferit de o papetărie oarecare încă de când Hagauer îl adusese acasă de la școală, și tocmai din cauza dezolării pe care o răspândea fusese nu numai tolerat de Agathe, ci chiar întreținut cu grijă în funcționalitatea sa. Ar fi fost de altfel cu totul în firea lui Hagauer ca, după plecarea în acea călătorie a soției sale, el însuși să fi preluat smulgerea filelor din acel calendar, căci contravenea tabieturilor sale să lase, cum s-ar spune, să se degradeze acea secțiune a peretelui. Însă, pe de altă parte, el era un bărbat care știa în orice moment în ce loc al săptămânii și al lunii naviga pe marea infinitului, în plus, avea un calendar și în cancelaria de la școală și, în sfârșit, chiar în clipa în care avusese intenția

să-şi ridice totuşi mâna pentru a pune ordine în administrarea timpului în căminul său, simţise o ridicolă rezervă lăuntrică, una din acele emoţii prin care, aşa cum se şi dovedi mai târziu, se anunţă destinul, dar pe care la început o socotise doar un sentiment delicat şi cavaleresc, care-l uimise şi-l mulţumise; hotărî să nu atingă fila cu ziua în care Agathe plecase de acasă, ca un omagiu şi o amintire păstrată până la întoarcerea ei.

Astfel calendarul de pe perete deveni cu timpul o rană purulentă care-i amintea la fiecare privire lui Hagauer de câtă vreme soţia lui evita să se întoarcă acasă. Obişnuit să-şi economisească sentimentele şi banii de gospodărie, îi scria Agathei cărţi poştale în care-i dădea de ştire despre el însuşi şi o întreba, devenind treptat tot mai insistent, de întoarcerea ei. Nu primise nici un răspuns. Curând încetase să se mai lumineze la faţă când cunoscuţii îl întrebau cu simpatie dacă soţia lui avea să mai lipsească vreme îndelungată pentru îndeplinirea tristelor ei obligaţii, dar, spre norocul lui, avea totdeauna multe de făcut, căci fiecare zi, în afara îndatoririlor sale la şcoală şi a îndatoririlor în uniunile şi asociaţiile din care făcea parte, îi aducea prin poştă tot soiul de invitaţii, întrebări, declaraţii de adeziune, critici, corecturi, ziare şi cărţi importante; e adevărat că omul Hagauer locuia în provincie, el însuşi o parte a impresiilor nu tocmai încântătoare pe care această provincie le-ar fi putut lăsa asupra vreunui călător străin în trecere pe acolo, însă spiritul său se simţea acasă la el în Europa, ceea ce îl împiedică multă vreme să înţeleagă în adevărata ei semnificaţie absenţa Agathei. Dar într-o zi apăru în acea corespondenţă o scrisoare de la Ulrich care-i comunica sec ceea ce era de comunicat, şi anume că Agathe nu mai avea intenţia se întoarcă la el şi îi cerea să fie de acord cu divorţul. Scrisoarea era, în ciuda formalismului ei politicos, atât de brutală şi de concisă, încât Hagauer constată indignat că lui Ulrich îi păsa la fel de puţin de sentimentele sale, ale lui Hagauer, ca de o gânganie pe

care ar fi îndepărtat-o de pe foaia de hârtie. Prima lui reacție de apărare lăuntrică fusese că nu trebuia luat în serios, era un simplu capriciu! Știrea aceea rămase asemenea unei fantome batjocoritoare în înghesuiala luminoasă de lucruri urgente și de elogii care continuau să-i sosească. De-abia seara, când Hagauer își revăzu locuința părăsită, se așeză la masa de lucru și-i comunică acum lui Ulrich cu o concizie plină de demnitate că cel mai bun lucru ar fi fost ca mesajul să fie considerat nul și neavenit. Dar curând după aceea îi parveni de la Ulrich o nouă scrisoare, în care acesta respingea o asemenea idee, repeta solicitarea Agathei – fără ca aceasta să fi avut cunoștință de noul său demers – și cu o detaliere doar ceva mai politicoasă îl invita pe Hagauer să faciliteze în orice fel posibil măsurile necesare, așa cum se cuvenea să o facă un bărbat de prestanța sa morală, adăugând că faptul era de dorit și pentru a se putea evita împrejurările neplăcute ale unei explicații publice.

Hagauer își dădu atunci seama de gravitatea situației și-și lăsă timp trei zile pentru a găsi un răspuns căruia ulterior să nu i se poată reproșa nimic și pe care să nu-l regrete.

Timp de două din acele trei zile îndură o senzație asemănătoare cu cea pe care i-ar fi provocat-o un atac de cord. „E un vis urât!" își spuse de mai multe ori cu emoție, iar când nu se supraveghea îndeaproape, uita chiar să mai creadă în realitatea somației ce-i fusese adresată. Un simțământ profund de disconfort aproape fizic îi apăsă în acele zile pieptul, asemănător cu conștiința unei iubiri rănite, la care se adăuga și o gelozie nelămurită, neîndreptată, e adevărat, împotriva vreunui iubit pe care să-l fi putut presupune a fi determinat comportarea Agathei, ci împotriva a ceva de neînțeles în spatele căruia se simțea azvârlit el însuși. Era un sentiment definibil ca un fel de rușine, cum ar simți un om foarte ordonat când a stricat sau a uitat ceva; ceva care-și avea în mintea lui din timpuri

imemoriale un loc precis al său și pe care nici nu-l mai știi acolo, dar de care depind multe se sfărâmase deodată. Palid și tulburat, pradă unor chinuri reale, care nu trebuiau subapreciate pentru că le-ar fi lipsit frumusețea, Hagauer umbla de colo până colo, îi evita pe oameni, înfiorându-se la gândul că ar fi trebuit să dea explicații și la afronturile pe care avea să le îndure. De-abia în cea de a treia zi își redobândi în cele din urmă fermitatea, stăpânit de o la fel de puternică antipatie spontană față de Ulrich pe cât simțea acesta față de el; nu se arătase niciodată ca atare, ea apăruse acum, deodată, când îi atribui instinctiv cumnatului său vinovăția pentru conduita Agathei, căreia fără îndoială acest frate al ei, boem și neliniștit, îi luase mințile; se așeză deci la birou și ceru în puține cuvinte reîntoarcerea neîntârziată a nevestei sale, declarând ferm că în calitate de soț avea să discute toate celelalte chestiuni numai cu ea.

Din partea lui Ulrich urmă un răspuns la fel de scurt și de ferm.

Atunci Hagauer se hotărî să acționeze direct asupra Agathei; făcu niște copii ale schimbului său de scrisori cu Ulrich, adăugă o scrisoare lungă, bine chibzuită, și toate acestea laolaltă constituiau ansamblul pe care Agathe îl avea în față atunci când deschise plicul cel mare sigilat cu însemnele oficiale.

Hagauer însuși avusese impresia că toate lucrurile acelea care păreau să se petreacă nu aveau câtuși de puțin cum să fie reale. Întors de la obligațiile sale profesionale, se așezase seara în „apartamentul părăsit" care devenise locuința sa în fața unei file de hârtie de scrisori, așa cum la vremea respectivă se aflase și Ulrich, fără să știe nici el cum să înceapă. Însă Hagauer avusese în repetate rânduri succes cu faimosul așa-numit „procedeu al nasturilor", astfel că îl folosi și de acea dată. Procedeul respectiv consta în faptul că puteai acționa metodic asupra propriilor gânduri, chiar și în circumstanțele turbulente, asemenea unui om

care pune să i se coasă nasturi pe veşmintele sale, pentru că ar trebui să deplângă doar pierderea de timp dacă ar presupune că fără nasturi ar fi în măsură să lepede mai repede acele veşminte. Scriitorul englez Surway, de exemplu, care prin lucrările sale îl îndrumase pe Hagauer pe parcursul acelor consideraţii, căci până şi în acele momente de îngrijorare rămânea important pentru el să-şi compare propriile concepţii cu ale semenilor, deosebeşte cinci asemenea nasturi în desfăşurarea unei gândiri eficiente: a) observaţii asupra unui eveniment care permit nemijlocit să se întrevadă existenţa unor dificultăţi de interpretare; b) constatarea şi delimitarea amănunţită a acestor dificultăţi; c) ipoteze cu privire la o posibilă rezolvare; d) dezvoltarea logică a consecinţelor acestei presupuneri; e) alte observaţii privind acceptarea sau respingerea ipotezelor şi reuşita operaţiunii. Hagauer aplicase un procedeu asemănător în mod eficient în ce priveşte o preocupare atât de modernă cum ar fi fost tenisul de câmp, când învăţase să practice acest sport la clubul funcţionarilor de stat şi, graţie acelei atitudini, sportul respectiv câştigase o remarcabilă fascinaţie spirituală pentru el, însă în problemele pur emoţionale el nu folosise procedeul niciodată; căci viaţa sa sentimentală de zi cu zi consta în cea mai mare parte din relaţii profesionale, iar în împrejurările de natură personală, din sentimentul a „ceea ce se cuvine" — un aliaj al tuturor sentimentelor aflate în circulaţie şi accesibile în vreun caz dat membrilor rasei albe, cu o anume preferinţă pentru sentimentele locale, profesionale sau sociale. La acea cerere neobişnuită a soţiei sale de a divorţa, manevrarea nasturilor nu putea fi aplicată fără o anume lipsă de exerciţiu şi însuşi acel sentiment a „ceea ce se cuvine" are, în dificultăţile de ordin personal, particularitatea de a se scinda uşor: sentimentul respectiv îi spunea lui Hagauer, pe de o parte, că un om contemporan, cum era el însuşi, avea din multe motive datoria să nu ridice nici un fel de obstacole în faţa unei cereri privind desfacerea unor relaţii întemeiate

pe încredere; pe de altă parte, dacă omul respectiv nu dorește, există numeroase considerente care îl eliberează de o asemenea datorie, căci frivolitatea de care se dă dovadă în zilele noastre în asemenea chestiuni nu poate fi în nici un caz acceptată. Într-un asemenea caz, iar Hagauer știa cum se prezentau faptele, omul modern trebuia să se „destindă", adică să-și disperseze atenția, să-și asume o postură trupească lejeră și să asculte ceea ce se făcea perceptibil venind din marile profunzimi ale lumii sale lăuntrice. El își întrerupse prudent considerațiile, privi fix calendarul de perete rămas orfan și ascultă în sinea lui: după o vreme îi răspunse o voce care venea din interior, de la o profunzime situată mai prejos de gândirea conștientă și care-i spuse întocmai ceea ce gândise deja: vocea îi spunea că nu există nici un motiv ca el să tolereze o pretenție în atât de mare măsură nefondată cum era cea a Agathei.

În felul acesta însă spiritul profesorului Hagauer fusese transpus pe neprevăzute de la nasturele a) la cazul e) al lui Surway sau al oricărei alte serii echivalente și, însuflețit, evalua dificultățile de interpretare ale evenimentului pe care urma să-l examineze. „Sunt eu, Gottlieb Hagauer", se întreba Hagauer, „vinovat în vreun fel de acest incident penibil?" Se examină și nu găsi nici o singură obiecție față de propria sa conduită. „Cauza o constituie atunci un alt bărbat pe care ea îl iubește?" continuă el cu ipotezele de natură să-l conducă la o soluție posibilă. Însă întâmpina dificultăți să admită aceasta, căci, dacă se restrângea la considerații obiective, nu reieșea deloc ce altceva mai bun decât îi oferea el însuși i-ar fi putut oferi Agathei un alt bărbat. Oricum, întrebarea putea fi tulburată de orgoliul personal, din cauza aceasta o examină mai îndeaproape; astfel i se deschiseră niște perspective la care nu se gândise niciodată până atunci și deodată Hagauer se simți transpus de la punctul c) cf. Surway pe urmele unei soluții posibile trecând prin punctele d) și e); pentru prima dată de la căsătoria sa fu izbit de un grup de fenomene care,

după știința lui, nu sunt descrise decât în legătură cu acele femei pentru care dragostea față de persoanele de sex opus nu este deloc profundă sau pasională. Era dureros pentru el faptul că nu găsea în amintirea sa nici un indiciu al acelei dăruiri sincere și extaziate pe care, pe vremuri, în zilele tinereții sale, ca celibatar, o cunoscuse la persoanele de sex feminin al căror comportament senzual era în afară de orice îndoială, dar acest lucru îi oferea în schimb avantajul că putea exclude cu tot olimpianismul științific posibilitatea ca fericirea sa conjugală să fi fost distrusă de un al treilea. Conduita Agathei se definea astfel de la sine ca reprezentând un refuz pur personal al stării de fericire și, cum se adăuga și faptul că ea plecase fără nici cel mai mic semn prealabil și că într-un interval atât de scurt de timp ca cel scurs de atunci ar fi fost cu neputință să se fi produs o schimbare sentimentală justificată, Hagauer ajunse la convingerea, care nu-l mai părăsi apoi, că acea comportare de neînțeles a Agathei nu putea fi explicată decât ca explozia acelor tentații, lent acumulate, de negare a vieții despre care se spune că ar surveni în cazurile unor persoane care nu știu ce vor.

Dar era oare Agathe cu adevărat o asemenea persoană? Mai rămânea să cerceteze problema și Hagauer își scărpină îngândurat barba cu coada tocului. Fără îndoială, ea lăsa de obicei impresia unui „camarad cu care e ușor să te înțelegi", cum denumea el însuși situația, dar manifesta o mare indiferență față de problemele care pe el îl preocupau cel mai viu, ba s-ar fi putut spune de-a dreptul lene. Era la drept vorbind în ea ceva care nu se acorda nici cu el, nici cu alți oameni, nici cu interesele lor; dar nici nu le contrazicea; râdea împreună cu alții sau era serioasă acolo unde era cazul, dar crease, dacă se gândea bine, în toți anii aceia impresia de a fi fost absentă, distrată. Părea să audă ceea ce i se comunica sau i se explica, și totuși să nu creadă niciodată nimic. I se părea, dacă se gândea acum mai atent, o ființă de-a dreptul nesănătos de indiferentă.

Uneori aveai impresia, privind-o, că de fapt nici nu înțelegea ce se petrecea în jurul ei... Deodată, fără ca el însuși să-și fi dat seama, totul începuse să se aștearnă pe hârtie cu mișcări pline de energie.

„Tu crezi, Dumnezeu știe de ce – îi scria el – că ești prea bună ca să iubești viața pe care eu sunt în stare să ți-o ofer și care, cu toată modestia fie spus, este o viață bogată și plină; parcă ai fi apucat viața totdeauna cu cleștele de cărbuni, așa cum mi se pare mie acum. Ai refuzat bogăția valorilor umane și morale pe care o poate oferi până și o viață modestă și, chiar dacă ar trebui să presupun că te-ai fi putut simți îndreptățită să procedezi astfel, cred că n-ai avut voința morală de a schimba ceva și ai preferat să alegi o soluție artificială și himerică!"

Mai reflectă încă o dată asupra acelui punct, rememoră elevii care se succedaseră prin mâinile lui de educator pentru a găsi un caz în măsură să-l lumineze, dar chiar înainte de a începe acea examinare îi veni în minte piesa lipsă în meditațiile sale, a cărei absență o constatase până atunci cu o neliniște nelămurită. În clipa aceea Agathe nu mai reprezenta pentru el un caz pe de-a întregul personal spre care să nu fi existat nici un fel de cale de acces; când se gândea la cât de multe era ea pe punctul să renunțe fără să fi fost orbită de vreo pasiune deosebită, fu condus, spre bucuria lui, în chip inevitabil la acea idee fundamentală, cunoscută pedagogiei moderne, că ea era incapabilă de reflecții suprapersonale și îi lipsea un contact intelectual cu lumea. Scrise mai departe grăbit:

„Probabil că nu ești deloc conștientă de ceea ce vrei să întreprinzi acum, nu știi ce vrei să faci; dar te avertizez înainte să iei o hotărâre definitivă. Tu ești poate cea mai evidentă contradicție a unei categorii de oameni orientați spre viață și conștienți de sine, așa cum o reprezint eu,

însă tocmai din cauza aceasta n-ar trebui să te sustragi cu atâta ușurință sprijinului pe care ți-l ofer!"

De fapt, Hagauer ar fi vrut să scrie cu totul altceva. Căci inteligența unui om nu este o facultate închisă în sine și cu totul izolată, deficiențele sale atrag după ele și minusuri morale și se vorbește, doar, de idiotenie morală, tot astfel cum carențele morale, lucru de altfel rareori observat, sunt în stare să abată puterile rațiunii după bunul lor plac sau să le orbească. Hagauer vedea deci cu ochii spiritului un tip perfect constituit pe care în temeiul unor concluzii deja existente putea mai degrabă să-l definească drept „o varietate, în ansamblu îndeajuns de inteligentă, a prostiei morale, care își găsește manifestarea doar în anumite cazuri excepționale". Nu avu curajul să folosească o asemenea formulă revelatoare, în parte pentru că voia să evite să o irite și mai mult pe soția sa care evadase, în parte pentru că un profan înțelege de obicei greșit asemenea definiții atunci când îi sunt aplicate lui însuși. Obiectiv rămânea însă faptul că fenomenele pe care el le criticase aparțineau tipului general al deficienților mintal, iar în cele din urmă Hagauer găsi în confruntarea între conștiință și cavalerism o cale de ieșire în faptul că fenomenele de deficiență sesizabile la soția sa puteau fi caracterizate, ținând seama de o foarte răspândită inferioritate feminină, și ca imbecilitate socială. Astfel că își încheie scrisoarea în acel spirit, făcând uz de cuvinte înflăcărate. Cu mânia profetică a unui îndrăgostit și a unui pedagog respins, el îi descrise Agathei dispozițiile asociale ale naturii ei, lipsa ei de simț al comuniunii și în general caracterul ei morbid, definindu-le drept alcătuind o „variantă minus", care nu era în stare să facă față nicăieri și niciodată în mod activ și creator problemelor vieții, așa cum „epoca de azi" cere din partea „oamenilor ei", ci se încăpățânează să rămână „despărțită printr-un perete de

sticlă de realitate“ într-o însingurare deliberată, în permanenţă la marginea primejdioasă a unei stări patologice.

„Dacă ţi-a displăcut ceva la mine ar fi trebuit să lupţi împotriva acestui aspect – scria el –, însă adevărul este că structura ta emoţională şi psihică nu este suficient de matură pentru energiile prezentului şi evită să se expună exigenţelor lui. Te-am avertizat acum în ce priveşte caracterul tău – încheie el – şi îţi repet că ai nevoie de un sprijin de nădejde mai urgent decât alţi oameni. În propriul tău interes îţi cer să te întorci neîntârziat şi afirm că răspunderea pe care o port în calitate de soţ îmi interzice să cedez dorinţelor tale“.

Înainte de a o semna, Hagauer reciti scrisoarea, o găsi imperfectă în caracterizarea tipului de om în discuţie, dar nu mai modifică nimic, în afară de faptul că la sfârşit – încheindu-şi efortul neobişnuit, desfăşurat cu mândrie, de a fi meditat asupra problemelor soţiei sale printr-o expiraţie viguroasă ce-i şuieră prin mustaţă şi chibzuind cât de multe s-ar fi putut adăuga, la drept vorbind, la problema „epocii noi“ – mai strecură o întorsătură de frază cavalerească în ce privea preţioasa moştenire a veneratului tată defunct, acolo unde scrisese despre propria lui răspundere.

Când Agathe termină de citit, lucrul surprinzător fu că toate acele explicaţii nu rămaseră fără efect asupra ei. Îşi coborî încet mâna în care ţinea scrisoarea, după ce o mai citise o dată cuvânt cu cuvânt, aşa, în picioare, fără să-şi ia răgazul să se aşeze şi i-o întinse lui Ulrich, care observase cu uimire tulburarea surorii sale.

30

Ulrich și Agathe caută retroactiv un temei

În vreme ce Ulrich citea documentul, Agathe îi urmărea descurajată reacțiile. Își aplecase fața asupra scrisorii, iar expresia chipului său părea să arate că nu se hotărâse în opțiunea pentru ironie, gravitate, îngrijorare sau dispreț. În clipa aceea simți că se pogoară asupra ei o povară apăsătoare; o copleșea din toate părțile, ca și când aerul ar fi devenit dens, înăbușitor, aproape insuportabil, câtă vreme puțin înainte domnise o nefirească și savuroasă prospețime; pentru prima dată Agathe își simțea conștiința mustrată de ceea ce făcuse cu testamentul tatălui ei. N-ar fi ajuns însă să se spună că ea ar fi cumpănit acum asupra faptului de care se făcuse în realitate vinovată; mai degrabă, simțea o asemenea măsură reală a vinovăției în raport cu celelalte, până și cu fratele ei, încât trăia o senzație de incalculabilă deziluzie. Tot ceea ce făcuse i se părea de neînțeles. Spusese că ar fi vrut să-și omoare soțul, falsificase un testament și își urmase fratele fără să întrebe dacă nu-i tulbura viața; acționase ca și cum s-ar fi aflat într-o stare de ebrietate, nutrită de propriile ei himere. Îi era rușine mai ales în clipa aceea că nu-i venise gândul cel mai evident și mai natural, că orice altă femeie care se debarasează de un bărbat pe care nu-l iubește va căuta fie un altul mai bun, fie alte modalități firești de a-și reface viața. Ulrich însuși făcuse adeseori aluzii în această privință, dar ea nu-l ascultase niciodată. Acum era acolo, în fața lui, fără să știe ce avea să spună. Ei înseși propria comportare i se părea ca fiind a unei ființe nu întru totul responsabile, în atât de mare măsură încât îi dădea dreptate

lui Hagauer, care-i arătase, în felul lui, cum era ea în realitate; văzând acum scrisoarea lui Hagauer în mâna lui Ulrich, era tulburată ca un om acuzat de un delict oarecare, primind şi o scrisoare de la un fost profesor prin care acesta îl asigură de dispreţul său. Firește, ea nu recunoscuse niciodată dreptul lui Hagauer de a exercita vreo influenţă asupra ei; totuşi se simţea acum ca şi când el ar fi avut dreptul să-i spună: „M-am înşelat în privinţa ta" sau „Din păcate, nu m-am înşelat în ce te priveşte, am avut totdeauna sentimentul că vei sfârşi rău". Dornică de a se debarasa de impresia aceasta ridicolă şi apăsătoare, îl întrerupea din când în când pe Ulrich, care citea mai departe cu atenţie scrisoarea şi părea că nu va mai termina niciodată, asaltându-l nerăbdătoare cu tot felul de întrebări:

— De fapt, el mă descrie cât se poate de bine, strecură ea în aparenţă indiferentă, totuşi cu un accent sfidător care trăda lămurit dorinţa de a auzi reversul celor spuse de ea. Chiar dacă nu se exprimă astfel, e totuşi adevărat; trebuie să fi fost iresponsabilă când m-am măritat cu el fără să fi fost silită anume sau sunt acum, când îl părăsesc neavând, la fel, nici un motiv.

Ulrich, care în clipa aceea citea pentru a treia oară pasajele respective din scrisoare, transformându-şi imaginaţia în martor involuntar al relaţiilor intime dintre Agathe şi Hagauer, răspunse distrat ceva ininteligibil.

— Fii puţin atent! insistă Agathe. Sunt eu vreo femeie modernă, cu o activitate oarecare pe tărâm economic sau în sfera intelectuală? Nu. Sunt vreo femeie îndrăgostită? Nicidecum. Sunt eu partenera de viaţă bună, care conferă echilibru şi netezeşte asperităţile vieţii, mama care durează un cuib familiei? Câtuşi de puţin. Ce ar mai rămâne? De ce mai exist pe lume? Societatea în care ne mişcăm, într-atât pot să-ţi spun de pe acum, îmi este în realitate cu totul indiferentă. Cred mai degrabă că, în ce priveşte muzica, poezia şi arta, care îi delectează pe iniţiaţi, eu însămi mă pot lipsi de toate fără regrete profunde. Hagauer, de exemplu,

nu poate; Hagauer are nevoie de ele, fie și numai pentru citatele și referințele pe care le tot face. El are cel puțin bucuria și sentimentul de ordine pe care le trăiește un colecționar; nu are dreptate când îmi reproșează că nu fac și nu realizez nimic, că refuz să primesc „plenitudinea a ceea ce este frumos și moral" și că în cel mai bun caz aș putea să mizez pe înțelegerea și sprijinul profesorului Hagauer?

Ulrich îi înapoie scrisoarea și îi răspunse calm:

— Să privim lucrurile așa cum sunt: tu într-adevăr suferi, pe scurt, de o debilitate din punct de vedere social!

Surâdea, dar în tonul său se simțea iritarea pe care i-o produsese privirea aruncată asupra acestei scrisori personale.

Lui Agathe îi displăcu felul în care fratele îi răspunse. Îi sporea îngrijorarea. Îl întrebă cu o ironie timidă:

— Dacă așa stau lucrurile, de ce ai insistat, fără să-mi spui măcar o vorbă în sensul celor de adineaori, să divorțez și să-mi pierd singurul protector?

— Poate, răspunse evaziv Ulrich, pentru că este atât de minunat de simplu să porți o discuție pe tonul acesta ferm, viril. Am bătut cu pumnul în masă, a bătut și el cu pumnul în masă; firește că atunci a trebuit să bat cu pumnul în masă de două ori mai tare; cred că așa se explică.

Până atunci, deși proasta ei dispoziție o împiedică să conștientizeze acea stare, Agathe se bucurase, cu impetuozitate chiar, dându-și seama că fratele ei făcuse în taină contrariul celor susținute în cursul jocurilor hazlii de înfruntare galantă între frate și soră; faptul că îl jignise pe Hagauer nu putea avea, după cât i se părea, decât scopul de a ridica în spatele ei un obstacol care să-i interzică orice întoarcere la vechea ei situație. Dar acum în locul acestei bucurii ascunse era doar vidul unei pierderi, iar Agathe tăcu.

— Nu trebuie să pierdem din vedere, continuă Ulrich, cât de bine reușește Hagauer, în felul lui, să nu te înțeleagă:

nu ratează nici o înţelegere eronată, dacă pot să mă exprim astfel. Fii atentă, în felul lui, fără să ceară ajutorul vreunei agenţii de detectivi, numai când începe să se gândească la slăbiciunile relaţiilor tale cu oamenii din jur, el va descoperi şi ce ai făcut cu testamentul tatălui nostru. Cum ne vom mai apăra?

Pentru prima dată de când locuiau împreună, veni vorba între frate şi soră despre farsa, totodată hazlie şi sinistră, pe care Agathe i-o jucase lui Hagauer. Ea ridică violent din umeri şi făcu un gest vag de apărare.

— Hagauer are, bineînţeles, dreptate, îi atrase atenţia Ulrich cu blândeţe, dar şi cu fermitate.

— Nu are dreptate! răspunse ea agitată.

— Are dreptate în parte, concedă Ulrich. Într-o situaţie atât de primejdioasă trebuie să începem cu o mărturisire personală. Ce ai făcut tu poate să ne ducă pe amândoi la închisoare.

Agathe îl privi cu ochii larg deschişi de spaimă. La drept vorbind, ştia, însă lucrul nu fusese spus încă niciodată atât de categoric.

Ulrich răspunse cu un gest liniştitor.

— Nici nu ar fi lucrul cel mai rău, continuă el. Dar cum o să apărăm ceea ce ai făcut tu, ba încă şi modul în care ai procedat, de reproşul că... Acum căuta o expresie care să-l mulţumească şi nu găsea nici una: Aşadar, să spunem pur şi simplu că situaţia este oarecum în felul în care o înţelege Hagauer; că înclină înspre latura sumbră, spre fenomenele de deficienţă, spre vinovăţiile care provin din ceva vinovat? Hagauer reprezintă glasul lumii, al opiniei publice, chiar dacă sună ridicol provenind de pe buzele lui.

— Acum vine şi rândul tabacherei, exclamă Agathe cu voce scăzută.

— Da, acum îi vine rândul, răspunse Ulrich cu încăpăţânare. Trebuie să-ţi spun un lucru care mă apasă de mult.

Agathe nu voia să-l lase să vorbească.

— Nu e mai bine să anulez totul, ca și când n-ar fi fost? întrebă ea. Poate că ar trebui să stau de vorbă cu el cu blândețe și să-i ofer o scuză oarecare?

— E prea târziu acum. Ar putea să folosească asta ca pe un instrument ca să te silească să te reîntorci la el, explică Ulrich.

Agathe tăcu.

Ulrich începu cu tabachera pe care un om, de fapt înstărit, o fură dintr-un hotel. El își formulase o teorie în sensul că doar trei motive ar putea exista pentru a explica un asemenea delict de însușire a unei proprietăți străine: mizeria, profesia sau, dacă nici una din acestea două nu corespund, o dispoziție sufletească deficitară.

— Ai obiectat, când am discutat odată, că un astfel de lucru s-ar putea face și din convingere, adăugă el.

— Am spus că se poate face așa ceva pur și simplu, îl corectă Agathe.

— Ei da, din principiu.

— Nu, nu din principiu!

— Întocmai! spuse Ulrich. Dacă se face așa ceva, atunci trebuie să existe cel puțin o determinare! N-ai să mă convingi că nu e așa! Nu faci nimic „pur și simplu"; ceea ce faci e motivat fie din afară, fie din interior. S-ar putea să nu fie ușor să faci distincția, dar n-o să facem acum o filosofie din aceasta; îți spun doar: dacă faci ceva ce consideri că e cu totul nefondat sau dacă iei o decizie pornind de la nimic, poți fi bănuită fie de o boală, fie de o deficiență mintală.

Cu aceasta, de fapt, se afirmase un lucru mult mai rău decât ar fi vrut să spună Ulrich; era însă ceva care corespundea cu direcția pe care o luase propria lui neliniște.

— E tot ce ai să-mi spui? întrebă liniștită Agathe.

— Nu, nu e tot, răspunse Ulrich cu amărăciune. Dacă nu există nici un motiv, trebuie căutat unul!

Nici unul din ei nu avea nici o îndoială unde anume trebuia căutat un asemenea motiv. Însă Ulrich voia altceva și spuse după un scurt moment de tăcere, îngândurat:

— În clipa în care tu te retragi singură din relaţia cu celălalt n-ai să mai ştii cât e veşnicia de lungă ce e bun şi ce e rău. Dacă vrei să fii bună, trebuie să fii convinsă că lumea e bună. Nici unul din noi doi nu suntem astfel. Trăim într-o vreme în care morala e pe cale de a se dizolva sau e în convulsii. Dar tocmai de dragul unei lumi care va veni trebuie să ne menţinem puri.

— Crezi atunci că acest fapt poate influenţa în vreun fel ca lumea nouă să se instaureze sau nu? obiectă Agathe.

— Nu, din păcate nu cred. Cel mult cred altceva: dacă nici oamenii care îşi dau seama de asta nu acţionează drept, e sigur că lumea nouă nu se instaurează, iar decadenţa nu mai poate fi oprită!

— Cu ce ai să te alegi dacă în cinci sute de ani lucrurile vor fi sau nu altfel?

Ulrich ezită.

— Eu îmi fac datoria, înţelegi? Întocmai ca un soldat.

Poate că, în ultimă instanţă, Agathe ar fi avut nevoie în acea dimineaţă nefericită de un alt fel de consolare, mai plină de tandreţe, decât i-o oferea Ulrich; ea răspunse:

— La urma urmei, eşti întocmai ca generalul acela al tău.

Ulrich tăcu.

Agathe nu se mai putea opri.

— Tu, în esenţă, nici nu eşti sigur dacă aceasta este datoria ta, continuă ea. Te implici pentru că aşa eşti tu şi pentru că îţi face ţie plăcere. Nici eu nu am procedat altfel!

Îşi pierdu deodată stăpânirea de sine. Era ceva foarte trist. Dintr-odată ochii i se umplură de lacrimi şi un suspin violent îi contractă beregata. Ca să le disimuleze şi să nu se expună astfel privirilor fratelui, ea îi petrecu braţele pe după gât şi îşi ascunse faţa în umărul lui. Ulrich o simţea cum plânge şi cum îi tremura spinarea. Îl cuprinsese o senzaţie de jenă apăsătoare; îşi dădu seama că i se făcuse frig. Oricât de mult ar fi crezut că nutreşte sentimente de tandreţe şi de bucurie fericită faţă de sora lui, în clipa

aceea ele dispăruseră, tocmai când ar fi trebuit să-l însufleţească; sensibilitatea îi era tulburată şi nu se putea manifesta prin vreun gest. O mângâie pe Agathe şi-i şopti câteva cuvinte liniştitoare, însă trebui să facă un efort să adopte acea atitudine. Pentru că el nu lua parte la această tulburare spirituală, atingerea trupurilor lor i se părea că e contactul dintre două şomoioage de paie. Puse capăt situaţiei conducând-o pe Agathe la un scaun şi el însuşi se aşeză la câţiva paşi departare, pe un altul. Atunci răspunse, la ceea ce îi reproşase ea, cu aceste cuvinte:

— Povestea cu testamentul de fapt ţie nu-ţi face nici o plăcere! Nici n-are să-ţi facă plăcere vreodată, pentru că e ceva în neregulă aici!

— Ordine! exclamă Agathe printre lacrimi. Datorie?

De fapt, era cu totul descumpănită pentru că Ulrich se comportase cu atâta răceală. Însă reîncepuse deja să surâdă. Înţelegea că trebuia să-şi rezolve singură problema. Avea senzaţia că surâsul pe care reuşise să-l schiţeze plutea foarte departe de buzele ei îngheţate. Ulrich, în schimb, era acum eliberat de stânjeneală, i se părea chiar frumos că nu simţise obişnuita tulburare fizică; începea să întrevadă faptul că şi apropierea trebuia să fie altfel între ei doi. Însă nu avu timp să se mai gândească, căci vedea că Agathe suferea mult, şi astfel începu să vorbească:

— Nu aş vrea să te rănească vorbele pe care le-am folosit, o rugă, şi nu mi le lua în nume de rău! Probabil că nu am dreptate când aleg asemenea cuvinte, precum ordinea şi datoria; sună într-adevăr ca o piedică. Dar de ce, se întrerupse el deodată, de ce dracu' sunt predicile ceva suspect? Ele n-ar trebui în ultimă instanţă să ne facă fericiţi?

Agathe nu era în dispoziţia să-i răspundă.

Ulrich renunţă la întrebare.

— Să nu crezi că aş vrea să joc în faţa ta rolul celui drept! o rugă iarăşi. Nu am vrut să spun că eu nu aş face nimic rău. Numai că nu pot să sufăr să fac aşa ceva pe furiş. Eu îi iubesc pe briganzii moralei, nu pe pungaşii de

rând. Aș vrea deci să fac din tine un haiduc al moralei, glumi el, și nu-ți permit să fii vinovată din slăbiciune.

— Eu nu am nici un fel de punct de vedere despre onoare! spuse sora lui din spatele surâsului, acum foarte departe de el.

— E comic faptul că există epoci ca a noastră, în care toți tinerii se situează pe poziții preconcepute de partea răului! interveni el râzând pentru a îndepărta conversația de lucrurile prea personale. Predilecția actuală pentru onoruri morale este, bineînțeles, o slăbiciune. Probabil e vorba de o societate burgheză a binelui; binele a fost supt de toată substanța. Eu însumi m-am gândit la început că trebuie să mă opun; așa au gândit toți cei care au astăzi între douăzeci și cinci și patruzeci și cinci de ani; dar, firește, era doar un fel de modă; aș putea să-mi imaginez că în curând vine o răsturnare totală și odată cu ea un tineret care în locul imoralismului să-și prindă iarăși la butonieră moralitatea. Iar măgarii cei bătrâni, care n-au simțit niciodată în viața lor ce e pasionant în morală și care n-au debitat decât locuri comune moralizatoare când se ivea ocazia, vor fi atunci dintr-odată precursorii și pionierii unui nou caracter!

Ulrich se ridicase în picioare și se plimba acum neliniștit în sus și în jos.

— Poate că ar trebui să spunem așa, propuse el. Binele este prin natura lui un loc comun, răul rămâne ascuțișul critic! Imoralismul își câștigă dreptul la împărăția cerului în calitatea lui de critică drastică a moralului! Ne arată că viața evoluează și altfel. Dă dezmințiri, demască minciunile. Iată de ce îi mulțumim cu o anumită indulgență. Faptul că există falsificatori de testamente care au un farmec indubitabil ar trebui să dovedească anume că e ceva fals în caracterul inviolabil al proprietății. Poate că nici nu e nevoie de vreo dovadă; dar de-abia aici începe misiunea noastră; căci trebuie să ne gândim că e posibil să existe criminali scuzabili pentru orice categorie de crime,

chiar și pentru infanticid sau tot ce mai există asemănător în domeniul oribilului...

Căutase zadarnic să-i întâlnească privirea, deși o necăjea pomenindu-i de testament. Acum ea schiță un gest involuntar de apărare. Nu era o teoreticiană, își putea doar găsi motive de iertare pentru propria crimă și fu iarăși rănită de o comparație folosită de el.

Ulrich râse.

— Pare o joacă, însă faptul că putem jongla astfel cu vorbele deține o semnificație, o asigură el. Dovedește că în evaluarea faptelor noastre e ceva în neregulă. Și chiar este: într-o societate alcătuită din falsificatori de testamente, tu însăți ai fi, absolut sigur, de partea intangibilității definițiilor juridice; doar că într-o societate de oameni drepți lucrurile se amestecă și se inversează. Ba chiar, dacă Hagauer ar fi un pungaș oarecare, tu ai fi de-a dreptul o adeptă înflăcărată a dreptății; e o nefericire că el e atât de cumsecade! Uite așa suntem aruncați când într-o parte, când într-alta!

Aștepta un răspuns care nu venea; ridică din umeri și repetă:

— Căutăm un motiv care să te justifice. Am constatat că oamenii onești se lasă tentați de crime, chiar dacă, firește, doar în imaginația lor. Avem dreptul să adăugăm că, în schimb, criminalii, dacă am sta să-i ascultăm, ar putea, aproape fără excepție, să treacă drept oameni onești. Deci am putea să definim lucrurile de-a dreptul astfel; crimele sunt reunirea, care are loc în lumea lăuntrică a oamenilor păcătoși, a tuturor lucrurilor pe care ceilalți oameni le lasă să decurgă sub forma unor mici neregularități. Adică în imaginația lor și în miile de răutăți și de păcătoșenii de zi cu zi ale conștiinței. S-ar putea spune și așa: crimele plutesc în aer și-și caută doar o cale a minimei rezistențe care să le conducă spre anumiți oameni. S-ar putea spune chiar că ele sunt acțiunile unor indivizi incapabili de moralitate, ele sunt în esență expresia concentrată

a unui comportament oarecare, general omenesc, greșit însă în ce privește distincția dintre bine și rău. Este ceea ce ne-a inspirat încă din tinerețe criticile pe care contemporaneitatea noastră nu a reușit să le depășească.

— Dar ce sunt atunci binele și răul? obiectă Agathe fără ca Ulrich să fi remarcat, de fapt, că o rănise cu obiectivitatea lui.

— Nu știu nici eu! răspunse el râzând. Remarc doar de-abia acum și pentru prima dată că eu am oroare de rău. Nici n-am știut până astăzi cu adevărat în ce măsură am oroare de el. Ah, Agathe, nici n-ai idee cum e – se plânse el îngândurat – de exemplu, știința! Ca să spunem lucrurilor pe nume, pentru un matematician minus cinci nu este mai rău decât plus cinci. Un cercetător nu are voie să simtă oroare sau repulsie față de nimic și în anumite împrejurări este mai plăcut impresionat de o boală frumoasă decât de o femeie frumoasă. Un savant știe că nimic nu este adevărat și că întregul adevăr se află doar la capătul tuturor existențelor. Știința este amorală. Această superbă pătrundere în necunoscut ne dezobișnuiește de a ne preocupa de propria noastră conștiință și în esență nu ne oferă nici măcar satisfacția de a o lua cu totul în serios. Iar arta? Nu înseamnă ea tot timpul o creare de imagini care nu se acordă cu cele ale vieții? Nu vorbesc de falsul idealism sau de luxurianța picturilor de nuduri în epocile în care trăiești încheiat până sub bărbie, glumi el. Dar gândește-te la o adevărată operă de artă: n-ai avut niciodată sentimentul că în ea e ceva care îți aduce aminte de mirosul de cremene arsă iscat de o daltă ascuțită pe o piatră? Este un miros cosmic, meteoric, ca de furtună, lugubru în notă divină!

A fost singurul punct în care Agathe l-a întrerupt din proprie inițiativă.

— Cândva scriai poezii, nu-i așa? îl întrebă ea.

— Îți amintești? Când ți-am mărturisit? întrebă Ulrich. Da, cu toții facem într-un moment sau altul poezii. Scriam

și când eram matematician, recunoscu el. Dar cu cât înaintam în vârstă, cu atât poeziile mele deveneau mai proaste și cred că nu atât din lipsă de talent, cât dintr-o repulsie mereu mai mare față de dezordinea și romantismul boem al unor asemenea desfrâuri sentimentale...

Sora lui clătină doar încet din cap, însă Ulrich îi remarcă gestul.

— Ba da! insistă el. Un poem ar trebui să fie la fel de puțin o stare de excepție cum n-ar trebui să fie astfel nici o faptă bună! Dar unde se risipește, dacă pot întreba așa, clipa de exaltare de îndată ce s-a produs? Tu iubești poezia, știu; dar ceea ce vreau eu să spun este că nu ai voie să-ți păstrezi în nări doar mirosul de foc aprins până când se risipește de la sine. Comportamentul acesta nedesăvârșit este ceea ce corespunde acelei fațete morale care se istovește într-o critică nefinalizată.

Revenind deodată la esența discuției, el proclamă:

— Dacă în această chestiune cu Hagauer eu m-aș comporta așa cum te aștepți tu, atunci ar trebui să fiu sceptic, indiferent și ironic. Copiii, desigur virtuoși, pe care tu sau eu s-ar mai putea întâmpla să-i avem vor spune cu adevărat despre noi că am aparținut unei epoci burgheze foarte liniștite, care nu ne-a făcut nici un fel de griji sau cel mult griji inutile. Cu toate acestea, ne-am dat atâta osteneală....

Ulrich ar mai fi vrut probabil să spună multe; ezita doar să îi ia partea și ar fi fost bine dacă i-ar fi putut sugera în vreun fel că o susținea. Căci ea se ridică deodată în picioare și se pregăti să iasă din cameră invocând un pretext oarecare.

— Rămâne deci stabilit că eu sunt o imbecilă din punct de vedere moral? întrebă ea într-o încercare silită de a glumi. Nu mă descurc deloc cu toate contraargumentele invocate de tine!

— Suntem amândoi imbecili din punct de vedere moral! o asigură Ulrich politicos. Amândoi!

Era oarecum descumpănit de graba cu care sora lui îl părăsise fără să-i spună când avea să revină.

31

Agathe vrea să se sinucidă și face cunoștință cu un domn

În realitate, ea se grăbise să plece pentru că nu voia să-i mai ofere fratelui ei încă o dată spectacolul propriilor lacrimi, pe care abia mai reușea să și le stăpânească. Era la fel de tristă ca o ființă care a pierdut totul. De ce, nu știa nici ea. O cuprinsese această stare ascultându-l pe Ulrich. Nu știa nici de ce se întâmplase astfel. El avea fără îndoială dreptate să nu considere importantă „coincidența stupidă" în apariția tulburării ei exact în momentul primirii scrisorii și continua să vorbească așa ca de obicei. Însă Agathe simțea că e silită să fugă de el.

La început percepuse doar dorința să fugă. Fugi pur și simplu de acasă, mergând drept înainte. Dacă circulația de pe străzi o obliga să se abată de la drumul drept, își amintea totuși direcția. Fugea, la fel cum ființele omenești și animalele fug de o catastrofă. Nu se mai întreba la ce bun. De-abia când obosise de tot îi deveni limpede ce-i stăruia în gând: să nu se mai întoarcă niciodată!

Voia să meargă astfel până la lăsarea serii. Îndepărtându-se cu fiecare pas tot mai mult de casă. Își spunea că atunci când avea să se oprească în pragul înserării urma să ia cu adevărat o hotărâre. Era hotărârea de a se sinucide. La drept vorbind, nu decizia de a se sinucide, ci așteptarea ca acest gest să se fi conturat până la coborârea serii. Un vârtej și o agitație deznădăjduită se creaseră în mintea ei

dincolo de acea așteptare. Nici măcar nu avea asupra ei nimic cu care să se sinucidă. Mica ei capsulă cu otravă zăcea undeva în vreun sertar sau în vreun geamantan. Nu i se precizase în ce privește propria ei moarte decât dorința de a nu mai trebui să se întoarcă. Voia să iasă din viață. Era imboldul care îi călăuzea pașii, ca și cum cu fiecare pas pe care-l făcea ar fi ieșit deja din viață.

Când o cuprinse oboseala simți deodată dorința de a vedea o pajiște, o pădure, dorința de a merge mai departe în aerul liber și în tăcere. Însă până acolo nu putea merge pe jos. Urcă într-un tramvai. Fusese crescută astfel încât să știe să se controleze în fața unor străini. Când își cumpără biletul și ceru o informație despre destinație nu s-ar fi putut remarca în vocea ei nici o tulburare. Era așezată acum liniștit, ținându-și trupul drept, nu-i zvâcnea măcar un deget. Pe când stătea astfel pe locul ei, o năpădiră gândurile. E drept, i-ar fi fost mai ușor dacă ar fi putut să se dezlănțuie; așa, strunindu-și trupul, gândurile rămâneau în ea asemenea unor pachete uriașe pe care se străduia zadarnic să le scoată printr-o deschizătură îngustă. Îi lua în nume de rău lui Ulrich lucrurile pe care i le spusese. Nu voia totuși să-l condamne. Nu-și recunoștea dreptul să o facă. De fapt, ea ce îi oferea lui?! Îi răpea doar timpul și nu-i dădea în schimb nimic; îl tulbura în activitatea și în tabieturile lui. Gândindu-se la aceste obișnuințe din care era făcută viața lui, simțea că suferă. De când se mutase ea în casă, se părea că nici o altă femeie nu mai intrase acolo. El își impunea deci din cauza ei niște opreliști. Cum ea nu putea să-l despăgubească prin nimic, însemna că era egoistă și rea. În clipa aceea ar fi vrut din toată inima să se întoarcă și să-l roage cu toată tandrețea să o ierte. Atunci îi veni în minte cu câtă răceală îi vorbise. Era limpede că regreta că îi permisese să locuiască laolaltă cu el. Câte nu plănuise și câte nu spusese înainte să fi ajuns să i se alăture! Acum nu mai amintea nimic. Marea deșteptare care survenise odată cu scrisoarea primită

îi chinuia iarăși Agathei inima. Era geloasă. Geloasă fără rost și la modul ordinar. Ar fi vrut să se poată impune în fața fratelui ei și trăia sentimentele de prietenie pătimașă și neputincioasă ale unei ființe care se vede refuzată. „Aș putea să fur pentru el sau să mă apuc să fac trotuarul!" se gândea ea și își dădea seama că un asemenea gând era ridicol, dar nu se putea controla. Conversațiile cu Ulrich, cu glumele și cu superioritatea lui aparent imparțială, o răneau asemenea unor ironii insultătoare. Îi admira această superioritate și toate năzuințele lui intelectuale, care le depășeau cu mult pe cele pe care le-ar fi putut avea ea. Dar nu înțelegea de ce toate gândurile ar fi trebuit să aibă pentru toți oamenii aceeași valoare! În umilința ei, dorea să fie consolată, nu să audă lecții cu învățături de ordin general! Nu voia să fie curajoasă! După o vreme își reproșă că era altfel și își sporea suferința închipuindu-și că nu merita nimic mai bun decât indiferență din partea lui Ulrich.

Umilirea de sine, pentru care nici comportarea lui Ulrich și nici scrisoarea penibilă a lui Hagauer nu constituiau motive reale, reprezenta în esență o izbucnire temperamentală. Tot ceea ce simțise Agathe până atunci în intervalul nu tocmai lung de când nu mai era un copil ca manifestare a eșecului ei în fața exigențelor vieții în societate provenea din faptul că trăise acea perioadă cu sentimentul că își dusese viața fără a fi dat ascultare înclinațiilor ei profunde sau poate chiar împotriva lor. Erau înclinații spre devotament și spre încredere într-o altă ființă, căci ea nu ajunsese niciodată să se simtă bine în singurătate, cum era cazul cu fratele ei; dar dacă până atunci îi fusese cu neputință să se dăruiască cu tot sufletul unei persoane sau unei cauze, purta totuși în ființa ei puterea unui devotament total, odată ce o asemenea dăruire s-ar fi putut întoarce spre lume sau spre Dumnezeu! Se știe că există un drum spre dăruire și devotament pentru întreaga umanitate, chiar și atunci când cineva nu ajunge să se înțeleagă bine cu vecinul său apropiat. Tot astfel, o dorință ascunsă

și fierbinte de a ajunge la Dumnezeu se poate naște atunci când o ființă asocială este înzestrată cu o mare capacitate de iubire; într-o asemenea concepție, criminalul cu convingeri religioase nu reprezintă ceva mai absurd decât bătrâna cu manii religioase care nu și-a găsit bărbat, iar comportarea Agathei față de Hagauer, care căpătase forma cu totul absurdă a interesului egoist, era în egală măsură izbucnirea unei voințe nerăbdătoare ca și voința cu care ea se acuza acum că ar fi fost trezită la viață de fratele ei și că trebuia să piardă totul din cauza propriei sale slăbiciuni.

Nu avea răbdare să mai rămână în vagonul de tramvai care aluneca fără grabă pe șine; când casele de o parte și de alta a străzii deveniră mai mici și mai rustice, ea coborî din vagon și făcu restul drumului pe jos. Curțile erau deschise, prin porți și pe deasupra gardurilor scunde privirea ei întâlnea meseriași trebăluind, animale și copii jucându-se. O liniște calmă umplea aerul și în jur se auzeau glasuri și zgomotul uneltelor; sunetele acestea unduiau în mișcări neregulate și blânde ca ale fluturilor prin aerul limpede și luminos, în vreme ce Agathe se simțea alunecând asemenea unei umbre prin fața lor spre viile și pădurea care începeau să urce lin înaintea ochilor ei. Se opri deodată în fața curții unei dogării, ascultând sunetul liniștit al lemnului de butoaie lovit cu ciocanul. Toată viața îi plăcuse să stea să privească asemenea munci liniștite și simțea bucurie privind lucrul spornic și chibzuit al mâinilor meșteșugarilor. Nici de data aceasta nu se sătura să urmărească ritmul loviturilor de ciocan și gesturile oamenilor care își vedeau de treabă. O făceau să uite o clipă de grijile sale și o cufundau într-un sentiment plăcut, în care își pierdea gândurile, de comuniune cu lumea. Îi admirase dintotdeauna pe oamenii care se pot îndeletnici cu o muncă ce rezulta, în diversitatea și firescul său, dintr-o nevoie recunoscută de toți. Ea era singura ființă care nu-și găsea o activitate, deși avea unele înzestrări

spirituale și practice. Viața era întreagă și desăvârșită și fără ea. Dintr-odată, înainte să-și fi dat seama cum se legau toate laolaltă, auzi clopotele bătând și trebui să facă un efort ca să nu izbucnească iarăși în plâns. La mica biserică de la periferie bătuseră toată vremea cele două clopote, însă Agathe le auzea abia acum și în aceeași clipă o covârși deodată conștiința că aceste sunete curate, exhalate din pământul bun, darnic, pluteau prin aer împletindu-se cu pasiune cu propria ei ființă.

Își reluă grăbită drumul și, însoțită de sunetul clopotelor pe care nu-l mai pierdea din auz, ajunse repede printre ultimele case la colina ale cărei pante erau aici, la poale, acoperite de vii și de tufișuri izolate pe marginile cărării, în vreme ce mai sus licărea, verde luminos, pădurea. Acum știa și încotro o împingeau pașii și o stăpânea o senzație de mare frumusețe, ca și când s-ar fi cufundat cu fiecare pas tot mai adânc în natură. Îi bătea inima de încântare și de încordarea urcușului când se oprea câte o clipă și își dădea seama că și clopotele o însoțeau mereu, deși ascunse sus în aer și de-abia audibile. I se părea că nu mai auzise niciodată clopotele sunând astfel în plină zi, parcă fără vreun pretext anumit, sărbătoresc și amestecându-se democratic cu muncile firești și preocupate de propriile lor țeluri. Dar dintre toate limbile orașului cu mii de glasuri doar sunetul acesta îi mai vorbea ca o ultimă *voce* și era ceva în zvonul acesta care părea să o cuprindă, ca și când ar fi vrut s-o ridice și s-o împingă în sus pe colină, dar apoi o lăsa iarăși liberă și se pierdea într-un mic zgomot metalic care nu era cu nimic mai presus de celelalte șuierături, murmure sau foșnete ale naturii din jur. Astfel, Agathe urcase și rătăcise fără să-și dea seama poate vreo oră, când se găsi deodată într-o mică revărsare de tufișuri, închipuind un hățiș pe care îl păstrase în amintire. Desișurile acestea înconjurau un mormânt lăsat în paragină la marginea pădurii, pe locul unde cu o sută de ani înainte se sinucisese un poet care fusese, după propria lui dorință, adus aici

pentru odihna eternă. Ulrich îi spusese că fusese un poet mediocru, chiar dacă renumit, iar acea miopie poetică exprimată în dorința de a fi îngropat pe un „promontoriu cu o perspectivă largă" găsise în Ulrich un critic plin de severitate. Însă Agathe iubea inscripția de pe marea lespede de piatră de când ei doi o descifraseră în frumoasele litere Biedermeier decolorate de ploaie odată, într-o plimbare și ea se apleca acum peste lanțurile negre, alcătuite din verigi mari, colțuroase, care mărgineau acest dreptunghi al morții, desprinzându-l de viață.

„Nu am fost nimic pentru voi", dispusese poetul nemulțumit de viață să i se scrie pe mormânt, iar Agathe se gândea că ceva similar s-ar fi putut spune despre ea însăși. Gândul acesta, la marginea unui petic de pădure, deasupra viilor înverzite și a orașului străin, nemăsurat, care își mișca încet dârele de fum în soarele dimineții, o emoționa din nou. Îngenunche fără să-și dea seama și își sprijini fruntea de unul din stâlpii mici de piatră care susțineau lanțul; poziția nefirească și contactul înghețat cu piatra îi creau iluzia împăcării, într-un fel rigide, în care s-a risipit orice voință, a morții care o aștepta. Încerca să-și adune acum gândurile. Dar nu reuși imediat; ciripitul păsărilor îi pătrundea în auz, erau atât de multe sunete distincte ale păsărilor din jur, încât rămase o clipă uimită; se mișcau niște crengi și, cum nu se simțea adierea vântului, i se părea că înșiși copacii își scuturau acum crengile; într-o clipă de tăcere neașteptată se auzi un tropot ușor; piatra pe care o atingea era atât de netedă încât Agathe avea senzația că între acea lespede și propria ei frunte ar fi fost o bucată de gheață care ar fi împiedicat-o să simtă atingerea în mod direct. De-abia după o vreme își dădu seama că știa că în acest obiect care o respingea se exprima exact sentimentul pe care ea voia să și-l invoce în minte, acel sentiment fundamental al propriei excluderi, ca fiind ceva cu totul de prisos, sentiment care, exprimat simplu, nu putea fi tradus decât prin cuvintele că viața era în absența ei atât de

completă și încheiată, încât ea însăși nu ar mai fi avut nimic de căutat sau de oferit. Acest sentiment oribil nu era nici deznădejde, nici umilință, ci un anumit fel de a asculta și de a vedea, așa cum Agathe îl cunoscuse dintotdeauna, pur și simplu rămânând fără vreun imbold și fără măcar posibilitatea de a se implica în vreun fel. În această senzație de a fi exclusă era și ceva mângâietor, ca o apărare, așa cum există în acele uimiri în care sunt uitate toate întrebările. Putea la fel de bine să plece de acolo. Încotro? Undeva trebuia, la urma urmei, să existe un loc înspre care să se îndrepte. Agathe nu făcea parte dintre ființele pentru care închipuirea plină de convingere a nimicniciei oricăror forme de imaginație poate crea o anume satisfacție, reprezentând o asceză, o reținere belicoasă și perfidă cu ajutorul căreia să reziste în fața unui destin nerecunoscător. În asemenea probleme era generoasă și calculată și nu semăna cu Ulrich, mereu dispus să ridice orice greutăți imaginabile în fața propriilor sentimente pentru a și le putea interzice dacă nu erau în măsură să treacă examenul. Ea era mai degrabă o proastă! Da, asta era ceea ce își spunea. Nici nu voia să se mai gândească! Își apăsa cu un fel de sfidare fruntea aplecată pe lanțurile de fier care cedau puțin și apoi îi opuneau iarăși rezistență. În ultimele săptămâni, reîncepuse într-un anumit fel să creadă în Dumnezeu, dar fără să se gândească la el. Anumite stări de spirit, în care lumea i se părea a fi altfel decât arăta – și anume așa încât ea să nu mai trăiască exclusă – și cu totul stăpânită de o convingere strălucitoare, deveniseră, ca urmare a influenței lui Ulrich, o metamorfoză lăuntrică și o preschimbare totală a propriei ființe. Ar fi fost dispusă să se gândească la un Dumnezeu care să deschidă lumea asemenea unei ascunzători în care ea să poată pătrunde. Însă Ulrich spunea că n-ar fi fost necesar, că era mai degrabă primejdios să-ți imaginezi mai mult decât ești în stare sa trăiești prin propria experiență. El era în măsură să decidă în asemenea probleme. Atunci el trebuia să o

conducă și pe ea, fără să o părăsească. El era pragul între două vieți și întreaga dorință fierbinte pe care ea o simțea pentru una din cele două, întreaga spaimă cu care fugea din cealaltă o conduceau în primul rând la el. Ea îl iubea într-un chip eliberat de orice rușine, așa cum iubim viața. El se trezea la viață, în fiecare dimineață, în întregul ei trup, din clipa când ea își deschidea ochii. O privea din oglinda întunecată a neliniștii ei: iar Agathe își aduse aminte că voia să-și ia viața. Avea sentimentul că tocmai pentru a-l sfida fugise de acasă spre Dumnezeu, atunci când îl părăsise cu intenția de a se sinucide. Dar intenția se istovise cu totul și ea recăzu încă o dată în punctul de unde plecase, adică la faptul că Ulrich o rănise prin purtarea sa. Era încă pornită împotriva lui, simțea astfel în continuare, însă păsările cântau și ea le auzea din nou. Era la fel de tulburată ca înainte, dar acum era o tulburare fericită. Voia să facă ceva, orice, dar ceva care să-l atingă și pe Ulrich, nu numai pe ea. Amorțeala nesfârșită care adineaori o făcuse să îngenuncheze se retrase în căldura sângelui ce i se revărsa vioi în mădulare atunci când își îndreptă trupul.

Ridicându-și ochii văzu un domn alături de ea. Se simțea jenată, căci nu știa câtă vreme stătuse astfel să se uite la ea. Când privirea ei încă întunecată de tulburarea prin care trecuse alunecă înspre a lui, își dădu seama că el o contempla cu o plăcere nedisimulată și că părea a-și dori să-i insufle o încredere cordială; domnul acela era înalt și slab, purta veșminte de culoare închisă și o barbă scurtă, blondă îi acoperea bărbia și obrajii. Prin această barbă se puteau deslușI ușor buzele moi, într-un contrast atât de ciudat de tineresc cu părul cărunt amestecându-se ici și colo cu cel blond, de parcă bătrânețea le-ar fi trecut cu vederea, preocupată doar de podoaba capilară. De altfel, chipul lui nu era deloc ușor de descifrat. Prima impresie ar fi putut sugera un profesor de liceu; severitatea acestui chip nu era crestată într-un lemn tare, ci părea mai degrabă

fragilă, ca și când s-ar fi înăsprit prin mici iritări zilnice. Dacă s-ar fi pornit de la această delicatețe, peste care barba virilă părea să fi fost implantată spre a satisface o ordine impusă de posesorul ei, se puteau remarca pe acest fond inițial de feminitate unele detalii aproape ascetice ale întregului, note aspre, pe care le crease cu o voință mereu activă dintr-un asemenea material firav.

Agathe nu știa ce să spună, o anume simpatie și o oarecare respingere erau în cumpănă și înțelegea doar că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute.

— Viața oferă la fel de multe prilejuri pentru fortificarea voinței ca pentru slăbirea ei ; nu trebuie să fugim niciodată din fața greutăților, ci să căutăm să le dominăm ! spuse străinul și acum își ștergea, ca să poată vedea mai bine, ochelarii care i se aburiseră.

Agathe îl privea surprinsă. Era evident că el o observase mai demult, căci aceste cuvinte veneau direct dintr-o conversație lăuntrică. Atunci el tresări speriat și își ridică pălăria, pentru a-și recâștiga atitudinea decentă ce nu se cuvine uitată ; dar își reveni repede și continuă direct :

— Iertați-mă dacă vă întreb în ce fel v-aș putea ajuta, spuse el. Mi se pare că o suferință, o zguduire profundă a sinelui, poate fi deseori mai ușor mărturisită unui străin !

Se vedea că străinul nu rostea toate acestea fără un anumit efort ; părea să fi îndeplinit o datorie de caritate intrând astfel în vorbă cu această femeie frumoasă și acum, pe când pășeau împreună îndepărtându-se de locul întâlnirii, el se lupta de-a dreptul cu cuvintele. Căci Agathe se ridicase pur și simplu în picioare și începuse să se îndepărteze de mormânt, încet, alături de el, ieșind de sub copaci în câmpul deschis de la marginea colinei, fără să se fi hotărât dacă să apuce pe una din potecile ducând în jos și pe care anume din aceste cărări să o aleagă. Continuându-și conversația, făcură astfel o bună bucată de drum pe creasta colinei, apoi se întoarseră și urmară iarăși direcția inițială ; nici unul din ei nu știa încotro anume se va îndrepta celălalt, ceea ce oricum nu se putea ignora.

— Nu vreți să-mi spuneți de ce ați plâns? repetă străinul cu glasul blând al unui medic care întreabă unde anume te doare.

Agathe clătină din cap.

— N-aș putea să vă explic cu ușurință, spuse ea și îl rugă deodată: Dar răspundeți-mi la o altă întrebare: ce anume vă face să fiți sigur că mă puteți ajuta, fără să mă cunoașteți deloc? Eu aș crede mai degrabă că nimeni nu poate fi ajutat!

Însoțitorul ei nu-i răspunse imediat. De mai multe ori se pregăti să spună ceva, dar părea că își impunea să mai aștepte. În sfârșit replică:

— Probabil că nu-l poți ajuta decât pe cel prin a cărui suferință ai trecut tu însuți odată.

Tăcu. Agathe râse la gândul că acel bărbat credea că i-ar fi cunoscut din experiență proprie suferința, care i-ar fi inspirat repulsie dacă ar fi aflat-o. Însoțitorul părea să nu-i fi perceput surâsul sau poate că-l interpreta ca un gest de nervozitate nestăpânită. Reflectă o clipă și o liniști:

— Firește, nu afirm că aș putea pretinde să dau cuiva lecții de conduită. Dar, vedeți, angoasa într-o situație care pare o catastrofă este contagioasă și puterea de a ieși dintr-o asemenea stare este molipsitoare! Vreau să spun, puterea de a scăpa dintr-o asemenea stare, ca dintr-un incendiu. Toți și-au pierdut cumpătul deodată și aleargă de-a dreptul în foc: ce ajutor uriaș poate fi dat când cineva, unul singur, stă afară și face semn, nimic altceva decât face semn cu mâna și le strigă, chiar fără să fie înțeles, că există o cale de scăpare...

Agathe aproape că izbucni în râs la închipuirile atât de înfricoșătoare pe care acest om cumsecade le purta în sinea lui; dar tocmai pentru că ele nu i se potriveau deloc îi imprimau chipului său fragil ca de ceară o înfățișare aproape lugubră.

— Vorbiți cam ca un pompier! îi răspunse ea și imită deliberat, pentru a-și ascunde curiozitatea, afectarea și

superficialitatea unei doamne din lumea bună. Dar trebuie să vă fi format o idee oarecare despre ce fel de catastrofă este vorba în cazul meu!

Fără voie, îi transpărea prin vorbe gravitatea ironiei, căci simpla idee că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute o irita tocmai din cauza sentimentului de recunoştinţă pe care i-l stârnea intenţia lui. Străinul o privi surprins, apoi se controlă şi îi răspunse ca şi când ar fi vrut s-o dojenească:

— Sunteţi probabil încă prea tânără ca să ştiţi că viaţa noastră este foarte simplă. Ea se complică inextricabil numai atunci când te gândeşti la tine; însă în clipa când nu te gândeşti la tine, ci te întrebi cum l-ai putea ajuta pe un altul devine foarte simplă!

Agathe tăcu şi rămase pe gânduri. Fie din cauza tăcerii ei, fie datorită spaţiilor încurajatoare deschise între ei şi prin care pluteau cuvintele lui, străinul vorbi mai departe, fără să o privească:

— Supraestimarea aspectelor personale este o superstiţie modernă. De fapt, astăzi se vorbeşte foarte mult despre cultul personalităţii, despre trăirea vieţii până la capăt şi despre acceptarea vieţii. Dar prin asemenea cuvinte neclare şi echivoce cei care le proferează trădează faptul că au nevoie de ceaţă ca să-şi ascundă sensul propriu-zis al refuzului lor! Ce ar trebui în esenţă acceptat? Totul laolaltă şi în confuzie absolută? Dezvoltarea e totdeauna legată de o constrângere, a spus un gânditor american. Nu putem dezvolta o anumită latură a firii noastre fără a o opri în dezvoltarea ei pe cealaltă. Ce ar trebui savurat în viaţă, la urma urmei? Spiritul sau instinctele? Capriciile sau caracterul? Egoismul sau dragostea? Dacă natura noastră superioară vrea să fie trăită până la capăt, cea inferioară trebuie să înveţe renunţarea şi supunerea.

Agathe se gândea, ascultându-l, de ce ar fi fost mai simplu să ai grijă de alţii decât să te îngrijeşti de tine. Ea aparţinea acelor naturi umane cu totul lipsite de egoism, care, e adevărat, se gândesc în permanenţă la propria

persoană, dar nu au deloc grijă de ele înseși, o formă diferită de egoismul obișnuit, preocupat de propriile avantaje, în mai mare măsură decât de altruismul mulțumit de sine al celor care se îngrijesc de semenii lor. Astfel că ceea ce îi spunea omul de alături îi era cu totul străin, dar în același timp o atingeau într-un fel și cuvintele lui izolate, într-atât de energic manevrate i se agitau neliniștitoare prin față, ca și când înțelesul lor ar fi fost mai degrabă vizibil în aer decât audibil. Se întâmpla că mergeau acum de-a lungul unei creste care-i dezvăluia Agathei priveliștea superbă a unei văi adânci unduindu-se, pe când pentru însoțitorul ei era limpede că această perspectivă semăna cu un amvon sau o catedră. Ea se opri, iar cu pălăria pe care în tot acest timp o legănase neglijent în mână tăie o linie dreaptă prin argumentația necunoscutului.

— V-ați format, deci, spuse ea, o imagine despre mine; o văd licărind prin cuvintele dumneavoastră și nu este măgulitoare.

Domnul cel înalt se sperie, căci nu voise s-o jignească, iar Agathe îl privi râzând prietenoasă.

— Am impresia că mă confundați cu cauza personalității eliberate. Pe deasupra, cu cea a unei personalități nevrozate și de-a dreptul neplăcute, afirmă ea.

— Eu am vorbit doar despre condiția fundamentală a vieții personale, se scuză el, și e adevărat că, judecând după situația în care v-am întâlnit, aveam senzația că aș fi fost poate în măsură să vă fiu de ajutor cu un sfat. Condiția fundamentală a vieții este astăzi înțeleasă greșit din mai multe puncte de vedere. Întreaga nervozitate modernă, cu toate excesele ei, provine doar din lăuntricul care nu mai este în stare să-și mențină vigoarea, în care lipsește voința, căci fără o anumită strunire a propriei voințe nimeni nu-și mai câștigă acea unitate și consecvență care să-l ridice mai presus de haosul obscur al organismului!

Din nou răzbăteau la suprafață două cuvinte, unitate și consecvență, care păreau să-i amintească Agathei de nostalgiile ei și de reproșurile pe care și le făcea.

— Explicați-mi ce înțeles au cuvintele dumneavoastră – îl rugă ea. Voința poate exista numai atunci când ai deja un țel?

— Nu e important ce înțeleg eu! primi ea răspunsul pe un ton care era deopotrivă blând și brutal. Nu ne învață marile scrieri ale umanității, cu o limpezime neîntrecută, ce avem de făcut și ce să lăsăm deoparte?

Agathe se văzu pusă în încurcătură.

— Pentru a expune idealurile fundamentale ale vieții, îi explică însoțitorul său, e nevoie de o cunoaștere pătrunzătoare a ei, a oamenilor și în același timp de o atât de eroică stăpânire a pasiunilor și a egoismului cum nu le-a fost hărăzită de-a lungul mileniilor decât câtorva personalități. Iar acești învățători ai umanității au recunoscut în toate epocile același adevăr.

Agathe trecu involuntar în defensivă, cum face orice om care-și socotește propriul trup și sângele tânăr mai de preț decât osemintele înțelepților morți.

— Dar niște legi ale umanității concepute cu mii de ani în urmă nu se mai potrivesc cu împrejurările actuale! exclamă ea.

— Nu sunt chiar atât de îndepărtate cum pretind scepticii care s-au desprins de experiența vie și de cunoașterea de sine! răspunse cu o satisfacție amară cel care îi devenise însoțitor ocazional. Adevărul profund al vieții nu se comunică prin dezbateri – o știm de la Platon încoace; omul îl percepe ca pe o interpretare vie și o realizare de sine! Credeți-mă, ceea ce-l face pe om cu adevărat liber și ceea ce îi răpește libertatea, ceea ce îi dă adevărata fericire și ceea ce i-o distruge nu e un element supus progresului și orice om care trăiește sincer simte aceasta foarte precis în inima lui, dacă stă să o asculte.

Formularea „interpretare vie" îi plăcu Agathei, însă îi venise între timp o idee neașteptată:

— Practicați poate o profesie ecleziastică? întrebă ea.

Îl privea curioasă pe însoțitorul ei. El nu-i răspunse.

— Nu cumva sunteți prelat?! repetă ea și se liniști privindu-i barba; căci, în afară de aceasta, restul înfățișării lui îi crease deodată impresia că ar fi fost posibilă o asemenea surpriză.

Trebuie totuși subliniat în favoarea ei că n-ar fi fost mai puțin uimită dacă necunoscutul i-ar fi spus în conversația lor așa, în treacăt: „Ilustrul nostru suveran, divinul August"; știa, e drept, că în politică religia joacă un rol însemnat, dar lumea s-a obișnuit într-atât să nu mai ia în serios ideile în viața publică, încât prezumția că partidele creștine ar putea fi alcătuite din oameni credincioși poate părea la fel de extravagantă precum opinia că un diriginte de poștă ar trebui să fie colecționar de mărci poștale.

După o pauză lungă, oarecum ezitantă, străinul răspunse:

— Aș prefera să nu răspund la întrebarea dumneavoastră; sunteți în mult prea mare măsură străină de lucrurile acestea.

Agathe fu cuprinsă de o curiozitate vie, aproape avidă.

— Aș vrea acum să aflu cine sunteți dumneavoastră! pretinse ea și era la urma urmei un privilegiu feminin care nu i s-ar fi putut refuza cu ușurință.

Se făcea remarcată la străinul acela aceeași nesiguranță, oarecum ridicolă, ca mai înainte, când schițase cu întârziere salutul cu pălăria; s-ar fi zis că simțea o mâncărime în braț care îl determină să-și mai ridice pălăria o dată, cu același gest formal; dar apoi ceva se blocă, o armată de gânduri părea că desfășoară împotriva alteia o bătălie, învingând în cele din urmă, în loc ca lucrurile să se fi întâmplat ușor, ca în joacă:

— Mă numesc Lindner și sunt profesor la liceul „Franz-Ferdinand", răspunse el și adăugă după o mică pauză de reflecție: Sunt și docent la Universitate.

— Atunci poate că-l cunoașteți pe fratele meu? întrebă Agathe bucuroasă și pronunță numele lui Ulrich. Dacă nu mă înșel, el a făcut de curând o expunere la Societatea

Pedagogică pe o temă privind matematica și umanismul sau ceva de genul acesta.

— Numai după nume. Da, am asistat la acea conferință, mărturisi Lindner.

Agathei i se părea că în acest răspuns s-ar fi putut citi o oarecare reticență, dar uită această impresie când celălalt continuă:

— Tatăl dumneavoastră era reputatul jurist? întrebă Lindner.

— Da, a murit de curând și eu locuiesc acum la fratele meu, spuse Agathe simplu. N-ați vrea să ne faceți odată o vizită?

— Din păcate, nu am timp pentru relațiile sociale, răspunse Lindner cu rigiditate și cu o privire abătută și nesigură.

— Atunci n-ați avea nimic împotrivă, continuă Agathe fără să-i ia în seamă rezerva, dacă eu aș veni odată la dumneavoastră; adevărul e că am nevoie de un sfat!

El continua să i se adreseze cu apelativul „domnișoară".

— Sunt căsătorită, adăugă ea, și mă numesc Hagauer.

— Atunci sunteți de fapt – exclamă Lindner – soția reputatului erudit, profesorul Hagauer?

Își începuse fraza cu o încântare luminoasă și o mai struni spre sfârșit cu ezitare. Căci Hagauer era o personalitate cu două calități: era pedagog, și anume unul cu vederi progresiste; la drept vorbind, Lindner avea vederi ostile celor ale lui Hagauer, dar era ca o boare înviorătoare să descopere prin ceturile nesigure ale unui suflet feminin, căruia tocmai îi venise ideea imposibilă de a vizita locuința unui bărbat, un adversar cu care avea ce să-și împărtășească de la prima vedere; în tonul cu care fusese rostită întrebarea lui se oglindea coborârea de la cea de-a doua la cea dintâi dintre treptele acelei emoții.

Agathe îi remarcase tulburarea. Nu știa dacă ar fi trebuit să-i împărtășească lui Lindner în ce situație anume se aflau relațiile ei maritale. S-ar fi putut ca, dacă i-ar fi mărturisit, relațiile dintre ea și acest nou prieten să se încheie imediat;

impresia era pregnantă. Ar fi regretat; căci tocmai pentru că Lindner îi stârnea prin diferite aspecte ale persoanei sale dorința de ironie, îi inspira, de asemenea, încredere. Impresia, făcută și mai credibilă prin întreaga sa înfățișare, că acest bărbat nu urmărea nimic pentru el însuși, o silea de fapt să fie sinceră: el își reprima orice fel de dorință, astfel că sinceritatea irupea de la sine în prim-plan.

— Sunt tocmai pe punctul să divorțez! mărturisi ea în cele din urmă.

Se lăsă tăcerea; Lindner părea copleșit de acea informație, Agathei îi crease impresia că el se comporta lamentabil. În sfârșit, Lindner spuse surâzând cu efort:

— M-am gândit la ceva similar când v-am văzut prima oară!

— Așadar sunteți și dumneavoastră un adversar al divorțului? exclamă Agathe și-și dădu curs liber iritării. Firește, trebuie să fiți! Dar, credeți-mă, e oarecum demodat din partea dumneavoastră!

— În orice caz eu nu pot să consider lucrurile ca fiind evidente, ca dumneavoastră, se apără Lindner îngândurat, își scoase ochelarii, îi șterse, îi așeză la loc și o privi pe Agathe. Cred că dumneavoastră aveți prea puțină voință, constată el.

— Voință? Tocmai că am voința de a mă despărți! exclamă iarăși Agathe, dar își dădea seama că nu e un răspuns foarte inteligent.

— Nu astfel trebuie să înțelegeți lucrurile, o corectă Lindner cu blândețe. Firește că pot presupune că aveți motive serioase. Eu gândesc de fapt altfel: libertatea de moravuri, așa cum este acceptată astăzi, constituie, când e invocată, totdeauna un indiciu că un individ este ferm atașat doar de propria sa individualitate și nu e în stare să trăiască și să acționeze în orizonturi mai largi. Preastimații noștri poeți – continuă el, oarecum meschin, încercând să glumească pe socoteala pelerinajului fervent de adineaori al Agathei la mormântul bardului, iar gluma îl determinase să își țuguie buzele – care măgulesc spiritul tinerelor

doamne și sunt supraapreciați de dumnealor au, firește, o situație mai ușoară decât a mea când vă spun că de fapt căsnicia este o instituție a simțului de răspundere și a stăpânirii de către om a pasiunilor sale! Dar înainte ca o persoană izolată să se desprindă de mijloacele de protecție exterioare, pe care umanitatea și le-a ridicat cu o exactă cunoaștere a propriilor insuficiențe, s-ar cuveni să-și spună că izolarea și încălcarea datoriei de supunere față de un ansamblu superior constituie neajunsuri mai mari decât decepțiile trupești de care ne temem într-atât!

— Aduce a cod juridic din vremuri de restriște, anume pentru arhangheli, spuse Agathe, dar nu văd de ce ați avea dreptate. Am să vă însoțesc o bucată de drum. Trebuie să-mi explicați și mie cum puteți gândi astfel. Încotro mergeți acum?

— Trebuie să mă întorc acasă, răspunse Lindner.

— Ar avea soția dumneavoastră ceva împotrivă dacă v-aș însoți până acasă? Putem să luăm o trăsură de jos, din oraș. Eu mai am timp.

— Fiul meu se întoarce de la școală, răspunse Lindner cu o demnitate rezervată. Noi suntem totdeauna punctuali la masă; iată de ce trebuie să fiu acasă. Soția mea a murit subit acum câțiva ani, corectă el presupunerea eronată a Agathei și privindu-și ceasul, adăugă neliniștit și iritat: Trebuie să mă grăbesc!

— Atunci urmează să-mi explicați altă dată, pentru mine e important! afirmă cu vioiciune Agathe. Dacă dumneavoastră nu vreți să veniți la noi, atunci pot să vă vizitez eu.

Lindner făcea impresia că i se îngreunase respirația, dar fără succes. În cele din urmă spuse:

— Dar dumneavoastră sunteți femeie, nu mă puteți vizita!

— Ba da! îl asigură Agathe. Veți vedea, într-o bună zi voi veni la dumneavoastră. Nu știu cu precizie când. Și vă asigur că nu e nimic rău în ceea ce fac.

Se despărți de el și o apucă pe un alt drum.

— N-aveți voință, își spuse cu jumătate de gură, căutând să-l imite pe Lindner, dar cuvântul voință îi suna proaspăt și răcoros în auz. Erau legate de el sentimente ca mândrie, duritate, siguranță de sine; o tonalitate mândră a inimii; bărbatul acesta îi făcuse bine.

32

În acest răstimp, generalul îi conduce pe Ulrich și Clarisse la casa de nebuni

Pe când Ulrich era singur acasă, Ministerul de Război îl căută la telefon să-l întrebe dacă domnul director al departamentului educațional și cultural l-ar putea vizita într-o jumătate de oră, iar treizeci și cinci de minute mai târziu atelajul de serviciu al generalului von Stumm urcă înspumat mica alee din fața casei.

— Ce mai poveste! îi strigă de-a dreptul generalul prietenului său, care remarcă imediat că de data aceasta lipsea ordonanța cu pâinea spirituală.

Generalul era în tunică și își arborase decorațiile.

— M-ai băgat într-o poveste de toată frumusețea! repetă el. Deseară e ședință mare la vara dumitale. N-am putut nici măcar să-i raportez șefului meu. Acum explodează deodată știrea că trebuie să mergem la casa de nebuni; cel mai târziu într-un ceas trebuie să fim acolo!

— Dar de ce Dumnezeu? se miră Ulrich, cum era firesc. De obicei lucrurile se convin printr-o înțelegere prealabilă!

— Nu mai tot pune întrebări! îl rugă generalul. Telefonează-i chiar în clipa aceasta prietenei sau verișoarei dumitale sau ce-o fi, că trebuie să trecem să o luăm!

În timp ce Ulrich sună la băcănia de unde Clarisse obișnuia să-și facă cumpărăturile și aștepta ca ea să vină la aparat, el află nenorocirea de care se plângea generalul. Acesta din urmă, pentru a îndeplini dorința Clarissei așa cum îi fusese transmisă prin Ulrich, se adresase șefului serviciului medical al armatei, care la rândul său intrase în legătură cu celebrul său coleg civil, șeful clinicii universitare, unde Moosbrugger aștepta o supraexpertiză. Se crease o neînțelegere, astfel încât se stabilise pe loc ziua și ora vizitei ; Stumm însuși fusese anunțat, prezentându-i-se scuze interminabile, de-abia în ultimul moment și află că eroarea consta în faptul că el însuși fusese anunțat la renumitul psihiatru, care îi aștepta vizita cu cea mai mare plăcere.

— Nu mă simt prea bine ! explică el.

Era o formulă veche, devenită tradițională, că ar fi dorit ceva tare de băut.

După ce bău ce i se oferi, încordarea nervoasă se estompă.

— Ce-mi trebuie mie o casă de nebuni ? Numai din cauza dumitale trebuie să mă duc, se plânse el. Mai ales, ce să-i spun imbecilului de profesor, dacă mă întreabă de ce am venit și eu ?

În clipa aceea răsună la celălalt capăt al firului un strigăt de război triumfător.

— Frumos ! spuse generalul iritat. Dar, pe lângă toate cele, trebuie să stau de vorbă urgent cu dumneata despre evenimentul de deseară. Trebuie să-i dau raportul Excelenței Sale. Iar el pleacă la ora patru !

Își privi ceasul și nu se clinti de pe scaun, într-atât era de deznădăjduit.

— Dar eu sunt gata, îi explică Ulrich.

— Stimata dumitale doamnă nu vine cu noi ? întrebă Stumm surprins.

— Sora mea nu-i acasă.

— Păcat, regretă generalul. Sora dumitale este femeia cea mai demnă de admirație pe care am întâlnit-o vreodată !

— Credeam că Diotima ocupă acest loc! se miră Ulrich.

— Nu mai puțin, răspunse Stumm. E, la rândul ei, demnă de toată admirația. Dar de când se preocupă de științele vieții sexuale am impresia că sunt un elev în fața ei. Îmi ridic ochii cu toată plăcerea și respectul spre ea; căci, Doamne, războiul e, cum spun eu dintotdeauna, o meserie simplă și brutală; dar vezi, tocmai în domeniul sexualității, onoarea ofițerului se împotrivește, ca să spunem așa, ca acesta să se vadă tratat ca un profan neștiutor.

Între timp se urcară în trăsură și porniră la trap.

— Cel puțin, prietena dumitale e drăguță? se interesă Stumm neîncrezător.

— E originală, ai să vezi, răspunse Ulrich.

— Așadar, deseară, oftă generalul, are loc cel mai așteptat eveniment.

— Așa îmi spui de fiecare dată când treci pe la mine, se apără Ulrich surâzând.

— Se poate, dar cu toate acestea e adevărat. Deseară ai să fii martorul întrevederii între vara dumitale și doamna profesor Drangsal. Sper că n-ai uitat tot ce ți-am spus despre ea? Deci madam Drangsal – căci așa îi spunem noi, vara dumitale și cu mine – a tot canonit-o pe vara dumitale până când s-a ajuns aici; i-a bătut la cap pe toți, iar astăzi ele două ajung să stea în sfârșit de vorbă. L-am mai așteptat doar pe Arnheim, ca să-și formeze și el o părere.

— Așa?

Ulrich nu știuse că Arnheim, pe care nu-l mai văzuse de mult, se întorsese.

— Firește. Stă câteva zile, explică Stumm. Așa că a trebuit să ne ocupăm de eveniment...

Dintr-odată se întrerupse și, țâșnind de pe bancheta capitonată a trăsurii care se legăna în trap, se întinse spre capra vizitiului cu o repeziciune pe care nimeni nu ar fi crezut-o posibilă la el:

— Idiotule! urlă el cu asprime în urechea ordonanței, care, îmbrăcat în livrea civilă de vizitiu, conducea caii

ministeriali, iar Stumm se agăţă acum, neajutorat în legănările trăsurii, de spinarea celui pe care-l insulta astfel. De ce ocoleşti?

Soldatul în civil îşi ţinea spinarea ţeapănă ca o scândură, nesimţitor la eforturile neregulamentare pe care le făcea generalul pentru a-şi salva echilibrul, îşi roti doar capul exact cu nouăzeci de grade, astfel că nu-şi mai putea vedea nici generalul, nici caii şi raportă mândru, adresându-se unei perpendiculare care se pierdea în gol, că drumul cel mai drept nu era practicabil din cauza unor lucrări de reparaţie pe acea bucată de stradă, dar că aveau să revină curând la el.

— Aşa da, deci am dreptate! strigă Stumm, căzând la loc pe banchetă şi apărându-şi, în parte faţă de ordonanţă, în parte faţă de Ulrich, izbucnirea zadarnică de nerăbdare. Omul acesta trebuie să ocolească şi eu trebuie să-i dau raportul Excelenţei Sale, care la ora patru vrea să se ducă acasă şi care trebuie în prealabil să redacteze un raport pentru ministru!... Excelenţa Sa, domnul ministru, s-a anunţat anume deseară personal acasă la Tuzzi! adăugă el mai încet, doar pentru urechile lui Ulrich.

— Ce vorbeşti! Ulrich se arătă surprins de această noutate.

— Eu tot îţi spun de mult, pluteşte ceva în aer.

Acum însă Ulrich voia să ştie ce anume plutea în aer.

— Spune odată, ce vrea ministrul? ceru el.

— Nu ştie nici el, răspunse liniştit Stumm. Excelenţa Sa are senzaţia că acum e momentul. Bătrânul Leinsdorf îi împărtăşeşte opinia: acum e momentul. Şeful Marelui Stat-Major e şi el de aceeaşi părere: acum e momentul. Când mai mulţi simt la fel, trebuie să fie ceva adevărat aici.

— Momentul prielnic pentru ce? întrebă Ulrich mai departe.

— Nu e încă nimic de notorietate, îl dădăci generalul. Sunt aşa, senzaţii, impresii absolute! Dar, de altfel, câţi vom fi astăzi? întrebă el, poate distrat, poate gânditor.

— Cum poți să mă întrebi așa ceva? răspunse Ulrich mirat.

— Acum, voiam să spun, explică Stumm. Câți suntem cei care mergem la casa de nebuni? Scuză-mă! Nostim, cum nu ne-nțelegem în problemele acestea! Sunt zile când parcă îți cad pe cap prea multe! Deci, câți vom fi acum?

— Nu știu cine mai vine; între trei și șase persoane.

— Voiam să spun, rațională generalul, dacă suntem mai mult de trei, trebuie să luăm încă o trăsură, înțelegi, pentru că eu sunt în uniformă.

— Da, firește, îl liniști Ulrich.

— Știi, nu mi se permite să circul ca într-o cutie de sardele.

— Desigur. Dar spune-mi cum ai ajuns la ideea aceasta cu senzațiile absolute?

— Oare mai putem găsi o trăsură acolo? se frământă Stumm. E o adevărată pustietate, ca la capătul lumii.

— Luăm una pe drum, răspunse Ulrich ferm. Acum explică-mi, te rog, cum de aveți cu toții senzația absolută că e copt momentul pentru ceva anume?

— Nu e nimic de explicat, răspunse Stumm. Când spun despre ceva că trebuie să fie absolut așa și nu altfel, înseamnă tocmai că nu sunt în stare să explic cum e! S-ar mai putea adăuga cel mult că madam Drangsal e așa, un fel de pacifistă, probabil, pentru că Feuermaul, pe care îl lansează, face poeme despre faptul că omul e bun. Așa cred mulți astăzi.

Ulrich nu voia să-l creadă.

— Dar nu este multă vreme de când afirmai tocmai contrariul: că cei implicați în Acțiunea Paralelă sunt adepții acțiunii, în favoarea unei mâini forte și așa mai departe!

— Așa este, recunoscu generalul. Sunt cercuri influente care mizează pe madam Drangsal; ea se pricepe grozav la așa ceva. Se cere din partea acțiunii patriotice un gest în favoarea bunăvoinței și umanității.

— Așa? spuse Ulrich.

— Da. Dumneata nu-ți mai bate capul cu problemele acestea! Alții își fac griji. Îmi aduc aminte, de exemplu, că războiul fratricid dintre germani de la 1866 a început de la faptul că toți s-au declarat frați în parlamentul de la Frankfurt. Firește că astfel nu vreau să spun câtuși de puțin că ministrul de război sau șeful Statului-Major ar avea asemenea griji; ar fi o prostie din partea mea. Dar se trece de la una la alta: așa stau lucrurile! Mă înțelegi?

Nu era clar, dar era întocmai. La toate acestea generalul adăugă o considerație înțeleaptă.

— Uite, dumneata tot pretinzi claritate, îi spuse vecinului său în trăsură. Te admir, dar trebuie de asemenea să gândești istoric: cum ar putea cei care iau parte nemijlocit la un eveniment să știe dinainte dacă va fi sau nu un mare eveniment? Cel mult astfel presupun că va fi! Dacă-mi dai voie să dezvălui și eu un paradox, aș putea să susțin că istoria universală se scrie înainte de a se întâmpla; la început e doar un fel de zvon. Pe urmă, oamenii energici se văd deodată în fața unei sarcini dificile.

— Ai dreptate, îl lăudă Ulrich. Acum povestește-mi odată totul!

Dar tocmai în momentele acelea, când copitele cailor începuseră deja să tropăie pe strada nepavată, deși ar fi vrut și el să îl consulte pe Ulrich, generalul fu năpădit deodată de alte griji:

— Uită-te la mine, m-am gătit ca un pom de Crăciun, pentru cazul că mă cheamă ministrul, strigă el și își întări spusele arătând spre tunica sa albastră de uniformă și spre decorațiile care îi atârnau pe piept. Nu crezi că s-ar putea ajunge la incidente penibile dacă mă arăt așa, în uniformă, în fața nebunilor? Ce fac, de exemplu, dacă vreunul din ei îmi insultă uniforma? Doar nu îmi permit să trag sabia, iar dacă tac poate să fie de-a dreptul primejdios pentru mine!

Ulrich îşi linişti prietenul spunându-i că avea să îmbrace pe deasupra uniformei un halat de medic; dar chiar înainte ca Stumm să se fi declarat mulţumit de soluţie, le ieşi în întâmpinare Clarisse, într-o rochie largă de vară; însoţită de Siegmund, le venea, nerăbdătoare, înainte pe alee. Ea îi povesti lui Ulrich că Walter şi Meingast refuzaseră să îi însoţească. După ce se găsise o a doua trăsură, generalul îi spuse mulţumit Clarissei:

— Stimată doamnă, când ne veneaţi aşa în întâmpinare pe drum am crezut că văd un înger!

Însă, când coborî din trăsură la poarta clinicii, Stumm von Bordwehr era roşu la faţă şi părea tulburat.

33

Nebunii o salută pe Clarisse

Clarisse îşi frământa în mâini mănuşile, privea mereu în sus spre ferestre şi nu stătea nici o clipă liniştită, în timp ce Ulrich plătea trăsura pe care o luaseră pe drum. Stumm von Bordwehr nu voia să-i îngăduie lui Ulrich să achite drumul, iar vizitiul stătea pe capră, surâzând măgulit pe când cei doi domni se certau între ei. Siegmund îşi peria, ca de obicei, cu vârful degetelor un fir de praf de pe jachetă sau privea în gol. Generalul îi spunea încet lui Ulrich:

— Prietena dumitale e o femeie ciudată. Mi-a explicat pe drum ce este voinţa. N-am înţeles nici un cuvânt!

— Aşa e ea, spuse Ulrich.

— Dar e tare drăguţă, şopti generalul. E ca o micuţă balerină de paisprezece ani. Dar de ce spune că am venit până aici ca să ne lăsăm pradă „nebuniei" noastre? A fost

așa de penibil, n-am fost în stare să-i răspund nici un singur cuvânt.

Era vizibil că generalul întârzia plecarea trăsurilor doar pentru a pune acele întrebări; dar înainte ca Ulrich să-i fi răspuns, fu degrevat datorită unui mesager care îi salută pe nou-veniți în numele șefului clinicii și, exprimând generalului von Stumm scuzele de rigoare ale acestuia, reținut de o problemă urgentă, conduse tot grupul într-o sală de așteptare. Clarisse nu pierdea din ochi nici o singură lespede de pe scară și de pe coridoare; până și în mica sală de primire care, cu scaunele capitonate cu catifea verde, decolorată de soare, amintea de sala de așteptare de clasa întâi din gări, privirile continuau să-i alunece cu mișcări lente peste tot. Cei patru se așezară, după ce trimisul șefului îi lăsase singuri, și la început nu spuseră nici un cuvânt, până când Ulrich, pentru a rupe tăcerea, o tachină pe Clarisse întrebând-o dacă nu se înfiorase la gândul că avea să stea față în față cu Moosbrugger.

— Ah! spuse Clarisse cu dispreț. El n-a cunoscut decât simulacre de femei; trebuia să ajungă aici!

Generalul voia să-și reabiliteze onoarea, căci îi venise între timp o idee.

— Voința este acum foarte la modă, spuse el. În acțiunea patriotică ne preocupăm mult de problema aceasta.

Clarisse îi surâse și-și întinse brațele pentru a-și liniști încordarea pe care o simțea în tot trupul.

— Când trebuie să aștepți, simți în toate mădularele ceea ce urmează să se întâmple, ca și cum ai privi printr-un ochean, răspunse ea.

Stumm von Bordwehr căzu pe gânduri; nu voia să mai rămână încă o dată de căruță.

— Just! spuse el. Probabil că e în legătură cu disciplina culturii fizice. Ne ocupăm, de asemenea, și de aceasta.

Își făcu apariția consilierul de curte cu întreaga sa suită de asistenți și infirmiere voluntare; fu cât se poate de amabil, mai ales față de Stumm, invocă o urgență și

deplânse faptul că, împotriva intenţiei iniţiale, trebuia să se limiteze la acel salut şi nu putea îndeplini personal rolul de gazdă în acea vizită. Îl prezentă pe doctorul Friedenthal, care avea să-i conducă pe oaspeţi în locul său. Doctorul Friedenthal era un bărbat înalt, zvelt şi cu o constituţie mai curând delicată, avea un păr abundent şi surâdea în timpul prezentării, asemenea unui acrobat care urcă pe scară pentru a executa un salt mortal. Când şeful se despărţi de ei, le-au fost aduse halatele.

— Ca să nu-i agităm pe pacienţi, explică doctorul Friedenthal.

Clarisse simţea, în timp ce se strecura în halatul ei, cum îi cresc în chip straniu puterile. Era ca un mic medic. Se simţea foarte virilă şi foarte albă.

Generalul căuta o oglindă. Fusese greu să se găsească un halat potrivit cu proporţiile sale deosebite în ce priveşte înălţimea şi grosimea trupului; când în sfârşit izbutiseră să-i înfăşoare cu totul trupul, arăta ca un copil într-o cămaşă lungă de noapte.

— Nu credeţi că ar trebui să-mi dau jos pintenii? îl întrebă el pe doctorul Friedenthal.

— Medicii militari poartă pinteni, îl contrazise Ulrich.

Stumm făcu un efort laborios şi neajutorat să-şi arunce o privire peste propria spinare, acolo unde veşmântul medical îi cădea în falduri grele peste pinteni; apoi se puseră în mişcare. Doctorul Friedenthal îi rugă să nu dea semne de tulburare faţă de nimic din ce ar putea vedea.

— Până acum lucrurile au mers bine! îi şopti Stumm prietenului său. Dar, la drept vorbind, pe mine nu mă interesează toate acestea; aş putea foarte bine să folosesc timpul ca să discut cu dumneata despre seara aceasta. Aşa că fii atent, ai spus că ar trebui să-ţi povestesc totul cum trebuie; e foarte simplu: toată lumea se înarmează. Rușii şi-au construit o artilerie cu totul şi cu totul nouă. Eşti atent? Francezii şi-au folosit şi ei serviciul militar obligatoriu de doi ani ca să-şi pregătească grozav armata. Italienii...

Coborâseră din nou pe scara demodat-princiară pe care veniseră, se întorseseră undeva spre dreapta și se găseau acum într-un labirint de cămăruțe și coridoare întortocheate, unde grinzile văruite ieșeau în evidență pe tavane. Traversau acum sălile economatului și administrației, dar din cauza lipsei evidente de spațiu în acea clădire veche, toate aveau un aer obscur și neîngrijit. Niște personaje stranii, în parte în uniformele stabilimentului, în parte în haine civile, se învârteau pe acolo. Pe o ușă scria „Recepție", iar pe alta „Bărbați". Generalului îi pieri locvacitatea. Avea presentimentul unor incidente care s-ar fi putut ivi în orice moment și care, prin natura lor imprevizibilă, ar fi necesitat o mare prezență de spirit. Împotriva voinței sale, îl preocupa întrebarea cum ar fi trebuit să se comporte dacă vreo necesitate stringentă l-ar fi silit să se izoleze de grup și dacă astfel ar fi ajuns să se ciocnească, singur și fără o escortă specializată, de un bolnav mintal în locul acela unde toți oamenii sunt deopotrivă. Clarisse, dimpotrivă, mergea tot timpul cu o jumătate de pas înaintea doctorului Friedenthal. Spusele lui, anume că trebuiau să poarte halatul alb pentru a nu-i speria pe bolnavi, o susțineau ca un colac de salvare în fluxul dezlănțuit al impresiilor. Gânduri din cele preferate de ea o preocupau acum. Nietzsche: „Există un pesimism al forței? O predilecție intelectuală pentru ceea ce existența are în sine dur, fioros, rău, problematic? Dorința de înspăimântător considerat ca singurul adversar demn? Nu e poate nebunia în mod necesar un simptom al degenerescenței?". Nu gândea toate acestea în cuvinte, dar și le amintea în ansamblu; gândurile i se adunaseră într-un spațiu foarte strâmt, asemănător cu trusa cu unelte de spărgător a unui hoț profesionist. Pentru ea, drumul pe care-l făcea acum era jumătate filosofie, jumătate adulter.

Doctorul Friedenthal se opri în fața unei uși de fier și scoase din buzunarul de la pantaloni o cheie de siguranță. Când deschise ușa, o lumină orbitoare îi izbi în față pe vizitatori și ei ieșiră din clădire; în aceeași clipă, Clarisse

auzi un strigăt strident şi înspăimântător, cum nu mai auzise în viaţa ei. În ciuda curajului, tresări înfricoşată.

— A fost doar un cal! spuse doctorul Friedenthal surâzând.

În realitate, se găseau acum pe o adevărată stradă care ducea, de-a lungul clădirii administraţiei, de la intrare spre curtea din spate a ospiciului. Nu o deosebea nimic de alte porţiuni de stradă cu vechi urme de roţi şi cu bălării, iar soarele o scălda în lumina lui caldă. Cu toate acestea, toţi, cu excepţia doctorului Friedenthal, erau surprinşi în mod straniu şi într-un fel uimiţi şi deconcertaţi de faptul că se găseau pe o stradă obişnuită, după ce străbătuseră până aici un drum atât de lung şi aventuros. În prima clipă libertatea aceasta avea ceva care-i descumpănea, chiar dacă părea neobişnuit de paşnică şi erau nevoiţi să se obişnuiască în primul rând cu ea. În Clarisse, care resimţea şocurile în chip mai violent, încordarea explodă spărgându-se într-un chicotit sonor.

Doctorul Friedenthal păşea surâzând mai departe pe acea stradă şi deschise la capătul opus o mică poartă grea de fier într-un zid care părea să împrejmuiască un parc.

— Acum de-abia începe! spuse el încet.

Se găseau într-adevăr în lumea aceea care de săptămâni de zile o atrăgea în chip de neînţeles pe Clarisse, şi nu numai cu fiorul lucrurilor pentru care nu există termen de comparaţie şi care sunt totdeauna închise, ci şi în felul cum ar fi atras-o un loc unde i-ar fi fost menit să trăiască ceva pe care nu şi l-ar fi putut închipui niciodată dinainte. La început însă cei care pătrunseseră aici nu erau în stare să deosebească cu nimic lumea aceasta de un parc mare, vechi, care într-o parte urca într-o pantă lină şi etala pe înălţimea colinei nişte construcţii mici, albe, asemenea unor vile, ascunse printre grupuri de arbori bătrâni. Dincolo de ele, cerul înălţându-se liber crea impresia unei perspective pline de frumuseţe şi pe unul din aceste mici popasuri pe panta colinei Clarisse remarcă nişte bolnavi împreună cu paznicii lor, stând în picioare sau aşezaţi în grupuri şi

părând, văzuți de departe, niște îngeri albi. Generalul von Stumm consideră momentul indicat pentru a-și relua conversația cu Ulrich.

— Așadar, aș vrea să te pregătesc pentru seara aceasta, începu el. Italienii, rușii, francezii și acum englezii, înțelegi, se înarmează cu toții, iar noi...

— Voi vreți să aveți artileria voastră, știu, îl întrerupse Ulrich.

— Și aceasta ! continuă generalul. Dar dacă nu mă lași să-ți explic, acum ajungem iar într-un loc cu nebuni și nu mai putem vorbi în liniște. Voiam să spun, noi stăm la mijloc și ne găsim pe o poziție foarte primejdioasă din punct de vedere miliar. În situația aceasta ni se cere – acum vorbim de acțiunea patriotică – nici mai mult, nici mai puțin decât bunăvoință și umanitate.

— Iar voi sunteți împotrivă ! Asta am înțeles deja.

— Ba din contră ! afirmă von Stumm. Nu suntem împotrivă ! Noi luăm pacifismul foarte în serios ! Numai că vrem să facem să fie aprobat proiectul nostru în ce privește artileria. Dacă reușim, ca să spunem așa, lucrând mână în mână cu pacifismul, atunci am fi cel mai bine apărați în fața oricăror neînțelegeri ale imperialiștilor care tot îi dau zor că pacea e amenințată ! Recunosc că într-adevăr, într-un fel, ne situăm în tabăra doamnei profesor Drangsal. Pe de altă parte, toate acestea trebuie făcute cu precauție ; căci partea adversă, curentul naționalist, care acum se implică în acțiunea noastră patriotică, este împotriva pacifismului și pentru militarism.

Generalul nu mai ajunse la capătul celor ce voia să le spună și trebui să-și întrerupă fluxul ideilor făcând o figură acră, căci ajunseseră acum aproape pe culmea colinei și doctorul Friedenthal își aștepta grupul. Piața îngerilor se arăta acum a fi împrejmuită cu niște grilaje ușoare și conducătorul lor le depăși fără să le dea importanță, ca un simplu preludiu.

— E o secție pașnică, explică medicul.

Erau doar femei aici; își lăsaseră părul să le cadă liber pe umeri și fețele le erau respingătoare, cu trăsături grosolane, îngropate în grăsime, flasce, căzute. Una dintre aceste femei se apropie imediat de medic, în fugă, și-i împinse în mâini o scrisoare.

— E mereu același lucru, le explică Friedenthal și citi: „Adolf, iubitule! Când vii?! M-ai uitat!".

Bătrâna, care părea să aibă vreo șaizeci de ani, stătea alături, cu chipul ei închis și inexpresiv, și asculta.

— Ai să-l chemi să vină acum?! îl rugă ea.

— Sigur! promise doctorul Friedenthal, rupse scrisoarea chiar în fața ei și-i surâse supraveghetoarei.

Clarisse îl trase imediat la răspundere.

— Cum puteți face așa ceva? spuse ea. Bolnavii trebuie luați în serios!

— Haideți! răspunse Friedenthal. N-are rost să ne pierdem timpul aici. Dacă vreți, vă arăt apoi sute de asemenea scrisori. Ați remarcat doar că bătrâna nu s-a supărat deloc când am rupt scrisoarea.

Clarisse era descumpănită, căci ceea ce spusese Friedenthal era adevărat, dar incidentul îi tulburase gândurile. Înainte de a și le fi ordonat, ele îi mai fură o dată tulburate, căci în clipa în care ieșeau din acea piațetă, o altă bătrână, care pândise acolo, își ridică sus de tot halatul pe deasupra ciorapilor grosolani de lână, arătându-le domnilor care treceau prin fața ei coapsele urâte și bătrâne, până sus, la pântece.

— Scroafă bătrână! spuse încet Stumm von Bordwehr și, iritat și dezgustat, uită o vreme de preocupările politice.

Clarisse însă descoperise că piciorul și gamba aceea semănau cu fața persoanei. Arătau probabil aceleași stigmate ale decăderii trupești precum chipul nebunei, dar pentru prima dată se născu în Clarisse impresia unor conexiuni stranii și a unei lumi în care lucrurile evoluau altfel decât ar fi putut fi înțelese prin conceptele obișnuite. În clipa aceea își dădu seama că ea nu observase cum se petrecuse

transformarea îngerilor albi în acele femei și că, deși trecuse prin mijlocul lor, nici măcar n-ar fi putut să deosebească, anume, care din ele erau bolnavele și care supraveghetoarele. Se întoarse și privi îndărăt, dar pentru că drumul ocolise pe după o clădire nu mai vedea nimic și se poticnea acum, ca un copil care și-a întors capul, mergând mai departe după însoțitorii ei. Din suita de impresii care izvorau de aici nu se mai alcătui torentul, revărsându-se străveziu, de întâmplări din care să se poată desprinde viața, ci un vârtej spumegând de unde se mai ridicau doar ocazional pete netede și îi stăruiau în amintire.

— De asemenea o secție pașnică. De data aceasta pentru bărbați, explică doctorul Friedenthal, care-și strânse în jur suita la ușa pavilionului și, când se opriră în fața primului pat de bolnav, li-l prezentă vizitatorilor pe ocupant, cu o voce politicos coborâtă, ca fiind un caz de *dementia paralytica* depresivă.

— Un vechi sifilitic. Delirul culpabilității, obsesii nihiliste, șopti Siegmund, explicându-i surorii sale termenii medicali.

Clarisse se găsea în fața unui domn bătrân, care după toate aparențele aparținuse înaltei societăți. Stătea țeapăn în capul oaselor pe pat, părea să aibă spre șaizeci de ani și avea un ten foarte alb. Părul bogat, la fel de alb, îi înconjura fața îngrijită și spiritualizată, arătând nefiresc de nobilă, cum citești doar în romanele de un gust îndoielnic.

— N-ar putea să-i facă cineva portretul? întrebă Stumm von Bordwehr. Este însăși frumusețea spirituală întrupată; aș vrea să-i dăruiesc portretul acesta verișoarei dumitale, îi explică el lui Ulrich.

Doctorul Friedenthal surâse melancolic auzindu-l și explică:

— Expresia nobilă provine de la destinderea completă a mușchilor faciali.

Apoi le demonstră vizitatorilor, schițând un gest rapid cu mâna, rigiditatea pupilară a pacientului și-i conduse mai departe. Bogăția materialului făcea ca timpul să fie

drămuit. Bătrânul domn, care aprobase melancolic dând din cap la tot ceea ce se spusese lângă patul lui, răspundea cu glas scăzut și trist când cei cinci se opriseră, câteva paturi mai departe, la un alt pacient pe care îl alesese Friedenthal.

De data aceasta era cazul unuia preocupat de artă, un pictor gras și jovial, al cărui pat se afla aproape de o fereastră luminoasă; avea întinse pe pătură hârtii și multe creioane și își făcea de lucru cu ele toată ziua. Ceea ce o impresionă îndată pe Clarisse era seninătatea mișcărilor lui necontenite.

— Așa voia Walter să picteze! rememoră ea.

Friedenthal, care-i observase interesul, îi luă repede bărbatului celui gras una din foile de hârtie și i-o întinse Clarissei; pictorul chicoti și adoptă de îndată atitudinea unei femei gâdilate. Clarisse văzu însă, spre surprinderea ei, schița unui tablou mare, desenată cu o desăvârșită siguranță, perfect rațională și într-un fel chiar banală, cu multe personaje orânduite complicat, în conformitate cu legile perspectivei și o sală executată meticulos; astfel, întregul desen se înfățișa atât de normal și de academic încât părea realizat tocmai la Academia de Arte Frumoase.

— Uimitor de artistic, exclamă ea fără voia ei.

Friedenthal însă surâdea măgulit.

— Aha! îi strigă însă pictorul. Vezi tu, domnului îi place! Mai arată-i! Uimitor de bun, a spus! Ia mai arată-i! Știu că tu doar râzi de mine, dar lui îi place!

Vorbea cu prietenie și părea să fie în relații bune cu doctorul, căruia îi întinse și alte desene, chiar dacă acesta nu-i aprecia arta.

— Nu avem timp astăzi pentru tine, îi răspunse Friedenthal și, întorcându-se spre Clarisse, își rezumă critica prin cuvintele: El nu e schizofrenic; din păcate, în momentul acesta nu avem așa ceva; deseori aceștia sunt artiști mari, foarte moderni.

— E bolnav? spuse Clarisse plină de îndoială.

— De ce nu ar fi? răspunse Friedenthal melancolic.

Clarisse își mușcă buzele.

Între timp Stumm și Ulrich se opriseră în pragul sălii următoare, iar generalul îi mărturisi:

— Când văd toate acestea chiar îmi pare rău că adineaori l-am făcut idiot pe ordonanța mea; n-am să repet greșeala!

Căci acum priveau într-o încăpere cu pacienți suferind de idioție în stare avansată.

Clarisse nu-i vedea încă, așa că gândea: „Deci, chiar și arta atât de onorabilă și de unanim recunoscută cum e cea academică își are sora renegată, dezmoștenită, dar care-i seamănă leit în casa de nebuni?!". O impresionase mai mult decât remarca lui Friedenthal, care-i spunea că altă dată avea să-i arate niște pictori expresioniști. Își propuse totuși să revină la ei. Își ținea capul plecat și își mușca mai departe buzele. Aici era ceva în neregulă. I se părea cu totul fals să fie ținuți închiși niște oameni atât de înzestrați; doctorii se pricepeau fără îndoială la boli, admise ea, dar probabil că nu-și dădeau seama deloc de adevărata amploare a artei. Avea sentimentul că avea să se întâmple ceva. Însă nu putea să precizeze încă ce anume. Dar nu-și pierdea încrederea, pentru că pictorul cel gras vorbise despre ea ca despre un „domn"; i se părea un semn bun.

Friedenthal o observa cu evidentă curiozitate.

Când ea îi simți privirea, își ridică ochii cu surâsul ei reținut și se îndreptă spre el, dar înainte de a-i fi putut spune ceva, o impresie înspăimântătoare o făcu să-și uite toate gândurile. În salonul în care intraseră erau lungiți sau stăteau în capul oaselor în paturi niște moroni – un șir al ororii. Cu toții strâmbi, diformi, murdari sau ologi. Danturi putrede. Capete bălăbănindu-se, prea mari, prea mici și cu totul scălâmbe. Fălci căzute, din care picurau bale sau mișcări animalice, masticatorii ale gurii, care nu serveau nici la mâncat, nici la vorbit. Gratii de plumb

groase de câte un metru păreau să se ridice între sufletele acelea și lume, iar după râsetele și șuierăturile coborâte ale camerei de dinainte, aici îți izbea urechile o tăcere surdă în care străbăteau doar sunete mormăite și gâlgâite. Asemenea săli cu pacienți suferind de idioție în stare avansată oferă unele din cele mai apăsătoare impresii ce pot fi întâlnite în întreaga hidoșenie a ospiciilor, iar Clarisse se simțea pur și simplu azvârlită într-o întunecime cu totul oribilă, în care nu mai putea distinge nimic.

Însoțitorul lor, Friedenthal, vedea însă pe întuneric și, arătând spre diferite paturi, explica:

— Aici sunt cazurile de idioție, iar aici cele de cretinism.

Stumm von Bordwehr deveni atent.

— Cretinismul și idioția nu reprezintă același lucru? întrebă el.

— Nu, medical vorbind e vorba de ceva diferit, îl învăță doctorul.

— Interesant, spuse Stumm. Peste așa ceva nu dai deloc în viața obișnuită.

Clarisse trecea de la un pat la altul. Își scufunda privirea în ochii bolnavilor și se încorda din toate puterile, fără să poată distinge însă nimic pe chipurile acestea care nici nu erau conștiente de prezența ei. Aici eșua orice putere de imaginație. Doctorul Friedenthal o urmărea încet și îi explica:

— Idioție amaurotică congenitală, scleroză tuberculară hipertrofică, *idiotia thymica*...

Generalul, care între timp avea impresia că văzuse îndeajuns de mulți „idioți" și care presupunea că Ulrich era în aceeași situație, își privi ceasul și spuse:

— Unde rămăseserăm? Trebuie să profităm de timpul pe care-l avem! și adăugă pe neașteptate: Așa că, ține minte, te rog: Ministerul de Război îi are de partea lui pe pacifiști și, pe de altă parte, și pe naționaliști...

Ulrich, care nu se putea desprinde la fel de ușor de ceea ce vedea în jur, îl privea fără să înțeleagă.

— Dar nu glumesc deloc! explică Stumm. Așa e politica, aceea despre care îți vorbesc acum! Trebuie să se întâmple ceva. Aici ajunsesem când am intrat. Dacă nu se întâmplă ceva repede, vine aniversarea împăratului, iar noi vom fi cei blamați. Dar ce anume are să se întâmple? Întrebarea e logică, nu-i așa? Dacă aș vrea să rezum tot ce ți-am spus până acum, unii ne cer să-i ajutăm să-și iubească semenii, iar alții vor să-i ajutăm să-i tragă pe sfoară pe ceilalți, așa ca să iasă la iveală sângele nobil sau cum s-o mai fi chemând. Și unii, și alții parcă ar avea dreptate. Din cauza aceasta ar trebui ca dumneata, ca să scurtăm povestea, să-i împaci și pe unii, și pe alții, ca să nu mai fie capete sparte!

— Eu? se apără Ulrich după ce prietenul său făcuse în felul acesta să explodeze bomba și i-ar fi râs în nas, dacă i-ar fi permis locul în care se aflau.

— Firește că dumneata, îi răspunse generalul hotărât. Eu te ajut cu plăcere, dar dumneata ești, în ultimă instanță, secretarul acțiunii și mâna dreaptă a lui Leinsdorf.

— Am să-ți aranjez un pat aici, îi explică Ulrich la fel de decis.

— Frumos! spuse generalul, care știa din arta militară că se poate evita cel mai bine o rezistență neașteptată pur și simplu ascunzându-ți surpriza cu care iei cunoștință de ea. Dacă-mi aranjezi un loc aici, poate că am să cunosc până la urmă pe cineva care să fi inventat ideea cea mai mare din lume. Cei de afară tot nu mai simt nici un fel de plăcere când e vorba de ideile mărețe.

Se uită iarăși la ceas.

— Se spune că pe aici ar trebui să existe unii care se cred de-a dreptul papi sau întruparea universului însuși; n-am văzut până acum nici unul, și eu la așa ceva mă așteptam cel mai mult! Prietena dumitale este teribil de scrupuloasă, se plânse el.

Doctorul Friedenthal o scoase cu toată precauția pe Clarisse din contemplarea oligofrenilor.

Iadul nu este interesant, este înspăimântător. Dacă nu îl umanizezi – cum a făcut Dante, care l-a populat cu literați și cu celebrități de tot felul și a abătut astfel atenția de la aspectele tehnice ale pedepselor –, ci cauți să expui ideea cea mai primitivă în ceea ce îl privește, atunci nici măcar oamenii cu imaginația cea mai bogată nu reușesc să treacă dincolo de torturile ridicole și de deformările prostești ale unor particularități umane. Devine fascinant, asemenea unui abis, tocmai gândul golit de substanță cu privire la pedepse și chinuri inimaginabile, inevitabile și infinite, ca premisă a unei inexorabile schimbări în rău, imună față de orice eforturi contrarii. Tot astfel sunt și ospiciile, ca niște aziluri de noapte pentru săraci. Au ceva din sărăcia de imaginație a iadului. Însă mulți oameni care n-au nici un fel de idee despre cauzele ce pot provoca boli mintale se tem cel mai mult, în afară de posibilitatea de a-și pierde banii, de faptul că într-o zi ar putea să-și piardă mințile; e curios cât de numeroși sunt asemenea oameni literalmente bântuiți de ideea că ar putea înnebuni deodată. De pe urma faptului că au o părere mult prea bună despre propriile lor calități decurge și exagerarea spaimei și ororii de care cei sănătoși își închipuie că sunt înconjurate casele adăpostind asemenea bolnavi. Chiar și Clarisse simțea acum o ușoară dezamăgire care provenea din unele vagi așteptări datorate formației și educației sale. În cazul doctorului Friedenthal, lucrurile se prezentau invers. El era obișnuit să treacă prin locurile acelea. O ordine ca aceea care domnește într-o cazarmă sau în vreo altă instituție, atenuarea unor suferințe sau disconforturi, prevenirea unor înrăutățiri evitabile, o cât de mică îmbunătățire sau chiar vindecare: acestea erau elementele activității sale zilnice. Să observe multe, să știe multe, dar fără a stăpâni capacitatea de a explica satisfăcător conexiunile, aceasta era menirea sa spirituală. În vizitele lui zilnice prin pavilioane să mai prescrie, în afara medicamentelor pentru tuse, guturai, constipație și plăgi deschise, și câteva calmante,

aceasta era munca sa curativă. Astfel că el simțea oroarea spectrală a lumii în care trăia numai atunci când, prin contactul cu obișnuitul, se trezea la viață contrariul acestuia; așa ceva nu e posibil în viața de toate zilele, însă vizitele îi furnizau asemenea prilejuri și, din cauza aceasta, ceea ce Clarisse putea să vadă acum fusese organizat nu fără o anumită sensibilitate pentru aspectul regizoral al spectacolului, astfel că după ce o trezise pe Clarisse din apatia momentană în care se cufundase, doctorul îi oferi ceva nou și mai pronunțat dramatic.

Căci, îndată ce părăsiră această încăpere, li se alăturară mai mulți bărbați înalți, cu umeri spătoși, cu fețe prietenoase de sergenți-majori și cu halate curate. Lucrul se petrecu într-o tăcere atât de impresionantă încât produse un efect asemănător uruitului de tobe.

— Acum urmează o secție a pacienților furioși, anunță Friedenthal și deja începuseră să se audă țipete și sunete guturale care păreau să răzbească dintr-un fel de colivie uriașă de păsări. Se opriră în fața ușii pe care nu se vedea vreo clanță, unul din infirmieri o deschise cu un fel de șperaclu și Clarisse se pregăti, cum făcuse și până aici, să intre prima; dar doctorul Friedenthal o trase deodată înapoi.

— Aici trebuie să așteptați! spuse el, fără să se scuze, cu vocea apăsată și parcă obosită.

Infirmierul care descuiase ușa o crăpase doar, lăsând o trecere îngustă pe care o acoperea cu trupul său masiv, iar după ce ascultă de afară și aruncă o privire, se strecură grăbit înăuntru și îl urmă un al doilea infirmier, care luă poziție de cealaltă parte a intrării. Clarissei începu să-i bată inima. Generalul spuse pe tonul omului inițiat:

— Avangardă, ariergardă, protejarea flancurilor!

Astfel acoperiți, intrară și fură conduși de acești infirmieri uriași de la un pat la altul. Cei ce se găseau în paturile acelea se cocoțau, își fluturau membrele, în culmea excitației și țipând, cu brațele și ochii agitați; se crea impresia că fiecare din făpturile acestea striga într-un

spațiu existând acolo numai pentru sine, însă toate laolaltă păreau să fie atrase într-o conversație febrilă, asemenea unor păsări stranii închise într-o cușcă comună și fiecare vorbind în limba unei alte insule natale. Unii erau liberi, alții erau legați de paturi cu frânghii care le lăsau doar libertatea de mișcare a mâinilor.

— Din cauza pericolului de sinucidere, explică medicul și le numi bolile: paralizie, paranoia, *dementia praecox* și altele, acestea fiind speciile cărora le aparțineau acele păsări stranii.

La început Clarisse fu din nou intimidată de impresiile confuze de acolo și nu găsi nici un punct de sprijin. Iarăși i se păru că i se arăta un semn de prietenie, căci încă de departe unul din acești bolnavi îi făcea cu vivacitate semne și-i striga ceva pe când era încă la mai multe paturi depărtare de el. Se agita în sus și în jos în patul lui, ca și când ar fi vrut disperat să se elibereze pentru a i se grăbi în întâmpinare, reușea să depășească în intensitate corul celorlalți cu acuzațiile și izbucnirile lui de mânie și-i atrăgea Clarissei tot mai violent atenția înspre sine. Cu cât se apropia mai mult de el, cu atât o neliniștea mai tare impresia că el părea să-i vorbească numai ei, în vreme ce ea însăși nu reușea în nici un fel să înțeleagă ce anume voia să-i comunice. Când în sfârșit ajunseră lângă el, infirmierul-șef îi spuse doctorului ceva cu vocea atât de scăzută încât Clarisse nu reuși să înțeleagă, iar Friedenthal dădu câteva indicații cu o expresie extrem de serioasă. Apoi însă el făcu o glumă și i se adresă bolnavului. Nebunul nu-i răspunse imediat, dar deodată întrebă:

— Cine este domnul? și dădu de înțeles printr-un gest că se referea la Clarisse.

Friedenthal îl arătă pe fratele ei și-i răspunse că acela era un medic din Stockholm.

— Nu, acesta! răspunse bolnavul indicând-o insistent pe Clarisse.

Friedenthal surâse și afirmă că ea era o doctoriță din Viena.

— Nu. E un domn, îl contrazise bolnavul și tăcu apoi.

Clarisse își simțea inima bătându-i; și acesta o lua drept bărbat!

Atunci bolnavul spuse, pronunțând lent cuvintele:

— Acesta este cel de al șaptelea fiu al împăratului.

Stumm von Bordwehr îi dădu un ghiont lui Ulrich.

— Nu e adevărat, răspunse Friedenthal și continuă jocul întorcându-se spre Clarisse cu invitația: Spuneți-i și dumneavoastră că se înșală.

— Nu e adevărat, prietene, îi vorbi Clarisse bolnavului, cu voce domoală, și era atât de tulburată încât de-abia putea să rostească vreun cuvânt.

— Dar tu ești fiul al șaptelea! insista acesta cu încăpățânare.

— Nu, nu, îl asigură Clarisse și îi surâse emoționată, ca într-o scenă de dragoste la teatru, iar buzele îi erau parcă țepene de trac.

— Ba ești! repetă bolnavul și-i aruncă o privire pe care ea n-ar fi putut-o defini în nici un fel.

Acum ei nu-i mai trecea prin minte absolut nimic ce i-ar fi putut răspunde, îl privea neajutorată și prietenoasă pe nebun în ochii care vedeau în ea un prinț și-i surâdea întruna. În vremea aceasta în ea se petrecea ceva ciudat; se crea posibilitatea să-i dea dreptate. Sub insistența acestor afirmații repetate ale lui se desprindea ceva anume în ea însăși; își pierdu într-o oarecare măsură stăpânirea asupra propriilor gânduri și se creau în ea noi conexiuni și legături care-și ridicau contururile ca prin ceață; omul acesta nu era doar primul care afirma că știa cine era ea și care o socotea a fi un „domn". Dar în timp ce ea, prinsă încă în acele legături stranii, îi privea chipul, de a cărui vârstă își putea da la fel de puțin seama ca despre orice alte urme ale vieții lui libere care ar mai fi fost încă întipărite pe el, pe fața și în întreaga făptură a omului dinaintea ei se petrecu ceva cu totul neînțeles. El păru dintr-odată să simtă că privirea Clarissei era prea grea pentru ochii pe

care-i contempla ea, căci în acești ochi începu pe neașteptate o alunecare, o năruire. Chiar și buzele îi intrară într-o agitație nestăpânită și, asemenea unor picături dense revărsându-se tot mai precipitat, se amestecară printre ele într-un cârâit grăbit niște obscenități îndeajuns de sonore. Clarisse fu atât de buimăcită de această metamorfozare neașteptată a întregii făpturi din fața ei, de parcă i-ar fi scăpat ei înseși ceva din mâini și făcu involuntar un gest cu amândouă mâinile spre acest nefericit; dar înainte ca vreunul dintre cei de față să-l fi putut împiedica, bolnavul țâșni deodată spre ea: își aruncă în lături pătura, îngenunche într-o clipă pe marginea patului și începu să-și frământe sexul cu mâna, așa cum se masturbează maimuțele prizoniere la grădinile zoologice.

— Nu te apuca de porcării! îi spuse repede și aspru doctorul și în aceeași clipă infirmierii îl înșfăcară pe om laolaltă cu păturile și făcură din el cât ai bate din palme o boccea care rămase nemișcată pe pat.

Clarisse era acum roșie ca focul; se simțea buimăcită, ca într-un ascensor când ai deodată senzația că-ți fuge pământul de sub picioare. Își dădu brusc seama că toți bolnavii prin fața cărora trecuseră până ajunseseră aici strigaseră ceva după ea, iar ceilalți pe care încă nu-i văzuse strigau la ea de pe acum. Întâmplarea făcu – sau poate forța contagioasă a tulburării – ca și următorul, un bătrân prietenos, care făcuse până atunci niște glume pline de bună-cuviință cu vizitatorii care se apropiaseră de el, în clipa când Clarisse îi trecu grăbită prin față sări în sus și începu să profereze insulte, cuvinte obscene care îi produceau o spumă respingătoare în jurul gurii. Asupra lui se abătură de asemenea pumnii infirmierilor, ca niște peceți grele care-i zdrobeau orice rezistență.

Însă magicianul Friedenthal se pricepea să-și sporească și mai mult efectele regizorale. Părăsiră, protejați de însoțitorii cei voinici, cum și intraseră, sala prin celălalt capăt și dintr-odată locul păru cufundat într-o tăcere blândă. Se

găseau acum într-un coridor curat, cu linoleum pe jos, cu aspect primitor, întâlniră oameni cu înfățișare bonomă și cu copii drăguți care îl salutau plini de încredere și cu politețe pe medic. Erau vizitatori care așteptau afară să fie lăsați să intre la rudele lor internate acolo și iarăși impresia creată de lumea sănătoasă era cât se poate de ciudată; acești oameni cu aspect rezervat și politicos, îmbrăcați în hainele lor cele mai bune, păreau în prima clipă niște păpuși sau niște flori artificiale, foarte bine imitate. Friedenthal păși însă repede printre ei și-și anunță vizitatorii că avea să-i conducă în fața unei adunături de asasini și alți asemenea nebuni criminali și primejdioși. Precauțiile luate de însoțitori și expresia chipurilor lor, când curând se opriră iarăși în fața unei alte uși de fier, promiteau ceva mai rău decât înainte. Intrară într-o curte închisă, înconjurată de o galerie, care semăna cu una din acele grădini artificiale moderne, unde sunt multe pietre și puține flori. La început, aerul pustiu părea aici un cub de tăcere; de-abia după o vreme fură în stare să descopere niște oameni care stăteau tăcuți, sprijiniți de ziduri. Lângă intrare erau chirciți pe vine niște adolescenți idioți, băloși, murdari și nemișcați, ca și când ideea grotescă a unui sculptor i-ar fi agățat de canaturile porții. Alături de ei era așezat primul din cei ce se propteau de zid, iar la o oarecare depărtare de ceilalți, un om simplu, încă în costumul său de duminică, de culoare închisă, fără guler; trebuie că fusese adus de curând și era, cu aerul de a nu aparține nimănui și nici unui loc anume, nespus de impresionant. Clarisse își închipui deodată suferința pe care i-ar fi pricinuit-o lui Walter dacă l-ar fi părăsit și aproape că izbucni în plâns la un asemenea gând. I se întâmpla pentru întâia oară, dar depăși repede respectiva închipuire, căci ceilalți prin fața cărora erau conduși acum creau acea impresie de tăcută obișnuință care poate fi întâlnită în închisori; salutau cu sfială și politețe și le prezentau câte o mică rugăminte. Doar unul din ei, un bărbat tânăr, deveni insistent și

începu să se plângă; Dumnezeu știe din ce uitare de sine ieșea acum la suprafață. Îi cerea medicului să fie eliberat și să i se spună de ce era aici, iar când acesta îi răspunse evaziv că nu el, ci numai directorul instituției hotăra în privința aceasta, solicitantul nu cedă în insistențele sale; rugăminții lui începură să se repete, mereu mai repede, ce un lanț depănându-și verigile și treptat tonul presant al vocii lui crescu amenințător și în cele din urmă deveni o furie agresivă, animalică, inconștientă. Când ajunse aici, uriașii care-l însoțeau îl împinseră la loc pe bancă și el se retrase târându-se ca un câine în tăcerea lui de dinainte, fără să fi obținut vreun răspuns. Clarisse cunoștea o asemenea reacție și ea se integrase deja în tulburarea generală pe care o simțea în toată ființa.

De altfel, nici nu mai avea timp de altceva, căci la capătul curții era o a doua poartă blindată și în aceasta băteau acum infirmierii. Era ceva nou, căci până acum ei deschiseseră doar ușile, cu precauție, dar fără să se anunțe dinainte. În această ușă însă bătură de patru ori cu pumnul și ascultară apoi agitația care răzbătea de acolo. La semnalul acesta, trebuia ca toți cei dinăuntru să se plaseze lângă pereți, explică Friedenthal, sau să se așeze pe băncile amplasate de-a lungul pereților. Într-adevăr, când ușa se deschise încet, puțin câte puțin, se vădi că toți cei care până atunci se învârtiseră pe acolo, unii tăcuți, alții gălăgioși, dăduseră ascultare ca niște pușcăriași disciplinați regulamentului. Cu toate acestea, la intrare infirmierii se manifestau cu o asemenea precauție încât Clarisse îl apucă deodată pe doctorul Friedenthal de mânecă și-l întrebă agitată dacă Moosbrugger era acolo. Friedenthal clătină mut din cap. Nu avea vreme. Îi făcu atenți în grabă pe vizitatori că trebuiau să păstreze o distanță de cel puțin doi pași de oricare din bolnavi. Părea deci să-l apese întru câtva răspunderea pentru toată această împrejurare. Erau șapte persoane în fața celorlalți treizeci, într-o curte izolată, înconjurată de ziduri, populată doar de nebuni,

dintre care aproape toți aveau cel puțin un asasinat pe conștiință. Oamenii obișnuiți să poarte arme se simt, în lipsa acestora, mai vulnerabili decât ceilalți; astfel că nu i s-ar fi putut reproșa nimic generalului, care-și lăsase sabia în sala de așteptare, când îl întrebă pe medic:

— De fapt, dumneavoastră aveți vreo armă asupra dumneavoastră?

— Atenție și experiență! răspunse Friedenthal, pentru care o asemenea întrebare măgulitoare era bine-venită. Lucrul important este ca orice încercare de răzvrătire să fie înăbușită în fașă.

Într-adevăr, îndată ce vreunul încerca să schițeze fie și cea mai mică mișcare afară din rânduri, infirmierii se aruncau asupra lui și-l împingeau cu atâta repeziciune la loc încât asemenea mici incidente fură singurele semne de violență care se stârniră. Clarisse nu se arătă de acord cu acea procedură.

— Ceea ce medicii nu înțeleg, spuse ea, este că oamenii aceștia, deși sunt închiși aici laolaltă toată ziua și fără supraveghere, nu-și fac nimic unul altuia; sunt primejdioși numai pentru noi, care venim din lumea de afară.

Vru să se adreseze unuia din ei; își închipuia dintr-odată că ar fi trebuit să reușească să se înțeleagă așa cum se cuvenea. Chiar lângă ușă era un om în picioare într-un colț, un bărbat voinic, de înălțime mijlocie, cu o barbă scurtă și cu ochii pătrunzători; se sprijinea cu brațele încrucișate de perete, tăcea și urmărea cu ochi răi mișcările vizitatorilor. Clarisse se apropie de el; însă în aceeași clipă doctorul Friedenthal își puse mâna pe brațul ei și o trase îndărăt.

— Nu acesta, spuse el cu jumătate de voce.

Îi alese Clarissei un alt asasin și începu el să stea de vorbă cu acesta. Era un omuleț scund, cu un craniu ascuțit, complet ras, asemenea unui pușcăriaș, iar medicul îl cunoștea probabil ca fiind abordabil, căci, odată interpelat, acesta se ridică imediat în picioare și-și arătă, răspunzând cu

docilitate, două șiruri de dinți care aminteau în chip neliniștitor de două șiruri de lespezi tumulare.

— Întrebați-l de ce e aici, îi șopti doctorul Friedenthal fratelui Clarissei, iar Siegmund îl întrebă pe omulețul cu capul ascuțit și umeri lați:

— De ce ești aici?

— Știi foarte bine, răspunse acesta sec.

— Nu știu, răspunse Siegmund cam prostește, căci nu voia să se dea bătut. Spune-mi, deci, de ce ești aici?

— Știi foarte bine! se repetă răspunsul, acum și mai apăsat.

— De ce ești nepoliticos cu mine? întrebă Siegmund. Într-adevăr nu știu!

„Ce minciuni!" se gândea Clarisse și se bucură că bolnavul răspunse simplu:

— Pentru că așa vreau eu!! Eu fac ce vreau!!! repetă el scrâșnind din dinți.

— Dar nu trebuie să fii așa nepoliticos fără nici un motiv, repetă nefericitul Siegmund, căruia, la drept vorbind, nu-i dădea prin minte nici lui altceva decât nebunului.

Clarisse era furioasă pe el, care juca acum rolul stupid al unui om care stârnește într-o grădină zoologică unul din animalele captive.

— Ce-ți pasă! Eu fac ce vreau, nu înțelegi? Ce vreau!! urla nebunul ca un subofițer la instrucție și râdea cu toată fața, deși gura și ochii părea mai degrabă a exprima un preaplin de mânie sinistră.

Până și Ulrich gândea: „N-aș vrea să fiu singur acum cu individul acesta". Siegmund trebui să facă un efort să nu se dea îndărăt, căci nebunul se apropiase acum de el, iar Clarisse ar fi vrut să-l vadă înșfăcându-l pe fratele ei de gât și mușcându-l de obraz. Friedenthal lăsa să evolueze cu oarecare satisfacție incidentul, căci unui coleg de profesie îi putea îngădui oarecare libertate și urmărea cu mulțumire încurcătura în care se afla acesta. El lăsă lucrurile să atingă punctul culminant și dădu, abia atunci când colegul

său nu mai era în stare să scoată nici un cuvânt, semnalul să se treacă mai departe. Dar iarăşi pe Clarisse o stârnea dorinţa de a se amesteca. Într-un fel, imboldul acela crescuse în ea odată cu succesiunea răspunsurilor, iar acum nu se mai putu stăpâni, îi ieşi în faţă bolnavului şi spuse:

— Eu vin de la Viena!

Era de fapt ceva la fel de lipsit de sens ca sunetul întâmplător pe care l-ai scoate dintr-o trompetă dusă la buze. Nu ştia nici ce ar fi vrut să spună, nici cum îi venise în minte, nici nu se întrebase dacă omul acela ştia în ce oraş se găseşte – şi abia dacă ar fi ştiut, remarca ei ar fi fost cu adevărat absurdă. Dar simţea o mare încredere în ea însăşi. Într-adevăr, uneori se întâmplă minuni, chiar dacă mai cu seamă în casele de nebuni; când ea spuse cuvintele acestea şi se opri astfel, cu obrajii înflăcăraţi, în faţa asasinului, o lumină trecu deodată peste faţa acestuia: dinţii lui demni de dalta unui pietrar se retraseră sub buze şi peste privirea lui pătrunzătoare se lăsă o boare de bunăvoinţă.

— O, Viena, ce splendoare! Un oraş magnific! spuse el cu orgoliul propriu stării de mijloc de odinioară, care cunoaşte formulele conversaţionale adecvate.

— Vă felicit! spuse doctorul Friedenthal râzând.

Pentru Clarisse acea scenă fusese foarte importantă.

— Acum să mergem la Moosbrugger, spuse Friedenthal.

Dar nu se mai ajunse la acel moment. Se retraseră cu precauţie din cele două curţi şi porniră spre colina din parc către un pavilion care părea mai izolat, când un infirmier ieşit nu se ştie de unde se apropie în fugă de ei, părând să-i fi căutat o bună bucată de vreme. Veni lângă Friedenthal şi-i făcu în şoaptă o comunicare mai lungă care, judecând după expresia medicului şi după felul cum îl întrerupea uneori cu întrebări, părea să fie importantă şi neplăcută. Friedenthal se întoarse cu un gest grav şi, exprimându-şi regretul, le aduse la cunoştinţă că un incident

pe care nu îl putuse prevedea îl chema într-una din secțiile spitalului, astfel încât, spre regretul său, fu nevoit să-și întrerupă oficiul de gazdă. Se adresă astfel persoanei de cea mai mare importanță, care-și ascundea uniforma de general sub un halat medical; dar Stumm von Bordwehr îi explică recunoscător că văzuse oricum îndeajuns în ce privea ordinea și disciplina instituției și că, după toate aceste experiențe, la urma urmei nu mai avea mare importanță un asasin în plus sau în minus. Clarisse, dimpotrivă, arătă o figură atât de dezamăgită și de tulburată, încât Friedenthal adăugă propunerea de a reprograma vizita la Moosbrugger și de a-l anunța telefonic pe Siegmund îndată ce se va putea stabili o zi anume.

— Foarte amabil din partea dumneavoastră, mulțumi generalul în numele tuturor, numai că, în ce mă privește, mă îndoiesc de faptul că celelalte însărcinări ale mele îmi vor permite să fiu de față.

Cu această rezervă căzură de acord, iar Friedenthal o luă pe o alee, dispărând curând dincolo de colină, pe când ceilalți, însoțiți de supraveghetorii cărora îi încredințase medicul, se îndreptară spre ieșire. Părăsiră aleea principală mergând pe drumul cel mai scurt, pe panta cea frumoasă, printre fagii și platanii de acolo. Generalul își scosese halatul și și-l purta binedispus pe braț ca pe o manta de protecție într-o excursie, însă conversația nu se lăsa ușor stârnită. Ulrich nu arăta nici o dorință de a fi pus la curent încă o dată în legătură cu seara care-l aștepta, iar Stumm însuși era în prea mare măsură preocupat de drumul de întoarcere; doar că se mai simțea dator față de Clarisse, în stânga căreia înainta acum cu toată galanteria, să-i spună câteva cuvinte ca să mențină atmosfera socială. Însă Clarisse era cu gândurile aiurea și tăcută. „Adică s-o mai fi simțind jenată din cauza acelui slinos?" se întreba el și simțea nevoia să-i explice că, în împrejurările acelea cu totul speciale, nu fusese posibil să intervină cavalerește în ajutorul ei; însă, pe de altă parte, poate că era preferabil

să nu se mai vorbească pe acea temă. Astfel că drumul de întoarcere se desfășură în tăcere și într-o atmosferă întunecată.

De-abia când Stumm von Bordwehr urcă în trăsura sa, lăsându-i lui Ulrich răspunderea de a se îngriji de Clarisse și fratele ei, îi reveni buna dispoziție și, odată cu ea, o idee care ordona într-un fel evenimentele acelea stingheritoare. Scosese din portțigaretul de piele pe care-l avea asupra lui o țigară și, instalat comod între pernele trăsurii, sufla primele fumuri în aerul însorit. Își spunea, acum în largul său:

— Groaznică trebuie să fie o boală mintală! De-abia în clipa aceasta îmi dau seama că toată vremea cât am fost acolo n-am văzut nici un singur om fumând! Într-adevăr, nici nu știm ce fericiți suntem câtă vreme ne menținem sănătoși!

34

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Contele Leinsdorf și râul Inn

Acea zi agitată se încheie cu o „mare serată" în casa familiei Tuzzi.

Acțiunea Paralelă se desfășura sărbătorește în întreaga ei glorie și strălucire; ochii străluceau, bijuteriile și podoabele străluceau aprins, numele străluceau luminos, spiritul strălucea iradiind. Un bolnav mintal ar fi putut deduce în asemenea circumstanțe că la o astfel de serată festivă ochii, bijuteriile, numele și spiritele ajungeau toate să aibă aceeași valoare; nici nu s-ar fi putut spune că s-ar fi înșelat cu totul. Tot ceea ce în înalta societate nu se afla în clipa aceea pe Riviera sau pe lângă lacurile din nordul

Italiei apăruse aici, în afară poate de acei puțini care, în anotimpul acela, către sfârșitul sezonului, nu mai recunoșteau din principiu nici un alt „eveniment" în viața mondenă.

În locul lor erau acum de față o mulțime de oameni care până atunci nu fuseseră văzuți. O lungă întrerupere crease goluri în listele de prezență pentru asemenea ocazii, iar pentru completarea lor fuseseră implicați oameni noi cu o grabă care nu corespundea obișnuințelor precaute ale Diotimei și, după ce principiul exclusivității accesului în saloanele sale fusese sacrificat din asemenea considerente înalte, ea nu mai acordase aceeași grijă evenimentului. De altfel, Alteța Sa fusese cauza acestei reuniuni festive; Diotima era de părere că umanitatea nu putea fi salvată decât pereche cu pereche. Însă contele Leinsdorf insistase, afirmând: „Proprietatea și educația nu și-au făcut datoria în această evoluție istorică; trebuie să mai facem o ultimă încercare!".

Contele Leinsdorf revenea de fiecare dată la acest aspect. „Draga mea, tot nu te-ai hotărât?" obișnuia el s-o întrebe. Este într-adevăr momentul să ne hotărâm. Apar tot felul de oameni cu tot felul de intenții distructive; trebuie să-i mai oferim culturii un ultim prilej să restabilească echilibrul". Însă Diotima, mereu distrasă de bogăția de forme pe care o căpătau împerecherile umane, uita de orice altceva.

În cele din urmă, contele Leinsdorf o dojeni cu gravitate:

— Uite ce e, draga mea, eu nu sunt obișnuit cu o asemenea conduită din partea dumitale! Acum, noi am dat față de toată lumea consemnul de a trece la fapte; am obținut eu însumi față de ministrul de interne... uite, pot să-ți spun confidențial că am obținut demisia sa; până într-atât de sus s-a ajuns, până foarte sus; a fost într-adevăr un scandal și nimeni nu mai avea curajul să-i pună punct! Pot să-ți spun deci, în particular, continuă el, că prim-ministrul m-a rugat ca și noi să participăm mai intens la ancheta cu privire la doleanțele cercurilor interesate de reforma administrației

interne, pentru că noul ministru nu e încă la curent; tocmai acum vrei dumneata să mă lași în aer, tocmai dumneata, care ai fost totdeauna de nădejde? *Trebuie* să le mai dăm proprietății și educației o ultimă ocazie! Știi dumneata – într-un fel sau altul!

Această încheiere incompletă a celor spuse până atunci o evidențiase într-un mod atât de amenințător încât nu mai puteau exista îndoieli că știa foarte bine ce voia, iar Diotima îi promise atunci îndatoritoare că avea să se grăbească; dar apoi ea uită din nou cu desăvârșire și nu făcu nimic.

Într-o zi, contele Leinsdorf fu din nou cuprins de cunoscuta sa energie de acțiune și merse la ea acasă, împins de o forță de patruzeci de cai putere.

— S-a produs în sfârșit ceva?! întrebă el, iar Diotima se văzu silită să răspundă negativ.

— Dumneata cunoști râul Inn, draga mea? întrebă el atunci.

Firește că Diotima cunoștea apele râului care, după Dunăre, este la rându-i renumit și se împletește în multiple feluri cu geografia și cu istoria patriei. Își privea acum vizitatorul cu oarecare îndoială, deși se străduia să surâdă.

Însă contele Leinsdorf se menținu cât se poate de serios.

— Dacă facem abstracție de Innsbruck, începu el, nu vezi decât niște mici așezări ridicole pe valea Innului, dar în schimb aici, la noi, ce râu impunător este Innul! Eu însumi n-am ajuns niciodată să mă gândesc cu adevărat la acest aspect! zise clătinând din cap. De-abia astăzi am văzut întâmplător o hartă cu drumurile turistice, își explică el în sfârșit gândul pe de-a întregul, și am remarcat că Innul curge dinspre Elveția. Probabil că știusem cândva; o știm cu toții, numai că nu ne gândim niciodată la ceea ce știm. Izvorăște de lângă Maloja, e un pârâu mititel, eu însumi l-am văzut acolo; așa cum sunt la noi pâraiele Kamp sau Morava. Dar ce au făcut elveții cu el? Ținutul Engadin! Engadin, care e renumit în întreaga lume!

Engad-Inn, draga mea! Te-ai gândit dumneata vreodată că ținutul Engadin, cu tot ce cuprinde, provine tocmai de la toponimul Inn?! Uite ce am descoperit eu astăzi: noi, cu modestia asta austriacă nesuferită, nu facem, firește, niciodată nimic cu ceea ce ne aparține!

După această conversație Diotima convocă în grabă societatea în componența dorită, în parte pentru că își dăduse seama că trebuia să-l susțină pe Alteța Sa, în parte pentru că se temea că l-ar fi împins pe prietenul ei la cine știe ce exagerări dacă ar mai fi continuat să amâne.

Însă când ea îi făgăduise în sfârșit, Leinsdorf spuse:

— Te rog, neprețuită prietenă, n-o mai uita de data aceasta pe... cum îi spune?, pe aceea căreia dumneata îi spui madam Drangsal – să o inviți și pe ea; prietena dumitale, doamna Wayden, nu-mi mai dă pace de săptămâni de zile din cauza acestei ființe!

Diotima îi promise, deși în alte împrejurări ar fi văzut o adevărată lipsă de patriotism în tolerarea concurentei ei.

35

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Consilierul ministerial Meseritscher

Încăperile Diotimei erau pline de razele iluminației festive și de strălucirea alesei societăți: puteau fi remarcați nu numai Alteța Sa, alături de alte vârfuri ale aristocrației de a căror apariție se îngrijise, ci și Excelența Sa, domnul ministru de război, iar în suita sa, chipul spiritualizat, oarecum surmenat, al generalului Stumm von Bordwehr. Putea fi remarcat și Paul Arnheim. (Fusese „remarcat" în forma sa cea mai sobră, fără titlul de *Doktor*. Acest gen de

exprimare, bine cumpănită, se definește ca fiind o litotă, o figură de stil a simplității artistice, când, ca să spunem așa, ființa este redusă la un fleac, așa cum un rege își scoate inelul de pe deget și îl petrece pe degetul altcuiva.) Apoi fură „remarcați" toți cei demni de a fi citați din cadrul ministerelor (ministrul instrucțiunii publice și al culturii se scuzase pe lângă Alteța Sa în Camera Superioară, pentru că în aceeași zi era nevoit să participe la sfințirea unui altar la Linz). Se mai putea observa că ambasadele și reprezentanțele străine își trimiseseră aici o adevărată „elită". Din „industrie, arte și științe" nume cunoscute, iar în această inevitabilă reuniune a celor trei activități burgheze se afla o străveche alegorie a sârguinței, venind să însufle-țească de la sine condeiul cronicarului. Apoi condeiul îndemânatic prelua și scotea în evidență doamnele din lumea aleasă: bej, roz, vișiniu, crem...: broderii și funde, de trei ori drapate sau căzând de la talie în jos; și între contesa Adlitz și doamna consilier comercial Weghuber fu amintită și bine-cunoscuta doamnă Melanie Drangsal, văduva chirurgului de prestigiu mondial, „ea însăși obișnuită să își deschidă, cu amabilitate, casa pentru îndeletnicirile spiritului". În încheierea acelei secțiuni era menționat și Ulrich von... împreună cu sora, despre care „se" cumpănise dacă ar fi trebuit să se scrie, „căruia i se recunoaște activitatea plină de devotament în slujba idealurilor înalt spirituale și patriotice" sau chiar un om în ascensiune, *coming man*; se auzise deja că erau mulți cei care credeau că acest favorit al contelui Leinsdorf l-ar fi putut determina pe protectorul său să comită o imprudență și era mare ispita de a se arăta încă din timp bine informați în acea privință. Însă cea mai profundă satisfacție a celor atotștiutori s-a ascuns dintotdeauna în tăcere, mai ales atunci când ea are și prevederea de partea ei; ei îi datorau Ulrich și Agathe simpla așezare a numelui lor printre cei din urmă, nemijlocit înaintea acelor vârfuri ale societății și spiritului care nu mai erau menționate personal, ci erau menite doar gropii

comune a „tuturor celor de rang și de nume". Printre aceștia se aflau multe persoane, între care cunoscutul și eruditul jurist, consilierul aulic, profesorul Schwung, aflat pentru moment în capitală ca membru al unei comisii ministeriale de anchetă și tânărul poet Friedel Feuermaul, căci, deși era unanim recunoscut faptul că spiritul său contribuise la organizarea acelei serate, se cuvenea totuși făcută mențiunea că el nu dobândise nici pe departe superioritatea față de toaletele de seară și titlurile nobiliare. Oameni ca directorul titular de bancă Leo Fischel cu familia – care-și obținuseră accesul în lumea Diotimei după mari eforturi și la insistențele Gerdei, fără a-l mai plictisi pe Ulrich, deci doar grație neglijenței momentane – erau grupați laolaltă, demni cel mult de o privire fugitivă cu coada ochiului. Doar soția unui jurist cunoscut, dar care într-o asemenea societate se afla încă sub pragul celor de obicei consemnați, având numele tainic, necunoscut nici măcar soțului ei, de Bonadea, fusese descoperită ceva mai târziu și enumerată printre toaletele distinse, pentru că apariția ei fusese unanim remarcată și stârnise un ecou plin de admirație.

Acest „ochi scrutător", întruchipând curiozitatea cercetătoare a opiniei publice, reprezenta firește un om; de obicei sunt mulți asemenea oameni, însă pe atunci în metropola Kakaniei unul îi domina pe toți ceilalți, și anume consilierul ministerial Meseritscher. Născut la Meseritsch, de unde își trăsese propriul nume, acesta era editor, redactor-șef și corespondent principal al publicației numite *Corespondența parlamentară și mondenă*, fondată de el însuși în anii șaizeci ai secolului al XIX-lea, când sosise ca tânăr în capitală, abandonând intenția de a continua activitatea cârciumii paterne din Meseritsch pentru a-și asuma în schimb profesia de ziarist, atras de strălucirea liberalismului pe atunci în plină glorie. Își adusese de îndată contribuția la noua eră fondând un serviciu de corespondenți de presă, care-și începuse activitatea prin livrarea

de mici ştiri de ordin poliţienesc pentru ziarele locale. În forma iniţială aceste corespondenţe îşi câştigaseră, prin zelul, conştiinciozitatea şi seriozitatea lor, aprobarea ziarelor şi a poliţiei şi fuseseră de asemenea remarcate de alte autorităţi înalte, folosite pentru publicarea unor informaţii dezirabile în care autorităţile înseşi nu voiau să se implice direct, în sfârşit preferate şi alimentate cu materiale, până când ajunseseră să ocupe o poziţie de excepţie în domeniul reportajelor oficioase beneficiind de surse oficiale. Om plin de energie şi de o neobosită râvnă creatoare, Meseritscher îşi extinsese, pe măsură ce constatase succesul, activitatea şi în ce privea cronicile vieţii de curte şi mondene şi probabil că el nici n-ar fi venit niciodată din localitatea sa natală, Meseritsch, în capitală dacă nu şi-ar fi hrănit dintotdeauna visurile în acest sens. Specialitatea sa era întocmirea listelor de personalităţi prezente, pe cât posibil fără omisiuni. Memoria sa în ce priveşte persoanele şi lucrurile care se spuneau sau se spuseseră despre ele era într-adevăr neobişnuită şi îi asigurase în saloanele mondene relaţii la fel de bune ca în cercurile poliţiei. Cunoştea lumea bună mai bine decât se cunoştea ea însăşi şi era în măsură, desfăşurând o amabilitate inepuizabilă, să-i facă pe oamenii care se întâlneau în societate ca a doua zi să devină prieteni, întocmai ca un bătrân cavaler căruia i se fac decenii la rând confidenţe în ce priveşte planurile de căsătorie sau amănuntele cunoscute doar de croitori. Astfel că, în cele din urmă, acest mic domn întotdeauna serviabil şi îndatoritor ajunsese, la festivităţi şi ceremonii, o figură cunoscută în întreg oraşul, iar în anii târzii ai vieţii şi activităţii sale asemenea manifestări îşi dobândeau mai ales prin el şi prin prezenţa lui valoarea necontestată.

Cariera sa atinsese punctul culminant odată cu numirea în funcţia de consilier ministerial, căci acest titlu implica şi o anumită particularitate: Kakania era, e adevărat, ţara cea mai paşnică din lume, dar, fără să se ştie bine când

anume, în convingerea că nu mai există războaie, ea avusese ideea de a-și împărți funcționarii într-o anume ierarhie corespunzând cu cea a corpului ofițeresc și le acordase chiar și uniforme și însemne de grad. Rangul unui consilier ministerial corespundea începând de atunci celui al unui locotenent-colonel din armata imperială și regală; dar chiar dacă, în sine, acesta nu reprezenta un rang deosebit de înalt, particularitatea sa atunci când îi fusese acordat lui Meseritscher consta în faptul că, potrivit unei tradiții inviolabile – care, ca tot ceea ce era inviolabil, nu era încălcată în Kakania decât în mod excepțional – purtătorul unui asemenea titlu ar fi trebuit să fie consilier imperial. Însă consilierul imperial nu era, așa cum s-ar fi putut crede din felul în care suna titlul, mai însemnat decât un consilier ministerial, ci, dimpotrivă, mai puțin: consilierul imperial corespundea doar gradului de căpitan. Iar Meseritscher ar fi trebuit să devină consilier imperial, căci acest titlu nu le era acordat, în afara funcționarilor cancelariei, decât celor care aparțineau profesiunilor liberale, cum ar fi fost frizerilor de curte și fabricanților de trăsuri și, în același temei, scriitorilor și artiștilor; în timp ce rangul de consilier ministerial era un titlu real rezervat funcționarilor. Prin faptul că Meseritscher fusese primul și unicul care primise totuși acest titlu se exprima deci ceva mai mult decât simpla importanță a titlului, chiar mai mult decât o invitație, valabilă în toate zilele, de a nu prea lua în serios ceea ce se întâmpla atunci în țară; prin acest titlu fără justificare, neobositul cronicar își vedea confirmată în chip subtil și discret apartenența intimă la curte, la stat și la înalta societate.

Meseritscher reprezentase pentru mulți ziariști ai vremii sale un exemplu, era membru al consiliilor de conducere ale numeroaselor asociații influente de scriitori. Circula chiar legenda că își comandase o uniformă cu guler aurit, dar că o îmbrăca doar uneori, acasă la el. Probabil că nu era o legendă adevărată, căci în adâncul ființei sale Meseritscher

păstrase totdeauna amintirea acelei cârciumioare din Meseritsch, iar un cârciumar care se respectă nu bea el însuși. Un bun cârciumar cunoaște secretele tuturor clienților săi, dar nu se folosește de tot ceea ce știe; el nu se amestecă niciodată cu propriile sale vederi în discuții, dar povestește și observă cu plăcere tot ceea ce e fapt, anecdotă sau cuvânt de spirit. Astfel, Meseritscher, care putea fi întâlnit la toate festivitățile în calitatea lui de cronicar al femeilor frumoase și al bărbaților distinși, n-ar fi simțit niciodată ispita de a-și lua pentru propria persoană un croitor din lumea bună; cunoștea toate tainele de culise ale politicii, dar nu se îndeletnicea niciodată să scrie nici măcar un singur rând cu caracter politic, știa de toate invențiile și descoperirile timpului său și nu înțelegea nici una din ele. Îi ajungea să știe că toate acestea se petreceau și făceau parte din actualitatea prezentă. Își iubea cu sinceritate epoca și ea, de asemenea, îl răsplătea cu un anumit fel de iubire, pentru că el relata zilnic despre ea și despre faptul că exista.

Când își făcu deci intrarea, Diotima îl observă și îi făcu îndată semn să se apropie.

— Dragul meu Meseritscher, spuse ea, cât mai amabilă cu putință. Sper că nu vei considera discursul pe care l-a rostit Alteța Sa în Camera Superioară ca reprezentând cumva expresia punctelor noastre de vedere și că mai ales nu l-ai interpretat ad litteram.

Căci Alteța Sa, pornind de la căderea ministrului de interne și iritat de propriile îngrijorări, nu numai că pronunțase în fața camerei un discurs mult discutat, în care îi reproșa victimei sale că nu se remarcase prin adevăratul spirit de colaborare și de severitate de care ar fi trebuit să dea dovadă, ci se lăsase împins de zelul propriu la considerații de ordin general, care culminaseră în chip inexplicabil cu o apreciere a importanței ce îi revenea presei; i se reproșase acestei „instituții ajungând să ocupe pozițiile unei mari puteri“ aproximativ tot ceea ce poate reproșa un

creştin imparţial, independent şi cu o gândire cavalerească unei instituţii care, după părerea lui, nu este câtuşi de puţin pe măsura sa. Era anume ceea ce căuta acum Diotima cu diplomaţie să remedieze şi în vreme ce ea găsea cuvinte tot mai frumoase şi mai greu de înţeles pentru a caracteriza adevărata gândire a contelui Leinsdorf, Meseritscher o asculta gânditor. Însă deodată el îşi lăsă mâna pe braţul ei şi o întrerupse cu generozitate:

— Stimată doamnă, de ce trebuie să vă faceţi griji, spuse el rezumând situaţia. Alteţa Sa este un bun prieten al nostru. El a exagerat mult; de ce n-ar face-o în calitatea sa de gentilom?

Iar pentru a-i dovedi Diotimei imediat relaţiile sale netulburate cu contele, adăugă:

— Mă duc chiar acum la dumnealui!

Aşa era Meseritscher! Dar acţionând potrivit spuselor sale, se mai întoarse odată confidenţial spre Diotima:

— Cum stau lucrurile de fapt cu Feuermaul, stimată doamnă?

Diotima îşi ridică surâzând frumoşii săi umeri.

— La drept vorbind nu e nimic senzaţional, iubite domnule consilier ministerial. Nu vrem să ni se reproşeze că am respinge pe cineva care se apropie de noi cu deplină bunăvoinţă.

„Bunăvoinţa e o glumă bună!" se gândea Meseritscher în drum spre contele Leinsdorf; dar înainte de a ajunge la acesta, chiar înainte de a-şi fi dus gândul până la capăt, îi ieşi în cale stăpânul casei.

— Dragul meu Meseritscher, sursele oficiale au secat o dată în plus, începu surâzând şeful de departament Tuzzi, mă adresez acum sursei oficioase: ai putea să-mi povesteşti ceva despre acest Feuermaul care, iată, e astăzi oaspetele nostru?

— Ce aş putea să vă povestesc eu, domnule şef de departament? se plânse Meseritscher.

— Se spune că ar fi un geniu!

— Îmi face plăcere să aud asta! răspunse Meseritscher. Dacă se dorește să se poată relata repede și cu toată certitudinea despre ceea ce e nou, atunci noul nu trebuie să fie prea diferit de ceea ce a fost vechi, e un lucru știut. Nici geniul nu constituie în privința aceasta o excepție, adică geniul adevărat și recunoscut, asupra importanței căruia epoca sa ajunge repede să cadă de acord. Altfel stau lucrurile cu geniul pe care nu toată lumea îl recunoaște imediat ca atare! Acesta are, ca să zicem așa, ceva cu totul și cu totul negenial, și nici măcar acest lucru nu poate spune că l-ar avea, la drept vorbind, astfel că în ce îl privește există posibilitatea ca toată lumea să se înșele în toate privințele.

Pentru consilierul ministerial Meseritscher exista deci un repertoriu solid de genii, pe care el le cultiva cu dragoste și cu atenție, dar nu mai accepta cu plăcere adaosuri pe lista aceea. Cu cât devenea mai vârstnic și mai experimentat, cu atât se consolida mai ferm în el însuși obișnuința de a vedea în noile genii artistice care se străduiau să se afirme, și în primul rând în geniile din domeniul, mai apropiat lui din punct de vedere profesional, al literaturii, doar niște tentative ușuratice de a-i tulbura misiunea sa de cronicar, iar el detesta din toată inima sa bună asemenea genii virtuale până în momentul când ajungeau să fie coapte pentru rubrica sa de informații personale. La vremea aceea Feuermaul nu era încă nici pe departe pasibil de o asemenea atenție și ar fi urmat ca doar de atunci înainte să fie adus în situația respectivă. Consilierul ministerial Meseritscher nu era de acord să-l accepte fără ezitare.

— Se spune că ar fi un poet bun, repetă șeful de departament Tuzzi, fără prea multă convingere, iar Meseritscher răspunse ferm:

— Cine spune?! Criticii foiletoanelor spun! Ce contează, domnule șef de departament?! continuă el. Cunoscătorii spun. Cine sunt cunoscătorii? Unii spun contrariul. Avem exemple că asemenea experți astăzi spun într-un fel, iar mâine spun altfel. În esență, au ei vreo importanță? Gloria

adevărată e cea care a ajuns deja la cei care nu se pricep, atunci abia poți să te bazezi pe ea! Dacă ar fi să vă spun ce gândesc eu cu adevărat, despre un om important nu e voie să se știe ce face, decât că sosește și pleacă de undeva.

Se aprinsese vorbind, dar la modul melancolic, iar ochii îi rămăseseră îndreptați spre șeful de departament Tuzzi. Acesta tăcea resemnat.

— La urma urmei, ce se întâmplă astăzi, domnule secretar de stat? întrebă Meseritscher.

Tuzzi ridică, surâzând distrat, din umeri.

— Nimic. Efectiv nimic. Un dram de ambiție. Dumneata ai citit vreodată vreo carte a lui Feuermaul?

— Știu ce e în ele; pace, prietenie, bunătate și așa mai departe.

— Așadar nu ai o părere prea bună despre el? spuse Tuzzi.

— Doamne! începu Meseritscher. Oare sunt eu un cunoscător?

În clipa aceea însă doamna Drangsal pluti spre ei doi și Tuzzi fu silit să facă politicos câțiva pași în întâmpinarea ei; Meseritscher se folosi de clipa aceea, căci tocmai remarcase un gol în cercul înconjurându-l pe contele Leinsdorf și, hotărându-se repede și fără să se mai lase oprit, aruncă ancora alături de Alteța Sa. Contele Leinsdorf discuta cu ministrul și cu alți câțiva domni, dar, îndată ce consilierul ministerial le exprimă tuturor înalta sa considerație, se retrase trăgându-l pe ziarist lângă sine.

— Meseritscher, spuse Alteța Sa cu insistență, promite-mi că nu se vor crea nici un fel de neînțelegeri, domnii aceștia de la ziare nu știu niciodată ce să scrie. Deci: în starea actuală a lucrurilor nu s-a produs de la ultima întrunire nici cea mai mică schimbare. Poate că se va schimba ceva. Nu știm. Dar în primul rând nu trebuie să fim deranjați. Te rog deci, chiar dacă vreunul din colegii dumitale te întreabă ceva, toată seara nu e altceva decât o recepție personală oferită de doamna șef de departament Tuzzi!

Pleoapele lui Meseritscher confirmară cu o mișcare lentă și atentă că înțelesese ordinele de campanie așa cum

îi fuseseră transmise. Și cum o confidență primită trebuie răsplătită cu alta la fel, buzele i se umeziră cu o strălucire care li s-ar fi potrivit mai bine ochilor, întrebând:

— Cum stau lucrurile cu Feuermaul, Alteță, dacă ne este îngăduit să aflăm?

— De ce să nu fie îngăduit să se afle? răspunse contele Leinsdorf surprins. Nu e absolut nimic cu Feuermaul! El a fost invitat doar pentru că baroneasa Wayden nu a slăbit insistențele până nu a obținut ceea ce dorea. Ce-ar putea fi altceva? Știi poate dumneata ceva?

Până atunci consilierul ministerial Meseritscher nu crezuse că trebuie să dea vreo importanță problemei reprezentate de Feuermaul, o socotise doar una din multele rivalități sociale despre care afla în fiecare zi. Acum însă, când și contele Leinsdorf contesta atât de energic că ar fi avut vreo semnificație, nu-și mai îngăduia să-și mențină opinia, fiind de acum convins că se pregătea ceva însemnat. „Ce pot oare să pună la cale?" se întreba el după ce pornise mai departe și-i treceau prin minte posibilitățile cele mai îndrăznețe ale politicii interne și externe. După o vreme se hotărî scurt: „N-are să iasă nimic de aici!" și nu se mai lăsă abătut de la activitatea sa de corespondent de presă. Căci, oricât de contradictoriu ar fi putut părea în cuprinsul vieții sale, Meseritscher nu credea în realitate în marile evenimente; de fapt, nici nu-i plăceau. Când ești convins că trăiești într-o epocă foarte importantă, foarte frumoasă și foarte însemnată, nu mai suporți pur și simplu gândul că s-ar mai putea întâmpla ceva deosebit de important, de frumos și de însemnat. Meseritscher nu era alpinist, dar, dacă ar fi fost, ar fi spus că lucrul acela era la fel de adevărat precum faptul că turnurile de observație se ridică în munții de altitudine mijlocie, nu pe piscurile cele mai înalte. Cum nu-i stăteau la dispoziție asemenea comparații, el se mulțumi cu un ușor sentiment de disconfort și cu hotărârea de a nu-l pomeni în nici un caz pe Feuermaul în cronica sa mondenă.

36

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Unde întâlnim niște cunoștințe mai vechi

Ulrich, care se aflase alături de vara sa în timp ce ea discutase cu Meseritscher, o întrebă când rămaseră o clipă singuri:

— Din păcate eu am venit mai târziu: cum a decurs primul contact cu madam Drangsal?

Diotima își ridică pleoapele grele doar pentru o scurtă privire obosită și le lăsă apoi să cadă la loc.

— Firește că a fost încântătoare, spuse ea. Ea m-a căutat. O să aranjăm ceva aici în seara aceasta. Nu are nici o importanță!

— Vezi! spuse Ulrich.

Era întocmai ca în vechile lor conversații; era ca și cum ar fi tras o linie.

Diotima își întoarse capul într-o parte și îl privi întrebătoare pe vărul ei.

— Ți-am spus dinainte. Aproape că s-a terminat totul și e ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, susținu Ulrich.

Simțea nevoia să vorbească mai departe; când ajunsese acasă, după-amiază, Agathe era acolo, dar ieșise iarăși curând; schimbaseră doar câteva cuvinte înainte de a veni încoace; Agathe o adusese pe soția grădinarului ca să o ajute să se schimbe.

— Eu te-am avertizat! spuse Ulrich.

— M-ai avertizat în legătură cu ce anume? întrebă Diotima încet.

— Ei, nu știu. În legătură cu toate!

Era adevărat, nici el nu mai știa în legătură cu ce anume. În legătură cu ideile ei, cu ambiția ei, cu Acțiunea Paralelă, cu dragostea, cu spiritul și intelectualitatea, cu anul jubiliar, cu afacerile, cu propriul ei salon, cu pasiunile ei; cu sensibilitatea și cu inerția aceasta neglijentă, cu lipsa de măsură și cu corectitudinea, cu adulterul și cu însăși căsătoria, nu exista nimic în legătură cu care el să n-o fi avertizat. „Așa e ea!" se gândea Ulrich acum. Simțea că e ridicol tot ceea ce făcea Diotima, și totuși era atât de frumoasă încât totul devenea trist.

— Eu te-am avertizat, repetă Ulrich. Și acum se pare că manifești interes și față de chestiunile sexuale!?

Diotima trecu peste această remarcă.

— Tu o crezi dotată pe minunata madam Drangsal? întrebă ea.

— Desigur, răspunse Ulrich. Dotată, tânără, încă nedesăvârșită. Succesul lui și femeia aceasta au să-l pervertească cu totul. La noi până și copiii de țâță sunt pervertiți, pentru că li se tot spune că ar fi niște creaturi cu instincte fabuloase, care nu ar avea decât de pierdut prin dezvoltarea intelectuală. El are uneori idei frumoase, dar la fiecare zece minute spune o prostie.

Se apropie de urechea Diotimei.

— Dar pe cucoană o cunoști mai bine?

Diotima clătină din cap abia perceptibil.

— E primejdios de ambițioasă, spuse Ulrich. Dar te-ar interesa în noile dumitale studii: acolo unde înainte femeile frumoase purtau o frunză de viță, ea are o frunză de laur! Eu le urăsc pe femeile de felul acesta!

Diotima nu râse, nici măcar nu zâmbi; își aplecă doar urechea spre vărul ei.

— Cum îl găsești ca bărbat? întrebă el.

— Trist, șopti Diotima. Ca un mielușel care s-a îngrășat prea devreme.

— De ce nu! Frumusețea bărbatului constituie doar un indiciu sexual de ordin secundar, spuse Ulrich. În primul rând, ceea ce este incitant la el este expectativa succesului. Feuermaul este cu certitudine o forță internațională; prin grijă doamnei profesor Drangsal, care apoi are să se mărite cu el. Iar dacă el își păstrează gloria, are să fie o căsnicie fericită.

Diotima reflectă o clipă și îl corectă cu seriozitate:

— Fericirea în căsnicie depinde de niște condiții despre care nu-ți poți face o părere exactă fără o experiență disciplinată pe propria persoană!

Apoi îl lăsă în urma ei așa cum o navă superbă lasă în urma ei cheiul la care fusese ancorată până atunci. O goneau de acolo îndatoririle ei de gazdă și îi făcu doar un semn imperceptibil când porni spre larg. Dar nu o făcea cu răutate; dimpotrivă, în glasul lui Ulrich i se păruse că răsună o veche rezonanță de tinerețe. Se întreba chiar în sinea ei la ce rezultate ar fi putut duce un studiu întreprins asupra lui cu mijloacele sexologiei. Era curios că în studiul aprofundat al acestor probleme ea nu ajunsese încă să facă legătura cu el.

Ulrich își ridică privirile, iar printr-o falie în activitățile mondene, un fel de canal pe care poate îl urmase înainte și ochiul Diotimei până ca ea să-și fi părăsit parcă pe neașteptate locul, îl văzu în camera de alături pe Paul Arnheim conversând cu Feuermaul și pe doamna Drangsal asistându-i binevoitoare. Ea îi adusese laolaltă pe cei doi bărbați. Arnheim își ținea ridicată în aer mâna în care avea țigara și părea să schițeze un gest inconștient de apărare, dar surâdea cu multă amabilitate; Feuermaul vorbea cu vioiciune, își ținea țigara cu două degete și, printre frazele pe care le spunea, trăgea din ea cu aviditatea unui vițel care și-a lipit botul de ugerul mamei. Ulrich și-ar fi putut imagina despre ce discutau, dar nu-și dădu osteneala s-o facă. Rămase astfel într-un fel de izolare mulțumită; căutându-și sora cu privirea o descoperi într-un

grup de bărbați care-i erau mai mult sau mai puțin necunoscuți și un fel de senzație de răceală îi străbătu această distrată risipire a gândurilor. În clipa aceea Stumm von Bordwehr îl împunse ușor în coaste cu vârful degetelor și tot atunci se apropie de el din cealaltă parte consilierul aulic, profesorul Schwung, care însă fu reținut la câțiva pași de el de un coleg din capitală care se interpuse între ei.

— Bine că te-am găsit, în sfârșit! îi șopti ușurat generalul. Ministrul ar vrea să știe ce înseamnă o idee directoare.

— Cum așa, idee directoare?

— Nu știu nici eu. Deci, ce sunt ideile directoare?

Ulrich încercă o definiție.

— Niște adevăruri veșnice, care nu sunt nici adevărate și nici veșnice, ci au doar o valabilitate limitată în timp, pentru ca epoca respectivă să aibă după ce se orienta. Este o expresie filosofică și sociologică și e rareori folosită.

— Aha, da, merge, spuse generalul. Vezi, Arnheim susținea tocmai că doctrina conform căreia omul e bun e doar o idee directoare. Feuermaul a răspuns: ce-or fi aceste idei directoare, el nu știe, dar că omul e bun e un adevăr veșnic! La care Leinsdorf a spus: „Cu totul adevărat. Oameni răi la urma urmei nici nu există, căci nimeni nu poate să vrea răul; aceștia sunt niște rătăciți. Oamenii sunt doar nervoși, pentru că în epoci ca a noastră se nasc atât de mulți din aceștia care se îndoiesc de toate și care nu cred în nimic". M-am gândit atunci că ar fi trebuit să vină și el cu noi astăzi după-amiază! Dar, de altfel, și el e de părere că pe oameni din aceștia care nu vor să înțeleagă trebuie să-i silești, să le bagi mințile în cap. Atunci ministrul vrea și el să afle ce sunt ideile directoare. Mă duc acuma repede îndărăt la el și numaidecât mă întorc; rămâi aici nemișcat, ca să pot să dau de tine! Trebuie neapărat să stau de vorbă cu tine despre altceva și pe urmă să te duc la ministru!

Înainte ca Ulrich să fi putut pretinde explicații, Tuzzi, care tocmai trecea, își strecură mâna pe după brațul său, spunându-i:

— Nu te-am mai văzut de mult pe la noi!, apoi continuă: Îți mai aduci aminte că ți-am spus mai demult că o să avem o adevărată invazie a pacifismului?

Spunând aceasta, îl privea prietenos pe general în ochi, însă Stumm era grăbit și-i răspunse doar că el, în calitatea sa de ofițer, avea o altă idee directoare, dar că în același timp nici o convingere onorabilă... restul frazei dispăru odată cu el, căci Tuzzi îl enerva de fiecare dată când se vedeau și așa ceva nu putea contribui favorabil la elaborarea unei gândiri coerente.

Șeful de departament clipi prietenos în urma generalului și se întoarse apoi iarăși spre vărul său.

— Chestiunea cu terenurile petrolifere este bineînțeles doar un paravan, spuse el.

Ulrich îl privi surprins.

— Cum adică, chiar nu știi nimic despre chestiunea cu petrolul? întrebă Tuzzi.

— Ba da, răspunse Ulrich. Mă miram doar că știi și dumneata de ea, și, ca să nu pară nepoliticos, adăugă: Dar ai știut să-ți ascunzi excelent jocul.

— Eu știu de mult despre toate, explică Tuzzi măgulit. Iar ca Feuermaul să vină astăzi la noi a obținut-o, firește, Arnheim prin Leinsdorf. De altfel, dumneata i-ai citit cărțile?

Ulrich confirmă.

— E un arhipacifist! spuse Tuzzi. Iar madam Drangsal, cum îi spune soția mea, depune atâta ambiție să joace rolul mamei lui încât ar trece peste cadavre pentru pacifismul lui, dacă ar fi nevoie, deși în ce o privește nu are nici un fel de interes în privința aceasta, pe ea o interesează numai artiștii.

Tuzzi medită câtăva vreme, apoi i se destăinui lui Ulrich:

— Pacifismul este, firește, chestiunea majoră, terenurile petrolifere constituie doar o manevră de abatere a atenției; iată de ce este împins pe primul plan Feuermaul cu pacifismul lui, căci atunci toată lumea se gândește: „Aha, e o

manevră de abatere a atenției!“ și își închipuie că de fapt importante sunt terenurile petrolifere! E excelent pus la cale, dar mult prea subtil ca să nu se vadă de la o poștă. Căci dacă Arnheim obține terenurile petrolifere din Galiția și un contract de livrare cu armata, atunci firește că trebuie să ne protejăm granițele. Trebuie, desigur, să ne creăm puncte de aprovizionare petroliferă pentru marină la Marea Adriatică, ceea ce îi va neliniști pe italieni. Dar dacă îi stârnim în felul acesta pe vecinii noștri, sporește, bineînțeles, nevoia de pace și propaganda în favoarea păcii, iar dacă atunci iese în evidență țarul cu cine știe ce idee de pace veșnică, el va găsi terenul pregătit din punct de vedere psihologic. Iată ce urmărește Arnheim!

— Iar dumneata ai ceva împotrivă?

— Noi n-avem bineînțeles nimic împotrivă, spuse Tuzzi. Dar, așa cum poate că îți mai aduci aminte, ți-am explicat odată că nimic nu e mai primejdios decât pacea cu orice preț. Trebuie să ne luăm măsurile de precauție împotriva diletantismului.

— Dar Arnheim e totuși un mare industriaș de armament, răspunse Ulrich zâmbind.

— Firește că e! șopti Tuzzi incitat. Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai gândi și dumneata atât de simplist în chestiunile de felul acesta! Contractul îl are de pe acum. În cel mai rău caz, vecinii se vor înarma și ei. Ai să vezi: la momentul decisiv el iese deodată din crisalidă ca un mare pacifist! Pacifismul e o afacere durabilă și sigură pentru afaceriștii din industria armamentului. Războiul e un risc!

— Cred că partidul militarilor nu are intenții tocmai rele, spuse Ulrich. Vor doar ca făcând afaceri cu Arnheim să-și faciliteze modernizarea artileriei, altceva nimic. În esență, astăzi toată lumea se înarmează doar pentru pace; militarii cred că e corect să contribuie și adepții păcii.

— Cum văd domnii aceștia realizarea unei astfel de politici? întrebă Tuzzi fără să se lase atras în acea glumă.

— Cred că n-au ajuns încă atât de departe ; mai întâi își ocupă doar pozițiile sentimentale.

— Desigur! confirmă Tuzzi iritat, ca și când nici nu s-ar fi așteptat la altceva. Militarii n-ar trebui să se gândească la altceva decât la războiul lor și să lase toate problemele celelalte pe seama resorturilor corespunzătoare. Dar înainte de a se angaja, domnii respectivi preferă să pună lumea întreagă în primejdie cu diletantismul lor. Îți repet : nimic nu e mai primejdios în diplomație decât vorbăria nerealistă despre pace! De fiecare dată când nevoia de pace a atins un anumit nivel și nu a mai putut fi oprită, s-a declanșat un război! Pot să-ți dovedesc cu documente!

În clipa aceea consilierul aulic, profesorul Schwung, reuși să se debaraseze de colegul său și se folosi în modul cel mai cordial de serviciile lui Ulrich pentru a fi prezentat stăpânului casei. Ulrich se învoi s-o facă odată cu observația că bine-cunoscutul erudit în domeniul dreptului penal condamna pacifismul după principii similare cu cele ale competentului șef de departament în activitatea sa în domeniul politic.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, se apără Tuzzi râzând, m-au înțeles cu totul greșit!

Schwung, după ce așteptase o clipă, se asocie și el, liniștindu-se acum, acestui protest, remarcând că nu vedea în nici un caz în concepțiile sale cu privire la restrângerea responsabilității penale nimic sângeros și nici inuman.

— Dimpotrivă! strigă el ca un vechi actor de catedră, desfășurându-și amplu vocea în locul brațelor. Tocmai pacificarea omenirii este cea care ne oferă o anumită forță! Aș putea să-mi îngădui să presupun că domnul șef de departament a auzit câte ceva despre eforturile mele, în momentul de față devenite actuale, în această problemă?

Se îndreptă acum direct către Tuzzi, care e adevărat că nu auzise nimic despre controversa în problema ridicată de întrebarea dacă responsabilitatea criminalilor bolnavi putea fi considerată restrânsă numai în ce privește intențiile

sau și în ce privește voința, dar cu toate acestea confirmă cu atât mai politicos că era în cunoștință de cauză. Schwung, care era foarte mulțumit de efectul produs, începu să îl felicite pentru impresia pe care i-o făcuseră manifestările de seriozitate al căror martor era în seara aceasta și povestea că ascultând ici și colo conversațiile din jur auzise foarte des termeni ca „rigoare virilă" și „sănătate morală".

— Civilizația noastră suferă prea mult de pe urma unor ființe inferioare, a unor imbecili morali, adăugă el ca pentru sine și întrebă: Dar care este, la drept vorbind, scopul acestei serate? Am auzit, trecând pe lângă diferite grupuri, remarcabil de des niște exprimări de-a dreptul rousseauiste despre bunătatea înnăscută a oamenilor.

Tuzzi, căruia această întrebare îi era în primul rând adresată, tăcu surâzând, dar tocmai atunci se întorcea și generalul, iar Ulrich, care dorea să-l evite, i-l prezentă pe Schwung și i-l recomandă ca fiind cel mai indicat dintre toate persoanele prezente pentru a-i răspunde la această întrebare. Stumm von Bordwehr protestă cu vivacitate, dar Schwung și, de asemenea, Tuzzi nu-l lăsară să scape: Ulrich se și bucura schițând deja primii pași ai retragerii, când îl reținu deodată o veche cunoștință cu vorbele:

— Soția și fiica mea sunt și ele aici.

Era directorul de bancă Leo Fischel.

— Hans Sepp și-a trecut examenul de licență, povestea el. Ce spui? Acum nu-i mai lipsește decât un singur examen și are și doctoratul! Suntem cu toții acolo, așezați într-un colț – arătă spre camera cea mai depărtată. Nu prea cunoaștem lumea de aici. De altfel, nu te-am mai văzut de mult pe la noi! Tatăl dumitale, nu-i așa? Hans Sepp ne-a obținut invitația în seara aceasta, nevasta mea voia neapărat să vină; cel puțin băiatul nu e chiar lipsit de merite. Acum Gerda și cu el sunt, ca să zicem așa, logodiți pe jumătate oficial. Iată o veste nouă pentru dumneata, nu-i așa? Dar Gerda, înțelegi, fata mea, nu știu ce să spun, dacă-l iubește sau afirmă doar așa. Vino și dumneata pe la noi...

— Vin ceva mai târziu, promise Ulrich.

— Da, vino, repetă Fischel și tăcu; apoi șopti: Acesta este amfitrionul nostru? Nu vrei să-mi faci cunoștință cu el? N-am avut până acum prilejul. Nu-i cunoșteam nici pe el, nici pe ea.

Când Ulrich tocmai se pregătea să facă prezentările, Fischel îl mai reținu o clipă.

— Dar marele filosof? Ce face? întrebă el. Soția mea și Gerda sunt, firește, de-a dreptul îndrăgostite de el. Ce e cu terenurile petrolifere? Acum se aude că ar fi fost doar un zvon; eu nu cred. Întotdeauna se dezminte! Știi și dumneata cum stau lucrurile: când nevastă-mea își iese din fire cu vreo servitoare, atunci înseamnă că fata minte, că e imorală, că e obraznică; ca să spunem așa, numai defecte sufletești. Când eu însă, în taină, îi asigur fetei o leafă ceva mai bună, ca să am liniște, dintr-odată nu mai e vorba deloc de suflet! Nici un cuvințel despre suflet, totul e dintr-odată în ordine, iar nevastă-mea nici nu știe de ce; nu-i așa? Așa e? Terenurile petrolifere au în prea mare măsură valoare comercială ca să putem crede toate dezmințirile.

Pentru că Ulrich tăcea, dar Fischel voia să se întoarcă la soția sa cu onorurile celui care le știe pe toate, el o luă de la capăt:

— Trebuie să recunoaștem că e plăcut aici. Dar nevastă-mea ar vrea să afle: ce e cu zvonurile atât de ciudate? La urma urmei, cine mai e și Feuermaul? mai adăugă el. Gerda spune că e un mare poet; Hans Sepp spune că nu e decât un arivist, după care tocmai se dau toți în vânt!?

Ulrich spuse că adevărul era pe undeva pe la mijloc, probabil.

— Bine spus! îi mulțumi Fischel. Adevărul e totdeauna undeva la mijloc, iată ce uită astăzi lumea, când cu toții sunt niște extremiști! Eu mereu îi spun lui Hans Sepp: păreri poate să aibă oricine, dar dăinuie până la urmă

numai cele de pe urma cărora te alegi cu ceva, dovedind astfel că părerile acelea i-au lămurit şi pe alţii!

Era ceva important care se schimbase pe nesimţite la Leo Fischel, însă din păcate Ulrich neglijă pentru moment să mai analizeze acea schimbare şi se grăbi doar să-l prezinte pe tatăl Gerdei grupului din jurul şefului de departament Tuzzi.

Între timp Stumm von Bordwehr îşi recăpătase glasul, întrucât tot nu mai putea pune mâna pe Ulrich şi era, pe de altă parte, atât de însufleţit de o dorinţă energică de a vorbi, încât şi-o descărca pe orice altă cale.

— Cum am putea explica serata aceasta? exclamă el repetând întrebarea consilierului aulic Schwung. Eu, ca să spun aşa, aş afirma că înţelesul ei bine cumpănit este acesta: anume că nu se explică deloc! Nu e o glumă, domnii mei, explică el, nu fără o reţinută mândrie: astăzi după-amiază am întrebat-o pe o tânără doamnă, căreia trebuia să-i prezint clinica psihiatrică a universităţii noastre, aşa, în trecere, în cursul conversaţiei, ce anume dorea ea de fapt să i se explice acolo; mi-a dat un răspuns foarte spiritual, care te pune de-a dreptul pe gânduri. A spus anume: „Chiar dacă explici totul, omul tot nu va schimba nimic pe lumea aceasta".

Schwung dezaprobă acea afirmaţie clătinând din cap.

— Ce a vrut ea anume să spună, nu ştiu, se apără Stumm, nici nu vreau să mă identific cu punctul ei de vedere, dar ceva adevărat tot simţi că ar fi nemijlocit aici! Vedeţi dumneavoastră, eu îi sunt îndatorat prietenului meu, care îl consiliază deseori pe Alteţa Sa şi, implicit, acţiunea – şi arătă politicos către Ulrich – pentru multe învăţăminte, dar ceea ce se conturează astăzi este o anumită rezervă faţă de învăţăminte. Astfel revin la ceea ce am susţinut la început!

— Dar dumneavoastră voiaţi totuşi... spuse Tuzzi, vreau să spun, se povesteşte că domnii de la Ministerul de Război au vrut să determine astăzi adoptarea unei

rezoluții patriotice: o listă de subscripție publică pentru strângerea de fonduri sau ceva de genul acesta, pentru modernizarea artileriei. Firește, așa ceva ar urma să aibă doar o semnificație demonstrativă, pentru a exercita asupra parlamentului o anumită presiune prin manifestarea voinței opiniei publice.

— De altfel, așa aș înțelege și eu unele din lucrurile pe care le-am auzit, confirmă consilierul aulic Schwung.

— Lucrurile sunt mult mai complicate, domnule secretar de stat, spuse generalul.

— Iar doctorul Arnheim? întrebă Tuzzi fără ocolișuri. Dați-mi voie să vorbesc deschis; sunteți sigur că Arnheim nu vrea nimic altceva decât terenurile petrolifere din Galiția, care au o legătură directă, ca să zicem așa, cu problema modernizării tunurilor?

— Eu nu pot să vorbesc decât pentru mine și pentru ceea ce are de a face cu mine, domnule secretar de stat, se apără Stumm încă o dată, și toate sunt mult mai complicate.

— Desigur că sunt mai complicate! recunoscu Tuzzi surâzând.

— Este indubitabil faptul că noi avem nevoie de tunuri, se aprinse generalul, posibil să fie avantajos să colaborăm, în modul la care faceți dumneavoastră aluzie, cu Arnheim. Dar repet că eu nu pot vorbi decât din punctul meu de vedere, ca referent în problemele culturale, și atunci vă întreb: la ce folosesc tunurile fără spirit?

— În acest scop, de ce se atribuie atâta importanță implicării domnului Feuermaul? întrebă Tuzzi ironic. Ar fi defetismul întruchipat!

— Iertați-mă dacă vă contrazic, spuse generalul ferm, dar aici e vorba de spiritul timpului. Spiritul acesta al timpului se manifestă astăzi în două curente. Alteța Sa – iată-l acolo împreună cu ministrul, iar eu tocmai de acolo vin –, Alteța Sa, de exemplu, spune că trebuie dat consemnul de a trece la fapte, așa cum o cere evoluția timpului nostru. Într-adevăr, astăzi cu toții manifestă mai puțin

entuziasm față de marile idei ale umanității decât, să spunem, acum o sută de ani. Dar pe de altă parte, firește, ideea iubirii de oameni are câte ceva de partea ei, numai că, spune Alteța Sa, dacă cineva nu-și vrea singur fericirea, în anumite împrejurări trebuie să-l constrângem să o vrea! Alteța Sa este deci în favoarea unuia dintre curente, dar nici nu se sustrage celuilalt...

— Nu prea înțeleg, obiectă profesorul Schwung.

— Nici nu e ușor de înțeles, se arătă de acord Stumm, îndatoritor. Să plecăm poate încă o dată de la faptul că eu remarc existența a două curente în spiritul timpului. Unul dintre curente spune că omul e bun de la natură, cu condiția, ca să spunem așa, să-l lăsăm în pace...

— Cum adică bun? îl întrerupse Schwung. Cine mai gândește astăzi atât de naiv? Doar nu mai trăim în lumea ideilor din secolul al XVIII-lea!

— Aici eu trebuie să fac o rezervă, se apără generalul lezat, gândiți-vă, vă rog, la pacifiști, la vegetarieni, la adversarii puterii, la reformatorii aceștia ai vieții naturale, la anti-intelectuali, la cei care resping serviciul militar...; acum, în grabă, nu-mi mai vin în minte cu toții..., în plus cei care, ca să zicem așa, își pun încrederea în oameni și care formează un curent important. Însă vă rog – continuă el cu acel spirit îndatoritor care era atât de atrăgător la persoana sa –, dacă vreți, putem să pornim și de la poziția contrarie. Să pornim așadar de la starea de fapt că omul trebuie să fie condus, pentru că singur și de la sine el nu face niciodată ce e bine; asupra acestui punct suntem poate cu toții de acord. Masele au nevoie de o mână forte, au nevoie de un conducător care să procedeze energic și nu doar să le vorbească, deci, într-un cuvânt, au nevoie să simtă asupra lor spiritul faptei; societatea omenească, să spunem așa, constă dintr-un mic număr de voluntari, care au la rândul lor formația culturală necesară, și din milioane lipsite de orice ambiție mai înaltă și care nu slujesc decât silite; cam astfel stau lucrurile, nu-i așa? Pentru că

recunoașterea acestui fapt și-a croit drum pe baza experiențelor făcute și în cadrul Acțiunii noastre Paralele, acum primul curent (căci acesta pe care tocmai l-am descris eu este deja al doilea curent al spiritului timpului) – deci primul curent este, ca să spunem așa, cuprins de temerea că marea idee a dragostei și credinței în om ar putea să se piardă cu totul, și atunci s-au pus în mișcare forțe care l-au trimis în mijlocul nostru pe acest Feuermaul pentru a salva în ultimul moment ceea ce se mai poate încă salva. Astfel, lucrurile sunt mai ușor de înțeles decât păreau la început, nu-i așa? spuse Stumm.

— Ce se va întâmpla? întrebă Tuzzi.

— Cred că nimic, răspunse Stumm. Am mai avut noi multe curente în acțiunea noastră.

— Dar între acestea două de acum există totuși o contradicție intolerabilă, obiectă profesorul Schwung, care în calitatea lui de jurist nu putea suporta o asemenea neclaritate.

— La drept vorbind, nu – îl contrazise Stumm. Celălalt curent vrea, desigur, să-i iubească pe oameni; numai că el spune că oamenii trebuie înainte de asta reformați prin violență: este, ca să spunem așa, doar o deosebire tehnică.

Directorul Fischel interveni în discuție:

— Cum eu am ajuns aici de-abia ceva mai târziu, poate că nu cuprind, din păcate, întreaga complexitate a problemei; dar dacă totuși îmi este permis, aș vrea să fac observația că în ce mă privește respectul față de om pare din principiu să se afle mai presus de contrariul său! Astă-seară am auzit din diferite părți, chiar dacă, desigur, există excepții, niște opinii incredibile în ce-i privește pe disidenți, mai ales de altă naționalitate!

El însuși arăta, cu barba sa despărțită în două de o bărbie rasă și cu *pince-nez*-ul alunecat într-o parte, ca un lord englez atașat de marile idei ale libertății omului și libertății comerțului și trecea sub tăcere faptul că auzise zvonurile incriminante de la Hans Sepp, viitorul său ginere,

care se simțea ca peștele în apă în „cel de al doilea curent al spiritului timpului".

— Opinii brutale? îl întrebă generalul gata să dea lămuriri.

— Extrem de brutale, confirmă Fischel.

— Poate că era vorba de o anumită „duritate", e ușor să confunzi asemenea lucruri între ele, spuse Stumm.

— Nu, nu! exclamă Fischel. Opinii cu totul lipsite de respect, de-a dreptul revoluționare! Poate că dumneavoastră nu cunoașteți tineretul nostru înfierbântat, domnule general; m-am și mirat că asemenea oameni sunt acceptați aici.

— Opinii revoluționare? întrebă Stumm, căruia lucrul acesta nu-i plăcea și surâdea pe cât de rece îi permitea fața lui rotundă. Dar eu trebuie să vă spun, din păcate, domnule director, că eu nu sunt absolut deloc împotriva revoluționarilor! Firește, în măsura în care nu sunt lăsați să facă revoluție în adevăratul înțeles al cuvântului! Deseori aici se află neașteptat de mult idealism. În ce privește acceptarea în aceste saloane, acțiunea noastră, care dorește să cuprindă patria întreagă, nu are nici un drept să respingă forțele constructive, în orice fel s-ar exprima ele.

Leo Fischel tăcu. Profesorul Schwung nu punea prea mult preț pe opinia unui demnitar care nu aparținea administrației civile. Tuzzi visa ascultându-i: „primul curent – al doilea curent". Îi amintea de o formulă asemănătoare: „primul stăvilar – al doilea stăvilar", dar fără ca acești termeni sau conversația cu Ulrich în care se pronunțaseră aceste cuvinte să-i vină în minte; se stârnise însă în el o gelozie de neînțeles, căci soția lui părea să depindă într-un fel de acest general inofensiv prin niște verigi invizibile, pe care nu le putea deslușI cu nici un chip. Când tăcerea care se lăsase îl trezi din reverie, vru să-i arate reprezentantului militarilor că nu se lăsa indus în eroare de asemenea discursuri grandioase.

— Dacă aș vrea să rezum toate acestea, domnule general – începu el –, atunci înseamnă că partidul militar...

— Dar, domnule șef de departament, nu există nici un partid militar, îl întrerupse imediat Stumm. Tot auzim spunându-se partidul militar, dar militarii sunt totuși prin înșăși ființa lor apartinici!

— Atunci, resortul militar, răspunse Tuzzi aproape nepoliticos în fața acestei întreruperi. Ați spus că armata nu se slujește doar de tunuri, ci are nevoie și de spiritul corespunzător; cu ce spirit anume ați vrea dumneavoastră să vă încărcați tunurile astea ale dumneavoastră?

— Luați lucrurile prea în mare, domnule șef de departament, spuse Stumm. Noi am pornit de la premisa că ar fi trebuit să-i explic domnului scopul seratei de astăzi și am spus că, la drept vorbind, nu e nimic de explicat aici; e singurul lucru pe care-l susțin! Căci dacă spiritul timpului are într-adevăr două curente, despre care tocmai am vorbit, atunci nici unul din ele nu are cum să fie „explicat". Astăzi toată lumea este preocupată de instincte, hormoni și așa mai departe; sigur că eu nu marșez pe așa ceva, dar tot e ceva aici.

La aceste cuvinte directorul Fischel mai clocoti o dată și găsi că era imoral ca armata să se pună în anumite împrejurări de conivență cu antisemitismul pentru a-și obține tunurile.

— Dar, domnule director, îl liniști Stumm. În primul rând, nici nu mai e atât de important niței antisemitism, când oamenii tot sunt oricum anti, germanii împotriva cehilor și maghiarilor, cehii împotriva maghiarilor și germanilor și așa mai departe, fiecare împotriva tuturor. Și, în al doilea rând, corpul ofițeresc austriac, tocmai el, a fost totdeauna internațional, ajunge să ne uităm numai la multele nume italienești, franțuzești, scoțiene, mai știu eu de care; avem chiar un general de infanterie von Kohn, este comandant de corp de armată în Olmütz.

— Mi-e teamă totuși că vă asumați prea mult, întrerupse Tuzzi acea expunere. Dumneavoastră sunteți internaționali

și războinici, dar ați vrea să faceți o afacere cu aceste curente naționale și cu pacifiștii; aproape că e mai mult decât ar putea să-și permită un diplomat de profesie. Să facă o politică militară laolaltă cu pacifismul constituie astăzi preocuparea principală a specialiștilor celor mai experimentați.

— Dar la urma urmelor nici nu suntem noi cei care facem politica! se apără Stumm încă o dată, plângându-se parcă, obosit de atâta neînțelegere. Alteța Sa voia să mai dea proprietății și educației un ultim prilej să-și unifice forțele spirituale: de aici a pornit totul în seara aceasta. Firește, dacă spiritul civil nu poate în nici un fel să ajungă să se unească, atunci noi am fi în situația să...

— Ei, în ce situație? Chiar ar merita să se afle! exclamă Tuzzi căutând să precipite cuvântul care avea să vină.

— Firește, într-o situație dificilă, spuse Stumm precaut și cu modestie.

Pe când cei patru domni se întreținеau astfel, Ulrich se retrăsese de mult fără să se facă remarcat și o căuta pe Gerda, ocolindu-i pe Alteța Sa și pe ministrul de război, căci nu voia să se lase atras de vreun semn spre ei.

O văzu de departe încă, așezată lângă perete alături de mama ei, care privea rigidă salonul, și de Hans Sepp, în picioare de cealaltă parte, cu aerul lui neliniștit și sfidător. De la acea nefericită ultimă întâlnire cu Ulrich, Gerda slăbise și mai mult și, cu cât el se apropia acum de ea, cu atât i se părea mai lipsită de farmec, dar într-un fel parcă tocmai din cauza aceasta atrăgându-l fatal, i se distingeau capul și umerii neputincioși pe fundalul încăperii. Când îl văzu pe Ulrich, o roșeață bruscă îi năpădi obrajii, urmată de o paloare și mai pronunțată, iar ea făcu o mișcare involuntară cu partea de sus a corpului, ca o ființă care suferă de inimă și care ar vrea să curme o anumită incomoditate. Îi trecea acum iarăși prin minte scena aceea în care el, cedând sălbatic avantajului animalic pe care-l avusese stârnindu-i simțurile, îi buimăcise propria voință; acum

trupul ei, vizibil prin rochie, era așezat pe un scaun, primea comenzi de la voința ei rănită cerându-i să se poarte cu mândrie în această clipă și tremura ca varga. Gerda nu era supărată pe Ulrich, înțelegea el, însă voia cu orice preț să „termine" cu el. Își încetini imperceptibil înaintarea spre ea, pentru a savura cât mai mult timp toate acestea, iar amânarea voluptuoasă părea să corespundă relației dintre aceste două ființe care nu reușiseră niciodată să se întâlnească întru totul.

Când Ulrich era acum foarte aproape de ea și nu mai vedea nimic altceva decât tremuratul chipului ei care îl aștepta, peste el se așternu o prezență fără greutate, ca o umbră sau o boare de căldură și o simți deodată pe Bonadea care trecuse mută și poate chiar fără să vrea pe lângă el și care probabil acum îl urmărise, iar el o salută. Lumea e frumoasă atunci când o iei așa cum este; o secundă opoziția între planturos și fragilitate sărăcăcioasă, cum se exprima prin aceste două femei, i se păru la fel de mare ca cea între o pajiște și terenul stâncos la limita munților și el avu sentimentul că se desprindea de Acțiunea Paralelă, chiar dacă o făcea cu un surâs vinovat. Când Gerda îi văzu acest surâs coborând încet peste ea și peste mâna ei întinsă, îi tremurară pleoapele.

În clipa aceea Diotima observă că Arnheim îl conducea pe tânărul Feuermaul spre grupul Alteței Sale și al ministrului de război și, ca o tacticiană cu experiență, întrerupse toate contactele dând semnalul intrării personalului de serviciu cu gustările și băuturile răcoritoare.

37

O comparație

Conversații ca cele descrise aici existau cu zecile și toate aveau ceva în comun, ceva care nu se lasă ușor definit, dar care nici nu poate fi trecut sub tăcere, dacă nu înțelegi, asemenea consilierului ministerial Meseritscher, să redai imaginea unei strălucitoare împrejurări în societatea înaltă enumerând pur și simplu că au fost de față cutare și cutare, purtau cutare și cutare veșminte și s-au spus cutare și cutare lucruri; ceea ce, de altfel, mulți consideră că ar reprezenta cea mai autentică artă a epicului în proză. Friedel Feuermaul nu era deci un vulgar adulator și nu fusese așa ceva niciodată, ci avea doar idei oportune pe care le plasa la locul potrivit, atunci când spunea despre Meseritscher, care era de față: „El este cu adevărat Homerul timpului nostru! Nu, serios vorbind", adăugă el, când Meseritscher schițase un gest involuntar, „acest *și* epic de nezdruncinat cu care aliniați laolaltă toți oamenii și toate evenimentele are în ochii mei ceva grandios". El îl acaparase pe acest as al corespondenților parlamentari și mondeni care nu voise să părăsească locul seratei fără a-și fi prezentat omagiile lui Arnheim; însă cu toate acestea Meseritscher nu-i trecuse numele printre oaspeții pe care-i citase.

Fără a mai intra în distincții subtile între idioți și cretini, este permis să se amintească aici că un idiot cu un anumit grad nu mai reușește să conceapă noțiunea de „părinți", pe când cea de „tată și mamă" îi este încă uzuală. Însă acest simplu *și* copulativ era și cel prin care Meseritscher lega laolaltă fenomenele mondene. Se mai poate aminti mai departe că idioții, în simpla obiectualitate a gândirii lor, au

ceva care, potrivit experienței tuturor observatorilor, vorbește direct sufletului; că poeții, de asemenea, vorbesc cu precădere sufletului, chiar într-un fel asemănător, în măsura în care trebuie să se distingă printr-o mentalitate cât mai concretă cu putință. Când Friedel Feuermaul îl trata deci pe Meseritscher drept poet, ar fi putut la fel de bine – adică pornind de la aceleași impresii care pluteau în el în chip confuz și deci, pentru el, prin iluminări subtile – să-l trateze drept idiot, într-o manieră plină de semnificații pentru umanitate. Căci trăsăturile generale aici în discuție reprezintă o stare de spirit pe care nu o organizează coerent nici o noțiune cuprinzătoare, nu o explică nici un fel de distincții sau de abstractizări, o stare de spirit a celei mai rudimentare cristalizări, așa cum se exprimă plastic prin însăși limitarea la cea mai simplă conjuncție, *și*-ul neajutorat, doar coordonator, care pentru cei mai slabi de spirit înlocuiește relațiile mai complicate; e permis să se afirme că lumea însăși, în ciuda cantității de spirit pe care o conține, se găsește într-o situație înrudită cu a unei asemenea imbecilități; nici nu se poate evita o asemenea impresie dacă se încearcă o vedere de ansamblu a fenomenelor care se petrec.

Nu înseamnă că autorii sau complicii la o asemenea observație ar fi singurele ființe inteligente! Nu contează câtuși de puțin aici individul izolat, nici manevrele pe care le pune la cale și pe care le urmărea cu mai multă sau mai puțină subtilitate fiecare din cei care veniseră la serata de la Diotima. Căci dacă, de exemplu, generalul von Stumm interveni în pauza care se făcuse îndată într-o conversație cu Alteța Sa, în cursul căreia el își contrazisese interlocutorul la un mod prietenos insistent și respectuos liberal prin cuvintele:

— Vă cer iertare, Alteță, că am să combat cu toată energia; dar în mândria pe care o trăiesc oamenii față de rasa lor nu e numai o prezumție, e și ceva nobil care ne face întreaga atitudine simpatică!, atunci el știa exact ce

voia să spună prin aceşti termeni, doar că nu ştia exact ce spunea prin ei, căci în asemenea cuvinte civile este un anume ceva în plus, ca nişte mănuşi groase cu care, avându-le pe mâini, vrei să scoţi dintr-o cutie de chibrituri un singur băţ.

Leo Fischel, care nu se despărţise de general când remarcase că acesta se îndrepta nerăbdător spre Alteţa Sa, adăugă aici:

— Nu trebuie să îi deosebim pe oameni după rasă, ci după merit!

Ceea ce răspunse Alteţa Sa era cât se poate de logic; Alteţa Sa îl ignoră pe directorul Fischel, care tocmai îi fusese prezentat, şi-i răspunse lui von Stumm:

— De ce au nevoie burghezii de rasă?! Faptul că un şambelan de curte trebuie să aibă şaisprezece strămoşi nobili lor li s-a părut totdeauna o aroganţă, iar acum ei ce fac? Vor să-i imite şi sar peste cal. Mai mult de şaisprezece strămoşi, ceea ce înseamnă pur şi simplu snobism.

Căci Alteţa Sa era iritat, şi atunci era cât se poate de logic să vorbească astfel. În general nu se discută faptul că omul e înzestrat cu raţiune, ci doar felul în care şi-o foloseşte în viaţa socială.

Alteţa Sa era exasperat de intruziunea elementelor „populare" în Acţiunea Paralelă, pe care însă el însuşi o prilejuise. Diferite considerente de natură politică şi socială îl siliseră la aceasta; el însuşi nu recunoştea decât „poporul care forma statul". Prietenii săi politici îl sfătuiseră astfel: „Nu te costă la urma urmei nimic dacă stai să-i asculţi ce-ţi spun despre rasă şi puritate şi sânge; cine mai ia în serios ce spun unul şi altul?" „Dar se apucă şi discută despre oameni ca şi când ar fi vorba de vite!" răspunse contele Leinsdorf, care avea concepţii catolice despre demnitatea omenească, şi tocmai acestea îl împiedicau să accepte ca idealurile creşterii găinilor şi cailor să poată fi aplicate şi copiilor Domnului, deşi el era un mare latifundiar. La care prietenii lui răspunseseră:

— Dar nu trebuie să privim lucrurile în profunzime! Poate că e chiar mai bine ca ei să vorbească despre umanitate și despre revoluție, așa cum s-a tot făcut până acuma!

Aici Alteța Sa se lămurise, în sfârșit. Dar Alteța Sa mai era iritat și de faptul că acest Feuermaul, a cărui invitație o obținuse cu de-a sila de la Diotima, nu făcea decât să aducă noi confuzii în Acțiunea Paralelă și îl dezamăgise de-a dreptul. Baroneasa Wayden îi povestise minuni despre el, iar el cedase în cele din urmă insistențelor ei. „Ai într-adevăr dreptate – recunoscu Leinsdorf – că așa cum stau lucrurile acum ar putea ușor să ne meargă vorba că germanizăm. Ai dreptate și când spui că poate că nu strică dacă mai invităm câte un poet care-i dă zor că *trebuie* să iubim toți semenii. Doar că, vezi, eu nu pot să-i fac așa ceva prietenei noastre Tuzzi!" Baroneasa Wayden nu se lăsă deloc intimidată și trebuie să fi găsit cine știe ce motivații noi, mai convingătoare, căci la sfârșitul conversației Leinsdorf îi promisese să-i ceară Diotimei acea invitație. „Bucuros nu o fac", spusese el. „Dar o mână forte are nevoie și de un cântec frumos ca să se facă înțeleasă; în privința aceasta îți dau dreptate. Ai dreptate, în ultima vreme lucrurile merg prea încet, nu mai e zelul acela de la început!"

Acum nu mai era mulțumit. Alteța Sa nu-i socotea câtuși de puțin pe ceilalți niște proști, chiar dacă el personal se considera pe sine mai inteligent decât ei și nu înțelegea de ce acești oameni inteligenți adunați la un loc îi făceau o impresie atât de proastă. De fapt viața întreagă îi făcea o asemenea impresie, ca și cum, alături de o stare a inteligenței luată în detaliu și în prescripțiile oficiale, în rândul cărora el număra, după cum se știe, credința și știința, ar mai fi existat și o stare a responsabilității totale. Acolo răsăreau tot timpul idei despre care nu se știa nimic, se aprindeau pasiuni și dispăreau apoi de la o zi la alta sau de la un an la altul; oamenii alergau când după una, când după alta și cădeau dintr-o superstiție în alta; o dată îl

aclamau cu entuziasm pe Maiestatea Sa și altă dată țineau niște discursuri incendiare și respingătoare în parlament; dar niciodată până acum nu ieșise nimic din toate acestea! Dacă toate ar fi putut fi reduse la o scară de un unu la milion și cuprinse, ca să spunem așa, într-o singură țeastă de om, s-ar fi ajuns exact la imaginea iresponsabilității, neglijenței, stupidității și salturilor nebunești și imprevizibile pe care contele Leinsdorf și-o făcuse totdeauna despre mintea unui nebun, deși până atunci avusese puține prilejuri să se gândească la așa ceva. Se afla acum în picioare, descurajat în mijlocul domnilor care-l înconjurau și se gândea că tocmai Acțiunea Paralelă ar fi trebuit să dea la iveală adevărul, dar nu reușea să propună nici o idee despre credința sa, despre care simțea doar că era ceva plăcut liniștitor, asemenea umbrei aruncate de un zid înalt, probabil de zidul unei biserici.

— Nostim! spuse el renunțând după o vreme la acest gând și adresându-i-se lui Ulrich: Când privești toate lucrurile de la o anumită distanță, te fac să te gândești la niște grauri când se lasă toamna în stoluri pe pomii fructiferi.

Ulrich se reîntorsese de la Gerda. Conversația dintre ei nu ajunsese să cuprindă ceea ce făgăduise la început; Gerda nu rostise nimic mai mult decât niște răspunsuri scurte, smulse cu efort de ceva care, asemenea unei securi, i-ar fi stat în piept; cu atât mai mult vorbise Hans Sepp, el jucase rolul de gardian al ei și arătase de la început că nu se lăsa intimidat de acest mediu putred.

— Nu-l cunoașteți pe marele specialist în teoria raselor, Bremshuber? îl întrebase pe Ulrich.

— Unde trăiește acest expert? voise să știe Ulrich.

— În Schärding pe Laa, spusese Hans.

— Ce e el? întrebase Ulrich.

— Oricum nu ar avea nici o relevanță! spusese Hans. Acum apar mereu oameni noi. E farmacist!

Ulrich îi spusese Gerdei:

— Acum sunteți logodiți cu adevărat, după cum am auzit!

Iar Gerda răspunsese:

— Bremshuber preconizează suprimarea fără nici o milă a tuturor celor de altă rasă; e în mod cert ceva mai puțin crud decât toleranța și disprețul.

Îi tremurau iarăși buzele când smulse cu efort această frază alcătuită din frânturi sfărâmate adunate strâmb laolaltă.

Ulrich o privise doar lung și apoi clătinase din cap.

— Nu înțeleg! spusese el și-i întinsese mâna, luându-și rămas-bun, iar acum se afla alături de contele Leinsdorf și se simțea nevinovat ca un astru în spațiul infinit.

— Dar dacă nu contempli lucrurile de la distanță, continuă contele Leinsdorf după o vreme, urmându-și cu lentoare noua idee, ți se învârtește totul în cap ca un câine care vrea să-și apuce coada! Uite – adăugă el –, uite că am cedat la presiunea prietenilor mei și a baronesei Wayden, dar dacă stai să asculți la ce vorbim noi aici, atunci luate în parte lucrurile fac impresia că e ceva foarte deștept, dar tocmai în legăturile spiritualizate și sublime pe care vrem să le căutăm, impresia e de întâmplător care se continuă la nesfârșit și de mare incoerență.

În jurul ministrului de război și al lui Feuermaul, pe care Arnheim i-l adusese în față, se formase un grup, unde Feuermaul luase cu însuflețire cuvântul și-i iubea acum pe toți, în vreme ce în jurul lui Arnheim însuși, după ce el se retrăsese iarăși, se constituise într-un loc mai îndepărtat un al doilea grup, în care Ulrich îi deslușì mai târziu pe Hans Sepp și Gerda. Se auzea de aici cum striga Feuermaul:

— Viața nu o înțelegi din ceea ce înveți, ci prin bunătate; în viață trebuie să crezi!

Doamna profesor Drangsal sta dreaptă în spatele lui și confirma:

— Nici Goethe nu a obținut titlul de doctor!

De altfel, Feuermaul prezenta în ochii ei multe asemănări cu Goethe. Ministrul de război se ţinea, de asemenea, foarte drept şi surâdea tot timpul, aşa cum era obişnuit ca la paradă să-şi ţină tot timpul mâna la cozoroc.

Contele Leinsdorf întrebă:

— Spune-mi, cine e acest Feuermaul?

— Tatăl lui are mai multe fabrici în Ungaria, răspunse Ulrich. Cred că ceva în legătură cu fosforul, din care cauză nici un muncitor de al lui nu trăieşte mai mult de patruzeci de ani: boală profesională, o necrozare a oaselor.

— Mda, dar tânărul?

Soarta muncitorilor nu-l impresiona pe Leinsdorf.

— El trebuie că a studiat ceva; dreptul, cred. Tatăl e un om care s-a format singur şi l-ar fi mâhnit dacă junele n-ar fi avut înclinaţii spre studiu.

— De ce să nu fi avut înclinaţii spre studiu? întrebă contele Leinsdorf, care în seara aceea era cât se poate de temeinic în informaţiile cerute.

— Ei, răspunse Ulrich ridicând din umeri, probabil, cum se spune, „conflictul între generaţii". Când tatăl e sărac, copiilor le plac banii, când *papa* are bani, copiii iubesc omenirea întreagă. Alteţa Voastră n-a auzit încă de problema fiilor în vremea noastră?

— Da, am auzit câte ceva. Dar de ce îl protejează Arnheim pe Feuermaul? E ceva legat de afacerea cu terenurile petrolifere? întrebă contele Leinsdorf.

— Alteţa Voastră ştie? exclamă Ulrich.

— Firește că ştiu totul, îi răspunse cu răbdare Leinsdorf. Dar uite ce nu înţeleg eu: că oamenii trebuie să se iubească unii pe alţii şi că guvernul are nevoie de o mână forte se cunoaşte dintotdeauna; dar de ce trebuie acum, dintr-odată, să se pună problema „fie aşa, fie altminteri"?

Ulrich răspunse:

— Alteţa Voastră a dorit totdeauna să se ajungă la o manifestaţie provenind din întreaga comunitate; probabil că în acest fel se prezintă.

— Ei, nu e adevărat! îl contrazise Leinsdorf iritat, dar înainte de a putea continua fură întrerupți de Stumm von Bordwehr, care venea dinspre grupul lui Arnheim și voia, plin de o grabă febrilă, să afle ceva de la Ulrich.

— Iertați-mă, Alteța Voastră, dacă vă tulbur discuția, se rugă el. Dar, spune-mi – se îndreptă el spre Ulrich –, se poate susține cu adevărat că omul își urmează doar afectele și niciodată rațiunea?

Ulrich îl privea cu gândul rătăcind departe.

— E acolo un marxist, explică Stumm, care susține, ca să zicem așa, că substructura economică a unui om îi determină cu totul suprastructura ideologică. Îl contrazice un psihanalist; acesta susține că suprastructura ideologică este din toate punctele de vedere un produs al substructurii lui instinctuale.

— Nu e chiar atât de simplu, spuse Ulrich, care voia să scape de el.

— La fel susțin și eu mereu! Dar nu mi-a ajutat la nimic! răspunse generalul imediat, fără a-l pierde nici o clipă din ochi.

Leinsdorf se implică la rândul său în discuție.

— Da, vezi dumneata, îi spuse el lui Ulrich, și eu voiam tocmai să aduc în discuție ceva asemănător. Căci dacă substructura este acum fie economică, fie sexuală... – adică, ce voiam eu să spun înainte este: de ce sunt oamenii atât de iresponsabili în suprastructura lor? Anume, se tot spune în proverbe: lumea a înnebunit de tot; până la urmă, aproape că am putea să credem că e adevărat!

— Aceasta este psihologia maselor, Alteță, se amestecă iarăși eruditul general. Câtă vreme e vorba de mase, înțeleg și eu foarte bine. Masele sunt mișcate doar de instincte și la urma urmei, firește, tocmai de cele care sunt comune celor mai mulți indivizi; într-atât e logic! Adică, iată ce e ilogic: masele sunt ilogice, ele se folosesc de gânduri logice exact atâta cât să se împodobească cu ele! Singurul lucru

de care se lasă conduse este exclusiv sugestia! Dacă-mi daţi mie pe mână ziarele, radioul, industria cinematografului şi poate încă vreo câteva alte mijloace culturale, eu mă angajez ca în câţiva ani – cum spunea odată prietenul meu Ulrich – să-i fac pe oameni canibali! Tocmai din cauza aceasta are nevoie omenirea de o conducere cu mână forte! Alteţa Voastră ştie, de altfel, acest lucru mai bine ca mine! Dar faptul că individul izolat, care în anumite împrejurări poate să se înalţe atât de sus, nu ar fi logic, asta nu pot să cred, deşi aşa ceva susţine şi Arnheim.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich prietenului său în acea controversă atât de întâmplătoare? Aşa cum de o undiţă se agaţă odată câte un smoc de ierburi în loc de un peşte, de întrebarea generalului se prindea o adevărată încâlceală de teorii. Oare omul să-şi urmeze exclusiv interesele, să facă, să simtă, chiar să gândească numai ce îl îndeamnă nişte curente, pentru el necunoscute, de dorinţe sau briza blândă a plăcerilor, aşa cum se susţine astăzi? Oare el nu urmează mai degrabă raţiunea şi voinţa – aşa cum de asemenea se presupune astăzi? Sau urmează cu precădere anumite necesităţi, să zicem pe cele sexuale, aşa cum de asemenea se pretinde astăzi? Sau poate, mai presus de orice altceva, nu pe cele sexuale, ci influenţa psihologică a determinărilor economice, aşa cum de asemenea se presupune astăzi? O structură atât de alambicată cum este cea a omului poate fi privită din mai multe părţi şi în imaginea teoretică pe care am vrea s-o alcătuim alegând una sau cealaltă dintre ele ca axă apar nişte adevăruri parţiale, din a căror întrepătrundere reciprocă se dezvoltă şi creşte tot mai înalt adevărul? Dar creşte cu adevărat mai înalt? Ori de câte ori un adevăr parţial a fost considerat ca fiind singurul valabil, adevărul s-a răzbunat până la urmă. Pe de altă parte, însă, nu s-ar fi putut ajunge la acest adevăr parţial, dacă el n-ar fi fost de la început supraapreciat. Astfel că istoria adevărului se întrepătrunde

în multiple feluri cu cea a sentimentului, însă cea a sentimentului rămâne în vremea aceasta în întuneric. De fapt, Ulrich nutrea convingerea că nici nu era vorba de o istorie, ci doar de un fel de învălmășeală. E amuzant, de exemplu, faptul că ideile religioase – și deci, fără îndoială, cele pasionale – pe care și le-a format Evul Mediu despre om erau foarte pătrunse de credința în rațiunea și în voința omului, în vreme ce astăzi mulți învățați, a căror pasiune constă cel mult în faptul că fumează exagerat, consideră sentimentul ca fiind fundamentul a tot ceea ce este omenesc. Asemenea gânduri îi treceau prin minte lui Ulrich și bineînțeles că nu era în dispoziția de a-i replica la discursul lui Stumm, care de altfel nici nu aștepta vreun răspuns, ci profita doar să-și mai refacă forțele cu ceva de băut înainte de a se hotărî să pornească iarăși îndărăt.

— Alteță, spuse Ulrich încet. Vă mai amintiți că v-am dat odată sfatul să creați un secretariat general pentru toate problemele în care e nevoie în egală măsură de spirit și de precizie?

— Desigur că-mi amintesc, îi răspunse Leinsdorf. I-am relatat Eminenței Sale și a râs din inimă. Dar a spus că vii prea târziu!

— Totuși, tocmai aceasta este carența pe care o regretați adineaori, Alteță, continuă Ulrich. Remarcați că lumea nu-și mai aduce aminte astăzi de ceea ce voia ieri, că se găsește tot timpul pradă unor stări de spirit care se tot schimbă fără motive suficiente, că e mereu supraexcitată, că nu ajunge niciodată la vreun rezultat și că, dacă ne-am imagina că se concentrează în capul unui singur individ tot ceea ce se petrece în capetele omenirii întregi, ar ieși fără nici o îndoială la iveală o întreagă serie de fenomene bine cunoscute de degenerescență care sunt puse pe seama inferiorității mintale...

— Incredibil de corect! exclamă Stumm von Bordwehr care se vedea din nou cuprins de mândria stârnită de ceea ce cunoscuse în chiar după-amiaza aceea.

— Aceasta e exact imaginea..., iar am uitat cum se cheamă boala aceasta mintală, dar e exact imaginea ei!

— Nu, spuse Ulrich surâzând, sigur nu e imaginea unei anumite boli mintale; căci ceea ce îl deosebește pe un om sănătos de un bolnav mintal este tocmai faptul că cel sănătos are toate bolile mintale și alienatul are numai una singură!

— Foarte subtil! exclamară într-un glas Stumm și Leinsdorf, chiar dacă fiecare cu alte cuvinte, și apoi:

— Dar ce înseamnă?

— Înseamnă, afirmă Ulrich, că dacă am voie să înțeleg prin morală reglementarea tuturor legăturilor care includ sentimentele, imaginația și așa mai departe, atunci constat că individul izolat se conduce după ceilalți și în felul acesta are în aparență o anumită soliditate, dar că toți indivizii la un loc nu depășesc în morala lor stadiul delirului!

— Ei, acum mergi prea departe! spuse contele Leinsdorf cu bunăvoință, ba chiar și generalul zise:

— Dar, ascultă, orice om trebuie să-și aibă și el morala lui; nu poți să prescrii nimănui că trebuie să prefere pisica, să zicem, câinelui!

— Putem să-i prescriem, Alteță? întrebă Ulrich, deodată insistent.

— Da, mai devreme se putea, spuse contele Leinsdorf cu diplomație, deși nutrea convingerea că există „adevăr" în toate domeniile, „pe vremuri" a fost mai bine. Dar astăzi?

— Nu mai rămân decât războaiele religioase permanente, spuse Ulrich.

— Dumneata le numești războaie religioase? întrebă cu curiozitate Leinsdorf.

— Dar cum altfel?

— Da, nu e chiar rău spus. E o definiție bună pentru ziua de azi. De altfel, eu am știut totdeauna că în dumneata se ascunde în taină un catolic impecabil!

— Eu sunt un catolic perfect criticabil, răspunse Ulrich. Eu nu cred că Dumnezeu a existat, ci că de-abia acum

vine. Însă numai dacă îi vom pregăti un drum mai scurt decât până azi.

Alteța Sa respinse o asemenea idee în termeni plini de demnitate:

— Pe mine mă depășește ceea ce spui.

38

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Însă nimeni nu îl remarcă

În schimb generalul exclamă:

— Din păcate eu trebuie să mă întorc acum, fără întârziere, la Excelența Sa, dar dumneata neapărat să-mi mai explici o dată, nu am să te slăbesc până n-o faci! Voi reveni deci, cu permisiunea Domniilor Voastre!

Leinsdorf lăsa impresia că ar mai fi vrut să spună ceva, căci îl frământau gândurile, însă abia rămăseseră Ulrich și cu el o clipă singuri împreună, că se văzură înconjurați de tot felul de persoane pe care curentul general le împingea încoace și care se opriseră atrase de persoana fascinantă a Alteței Sale. Firește că nu mai putea fi vorba de ceea ce tocmai spusese Ulrich, și nimeni în afară de el nici nu se mai gândea la așa ceva, când deodată se strecură din spate un braț pe sub al său și Agathe îi apăru alături.

— Ai găsit în sfârșit un temei în numele căruia să mă aperi? întrebă ea cu un fel de maliție tandră.

Ulrich nu-i eliberă brațul din strânsoare și se retrase împreună cu ea din cercul în care se aflau.

— Nu putem să plecăm acasă? întrebă Agathe.

— Nu, spuse Ulrich. Eu nu pot pleca încă.

— Adică nu îți permit timpurile care urmează să vină și de dragul cărora tu trebuie să te păstrezi pur? îl tachină Agathe.

Ulrich îi strânse brațul sub al său.

— Eu găsesc că e foarte în favoarea mea faptul de a nu face parte din lumea de aici, ci mai degrabă din lumea pușcăriei! îi șopti ea la ureche.

Își căutară un loc în care să poată fi singuri. Adunarea atinsese tocmai punctul de a da în clocot, agitându-și treptat participanții. În ansamblu se distingeau mai departe două grupări: în jurul ministrului de război se vorbea despre pace și iubire, iar în jurul lui Arnheim, pe moment, despre faptul că indulgența germanică prospera în mod ideal la umbra forței germane.

Arnheim asculta cu bunăvoință, căci el nu respingea niciodată o opinie onestă și avea o predilecție deosebită pentru vederile noi. Grija lui era să vadă dacă afacerea cu terenurile petrolifere avea să întâmpine dificultăți în parlament. Luase în calcul faptul că opoziția politicienilor slavi nu putea fi evitată în nici un fel și spera să-și asigure susținerea reprezentanților partidelor filogermane. În cercurile guvernamentale situația se prezenta favorabil, în afară de o anumită ostilitate la Ministerul de Externe, căreia el nu-i acorda prea mare importanță. A doua zi trebuia să plece la Budapesta.

„Observatori" ostili se aflau destui în jurul lui și al celorlalte personaje principale. Ei puteau fi recunoscuți rapid după faptul că reacționau cu *da* la orice li se spunea și erau persoane de o amabilitate desăvârșită, pe când ceilalți exprimau frecvent opinii diferite.

Tuzzi căuta tocmai s-o convingă pe una din aceste persoane adresându-i cuvinte ca:

— Discuțiile nu au nici o însemnătate. Niciodată n-au însemnat nimic!

Interlocutorul încuviință. Era un parlamentar. Ceea ce nu-l abătu de la convingerea cu care sosise, și anume că,

în ciuda a orice s-ar fi putut spune, acolo se pregătea ceva îndoielnic.

Alteța Sa, pe de altă parte, în conversația cu un alt sceptic se implică în apărarea acelei serate, afirmând:

— Onorabile, de la 1848 încoace până și revoluțiile au fost înfăptuite doar prin bavardaj!

Ar fi fost greșit să nu se întrevadă în acele diferențe de opinii nimic altceva decât niște abateri admise de la monotonia generală a vieții; cu toate acestea, o asemenea eroare plină de consecințe grave se săvârșește aproape la fel de des pe cât se face uz de expresia: „E o chestiune de sentiment!", fără de care nici nu poate fi gândită ordinea noastră spirituală. Formula indispensabilă desparte ceea ce trebuie să existe de ceea ce poate exista.

— Ea separă, îi explica Ulrich Agathei, ordinea constituită de libertatea de mișcare care i se acordă persoanei. Desparte ceea ce este rațional de ceea ce trece drept irațional. Ea înseamnă, atunci când e folosită în mod uzual, recunoașterea faptului că umanitatea este în ce privește chestiunile majore o constrângere, fiind în problemele secundare echivoc de arbitrară. Se susține că viața ar fi o pușcărie dacă nu ar sta în puterea noastră să optăm între vin și apă, între a fi atei sau credincioși, ceea ce nu înseamnă câtuși de puțin că ceea ce constituie o chestiune de sentiment ar rămâne cu adevărat în seama preferințelor și bunului-plac; mai degrabă există, fără ca delimitarea să fie inechivocă, chestiuni de sentiment permise și nepermise.

Chestiunea de sentiment care-i lega pe Ulrich și Agathe era una neîngăduită, deși ei doi, braț la braț, după ce căutaseră până atunci zadarnic un loc izolat, vorbeau doar despre adunarea din jurul lor și trăiau în vremea aceea impetuos și discret bucuria de a fi iarăși împreună după despărțire. Pe de altă parte, opțiunea între a-ți iubi toți semenii sau a ucide o parte din ei înainte de a-i iubi se bucura în mod evident de un dublu asentiment, căci altminteri nu ar fi fost dezbătută atât de febril în casa Diotimei

și în prezența Alteței Sale, în ciuda faptului că la rândul său dezbina societatea prezentă în două tabere ostile. Ulrich susținea că invenția formulei „chestiune de sentiment" adusese cel mai prost serviciu cu putință problemei sentimentului și pe când începuse să-i explice surorii lui impresia de-a dreptul aventuroasă pe care i-o trezea acea seară, ajunse să vorbească într-un fel care, fără voia lui, continua conversația întreruptă între ei în acea dimineață și care probabil ar fi urmat să o justifice.

— Drept să-ți spun, nu știu, spunea el, cu ce aș putea începe fără să te plictisesc. Îmi dai voie să-ți spun ce înțeleg eu prin morală?

— Te rog, răspunse Agathe.

— Morala este reglementarea comportamentului în cadrul unei societăți, dar mai ales a impulsurilor lăuntrice ale acestei societăți, deci a sentimentelor și ideilor.

— E un mare progres în atât de puține ceasuri! răspunse Agathe râzând. Azi-dimineață spuneai doar că nu știi ce ar putea să fie morala!

— Firește că nu știu. Dar pot să-ți dau o duzină de explicații. Cea mai veche este că Dumnezeu ne-a revelat ordonarea vieții în toate detaliile...

— Ar fi cea mai frumoasă! spuse Agathe.

— Cel mai probabil însă, accentuă Ulrich, este faptul că morala, ca toate celelalte sisteme ordonate, ia naștere prin constrângere și prin forță! Un grup de oameni ajuns la putere le impune pur și simplu celorlalți normele și principiile prin care își asigură dominația. În același timp însă se agață de cele care i-au făcut pe ei înșiși mari și importanți. În acest fel grupul respectiv devine exemplar. El este modificat de retroacțiuni: firește, toate sunt mai complicate decât s-ar putea descrie pe scurt și, pentru că nu se petrec câtuși de puțin fără intervenția spiritului, dar de asemenea în nici un fel prin intermediul spiritului, ci empiric, se ajunge în cele din urmă la un fel de rețea foarte fină care, în aparență la fel de independentă de

orice cum e firmamentul lui Dumnezeu, se întinde deasupra tuturor. Acum totul se raportează la cercul acela, dar cercul nu se raportează la nimic. Cu alte cuvinte: totul este moral, însă morala însăși nu este morală!...

— Ce încântător din partea ei, replică Agathe. Dar știi că eu am întâlnit astăzi un om bun?

Ulrich fu oarecum surprins de acea întrerupere, dar când Agathe începu să-i relateze despre întâlnirea ei cu Lindner căută la început să o încadreze în evoluția propriilor sale gânduri:

— Oameni buni poți întâlni astăzi și aici cu zecile, spuse el, dar dacă ai să mă lași să continui ai să afli de ce există printre ei și oameni răi.

Schimbând aceste cuvinte ajunseră, pentru a scăpa de înghesuială, până în anticameră și Ulrich trebuia acum să se gândească încotro s-ar fi putut îndrepta; îi veni în minte dormitorul Diotimei, ca și camera Rachelei, dar nu mai voia să intre în nici una din ele, și astfel rămase o vreme alături de Agathe printre veșmintele abandonate de purtătorii lor, atârnând în cuierele din vestibul. Ulrich nu mai fu în stare să reînnoade firul.

— Ar trebui, la drept vorbind, să mai iau o dată totul de la început, explică el cu un gest nerăbdător și descumpănit.

Deodată spuse:

— Tu nici nu vrei să știi dacă ai comis o faptă bună sau una rea, ci te neliniștește doar că, în oricare din aceste variante, o comiți fără vreo rațiune solidă.

Agathe aprobă dând din cap.

El îi apucase amândouă mâinile.

Pielea mată a surorii lui, odată cu mireasma unor plante necunoscute lui, care urca din rochia ei ușor decoltată, își pierdu o clipă semnificația pământeană. Pulsația sângelui le vibra dintr-o mână într-alta. O groapă adâncă, izvorând de undeva din afara lumii acesteia, părea să-i închidă, pe ea și pe el, într-o țară a nimănui.

Pe neașteptate, îi lipsiră ideile pentru a defini toate acestea; nu le mai stăpânea nici pe cele care îi serviseră de atâtea ori până atunci în același scop. „Să nu acționăm după impulsul de moment, ci pornind de la condiția care dăinuie până la sfârșit." „Astfel încât să ne conducă în punctul central, de unde nu mai există cale de întoarcere pentru a retracta." „Nu de la periferie și de la condițiile mereu schimbătoare ale acesteia, ci de la acea unică fericire imuabilă." Asemenea propoziții îi veneau poate pe buze și i s-ar fi părut chiar cu putință să le folosească dacă ar fi fost vorba de o simplă conversație; dar în accepția imediată pe care ar fi dobândit-o în clipa aceea între el și sora lui, gestul devenea deodată imposibil. Faptul îl tulbura, făcându-l să se simtă neajutorat. Însă Agathe îl înțelegea limpede. Ar fi trebuit să-i confere o senzație de fericire faptul că pentru prima dată cochilia în care era închis el se spărsese, iar acest „frate dur" al ei își dezvăluia, ca un ou căzut la pământ, lumea lăuntrică. Însă, spre propria-i surprindere, de data aceasta sentimentele ei nu mai erau dispuse să le însoțească pe ale lui; între ceasurile de dimineață și clipa de acum, seara, se afla întâlnirea ciudată cu Lindner și, chiar dacă bărbatul acela îi stârnise doar uimirea și curiozitatea, ajungea totuși un asemenea grăunte minuscul ca să nu lase să se ivească oglindirea fără sfârșit a iubirii recluzionare.

Ulrich percepu acea stare atingându-i Agathei mâinile, încă înainte ca ea să fi rostit vreun cuvânt, iar Agathe – nu răspunse nimic.

El intui că neașteptata ei renunțare de sine depindea de experiența trăirii pe care ar fi trebuit să o asculte înainte. Umilit și tulburat de reacția, întoarsă împotriva lui însuși, a emoției sale rămase fără răspuns, el spuse clătinând din cap:

— Dar e iritant să vezi că te aștepți la atâtea lucruri de la bunătatea unui asemenea om!

— Probabil că este, recunoscu Agathe.

O privi. Înțelese că pentru sora lui acea întâlnire însemna mai mult decât atenția care i se acordase uneori de când se afla sub protecția lui. Ba chiar îl cunoștea, superficial, pe omul acela ; Lindner lua parte la viața publică ; el fusese cel care la vremea respectivă, la prima ședință a acțiunii patriotice, ținuse discursul acela scurt, primit cu o tăcere penibilă, care se referea la „momentul istoric" sau ceva similar ; un discurs stângaci, sincer și fără însemnătate... Fără voie, Ulrich privi în jur ; dar nu-și amintea să-l fi remarcat printre cei prezenți, știa chiar că nu mai fusese invitat. Trebuia deci să-l mai fi întâlnit din când în când pe undeva, probabil în cercurile savante, și să mai fi citit câte una din publicațiile sale, căci în timp ce-și cerceta amintirile, se cristaliza din urme ultramicroscopice de amintiri, asemenea unei picături vâscoase și respingătoare, o judecată : „Un dobitoc insipid. Dacă vrei să trăiești viața la o anumită altitudine, pe un asemenea om poți să-l iei în serios la fel de puțin ca pe profesorul Hagauer !".

Îi spuse astfel Agathei.

Agathe tăcu ascultându-l. Îi strânse chiar mâna într-a ei.

El avea sentimentul : se petrece ceva cu totul aberant, dar nu am cum să mă împotrivesc !

În clipa aceea niște persoane pătrunseră în anticameră și cei doi frați se îndepărtară unul de altul.

— Să te însoțesc înapoi în salon ? întrebă Ulrich.

Agathe refuză, căutând din priviri o ieșire. Ulrich se gândi deodată că pentru a scăpa de ceilalți invitați nu se puteau refugia în altă parte decât în bucătărie.

Acolo erau umplute bateriile de pahare și încărcate tăvile cu fursecuri. Bucătăreasa administra totul cu mult zel, Rachel și Soliman așteptau să li se încarce brațele, dar acum nu mai șușoteau între ei, așa cum se întâmplase în alte împrejurări similare, ci stăteau nemișcați, departe unul de altul. Mica Rachel își făcu reverența când intrară

fratele și sora, Soliman își rostogoli doar ochii întunecați, iar Ulrich spuse:

— Dincolo e așa de cald, n-am putea să găsim aici la voi o băutură răcoritoare?

Se așeză împreună cu Agathe pe bancheta de lângă fereastră și dispuse la vedere câte o farfurie și un pahar, în așa fel încât, dacă i-ar fi descoperit cineva acolo, să pară că-și îngăduiau, ca familiari ai casei, o mică farsă. Când se așezară, el spuse oftând ușor:

— Așadar ar fi doar o chestiune de sentiment dacă-l găsești pe un asemenea profesor Lindner un om bun sau, dimpotrivă, insuportabil?

Agathe își ocupa degetele cu o bomboană înfășurată în hârtie.

— Ceea ce înseamnă, spuse Ulrich mai departe, că sentimentul nu este nici adevărat, nici mincinos. Sentimentul a rămas o chestiune privată! El a rămas pe seama sugestiei, a imaginației, a persuasiunii! Tu și cu mine nu suntem diferiți de cei de dincolo! Tu știi ce vor toți cei de colo?

— Nu. Dar are vreo importanță?

— Poate că are. Căci ei alcătuiesc două grupări, dintre care una are la fel de multă dreptate sau, dimpotrivă, se înșală ca și cealaltă.

Agathe obiectă că ei i se părea totuși ca fiind oarecum mai bine să creadă în oameni decât în tunuri și în politică; chiar dacă maniera de a crede ținea până la urmă de ridicol.

— Cum e, atunci, omul pe care l-ai cunoscut? întrebă Ulrich.

— Ei, nu e ușor de spus; dar e un om bun! răspunse sora lui și râse.

— Nu ai cum să pui temei pe ce ți se pare ție a fi bun, cum nu poți pune temei pe ce i se pare a fi bun lui Leinsdorf de colo! răspunse Ulrich iritat.

Chipurile amândurora erau crispate de râsul reținut; curentul ușor, superficial, al expresiei de bună dispoziție socială era blocat de un contracurent mai profund. Rachel le simțea reacția pe sub scufia ei, sus, la rădăcina părului; ea însăși se simțea atât de mizerabil încât percepția ei era mult mai nedeslușită decât înainte, ca o amintire din vremuri mai bune. Frumoasa rotunjime a obrajilor ei era acum imperceptibil suptă, flacăra neagră a ochilor, tulburată de descurajare; dacă Ulrich ar fi fost în dispoziția să-i compare frumusețea cu cea a surorii lui, ar fi fost nevoit să-și dea seama că strălucirea ei neagră de odinioară se năruise ca o bucată de cărbune mocnit peste care trecuse o căruță încărcată. Dar el nu-i acorda acum nici o atenție. Era însărcinată și nimeni nu știa, în afară de Soliman, care nu înțelegea nicidecum dezastrul, ci răspundea cu planuri romantice și puerile.

— De secole, continua Ulrich, lumea cunoaște adevărul gândirii și deci, până la un anumit punct, și libertatea gândirii. În același timp, sentimentele nu au beneficiat nici de școala strictă a adevărului, nici de cea a libertății de mișcare. Căci nici o morală nu și-a reglementat, în timpul care i-a stat la dispoziție, sentimentele decât în măsura – chiar și atunci într-un mod rigid – în care anumite principii și anumite sentimente fundamentale îi erau necesare pentru a acționa cum voia; restul l-a lăsat pe seama bunului-plac, jocului privat al emoțiilor, eforturilor aleatorii ale artei și ale explicațiilor academice. Morala a adaptat așadar sentimentele la sistemele de morală și a neglijat în felul acesta să le dezvolte, deși ea însăși depinde de ele. Căci ea este, la urma urmelor, ordinea și integritatea sentimentelor.

Aici el se întrerupse. Simțea privirea fascinată a Rachelei pe fața lui încălzită, chiar dacă ea nu mai era acum în stare să dea dovadă de același entuziasm față de problemele oamenilor maturi ca înainte.

— E de-a dreptul comic să mă apuc să vorbesc despre morală până și aici, în bucătărie, spuse el încurcat.

Agathe îl privea încordată și îngândurată. El se aplecă și mai aproape de sora lui și îi șopti cu un surâs ezitant și amuzat:

— Dar nu e decât un alt termen pentru a desemna o stare a pasiunii care se înarmează împotriva lumii întregi.

Fără voia lui, se repeta acum controversa lor de dimineață, în care el apăruse în rolul neplăcut al pedantului. Dar nu îi sta în puteri să acționeze altfel. Morala, pentru el, nu era nici conformism, nici înțelepciune filosofică, ci însăși putința de a trăi întregul nesfârșit al posibilităților. El credea în capacitatea de intensificare a moralei, în treptele experimentării ei, și nu numai, așa cum se obișnuiește, în treptele cunoașterii ei, ca și cum morala ar fi fost ceva gata încheiat, doar omul nefiind suficient de pur pentru ea. El credea în morală, fără să creadă într-un anume sistem al moralei. În mod obișnuit, prin morală se înțelege un fel de ansamblu de reglementări polițienești prin care se urmărește menținerea în ordine a vieții; și cum viața nu le respectă nici măcar pe acestea, ele par a nu fi aplicabile pe de-a întregul și în consecință se înfățișează sărăcăcioase și încetează să constituie un ideal. Dar nu se cuvine ca morala să fie coborâtă pe această treaptă. Morala este imaginație. Era ceea ce ar fi vrut el s-o determine pe Agathe să vadă. Iar al doilea lucru era: imaginația nu este arbitrară. Dacă imaginația este subordonată capriciului, ea se răzbună. Lui Ulrich îi tremurau cuvintele pe buze. Fusese pe punctul să vorbească despre acea distincție prea puțin luată în seamă, că anume diferitele epoci își dezvoltaseră în felul lor rațiunea, dar își fixaseră și încinseseră în felul lor imaginația morală. Fusese pe punctul să abordeze acea temă pentru că urmarea firească ar fi fost: există, în ciuda scepticismului, o linie mai mult sau mai puțin continuă, urcând prin toate transformările istoriei, reprezentând rațiunea și configurațiile acesteia,

contrastând cu acel morman de cioburi ale sentimentelor, ideilor, potențialelor de viață, unde zac toate în straturi, întocmai cum s-au ivit ca veșnice amănunte secundare și așa cum au fost iarăși lăsate în părăsire. Pentru că o urmare, mai departe, este aceea că există în cele din urmă un număr incalculabil de posibilități de a ne forma o opinie într-un sens sau în altul, îndată ce pătrundem în sfera principiilor, dar nici o singură posibilitate de a le unifica pe toate la un loc. Urmarea fiind că aceste opinii se atacă reciproc, pentru că nu au nici o posibilitate să se pună de acord. În consecință, finalitatea tuturor acestora este că afectivitatea oscilează în umanitate, ca apa într-o sticlă care nu are un suport ferm. Ulrich avea o idee care-l urmărise deja în tot cursul serii; de altfel, era o idee mai veche, care nu fusese decât asiduu confirmată în seara aceea și ar fi vrut să-i demonstreze Agathei în ce consta eroarea și cum ar fi putut fi corectată, dacă ar fi consimțit cu toții; la drept vorbind, avea doar intenția dureroasă de a-i demonstra că în ultimă instanță nu îți este permis să te încrezi nici măcar în descoperirile propriei tale imaginații.

Iar Agathe spuse, cu un suspin ușor, ca o femeie care se mai zbate repede încă o dată în fața presiunilor la care e supusă, înainte de a ceda:

— Dar chiar trebuie să facem totul „din principiu"?! și îl privea, întorcându-i surâsul.

El însă răspunse:

— Da; dar numai de dragul unui singur principiu!

Era cu totul altceva decât avusese de gând să spună. Gândurile sale proveneau iarăși din lumea gemenilor siamezi și a Împărăției Milenare, unde viața creștea asemenea unei flori într-o tăcere magică și, chiar dacă nu era o frază apucată astfel, la întâmplare, din aer, totuși ea evoca tocmai granițele gândului, care sunt singuratice și înșelătoare. Ochiul Agathei era ca un agat sfărâmat. Dacă în clipa aceea el ar fi adăugat ceva, cât de puțin, sau dacă

şi-ar fi aşezat mâna peste a ei, s-ar fi întâmplat ceva despre care ea n-ar mai fi putut relata ulterior nimic, căci s-ar fi scufundat din nou în adâncuri. Ulrich nu voia să mai spună nimic. Luă un cuţit şi un fruct şi începu să-l cureţe de coajă. Era fericit că depărtarea care cu puţin timp în urmă îl despărţise de sora lui se topise acum într-o apropiere nemăsurată, dar îi părea de asemenea bine că în clipa aceea fură întrerupţi.

Era generalul, care, cu ochiul şiret al unui comandant de patrulă surprinzând bivuacul duşmanului, cerceta bucătăria.

— Îmi cer iertare că deranjez! strigă el intrând. Dar, fiind în *tête-à-tête* cu fratele, desigur că-mi veţi trece cu vederea abaterea!

Întorcându-se spre Ulrich, i se adresă cu vorbele:

— Eşti căutat exact cum e căutat acul în carul cu fân!

Ulrich îi spuse atunci generalului ceea ce ar fi vrut să-i spună Agathei. Însă întâi întrebă:

— Cine sunt cei care mă caută?

— Dar eu voiam să te duc la ministru! îl apostrofă Stumm.

Ulrich făcu un gest de refuz.

— Oricum, e prea târziu, îl asigură binevoitor generalul. Bătrânul a plecat chiar acum, însă eu, ţinând seama de propriile mele atribuţii, trebuie să te mai rog, îndată ce stimata doamnă îşi va fi ales o mai bună companie decât a dumitale, să-mi explici la ce te refereai amintind de războaiele religioase, dacă ai mai avea bunătatea să-ţi reaminteşti propriile-ţi cuvinte.

— Tocmai despre asta vorbeam acum, răspunse Ulrich.

— Interesant! exclamă generalul. Stimata doamnă se preocupă deci şi Domnia Sa de morală?

— În general, fratele meu vorbeşte doar despre morală, îl corectă Agathe surâzând.

— Tocmai a constituit ordinea de zi aici! oftă Stumm. Leinsdorf, de exemplu, chiar acum câteva minute spunea

că morala e la fel de importantă ca mâncarea. Eu personal nu reușesc să constat aceasta! spuse și se aplecă, plăcut impresionat, asupra dulciurilor pe care i le întindea Agathe. Ar fi vrut să fie o glumă.

Agathe îl consolă:

— Nici eu nu reușesc să constat aceasta.

— Un ofițer și o doamnă trebuie să aibă morală, dar nu le face plăcere să vorbească pe această temă! improviză generalul mai departe. N-am dreptate, stimată doamnă?

Rachel îi aduse un scaun de bucătărie pe care tocmai îl șterse repede cu șorțul și fu atinsă în inimă de cuvintele lui; aproape că-i dădură lacrimile.

Generalul însă îl îmboldea din nou pe Ulrich:

— Ei, ia spune, cum e problema cu războaiele religioase?

Înainte însă ca Ulrich să fi putut răspunde, el îl întrerupse din nou cu vorbele:

— De fapt, am senzația că și vara dumitale bântuie prin saloane ca să te caute, iar eu nu i-am luat-o înainte decât datorită formației mele militare. Trebuie deci să-mi drămuiesc bine timpul. Adică, vreau să spun că nu mai e deloc frumos ceea ce se petrece în saloane. În clipa de față suntem de-a dreptul puși la zid. Iar ea, cum să-ți spun, ea a scăpat frâiele din mână! Știi ce s-a hotărât?

— Cine a hotărât?

— Mulți au plecat deja. Alții au mai rămas și acum ascultă foarte atenți ce se întâmplă, descrise situația generalul. Adică nu se poate spune cine hotărăște.

— Poate că e mai bine dacă ai spune ce anume au hotărât? spuse Ulrich.

Stumm von Bordwehr ridică din umeri.

— De, uite. Însă o hotărâre în înțelesul reglementar al cuvântului nu există încă, din fericire, expuse el. Căci toate persoanele cu funcții de răspundere s-au retras la timp, slavă Domnului. Se poate deci spune că e doar o hotărâre particulară, o propunere, un vot al minorității. Eu vreau să apăr punctul de vedere că, oficial, noi nici

n-am luat cunoștință. Dar trebuie ca dumneata să-i spui secretarului dumitale, din cauza procesului-verbal, ca să nu apuce să transpire ceva. Scuzați-mă, stimată doamnă, se îndreptă el spre Agathe, că vorbesc atât de pedant, după regulamente.

— Dar ce s-a întâmplat de fapt? întrebă și ea.

Stumm făcu un gest care includea o mulțime de lucruri.

— Feuermaul, dacă stimata doamnă își mai aduce aminte de acest tânăr, pe care la drept vorbind noi l-am invitat doar pentru că... adică, cum să vă spun? Pentru că el e exponentul spiritului vremii și pentru că, oricum, a trebuit să-i invităm și pe exponenții poziției contrare; am fi putut spera deci ca, în ciuda acestor contratimpi și chiar profitând de o anumită atmosferă de incitație intelectuală, să putem vorbi și despre lucrurile care din păcate sunt importante, acum, în momentul de față. Fratele dumneavoastră cunoaște toate aceste aspecte, stimată doamnă; trebuia, adică, să-i aducem laolaltă pe ministru, pe Leinsdorf și Arnheim, ca să vedem dacă Leinsdorf nu are nimic împotriva unor anumite... concepții patriotice. Discutând la modul absolut, eu nu sunt cu totul nemulțumit – se îndreptă el din nou confidențial spre Ulrich –, întâlnirea a decurs până în acest punct aproape în ordine. Însă în acest răstimp, Feuermaul și ceilalți... – aici von Bordwehr se văzu nevoit să mai adauge ceva pentru a-i permite Agathei să înțeleagă – adică, de fapt, exponentul unei concepții potrivit căreia omul este într-o anumită măsură o ființă prietenoasă și demnă de iubire, cu care ne putem înțelege bine, și cu exponenți care susțin aproximativ punctul de vedere contrar, până într-atât încât, după ei, pentru stabilirea ordinii ar fi nevoie de o mână forte și de tot ceea ce rezultă de aici – Feuermaul a intrat într-o dispută cu ceilalți și, înainte de a-i putea împiedica, au și adoptat o rezoluție comună.

— Comună? căută Ulrich să se asigure.

— Da. Doar că eu am povestit totul, așa, ca și când ar fi o glumă, îi dădu asigurări Stumm, căruia aspectul involuntar

comic al propriei sale expuneri i se părea acum, privit retrospectiv, măgulitor pentru sine însuși. Nimeni nu s-ar fi putut aștepta la o asemenea întorsătură. Când am să-ți povestesc ce fel de rezoluție, n-are să-ți vină să crezi! Cum astăzi după-masă a trebuit să-l vizitez, aproape ca o obligație de serviciu, pe Moosbrugger, n-am să mai pot convinge niciodată pe nimeni din minister că nu am mașinat eu însumi toată chestiunea.

Ulrich izbucni într-un hohot de râs și întrerupse apoi în același fel din când în când explicațiile ulterioare ale generalului, iar Agathe era singura care îi înțelegea motivația, în vreme ce generalul îi făcea mereu, cu oarecare nervozitate, observația că părea să fie nervos. Însă ceea ce tocmai se petrecea corespundea în prea mare măsură cu modelul pe care Ulrich de-abia i-l schițase surorii lui, ca el să nu se bucure acum din toată inima. Grupul lui Feuermaul ieșise în scenă în ultima clipă pentru a salva ceea ce mai era de salvat. În asemenea cazuri scopul părea să fie mai puțin clar decât intenția. Tânărul poet Friedel Feuermaul – în cercurile intime numit Pepi, căci el era un împătimit al vechii Viene și se străduia să semene cât mai mult cu Schubert cel tânăr, deși venise pe lume într-un orășel unguresc – credea anume în misiunea care-i revenea Austriei și credea și în umanitate. Era de la sine înțeles că un proiect cum era cel reprezentat de Acțiunea Paralelă îl neliniștise încă de la început, dacă el însuși nu avea să fi fost implicat. Cum ar fi putut prospera fără el o inițiativă umanitară având o notă distinctivă austriacă sau o inițiativă austriacă având o notă umanitară! De fapt el se exprimase astfel, ridicând din umeri, doar în fața prietenei sale, madam Drangsal, însă aceasta, ca văduvă a unui nume ce făcea onoare patriei și pe deasupra și ca inițiatoare a unui salon care întrunea spirite strălucitoare, întrecut de-abia în anul din urmă de cel al Diotimei, transmisese ideea respectivă oricărei persoane influente cu care intrase în legătură. Astfel că se crease un zvon că Acțiunea Paralelă

ar fi fost în primejdie dacă ea nu... Acel *dacă nu* şi acea primejdie rămâneau, cum e de înţeles, oarecum nelămurite, căci întâi Diotima trebuia determinată să-l invite pe Feuermaul şi apoi abia poate că avea să existe o continuare. Însă insinuarea că ar fi existat vreo primejdie care ar fi decurs din însăşi acţiunea patriotică fusese remarcată de orice politician vigilent, adică de cei care nu-şi recunosc nici o patrie, ci doar o etnie ca o familie, care trăieşte într-o căsătorie silită cu statul şi este maltratată de acesta ; asemenea politicieni bănuiseră de mult că Acţiunea Paralelă nu avea să producă până la urmă decât o nouă formă de oprimare. Chiar dacă-şi ascundeau politicoşi bănuielile, ei acordau mai puţină importanţă încercării de a evita o asemenea lovitură – căci printre germani au existat dintotdeauna umanişti din aceia deznădăjduiţi, dar în totalitatea lor ei au rămas mereu asupritori şi paraziţi ai statului – cât aluziei, pentru ei utilă, la faptul că germanii înşişi recunoşteau că naţionalismul lor constituia o sursă de primejdii. În felul acesta doamna profesor Drangsal şi poetul Feuermaul se simţeau susţinuţi de o participare plină de simpatie faţă de aspiraţiile lor, pe care ei o socoteau un factor favorabil, fără să caute să o cerceteze mai îndeaproape, iar Feuermaul, care era un sentimental recunoscut, fu stăpânit de ideea că trebuia să i se comunice ceva care să-l îndemne la iubire şi pace însuşi ministrului de război. De ce anume ministrului de război şi care ar fi fost rolul care i s-ar fi atribuit într-un asemenea plan rămânea mai departe obscur, însă ideea era atât de strălucit gândită şi de dramatică, încât la drept vorbind nici nu mai avea nevoie de alt sprijin. Era ceea ce resimţea şi Stumm von Bordwehr, generalul necredincios, pe care zelul său pentru cultură îl ducea uneori, fără ca Diotima să ştie, în salonul doamnei Drangsal ; poate că tot el contribuise la aceea ca impresia iniţială cu privire la faptul că industriaşul Arnheim, fabricant de armament, ar fi constituit o parte componentă a acestei primejdii să facă până la urmă loc

noțiunii potrivit căreia gânditorul Arnheim era un element important în favoarea păcii. Până aici totul evoluase de la sine, corespunzător intereselor celor implicați; chiar și faptul că dialogul dintre ministru și Feuermaul, așa cum se desfășurase în acea zi, nu avusese, în ciuda contribuției doamnei Drangsal, nici un alt rezultat decât câteva scânteieri produse de spiritul lui Feuermaul și ascultarea lor răbdătoare de către Excelența Sa, integrându-se doar în cursul normal al evoluțiilor omenești, așa cum se desfășoară în mod obișnuit. Însă Feuermaul mai deținea rezerve de luptă. Efectivele sale de luptă erau constituite din literați, tineri și mai vârstnici, din consilieri de curte, bibliotecari și unii pacifiști, pe scurt, din persoane aparținând tuturor categoriilor de vârstă și ocupând cele mai diferite funcții, pe care-i unea un același simțământ pentru bătrâna patrie și misiunea ei umanitară în favoarea restabilirii în funcție a vechilor omnibuze cu cai, cu echipajele lor istorice de trei trăpași, cât și în favoarea vechilor porțelanuri vieneze; și pentru că acești fideli se găsiseră în cursul seratei puși în legătură prin multiple relații cu adversarii lor, care nici ei nu-și țineau cuțitul la vedere, se născuseră multe discuții în cursul cărora părerile se amestecaseră orbește unele cu altele. Atunci când ministrul de război se retrăsese și supravegherea exercitată de madam Drangsal fusese suspendată pentru o vreme din motive necunoscute, Feuermaul se văzuse deodată pus în fața unei asemenea ispite. Stumm von Bordwehr știa doar să relateze că Feuermaul se angajase într-o discuție extrem de animată cu un tânăr, a cărui descriere nu excludea posibilitatea de a fi fost vorba de Hans Sepp. Oricum, era unul din cei care apelau la un țap ispășitor, asupra căruia să treacă toată vinovăția de care ei înșiși nu se puteau debarasa; prezumția superiorității naționale nu constituie decât un caz special al unei situații în care este ales din pură convingere un asemenea țap ispășitor, care să nu fie consanguin cu cel care-l alege și care, mai ales, să prezinte

cât mai puține asemănări cu acesta. Este știut faptul că e totdeauna o mare ușurare, atunci când ajungi să te înfurii, să-ți poți revărsa mânia asupra altuia, chiar dacă acesta nu are nici o vină; dar mai puțin cunoscut este faptul că lucrurile se petrec la fel și în dragoste. Cu toate acestea, astfel se petrec lucrurile, iar iubirea trebuie deseori să fie descărcată asupra cuiva care n-are nici un amestec, și anume doar pentru că nu se găsește o altă cale de ieșire. Așadar Feuermaul era un tânăr zelos, care în lupta pentru propriile sale interese putea deveni de-a dreptul dezagreabil, numai că în ce privește dragostea țapul său ispășitor era „omul" și, îndată ce se gândea la om în general, nu-și mai putea stăpâni propria bunătate nesatisfăcută. Hans Sepp, pe de altă parte, era funciarmente un om bun, care nu reușea nici măcar să-l tragă pe sfoară pe directorul Fischel, astfel încât țapul său ispășitor era „omul negerman", pe care el își descărca toate resentimentele față de orice nu era în stare să schimbe. Dumnezeu știe despre ce discutaseră cei doi la început, fără îndoială că încălecaseră imediat fiecare pe propriul țap, căci Stumm relata acum:

— Într-adevăr, nu înțeleg cum s-au petrecut faptele: dintr-odată s-au strâns și alții în jurul lor și apoi, cât ai bate din palme, se crease o adevărată înghesuială și în cele din urmă toți cei care erau pe atunci prin camere se aflau acolo!

— Știi care era mărul discordiei? întrebă Ulrich.

Stumm ridică din umeri.

— Feuermaul țipa la adversar: „Dumneata ai vrea să urăști, numai că nu ești în stare s-o faci! Căci iubirea îi este înnăscută fiecărui om!". Sau ceva de genul acesta. Iar celălalt striga, la rândul său: „Dumneata pretinzi că iubești? Nici măcar nu ești în stare – dumneata... ești..." Nu pot să spun cu precizie, pentru că eu, fiind în uniformă, am fost nevoit să mă mențin la o oarecare distanță.

— Înțeleg, spuse Ulrich, e esențial ceea ce spui! și se întoarse spre Agathe, căutându-i privirea.

— Dar ceea ce e important a fost de-abia rezoluția! îi aminti Stumm. Erau gata-gata să se mănânce unul pe altul și dintr-odată au ajuns, pe nepusă masă, să se implice în slujba unei cauze comune, cu adevărat comune, și anume în sensul vulgar al cuvântului.

Cu figura sa rotunjoară, Stumm reușea să creeze impresia unei seriozități de neclintit.

— Ministrul a părăsit pe loc adunarea, spuse el.

— Da, dar ce au convenit? întrebară cei doi frați.

— Nu aș putea preciza, răspunse Stumm, căci, firește, m-am retras de îndată, iar ei nu sfârșiseră. De altfel, e dificil să-ți amintești în detaliu astfel de lucruri. A fost ceva în favoarea lui Moosbrugger și împotriva armatei!

— Moosbrugger? Dar cum așa? Ulrich râdea iarăși.

— Cum așa? repetă generalul cu venimozitate. Ție îți vine ușor să râzi, dar eu sunt cel care va fi chemat la raport! În cel mai bun caz, voi avea de scris la el zile întregi. Când e vorba de oameni de felul acesta nu ajungi nicicând să înțelegi „cum așa?". Poate că o parte din vină o poartă bătrânul profesor care tot pleda în favoarea pedepsei cu spânzurătoarea și împotriva indulgenței. Sau poate că s-a ajuns aici pentru că în zilele din urmă ziarele au abordat iar problema acelui monstru. În orice caz, deodată au ajuns să discute despre el. Decizia trebuie numaidecât anulată, făcută să dispară, explică el acum cu o fermitate neobișnuită.

În clipa aceea intrară în bucătărie, într-o succesiune rapidă, Arnheim, Diotima, apoi Tuzzi și contele Leinsdorf. Arnheim le auzise glasurile de alături, din anticameră. Fusese pe punctul să plece neobservat, căci neliniștea care se instaurase îl făcuse să spere că ar fi putut evita o nouă explicație cu Diotima, iar a doua zi urma oricum să plece pentru o vreme în străinătate. Însă curiozitatea îl împinsese să arunce o privire în bucătărie, iar cum Agathe îl zărise, o politețe elementară îl împiedică să dea îndărăt. Stumm îl asedie îndată pentru a afla cum se prezentau lucrurile:

— Pot să vă comunic totul chiar în formularea originală, răspunse Arnheim surâzând. Anumite pasaje erau atât de amuzante încât nu m-am putut reține să nu le transcriu pe ascuns.

Scoase din portvizit o carte de vizită și, descifrându-și însemnările stenografiate, citi rar cuprinsul comunicatului proiectat: „La propunerea domnilor Feuermaul și..." – numele celălalt nu l-am înțeles – „acțiunea patriotică a hotărât: pentru propriile sale idei, oricine poate să se lase omorât; cine însă îi aduce pe oameni în situația să moară pentru niște idei străine este un asasin!". Așa s-a propus, continuă el, și nu am impresia că vor mai schimba ceva.

Generalul exclamă și el:

— Aceasta e formularea! Tot așa am auzit și eu! Sunt dezgustătoare dezbaterile acestea intelectuale!

Arnheim replică cu blândețe:

— Aceasta e aspirația tineretului din zilele noastre, el caută stabilitatea și o conducere.

— Dar nu sunt numai tineri aici, spuse Stumm scârbit. Am văzut și niște chelii care stăteau acolo în jur și aprobau.

— Tocmai, este deci nevoia generală de a avea un conducător, confirmă Arnheim prietenos, cu o mișcare a capului. Este o chestiune generalizată astăzi. Rezoluția pornește de altfel dintr-o carte recent apărută, dacă-mi aduc bine aminte.

— Așa? spuse Stumm.

— Da, confirmă Arnheim. Desigur, ne vom preface că nici nu a existat. Dar, dacă am fi în stare să direcționăm înspre un scop util cerința sufletească astfel exprimată, ar merita osteneala.

Generalul se arătă întru câtva liniștit; se îndreptă spre Ulrich:

— Ai vreo idee ce s-ar putea face în acest sens?

— Firește! răspunse Ulrich.

Atenția lui Arnheim fu abătută de Diotima.

— Atunci, te rog! spuse generalul cu glas scăzut. Dă-i drumul! Aș vrea să menținem situația sub control!

— Trebuie să ne concentrăm asupra a ce s-a întâmplat de fapt, replică Ulrich fără să se grăbească. Oamenii aceştia nu greşesc când îşi reproşează unul altuia că fiecare ar vrea să iubească dacă ar fi în stare, iar celălalt îi răspunde că la fel de îndreptăţită ar fi o afirmaţie similară cu privire la ură. Constatarea e valabilă în general pentru toate sentimentele. Ura deţine astăzi o componentă conciliantă; pe de altă parte, ca să simţi ceea ce ar fi cu adevărat dragoste pentru o fiinţă omenească, ar trebui... eu susţin – spuse Ulrich abrupt – că asemenea două fiinţe omeneşti nu s-au născut încă!

— Desigur, este foarte interesant, îl întrerupse repede generalul, pentru că eu nu pot înţelege absolut deloc cum de poţi să susţii aşa ceva. Dar eu trebuie să scriu mâine un raport despre cele petrecute astăzi şi te conjur să ţii seama de acest aspect! La noi, în armată, lucrul cel mai important este să poţi să raportezi totdeauna că s-a înregistrat un progres; un anumit optimism este indispensabil chiar şi într-o înfrângere, ţine de profesia noastră. Cum pot eu atunci să descriu ca reprezentând un progres ceea ce s-a întâmplat aici?

— Scrie şi dumneata, îl sfătui Ulrich clipind, că a fost răzbunarea imaginaţiei morale!

— Dar nu poţi să scrii asemenea aprecieri ca militar! răspunse indignat Stumm.

— Atunci, să reformulăm, continuă Ulrich serios, şi scrie: toate epocile creatoare au fost dominate de gravitate. Nu există nici un fel de fericire profundă fără o morală profundă. Nu există nici un fel de morală dacă nu poate fi demonstrat faptul că se bazează pe un fundament solid. Nu există nici o fericire care să nu se sprijine pe o convingere. Fără morală nu poate să trăiască nici măcar un animal. Dar astăzi omul nu mai ştie cu ce anume...

Stumm întrerupse şi această replică asemănătoare cu o dictare cursivă:

— Amice, eu pot să abordez morala unei trupe, morala de luptă sau morala unei femei ; dar totdeauna doar pentru cazuri specifice ; într-un document militar nu poţi să tratezi despre imaginaţie şi despre bunul Dumnezeu ; ştii şi dumneata !

Diotima îl văzu pe Arnheim stând în picioare lângă fereastra bucătăriei ei ; oferea un spectacol ciudat de domestic, după ce întreaga seară nu schimbaseră între ei, plini de circumspecţie, decât câteva cuvinte. În mod paradoxal, simţea deodată dorinţa de a continua cu Ulrich conversaţia întreruptă. În mintea ei domnea acea deznădejde agreabilă care, dezlănţuindu-se concomitent în mai multe direcţii, se sublimează într-o stare amiabilă şi senină de aşteptare. Eşecul de mult previzibil al consiliului îi era indiferent. Abuzul de încredere comis de Arnheim asupra ei îi era la rândul său, după cum îi venea să creadă acum, aproape indiferent. El o privi în momentul când ea intră în încăpere şi o clipă vechiul sentiment se revigoră : un spaţiu viu care-i reunea. Dar îşi reaminti că Arnheim o evita de săptămâni în şir, iar gândul „Un laş erotic !“ le imprimă iarăşi forţă genunchilor care i se înmuiaseră o clipă şi ea păşi în mod suveran înspre el. Arnheim observase totul : faptul că îl văzuse, că ezitase, că distanţa dintre ei se topise ; peste cărările îngheţate care, numeroase, îi reuneau, plutea presentimentul că ele s-ar fi putut dezgheţa din nou. El însuşi se întorsese dinspre ceilalţi, dar în ultima clipă atât el, cât şi Diotima se abătură din nou spre Ulrich, generalul Stumm şi ceilalţi, concentraţi în partea opusă a încăperii.

De la ideile inspirate ale omului de excepţie şi până la kitsch-ul care reuneşte masele populare, forţa aceea pe care Ulrich o numea imaginaţie morală sau, mai simplu spus, sentiment alcătuieşte de secole o stare de fermentaţie care nu produce nici o licoare miraculoasă. Omul este o fiinţă care nu poate trăi fără entuziasm. Iar entuziasmul este starea în care toate sentimentele şi gândurile

sale au un același spirit. Am fi oare tentați să credem contrariul, că ar fi starea determinată de un sentiment atotputernic, acela care antrenează totul? Nu, de fapt nu aveai de gând să spui nimic? Oricum, astfel se prezintă lucrurile. Sau ar putea să se prezinte. Însă nimic nu susține un asemenea entuziasm. Sentimentele și gândurile nu dobândesc dăinuire decât susținându-se reciproc, în totalitatea lor; trebuie într-un fel să fie orientate în aceeași direcție și să se antreneze unele pe altele. Făcând uz de toate mijloacele, prin droguri și alcool, prin închipuiri, prin sugestie, credință, convingere, deseori chiar cu ajutorul puterii simplificatoare a prostiei, omul caută să-și creeze o stare care să semene cu cea astfel descrisă. El nu crede în idei pentru că uneori ele ar fi adevărate, ci pentru că este necesar să creadă. Pentru că trebuie să-și păstreze propriile efecte într-o anumită ordine. Pentru că trebuie să-și astupe cu o iluzie gaura din pereții vieții lui, prin care altminteri sentimentele i s-ar risipi în cele patru vânturi. Lucrul cel mai bun ar fi, bineînțeles, ca în loc să se lase pradă unor stări iluzorii pasagere să caute cel puțin condițiile unui entuziasm autentic. Dacă se fac toate calculele, numărul deciziilor care depind de sentiment este nesfârșit mai mare decât al celor care ar putea fi luate doar de simpla inteligență, iar evenimentele care agită umanitatea izvorăsc din imaginație, astfel încât numai chestiunile care depind de inteligență și de rațiune se dovedesc a fi susceptibile de o ordonare suprapersonală; în privința celorlalte nu s-a petrecut niciodată nimic care să merite numele unui efort comun sau care să indice măcar recunoașterea necesității disperate de a le avea.

Cam astfel vorbi Ulrich printre protestele, explicabile, ale generalului.

El vedea în incidentele acelei seri, chiar dacă ele nu se desfășuraseră fără impetuozitate și, prin interpretările lor defavorabile, ar fi putut avea urmări serioase, doar exemple ale unei dezordini nesfârșite. *Herr* Feuermaul i

se părea pe moment a fi la fel de insignifiant precum filantropia, naționalismul la fel de indiferent precum *Herr* Feuermaul și zadarnic îl întreba Stumm cum anume s-ar fi putut extrage dintr-o asemenea luare de poziție cu totul personală ideea unui progres palpabil.

— De ce nu raportezi pur și simplu, răspunse Ulrich, că e vorba aici de războaiele religioase din epoca Împărăției Milenare? Niciodată până acum n-au fost oamenii mai nepregătiți pentru un asemenea război decât în epoca noastră – acum, când molozul „sentimentelor futile", lăsat moștenire de la o epocă la alta, a ajuns să se îngrămădească înalt cât munții, fără să încerce cineva să remedieze situația. Ministerul de Război poate deci să aștepte cu seninătate viitoarea catastrofă de masă.

Ulrich profetiza evoluția viitoare a destinului și nu avea nici cea mai mică bănuială că făcea o profeție. De altfel, lui nu i se păreau deloc importante evenimentele reale, ci lupta pentru propria lui mântuire. Încerca să ridice între el însuși și ceea ce ar fi survenit tot ce ar fi putut împiedica o asemenea evoluție. Astfel că râdea și căuta să-i inducă pe ceilalți în eroare, creând impresia că ar fi ironizat și exagerat totul. Exagera de dragul Agathei; își continua de fapt conversația cu ea, și nu doar acea ultimă conversație. În realitate, el ridica un stăvilar de gânduri împotriva ei și știa că exista acolo, în zidurile acestea, într-un anumit loc, un mic zăvor: dacă l-ar fi tras în lături, totul ar fi fost inundat de sentimente și îngropat în ele. În realitate, el se gândea fără întrerupere la acel mic zăvor.

Diotima era în picioare în apropierea lui și surâdea tot timpul. Simțea ceva din eforturile pe care le desfășura Ulrich în jurul surorii lui, era impresionată și ușor întristată, uitase de toate teoriile educației sexuale și ceva se deschisese în ea: era fără îndoială viitorul; în orice caz, erau puțin și buzele ei.

Arnheim îl întreba pe Ulrich:

— Deci crezi că s-ar putea face ceva împotriva acestei situații?

Felul în care pusese întrebarea lăsa să se înțeleagă de fapt că el distingea, dincolo de exagerări, seriozitatea problemei, dar că oricum găsea exagerată până și acea seriozitate.

Tuzzi îi spuse Diotimei:

— În orice caz, trebuie să împiedicăm să devină publice chestiunile care s-au petrecut aici.

Ulrich îi răspunse lui Arnheim:

— Nu e evident? Ne vedem astăzi confruntați cu mult prea multe opțiuni sentimentale și de viață. Dar dificultatea aceasta nu seamănă cu cea cu care se confruntă inteligența noastră înaintea unui număr imens de fapte și a unei întregi istorii a teoriilor? Pentru intelect am găsit totuși o metodă deschisă și totodată strictă, pe care nu e necesar să ți-o descriu. Te întreb însă acum dacă n-ar fi posibil să se găsească ceva asemănător și pentru sentimente. Fără îndoială că am vrea cu toții să descoperim care este rațiunea de a fi pe pământ, aceasta fiind una din sursele majore ale tuturor violențelor care se petrec pe lume. Epocile celelalte au încercat să determine un răspuns cu mijloacele lor insuficiente, dar marea epocă a empirismului nu a creat, în ciuda spiritului ei mare, nimic propriu...

Arnheim, care înțelegea repede și căruia îi făcea plăcere să întrerupă, îi puse mâna pe umăr ca pentru a-l conjura:

— Ceea ce spui ar însemna o relație tot mai cuprinzătoare cu Dumnezeu! strigă el cu glas surd, și ca și cum ar fi vrut să-l avertizeze.

— Nu ar fi, la urma urmei, deloc redutabil, nu? spuse Ulrich, nu fără o asprime ironică față de alarmarea prematură a celuilalt. Dar n-am ajuns încă atât de departe!

Arnheim se controlă imediat și surâse.

— Te bucuri când după o absență mai lungă regăsești pe cineva neschimbat; se întâmplă rar astăzi! spuse el.

De altfel, simțindu-se în siguranță în spatele acelei atitudini de bunăvoință defensivă, se bucura într-adevăr. Ulrich ar fi putut, de exemplu, reveni la acea ofertă jenantă de a-i asigura un serviciu și Arnheim îi era recunoscător pentru faptul că, în intransigența lui irresponsabilă, disprețuia în continuare contactul cu terenul solid.

— Trebuie să mai discutăm cândva pe această temă, adăugă el cordial. Nu-mi e tocmai clar cum înțelegi dumneata transpunerea comportamentului nostru teoretic în planul practicii.

Ulrich își dădea prea bine seama că lucrurile erau într-adevăr neclare. El nu se gândea nici la o „viață de cercetător", nici la o viață „în lumina științei", ci la o „explorare a sentimentului", asemănătoare unei explorări a adevărului, numai că în discuție nu se afla adevărul... Îl urmărea cu privirea pe Arnheim, care se apropia de Agathe. Acolo se afla și Diotima ; Tuzzi și contele Leinsdorf treceau de la un oaspete la altul – Agathe se întreținea cu fiecare din cei din jur, gândind : „De ce stă el acum de vorbă cu toți acești oameni ? ! Ar fi trebuit să fi plecat cu mine ! În felul acesta demonetizează tot ceea ce mi-a spus !". Unele dintre cuvintele pe care le auzise venind dinspre el îi plăceau, dar o făceau totuși să sufere. Tot ceea ce provenea de la Ulrich o făcea acum iarăși să sufere și pentru a doua oară în ziua aceea simți brusc nevoia de a fugi de el. Se descurajă acum la gândul că ea, în limitarea ei, nu ar fi putut niciodată să reprezinte îndeajuns de mult pentru el și gândul că după o vreme ei ar fi trebuit să plece pur și simplu ca două ființe obișnuite spre casă, după ce au pălăvrăgit toată seara, îi era de nesuportat !

Între timp, Ulrich continua să reflecteze : „Arnheim nu va înțelege așa ceva niciodată !". Își completă gândul : „Omul de știință își constată limitele tocmai în fața sentimentelor, iar omul practic cu atât mai mult. E ceva la fel de necesar ca atunci când trebuie să te înfigi bine pe picioare dacă vrei să apuci ceva cu brațele". El însuși era

astfel în împrejurările obișnuite. Îndată ce începea să se gândească la ceva, fie și numai la sentimente, era prevăzător să nu le mai permită sentimentelor sale să interfereze. Agathe definea acea stare ca fiind răceală; el însă știa: dacă vrei să fii pe de-a întregul un altul, trebuie, întocmai ca într-o aventură pe viață și pe moarte, să renunți întâi la propria viață, căci nu-ți poți niciodată închipui cum ar evolua lucrurile mai departe! Într-o asemenea dispoziție se afla atunci, iar în clipa aceea încetase să se teamă. O privi lung pe sora lui: jocul viu al cuvintelor pe chipul, parcă scufundat mai în adânc, pe care vorbele nu îl mai atingeau. Voia să-i ceară să plece acum împreună cu el. Dar înainte de a se fi putut clinti de la locul lui, Stumm îl abordase din nou.

Inimosul general ținea la Ulrich; îi iertase gluma pe care o făcuse adineaori cu Ministerul de Război, într-un fel chiar îi plăcea ideea cu „războaiele religioase", căci avea ceva din rezonanța festiv militărească, cam cum ar fi fost frunzele de stejar pe chipiu sau ovațiile și uralele de ziua împăratului. Își agață brațul de cel al prietenului și-l trase pe Ulrich la o parte, unde să nu fie auziți.

— Vezi dumneata, îmi place felul cum spui că toate evenimentele pornesc din imaginație – începu el – firește, exprim aici mai mult opinia mea privată decât cea de serviciu.

Îi oferi lui Ulrich o țigară.

— Trebuie să plec acasă, spuse Ulrich.

— Sora dumitale se distrează grozav, n-o deranja acum, îl sfătui Stumm. Arnheim se întrece pe sine în a-i face curte. Ce voiam să-ți mai spun: nimeni nu mai simte acum cu adevărat vreo bucurie față de ideile mari ale umanității; ar trebui să le înaripezi cumva. Vreau să spun, epoca noastră e pe cale să adopte un nou spirit, iar dumneata ai fi omul potrivit să apuci frâiele!

— Ce te face să crezi asta? îl întrebă Ulrich bănuitor.

— Așa gândesc, pur și simplu.

Stumm trecu ușor peste întrerupere și continuă insistent:

— La urma urmelor, dumneata te implici în favoarea ordinii, este evident din tot ce spui. Numaidecât simt că-mi vine să mă întreb: omul o fi mai degrabă bun sau mai degrabă are nevoie de o mână forte care să-l conducă? E nevoia de determinare pe care o simțim cu toții astăzi. Dar, ca să spunem lucrurilor pe nume, eu ți-am mai mărturisit că pentru mine ar fi o mare satisfacție dacă ai prelua din nou conducerea în Acțiunea Paralelă. Că până la urmă nici nu mai știi la ce poate duce toată vorbăria aceasta!

Ulrich râse:

— Știi ce am să fac eu acum? N-am să mai vin niciodată aici, răspunse el, deodată fericit.

— De ce nu? se aprinse Stumm. Le dai în felul acesta dreptate celor care susțin că n-ai reprezentat niciodată o forță reală!

— Dacă le-aș mărturisi ce gândesc, de-abia atunci s-ar convinge! îi răspunse Ulrich râzând și se îndepărtă de prietenul său.

Stumm fu cuprins de mânie, dar de îndată bonomia sa predomină, așa că spuse, luându-și la revedere:

— Toate lucrurile sunt al dracului de complicate. Uneori mă gândeam că ideal ar fi dacă în toată învălmășeala aceasta ar apărea, așa, deodată, un imbecil autentic, vreau să spun un fel de Jeanne d'Arc, care eventual ar reuși cu adevărat să ne ajute.

Ulrich își căuta sora din priviri și nu o găsea. Când o întrebă pe Diotima, Leinsdorf și Tuzzi reveneau tocmai din salon și dădură de știre că în clipa aceea toată lumea pleca.

— Am spus de la bun început, remarcă iritat Alteța Sa în fața amfitrioanei lor, că ce-au afirmat oamenii aceia nu reprezintă deloc propria lor părere. Iar madam Drangsal a venit atunci cu o idee cu adevărat salvatoare: s-a hotărât anume să continuăm cândva adunarea noastră de azi.

Doar că Feuermaul, sau cum l-o fi chemând, intenționează să citească atunci o poezie a lui, așa încât lucrurile s-ar putea desfășura mai liniștit. Mi-am permis, firește, ținând seama de urgența chestiunii, să accept în numele dumitale.

De-abia atunci află Ulrich că Agathe își luase deodată la revedere și plecase fără el; rugase să i se transmită că nu voise să-l deranjeze cu decizia ei inopinată.

Cuprins

Cartea a treia

În Împărăţia Milenară (Criminalii)

1. Sora uitată 7
2. Confidenţe 15
3. Dimineaţa într-o casă îndoliată 30
4. Vechiul camarad 41
5. Cei doi săvârşesc un lucru nelegiuit 51
6. Bătrânul domn ajunge în cele din urmă la locul odihnei veşnice 61
7. Soseşte o scrisoare a Clarissei 66
8. Familie în doi 71
9. Agathe, când nu poate sta de vorbă cu Ulrich 85
10. Continuarea excursiei la Fortificaţia suedeză. Moralitatea pasului următor 96
11. Conversaţii pe teme de sacralitate. Începutul 114
12. Conversaţii pe teme de sacralitate. Suită cu variaţiuni 125
13. Ulrich se întoarce şi este pus în temă de general cu privire la evenimentele petrecute în absenţa sa 151

14. Ultimele evoluţii în privinţa lui Walter
şi Clarisse. Un exhibiţionist şi spectatorii săi 164
15. Testamentul 182
16. Reîntâlnirea cu soţul diplomat al Diotimei 195
17. Diotima şi-a schimbat lecturile 207
18. Greutăţile pe care le întâmpină un moralist
în redactarea unei scrisori 223
19. Cu toţii la Moosbrugger 232
20. Contele Leinsdorf se arată deznădăjduit
în ce priveşte proprietatea şi educaţia 249
21. Aruncă pe foc tot ce ai, mai puţin încălţările 266
22. De la critica lui Koniatowski pe marginea teoremei
lui Danielli la păcatul originar. De la păcatul originar
la enigma emoţiilor surorii 284
23. Bonadea sau recăderea 304
24. Agathe soseşte cu adevărat 323
25. Gemenii siamezi 333
26. Primăvara în grădina de legume 347
27. Generalul Stumm o descoperă de îndată pe Agathe
în folosul vieţii de societate 376
28. Prea multă bună dispoziţie 384
29. Profesorul Hagauer ia pana de scris 398
30. Ulrich şi Agathe caută retroactiv un temei 410
31. Agathe vrea să se sinucidă
şi face cunoştinţă cu un domn 421
32. În acest răstimp, generalul îi conduce
pe Ulrich şi Clarisse la casa de nebuni 438
33. Nebunii o salută pe Clarisse 444
34. Un mare eveniment este pe punctul
de a se petrece. Contele Leinsdorf şi râul Inn 467
35. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece.
Consilierul ministerial Meseritscher 470

36. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Unde întâlnim niște cunoștințe mai vechi 480

37. O comparație 497

38. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Însă nimeni nu îl remarcă 508